

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΠΕΤΗΡΙΣ
ΤΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ

ΕΚΔΙΔΟΜΕΝΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ,

ΤΟΥ ΔΙΕΥΘΥΝΤΟΥ ΤΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ

ΤΟΜΟΣ ΟΓΔΟΣ

ΕΤΗ 1953 - 1954

ΕΝ ΑΘΗΝΑΙΣ

1956

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΚΕΝΤΡΟΝ ΕΡΕΥΝΗΣ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΓΡΑΦΙΑΣ
ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΟΙ ΤΡΑΠΕΖΟΥΝΤΙΑΚΟΙ ΘΡΗΝΟΙ ΕΠΙ ΤΗΣ ΑΛΩΣΕΙ ΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΥΠΟ
ΓΕΩΡΓΙΟΥ Α. ΜΕΓΑ

Τὰ δημοτικά μας τραγούδια εἰς παλαιότερους χρόνους ὑπέστησαν διαφο-
ρους φθορὰς καὶ ἀλλοιώσεις ἀπὸ τὴν διορθωτικὴν τάσιν συλλογῶν καὶ ἐκδοτῶν.

Τὸ κακὸν αὐτὸ ὑπῆρξε πολὺ μεγαλύτερον προπάντων εἰς τραγούδια ἰδιαζού-
σης ἐθνικῆς σημασίας. Συμβαίνει μάλιστα μορφαὶ τοιούτων τραγουδιῶν ἐφθαρ-
μέναι διὰ μεταβολῶν, συμφυρμῶν ἢ προσθηκῶν νὰ ἔχουν τύχει εἰσδοχῆς καὶ δια-
δόσεως παρὰ τῷ λαῷ. Παράδειγμα τὸ τραγοῦδι τῆς Ἁγιά Σοφιάς, τὸ ὁποῖον, ὡς
ὁ Γιάννης Ἀποστολάκης ἀπέδειξε ¹⁾, πολλαχῶς ἐφθάρη δι' ἀλλοιώσεων καὶ προσθη-
κῶν γενομένων ὑπὸ τοῦ Σπυρίδωνος Ζαμπελίου· ἐπειδὴ δὲ πλειστάκις ἐξεδόθη,
ὑφ' ἣν μορφήν ἐξέδωκεν αὐτὸ ὁ Ζαμπέλιος, τὸ ὑψίστης ἐθνικῆς σημασίας ἄσμα
τοῦτο φέρεται τώρα εἰς τὰ στόματα τῶν συγχρόνων Ἑλλήνων ὑπὸ τύπον οὐχὶ κατὰ
πάντα σύμφωνον πρὸς τὴν οὐσίαν καὶ τὴν τεχνικὴν τῶν δημοτικῶν μας τραγου-
διῶν. Εἰς τοῦτο συνετέλεσε καὶ τὸ γεγονός, ὅτι πολλαὶ τῶν παραποιήσεων τοῦ Ζαμ-
πελίου ἔγιναν ἀποδεκταὶ ὑπὸ τοῦ Ν. Γ. Πολίτου εἰς τὰς «Ἐκλογάς» του καὶ ἐξ
αὐτῶν εἰσηλθόν εἰς τὰ ἀναγνωστικά τῶν Ἑλληνοπαίδων. Εὐρέως διαδεδομένον
παρὰ τῷ λαῷ εἶναι ἐπίσης τὸ τραγοῦδι, τὸ ὁποῖον ἀποδίδει εἰς στίχους τὴν γνω-
στὴν παράδοσιν διὰ τὰ ψάρια πού «πετάχτηκαν ἀπὸ τὸ τηγάνι» καὶ ἔκαμαν τὸν
ἄνθρωπον, πού δὲν ἐπίστευε τὸ πάρισμο τῆς Πόλης, νὰ τὸ πιστεύσῃ. Αὐτὸ ὅμως εἶναι
καθ' ὀλοκληρίαν κατασκευάσμα τοῦ Ζαμπελίου ²⁾.

Τὴν ἰδίαν τύχην εἶχον, ὡς φαίνεται, καὶ οἱ ἐξαιρετοὶ τραπεζουντιακοὶ θρηνοὶ
ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Περὶ αὐτῶν θὰ εἶναι κατωτέρω ὁ λόγος.

Καθ' ὃν χρόνον ἡ Κωνσταντινούπολις ἔπιπτεν ὑπὸ τὰ πλήγματα τοῦ Μωά-
μεθ Β', ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία τῆς Τραπεζοῦντος ἐξηκολούθει νὰ ζῆ ἀδούλωτος
ὑπὸ τὸ σκῆπτρον Ἑλληνος αὐτοκράτορος, τοῦ Δαυὶδ Κομνηνοῦ. Ὁ χεῖμαρρος
ὁ ἀσιατικὸς δὲν εἶχεν ἀκόμη ἐκχειλίσει ἕως τὰ τεῖχη τῆς Τραπεζοῦντος καὶ μέσα εἰς

¹⁾ Γιάννη Ἀποστολάκη, Τὸ τραγούδι τῆς Ἁγιά Σοφιάς. Θεσσαλονίκη 1939.

²⁾ Γιάννης Ἀποστολάκης, ἔνθ' ἀν. σ. 13 κέ.

τὴν ἀκρόπολιν καὶ τὰ ὄχυρά της τείχη οἱ Ἕλληνες ἀκοῖται ἐσυνέχισον ἐλεύθεροι καὶ ἀνεξάρτητοι τὰς παραδόσεις τοῦ ἑλληνικοῦ Πόντου.

Ἄν καὶ μακρὰν, τόσον μακρὰν ἀπὸ τὴν πολιορκουμένην Πόλιν, οἱ Ἕλληνες τῆς Τραπεζοῦντος ζοῦν τὸ δράμα τῶν ἀγερώχων ὑπερασπιστῶν τῆς βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας, τῆς Ρωμανίας. Τὸ πικρὸν ἄγγελμα φθάνει καὶ ἐκεῖ μὲ τὸ πουλὶ πού ἔρχεται καὶ «κονεύει» στὸ κάστρο τοῦ Ἡλίου ἢ (κατὰ τινὰ παραλλαγήν) «᾽ς σῆ κὺρ Δαβῆς τὸν οἶκον». Δὲν ὁμιλεῖ, ὅπως συνήθως εἰς τὰ τραγούδια μας, τὸ πουλὶ μὲ «ἀνθρώπινη φωνή»· εἶναι τὸ ἴδιο πληγωμένο καὶ στὴ φτερούγα του βασιτῆ χαρτὶ γραμμένο. Ἐνα παιδί τὸ διαβάσει καὶ μὲ τὸ διάβασμά του ξεσπᾷ τὸ μοιρολόγι, ἓνα μοιρολόγι διὰ τοὺς ζωντανούς, ὄχι τοὺς πεθαμένους! Ἄλλ' ὅπως εἰς τὸν πανελλήνιον θρῆνον, ἔτσι καὶ εἰς τὸν τραπεζουντιακόν, ὁ δημοτικὸς ποιητὴς ἀντλεῖ ἀπὸ τὴν ἔθνικὴν ψυχὴν ἐγκαρτέρησιν εἰς τὰ δεινὰ καὶ ἐκφράζει εὐθύς τὴν πίστιν του εἰς τὰ πεπρωμένα τοῦ ἔθνους: ἡ ἑλληνικὴ αὐτοκρατορία πάλιν μέλλει ν' ἀνθήσῃ καὶ νὰ ξαναδώσῃ καρπούς.

Τὴν ἐλπίδα διὰ τὴν ἀνάκτησιν τῆς Ἀγίας Σοφίας ἐκφράζει καὶ τὸ δεύτερον ἐκ τῶν ποντιακῶν ᾄσμάτων, τὰ ὅποια κατωτέρω παραθέτω, ἀλλ' ἐν αὐτῷ ἡ ἄλωσις τῆς Πόλεως ὑπὸ τῶν Τούρκων ἀποδίδεται εἰς προδοσίαν ἀπίστου στρατηγοῦ, τοῦ Γενοάτου Ἰωάννου Ἰουστινιάνη. Διότι εἶναι καὶ τοῦτο χαρακτηριστικὸν διὰ τὰ ποντιακὰ ᾄσματα, ὅτι διετήρησαν τὴν μνήμην ὄχι μόνον τοῦ ὀνόματος τοῦ βασιλέως Κωνσταντίνου, ἀλλὰ καὶ τοῦ Δαυίδ Κομνηνοῦ καὶ τοῦ Ἰουστινιάνη, ὡς καὶ τοῦ Κωνσταντίνου Γαβρᾶ, τοῦ Βάρδα, τοῦ Ἰω. Τσιμισκῆ καὶ ἄλλων παλαιότερων βυζαντινῶν ἡρώων.

Κατὰ ταῦτα δύο εἶναι κυρίως οἱ τύποι τοῦ τραπεζουντιακοῦ θρῆνου ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ ὅποιοι παραδίδονται καλῶς εἰς τὰ κατωτέρω ᾄσματα.

Α'

Ἐναν πουλὶν, καλὸν πουλὶν, ἐβγαίν' ἀπὸ τὴν Πόλιν,
οὐδὲ ᾽ς σ' ἀμπέλια ᾽κόνεψεν, οὐδὲ ᾽ς σὰ περιβόλια·
ἐπῆγεν καὶ ν' ἐκόνεψεν καὶ ᾽ς σοῦ Ἡλί' τὸν κάστρον·
ἔσειξεν τ' ἓναν τὸ φτερόν, ᾽ς σὸ αἶμαν βουτεμένον,
ἔσειξεν τ' ἄλλο τὸ φτερόν, χαρτὶν ἔχει γραμμένον.
(Ἄτὸ κανεῖς ᾽κ' ἐνέγνωσεν, οὐδ' ὁ μητροπολίτης·
ἓναν παιδὶν, καλὸν παιδὶν, ἔρχεται κι ἀναγνώθει.)
Σεῖτ' ἀναγνώθ', σεῖτ' κλαιγεί, σεῖτ' κρούει τὴν καρδίαν.
«Ἄλλ' ἐμᾶς καὶ βᾶι ἐμᾶς, ᾽πάρθεν ἡ Ρωμανία!»

- 10 Μοιρολογοῦν τὰ ἐγκλησιάς, κλαῖγνε τὰ μοναστήρια,
 κι ἄϊ Γιάννες ὁ Χρυδόστομον κλαίει, δερνοκοπᾶται.
 — Μὴ κλαίς, μὴ κλαίς, ἄϊ Γιάννε μου, καὶ δερνοκοπισκᾶσαι.
 — Ἡ Ρωμανία ἔπερασεν, ἡ Ρωμανία ἔπαρθεν!
 — Ἡ Ρωμανία κι ἂν ἔπερασεν, ἀνθεῖ καὶ φέρει κι ἄλλο.

Τραπεζοῦς, Π. Τριανταφυλλίδου, Οἱ Φυγάδες. Ἐν Ἀθή-
 ναις 1870, σ. 51 = Λαογραφία Θ' (1926) σ. 236 ἀρ. 8.

Στ. 2. Ἐσὰ, ἔσ σου = ἔς τὰ, ἔς τοῦ. Οὔτε στ' ἀμπέλια ἐκάθησεν οὔτε στὰ περιβόλια.
 Στ. 3. Κάστρον τοῦ Ἡλίου, ὀνομαζόμενον οὕτω «διὰ τὸ ὑψηλὸν καὶ ἀπόκρημον», ἀναφέρεται
 καὶ εἰς ἄλλο ποντιακὸν ἄσμα: «τοῦ Ἡλ' τὸν κάστρον» (Π. Τριανταφυλλίδου, Οἱ φυγάδες σ. 45),
 ἀλλαγῶ δὲ «τοῦ Ἡλιου τὰ παρχάρια» (Σάββα Ἰωαννίδου, Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦν-
 τος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1870 σ. 286 ἀρ. 18 στ. 13, ἀρ. 19 στ. 13). Στ. 4. Ἐτίναξε τὴ μιά
 του φτερούγα, στὸ αἷμα εἶναι βουτηγμένη. Στ. 6-7. Μετὰ τὸν στ. 5 ὑπάρχει χάσμα, τὸ ὁποῖον
 ἐπληρώσαμεν ἐκ τῆς παραλλαγῆς τοῦ ἄσματος παρὰ Σάββα Ἰωαννίδου, ἐνθ' ἀν. σ. 292 ἀρ. 25,
 στ. 13-14. Στ. 6. Αὐτὸ κανεῖς δὲν ἀνέγνωσε. Στ. 8. Ἐνῶ ἀναγινώσκει, ταυτοχρόνως κλαίει
 καὶ σπαράσσει τὴν καρδίαν. Στ. 9. Ἀλὶ σ' ἐμᾶς καὶ βάι σ' ἐμᾶς, πάρθηκεν ἡ ἑλληνικὴ αὐτο-
 κρατορία. Στ. 10. Τὰ ἐγκλησιάς = αἱ ἐκκλησίαι. Στ. 11. Δερνοκοπᾶται = δέρνεται καὶ κτυπιέ-
 ται. Στ. 14. ἀνθεῖ καὶ φέρει ἄλλη, δηλ. πάλιν μέλλει ν' ἀνθήσῃ καὶ νὰ ξαναδώσῃ καρπούς.

Εἰς παραλλαγὴν τοῦ ἄσματος δημοσιευθεῖσαν ὑπὸ Ἰω. Κιουρτσίδου ἐν Ἡμερολ. Δυτ.
 Μακεδονίας, Δ' 1935 σ. 128, οἱ τελευταῖοι πέντε στίχοι ἔχουν οὕτω:

- 10 Ὁλ' ἐπαιρναν ὑπομονήν, ἐπαιρναν παρ'γορίαν,
 Ἀγιάννες κι Ἀεθόδωρον κι Ἀγιά Σοφιά σ' σὴν Πόλιν
 παρηγοσίαν κ' εἶχανε οὐδὲ παρηγορίαν.
 — Ἀγιάννε, ἔπαρ' ὑπομονήν, ἔπαρ' καὶ παρ'γορίαν
 οἱ Ἕλληνες γεροῦν κι ἀνθοῦν καὶ φέρουν πάλιν ἄλλα.

(Γεροῦν κι ἀνθοῦν = γεροῦν, γηράσκουν, ἀλλὰ ξαναθοῦν καὶ παράγουν πάλιν ἄλλα).

B'

- Τὴν Πόλιν ὄνταν ὠρίζεν ὁ Ἕλλην Κωσταντῖνον,
 εἶχε πορτάρους δίκλωπους, ἀφέντους φοβειδιάρους,
 εἶχεν ἀφέντην σερασκέρ' τὸν μέγαν Ἰωάννην.
 Ἐκεῖνος εἶχε σύνοδον Ρωμαίους δωδεκάραν,
 5 ἐκεῖνος εἶχε μεκχεμὲν Ρωμαίους ἀφεντάδες.
 Ἐκεῖν' κ' ἐκρίν'ναν δίκαια, ἐδῶκαν τὰ κλειδιά.
 Ἐκλείδωσαν τὰ ἐγκλησιάς καὶ τὴν Ἀγί Σοφίαν.
 Ἀπ' οὐρανοῦ κλειδὴν ἔρθεν ἔς σ' Ἀγί Σοφιάς τὴν πόρταν.
 Χρόνους ἔρθαν κ' ἐπέρασαν, καιροὶ ἔρθαν κ' ἐδέβαν,
 10 ἔνεσπάλθεν τὸ κλειδὴν ἀθες κ' ἐπέμ'νεν κλειδωμένον.

Θέλ' ἀπ' οὐρανοῦ μάστοραν κι ἀπὸ τὴν γῆν ἀργάτεν.

Τραπεζοῦς. ΛΑ, "Υψη Πολίτου 146. Σάββα Ἰωαννίδου, Ἱστορία καὶ στατιστικὴ Τραπεζοῦντος. Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1870 σ. 293 = Ν. Γ. Πολίτου, Ἐκλογαί. Ἐπίμ. Β' ἀρ. 5, Β'

Στ. 1. Ἐλλεν, Ἐλλενοι. Τὸ ἐθνικὸν τῶν Ἑλλήνων ὄνομα, τὸ ὁποῖον ἐξηφανίσθη σχεδὸν καθ' ὅλον τὸν μεσαῖωνα, ἀναξῆ σχεδὸν εἰς ὅλα τὰ ἐπικά τραγούδια τοῦ Πόντου. Ὅτι σπουδαῖον καὶ ἀξιόλογον ὑπάρχει (κάστρο, κοντάρι, παλληκάρι) εἶναι ἑλληνικόν. Οὕτω ἡ λέξις ἀπέβη δηλωτικὴ ἀνδρείας καὶ ἰσχύος. Ἐλλεν = ἀνδρεῖος καὶ ἰσχυρός. Ἐλλενοι = ἀνδρειωμένοι. Βλ. Ἄρχ. Πόντου 1 (1928) 49. Στ. 2. Εἶχε φύλακας τῶν πυλῶν τοῦ τείχους προδότας, ἀρχηγούς δειλούς. Βλ. σχετικῶς Ἄνθ. Παπαδόπουλον, Ἄρχ. Πόντου 18 (1953) 96. Στ. 3. Εἶχεν ἀρχηγὸν τοῦ στρατοῦ τὸν μέγαν Ἰωάννην ἤτοι τὸν Γενοάτην Ἰωάννην Ἰουστινιάνην. Στ. 4. Δωδεκάραν, τὴν θρυλικὴν δωδεκάδα, τὸ δωδεκαμελὲς συμβούλιον τῶν βασιλέων, κατὰ τὰ παραμῦθια καὶ τὰ δημοτικὰ ἄσματα. Στ. 5. Μεκχεμέν = κριτάς. Στ. 6. Ἐκεῖνοι δὲν ἔκριναν δίκαια, παρέδωκαν τὰ κλειδιά. Στ. 9. Χρόνοι ἤρθαν καὶ πέρασαν, καιροὶ ἤρθαν καὶ διάβησαν (παρῆλθον). Στ. 10. Ἐλησμονήθη τὸ κλειδί της καὶ ἀπέμεινε κλειδωμένη (ἡ Ἁγία Σοφία). Στ. 11. «Διὰ νὰ ἀνοιχθῆ χρειάζεται τεχνίτης ἀπὸ τὸν οὐρανὸν καὶ ἐργάτης ἀπὸ τὴν γῆν (Διὰ τῆς θείας βοηθείας καὶ τῆς ἐνεργείας ἡρώος θ' ἀποδοθῆ ἡ Ἁγία Σοφία εἰς τοὺς πρώτους κυρίους αὐτῆς)» (Ν. Γ. Πολίτης).

Τὰ ἄσματα αὐτὰ φέρονται καὶ ἐν συνεκφορᾷ εἰς παραλλαγὴν τοῦ θρήνου, ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη τὸ πρῶτον ὑπὸ Κ. Σ. Ξανθοπούλου ἐν Φιλολογικῷ συνεκδήμῳ (Ἀθῆναι) ἔτ. Α' φυλλάδ. ΙΓ', 20 Αὐγούστου 1849 σ. 401 καὶ ἐκεῖθεν περιελήφθη εἰς τὰς συλλογὰς *M. de Marcellus, Chants du peuple en Grèce*, t. I Paris 1851 σ. 94-97 καὶ *A. Passow, Pop. Carm. Graec.* 1860 ἀρ. 198. Παραλλαγὴ τῆς μορφῆς αὐτῆς τοῦ ἄσματος, ἀξιόλογος καὶ διὰ τὴν μνείαν τοῦ ὀνόματος τοῦ Δαυὶδ Κομνηνοῦ, ὑπάρχει εἰς τὴν ἀνέκδοτον συλλογὴν ποντιακῶν ἄσμάτων τοῦ Ἰω. Βαλαβάνη, τὴν ἀποκειμένην ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχεῖῳ (ΛΑ ἀρ. 31 σ. 96-97 καὶ Ἐψη Πολίτου ἀρ. 150). Ταύτην δημοσιεύω κατωτέρω ὡς παρέχουσαν κείμενον ὀρθότερον τῆς παρὰ Ξανθοπούλου καὶ Passow παραλλαγῆς, ἡ ὁποία πλὴν τῶν πολλῶν σφαλμάτων συμφύρεται ἐν τέλει καὶ πρὸς ἄσμα ἐρωτικόν.

Ὁ Κωσταντῖνον ὁ καλόν, ὁ ζάρπλι Κωσταντῖνον,
τὴν Πόλιν ὄνταν ὠρίζεν ὁ μέγαν Κωσταντῖνον,
εἶλεν κριτάδους δίκλωπους κι ἀφέντους φοβιτσῖάρους,
εἶλεν σκλάβον τὸν Μάραντον κ' ἐδῶκεν τάνοιγάριν.

5 Ἐναν πουλίν, καλὸν πουλίν, ἐβγαίν' ἀπὸ τὴν Πόλιν
μουδὲ 'ς σ' ἀμπέλια 'κόνεψεν, μουδὲ σὲ περιβόλιν,
ἐπῆγεν καὶ ν ἐκόνεψεν 'ς σῆ κὺρ Δαβῆς τὸν οἶκον.

Ἐσειξεν τ' ἔναν τὸ φτερόν, 'ς σὸ γαῖμαν βαφτισμένον,

- ἔσειξεν τ' ἄλλο τὸ φτερόν, χαρτὴν καταγραμμέρον.
- 10 Μουδὲ ποπᾶς δεβάζει ἀτο, μουδὲ μητροπολίτες . . .
 (Χέρας υἱὸς Γιαννίκας ἔν', ἀτὸς ἀτ' ἀναγνώθει).
 Σεῖτ' ἀναγνώθει, σεῖτᾶ κλαίει, σεῖτᾶ τὴν κάρδᾶν κρούει.
 «Ἄιλὶ ἐμᾶς καὶ βάι ἐμᾶς, ἴπάρθεν ἢ Ῥωμανία!
 Ἰάώρα ἴπάρθεν τὸ σκαμνίν, κ' ἔλλάεν ἀφεντία!»
- 15 Μοιρολογοῦν τὰ ἐγκλησιᾶς, κλαῖγνε τὰ μοναστήρᾶ,
 κι Ἀγιάννες ὁ Χρυδόστομον παρακαλεῖ καὶ λέει:
 «Χριστέ μ', νὰ δὶς τὴν δύναμιν ῥωμαίικα παλληκάρᾶ!

Στ. 1 ζάρπλι ἢ ζάρπι, λ. τουρκ. δηλοῦσα ἐδῶ τὸν ἀνδρεῖον καὶ δυνατὸν, τὸν ἀτρόμητον. Περὶ τῆς προελεύσεως τῆς λ. βλ. Ἄνθ. Παπαδόπουλον, Ἄρχ. Πόντου 17 (1952) 226. Πρβλ. Φ. Κουκουλέν, Λαογραφία, 6 (1917) 219 σημ. 1. Στ. 4. Ἰανοιγάριν = κλειδί. Στ. 7. Στοῦ κῦρ Δαυὶδ τὸν οἶκον. Στ. 9. Καταγραμμέρον κατὰ διόρθωσιν Ἰω. Βαλαβάνη ἀντὶ καταβραχυμένου ἴσως γραπτέον κρατεῖ γραμμέρον, ὡς παρ' Ἰωαννίδη, ἔνθ' ἀν. σ. 292, στ. 12. Στ. 11. Παρὰ Ἰω. Βαλαβάνη ὑπάρχει χάσμα, τὸ ὁποῖον ἐπληρώσαμεν διὰ τοῦ παρὰ Ξανθοπούλω, ἔνθ' ἀν. στίχου: Ὁ Γιαννίκας, ὁ υἱὸς τῆς χήρας, αὐτὸς τὸ ἀναγινώσκει. Στ. 14. Τὸ σκαμνίν, (ἢ τὸ βασιλοσκάμν') = ὁ βασιλικὸς θρόνος. Στ. 17. Χριστέ μου, δῶσε τὴν δύναμιν στὰ ρωμαίικα παλληκάρια.

Εὐρῶς διαδεδομένη παρὰ τοῖς Ποντίοις εἶναι ἑτέρα παραλλαγή τοῦ πρώτου ἄσματος, ἐπηυξημένη καὶ διὰ περιγραφῆς τοῦ ἡρωϊκοῦ θανάτου τοῦ Κωνσταντίνου Παλαιολόγου. Εἶναι ἐκδεδομένη εἰς δύο ἐκ τῶν παλαιότερων συλλογῶν ποντιακῶν ἄσμάτων, τὴν τοῦ Περ. Τριανταφυλλίδου, Οἱ φυγάδες σ. 169-170 καὶ τὴν τοῦ Σάββα Ἰωαννίδου, Ἱστορία . . . Τραπεζοῦντος σ. 292-294, ὡς καὶ εἰς τὴν τοῦ Παντελεήμ. Η. Μελανοφρύδου, Ἡ ἐν Πόντῳ ἑλληνικὴ γλῶσσα, ἐν Βατούμ, 1910 σ. 52. Ἡ αὕτη παραλλαγή εὐρίσκεται καὶ εἰς τὴν ἀνέκδοτον συλλογὴν Ἰω. Βαλαβάνη (ΛΑ 31 σ. 90-96 καὶ Ὑλη Πολίτου 132), ὁπόθεν ἐξέδωκεν αὐτὴν ἐν τῷ Ἐπιμέτρῳ Β', ἀρ. 5 τῶν «Ἐκλογῶν» ὁ Ν. Γ. Πολίτης ὡς τὸν πληρέστερον τύπον τοῦ τραπεζουντιακοῦ θρήνου. Χάριν ἀκριβείας παραθέτω τὸ κείμενον ἐκ τοῦ χειρογράφου τοῦ Ἰω. Βαλαβάνη (Ὑλη Πολ. 132), παρέχων ἐν τῷ ὑπομνήματι τὰς διαφόρους γραφὰς τῶν παρὰ Τριανταφυλλίδη, Ἰωαννίδη καὶ Μελανοφρύδη παραλλαγῶν, μολονότι ὁ τελευταῖος οὗτος, ὡς φαίνεται, ἀντέγραψε τὸ κείμενον τῆς συλλογῆς Σ. Ἰωαννίδου καὶ μόνον λέξεις τινὰς καὶ τύπους μετέβαλε¹⁾.

1) «Ἀποκατάστασιν» τῆς ὀρθῆς μορφῆς τοῦ ἄσματος ἐπιχειρεῖ ὁ Παῦλος Ἰωακειμίδης εἰς τὰ Ποντιακὰ Φύλλα ἔτ. Α' τευχ. 4-5, Ἰουν.-Ἰουλίου 1936, ἀλλ' αἱ παρατηρήσεις αὐτοῦ περιορίζονται κυρίως εἰς τοὺς παρὰ Σάββα Ἰωαννίδη συμφυρομούς. Τὴν παραλλαγὴν αὐτὴν ἔχει ὑπ' ὄψιν καὶ ὁ Ἄνθ. Παπαδόπουλος ἀναλύων τὸν ποντιακὸν θρήνον ἐν Ἀρχεῖῳ Πόντου Α' (1928) σελ. 27-32. Βλ. τὸ κείμενον καὶ ἐν Ἀρχεῖῳ Πόντου τ. 13 (1948) σ. 63-64, ὅπου (σ. 64-65 ἀρ. 3 καὶ 4) καὶ παραλλαγαὶ τοῦ ἄσματος ἐκ Χαλδίας.

- Τὴν Πόλιν ὄντες ὠρίζεν ὁ Ἕλλην Κωνσταντῖνον,
 μὲ δεκαπέντε σήμαντρα, μὲ δεκοχτὼ καμπάνες,
 μὲ διάκους, μὲ ἀρχιερεῖς, τριπλάσιους ποπᾶδες,
 ψαλιτάδες ὄνταν ἔψαλλαν, εὐχαριστεῖτ' ὁ Θεός μου.
- 5 Σεῖτ' ἔψαλλαν, σεῖτ' ὠρίζαν τὴν Πόλ', τὴν Ρωμανίαν,
 σημαίν' ἡ γῆ, σημαίν' ὁ Θεός, σημαίνουν τὰ οὐράνια,
 σημαίνει κ' ἡ Ἁγία Σοφία, τὸ μέγαν μοναστήριον.
 Ὅσον ἔμπαν τοῦ ἡλίου μου ἵστεκεν ὁ πατριάρχης,
 ὅσον ἔβγαν τοῦ ἡλίου μου ἵστεκεν ὁ βασιλιᾶς μου,
 10 ὁ βασιλιᾶς, ὁ βασιλιᾶς, ὁ Ἕλλην Κωνσταντῖνον.
 Ψάλλον τὸ ἅγιος ὁ Θεὸς καὶ τὴν Τιμιωτέραν.
 Ἐρθεν πουλὶν κ' ἐκάθησεν εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν τὴν πόρταν.
 Τὸ ἕνα τὸ φτεροῦλ' ἄθε εἰς τὸ γαῖμαν ἔν' βαμμένον,
 εἰς τὸ ἄλλο εἰς τὸ φτεροῦλ' ἄθε χαρτὶν βαστᾶ γραμμένον.
- 15 Ἀτὸ κανεῖς κ' ἐνέγνωσεν, κανεῖς κ' ἐξέρ' ντό λέγει,
 μουδὲ κι ὁ πατριάρχης μου μὲ ὄλους τοὺς ποπᾶδες.
 Ἐναν παιδὶν, καλὸν παιδὶν, ἔρχεται κι ἀναγνώθει.
 Σεῖτ' ἀναγνώθ', σεῖτ' ἔκλαιγεν, σεῖτ' ἄ τούτους λέγει:

Τρ. = Π. Τριανταφυλλίδης Ἰω. = Σάβ. Ἰωαννίδης Μ. = Π. Μελανοφρύδης

1 ὄντας Τρ. Ἰω.: οὐντὰς Μ Ἕλλην Κωνσταντῖνος Τρ.: Ἕλλην Κωνσταντῖνον Ἰω.: Ζαρεπί Κωνσταντῖνον Μ 2 καμπάνας Τρ. Ἰω. 3 μὲ δ. μὲ ἀ. μὲ ψάλτας, μὲ παπάδες Τρ.: μὲ δώδεκα Ἀρχιερεῖς, παππάδας τετρακόσιους Ἰω.: ποπάδες τ. Μ 4 λείπει Τρ.: διάκονους εἰκοστέσσερα, ψαλιτάδες ἑβδομήντα Ἰω.: διακόνους - ψαλιτάδας Μ 5 ὠρίζον Τρ.: ὠρίζεν Ἰω.: ὠρίζαν Μ 6 ὁ Θεός, σημαίν' καὶ Τρ.: λείπει Ἰω. Μ. 7 σημαίν' καὶ ἡ Τρ. μέγα Ἰω. Μ 8 στέκει ὁ βασιλέας Τρ. 9 στέκει ὁ Πατριάρχης Τρ. 8-9 ζευρὰ κάθει' ὁ βασιλιᾶς, δεκτὰ ὁ Πατριάρχης Ἰω. Μ. 10 ὁ Ἕλλην Κωνσταντῖνος Τρ. Μ. 11 ὁ Θεός Τρ. 12 κ' ἐκάθησεν εἰς τὴν Ἁγίαν Τρ.: καὶ κόνεψεν εἰς τὴν Ἁγίαν Ἰω. Μ. 13 φτεροῦλ' ἄθε Τρ. Μ: φτεροῦλ' ἄθε Ἰω. 14 τὸ ἄλλο τὸ Τρ.: εἰς τὸ ἄλλο τὸ Ἰω.: καὶ εἰς τὸ ἄλλο Μ χαρτὶν κρατεῖ Ἰω. Μ. 15 'κι' ἀνέγνωσεν — Τρ.: 'κ' ἐνέγνωσεν, οὐδ' ὁ Μητροπολίτης Ἰω. Μ 16 λείπει Τρ. Ἰω. Μ. 17 λείπει Τρ. 18 τὸ χειρόγραφον Βαλαβάνη ἔχει: οἴτιν ἀτούς νὰ λέγη. Ἡ διόρθωσις ὀφείλεται εἰς τὸν Ι. Τ. Παμπούκη: οἴτι ἀναγνώθ' οἴτι κλαιεῖ καὶ δερονοκοπισκᾶται

Στ. 5. Ἐνῶ ἔψαλλαν, ἐν ὅσῳ ἦσαν κύριοι τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἑλληνικῆς αὐτοκρατορίας. Στ. 8-9 πρὸς ἀνατολὰς ἕστεκεν ὁ πατριάρχης, πρὸς δυσμὰς ἕστεκεν ὁ βασιλεὺς. Στ. 11 τὴν Τιμιωτέραν (τῶν Χερουβεῖμ καὶ ἐνδοξοτέραν ἀσυγκρίτως τῶν Σεραφεῖμ) ἦτοι τὸ κατὰ τὴν λειτουργίαν ψαλλόμενον θεοτόκιον. Στ. 13. Ἡ μία ἢ φτερούγα του εἰς τὸ αἷμα εἶναι βαμμένη. Στ. 14 εἰς τὴν ἄλλη τὴ φτερούγα του βαστᾶ χαρτὶν γραμμένον. Στ. 15. Αὐτὸ κανεῖς δὲν ἀνέγνωσε, κανεῖς δὲν ἤξεύρει τί λέγει. Στ. 18. Ἐνῶ ἀναγιώσκει, ταύτοχρόνως

- 20 «Ν' αἰλί ἐμᾶς, νὰ βάι ἐμᾶς, οἱ Τοῦρκ' τὴν Πόλ' ἐπαῖραν,
 <ἐπαῖραν τὸ βασιλοσκᾶμν', ἐλλάγεν ἀφεντία>». *Μοιρολογοῦν τὰ ἐγκλησιὰς «ἐλλάγεν ἀφεντία!» μοιρολογᾷ κ' ἡ Ἁγι Σοφιά, τὸ μέγαν μοναστήριον.*
 Ὁ βασιλιᾶς, ὁ βασιλιᾶς παργόριαν κ' ἐπαῖρνεν.
 Ἐπαῖρεν τ' ἐλαφρὸν σπαθίν, τ' ἑλληνικὸν κοντάριον,
 25 τοῖ Τούρκους κρούγεν ἔς τὸ σπαθίν, τοῖ Τούρκους ἔς τὸ κοντάριον.
 Τρακόδους Τούρκους ἔκοψεν καὶ δεκατριεῖς παῖδες,
 ἴσακῶθεν τὸ σπαθίν αὐτοῦ, κ' ἐσκίγεν τὸ κοντάριον.
 Ὅντεν ἐκαλοτέρεσεν, ἀπέσ' ἔς τοῖ Τούρκ' ἐπέμ' νεν,
 κὶ ὄντεν ἐκαλοτέρεσεν καὶ μοναχὸς ἐπέμνεν.
 30 Κὶ αὐτοῖν ἄτόναν ἔθαψαν ἔς τὸ χλοερὸν τιουδέκιν.

Τρ : ν' αἰλί ἐμᾶς σείτ' ἀναγνώθ' καὶ δεροκοπισκᾶται Ἰω. : σείτια δεβάζ', σείτ' ἀναγνώθ' καὶ δ. Μ. 19 καὶ βάι Τρ. Ἰω. Μ. θὰ παῖρνε Τρ. Βαλαβάνης : ἐπῆραν Μ 20 ἐπαῖραν τὸ βασιλοσκᾶμν', ἀλλάγε ἀφεντία Ἰω. : ἐπῆραν τὸ β. ἐλλάγεν ἀφεντία Μ : ἐλλείπει Τρ. Βαλ. 21 οἱ ἐγκλησιᾶς Τρ. : μ. τὰ ἐγκλησιᾶς, κλαῖνε τὰ μοναστήρια Ἰω. Μ. 22 μ. καὶ αἰῖα Σοφιά, κλαίει καὶ ὁ Θεολόγον Ἰω. Μ. 22 κὶ πέρει Τρ. 23-24 Ὅλοι καὶ ἂν παργορεύκουνταν, ὄλοι καὶ γαλενίζνε, | ἔς σ αἰ Ἰωάννην τὸν Θεολόγον γαλένιον κ' ἐπέμνεν. | Διάκος αὐτ' παῖρνε τὸ σπαθίν, τ' ἑλληνικὸν κοντάριον Ἰω : Ὅλοι κὶ ἂν π. ὄλοι κὶ ἂν γ. σὸν Ἀένεν τὸν Θ. γαλένιμαν κ' ἐ. Διάκος ἐπαῖρνε τὸ σ. τ' ἐλ. κοντάρι Μ. 24 ἐπῆρε Τρ. 25 τοῖς Τούρκους κρούει σὶ τὸ Τρ. Ἰω. : λείπει Μ. 26 δεκατριεῖς Ἰω. 27 σπαθίτιζιν αὐτ', τσακῶθεν τὸ κοντάρι αὐτ' Ἰω. : — τσακῶθεν τὸ κοντάρι αὐτ' Μ. 28 καὶ ὄντας τερεῖ ἴλομόναχος — ἀπέμνεν Ἰω. : κὶ ὄντας τερεῖ ἴλ. ἀπέσ' οἱ Τούρκ' ἐπέμνεν Μ. 29 ὄνταν Τρ. 29-30 λείπουν Ἰω. Μ. Ἀντὶ αὐτῶν Ἰω. Μ. προσθέτουν 16 στίχους, οὓς βλ. κατωτέρω ἐν σελ. 11.

Εἶναι προφανὴς εἰς τὸ κείμενον τοῦτο ἡ ἀπόπειρα τῆς συγχωνεύσεως τοῦ πανελληνίου τραγουδιοῦ τῆς Ἁγιά Σοφιάς μετὰ τοῦ ποντιακοῦ θρήνου. Ἐν ἀρχῇ ὁ συνθέτης παρέλαβε τὸν πρῶτον στίχον ἐκ τοῦ δευτέρου ποντιακοῦ θρήνου, διὰ τοῦ ὁποίου προσδιορίζεται χρονικῶς τὸ γεγονός, καὶ εὐθὺς εἰσάγει στίχους τοῦ πανελληνίου ἄσματος, ἀλλὰ μὲ ποίαν ἀνατροπὴν τῆς λογικῆς σειρᾶς στίχων καὶ ἐννοιῶν! Ἡ ὀρθὴ σειρά τούτων ἐν τῷ κειμένῳ θὰ ἦτο: στ. 6. 7. 2. 3. 4. 8. 9. 10. 11. Ὅθεν, ἂν θελήσωμεν, παραλείποντες τοὺς ἐκ τοῦ ποντιακοῦ θρήνου προερχομένους στί-

κλαίει καὶ λέγει εἰς αὐτούς. Στ. 19. Ἀλί σ' ἐμᾶς, βάι σ' ἐμᾶς, οἱ Τοῦρκοι ἐπῆραν τὴν Πόλη. Στ. 20. ἐπῆραν τὸν θρόνον τοῦ βασιλιᾶ, ἀλλάξεν ἡ ἐξουσία. Στ. 21. μοιρολογοῦν αἱ ἐκκλησίαι «ἀλλάξεν ἡ βασιλεία» (ἄλλος ἐγένεν αὐθέντης). Στ. 23. παργόριαν κὶ παῖρνε = δὲν ἐπαῖρνε παρηγορίαν (ἦτο ἀπαρηγόρητος). Στ. 25 κρούγεν = κρούει. Στ. 27. τσακίστηκε τὸ σπαθί του καὶ σκίστηκε τὸ κοντάρι του. Στ. 28. Ὅταν ἐκοίταξε καλὰ (εἶδε πῶς) ἀπέμεινε μέσα εἰς τοὺς Τούρκους (ὅτι περιεκυκλώθη ἀπὸ τοὺς Τούρκους). Στ. 29 καὶ ὅταν πάλιν ἐκοίταξε καλὰ (εἶδε πῶς) ἀπέμεινε μοναχός. Στ. 30. Καὶ αὐτοί (δηλ. οἱ Τοῦρκοι) τὸν ἔθαψαν εἰς τὸ χλοερὸν στρώμα.

χους 1 και 5, ν' αποκαταστήσωμεν τὸ κείμενον κατὰ τὴν ἐν τῷ πανελληνίῳ ἄσματι σειράν ἐπὶ τῇ βάσει τῆς παρὰ Σάββα Ἰωαννίδη παραλλαγῆς, ἣτις γλωσσικῶς πλησιάζει περισσότερο πρὸς αὐτὸ καὶ δὴ πρὸς τὴν καταγραφὴν Ulrich (Passow 195), θὰ ἔχωμεν τὸ ἑξῆς κείμενον:

〈*Σημαίν' ἡ γῆ, σημαίν' ὁ Θεός, σημαίνουν τὰ οὐράνια*〉

- (6) *σημαίνει κ' ἡ Ἁγία Σοφία, τὸ μέγα μοναστήριον,*
- (2) *μὲ δεκαπέντε σήμαντρα, μὲ δεκοχτὼν καμπάνες,*
- (3) *μὲ δώδεκα ἀρχιερεῖς, παπᾶδες τετρακόσιους,*
- (4) *διακόνους εἰκοστέσσερα, ψαλτάδες ἑβδομήντα.*
- (7) *Ζεβρὰ κάθει' ὁ βασιλιᾶς, δεξὰ ὁ πατριάρχης,*
- (8) *ὁ βασιλιᾶς, ὁ βασιλιᾶς, ὁ Ἕλλην Κωνσταντῖνον,*
- (9) *ψάλλουν τὸ αἶος ὁ Θεὸς καὶ τὴν Τιμιωτέραν.*

Ἀκολούθως ὁ διασκευαστὴς φθάνων εἰς τὸ σημεῖον, ὅπου ἡ φωνὴ μιᾶς ἀδυσωπῆτου μοίρας ἔρχεται ἐξ οὐρανοῦ, διὰ νὰ παραγγείλῃ τὴν διακοπὴν τῆς θείας λειτουργίας, ἐνεθυμήθη πάλιν τὸ ἐπιχώριον ἄσμα καὶ τὴν ἐξαγγελίαν τοῦ γεγονότος μὲ τὸ πουλὶ καὶ θέλων νὰ προσαρμόσῃ τὸν σχετικὸν αὐ:οῦ στίχον εἰς τὴν συνέχειαν τοῦ πανελληνίου ἄσματος τὸν τροποποιεῖ, ὥστε τὸ πληγωμένο πουλὶ ἔρχεται καὶ κονεύει... ἕως τῆς ἁγίας Σοφίας τὴν πόρτα, ἐνῶ ἡ ὑπόθεσις συνεχίζεται ὡς εἰς τὸν τραπεζουντιακὸν θρῆνον. Οὕτως ὅμως ἡ σκηνὴ μετεβλήθη καὶ εἶδησις, τὴν ὁποίαν ἀρχικῶς τὸ πουλὶ μετέφερεν ἀπὸ τὴν ἀλωθεῖσαν Πόλιν μακρὰν, στοῦ Ἡλίου τὸ κάστρον ἢ στοῦ Δαυὶδ τὸν οἶκον, μεταδίδεται εἰς τὴν Ἁγίαν Σοφίαν! πληροφοροῦσα πατριάρχην καὶ βασιλέα, ὅτι οἱ Τοῦρκοι ἐπῆραν τὴν Πόλιν, ὅτι «ἄλλαξεν ἡ ἀφεντία».

Καὶ τώρα ἐπιχειρεῖται ἄλλη, μεγαλυτέρα αὐτή, μεταβολὴ καὶ προσθήκη εἰς τὸ κείμενον τοῦ ποντιακοῦ τραγουδιοῦ. Μεταβληθείσης τῆς σκηνογραφίας, ἡ θλιψὴ πού κατέχει ἀπαρηγόρητον τὸν ἅγιον Ἰωάννην τὸν Χρυσόστομον (ἢ τὸν Θεολόγον) ἀποδίδεται τώρα εἰς αὐτὸν τὸν βασιλέα Κωνσταντῖνον, τὸν ὁποῖον καὶ ἐξωθεῖ εἰς τὸν ἔσχατον, τὸν ἀπεγνωσμένον ἀγῶνα. Τὴν ὕλην διὰ τὴν περιγραφὴν τοῦ θανάτου του ὁ πόντιος ποιητὴς ἀρύεται ἀπὸ τὴν παράδοσιν: ὁ βασιλεὺς εὐρεθεὶς μόνος ἐν μέσῳ τῶν πολεμίων ἔπεσε γενναίως μαχόμενος καὶ ἐξαγοράζων τὴν ζωὴν αὐτοῦ ἀντὶ πολλῶν. Τὴν εἰκόνα δανεῖζεται ἀπὸ τοὺς ἄθλους καὶ τὰς ἀνδραγαθίας ἄλλων ἡρώων, τῶν ἀκριτῶν, πού ἔχουν τὴν δύναμιν καὶ μόνοι ν' ἀντιτάσσονται κατὰ μυριάδων καὶ μόνον μὲ τὴν συντριβὴν τῶν ὄπλων των ὑποκύπτουν. Πιθανὸν εἰς τοῦτο νὰ ἐχρησίμευσε καὶ νεώτερον πρότυπον, τὸ τραγοῦδι τοῦ Ἀθανασίου Διάκου, ὡς ἐκ τῆς ὁμοιότητος τῶν συνθηκῶν, ὑφ' αἷς εὐρέθησαν οἱ δύο οὔτοι ἥρωες, μόνοι

ἀγωνιζόμενοι ἐν μέσῳ τῶν πολεμίων. Τὴν ὑπόθεσιν θὰ ἠδύνατο νὰ καταστήσῃ πιθανωτέραν ἢ παρὰ Σάββα Ἰωαννίδῃ παραλλαγὴ τοῦ τραπεζουντιακοῦ θρήνου, ἀλλ' ἐν αὐτῇ ὁ ἡρωϊκῶς μαχόμενος καὶ πίπτων δὲν εἶναι ὁ Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος, ἀλλ' εἰς διάκονος, ὁ «διάκος» τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου! Ἴδου τὸ σχετικὸν κείμενον:

- Μοιρολογοῦν τὰ ἐγκλησιές, κλαῖνε τὰ μοναστήρια,
μοιρολογᾷ καὶ Ἀῖὰ Σοφία, κλαίει καὶ ὁ Θεολόγον.*
- 20 *“Ολοι κι ἂν παρ’γορεύκουνταν, ὅλοι κι ἂν γαλενίζνε,
’ς σ’ αἶ Γιάννεν τὸν Θεολόγον γαλένιον ’κ’ ἐπέμ’νεν.
Διάκος ἀτ’ ’παῖρεν τὸ σπαθίν, τ’ ἔλλενικὸν κοντάριν,
τοὺς Τούρκους κρούει ’ς σὸ σπαθίν, τοὺς Τούρκους ’ς σὸ κοντάριν.
Τριακόσους Τούρκους ἔκοψεν, δεκατρίους πασᾶδες·*
- 25 *τσακῶθεν τὸ σπαθίτζιν ἀτ’, τσακῶθεν τὸ κοντάρι ἀτ’
κι ὄντας τερῆ, ’λομόναχος ἀπέσ’ ’ς σοὶ Τούρκους ἀπέμνεν.
Πιάνουν ἄτον τρεῖσι λεβέντ’ καὶ τέσσερα παῖδες
καὶ φέρ’ν ἄτονε ’ς σὸν Παῖδᾶν καὶ ’ς σὸν Τουρκοπολίτην.*
- *«Διάκε, σὺ ἂν ἐπίανες με, ἐμὲν ντό θενὰ ’πυῖνες ;*
- 30 *θ’ ἐβάλνες με ’ς σὴν φυλακήν, ’ς σὸ χλοερὸν τουδέκιν ;
τώρα ἐγὼ ἐπίασα σε, καὶ ντό νὰ φτάγω ’σέναν ;
θὰ βάλω σε ’ς σὴ φυλακήν, ’ς σὸ χλοερὸν τουδέκιν.*
- *Παρακαλῶ σε, νὲ πασᾶ καὶ νὲ Τουρκοπολίτα,
ἐγὼ ’χω χίλια φούλιρα, χίλια ἑκατοντάρια*
- 35 *ἔπαρ’ τὰ χίλια φούλιρα, τὰ χίλι’ ἑκατοντάρια
καὶ ’μέν’ ζωὴν γιὰ χάρισον κἂν πέντε ἔξ ἡμέρες».*
- ’Κὶ παίρ’ τὰ χίλια φούλιρα, ’κὶ παίρ’ τ’ ἑκατοντάρια,
οὐδὲ ζωὴν χαρίζει ἄτον κἂν πέντε ἔξ ἡμέρες.*
- 40 *«Διάκε μ’, Τοῦρκος θὰ γίνεσαι καὶ σέν’ ζωὴν χαρίζω . . .*

Στ. 20. ὅλοι κι ἂν γαλενίζνε (Ἰω. γράφει : ὅλοι καὶ γ.) = ὅλοι καὶ ἂν καταπραῦννονται.

Στ. 21. ’ς τὸν αἶ Γιάννην τὸν Θεολόγον γαλήνη δὲν ἀπέμεινε. Στ. 22. Ὁ διάκος του, δηλ. τοῦ ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου ὁ διάκος. Στ. 25. ἐθραύσθη τὸ σπαθάκι του, ἐθραύσθη τὸ κοντάρι του. Στ. 26. ἀπέμεινε ὀλομόναχος μέσα στοὺς Τούρκους. Στ. 29. Διάκε, σὺ ἂν μ’ ἐπίανες, τί θὰ μ’ ἔκαμνες ; Πρβλ. *Εἰρ. Παπαδάκη*, Λόγια τοῦ Στειακοῦ λαοῦ (Ἀθῆναι 1938) σ. 2. στ. 5 : *Διάκο μ’ ἀνὲ μ’ ἐπίανες, πῶς ἤθελα μὲ κάμεις ;* Στ. 31. Τώρα ἐγὼ σὲ ἔπιασα καὶ τί νὰ σὲ κάμω ; Στ. 34. φούλιρα = φλουριά. Στ. 35-36. Πᾶρε τὰ χίλια φλουριά, τὰ χίλια ἑκατοντάρια καὶ χάρισέ μου μόνον πέντε - ἔξ ἡμερῶν ζωὴν. Πρβλ. Passow ἀρ. 234 στ. 33-34 : *“Αν θέλετε χίλια φλωριά καὶ χίλιους μαχμουτιέδες, μόνον ἑφτὰ μερῶν ζωὴ θέλω νὰ μοῦ χαρίσετε.* Στ. 37. Δὲν παίρ-

— *Ὁπίσ', ὀπίσ', μαῦρε παδᾶ, μαῦρε Τουρκοπολίτα
 ἐγὼ διάκος π' ἐγένομην, διάκος θὲ ν' ἀποθάνω».
 Ἐπὶ αὐτὸν ἔκοιρεν, τὸν μέγαν σερασκέρην».*

νει τὰ χίλια φλωριά, δὲν παίρνει τὰ ἑκατοντάρια. Στ. 42. *Αὐτὸς αὐτὸν ἔκοιρεν, τὸν μέγαν σερασκέρην, τ. ἔ. στρατηγὸν λέγει τὸν διάκονον!*

Δὲν εἶναι, νομίζω, δύσκολον νὰ εἰκάσωμεν ποία ἐκ τῶν δύο μορφῶν τῆς κατακλειδὸς τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι ἡ ἀρχική. Εἰς τὴν παρὰ Σ. Ἰωαννίδη παραλλαγὴν ἔχομεν τὴν δημιουργίαν μύθου πλασθέντος πρὸς τὸν σκοπὸν, ὅπως προσαρμοσθῆ αὐτούσιον τὸ τραγοῦδι τοῦ Ἀθανασίου Διακού πρὸς τὸν τραπεζούντιον θρόνον καὶ ἡ προσαρμογὴ εἶναι ὅλως ἐξωτερική. Τοῦναντίον εἰς τὴν παρὰ Π. Τριανταφυλλίδη καὶ Ἰω. Βαλαβίνη παραλλαγὴν ὡς βάσις ὑπόκειται αὐτὸ τὸ πραγματικὸν γεγονός, ὁ ἀγὼν, τὸν ὁποῖον ἠγωνίσθη μέχρι θανάτου αὐτὸς οὗτος ὁ Ἕλλην βασιλεύς. Τοῦ βασιλέως λοιπὸν τὸν θάνατον θέλων νὰ ὑμνήσῃ ὁ πόντιος διασκευαστὴς εἰσήγαγεν ἐπὶ τῆς σκηνῆς τὸν Κωνσταντῖνον Παλαιολόγον καὶ μόνον τυπικὰ στοιχεῖα ἔλαβεν ἐξ ἄλλων τραγουδιῶν, πιθανῶς καὶ ἐκ τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Ἀθαν. Διακού, εἰς ποιητικὴν παράστασιν τοῦ ἀγῶνος καὶ τοῦ θανάτου τοῦ ἥρωος βασιλέως. Ἡ λιτότης ὅμως αὐτῆ τῆς συνθέσεως δὲν ἤρесе, φαίνεται, εἰς ἄλλον διορθωτὴν ὁ ὁποῖος ἐμυθοποίησε τὴν ὑπόθεσιν, διὰ νὰ προσαρτήσῃ τὸν ἄθλον τοῦ ἥρωος τῆς Ἀλαμάνας εἰς τὸ τραπεζουντιακὸν ἄσμα¹⁾.

Καὶ ὑπὸ τὴν μᾶλλον ὅμως ἐπιτυχῆ τῆς μορφῆς ἢ γενομένη εἰς τὸ ἄσμα προσθήκη ἐπέφερεν εἰς αὐτὸ οὐσιώδη ἀλλοίωσιν, διότι τὸ ἐστέρησεν ἑνὸς τῶν μᾶλλον χαρακτηριστικῶν στοιχείων τοῦ τε πανελληνίου καὶ τοῦ τραπεζουντιακοῦ θρόνου ἐπὶ τῇ ἀλώσει τῆς Πόλεως: τῆς πίστεως εἰς τὰ πεπρωμένα τοῦ Ἔθνους. Ὁ ὠραῖος στίχος τοῦ γνησίου τραπεζουντιακοῦ θρόνου: *Ἡ Ρωμανία κι ἂν ἴπερασεν, ἀνθεῖ καὶ φέρει κι ἄλλο ἔθυσιάσθη* εἰς τὴν καινοτόμον τάσιν τοῦ διασκευαστοῦ²⁾.

¹⁾ Ὅτι καὶ αὐτοτελῶς τὸ ἄσμα τοῦ Ἀθ. Διακού, μὲ ρητὴν μάλιστα ἐν αὐτῷ μνείαν τοῦ ὀνόματος τοῦ Νικηταρά, ἀπαντᾶ ἐν Πόντῳ φαίνεται ἐκ τῆς ἐκ Χαλδίας συλλογῆς τοῦ Γ. Κανδηλάπτου (Ἀρχεῖον Πόντου 13 (1948) σελ. 65 ἀριθ. 4).

²⁾ Ὁ τελικὸς στίχος τοῦ τραπεζουντιακοῦ θρόνου ἔχει ἀντικατασταθῆ διὰ τῶν ἀναλόγων ἐκφράσεων τοῦ πανελληνίου ἄσματος εἰς ἑτέραν παραλλαγὴν, εἰς τὴν ὁποίαν ὅμως προτάσσονται καὶ στίχοι ἀπὸ τὰ Κάλανδα τοῦ ἀγίου Βασιλείου, καθ' ὅσον τὸ ἄσμα τῆς ἀλώσεως «ἐδιδάσκετο ἐκεῖ καὶ ὡς σχολικὸν ποίημα καὶ μάθημα καὶ οἱ Ἕλληνόπαιδες τοῦ Πόντου ἔφαλλαν αὐτὸ καὶ κατὰ τὴν πρώτην τοῦ ἔτους εἰς τὰς οἰκίας τῶν πλουσίων». Τόσον σεβαστὴν διετήρησαν ὅλαι αἱ γενεαὶ τῶν Ποντίων τὴν μνήμην τοῦ Κωνσταντῖνου Παλαιολόγου. Οἱ τελικοὶ στίχοι τῆς παραλλαγῆς ταύτης ἀπὸ τοῦ στ. 21 ἔχουν ὡς ἐξῆς:

Διὰ τοῦτο καὶ ἡ ὄλη του προσπάθεια πρέπει νὰ κριθῆ ὡς ἀποτυχοῦσα, ἡ δὲ μορφή τοῦ ἔσματος, ἡ συμφύρουσα τὸν πανελλήνιον πρὸς τὸν τραπεζουντιακὸν τύπον, ὡς νοθεύουσα τὴν γνησίαν παράδοσιν αὐτοῦ, δὲν πρέπει νὰ τύχη περαιτέρω διαδόσεως παρὰ τῷ φιλοπάτριδι λαῷ τοῦ Πόντου.

7.12.1955

*Μοιρολογοῦν τὰ ἐγκλησιῶς, κλαίουν τὰ μοναστήρᾱ,
μοιρολογᾷ κι Ἁγιά Σοφιά, τὸ μέγα μοναστήρι.*

Κι ὁ Μιχαὴλ ἀρχάγγελον ἀτὲν παρηγορεύει

«Μὴ κλαίς, μὴ, Δέσποινα, ἐσύ, καὶ μὴ πολυδακρύζης,

κινοῦνε χρόνᾱ καὶ καιροὺς ἴδικό σου θὲ νὰ εἶναι,

νὰ ψάλλουν καὶ νὰ λειτουργοῦν κ' ἐσὲν νὰ εορτάζ'νε

μ' ἐξήντα τρία σήμαντρα καὶ δεκοχτὼ καμπάνας,

πενήντα τρία ἀρχιερεῖς, παπάδες τετρακόδᾱ

νὰ ψάλλουν τ' ἅγιος ὁ Θεός, καὶ τὴν τιμιωτέραν.

Ἐρθεν ἐξ οὐρανοῦ φωνὴν καὶ ἐξ ἀρχαγγέλου σιόμαν

νὰ δώσουν λόγον, σύνθηκεν, νὰ ἔρχουν παῖρ' ν τὴν Πόλιν.

Θέλουν οἱ Τοῦρκ' Ἀγαρενοί, θέλουν νὰ παῖρ' ν τὴν Πόλιν.

Τὴν Πόλιν ὄντας ἔχτιζεν ὁ μέγας Κωσταντῖνον κτλ.

(Γ. Κανδηλάπτου, Σύμμεικτα Λαογραφικὰ Χαλδίας,
Ἄρχεῖον Πόντου 13(1948) 61-63).

ΕΞΟΡΚΙΣΜΟΙ ΚΑΙ ΙΑΤΡΟΣΟΦΙΑ ΕΞ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΥ ΧΕΙΡΟΓΡΑΦΟΥ

ΥΠΟ

ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

Κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1953, εὕρισκόμενος εἰς Ἦπειρον πρὸς λαογραφικὴν ἐξερεῦνησιν τῆς ἀκριτικῆς περιοχῆς τοῦ Γράμμου, ἔλαβον παρὰ τοῦ ἐκ Κονίτισης κ. Φωτίου Παν. Ρούβαλη χειρόγραφον χαρτόδετον «βιβλιάριον», εἰς ἀρτίαν κατάστασιν εὕρισκόμενον καὶ περιέχον ἐξορκισμοὺς καὶ ἰατροσόφια¹⁾.

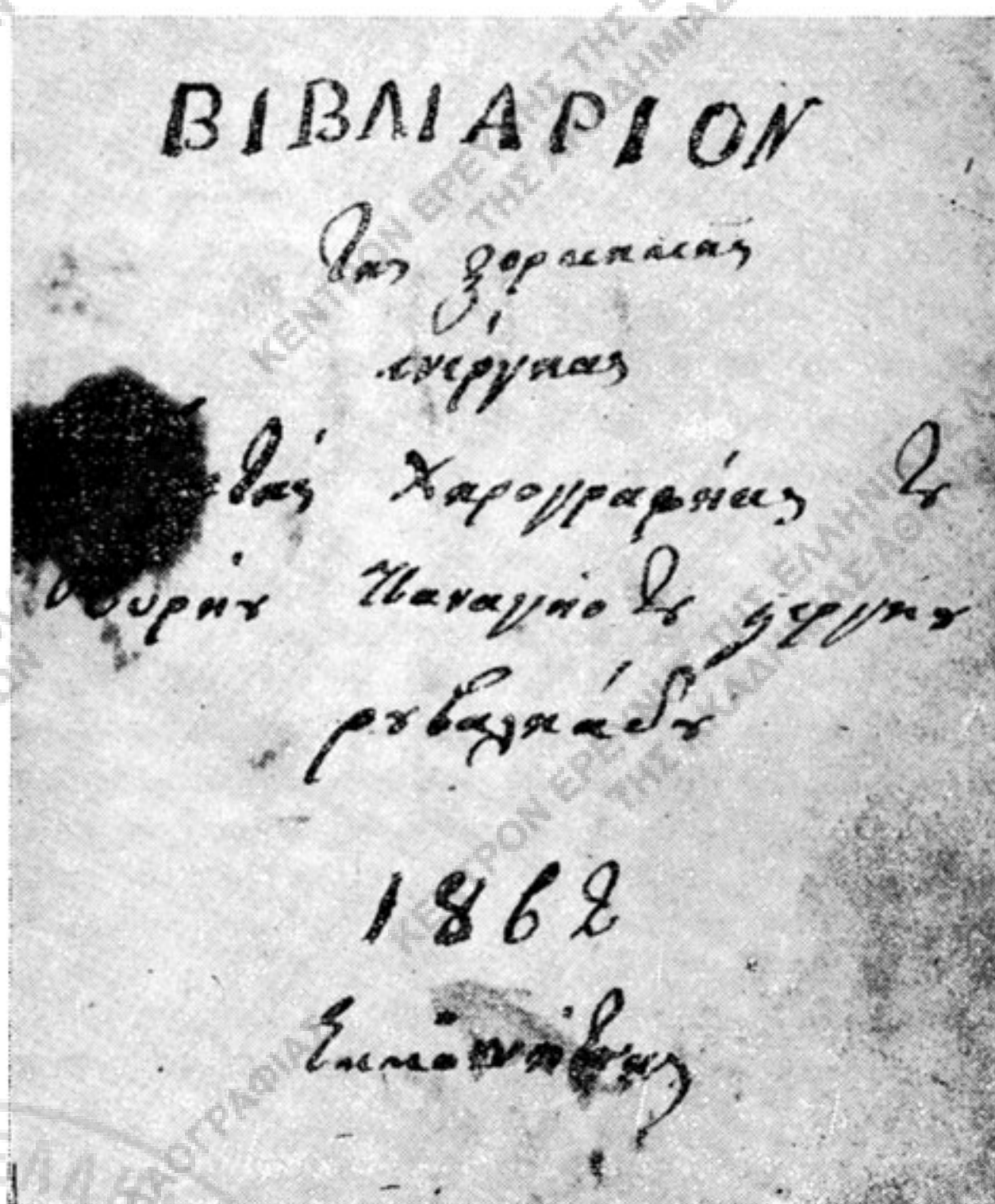
Τὸ χειρόγραφον τοῦτο, σχήματος 16^{ου} μικροῦ, μήκους 0,15 καὶ πλάτους 0,10 μ., φέρον ἐν τῷ τίτλῳ χρονολογίαν 1862, σύγκειται ἐκ 31 σελιδωμένων φύλλων (σ. 1-62), ἀντεγράφη δὲ πιθανῶς ἐκ παλαιότερου χειρογράφου ἐξορκισμῶν καὶ ἰατροσοφίων διὰ χειρὸς Παναγιώτου Ρούβαλη, πατρὸς τοῦ μνημονευθέντος φίλου, κατὰ διάφορα χρονικὰ διαστήματα, ὡς δύναται τις νὰ διακρίνη ἐκ τῆς διαφορᾶς τοῦ χρώματος τῆς χρησιμοποιηθείσης μελάνης καὶ τῆς ἐπιμελείας, μεθ' ἧς ἐγράφησαν ἑκάστοτε τὰ ἐν αὐτῷ περιεχόμενα²⁾.

Εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς 1^{ης} λευκῆς σελίδος (φ. 1^ρ) ἀναγράφεται: «*Κύριον Π. Σ. τ. Ρούβαλη*». Ἡ αὐτὴ χεὶρ καὶ ἡ αὐτὴ μελάνη ἐπανέρχεται εἰς τὴν σελίδα 3 κέ.

¹⁾ Ὡς γνωστόν, αἱ πηγαὶ διὰ τὴν μελέτην τῆς δημόδους ἰατρικῆς εἶναι δύο εἰδῶν: α) γραπταί, ἤτοι τὰ χειρόγραφα ἰατροσόφια καὶ αἱ σολομωνικαί, καὶ β) προφορικαί, δηλαδὴ ἡ προφορικὴ ἔκθεσις θεραπείας, αἱ παραδόσεις περὶ ἀσθενειῶν, κατάραι, γητειές, ἐξορκισμοὶ κτλ. Τὰ ἰατροσόφια ἀντιστοιχοῦν πρὸς τὰ διάφορα dispensatoria, luminaria καὶ antidotaria τῆς Δύσεως, ἀποτελοῦν δὲ ἀντίγραφα συνταγολογίων, πού συνετάχθησαν κυρίως ὑπὸ καλογήρων, συνεχῶς συμπληρούμενα ἀπὸ ἀντιγραφεῖς καλογήρους με βάσιν κείμενα τῶν Διοσκορίδη, Γαληνοῦ, Παύλου Αἰγινήτου καὶ ἄλλων. Πλὴν τῶν ἰατρικῶν συνταγῶν πολλὰ ἐξ αὐτῶν περιέχουν καὶ μαγικὰ συνθήματα καὶ ἄλλας τεχνικῆς φύσεως συμβουλὰς, προερχομένας ἐκ βιβλίων ἅτινα διὰ μερικὸς ἐρευνητὰς ἔχουν ὡς πρότυπον τὸν πάπυρον τοῦ Λουγδούνου. Πλὴν δὲ τῶν ἰατρικῶν καὶ μαγικῶν στοιχείων, τὰ ἰατροσόφια δύνανται νὰ περιέχουν καὶ ἄλλα ζητήματα λαϊκῆς ἐπιστήμης, ὡς βροντολόγια, σεισμολόγια, καλενδάρια κτλ. Βλ. *Κύπρου Χρυσάνθη*, Ἐνα κυπριακὸ γιατροσόφι, Κυπριακαὶ Σπουδαί, τόμ. 15, ἐν Λευκωσίᾳ Κύπρου 1952, σ. ε'. *Α. Β. Οικονομίδου*, Δημόδης ἰατρικὴ ἐν Θράκῃ, Ἄρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ, τόμ. 16, ἐν Ἀθήναις 1951, σ. 182-183.

²⁾ Τοῦτο φαίνεται π. χ. ἀπὸ παραβολὴν τῆς σελίδος 46 πρὸς τὴν σελίδα 47 (φ. 23^ν πρὸς 24^ρ) καὶ τῆς σελίδος 54 πρὸς τὴν σελίδα 55 (φ. 27^ν πρὸς 28^ρ) τοῦ εἰς χεῖρας μου χειρογράφου.

(φ. 2^r κέ.), ἐνῶ εἰς τὸ ἄνω μέρος τῆς 2^ας σελίδος (φ. 1^v) ὑπὸ ἄλλης χειρὸς δι' ἄλλης μελάνης σημειοῦνται τὰ ἐξῆς, ἄσχετα πρὸς τὸ περιεχόμενον τοῦ χειρογράφου: «Οὗτος μᾶς διδάσκει ὅτι ὅπου καλον γὰ καμωμεν εἰς τοὺς κακουργους ἀνθρώπους αὐτοὶ θα μᾶς αποδοσουν κακὸν ἀντὶ καλοῦ». Ἡ ἐπομένη σελὶς 3 (φ. 2^r), τῆς ὁποίας φωτογραφίαν παραθέτω, φέρει τὸν ἐξῆς τίτλον:

BIBLIARION

της ξορκικῆς / ενέργηας / εκ τῆς χειρογραφίας του /

Κυρήου Παναγηότου στεργήου / ρουβαληάδου / 1862 / Εκ κοινήτης.

Ἡ ὀπισθία σελὶς (φ. 2^v) εἶναι λευκή, ἐκ δὲ τῆς 5^{ης} σελίδος (φ. 3^r) καὶ ἐξῆς ἄρχεται τὸ κείμενον τῶν ἐξορκισμῶν καὶ ἱατροσοφίων. Ἀπὸ δὲ τοῦ φ. 28^r (σ. 55) κ.έ. ὁ Ρούβαλης σημειώνει «μερικὰ χόρτα, τὰ ὁποῖα χρησιμεύο(ν) εἰς διάφορες ἀσθένει(ε)ς παρὰ τοῦ ἱατροσοφίου τοῦ Σάροου».

Θεωρήσας σκόπιμον νὰ δημοσιεύσω τὰ κείμενα ταῦτα διὰ τε τὸ γλωσσικὸν καὶ τὸ λαογραφικὸν αὐτῶν ἐνδιαφέρον ¹⁾ ἀποκαθιστῶ μόνον τὴν ὀρθογραφίαν καὶ τὴν στίξιν αὐτῶν ²⁾ καὶ παραθέτω σημειώσεις τινάς. Συνάμα παραπέμπω εἰς ἀνάλογα πρὸς ταῦτα ἱατροσόφια, δημοσιευθέντα ἰδίᾳ εἰς τὴν «Λαογραφίαν», τὰς δὲ ἀκαταλήπτους ἐν τῷ χειρογράφῳ λέξεις ἀφήνω ὡς ἔχουσιν ἐν αὐτῷ ³⁾.

φ. 3r

1. *Ξόρκι τοῦ ρίμματος* ⁴⁾

Πρῶτα κάμε τὸν σταυρόν σου τρεῖς φ<ο>ρ<ές>, ἔπ<εῖτα> ἀρχίνα: Ἐν ἀ<ρ>χῆ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁ Θεὸς ἦν ὁ λόγος (ἐκ τρίτου) ⁵⁾. Ὁντας ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη, τὸ κακὸν ἐσκορπίστη. Οἱ ἅγιοι Ἀνάργυροι, πρῶτοι ἱατροὶ τοῦ κόσμου, ἐσεῖς, ὅπου γ<ι>ατρεύσατε πολλούς, ἱατρεύσατε (καὶ τὸν τάδε) ἀπὸ τὸ σπειρὶ τὸ ρίμμα ⁶⁾ ἔχει πολὺ βᾶρος τοῦ κεφαλίου. Ὡς ἐκίνησαν ἐπὶ ἄγγελοι, ἐπὶ ἀρχάγγελοι, μὲ ἐπὶ σπαθία, μὲ ἐπὶ τζεκούρια βαρεὰ πελικημένα, στή σιράτα ὅπου πηγινάσι κυρία τσ' ἀπανταίνει ⁷⁾. — Ποῦ πᾶτε ἐπὶ ἄγγελοι, ἐπὶ ἀρχάγγελοι, μὲ ἐπὶ σπαθία, μὲ ἐπὶ τζι|κούρια. Μὰ δὲν τὸ παντέχαμεν νὰ μᾶς ρωτήση κ' ἐμᾶς καὶ μᾶς

φ. 3v

¹⁾ Σημειωτέον, ὅτι τὰ δημῶδη ἱατροσόφια ἀποτελοῦν διασκευὰς καὶ παραφράσεις παλαιότερων ἱατρικῶν βιβλίων, ποὺ κατέστησαν ἀναπόφευκτοι, καθόσον ἐμαραίνετο ἡ ἐθνικὴ παιδεία καὶ τὸ χάσμα ηὔρυνετο μεταξὺ γραπτῆς καὶ λαλουμένης γλώσσης. «Ἡ κυρία ἀξία τῶν δημοδεδεστέρων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥτιον παραφράσεων τούτων, λέγει ὁ Κρουμβάχερ, ἔγκειται ἐν τῇ λεξιλογικῇ των ὕλη, ταύτης δὲ χάριν ἀξίζει νὰ δημοσιευθῇ ἐν οἰονδήποτε ἐκ τῶν κειμένων τούτων». Κ. Κρουμβάχερ, Ἱστορία τῆς Βυζαντινῆς Λογοτεχνίας, μεταφρ. ὑπὸ Γ. Σωτηριάδου, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1900, σ. 425. Ἀλλὰ πλὴν τοῦ γλωσσικοῦ παρουσιάζουν καὶ ἀξιόλογον λαογραφικὸν ἐνδιαφέρον, διότι «πρὸς τὰ ἱατροσόφια συνάπτονται πολλάκις καὶ ἐξορκισμοὶ (κατὰ μαγείας, βρικόλακων κτλ.), ρητὰ μαγικά καὶ τὰ τοιαῦτα σπουδαῖα εἰς τὴν σπουδὴν τῆς ιστορίας τῶν λαϊκῶν ἰδεῶν κείμενα... Τὰ διεσκορπισμένα ταῦτα περίεργα βιβλιάρια δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐρευνηθῶσι πληρέστερον, ἐφόσον ἀκόμη τὰ πλεῖστα κείμενα εἶναι ἀνέκδοτα». Κ. Κρουμβάχερ, ἐνθ' ἄν. τόμ. Γ' σ. 235.

²⁾ Ὁ γράψας ἢ ἀντιγράψας τοὺς ἐξορκισμοὺς γνωρίζει πολὺ ὀλίγα γράμματα, διὰ τοῦτο δὲ ὑπάρχει πλῆθος ἀνορθογραφῶν ἐν τῷ κειμένῳ. Εἰς τοῦτο ὀφείλεται καὶ ἡ ἐσφαλμένη ἀπόδοσις πολλῶν ἀρχαίων λέξεων, ποὺ καταντοῦν ἀκατανόητοι.

³⁾ Ἄξιον σημειώσεως, ὅτι τὰ μαγικά κείμενα βρῖθουσι συνήθως ἀκαταλήπτων λέξεων.

⁴⁾ Ἡ ἀρίθμησις ὀφείλεται εἰς ἐμέ. *Ρίμμα* = ἔλκος τοῦ κερατίου, ἐξέλκωσις δηλαδὴ τοῦ ὀφθαλμοῦ.

⁵⁾ Τὰ ἐντὸς ἀγκυλῶν ἀνήκουν εἰς ἐμέ, τὰ δὲ ἐντὸς παρενθέσεων εἰς τὸ χειρόγραφον.

⁶⁾ Ἡ φράσις ἀπὸ τὸ σπειρὶ τὸ ρίμμα συνδέεται καὶ μὲ τὸ πρὸ αὐτῆς ρῆμα *ἱατρεύσατε* καὶ μὲ τὸ μετ' αὐτὴν *ἔχει*.

⁷⁾ Πρόκειται περὶ τῆς Παναγίας, ἣτις ρητῶς ἀναφέρεται εἰς τὸν ἐπόμενον ἐξορκισμόν (ἀφ. 2).

ἐρώτησεν νὰ τῆς εἰποῦμε.— Πᾶ' νὰ κόψωμε ἑλία, μυρτιά καὶ δάφνη, νὰ κάνωμεν τράπεζαν τῆς Θεοτόκου Παρθένου Μαρίας. Καὶ λέγει: — Μὴν πᾶτε νὰ κόψετε ἑλία, μυρτιά καὶ δάφνη νὰ κάμετε τράπεζαν τῆς Θεοτόκου Παρθένου Μαρίας, μὸν σῦρτε εἰς τὸν (τάδε), ὁποῦ ἔχει τὸ σπειρὶ τὸ ρίμμα, ὁποῦ τὸν ἐπονεῖ τὸ μάτι καὶ ἔχει ἀντάρα καὶ βάρος εἰς τὸ κεφάλι του, καὶ δὲν ἤμπορεῖ νὰ σταθῆ οὔτε μέρα οὔτε νύκτα οὔτε κάρτο ἀπὸ τὴν ὥραν, ὅτι εἶναι βαπτισμένος, μυρωμένος, τοῦ Θεοῦ παραδομένος, καὶ ἐπάρετε βαῖον, κλαδὶ ἐλαίας καὶ φύλλο ἀπὸ δάφνη, μαχαίρι μαυρομάνικο καὶ σκορπίδι ἀπὸ παλ(ι)όπυργο, καὶ πᾶρτε τὸ ἀνάταλμα τοῦ ἡλίου καὶ ξορκίσε|τέ το καὶ κη- φ. 4r
 ρύξετέ το νὰ πηγαίνῃ εἰς τὰ ἄγρια βουνά, σὶὰ ἄγρια κλαδία. Ἐκεῖ πετεινὸς δὲ λαλεῖ, κόττι δὲν καρκαλεῖ, ἐκεῖ νὰ πηγαίνῃ νὰ κατανήσῃ, νὰ κατασταθῆ. Ἀγέρας τό ἔφερε, ἀγέρας νὰ τὸ πάρῃ. Ὁ Χριστὸς τὸ ἐξόρκισε κὶ μὲ τὸ μαυρομάνικο μαχαίρι τό ἔκοψε. Καὶ κάθε φορὰ ὁποῦ ἀρχινᾷς ξόρκισέ το ἐκ τρίτου¹⁾ — — —.

2. Ἐτερο ξόρκι τοῦ ρίμματος.

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁ Θεὸς ἦν ὁ λόγος. Ὅποῦ ἦτον ἐννέα ἀδελφοὶ καλοὶ καὶ ἐπῆραν τὰ βορδώνια²⁾ τους, τὰ βουρδουτζικουρά³⁾ τους εἰς τὸ αἷμα βοτησμένα⁴⁾ καὶ εἰς τὸν ἥλιο τροχημένα καὶ ἐπῆγαν εἰς ὄρη, σὲ βουνά, διὰ νὰ κόψο(ν) σήμαντρα, |σημαντηρόξυλα, τῆς Παναΐας Θεοτόκου τὴν φ. 4v
 ἁγίαν τράπεζαν. Οἱ δὲ καλὰ τὰ ἔκοψαν, οἱ δὲ καλὰ τὰ ἐπιλέκησαν πρῶτη τζικουριά, ὁποῦ ἐβάρησε εἰς τὸ λεπτιό⁵⁾ κυπαρίσσι, καὶ ἀπιτάθη⁶⁾ ἓνα μικρὸ φιλικούδι⁷⁾ καὶ ἐβάρεσεν τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ (τάδε) εἰς τὸ μάτι

καὶ φωνάζει
 καὶ βρικόζει⁸⁾
 καὶ τὴν θάλασσαν ταράζει
 καὶ τὰ δέντρα ξερριζώνει,
 τὰ βουνὰ ξεθεμελιώνει,
 καὶ τὸν κουρνιακτὸ ρεπίζει⁹⁾.

Ἐκεῖ ἐδιάβαινε ἡ Παναγία ἡ Δέσποινα μὲ τοὺς ἁγίους ἀγγέλου(ς) καὶ ἀρχαγ-

¹⁾ Πρὸβλ. ἀναλόγους ἐξορκισμούς, λεγομένους εἰς τὴν περίπτωσιν πού θὰ πεταχτῆ ξύλο ἢ πέτρα ἢ χῶμα στὸ μάτι, ἐν Λαογραφίᾳ Δ' 37 (ἐξ Αἰτωλίας), Ε' 611 (ἐκ Τευθρώνης), Η' 558 (ἐκ Κρήτης), Θ' 243 (ἐκ Κρήτης), Ι' 116-117, 133-134 (ἐξ Ἀργυράδων Κερκύρας).

²⁾ βορδώνιον, βορδώνι καὶ βουρδώνιον = ἡμίονος. Βλ. Ἱστορικὸν Λεξικόν, Δ' (1953), ἐν λ. βορδώνι. ³⁾ βουρδουτζικουρα = μεγάλα τσεκούρια. ⁴⁾ βοτησμένα = βουτηγμένα. ⁵⁾ Τὸ χειρόγραφον λέγει λέφπιτο. ⁶⁾ ἀπιτάθη) ἐπετάχθη. ⁷⁾ φιλικούδι = πελεκούδι, σχίζα. ⁸⁾ βρικόζει = κλαίω, θρηνηῶ βλ. Ἱστορικὸν Λεξικόν Δ'. ἐν λέξει. ⁹⁾ ρεπίζω = διαλύω.

γέλους, με τοὺς δώδικα ἀποστόλους, με τὸν Πέτρον, με τὸν Παῦλον, με τοὺς ἁγίους Ἀναργύρους, καὶ τὴν ἐσταμάτησαν καὶ λέγουν: — Τί ἔχει ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ

καὶ φωνάζει

καὶ βροιάζει

φ. 5r

καὶ τὴν θάλασσαν | ταράζει

καὶ τὰ δέντρα ξερριζώνει;

— Φέρτε μου μαχαίρι μαυρομάνικο, σκορπίδι ἀπὸ παλ<ι>όπυργο καὶ βάρια ἀπὸ τὴν ἐκκλησία, νὰ κόψω, νὰ ρίξω, νὰ σκορπίσω τὸ ρίμμα, τὸ ριμματικό, τὸ σκοτικό — τὸ ἄσπρο, τὸ μαῦρο καὶ τὸ κόκκινο — νὰ πάη εἰς τὰ ἄγρια βουνὰ καὶ στὰ ἄγρια κλαδία. (Ὁ τάδης) εἶναι βαπτισμένος, τοῦ Θεοῦ παραδομένος, κάθε τρίχα μετρημένος Πατήρ Υ<ι>ὸν καὶ ἅγιον Πνεῦμα, τῆς ἁγίας Τριάδος. Καὶ ὡς καθὼς σκορπίζει καὶ ριπίζει ὁ ἥλιος τὴν δροσὰ καὶ ἄνεμος τὴν ἀντάρα¹⁾, νὰ πάη στῆς Μάνης τὰ βουνά, στῆς Μπα<ρμ>παργ<ι>ᾶς τὰ μέρη· ἐκεῖ νὰ φάη, ἐκεῖ νὰ πχῆ, ἐκεῖ νὰ καταντήση φ. 5v ἀγέρας τὸ ἤφερε, ἀγέρας νὰ τὸ πάρη, καὶ ἅγιοι Ἀναργυροὶ γ<ι>ατρεύσατε τὸν δοῦλον σας (τάδε). Καὶ λέγε το τρεῖς φο<ρές>· κάθ<ε> φορὰ ὅπου ἀρχινᾶς ᾤ Τέλος²⁾.

¹⁾ Αἱ τοιαῦται παρομοιώσεις εἶναι συχνόταται εἰς τὰς ἐπιφθᾶς· οἷον παρ' Ἀλεξ. Τραλλιανῶ (τ. Β' σ. 585 Puschmann): «ὡς οἱ ἄλλες οὔτοι οὐκ αὖξονται, μηδὲ τὸ πάθος τοῦδε, ἢ τῆς δε». Βλ. Λαογραφίαν Α' (1909) σ. 366.

²⁾ Εἰς τὸν ἐξορκισμόν αὐτόν, ὡς καὶ εἰς τὸν προηγούμενον (ἀριθ. 1), τὸν πυρῆνα ἀποτελεῖ οὐχὶ ὁ ἐξορκισμὸς καὶ ἡ ἐπιτίμησις πρὸς τὸ κακόν, ἀλλὰ διήγησις δυναμένη νὰ σχετισθῆ πρὸς τὴν περίστασιν (πρβλ. *Wuttke*, *Volksabergglaube der Gegenwart*, ἔκδ. 3, Berlin 1900 σ. 167). Εἰς ἐκάστην τῶν ὡς ἄνω ἐπιφθῶν (ἀριθ. 1 καὶ 2) διακρίνονται δύο τμήματα, ἐκ τῶν ὁποίων τὸ ἓν, τὸ πρῶτον, ἀποτελεῖ τὸ ἱστορικὸν οὔτως εἰπεῖν τῆς νόσου ἢ τοῦ κακοῦ ἐν γένει, διὰ τὸ ὁποῖον ἡ ἐπιφθῆ, τὸ δὲ ἕτερον τὸν τρόπον τῆς θεραπείας αὐτοῦ. Τὸ ἱστορικὸν τοῦτο ὑπὸ τὴν μορφήν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν ἐμφανίζεται εἰς ἡμᾶς σήμερον, οὐδὲν ἄλλο εἶναι ἢ διήγησις, δι' ἧς, ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, ἀλληγορικῶς δηλοῦται τὸ ἐπαδόμενον κακόν. Τὸ δεύτερον τῶρα μέρος, πὺ ἀναφέρεται εἰς τὸν τρόπον τῆς θεραπείας, ὑπαγορεύεται, ὡς συνήθως, ὑπὸ τῆς Παναγίας, πὺ ὑποτίθεται, ὅτι συναντᾶ τὸν πάσχοντα καὶ πληροφορεῖται παρ' αὐτοῦ τὰ τοῦ πάθους. Εἰς ἄλλους ἐξορκισμοὺς φαίνεται, ὅτι ἡ μεσολάβησις τῆς Παναγίας ἐλλείπει, πρέπει ὁμως νὰ ἐξετασθῆ μήπως ἡ παράλειψις αὕτη εἶναι ὑστερογενής. (Στίλπ. Π. Κυριακίδου, *Κυπριακαὶ ἐπιφθᾶί*, Λαογραφία ΣΤ' (1917-1918) σ. 603-5). Σημειωτέον ἐπίσης, ὅτι τὸ ἅγιον πρόσωπον, πὺ διδάσκει τὴν ἐπιφθῆν, εἶναι πλὴν τῆς Παναγίας καὶ ὁ Χριστός, ὡς εἰς τὸ κατωτέρω ὑπ' ἀρ. 18 ξόρκι διὰ τὸ γαρμπούνι (= ἄνθρακα), ἢ ἄλλο ἱερὸν πρόσωπον. Τὸ αὐτὸ παρατηροῦμεν εἰς ἐπιφθῆν τοῦ καρκίνου περιεχομένην εἰς Βαρβερίνον κώδικα (ἐλλην. III 3) γραφέντα τῷ 1497, ἐξ οὔ μετ' ἄλλων ἐδημοσίευσεν αὕτην ὁ Fritz Pradel, καθὼς καὶ εἰς ἐπιφθῆν ἀπαντῶσαν εἰς τὸν 408 ἐλληνικὸν κώδικα τῆς Μαρκιανῆς Βιβλιοθήκης καὶ ἀλλαχοῦ. (Βλ. Λαογραφίαν Α' σ. 366-8).

3. Ξόρκι τοῦ φιδίου.

· Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἄμην. Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁ Θεὸς ἦν ὁ λόγος. Ἄφέντης ὁ Χριστὸς ἔκαμεν τράπεζαν. Ὅλα τὰ φίδια τὰ ἐκάλεσεν διὰ τὰ φᾶν καὶ τὰ πιοῦν καὶ τὰ ξικοφαντήσουν¹⁾. Καὶ ἓνα φίδι, κακόφιδο, πικρό, φαρμακωμένο, δὲν ἤθελε τὰ φάη μήτι τὰ πιῇ μήτε τὰ ξικοφαντήση καὶ αὐθέντης ὁ Χριστὸς τὸ ἐρώτησεν καὶ τοῦ λέγει: — Μωρέ, φίδι, κακόφιδο, πικρό, φαρμακωμένο, ὅλα τὰ φίδια τρώγουν φ. 6r καὶ πίνουν καὶ ξικοφαντοῦν καὶ ἰὸν διατί δὲν τρώς καὶ δὲν πίνεις καὶ δὲν ξικοφαντεῖς; — Ἄφέντη μου Χριστέ, ἐπειδὴ κὶ μὴ ρώτησες, τὰ σοῦ τὸ ἔμολογῶ. Χήρας υἱὸς ἐδιάφηκε²⁾. Ζερβιὰ μεργ(ι)ὰ μὲ πάτησεν ἓνα κουλούκι μοῦ ἔβγαλεν δεξὰ μεργ(ι)ὰ τὸν ἔφαγα. — Μωρέ, φίδι, κακόφιδο, πικρό, φαρμακωμένο, δὲν μοῦ λέγεις τὸ γατρικό του; — Αὐθέντη μου Χριστέ, ἐπειδὴ καὶ μὲ ρώτησες τὰ σοῦ τὸ ἔμολογῶ: ἄσπροι τζοχές, καθάρια πίτιρα καὶ τὸ περισοκλάδι³⁾. ὄθε πονεῖ, ἄς βάλῃ. Ἄμην. Κ(ύριε) Ἰ(ησοῦ) Χ(ριστέ) ν(ίκα) (ἐκ γ(αίτου)).

Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ νίκα⁴⁾. |

4. Τῆς στρίγκλας ξόρκι⁵⁾.

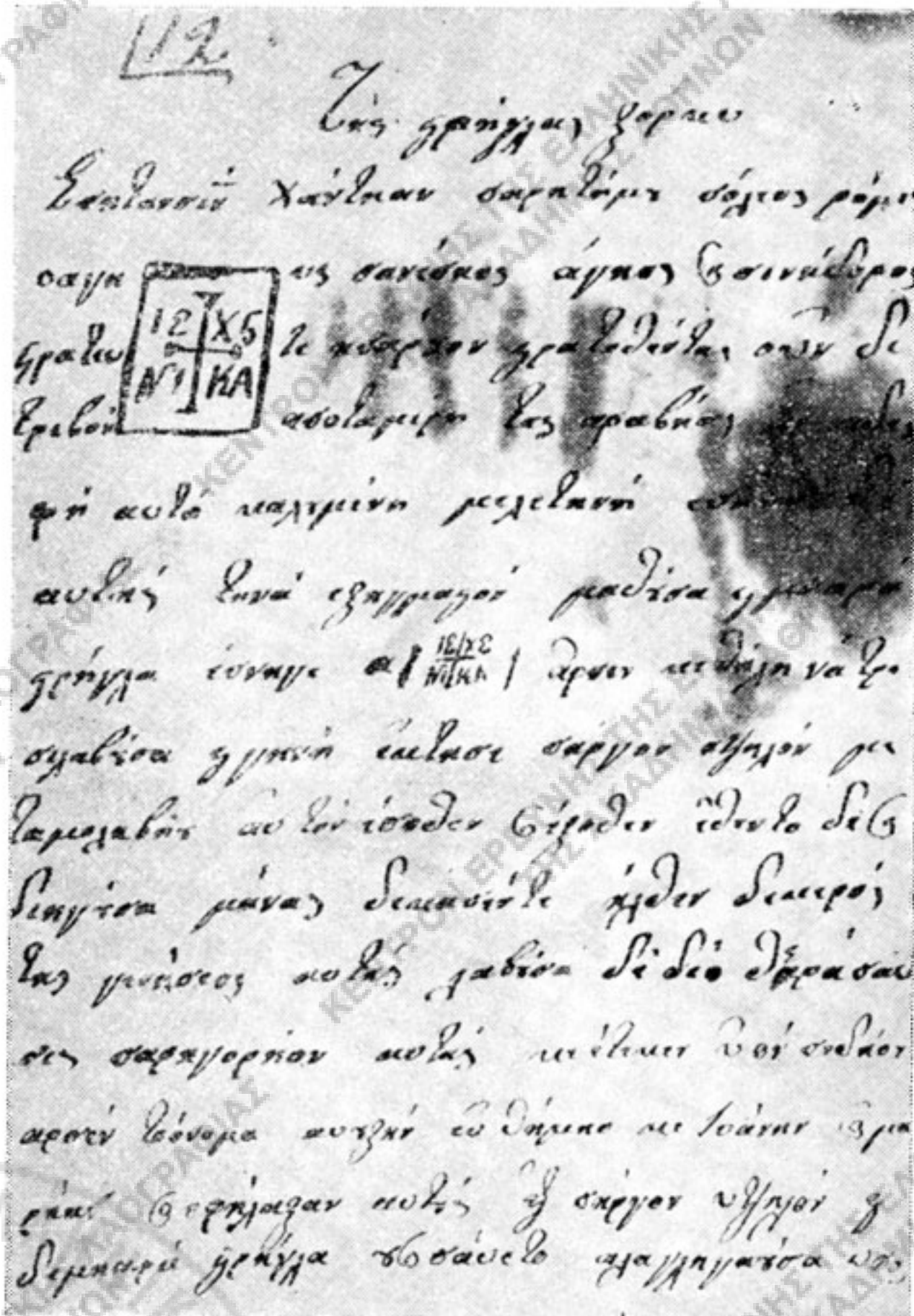
Ἐπὶ τῆσιν⁶⁾ Χάντηαν παρητήμου⁶⁾ πόλεως Ρώμης ὁ ἅγιος Σινέσιος ἅγιος καὶ Σηνίδωρος⁷⁾ στρατιῶται ὑπῆρχον· στρατιωθέντις οὖν δι(έ)τριβον ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Ἀραβίας ἦν ἀδελφὴ αὐτῶ(ν) καλουμένη Μελετινὴ· ἐποίησε δὲ αὐτῆς τινὰ ἐξηγαστόν(;)· Μαθοῦσα ἡ μιαρὰ στρίγγλα ἔπνιγε ἄρσεν καὶ θῆλυ, τὰ α $\left| \begin{array}{c|c} \frac{\text{ΙΣ}}{\text{ΝΙ}} & \frac{\text{ΧΥ}}{\text{ΚΑ}} \end{array} \right|$ τρισυλλαβοῦσα. Ἡ γυνὴ ἔκτισε πύργον ὑψηλὸν μετὰ μολυβίου αὐ $\left| \begin{array}{c|c} \frac{\text{ΙΣ}}{\text{ΝΙ}} & \frac{\text{ΧΥ}}{\text{ΚΑ}} \end{array} \right|$ τὸν ἔσωθεν καὶ ἔξωθεν, ἔθεντο δὲ καὶ διηγοῦσα μῆνας δεκαπέντε· ἦλθεν δὲ καιρὸς τῆς γεννήσεως αὐτῆς· Λαβοῦσα δὲ δύο θερά-

¹⁾ ξικοφαντῶ = ξεφαντώνω. ²⁾ ἐδιάφηκε) ἐδιάβηκε = ἐπέρασε. ³⁾ Τὸ ἀλλαχοῦ περιτοκλάδι, περδικοκλάδι = χόρτον μὲ φαρμακευτικὰς ιδιότητες. ⁴⁾ Πρβλ. Λαογραφίας Β' 465 (ἐκ Φθιώτιδος), Γ' 664 - 5 (ἐκ Καστρίου Κυνοουρίας), Δ' 52 (ἐκ Ξηροχωρίου), 52β (ἐκ Τευθρόνης Γυθείου), Γ' 124 (ἐξ Ἀργυράδων Κερκύρας). Βλ. καὶ ἱατροσόφιον «εἰς δάγκωμα ὄφeos» ἐν Ἀγαπίου Μοναχοῦ, Γεωπονικόν, Βενετία 1884, σ. 115.

⁵⁾ Ὁ ἐξορκισμὸς οὗτος τῆς στρίγγλας διασφίζει βυζαντινὴν παράδοσιν περὶ τῆς Γιλλοῦς. Βλ. Μιχ. Ψελλὸν παρὰ Κ. Σάθα, Μεσαιων. Βιβλιοθ. τ. Ε', Ἐν Βενετίᾳ 1876, σ. 573 - 5.

⁶⁾ Τὰς τρεῖς λέξεις τῆσιν⁶⁾ Χάντηαν παρητήμου ἀφήκα ὡς ἔχουσιν ἐν τῷ χ/φφ. Ὁ ἐξορκισμὸς τοῦ Ψελλοῦ, Ἀποστροφή τῆς μιαρᾶς... ἀρχεται: Ἐπὶ τῆς βασιλείας Τραϊανοῦ τοῦ βασιλέως ἦν τις γυνὴ ὀνόματι Μελετινὴ. Κ. Σάθα, ἔ.ἀ. σ. 573. ⁷⁾ Τὰ ὀνόματα ταῦτα προφανῶς παραδίδουν τὰ ἅγιος Σισίνιος, Σίνης καὶ Σηνόδωρος. Βλ. Κ. Σάθα ἔ.ἀ. σ. 574.

παινις¹⁾, παρηγορίαν αὐτῆς, καὶ ἔτεκεν υἱὸν παιδίον ἄρσεν, τὸ ὄνομα Ἰβουζῆν²⁾,
 Εὐθύμιον <ν> καὶ Ἰωάννην καὶ Μαρίαν, καὶ ἐφύλαξαν αὐτοὺς εἰς πύργον ὑψηλόν,
 φ. 7r ἢ δὲ μαρὰ στρίγλα οὐκ <ἐ>παύετο ἀλαλγυκοῦσα <;> ὅπως | πνίξη τῆς γῆς τὰ

φ. 6v τοῦ χειρογράφου

ὄμηρα <;> Δίων <;> Ροναβούτζην. Ἡ δὲ δούλη τοῦ Θεοῦ Μελετινὴ ἐκτείνας τὰς χεῖ-
 ρας εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ μετὰ δακρῶν καὶ στεναγμῶν ἔλεγον: Κ<ύριε> Ἰησοῦ Χρι-

¹⁾ «καὶ λαβὼν ἰβ' θεραπευίδας» λέγει ὁ Ψελλός. Κ. Σάθα, ἔ.ἀ. σ. 573. ²⁾ Εἰς ἄλλον ἐξορκισμόν τῆς Γαλλοῦς, προερχόμενον ἐκ χ/φου Ναξιακοῦ, τὸ ὄνομα τοῦ παιδιοῦ εἶναι Ἀνγούζης. Βλ. Δ. Β. Οἰκονομίδου, Ἀπεραθίτικα λαογραφικὰ σύμμεικτα, Ἀθῆναι 1940, σ. 66.

σιέ, ὁ Θεὸς ἡμῶν, ὁ ποιήσας τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν καὶ τὴν θάλασσαν, τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, ἐξαπόστειλον τὸν ἅγιον Σινέσιον καὶ ἅγιον Σηνίδωρον, τοὺς ἀδελφούς μου, ὅπως¹⁾ ρύσετε τοὺς παῖδας τούτους Εὐθύμιον, Ἰωαννην καὶ Μαρίαν ἐκ τῆς ἀκαθάρτου στρίγλας. Καὶ ἄκουσαν οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ τὴν δέησιν αὐτῆς καὶ τοῦ δούλου τοῦ θεοῦ Εὐθυμίου, Ἰωάννου καὶ Μαρίαν καὶ στεναγμῶν αὐτῶν ἐκ τῆς καρδίας καὶ δάκρυα αὐτῶν καὶ ἦλθεν φωνὴ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ πρὸς τοῖς αὐτοῖς λέγουσα: Σινιένη καὶ Σηνίδωρε ἀπήλθετε εἰς τὸ κατοικητήριον τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ (Ἄνδρέου, Θεοδώρας, εἰς Εὐθυμίου, Ἰωάννην, Μαρίαν) (καὶ Στεργίου, Χάιδως, Παναγιώτου, Ἰωάννου)²⁾ Μελητινῆς ἀδελφῆν σας καὶ τὰ τέκνα αὐτῶν ἐκ τῆς ἀκαθάρτου στρίγλας. Εἰσακούσαντες οἱ ἅγιοι τοῦ Θεοῦ ἐπορεύοντο καὶ φωνήσαντες ἐκεῖ τὰ μεσάνυκτα ἐξυπνοῦν πρὸς αὐτὴν ὄνειρον ἡμῖν ἀδελφῆ Μελετινῆ. Ὁ δὲ λέγει πρὸς αὐτοὺς τίνες ἐστέ ὑμεῖς; εἶπον εἴμεστέ ὁ Σινέσιος καὶ Σηνίδωρος, οἱ ἀδελφοί σου, ἀπεσταλμένοι παρὰ Θεοῦ διὰ νὰ κυνηγήσωμεν τὴν ἀκάθαρτη καὶ μαρὰ στρίγλα γενόμενη κολιδίσα<;> εἰς αὐτοὺς ἐθιτόμι ἐθιτόμι<;> παντονόν<;> καὶ ραμίον<;> τὸν Ἀβουζῆν. Ἡ δὲ δούλη τοῦ θεοῦ Μελετινῆ προσεδέξατο αὐτοὺς ἀδελφούς αὐτῆς καὶ ἐλθοῦσα εἰς τὴν κλιονῆν³⁾ αὐτῆς καὶ εὔρε τὸν παῖδα αὐτῆς νεκρόν. Καὶ ἤρξαντο θρηνεῖν<ν> καὶ ὀλωδύρευτο καὶ λέγειν πρὸς ἀδελφούς αὐτῆς. — ὦ Σινέσιε καὶ Σηνίδωρε⁴⁾, τί μὲ ποιήσατε; Τότε ἤρξα<ν>το οἱ δοῦλοι τοῦ Θεοῦ καὶ διώκτον τὴν ἀκάθαρτον καὶ μαρὰν στρίγλα ἐπὶ τὸ ὄρη τοῦ Λιβάνου⁵⁾ καὶ οὐκ ἐδύνοντο φθάσαι αὐτὴν καὶ πάλιν ἐδίωκον αὐτὴν καὶ τοῦ Θεοῦ προστάξει⁶⁾ φθάσαντες ἐπίασαν αὐτὴν καὶ μετὰ σιδηροῦ ράβδου ἐβασάνιζον αὐτὴν καὶ ἐκτυπτον αὐτὴν καὶ λέγουσιν αὐτὴν τὴν αἰτίαν αὐτῆς. Ἡ δὲ ἐψεύσαντο καὶ οὐκ εἶπε πρὸς αὐτοὺς τὴν ἀλήθειαν καὶ ἐκατηράσαντο αὐτὴν νὰ ἀνθικαρπῆ καὶ πάλιν ἐρώτησάν την καὶ ἐκτυπτον αὐτὴν καὶ ἐρώτων αὐτὴν: — Εἰπέ μας πᾶσαν τὴν ἀλήθειαν. Τότε ἡ μαρὰ στρίγλα λέγει αὐτούς: — Δοῦλοι τοῦ Θεοῦ, μὴ μὲ βασανίζετε καὶ μὰ τὸ ὄνομα τοῦ μεγάλου καὶ φιλανθρώπου Θεοῦ καὶ τοῦ ἀρχιστρατήγου Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ τώρα τηπήτός<;>με ἐν τῇ Ναζαρετ μῆνας πέντε καὶ πῆτε ἄνθρωπος· εἶπεν ἄν-

¹⁾ Τὸ ὅπως ἐπαναλαμβάνεται δις ἐν τῷ χ/φω.

²⁾ Ἐνταῦθα ὁ γράψας τὸ χ/φον Παναγιώτης Ρούβαλης ἔθεσεν ἐντὸς παρενθέσεως διάφορα οἰκογενειακά του ὀνόματα.

³⁾ Προφανῶς κλίην. ⁴⁾ Ἐν τῷ ἐξορκισμῷ τοῦ Ψελλοῦ λέγεται: «Ἐν μιᾷ οὖν τῶν ἡμερῶν ὁ ἅγιος Σισίνιος, Σίνης καὶ Σηνόδωρος κατήλθον τοῦ ἐπισκέρασθαι τὴν ἀδελφὴν αὐτῶν... Ἐπὶ πολὺ δὲ αὐτῶν ἰσταμένων καὶ τῶν ἵππων χαλινοκτυπούντων, κατήλθε τοῦ ἀνοῖξαι αὐτῶν. Ἡ δὲ μαρὰ Γυλλοῦ συνεισηλθε σὺν τοῖς ἵπποις ὥσπερ μνῖα· καὶ περὶ μέσης τῆς νυκτὸς ἀπέκτεινε τὸ παιδίον. Ἡ δὲ Μελετινῆ ὠλόλυξεν πικρῶς λέγουσα, ὦ Σισίνιε, Σίνη καὶ συνοδία,...». Κ. Σάθα, ἔ.ἀ. σ. 574. ⁵⁾ Τὸ χ/φον: Λεβάνου. ⁶⁾ Τὸ χ/φον: προστάξεις.

θρωπος νὰ γράψῃ τὰ ἑβδομηῆντα δύο ὀνόματά μου¹⁾ καὶ ἔχῃ αὐτὰ εἰς τὸν οἶκον
 φ. 8^v του οὐ μὴ εἰσέλθω εἰς τὸν οἶκον τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ (ἔδῶ γράφει | τὰ ὀνόματα
 τοῦ σπιτιοῦ ὅσα θέλει) (Στεργίου, Χαΐδως, Παναγιώτη) οὔτε νὰ βλάψω ἀπ' αὐτοὺς
 οὔτε μικρὸν οὔτε μεγάλον, ἀλλὰ φεύγομαι ἀπὸ αὐτοὺς μίλλια δέκα πέντε. Τότε εὐλό-
 γησεν αὐτὴν νὰ εἶσον πρὸς αὐτὴν εὐλογημένη, νὰ εἶσον καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας, ἐκ τοῦ
 κάρπου τῆς κοιλία(ς) σου χρήσονται πᾶσαι αἱ γενεαὶ τῶν ἀνθρώπων καὶ εἰς φωτα-
 γώγιον εἶπον ἡμῖν καὶ τὰ ὀνόματά σου. Καὶ ἠρήξαντο λέγειν οὕτως ᾗ τὸ μὲν: Ὁ $\overline{\alpha}$
 τὸ ὄνομά μου καλουμένη μεληγούν: τὸ |β|βηξούν, τὸ |γ|πεζαρῆς, τὸ |δ|μάρξα, τὸ
 |ε|καλησόνα, τὸ |ς|λευδοῦ, τὸ |ζ|πέτα, τὸ |η|περουμένη, τὸ |θ|λόλη, τὸ |ι'ἀρπαγού,
 τὸ |ια|μαρμάρω²⁾, τὸ |ιβ|σιρίγλα, τὸ |ιγ|παιδοπνίκτρα³⁾, τὸ |ιδ|νυκτοπατοῦσα,
 τὸ |ιε|μώρα⁴⁾, τὸ |ιστ|ἥσκιον τῆς νυκτός, τὸ |ιζ|λαγονητήπα, τὸ |ιη|περωτόν, τὸ
 φ. 9^r |ιθ|κλωσσαρία, τὸ |κ|ζούδιον, τὸ |κα|φανταζούτω, τὸ |κβ|βηματήτω, τὸ |κγ|λου-
 φούντω, τὸ |κδ|ἀχνή μολήν, τὸ |κε|φέρτρια, τὸ |κστ|ζερβατού, τὸ |κζ|ιεβαραχήα, τὸ
 |κη|ἐπικατάρατη, ||κθ'|ἠ διγητού, ||λλ||θάνατος παιδίων, ||λα||μητέρων ὀδυρμός,
 ||λβ||ἀτικνοῦσα, ||λγ||ἀπνοῦσα (ἐγούστρια), ||λδ||ἐγήστηα, ||λε||μόρφον, ||λστ||με-
 λάνι, ||λζ||ἐμοφού, ||λη||αἰῶνα, ||λθ||σκορπίδον, ||μ||μοιραδού, ||μα||μοῖρα, ||μβ||
 ἄπιστη, ||μγ||ἀγύριστη, ||μδ||ἡμέρα, ||με||νύκτα, ||μστ||ῶρα, ||μζ||στιγμὴ τῆς ὥρας,
 ||μη||χρόνον, ||μθ||μηνιοῦσα, ||ν||ἑβδομάδα, ||νν||κυριακή, ||να||δευτέρα, ||νβ||
 τρίτη, ||νγ||τετράδη, ||νδ||πέφτη, ||νε||παρασκευή, ||νστ||σαββάτο, ||νζ||δώδικα μη-
 νῶν, ||νθ||μαρτινιανή, ||ξ||ἀπριλιανή, ||ξα||μαϊανή, ||ξβ||ιουνιανή, ||ξγ||ιουλιανή,
 φ. 9^v ||ξδ||αὐγουστιανή, ||ξε||σεπτεμβριανή, ||ξστ||δκτωμβριανή, ||ξζ||νοεμβριανή, ||ξη||
 δεκεμβριανή, ||ξθ||γενουαρινή, ||ο||φλεβουριανή, ||οβ||ἀπηλόδησα⁵⁾ [...στε]. Ἐνε-

¹⁾ Εἰς τὸν ἑξορκισμόν τοῦ Ψελλοῦ ἀναφέρονται δώδεκα καὶ ἡμισυ ὀνόματα: «Τὸ μὲν πρῶ-
 τον... Γυλλοῦ, τὸ δεύτερον Ἄμορφου, τὸ τρίτον Ἀβυζοῦ, τὸ τέταρτον Καρχοῦς, τὸ πέμπτον Βριανή,
 τὸ ἕκτον Βαρδελλοῦς, κτλ.». Κ. Σάθα, ἔ.ἀ. σ. 575. Πρβλ. Εὐχὴ τῆς Γυλοῦς (sic) αὐτόθι σ. 576.
 Παραλλαγὴν τῶν ὀνομάτων αὐτῆς, δώδεκα τὸν ἀριθμόν, βλ. ἐν *É. Legrand*, *Bibliothèque*
grecque vulgaire, τ. II, Paris 1881, σ. XVIII. 12^{1/2} ὀνόματα τῆς Γυλλοῦς ἀναφέρει καὶ ὁ
Leo Allatius κατὰ Σάθαν, ἔ.ἀ. σ. 575. σημ. 1. Πρβλ. καὶ Γ. Κ. Σπυριδάκη, Ἐξορκισμοὶ καὶ
 μαγικοὶ κατάδεσμοὶ ἐκ Κρητικῶν χειρογράφων, Ἐπετηρὶς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, τρίτον
 καὶ τέταρτον ἔτος 1941 - 1942. Ἐν Ἀθήναις 1951, σ. 62. Εἰς Ναξιακὸν δὲ χ/φον περὶ τῆς Γυλλοῦς
 παραδίδονται 20 ὀνόματα αὐτῆς. Δ. Β. Οἰκονομίδου, ἔ.ἀ. σ. 69 - 70. Εἰς τὸ παρὸν ἐκ Κο-
 νίτισης χ/φον διὰ πρώτην φορὰν συναντῶ 72 ὀνόματα τῆς Γυλλοῦς. Περὶ δὲ τῆς ἐν τῇ μαγείᾳ
 καὶ ταῖς ἄλλαις δοξασίαις τοῦ λαοῦ χρήσεως τοῦ ἀριθμοῦ 72 βλ. τὴν μελέτην τοῦ Γ. Κ. Σπυ-
 ριδάκη, Ὁ ἀριθμὸς ἑβδομήκοντα δύο, Ἀφιέρωμα εἰς Κ. Ἄμαντον, Ἀθήναι 1940, σ. 409 - 418.

²⁾ μαρμαροῦ παρὰ τῷ Ἀλλαίω. Κ. Σάθα, ἔ.ἀ. σ. 575, σημ. 1.

³⁾ παιδοπνίκτρα, αὐτόθι, σ. 575.

⁴⁾ μωρᾶ, αὐτόθι, σελ. 575

⁵⁾ Αἱ διπλαῖ κάθετοι,

κατὰ τὸν Φ. Ρούβαλην, δὲν εἶναι ἄνευ σημασίας διὰ τὴν τελεσφόρησιν τοῦ ἑξορκισμοῦ.

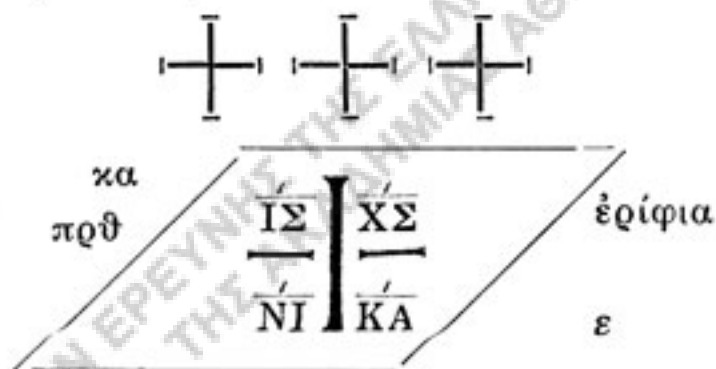
δύσαστε ὁ Θεὸς ἀσημένας <ι>· εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς

ΙΣ	ΧΣ
ΝΙ	ΚΑ

 καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, τῆς ὑπερευλογημένης ἐ<ν>δόξου δεσποίνης καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας, προστασίαις τῶν τιμίων ἐπουρανίων δυνάμεων ἀσωμάτων, τοῦ τιμίου ἐνδόξου καὶ βαπτιστοῦ Ἰωάν<ν>ου καὶ τοῦ ἐν ἁγίοις Νικολάου, Γεωργίου τοῦ τροπαιοφόρου, Δημητρίου τοῦ ἀθλοφόρου καὶ τῶν μεγίστων Ταξιαρχῶν Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ καὶ πάντων τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων ἀσωμάτων καὶ πάντων τῶν ἁγίων ταῖς δεήσεσι δέσον, χαλίνωσον πᾶσαν στρίγλα καὶ χαμορδοῦ καὶ χαμορδομένη καὶ ἀπὸ παντὸς κακοῦ φυλακτήριον τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ Στεργίου, Χ<αί>-δ<ως>, Ἰω<άννου>, Π<α>ναγιώτου καὶ τὸν καρπὸν αὐτῶν δώσουσι ἐν | καιρῷ αὐ- φ. 10^ε
τοῖ καὶ τὰ τέκνα αὐτοῦ οὐκ ἀπορήσονται καὶ πάντα ὅσα ποιεῖ κατανοδοθήσεται ἕνας μὲ τὸν νεκρὸν καὶ ἐπιθάψη ὁ Χριστὸς καὶ Κύριον: γοοπαφ:τ:ρα νύκτα:μὲ Χχι θερ πλοδσ αο ἀσεμέτρην Βάστην π' ο δλ βε φζ' ρ ρ οὔπο ετατας ἡμέρας πὸν τρέφουν φελητὰς

ο	3
---	---

 κρίσι κιοδοῦ ἀθ^ε πνεῦμα καλὴν κυρίον ἐξ οὐρανοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον φωτίσετε ἡμῶν πίστιν πάντας τοὺς πιστεύοντας· πρὸς αὐτὸν πίστι πρὶς ἐρχομένους ὁ ἐξ αὐτῶν ρρρρ σσσε ε με:ς:μ:ν^τ:φ:Β:ο

ἀμεν φίλε μη σέλθε χελὴν ἡμῖν ἐκ χθὸς ρῦσε πόνος ἐγεν μεν ολος πέρου πευφύγω ἢ πύλη ἀπὸ τὴν κλίνην φεῦγε ἀπὸ τὰ σθήτη τοῦ δούλου τοῦ θεο: πν^α ,, τα^α τοῦ σπῆ γρφ

Τέλος τῆς αὐτή<ι>.¹⁾ |

5. **Ξόρκι τοῦ μπουκουλέτου²⁾**

φ. 10^ν

³⁾ Ἐβο<ν>λήθηκα νὰ σπείρω τὸ δῖβωλο ρεβίθι, τὸ τρίβωλο, ἔκοιρα ἀφόξυλη³⁾,

¹⁾ Αἱ περὶ τῆς Γελλοῦς δοξασίαι διὰ τῶν βυζαντινῶν διεσώθησαν ἐκ τῆς ἀρχαιότητος μέχρις ἡμῶν. Ἡ μᾶλλον δ' ἐπικρατοῦσα σήμερον περὶ τῆς Γελλοῦς λαϊκὴ πίστις εἶναι ἡ περὶ θανατώσεως ὑπ' αὐτῆς τῶν βρεφῶν δι' ἀποπνιγμοῦ ἢ δι' ἄλλων μέσων. Ἡ αὐτὴ δοξασία ἀπαντᾷ καὶ ἐν Ρουμανίᾳ, ἔνθα εἶναι εὐρύτατα διαδεδομένη ἢ λεγομένη «παράδοσις περὶ ἁγίου Σισινίου». N. Cartoian, Cărțile populare, τόμ. I, Bucur. 1929, σ. 145-153. Τελευταίως βλ. καὶ Ἄ. Κ. Μιχαλάκην εἰς τὰ Καστελλοριζιακὰ Νέα, φ. 44, Ἀθῆναι 30-9-1953, σελ. 1. ²⁾ μπουκουλέτον = σκορπίος. ³⁾ ἀφόξυλη = ἀφροξυλιά. ἐκ τοῦ οὐσ. ἀφρός καὶ ξύλο. Ὁ ἄνευ τοῦ ρ τύπος κατ' ἐπίδρασιν τοῦ συνωνύμου κουφοξυλιά. Ἱστορικὸν Λεξικόν, τόμ. Γ' (1942), ἐν λ. ἀφροξυλιά.

ξύνω ἀλέτρι καὶ καλαμένο ζυγὸ νὰ σπείρω τὸ δῖβωλο, τὸ τρίβωλο ρεβίθι. Ἔπεσε
στραβὴ θάλῃ¹⁾ κουρούνα νὰ τὸ σπειροδιαλέξῃ. Ἀσήκωσα πέτρα νὰ τὴ βαρέσω τὴν
στραβὴ θαλὴ κουρούνα, ἔλαχε σκορπιὸς καὶ μὲ ἔφαγε εἰς τὸ χέρι

καὶ φωνάζω
καὶ βρικόζω
καὶ τὴν θάλασσαν ταράζω
καὶ τὰ δέντρα ξερριζώνω
καὶ τὴν θάλασσαν ταράζω,

σούρπα μέλι γάλα, ξέρονα τοῦ σκορπιῦ τὸ αἷμα καὶ νὰ πτύῃ † † †.²⁾

6. Σόρκι διὰ τὴν κεφαλαριὰ ὅπου πονεῖ τὸ κεφάλι.

Ἄφ. 11r Ὁ Χριστὸς ἐγεννήθη. Φεῦγε πόνε καὶ κεφαλαριὰ ἀπὸ τὴν κιφαλὴν τοῦ δού-
λου τοῦ Θεοῦ (τάδε). Ὁ χρόνος ἐπεριμήθη. Φύγε κεφαλαριὰ ἀπὸ τὴν κιφαλὴν τοῦ
δούλου τοῦ Θεοῦ (τάδε). Ὁ Χριστὸς ἐβαπτίσθη.— Φύγε πόνε ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ
δούλου τοῦ Θεοῦ (τάδε). Ὡς καθὼς ἐκατάκαυσε ὁ Θεὸς τὰ Σόδομα καὶ τὰ Γό-
μορρα³⁾, ἔτιζι πᾶσα ἀνάγκη καὶ πόλιν ἀπὸ κεφαλαριὰ ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τοῦ δούλου
τοῦ Θεοῦ (τάδε). Ἀμήν. † τρεῖς <φ>ο<ρ>ές <δ>οπὸν ἀρχ<ι>νᾶς <δ>.⁴⁾

7. Σόρκι ὅπου δὲν ἠμπορεῖ ὁ ἄνθρωπος νὰ κατο<υ>ρήσῃ.

Παραπουδαβὸν <ι> νὰ εἶναι κοσαρὰ <ι> πουλία καὶ τὰ κίσαρα <ι> πο<υ>λία
κάνουν κίραφες <ι> φωλ<ι>ές· μὲ τὶς κισαρές φωλ<ι>ές κάνουν τὰ αὐγὰ καὶ τὰ κί-
σαρα τ' αὐγὰ κάνουν κισαροπουλία· δίχως χέρια, ποδάρια, δίχως σοβλί⁵⁾ τὰ ἔψησα
ἀνέθηκας <ι>. Δίχως χέρια τὰ πίασα, δίχως στία τὰ ἔψησα, δίχως στόμα τὰ ἔφαγα,
δίχως δόντια τὰ ἐκουκάλησα, δίχως λάρυγγα τὰ ἐδιάβασα, κᾶν δὲ πιστεύης, χέσε καὶ
κατούρησε⁶⁾.

¹⁾ θολή. Εἰς τὸν κατωτέρω ὑπ' ἀριθ. 33 ἐξορκισμὸν λέγεται κουισή, στραβὴ κουρούνα.

²⁾ Πρβλ. Ἰω. Σταφιδᾶ, Ἰατροσόφιον, παρ' *É. Legrand*, Bibliothèque grecque vulgaire, τ. II', Paris 1881, σ. 10. Ἐπίσης *Λαογραφίας Β'* 466-8 (ἐκ Κεφαλληνίας), Δ' 45 (ἐξ Αἰδηψοῦ), 48 (ἐκ Ξηροχωρίου), 58-9 (ἐκ Κυθήρων), 504 (ἐκ Καστελλορίζου), 530-1 (ἐκ Πάφου), Ε' 613 (ἐκ Τευθρώνης Γυθείου), Γ' 132 (ἐξ Ἀργυράδων Κερκύρας), ΙΓ' 14, 268 (ἐκ Κύπρου καὶ Ζακύνθου).

³⁾ Τὸ χ' φων: Γόμορα. ⁴⁾ Πρβλ. «εἰς κεφαλαγίαν» Ἰωάννου Σταφιδᾶ, ἔ. ἀ. σ. 18-19. Πρὸς τούτοις «Εἰς πόνον τῆς κεφαλῆς» Ἀγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητός, Γεωπονικόν, ἔκδ. 6η, Βενετία 1884, σ. 107, καὶ *Λαογραφία*, τ. Δ' 534 (ἐκ Πάφου), Γ' 130 (ἐξ Ἀργυράδων Κερκύρας) καὶ ΙΓ' 23 (ἐκ Κύπρου). ⁵⁾ σουβλί. ⁶⁾ Πρβλ. Κεφαλληνιακὴν ἐπὶ τὴν ἐν *Λαογραφίας Β'* 192-3, ἐπὶ τὴν ἐξ Αἰγίου «ὅταν δὲν ἠμπορεῖ νὰ κατουρήσῃ τὸ ζῶν» *Λαογρ. Γ'* 494. Ἐπίσης πρβλ. *Λαογραφ. Δ'* 40 (ἐξ Αἰτωλίας), 49 (ἐκ Ξηροχωρίου) καὶ 526 (ἐξ Αἰδηψοῦ).

8. *Ξόρκι διὰ τὴν λάλα¹⁾ καὶ σκάθαρον²⁾.*

Χουνιανὸς καὶ ἡ Κονίχα τρία παιδιὰ κακὰ ἔκαμαν τὴν λάλα καὶ τὸν σκάθαρον καὶ τὴν ἀκρίδα καὶ ὁ Κουνῆς ψυχομαχᾶ καὶ ἡ Κονίχα, τουροτάκουνη (>) μου, ἀποθνήσκεις. Τί γὰρ τὰ κάμω τὰ παιδιὰ; Καὶ τῆς λέγει: — Ἐπᾶρε δώδिका ἡμερευ- φ. 11^v
τιῶν στάκτη, πότιζέ³⁾ τα, στάκτωνέ τα καὶ ἀναποδοσύταξέ τα, ἕνα ἕνα ἀπαντάειν καὶ κανένα γὰρ μὴν μείνη.

9. *Ξόρκι διὰ τὸ αἷμα ἀπὸ τῆς μύτης.*

Εἰς τὸ βουνὸ τοῦ Ἄραρα (>τ)
εἶναι λίμνη ματωτὴ
καὶ σταματωτὴ.

Τρεῖς ἀγγέλοι τὴν κρατοῦν
καὶ ἄλλοι τρεῖς παρακαλοῦν:

— Στάσου λίμνη ματωτὴ.

Ὡς καθὼς ἐσταμάτησε ὁ Χριστὸς εἰς τὸν σταυρόν, ἔτσι γὰρ σταματήσῃ καὶ τὸ αἷμα ἀπὸ τῆς μύτης τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ (τάδε) † † †. Ἐσταμάτησε καὶ ἐξηράνθη, ὡς τὴν λίμνη τοῦ Βάρθα, γὰρ ἦλθε ὡς Θεοῦ θαῦμα⁴⁾.

10. *Ξόρκι διὰ τὴν λύσσα.*

Ἄριπού, ἀρεποτάνα, ὁ ἐπεράροτος (>) ⁵⁾ στάκτη γὰρ κἀνη τὰ πράγματα εἰς σὲ χαρτί, ὅπως εἶναι σημειωμένα καὶ γὰρ τὸν ποίτιζῃ μὲ κρασί καὶ γὰρ τὸν ξορκῆ τὸν ἄν-

¹⁾ λάλα κατὰ τὰ δελτία τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ εἶναι εἶδος καταστρεπτικοῦ σκόληκος.

²⁾ σκάθαρον, κοιν. σκαθάρι, εἶδος ἐντόμου βλαπτικοῦ, ὁ ὠτιορυγχίτης. Βλ. Λαογραφ. Γ', 115, σημ. 1. Κατὰ τὸ Κυπριακὸν Ἱατροσόφιον τοῦ Μητροφάνους, Λευκωσία 1924, σκάθαροι εἶναι τύλοι τῶν χειρῶν καὶ ἰδίᾳ τῶν δακτύλων, «τὰ μυρμηκία». Περὶ τοῦ σκαθαροῦ βλ. καὶ Λαογραφ. ΣΤ' 614 καὶ Η' 540. Περὶ τῆς θεραπείας τοῦ σκαθαροῦ βλ. Κυπριακὰ Χρονικά, Δ', 42. Κατὰ δὲ τὸ Ἑπειρωτ. γλωσσάριον τοῦ Ἀραβαντινοῦ (Ἐν Ἀθῆν. 1909) σκάθαρος εἶναι νόσος τῆς ἀμπέλου, ἄνθραξ. ³⁾ Τὸ χ/φον λέγει πίτιζε.

⁴⁾ Πρβλ. Ἰωάννου Σταφιδᾶ, Ἱατροσόφιον, ἔ.ἀ. σ. 13. Ἀγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητός, ἔ.ἀ. σ. 118-9. Λαογραφ. Δ' 48 (ἐκ Ξηροχωρίου Εὐβοίας), 528 (ἐκ Πάφου), Θ' 241 (ἐκ Κρήτης), Γ' 130 (ἐξ Ἀργυράδων Κερκύρας).

⁵⁾ Εἰς τὸ Ἱατροσόφιον Ἰωάννου Σταφιδᾶ, ἔ.ἀ. σ. 19-20, ἀναγινώσκομεν διὰ τὴν λύσσαν: «Σάτορ, ἀρέπο, τένει, ὄπερα, ρότας. Τὰς ἄνω πέντε λέξεις γράψε εἰς καθαρὸν χαρτί τοῖς καί, ἀφ' οὗ περιτυλίξῃ τὸ χαρτάκι μὲ ψωμί, ἃς φάγη ὁ ἀσθενής... Αἱ λέξεις σημαίνουν τὰς πέντε πληγὰς τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἀραβικά». Πρβλ. Λαογραφ. Ε' 616 (ἐκ Βουρβούρων Κυνηρίας), ΣΤ' 99-100 (ἐκ Μακεδονίας). Περὶ δὲ τῆς καταγωγῆς τοῦ τύπου τῶν Sator, arepo, tenet, opera, rotas βλ. τὴν περισπούδαστον πραγματείαν τοῦ Harald Fuchs, Die Herkunft der Satorformel, ἐν Schweizerisches Archiv für Volkskunde, 47 Bd. Basel 1951, σ. 28-54.

θρωπο ἢ τὸ ζῶον. Τερατίζει <;> καὶ τὸ [ἐξ]ορκοῦν † καὶ ὅπου ἐγὼ τὸ λόγο μου, ἢ Παναγία τὸ χέρι της. |

φ. 12r

11. Ἐόρκι διὰ τὴ λούγκα¹⁾.

Ἐλα, ἀφέντη μου Χριστέ, Κύριά μου Παναγία, ἅγιοι Ἀνάργυροι θαυματουργοί, πρῶτοι γ<ι>ατροὶ τοῦ κόσμου. Πρῶτα βάνει ὁ αὐθέντης ὁ Χριστὸς τὸ χέρι του, δεύτερο τὸ δικό μου, τὸ λυκάζω²⁾ μὲ τὴν μύξα τῆς κεφαλῆς μου νὰ μὴν τὸ λυκάσῃ καὶ ὁ ἀέρας τοῦ ἔφερε καὶ ἀέρας νὰ τὸ πάρῃ καὶ τὸ φυσάει τρεῖς φορές. †.

12. Ἐρμηνεία διὰ σπάσιμον ἀρχιδίου³⁾.

Ἐπᾶρε ἀνθή ἀφοξυλίας, ἤγουν βοῦζα, κοπάνισέ τον ὡσὰν πλάθρι⁴⁾ καὶ βράσετα μὲ γάλα τῆς γίδας, ἕως ὅπου νὰ πήξῃ καὶ βάλ' τα εἰς τὸν τόπον ὅπου εἶναι [·]οφίνα <;>. Εἶναι κι ἄλλο. Ἐπᾶρε γνέμα λιναρίσο καὶ βράσ' το καὶ βάλ' το ἐπάνω ξυστό. Εἶναι καὶ ἄλλα. Κοπάνισον καμπόσους μπόμπουλους τῆς γῆς μὲ τὰ κόκκαλά τους καὶ βάλ' τα ἐπάνω ἕως ἡμέρας δέκα τρεῖς καὶ ἡ Παναγία τὰ ἔγαινει †. |

φ. 12v

13. Ἐρμηνεία διὰ τὰ χελώνια⁵⁾.

Ἐπᾶρε λάσπη ἀλατίου, ὀλίγο μέλι ἄκαγο μὲ κιοῖθρις καὶ ξύγκι πρόβειον καὶ κοπάνισέ τα ὅλα ἀντάμα, κάνε τα ὡσὰν ζυμάρι καὶ βάλ' τα ἀπάνω καὶ ἀνοίγει βέβαια χωρὶς πόνον καὶ εὐθὺς μὲ τρόπον διὰ νὰ βγάλῃς ἀπὸ μέσα †.

14. Ἐρμηνεία διὰ τὸ καλὸ σπειρὶ⁶⁾.

Ὅποιος ἀνθρώπος κατὰ τύχη καὶ ἐβγάλη τὸ σπειρὶ τὸ γαρμπούνι⁷⁾, νὰ μὴν τὸ πειράξῃ τίποτας, μόνον νὰ πάρῃ ἓνα σῦκο νὰ τὸ σκίσῃ εἰς τὴ μέση καὶ νὰ πάρῃ καὶ ὀλίγον σπειροχόρτι νὰ τὸ ξύσῃ ὀλίγο ἀπάνω εἰς τὸ σῦκον καὶ ὀλίγην ζάχαρον καὶ ὀλίγην γαλόπιτρα⁸⁾ καὶ βάλ' τα ἀπάνω καὶ ἄλλαξέ το πολλὰς φορές, ὅτι αὐτὸ ἀμαζώνει⁹⁾ καὶ πίνει μάλιστα. Εἶναι ἀληθῶς τὸ βλέπω μὲ τὰ μάτια μου ἂν εἶναι ἀπὸ

¹⁾ Πρβλ. Λαογραφ. Δ' 38 (ἐξ Αἰτωλίας), 42 (ἐκ Καλαβρῶτων), 52 (ἐκ Ξηροχωρίου), 524 (ἐξ Αἰδηροῦ), Ι' 118, 134 (ἐξ Ἀργυράδων Κερκύρας), ΙΓ' 141 - 2 (ἐξ Ἰκαρίας). Βλ. καὶ Γρηγ. Ἀ. Μοσχοπούλου, Ἀρρώστειες καὶ λαϊκὰ γιαιτροσόφια, Ἡ Ἡχὼ τοῦ Ἴονίου, φ. 69 - 71 [Ἀθῆναι 1952], σ. 11. ²⁾ λυκάζω = παθαίνω μόλυνσιν ἰδίως τοῦ προσώπου ἀπὸ ἀκάθαρτα χέρια. Τὸ ρῆμα ἀπαντᾷ καὶ ἐν Κερκύρα. Ἡ «λύκαση γιὰ νὰ περάσῃ θέλει θειάφι καημένο», συμφώνως πρὸς τὰ δελτία τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ.

³⁾ Πρβλ. Ἀγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητός, ἔ.ἀ. σ. 145: Διὰ νὰ θεραπεύσῃς σπάσμα, ἤγουν κατέβασμα. ⁴⁾ μπλάστρι. ⁵⁾ Πρβλ. ἐπφδὴν ἐκ Κρήτης, Λαογραφία Δ' 518 καὶ «Πῶς γιαιτρεύονται τὰ χελώνια» ἐν Λαογραφία ΣΤ' 100 - 101 (ἐκ Μακεδονίας). ⁶⁾ κακὸ μῆμι τὸ λέγουν εἰς τὴν Κρήτην ἢ μονοριά. Λαογραφία Δ' 514 - 515. ⁷⁾ γαρμπούνι = ἀνθραξ. ⁸⁾ γαλόπιτρα βλ. Ἱστορ. Λεξ. τ. Δ', ἐν λέξει γαλατόπιτρα. ⁹⁾ ἀμαζώνει = μαζεύει.

μέσα, κὶ νὰ τὸ ξύση, κὶ ἂν εἶναι ξερὸν τὸ χορτάρι, νὰ τὸ δροσίση μὲ νερὸν καὶ νὰ τὸ πίνῃ.†

15. Ἑρμηνεία δι' ἀβδέλλες.

φ. 13^r

Ἐὰν κατὰ τύχη ὁ ἄνθρωπος ἐκεῖ ὅπου νὰ πίνῃ νερὸν καὶ τοῦ ἐμβῆ καμίαν ἀβδέλλαν εἰς τὸν λαιμόν του ἢ εἰς τὴν μύτην του, νὰ κάμῃ μίαν σκορδαλιά, νὰ βάλῃ κάμποσον ξίδι καὶ κάμποσον ἀλάτι καὶ λίγο σκόρδο καὶ νὰ στομ(π)ησθῆ¹⁾ καλὰ νὰ γένη νερο(υ)λή· ἔπειτα νὰ τὴ ροφήσῃ καὶ νὰ ξεπλύνῃ τὸ στόμα του ἢ τὴ μύτη του καὶ νὰ γαργαλίσῃ τὸν λαιμόν του καὶ νὰ μὴν σκαπειτήσῃ²⁾ νὰ ἔχῃ τὸ νοῦ του· κὶ ἂν δὲν πέσῃ πάλιν νὰ πάρῃ ἀρμύρα μονάτη καὶ νὰ πλύνῃ τὸ στόμα του ἢ τὴ μύτη του, νὰ γαργαλίσῃ καὶ τὸ λαιμόν του καὶ νὰ μὴν σκαπειτήσῃ τίποτας· καὶ ἀπὸ τοῦτα νὰ φυλαχτῆ νὰ μὴν τὴν κόψῃ εἰς τὴν μέσῃν καὶ πλέον δὲν εἶναι ἐλπίδα. Καὶ εἰς κάθε ζωντανὸν ὅπου νὰ ἐμβῆ, πρῶτα ἐπιχειρήσῃ μὲ τὴν σκορδαλιά καθὼς ἄνωθεν σὲ ἐρμήνευσά³⁾ †.

16. Διὰ νὰ ἀνοίξῃς ὄ,τι πρίσμα ἄγωρον⁴⁾.

Διὰ νὰ ἀνοίξῃς ὄ,τι πρίσμα ἄγωρον, ἐπᾶρε ξύνγκι πρόβειον, λάσπη τοῦ ἀλατίου καὶ καπνιά ἀπὸ μπουχαρί, στούμπησέ τα ἀντάμα, κάμε τα ὡσὰν ζυμάρι καὶ βάλε τα ἀπάνω εἰς τὸν τόπον ὅπου εἶναι ὁ πόνος καὶ ἄφησέ τα ὥρας εἴκοσι τέσσαρις, 24, καὶ ἀνοίγει ὁ πόνος εὐκολα. ††.

φ. 13^v

17. Διὰ λούγκα⁵⁾.

Ἐπᾶρε λάσπη ἀλατίου, σκόρδον καὶ αἰθουλοῦνο, κάμε τα ὡσὰν πλάθρι καὶ βάλ' τα ἀπάνω τέσσαρις πέντε φορὲς καὶ ὑγιαίνει.

¹⁾ στομπησθῆ=κτυπηθῆ. ²⁾ σκαπειτήσῃ=ξεφύγη, καταπιῆ. ³⁾ Πλὴν τοῦ Ιατροσοφίου διὰ τὴν πτώσιν τῆς βδέλλας, ὑπάρχουν καὶ ἐπωδαὶ σχετικαί, ἐξ ὧν παραθέτω τὴν ἀρχὴν ἀπὸ τὴν ἐξῆς ἀνέκδοτον ἐξ Ἀπυράνθου· Νάξου ἐπωδήν:

Ὁ νήλιος ἀνατέλλοντας
καὶ καταπλατύνοντας
τρέμ' ἢ ἦς,
τρέμω ὦ,
τρέμ' ἢ πέτρα πού πατῶ κλπ.

⁴⁾ Πρβλ. Ἀγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητός, ἔ. ἀ. σ. 115.

⁵⁾ Ἀνωτέρω εἶδομεν τὸν ἐξορκισμόν τῆς λούγκας (ἀριθ. 11) καὶ τὰς ἐν τῇ Λαογραφίᾳ παραλλαγὰς αὐτοῦ. Ἐνταῦθα ἔχομεν τὸ Ιατροσόφιον αὐτῆς. Πρβλ. καὶ Γρ. Ἀ. Μοσχοπούλου, ἔ. ἀ. σ. 11.

18. *Σόρκι διὰ τὸ γαρμπούνι¹⁾ τὸ σπειρί.*

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος. Ἀμήν.
Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγον καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁ Θεὸς ἦν ὁ λόγος. Ὁ Χρισ-
τὸς ἐρχόμενος ἀπὸ τὸν Ἰορδάνη

καὶ στή σιγάτα ποῦ πηγαίνει
τὸ γαρμπούνι ἀπανταίνει
καὶ τοῦ λέγει ποῦ πηγαίνει.

Καὶ λέγει: — Θὰ πηγαίνω ν' ἀγγίξω τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ (τάδε) καὶ τοῦ λέ-
φ. 14r γειν²⁾ ὁ Ἰησοῦς | Χριστός: — Σὲ δορκίζω, σὲ ξορκίζω μὲ τῆς ἐξουσίας μου τὸ χέρι καὶ
μὲ τῆς παναχράντο(υ) μου μητρός, παρακαλῶ τὸν ἄνω πατήρ μου καὶ τοῦ(ς)
ἁγίους μου ὄλους καὶ τοὺς δώδεκα ἀποστόλους καὶ τὴν ἁγίαν Εἰρήνην καὶ τοὺς
ἁγίους Ἀναργύρους Κοσμά καὶ Δαμιανὸν καὶ πάσων τῶν ἐπουρανίων δυνάμεων
ἄσωμάτων, σὲ ξορκίζω νὰ πηγαίνης εἰς τὰ ἄγρια βουνὰ καὶ στὰ ἄγρια κλαδία, ἐκεῖ
πεινὸς δὲν λαλεῖ, ἐκεῖ νὰ κατανήσης. Ἀμήν.³⁾

19. *Σόρκι διὰ τὴν δροσοπίλαν³⁾.*

Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγί(ου) Πνεύματος. Ἀμήν.
Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁ Θεὸς ἦν ὁ λόγος.

Μέσα κάτω σὶ τὸ λιβάδι
εἶχα δύο φίδια ζευγάρι,
καὶ τὴν ὄχεντρα λάτρη(;))
καὶ τὸν ἄμμο ὄλο στάρι,
καὶ τὴν θάλασσα χωράφι
καὶ τὸν οὐρανὸ | ἄλώνι.

φ. 14v

Μὰ οἱ δικοὶ σπέρνουν τὸ στάρι, οἱ δὲ δῶ σπέρνουν τὴ φόκα(;) ὁ περλαμῆν
τατή(;)). Ὁξω δροσοπίλα ἀπὸ τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ (τάδε), ὅτι ὁ τάδης εἶναι βαφτι-
σμένος, μυρωμένος, τοῦ Θεοῦ παραδομένος. Δὲν ἤμπορεῖ νὰ τὸ ὑπομένῃ, μηδὲ μέρα
μηδὲ νύκτα, μήτε κάρτο ἀπὸ τὴν ὥραν. Φέρτι μου ἄδολο κρασὶ καὶ φῖνο ροῦχο νὰ
κόψω τὴν δροσοπίλα, τὴν θηλυκὴ, καὶ τὴν ἀρσενικὴ, νὰ πάη εἰς τὰ ἄγρια βουνὰ καὶ

¹⁾ Καὶ ἐν Κερκύρα ὁ ἄνθραξ λέγεται γαρμπούνι· ἐκεῖ ὑπάρχει καὶ τὸ γαρμπουνόχορτον
ἢ καρβουνόχορτον (*veronica officialis*). ²⁾ Ὅπως βλέπομεν, αὐτὸς ὁ Χριστὸς μαρτυρεῖται
καὶ διδάσκει τὴν ἐπιφοιτῆ. Πρβλ. *Fritz Pradel, Griechische und Süditalienische Gebete...*
Giessen 1907, σ. 288-9. *É. Legrand*, ἔ. ἀ. σ. 25. Ἐβδομάς Α', σ. 80. ³⁾ Ἀνάλογον ἐξορκισμόν
βλ. ἐν Λαογραφίᾳ ΙΑ' 126-127 (ἐκ Κερκύρας). ⁴⁾ δροσοπίλαν ἢ δροσοπίλιαν καλοῦσι τὴν πέμφιγα.
Καὶ ἐν Κερκύρα συνηθίζεται ἡ λέξις. Βλ. Λαογραφία, τ. Ι' 123, σημ 1.

σιτὰ ἄγρια κλαδία, νὰ μπῆ στῆς Μάνης τὰ βουνά, στῆς <Μ>παρ<μ>παργ<ι>ᾶς τὰ μέρη καὶ ὅπου ἐγὼ τὸ λόγο μου, ἡ Παναγία τὸ χέρι της. Ἄμην. Ἄερας τὸ ἤφερε, ἄερας νὰ τὴν πάρῃ.

20. Ἐρμηνεία διὰ τὸ μποκολέτσι¹⁾.

Ἐκ στόματος τῆς ἁγίας Ἀνάργυρης (sic) ἐὰν τύχη καὶ φάῃ τινὰν ἄνθρωπον ὁ μπουκουλέτζης, νὰ πάρῃ ἐλαιόλαδον παστρικὸν | καὶ σκορπίδι ἀπὸ παλ<ι>όπυργο φ. 15^ν καὶ φύλλα ἀπὸ ἀγριαπιδγ<ι>ά, ἤγουν κοριζὰ ἄγρια καὶ κοπάνισέ τα καὶ βάλ'τα ἀπάνω καὶ δὲν θέλεις βλαφθῆ τίποτις + + +.

21. Διὰ γινέσεως²⁾ τῆς γυναικὸς εὐκόλα³⁾.

Εἰς φυλακτήριον τῆς δούλης τοῦ <Θ>εοῦ (τάδι). Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ

ΙΣ	ΧΣ
ΝΙ	ΚΑ

 ἁγίου Πνεύματος. Ἄμην. Δέσποτ

ΙΣ	ΧΣ
ΝΙ	ΚΑ

 α, Κύριε Ἰησοῦ Χριστέ, τοῦ

ΙΣ	ΧΣ
ΝΙ	ΚΑ

 Θεοῦ μονογενῆς, βοήθησον τὴν δ

ΙΣ	ΧΣ
ΝΙ	ΚΑ

 ούλην σου (τάδε)

ΙΣ	ΧΣ
ΝΙ	ΚΑ

 ὅπως τέξη τέκνο. Ἐξελθε βρέφος σὲ καλὸν φῶς τοῦ κόσμου, κάλεσον τὸ

ΙΣ	ΧΣ
ΝΙ	ΚΑ

 βάπτισμα, κάλεσον γῆν, κάλεσον τὸ ἴδιον. Κάλεσον τὰ ἅγια τῆς Θεοτόκου. Ὁ

ΙΣ	ΧΣ
ΝΙ	ΚΑ

 Ἰωάννης ὁ βαπτιστῆς καὶ μὴν βραδύνης. Στῶμεν καλῶς, σιῶμεν καλῶς, σιῶμεν μετὰ φόβου Θεοῦ. Ἄμην. Παναγία Θεοτόκε, βοήθησον τὴν δούλην σου (τάδε). |

22. Εἰς ἄνθρωπον ὅπου νὰ ἔχη μοχασίλι⁴⁾ εἰς τὴν καρδίαν, ὅπου τὸν φ. 15^ν ἐπονεῖ κάθε ἡμέραν.

Τὸν Μάγιον μῆναν καθημερινῶς νὰ βράζῃ ἀπὸ αὐτὲς νὰ τρώγῃ καὶ νὰ πίνῃ καὶ τὸ ζωμί της κάθε πρωτῆ, ἤγουν τζοκνίδια ὅλο τὸν Μάην καὶ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὲς τὲς ἴδιες νὰ μάσῃ τὸν σπόρον, νὰ τὸν σιγνώσῃ καὶ νὰ τὸν στομπήσῃ καὶ

¹⁾ Ἀνωτέρω εἶδομεν τὸ ὑπ' ἀριθ. 5 ξόρκι τοῦ μπουκουλέτου (σκορπίου) παραπέμψαντες καὶ εἰς τὰ ἀνάλογα ἐκ τῆς Λαογραφίας. Ἐνταῦθα ἔχομεν τὸ πρακτικὸν ἱατροσόφιον εἰς διῆγμα σκορπίου, περὶ οὗ πρβλ. Ἀγαπίου Μοναχοῦ, ἔ. ἀ. σ. 115. ²⁾ Προφανῶς γεννήσεως. ³⁾ Πρόκειται περὶ ὠκυτοκίου εὐχῆς, ἀνηκούσης εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν μαγικῶν ἐπωδῶν ἐν περιήτοις (πρβλ. Ν. Γ. Πολίτου, Λαογρ. Σύμμ. 2, 298) καὶ λεγομένης εἰς δυσκόλους τοκετούς. Περὶ δὲ τοῦ ἔθους τῆς κατὰ τοὺς δυσκόλους τοκετούς καταφυγῆς εἰς ἐπωδοὺς βλέπε Γ. Κ. Σπυριδάκη, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, τὴν βάπτισιν καὶ τὸν γάμον ἔθιμα τῶν Βυζαντινῶν ἐκ τῶν ἀγιολογικῶν πηγῶν, Ἐπετηρὶς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τόμ. Ζ' (1952), Ἀθῆναι 1953, σελ. 112, ἐνθα καὶ ἡ προγενεστέρα βιβλιογραφία. ⁴⁾ Ἐκ τοῦ τουρκικοῦ muhassil (ἐπίθ.)=ἐκεῖνος ποὺ τρυπάει.

νά πάρη μισή ὄκα μέλι ὠμό και νά τὸ φειάση μαντζούνι και νά παίρνη ἀπὸ ἓνα χολάρι τῆς τράπεζας κάθε πρωτὶ και βράδυ και νά τὸ ἀκολο(υ)θήση κανένα μῆνα ἢ παραπάνω, κι ἂν δὲ φθάση τὸ μαντζούνι, νά φειάση και ἄλλο και ὑγιαίνει.¹⁾

23. Εἰς ἄνθρωπον ὁποῦ νά ἔχη φάγουσα εἰς τὸν πάτο.

Νά πάρη κάμποσες ἀβδέλλες μεγάλες εἰς „10,,15,,20,, κατὰ τὸν ἄνθρωπον φ. 16^τ και νά τις βάλῃ εἰς τὸ κάθισμα και ἀφοῦ πέσουν οἱ ἀβδέλλες, νά ἔχη καμ|πόσες μολόχες βρασμένες εἰς μίαν τέντζιρη· τὰ ζέτακες²⁾ με κάμποσο νερὸν και νά καθίση ἀπάνω εἰς τὸ ἀγγό,³⁾ ἕως νά τρέχουν ὁ τόπος τῶν ἀβδελλῶν και ἀπὸ τὸ ἴδιο τὸ νερὸν νά τις πλένη, διὰ νά τρέχουν, διότι ὁ ἀχνὸς τὸ ἀπαλύνει κι τρέχει. Καὶ νά τὸ ἐξακολουθήση δυὸ τρεῖς φορές ἀπερισσότερο και ὑγιαίνει, ὅτι ἄλλο ὠφιλιμώτερο δὲν εἶναι κανένα πάρεξ αὐτό.

24. Εἰς ἄνθρωπο ὁποῦ νά ἔχη παλαιὸ συνάχι, ὁποῦ νά βηχάη κάθε ὀλίγον⁴⁾.

Νά πάρη παλαιὸ ἐλαιόλαδο ἀπὸ πέντε χρόνους και ἀπάνω ὅσον παλαιό, τόσον καλύτερα, ἕως μία ὄκα και νά τὸ πλύνῃ με ἑννέα νερά, ἤγουν νά ἔχη δυὸ τέντζιρις με νερὸν και νά τὸ ρίξῃ εἰς τὴν πρώτην και ἔπειτα νά τὸ μάση και νά τὸ φ. 16^ν ρίξῃ εἰς τὴν δεύτερην και ἀλλάζοντας | τὸν νερὸν κάθε φορὰ και νά εἶναι ὡς δυὸ ὀκάδισ νερὸν εἰς ἐκεῖνο τὸ ἀγγό και νά τὸ ἀνακατώνῃ με ἓνα χολάρι, ἕως νά τελειώσουν εἰς ἑν(ι)ὰ φορές και νά μείνῃ ἕως μισή ὄκα και νά τὸ παίρνη ἀπὸ ἓνα χολάρι τῆς τράπεζας κάθε πρωτὶ νηστικὸς και ἓνα τὸ βράδυ ὅπου νά πλαγιάζῃ, και ἂν ἴσως και δὲν τιλειώση τὴν πρώτην φορὰν, νά τὸ ἐνεργήση και ἄλλην δεύτερην, και ὑγιαίνει, ὅτι ἄλλον εὐκολώτερο και ἐνεργησιότερο δὲν εἶναι και ὑγιαίνει. Πρῶτα ὁ Χριστός, δεύτερον τὰ ἐνεργηστικά $\perp$ Τέλος.

25. Διὰ γυναῖκα ὁποῦ δὲν ἔχει γάλα.

φ. 17^τ Νά πάρη μίαν γλῶσσαν τῆς ἀγε|λάδας και νά τὴν σιγνώση, νά τὴν κάνῃ ὡσὰν σκόνην και νά τὴν πίνῃ με νερὸν κάθε πρωτὶ ἢ και ἄλλην φορὰν ὁποῦ νά εἶναι διαρασμένη· Ὅμως νά προσέχῃ νά μὴ εἶναι καμίαν μέρα σαρακοστή, ὅτι γίνεται χερούρα και τις ἄλλης ἡμέρις ἐνεργεῖ και πιάνει γάλα. Εἶναι και ἄλλο χορτάρι ὡσὰν

¹⁾ Πρβλ. Λαογραφίας Δ' 49 (ἐκ Ξηροχωρίου), 384 (ἐκ Κύπρου) και 530 (ἐκ Πάφου).

²⁾ ζέτακες = ἐζέστανες. ³⁾ ἀγγό = ἀγγεῖον.

⁴⁾ Πρβλ. Ἀγαπίου Μοναχοῦ, ἔ. ἀ. σ. 108. Λαογραφία, Γ' 122 : Ἐξορκισμὸς γιὰ τὸ κρῦο (ἐξ Ἀργυράδων Κερκύρας). Συναφῆς εἶναι και ἡ θεραπεία διὰ τὸν πλευρίτην ἢ πόντα. Ἀγαπίου Μοναχοῦ, ἔ. ἀ. σ. 113-114.

ἀγκάθι καὶ ἔχει ρίζα γλυκὴν μόνον τὸ ἔξωθεν ὄχι, τὸ ἔσωθεν γὰρ τὸ φάη αὐτὸ καὶ πιάνει γάλα.¹⁾

26. Ἐρμηνεία διὰ τὴν λύσης ἀνδρογύνου ποδεμένο.

Ἐπᾶρε χολὴν κορακοῦ καὶ λ[άδι] τζουβόλαδο²⁾ γὰρ τὰ ἀνακατώση καὶ γὰρ ἀλειφθῆ ὄλον του τὸ κορμί τους καὶ γὰρ τρίβονται καὶ ἄς γράψη ἐτοῦτο τὸ τροπᾶρι γὰρ τὸ γράψουν εἰς ἓνα χαρτὶ | γὰρ ἔχουν ἀπὸ ἓνα χαρτὶ γραμμένο ὁ κάθε ἓνας γὰρ εἶναι ἐτοῦτο τὸ τροπᾶρι γραμμένο: *Εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. Ἀμήν. Λύει τὰ δεσμὰ καὶ δροσιζει τὴν φλόγα. Ω τρεῖς σοφὲ γλυκὺς τῆς θεαρχίας τύπος, ὕμνοῦσι σε παῖδεν εὐλογοεῖτε. Εὐλογῆσαι σὸν τὸν μόνον Σωτῆρα καὶ παντουργὸν δεσποτικῶς εὐεργέτης. Εὐλόγησο, Χριστὲ ὁ Θεός, τὸν ἄνθρωπον τοῦ δούλου σου (τάδε) καὶ (ὁ δεῖνα) καὶ ἄς γράψη + + + καὶ τὰ τροπᾶρια τῆς Πεντηκοστῆς γὰρ τὰ βασιάζουν ἀπάνω τους καὶ λύει. Ἀμήν. + + +.*³⁾

27. Εἰς δυσουρίαν φιαγκού⁴⁾.

Ἐπᾶρε ρίζα τῆς φάκλας⁵⁾, τζάκισέ | τὴν εἰς λεπτὰ καὶ βάλε τὴν εἰς κρασί γὰρ κάμη ἡμέρας δώδικοι, ἔπειτα στράγγισε τὸ κρασί ἐκεῖνο καὶ πίνε το κάθε πρωτὶ καὶ βράδν, ὅπου γὰρ πλαγιάζης, καὶ ὑγιαίνει. Ὁ πόνος φιαγκοῦ δὲν σοῦ ἔλθεται (sic).

28. Ξόρκι διὰ τὰ χελώνια⁶⁾.

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁ Θεὸς ἦν ὁ λόγος.
 Καλῶς τὸ νέο φηγᾶρι
 καὶ τὸ νέο παλληκᾶρι
 τὶς λάσπισ περπατάει,
 τὰ πλάγια γυρίζει.

¹⁾ Πλὴν τοῦ ἱατροσοφίου μεταχειρίζονται καὶ ἐπωδάς κατὰ τὴν ἐπίσχεσιν τοῦ γάλακτος θηλαζούσης γυναικός. Παράδειγμα βλ. ἐν Λαογραφίᾳ Β' 189-191. Ἀνάλογον ἱατροσόφιον βλ. ἐν Ἀγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητός, ἔ. ἀ. σ. 146. Πρβλ. καὶ Γρηγ. Ἀ. Μοσχοπούλου, ἔ. ἀ. τευχ. 69-71, σ. 11. ²⁾ τζουβόλαδο=στουφόλαδο. ³⁾ Πρβλ. Λαογραφίας ΙΓ', 20, 308. Βλ. καὶ Ἀγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητός, ἔ. ἀ. σ. 140. Βλ. καὶ εἰς ἀπόδεμα ἀνδρογύνου, περὶ τοῦ λύσαι ἀνδρογύνου δεμένο κλπ. ἐν Φ. Κουκουλέ, Μεσαιωνικοὶ καὶ Νεοελληνικοὶ κατάδεσμοι, Λαογραφία Θ' 78, 80, 84, 85-92.

⁴⁾ Πρβλ. ἐπωδὴν ἐξ Ἀργυράδων Κερκύρας ἐν Λαογραφίᾳ Γ', 117-118. Ἐπίσης βλ. εἰς δυσουρίαν, ἡγοῦν Φιάγκο ἐν Ἀγαπίου Μοναχοῦ, ἔ. ἀ. σ. 112 - 113. ⁵⁾ φάκλα=ἡ ἀναμμένη παχεῖα θρυαλλίς τοῦ λύχνου ἢ τοῦ κηρίου. ⁶⁾ Πρβλ. ἐπωδὴν ἐκ Κρήτης, Λαογραφία Δ' 518, καὶ ἱατροσόφιον ἐκ Μακεδονίας, Λαογραφία ΣΤ' 100 - 101.

Ἔτιζι ξάρχα σὰ χελών<ι>α ἐκεῖνο ὅπου ἔχει ὁ δοῦλον τοῦ Θεοῦ (τάδε). Νὰ πᾶν σὰ ἄγρια βουνὰ καὶ σὰ ἄγρια κλαδία, ἐκεῖ νὰ πηγαίνουν νὰ χαθοῦν, ἐκεῖ πε-
φ. 18^v τεινός | δὲν λαλεῖ, κόττα δὲν καρκαριέται¹⁾, ἐκεῖ νὰ κατανήση, ἀγέρας τὸ ἤφερε καὶ ἀγέρας νὰ τὸ πάρη (καὶ φύσα το τρεῖς φορές). Ὡσπερ λάμπων νὰ σβήση. Ἐξω χιλώνια ἀπὸ τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ (τάδε) τὸ κορμί, ὅτι εἶναι βαπτισμένος, τοῦ Θεοῦ παραδομένος καὶ προτοῦ νὰ βάλῃ ὁ τρισυπόστατος Θεὸς καὶ ἡ Θεοτόκο<ς> Παναγία καὶ δεύτερον ἐγὼ, ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ (τάδης).

29. Ἑρμηνεία διὰ τὰ χελώνια.

Ἐπᾶρε λάσπη ἁλατίου καὶ ὀλίγο μέλι μὲ κιρήθρας καὶ ξύγκι πρόβειον καὶ κο-
φ. 19^r πάνισέ τα ὄλα | ἀντάμα, κάμε τα ὡσὸν πλάθρι καὶ βάλ'τα ἀπάνω κι ἀνοίγει βέβαια τὸ χιλωνίτζι δίχως πόνον καὶ εὐθὺς τοξάν<;> διὰ νὰ ἔβγη ὁ λίθος ἀπὸ μέσα | Τέλος +.

30. Ἐτερο ξόρκι τῆς λούγκας²⁾.

Πιάνεις τὸ τζεκούρι καὶ σταυρώνεις τὴν καρδία τῆς ἀγνίστρας³⁾, τὸ ἀνώφλιο καὶ τὸ κατώφλιο ὅσα μαλάσσει καὶ ὅσα ριζώσει τὸ ἀνώφλιο καὶ τὸ κατώφλιο τῆς πόρτας καὶ ἡ καρδία τῆς ἀγνίστρας καὶ τὸ τζικουρόσκουλο, ἔτσι νὰ μαλάσση καὶ νὰ
φ. 19^v ριζώση ἡ λούγκα, ἡ θελυκὴ καὶ ἡ ἀρσενικὴ εἰς τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ (τάδε) | τὸ κορμί του καὶ ὅπου ἐγὼ τὸ λόγο μου, ὁ αὐθέντης ὁ Χριστὸς καὶ ἡ κερία Θεοτόκο τὸ χέρι της. Ἀμήν, ἀμήν, ἀμήν.

31. Ξόρκι διὰ τὰ ριματικά⁴⁾.

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁ Θεὸς ἦν ὁ λόγος (ἐκ γ). Ὅπου ἦτον ἐννέα ἀδελφοὶ καλοὶ καὶ ἐπῆραν τὰ βορδωνία τους τὰ βορδοτζίκουρά τους εἰς τὸ αἷμα βοηθημένα καὶ εἰς τὸν ἥλ<ι>ον τροχημένα καὶ πηγαίνανε εἰς ὄρη, σὲ βουνὰ καὶ σὲ χαμηλὰ κλαδία νὰ κόψουν σήμαντρα, σημαντηρόξυλα τῆς
φ. 20^r Παναγίας Θεοτόκου τὴν ἁγίαν τράπεζαν. Οἱ δὲ καλὰ τὰ ἔκοψαν, οἱ δὲ καλὰ τὰ ἐπιλέκησαν, πρώτη τζεκουριά ὅπου βάρεσαν εἰς τὸ λεπτὸ κυπαρίσσι καὶ ἀπελύθη σκλίθρα⁵⁾ καὶ ἀνεμοστροφίλος πονηρὸς καὶ ἐξωτερικὸς καὶ ἐβάρισι τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ (τάδε) (ὅπου καὶ ἂν εἶναι).

1) Ἀνωτέρω λέγεται καρκαλεῖ. Τὸ ρῆμα τοῦτο ἀπαντᾷ καὶ ἐν Β. Ἡπειρῶ καὶ ἀλλαχοῦ.

2) Βλ. τὸ ἀνωτέρω ὑπ' ἀριθ. 11 ξόρκι. 3) ἀγνίστρα=γωνίστρα, γωνιά. Περὶ τῆς λ. γωνίστρα βλ. Π. Ἀραβαντινοῦ, Ἡπειρωτικὸν γλωσσάριον, Ἐν Ἀθήναις 1909, ἐν λέξει. 4) Πρβλ. ἐπιφθὴν διὰ τὰ ριματικά Λαογραφίας Δ' 537 (ἐκ Κεφαλληνίας). Βλ. καὶ ξόρκι διὰ τοὺς ρευματισμοὺς ἐκ Χαβριάτων Κεφαλληνίας ἐν Γρ. Μοσχοπούλου, ἔ α. φ. 81-86 σ. 9. 5) σκλίθρα=σπινθίρ.

καὶ φωνάζει
καὶ βρικόζει
καὶ φλίβεται
καὶ ὀδύρεται
καὶ ἀναστενάζει.

Καὶ ἐκεῖ ἐδιάβαινε ἡ Παναγία ἡ δέσποινα, μὲ τοὺς ἁγίους ἀγγέλους καὶ ἀρχαγγέλους, μὲ τὸν Πέτρο, μὲ τὸ〈ν〉 Παῦλο, μὲ τοὺς δώδικοι ἀποστόλους, μὲ τοὺς ἁγίους Ἀναργύρους καὶ λέγουσιν: — Τί ἔχει ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ (τάδισ)

καὶ φωνάζει
καὶ βρικόζει
καὶ φλίβεται
καὶ ὀδύρεται
καὶ ἀναστινάζει. |

Μὲ τοὺς ἁγίους Ἀναργύρους, πού ἐκεῖ ἐσταμάτησαν, πρῶτοι ἰατροὶ τοῦ κόσμου, τί φ. 20^v
ἔχει ὁ δοῦλος τοῦ Θεοῦ || γ ||. — Φέρτε μου μαχαίρι μαυρομάνικο, σκορπίδι ἀπὸ τὸν
πύργο, σταυρὸν καὶ βαῖον ἀπὸ τὴν ἐκκλησίαν νὰ κόψω, νὰ ρίξω, νὰ ξορκίσω τὰ
ριμματικά, τὰ ἐξωτερικά, τὰ πονηρὰ καὶ ἀερικά πνεύματα τῆς πονηρίας, νὰ ὑπάγουν
στὸ ἱπῶρ τοιμασμένον, νὰ πᾶν στοὺς ἀγρίους λόγγους καὶ στοὺς ἀγρίους τόπους,
ἐκεῖ νὰ καταστήσουν (ὁ τάδισ) εἶναι βαπτισμένος, μυρωμένος, τοῦ Θεοῦ παραδομέ- φ. 21^r
νος. Πατήρ, Υἱὸν καὶ ἅγιον Πνέ|μα· ὡς καθὼς σκορπίζει καὶ ριπίζει ὁ ἥλιος τὴν
δροσὰ καὶ ἄνιμος τὴν ἀντάρρα, ἔτσι νὰ σκορπιστοῦν καὶ νὰ ριπιστοῦν καὶ νὰ ξορκι-
στοῦν τὰ ριμματικά¹⁾ ἀπὸ τὸν δοῦλον τοῦ Θεοῦ (τάδι). Καὶ μὲ τὸ πρόσταγμα τοῦ
Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ μὴν εἰσέλθετε νὰ πειράξετε τὸν δοῦλο τοῦ Θεοῦ
τάδι, οὔτε αὐτὸν οὔτε τὴν φαμίλιαν του, καὶ ὅπου ἐγὼ τὸ〈ν〉 λόγον μου, ἡ Παναγία
καὶ ὁ ἅγιος Γιώργιος τὸ χέρι τους. Ἀμήν + + Τέλος + +. |

32. Ξόρκι διὰ τὸ κόψιμον²⁾.

φ. 21^v

Καλόγηρος ἐδιάβαινε,
ᾠλημοσύνην γύρευε
ἀγαθὸς ὁ νοικοκύρης,
πονηρὴ ἡ νοικοκυρά,
φάκον ἐμαγεύριβε,

¹⁾ Ἡ λ. ριμματικά ἐπαναλαμβάνεται δις ἐν τῷ χ/φω. ²⁾ Εἰς τὸν ἐξορκισμόν τοῦτον προφανῆς εἶναι ὁ συμφυρμός πρὸς ἐπφδὴν διὰ τὸν πόνον τῆς καρδίας. Πρβλ. Λαογραφίας Δ' 49.

λόδρος¹⁾ ἐπαράστικε.
 Κλήμα <σ> τὰ στόματα
 καὶ λόθρο προ<οσ>κέφαλα²⁾.

Νὰ παύσῃ ὁ Θεὸς τὸν πόνον τῆς καρδίας τοῦ δούλου τοῦ Θεοῦ (τάδε) καὶ
 πρῶτα νὰ εἰπῇ τὸ «ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος» φορὰς τρεῖς· ἔπειτα νὰ ἀρχινήσῃ.

33. Ἔτερον ξόρκι τοῦ σκορπίου³⁾.

Μέσα κάτω στὸ λειβάδι
 εἶχα βόϊδι καὶ γελάδι
 καὶ ἐπῆγα νὰ διβωλήσω,
 νὰ | τριβωλήσω,
 νὰ σπείρω τὸ γοῦλο τὸ ρεβίδι

φ. 22^r

καὶ ἦρθε μία κο<υ>τοῆ, στραβὴ κουρούνα νὰ μοῦ τὸ σπειροδιαλέξῃ καὶ ἄπλωσα νὰ
 πάρω σβῶλο, διὰ νὰ τὴ βαρέσω, καὶ ἐκεῖ ἔλαχεν ὁ σκόρπιος ὁ ἐπτασκωληκοκέφα-
 λος καὶ μὲ ἔφαγεν εἰς τὸ χέρι καὶ ἐκεῖ ἐδιάβαινε οἱ ἄγιοι Ἄναργυροι καὶ λέγειν·
 — Ἐπᾶρε ἐλαιόλαδον πασιρικό, σκορπίδι ἀπὸ τὸν πύργο καὶ ἀγριοπιδόφυλλα καὶ κο-
 πάνισέ τα καὶ βάλ' τα ἐπάνω καὶ δὲν θέλεις βλαφθῆ ἀπὸ τίποτας· κι ὅπου ἐγὼ ὁ
 δοῦλος τοῦ Θεοῦ ἡ Π: τὸν λόγον μου, ἡ Παναγία τὸ χέρι της +.

φ. 22^v

34. Διὰ τὸ δόντι⁴⁾.

Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ λόγος καὶ ὁ λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεὸν καὶ ὁ Θεὸς ἦν ὁ λόγος
 (ἐκ τρίτου) (μῆρι μῆρι φέριμι ἐκ τρίτου κι ἰᾶτι +) +· κι ὁ Θεὸς βοηθός+.

35. <Εἰς ὄ,τι πόνον>.

Εἰς ὄ,τι πόνον ὅπου νὰ ἔχη εἰς τὸ κορμί⁵⁾ ἀνθρώπου πρῶτα ἐπᾶρε πικρὴ ἀγ-
 γο<υ>ριάν, κοπάνισέ την κι βάλ' τη ἀπάνω κι σκορπάει κι ἔτερο: φύλλα τῆς ροδα-
 φ. 23^r κινίας | καὶ ἀψηφίας καὶ ἀγκινάρας καὶ κοπάνισέ τη καὶ βάλ' τη ἀπάνω κι σκορπάει

1) Εἰς ἐπιφθὴν ἐξ Αἰτωλίας ἀναγινώσκομεν: φάκου βράζαν, λάρδου βράζαν. Λαογραφίας Δ', 40. Λάρδος = λαρδί, χοιρινὸν λίπος. 2) Εἰς ἐπιφθὴν ἐκ Ξηροχωρίου ἀναγινώσκομεν: «κλήμα στρῶμα . . . πέτρα προσκέφαλο». Λαογραφία Δ' 49. Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Λαογρ. Σύμμεικτα, Γ' (1931), σ. 70-71, ἔνθα καὶ ἡ προγενεσττέρα βιβλιογραφία. 3) Πρβλ. τὸν ὑπ' ἀριθ. 5 ἐξορκισμὸν τοῦ μπουκουλέτου=σκορπίου. Βλ. καὶ ἰατροσόφιον ἐκ Χαβριάτων Κεφαλληνίας ἐν Γρ. Μοσχοπούλου, ἔ. ἀ. τευχ. 69-71, σ. 12. 4) Πρβλ. Λαογραφίας Δ' 505 (ἐκ Καστελλορίζου), Ε' 613 (ἐκ Τευθρώνης Γυθείου), Γ' 132 (ἐξ Ἀγυράδων Κερκύρας). Βλ. καὶ ἰατροσόφιον εἰς πόνον ὀδόντων ἐν Ἀγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητός, ἔ. ἀ. σ. 103-5.

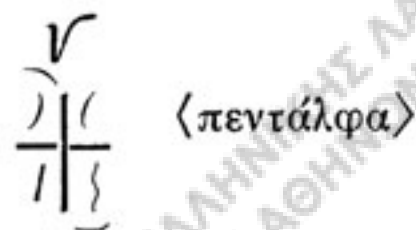
5) Πρβλ. Λαογραφ. Γ' 129 (ἐξ Ἀγυράδων Κερκ.), ΙΓ' 16 (ἐκ Κύπρου). Πρβλ. καὶ Ἀγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητός, ἔ. ἀ. σ. 148.

κὶ μὲ αὐτὸ σκορπίζει βέβαιον, εἰ δὲ κὶ ἂν μάση καὶ θέλει νὰ σπάση, ἔχομεν μαλακτικά, τὰ ὁποῖα εἶναι εἰσῆτα: σαποῦνι μὲ νιρὸν νὰ τὰ βράσης καλὰ νὰ γένη ἀλοιφή κὶ βάλῃ τα ἀπάνω, ὅσο νὰ πλυθῆ, ἕως δύο ἡμέρας, κὶ ἂν δὲν σπάση, ἔχομεν καὶ ἄλλον: λινόσπορον, ξύγκι πρόβειον καὶ μολόχα βράσῃ τα μὲ νιρὸν νὰ βράσουν | καλὰ φ. 23^v καὶ βάλῃ τα ἐπάνω ἕως νὰ <ώ>ριμάση ὡς δύο ἡμέρις κὶ ἄλλαξέ το κάθι δώδικο ὄρις, καὶ ἔαν δὲν σπάση, ἐπᾶρι ζωμὶν ἀπὸ τὴν πικρὴ ἀγγο<ν>ριὰν καὶ γάλα ἀπὸ τὴν γίδα κὶ βάλῃ τα ἀπάνω κὶ μὲ αὐτὰ βέβια σπένει κὶ ἔπειτα μὲ κάθε μαλακτικά νὰ ὑγιαίνη

⊕: ταῦτα καθὼς εἶδα ⊕.

36. Διὰ νὰ ψοφήσουν οἱ ψύλλοι¹⁾.

Κάμε λάκκον εἰς τὴν μέσην τοῦ σπιτίου σου, κόψι ρόδον δάφνης καὶ βάλε το | εἰς τὸ μέσον καὶ ἱκεῖ μαζεύονται οἱ ψύλλοι καὶ ζιμάτησι αὐτοὺς καὶ τελειώνουν. φ. 24^r

37. Διὰ νὰ μὴ μεθύση ὅστις πίνει πολὺ κρασί.

Πρὶν τοῦ οἴνου τὸ πρωῒ, ὅπου νὰ σηκωθῆς νηστικός, φάγε ἑπτὰ πικρὰ μύγδαλα ἢ πῖε μισὸν ποτήρι ἐλαιόλαδον ἢ φάγε πλεμόνι τῆς αἴγας ψημένον ἢ κράβια ὠμά καὶ μὲ αὐτὰ δὲν μιθᾶς πῖε ὅσον θέλεις ⊕. ☽

38. Διὰ νὰ ψοφήσουν οἱ ψεῖρις.

Ὅποιος ἄνθρωπος εἶναι ψειρογιάρης καὶ θέλει νὰ ψοφήσουν οἱ ψεῖρις του, νὰ τρώγη κάθε πρωῒ | ψωμὶ καθαρίο βρεμένο μὲ λάδι κὶ ψοφοῦν οἱ ψεῖρις του βέβαια, ὅμως παρακινεῖ τὴν πορνείαν· λοιπὸν ἂν εἶναι πανδριμένος, ἄς δ<ι>απράξη αὐτό, καὶ ἂν εἶναι μπικιάρης, νὰ τραυήξῃ χέρι, ὅτι πέφτει εἰς τὴν ἁμαρτία· καὶ ἰγὼ λέγω κάλια νὰ τρώγουν οἱ ψεῖρις πάριξ τὴν ἁμαρτία. ⊕ ☽ ☽ ☽

39. Διὰ νὰ γνωρίσης ἀσθενῆν, ἔαν ἀποθνήσκη.

Ἄς κάμη νερὸν εἰς ἓνα γυαλί καὶ εἰς τὸ ὁποῖον ἄς στάξῃ καὶ μιὰ γυναιῖκα,

¹⁾ Πρὸβλ. «γητειὰ γιὰ νὰ ξεβγοῦν οἱ κοριοί». Λαογραφ. Θ' 244 (ἐκ Κρήτης). Βλ. καὶ συνταγὴν «διὰ νὰ ψοφήσουν οἱ ψύλλοι» ἐν Ἀγαπίου Μοναχοῦ τοῦ Κρητός, ἔ. ἀ. σ. 127.

44. *Εἰς σπάσιμον ἀρχιδίου.*

φ. 27r

Ἄν τὸ ἐναντίον ἐκεῖ ὅπου νὰ σηκῶνῃ βάρων ὁ ἄνθρωπος ἢ καὶ ἄλλο τίποτας καὶ ἀπολ(υ)θῆ κανένα του λιμπό, εὐθύς τὴν στιγμὴν ἐκείνην, ὅποιο του λιμπό νὰ εἶνι, νὰ δέσῃ τὸ ἴδιον δάχτυλο τὸ μεγάλο το(υ) ποδαρίου του, ἤγουν ἂν τύχῃ τὸ δεξιόν του λιμπό, νὰ δέσῃ τὸ δεξιόν του δάχτυλον τοῦ ποδαρίου καὶ νὰ φέρῃ περίπατο, ἕως ὅτου νὰ μὴν ὑποφέρῃ τὸ σφίξιμον καὶ ἔπειτα νὰ πέσῃ τὰ ἀνάσκιλα καὶ νὰ βα(δ)ίσῃ περισσότερο κατὰ τὸ κεφάλι του, ἕως ὅτου νὰ ἴμβῃ τὸ λιμπό εἰς τὸν τόπον του | καὶ ἔπειτα ἄς σηκωθῆ, ἀλλὰ νὰ φυλάγεται νὰ μὴν ἀσηκώσῃ πολὺν βάρων καὶ τὸ πάθη χειρότερα καὶ μιὰν τὸ ὑγιαίνει χωρὶς δέσιμο καὶ σχίσιμον, ἀλλὰ νὰ τὸ προφθάσῃ.

φ. 27v

Σημειῶνω μερικὰ χόρτα, τὰ ὁποῖα χρησιμεύου(ν) εἰς διάφορες ἀσθένει(ε)ς παρὰ τοῦ ἱατροσοφίου τοῦ Σάρρον. φ. 28r

*Ἄγριοσέλινα*¹⁾.

Χρησιμεύου(ν) εἰς ἀερώδεις κωλικο(ύ)ς, εἰς ἀχωνευσίας καὶ ἀδυναμίαν τῶν σπλάγγνων.

Δόσις δρ(άμια) 5, ἕως 8 : εἰς νερὸν βραστὸν δφ 100.

[— —]²⁾ *Καρνοφύλλι*³⁾.

Μεταχειρίσις εἰς ἀχωνευσίαν, εἰς πάθη τοῦ στομάχου, εἰς ἐσωχάδας τοῦ λιμοῦ, μασημένα τὰ φύλλα καὶ καταπινόμενα εἰς ἡμρικὰ(;) πάθη τῆς μήτρας· ὠφελοῦσι πολὺ· δόσις τῶν φύλλων δφ 2 : εἰς νερὸν βραστὸν δφ 100 νὰ γίνῃ κοχλαστὸν νὰ πίνται συνεχῶς. |

*Δενδρομολόχα*⁴⁾.

φ. 28v

Μεταχειρίζεται εἰς πάθη τοῦ στήθους, εἰς τὸν βήχαν, εἰς δυσκοιλίότητα, δόσις τῶν φύλλων δφ 8 εἰς νερὸν δφ 100 νὰ βράσουν καλὰ καὶ νὰ πίνῃ συνεχῶς.

*Χαμόμηλα*⁵⁾.

Χρησιμεύει εἰς τὴν δυσπεψίαν, εἰς ὑστερισμόν, εἰς σπασμωδικὸν κώλικα καὶ εἰς ἐπιλόχεια τῶν γυναικῶν.

Δόσις δφ 3 εἰς νερὸν βραστὸν δφ 100.

¹⁾ ἄγριοσέλινον εἶναι τὸ βατράχιον, περὶ οὗ βλ. Π. Γ. Γενναδίου, Λεξικὸν φυτολογικόν, Ἐν Ἀθήναις 1914, σ. 186 - 7. ²⁾ Δύο λέξεις διὰ μελάνης ἐσβεσμένα ἐν τῷ χ/φω. ³⁾ καρνοφύλλι εἶναι ἡ ἀθανασία. Βλ. Π. Γ. Γενναδίου, ἔ. ἀ. σ. 19. ⁴⁾ δενδρομολόχα) ἀλθαία, Π. Γ. Γενναδίου, ἔ. ἀ. σ. 42. ⁵⁾ Περὶ τοῦ χαμομήλου, χαμαιμήλου βλ. Π. Γ. Γενναδίου, ἔ. ἀ. σ. 1028.

Γλυκάνισον¹⁾.

Μεταχειρίζεται εἰς ἀχωνευσίαν, εἰς κωλικο(ύ)ς, εἰς ἀερώδεις κώλικας καὶ εἰς τὸν ὑστερισμόν. Δόσις τοῦ σπόρου δφ 8 εἰς νιρὸν βραστὸν δφ 100. |

φ. 29^α**Πλατομαντήλα²⁾.**

Χρησιμεύει εἰς ποδαλγίαν ρευματισμοῦ, φαγούραν, δόσις τῶν ριζῶν δφ 10 εἰς νιρὸν βραστὸν δφ 100. Νὰ πέρνετε καθ' ὅλην τ(ῆ)ν ἡμέραν.

Ἀψίνθιον³⁾.

Χρησιμεύει ὅλον τὸ χόρτον εἰς θέρμης διαλιπούσας, δυσπεψίας, ὑποχονδρίας, κίτρινάδας, σκώληκας, καχιξίας καὶ ὑδρωπικίας.

Δόσις δφ 8 εἰς νιρὸν βραστὸν δφ 100.

Λεβιδόχορτον⁴⁾.

Μεταχειρίζ(εις) εἰς τοὺς ἔλμινθας τῶν παιδῶν καὶ εἰς σπασμούς προερχομένους) ἀπὸ σκώληκας.

Δόσις καὶ κόχλασμα δφ 3 εἰς νιρὸν βραστὸν δφ 80. Νὰ γίνῃ κόχλασμα νὰ παίρνῃτι ἑσπέρας καὶ πρωί. |

φ. 29^β**Γλυκόριζα⁵⁾.**

Μεταχειρίσις εἰς τὸν κατάρροον βήχαν καὶ δίψαν τῆς ὑδρωπικίας· δόσις τῶν ριζῶν δφ 4 εἰς νιρὸν βραστὸν δφ 100.

Δάφνη⁶⁾.

Μεταχειρίζ(εις) εἰς δυσπιψίαν, ὑστερισμόν καὶ κώλικας· δόσις ὅσον φθάνει.

Ἐλελίσφακος⁷⁾.

Μεταχειρίσις εἰς ἀδυναμίαν τοῦ στομάχου, εἰς ρευματισμούς· δόσις τῶν φύλλων 1 δράμι εἰς νιρὸν δφ 100 καὶ νὰ βράσῃ ἕως νὰ μετρήσῃ τις ἑκατό. |

φ. 30^α**Σκάρφη⁸⁾.**

Μεταχειρίσις εἰς μιλα(γ)χολίαν, μανίαν, εἰς ἔλμινθος καὶ τρέλλαν, δόσις 1 δράμι καὶ νιρὸν δφ 50.

¹⁾ γλυκάνισον εἶναι τὸ ἄνισον, περὶ οὗ βλ. Π. Γ. Γενναδίου, ἔ. ἀ. σ. 125 - 6. ²⁾ πλατομαντήλα εἶναι τὸ ἄρκειον ἢ ἡ νυμφαία· βλ. Π. Γ. Γενναδίου, ἔ. ἀ. σ. 142, 714 - 5. ³⁾ αὐτόθι σ. 164-166. ⁴⁾ Πρόκειται περὶ τοῦ ἔλμινθοβοιάνου, αὐτόθι, σ. 303. ⁵⁾ αὐτόθι, σ. 225-227. ⁶⁾ αὐτόθι, σ. 239 κ.έ. ⁷⁾ αὐτόθι σ. 300. ⁸⁾ σκάρφη εἶναι τὸ φυτὸν ἄδωνις ἢ τὸ βέρατρον καὶ ὁ ἐλλέβορος. Περὶ τούτων βλ. Π. Γ. Γενναδίου, ἔ. ἀ. σ. 14-15, 189, 302.

Ὁμανον¹⁾.

Μεταχειρίσεις εἰς δυσπερίαν καὶ εἰς τοὺς ἔλμινθους· δόσις ἀπὸ μισὸν δράμι, ἕως ἐν μὲ τὸ νερὸν καὶ μὲ τὴν ζάχαριν.

Ἐρυθρόδανον, ριζάρι κοινῶς²⁾.

Μεταχειρίσεις εἰς πάθη τοῦ πνεύμονος καὶ εἰς ἀτροφίαν τῶν βρεφῶν καὶ ραχίτιν.

Δόσις τῶν ριζῶν δράμια 10 εἰς νερὸν βραστὸν δρά<μια> 300, νὰ μείνη δρά<μια> 130. |

Ἡδύοσμος νεοελληνιστί³⁾.

Δύναμις, δυναμωτικὸς καὶ κεντησιτικὸς τῶν νεύρων. Μεταχειρίσεις εἰς πάθη σπασμωδικοῦ ἔμετοῦ καὶ ἀερώδη κώλικα δόσις τῶ<ν> χόρτων ἀπὸ ἐν δράμι εἰς νερὸν βραστὸν δρά<μια> 50 ! Τὸ ἔλαιον τούτου δίδεται ἀπὸ : 4 ἕως σιὰ 3.

Γαρούφαλλα⁴⁾.

Μεταχειρίζονται εἰς παραλυσίας⁵⁾ τῆς γλώσσης, ἀνορεξίαν, ἀδυναμίαν τοῦ στομάχου καὶ ὀδόντω<ν>.

Τσαϊ.

Δύναμις. Ὀλίγον δυναμωτικόν, ναρκωτικόν καὶ ἰδρωτικόν. Μεταχειρίσι<ς> εἰς ρευσὰ τοῦ στήθους καὶ κρυώματα ἀσθενικά δόσις | ἀπὸ ἐν δράμι εἰς νερὸν βρα- φ. 31<τ>
στὸν δρά<μια> 60, διὰ νὰ γένη τὸ ἄχλισμα.

Μοσχοκάρυον⁶⁾.

Δύναμις· δυναμωτικὰ καὶ κεντησιτικὰ μεταχειρίσι<ς> εἰς παραλυσίας τῆς γλώσσης, εἰς ἀνορεξίαν, ἀδυναμίαν τοῦ στομάχου καὶ εἰς ὀδονταλγίαν.

Δόσις τῆς σκόνης ἀπὸ κόκκους 12 ἕως 30 μὲ νερὸν καὶ ζάχαρις.

Τσαϊ, τέϊ.

Δυνάμως· ὀλίγον δυναμωτικόν καὶ ἰδρωτικόν. Μεταχειρίσεις : Εἰς ρεῦμα τοῦ στήθους καὶ κρυώματα ἀσθενικά.

¹⁾ Δὲν γνωρίζομεν περὶ ποίου ἀκριβοῦς φυτοῦ πρόκειται. Κατὰ τὰ δελτία τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ τὸ ὄμανον σχετίζεται πρὸς τὸ φυτὸν ἑλένιον, περὶ οὗ βλ. Π. Γ. Γενναδίου, ἔ. ἀ. σ. 301. ²⁾ Βλ. Π. Γ. Γενναδίου, ἔ. ἀ. σ. 311 - 313. ³⁾ Λέγεται καὶ ἀγιόσμος. Π. Ἀραβαντινοῦ, Ἡπειρ. γλωσσάριον, Ἐν Ἀθήναις 1909, ἐν λ. ⁴⁾ γαρούφαλλα ἢ γαρίφαλλα τὰ καὶ μοσχοκάρυα ὀνομαζόμενα. Π. Γ. Γενναδίου, ἔ. ἀ. σ. 220. ⁵⁾ Τὸ χίφον : παραήλιας. ⁶⁾ Βλ. μυρσιτική παρὰ Π. Γ. Γενναδίω, ἔ. ἀ. σ. 684.

Δόσις δράμι ἓν εἰς νερὸν βραστὸν δρ. 60, διὰ νὰ γένη δὲ κόκο νὰ πίνῃ μὲ τὴν ζάχαριν. |

φ. 31^v**Χελιδονόχορτον¹⁾.**

Μεταχειρίσις εἰς χοιράδας τοῦ λαιμοῦ, χελώνια, καὶ εἰς ἄλλα πρίσματα τῶν βυζίων. Δόσις ἔσωθεν ἀπὸ δρά<μι> μισὸν μὲ νερὸν πρὸς ἔλλειψιν τῆς σελήνης ἐσπέρας καὶ πρωτὶ διὰ τινὰς ἡμέρας.

Δενδρολίβανον²⁾.

Μεταχειρίσις εἰς δυσπεψίαν, εἰς ὑστερισμὸν καὶ ἀδυναμίαν τοῦ στομάχου. Δόσις ἕκ τῶν φύλλων ἀπὸ δράμι ἓν ἕως 2 μὲ νερὸν βραστὸν δρά<μια> 50.

Μακεδονήσιον³⁾.

Μεταχειρίσις εἰς τὴν δυσούριαν, κιτρινάδαν, κωλικόπουνον ὑδροκοίλης καὶ διὰ νὰ φέρῃ γάλα τῶν γυναικῶν.

Μαυροπίπερον⁴⁾.

Μεταχειρίσις εἰς χαμήλωμα, πόνον τοῦ σταφυλίτου καὶ τοῦ λαιμοῦ. Δόσις ὄσην ἀρκεῖ.

*Ἀπρίλιος 1954

¹⁾ χελιδονόχορτον λέγεται ἡ δακτυλίτις. Π. Γ. Γενναδίου, ἔ. ἀ. σ. 236-7. ²⁾ Τὸ δενδρολίβανον τὸ φαρμακευτικόν, αὐτοφυὲς ἐν Ἑλλάδι, ἀπαντᾷ εἰς ὄρεινους τόπους. Π. Γ. Γενναδίου, ἔ. ἀ. σ. 243. ³⁾ μακεδονήσι λέγεται τὸ πετροσέλινον (κοινῶς μαϊντανός), διότι κατὰ τὸν Διοσκορίδην «φύεται ἐν Μακεδονίᾳ ἐν ἀποκρήμνοις τόποις» βλ. Π. Γ. Γενναδίου, ἔ. ἀ. σ. 767. ⁴⁾ «Τὸ δὲ μέλαν (πέπερι) ἥδιον καὶ δριμύτερον τοῦ λευκοῦ καὶ εὐστομαχώτερον, καὶ μᾶλλον, διὰ τὸ εἶναι ὄριμον, ἀρωματίζον, εὐχρησιότερόν τε εἰς τὰς ἀρτύσεις» κατὰ τὸν Διοσκορίδην. Βλ. Π. Γ. Γενναδίου, ἔ. ἀ. σ. 756, σημ. 2.

ΤΟ ΤΡΑΓΟΥΔΙ ΤΩΝ ΑΙΧΜΑΛΩΤΩΝ ΤΟΥ ΤΑΤΑΡΗ

ΜΟΙΡΟΛΟΓΙ ἢ ἌΣΜΑ ΙΣΤΟΡΙΚΟΝ;

ΥΠΟ

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ

Τὸ δημῶδες ἄσμα τοῦ Τάταρη, μὲ τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα εἶναι τοῦτο συνήθως γνωστόν, εἶναι διαδεδομένον εἰς ἀρκετοὺς ἑλληνικοὺς τόπους.

Κατὰ τὸ ἄσμα ὁ Τάταρης ἢ Τάρταρης καὶ εἷς τινὰς παραλλαγὰς, ὡς τὰς ἐκ Τσουμέρκων καὶ Βουρβούρων Κυνουρίας, ὁ Ἀντρείόβλαχος, ἀρπάσας ἀπάγει σιδηροδεσμίους τοὺς ἑννέα ἀδελφοὺς. Ἡ μήτηρ αὐτῶν ἀκολουθοῦσα καὶ ὄδυρομένη παρακαλεῖ τὸν Τάταρην ν' ἀφήσῃ εἰς αὐτὴν τοῦλάχιστον ἓν ἀπὸ τὰ συλληφθέντα τέκνα της, τὸ μικρότερον, τὸν Κωνσταντῖνον.

Τοῦ ἄσματος τούτου ἔχουν συγκεντρωθῆ εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδημίας αἱ ἑξῆς παραλλαγαί:

1. *Μιχ. Στελλάκη*, Ἡ μάννα τῶν ἀρπαγμένων. (Κυπαρισσία τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς). Deffner's Archiv f. mittel- u. neugr. Philologie, τόμ. I (1880), σ. 88 ἀρ. 3.
2. *Λαογρ. Ἀρχ.*, Ὑλη, ἀρ. 2145. Βουρβούρων Κυνουρίας, (συλλ. Ἐπ. Παπαμιχαήλ).
3. *Λαογρ. Ἀρχ.*, Ὑλη, ἀρ. 981. Λαγκαδίων Γορτυνίας, (συλλ. Κ. Κασιμάτη, 1894).
4. *Λαογρ. Ἀρχ.*, *Χειρόγρ.* ἀρ. 1378 Α', σ. 111. Πυλίας (Ζιζάνι), (συλλ. Γεωργίας Ταρσοῦλη, 1939).
5. *Anton Jeannarakis*, Ἄσματα κρητικά μετὰ διστίχων καὶ παροιμιῶν. Leipzig 1876, σ. 4, ἀρ. 5.
6. *Δημητρ. Σ. Βουτετάκη*, Τραγούδια κρητικά, ἦτοι συλλογὴ ἄσμάτων ἡρωϊκῶν, πολεμικῶν, τῆς τάβλας, τοῦ γάμου κλπ. Χανιά Κρήτης 1904, σ. 70, ἀρ. 149.
7. *Ἀριστ. Κοιάρη*, Κρητικά ἄσματα, ἡρωϊκά, πολεμικά, ἐρωτικά, τοῦ γάμου, τῆς τάβλας, τοῦ χοροῦ κλπ. Ἐν Χανίοις 1909, σ. 219.- ἔκδ. β'. Ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 310.
8. *Λαογρ. Ἀρχ.*, *Χειρόγρ.* ἀρ. 1161 Γ', σ. 30. Κρήτης (Ἔλος Ἰνναχωρίου Κισάμου), (συλλ. Μαρίας Λιουδάκη, 1938).
9. *Λαογρ. Ἀρχ.*, *Χειρόγρ.* ἀρ. 1841 Α', σ. 141. Κρήτης (Σφακιά), (συλλ. Δημ. Πετροπούλου, 1953).
10. *Ἄ. Ἰατρίδου*, Συλλογὴ δημοτικῶν ἄσμάτων παλαιῶν καὶ νέων Ἐν Ἀθήναις 1859, σ. 98-99, στ. 29-35 (περιοχῆς Καρπενησίου). Ἡ παραλλαγὴ αὕτη συμφύρεται μὲ τὸ ἄσμα τοῦ Ἀναπλιοῦ, ἦτοι τῆς ἀλώσεως τοῦ Ναυπλίου (1715) ὑπὸ τῶν Τούρκων.
11. *Χρ. Ν. Λαμπράκη*, Τραγούδια τῶν Τσουμέρκων. *Λαογρ.* 5 (1915-16) σ. 125, ἀρ. 133.
12. *Λαογρ. Ἀρχ.*, *Χειρόγρ.* ἀρ. 1412, σ. 13. Δυτ Μακεδονίας, (συλλ. Ἄν. Διαμάντη).
13. *Κωνστ. Δ. Παπαϊωαννίδου*, Ἄσματα δημοτικὰ Σωζοπόλεως. *Λαογρ.* 1 (1909) σ. 620-21, ἀρ. 38.
14. *Λαογρ. Ἀρχ.*, *Χειρόγρ.* ἀρ. 1104 Γ', σ. 79. Μεσημβρίας (Ραβδᾶς), (συλλ. Γ. Μέγα, 1937).
15. *Λαογρ. Ἀρχ.*, *Χειρόγρ.* ἀρ. 1104 Γ', σ. 128. Μεσημβρίας (Ναίμονας), (συλλ. Γ. Μέγα, 1937).

16. *Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ.* ἀρ. 1499, σ. 9. Καρωτῆς Διδυμοτείχου, (συλλ. Ξανθάκη, 1922).
 17. *Λαογρ. Ἀρχ., Ὑψηλὸν ἀρ.* 93. Τραπεζοῦντος (συλλ. I. Βαλαβάνη).
 18. *Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ.* ἀρ. 1402, τετρ. ΙΖ', σ. 59, ἀρ. 29. Τήνου (Χτηκάδος), (συλλ. Ἀδ. Ἀδαμαντίου, 1895).
 19. *Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ.* ἀρ. 1984^Α, σ. 189, ἀρ. 150. Ἀμοργοῦ, (συλλ. Ἐμμ. Ἰωαννίδου Ἀμοργίνου, 1857¹⁾).

Παραθέτομεν ἔνταῦθα τὸ ᾄσμα κατὰ τὰς ἑξῆς τέσσαρας παραλλαγάς:

Α΄.

(Παραλλαγή 1^η, ἐκ Κυπαρισσίας τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς).

Ἡ μάγνα τῶν ἀρπαγμένων

«Ἄσπερ στανραϊτέ, πανώρια ἱερακίνα,
 τί εἶδες, τί ἄκουσες ἐκεῖ ψηλὰ ποῦ τρέχεις;»
 «Θάλασσες πικρές, καράβια βουρκωμένα,
 σέρνει ὁ Τάρταρης ἐννιά ἀδερφοὺς δεμένους
 5 σὲ μιὰν ἄλυσσο, σὲ μιὰ μακριὰ ἀλυσίδα».
 Νά κ' ἦ μάγνα τους, ἦ μάγνα τῶν παιδιῶνε.
 «Ἀφέντη Τάρταρη, κι ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
 χάρισε κ' ἐμὲ κανένα ἀπ' τὰ παιδιά μου,
 τὸ μικρότερο, τὸ μεγαλύτερό μου,
 10 τὸ γραμματικό, τὰ φύλλα τῆς καρδιάς μου!»

Β΄.

(Παραλλαγή 2^α, ἐκ Βουρβούρων Κυνουρίας).

Ὁ Ἀντρείόβλαχος (Χάρος)

Κάτου σιὸ γιολό, κάτου σιὸ περιγιάλι
 σούρνει Ἀντρείόβλαχος ἐννιά ἀδερφοὺς δεμένους,
 πάει καὶ ἦ μάγνα τους κοντὰ περικαλιῶντα.
 «Ἀφέντη, Ἀντρείόβλαχε, πατέρα τῶν παιδιῶ μου,
 5 χάρισε κ' ἐμὲ ἓνα ἀπὸ τὰ παιδιά μου,
 τὸ μικρότερο, τὸ μεγαλύτερό μου

¹⁾ Αἱ τρεῖς τελευταῖαι παραλλαγὰὶ συμφύρονται μὲ τὸ ᾄσμα τοῦ στρατιώτου, ὅστις κατὰ τὸ ἑσπέρας τοῦ Σαββάτου, ἐκδιωχθεὶς ἐκ τοῦ οἴκου ὑπὸ τῶν γονέων του, καταφεύγει εἰς δένδρον πρὸς διανυκτέρευσιν. Τὸ δένδρον δέχεται νὰ τὸν φιλοξενήσῃ, τοῦ ὑπενθυμίζει ὅμως ὅτι τὴν πρωΐαν τῆς ἐπομένης ὀφείλει νὰ καταβάλῃ ἐνοίκιον διὰ τὴν διαμονήν του.

ἦ τὸν Κωνσταντῆ πού 'ν' ἀρρεβωνιασμένος.»
 Σκούζει τὸ μικρὸ καὶ λέει τὸ μεγάλο:
 «Τάχ' το ἦ μάννα μου πὼς ἤσουνα μηλίτσα,
 10 ἄνθισες μικρὴ καὶ κάρπισες μεγάλη
 φύσηξε βοριᾶς καὶ σ' τὰ τίναξε».

Γ'.

(Παραλλαγή 6^η, ἐκ δυτικῆς Κρήτης).

Κάτω 'κεῖ, κάτω στήν 'Αξιάν, 'κεῖ κάτω στ' 'Αλιτζέρι,
 ὁ Τάρταρης ἐννι' ἀδερφοὺς μὲ τὸ σκοινὶ δεμένους
 κ' ἔχ' ἄλλους ἐννιὰ στήν ἄλυσσο δεμένους
 κ' ἦ μαννοῦλά τους τζαγκουριομαδισμένη.
 5 «Σκύλε Τάρταρη, χάροντα τῶν παιδιῶν μου,
 πάρε κι ἄφες μου ἀπὸ τσ' ἐννιὰ τὸν ἕνα,
 θές τὸν πρῶτόν μου, θέλεις τὸν δεύτερόν μου,
 γῆ τὸν τρίτον μου, τὸν ἀπολιάρικό μου.

Δ'.

(Παραλλαγή 17^η, ἐκ Τραπεζοῦντος)¹⁾.

Τ' ἐννιὰ ἀδελιά

Σάββατο βραδὸν μ' ἐδιῶξαν οἱ γονεῖς μου
 ἀπ' τὰ σπίτια μας κι' ἀπὲ τὰ γονικά μας.
 Κάστρον γύριξα, χωριὸν νὰ 'βροῶ νὰ μείνω.
 [Κάστρο κ' εὔρηκα, μουδὲ χωριὸ νὰ μείνω]
 5 ἠῦρα τὸ δενδρὶν, πὸν λέγνε κυπαρίσσειν...
 «κι' αὔρι' τὸν πιρνὸν τὸ νοίκι σου πληρώσω,
 τρα σταμνιά νερό, 'ς τὴ ρίζα σου θὰ 'κχύνω».
 — Νά ἦ ρίζα μου, νὰ δέσης τ' ἄλογό σου,
 νά κ' οἱ κλῶνοί μου, νὰ δέσης τ' ἄρματά σου,
 10 νά κι ὁ ἥδικιος μου νὰ πέφτης νὰ πλαγιάσης,
 κι αὔρι' τὸν πιρνὸν τὸ νοίκι μου γυρεύω,
 χίλια τ' ἄλογον καὶ δυὸ 'ς τὸ καβαλλάριν,

¹⁾ Εἰς τὴν παραλλαγὴν ταύτην, ὡς ἐλέχθη, ἔχει ἐνωθῆ ἀπὸ τοῦ στ. 1-17 ἕτερον ᾄσμα.
 (βλ. ἄνωτ. σ. 42 ὑπόσημ. 1).

- τράντα δυὸ φλωριά κ' ἕναν κωσταντινιάτ'κον.
 Ἄκουε, οὐρανέ, κάνε δικαίαν κρίσιν,
 15 ὡς καὶ τὸ δενδρὶν τὸ νοίκιν του γυρεύει...
 Φάγε, μαῦρό μου, σιτάριν καὶ κριθάριν,
 πία κρυὸν νερὸν κι ὀλήγορ' ἄς περάσουμ'.»
 Κάτου 'ς τὴν Φραγκιάν, 'ς τὸ μέγαν Σαλονίκην,
 πόλεμός γενη, κ' ἡ μαύρη γῆ τρομάζει·
 20 καὶ τ' ἐννια ἄδελιὰ εἰς ἕναν ἄλεσίδιν,
 κ' ἡ μαννίτσα τουν τὰ χέρια σταυρωμένα,
 καὶ παρακαλεῖ τὸν μέγαν τὸν ἀφέντην.
 «Μέγ' ἀφέντη μου, καὶ πρῶτε μου κουρσοῦρε,
 χάρισε κ' ἐμὲν ἀπ' τοὺς ἐννια τὸν ἕναν,
 25 γιὰ τὸν πρῶτό μου, γιὰ τὸν ὑστερινό μου,
 γιὰ τὸν Κωσταντήν, τὰ φύλλα τῆς καρδιᾶς μου.
 Τινὰν ἔλουζα 'ς τὸ ἀστροφεγγαράκιν,
 'στράφταν τὰ 'γιαλούς, 'στράφταν τὰ περιγιάλια,
 'στράφταν τὰ τσαρῶά, τῆς Πόλης τ' ἀργαστέρια.»

Ὁ Ν. Γ. Πολίτης περιέλαβε τὸ ἔσμα τοῦτο τοῦ Τάταρη εἰς τὴν συλλογὴν
 του: «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ», ἐν Ἀθήναις 1914, σ. 220
 ἀρ. 210 ὑπὸ τὴν κάτωθι μορφήν.

- Ἄσπρε σταυραῖτέ, πανώρια γερακίνα,
 τί εἶδες, τί ἀκουσες ἐκεῖ ψηλὰ ποῦ τρέχεις;
 — Θάλασσεσ πικρές, καράβια βουρκομένα,
 κάτου 'ς τὸ Μοριᾶ, κάτου 'ς τὸ περιγιάλι,
 5 σέρνει ὁ Ἀντρεϊόβλαχος ἐννια ἄδερφοὺς δεμένους
 σὲ μιὰν ἄλυσσο, σὲ μιὰ μακριὰ ἄλυσίδα.
 Πάει κ' ἡ μάννα τους, κοντὰ περικαλιῶντα:
 «Φέντη Ἀντρεϊόβλαχε, ἀφέντη τῶν παιδιῶν μου,
 χάρισε κ' ἐμὲ κανέν' ἀπ' τὰ παιδιά μου,
 10 τὸ μικρότερο, τὸ μεγαλύτερό μου,
 ἢ τὸν Κωσταντή, πὸν εἶν' ἀρρεβωνιαμένος».
 Σκούζει τὸ μικρὸ καὶ λέει τὸ μεγάλο:
 «Τάχ' το, ἡ μάννα μου, πὸς ἤσουνα μηλίτσα,

15 ἄνθισες μικρὴ καὶ κάρπισες μεγάλη,
φύσηξε βοριᾶς, σ' τὰ τίνιαξε τὰ μῆλα».

Διὰ τὴν σύνθεσιν τοῦ ἄσματος εἰς τὴν μορφήν ταύτην ἐστηρίχθη ὁ Νικ. Πολίτης κυρίως εἰς δύο ἐκ τῶν παρατιθεμένων ἀνωτέρω παραλλαγῶν (σ. 42-43), ἦτοι εἰς τὴν ἐκ Κυπαρισσίας τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς καὶ τὴν ἐκ Βουρβούρων τῆς Κυνουρίας· εἰδικῶς δὲ παρελήφθησαν ἐκ μὲν τῆς πρώτης οἱ στίχοι 1-3, 6 καὶ 9-10, ἐκ δὲ τῆς δευτέρας οἱ 4¹⁾, 5, 7-8²⁾ καὶ 11-16.

Τὸ ἄσμα κατέταξεν ὁ Ν. Πολίτης εἰς τὴν κατηγορίαν «Μοιρολόγια τοῦ κάτω κόσμου καὶ τοῦ Χάρου» προτάξας τούτου τὴν ἀκόλουθον εἰσαγωγικὴν σημείωσιν:

«Ὁ Ἀντρείόβλαχος, ἢ ὡς αἱ ἄλλαι παραλλαγαὶ τὸν λέγουν, ὁ Τάταρης, εἶναι ὁ Χάρος, διότι τὸ τραγούδι εἶναι ἀλληγορικόν, ἀναφερόμενον εἰς καλλίτεκνον, τὴν ὁποίαν ὁ θάνατος ἐστέρησεν ὅλα τὰ τέκνα της.»

Εἰς τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦτον τοῦ ἄσματος, ὡς μοιρολογίου, ἤχθη ὁ Πολίτης ἀφ' ἑνὸς ἐξ αὐτοῦ τοῦ περιεχομένου τοῦ ἄσματος, τὸ ὁποῖον εἶναι θρηνητὸς τῆς μητρὸς διὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν τέκνων της, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκ τινῶν κυρίως παραλλαγῶν αὐτοῦ, εἰς τὰς ὁποίας ὁ Τάταρης ἢ Τάρταρης ταυτίζεται πρὸς τὸν Χάροντα· τὸ ἄσμα μάλιστα ἐπιγράφεται μοιρολόγι εἰς τὰς παραλλαγάς: ἐκ Κρήτης (ἀρ. 7) ἔκδ. β', σ. 310, Λαγκαδίων (ἀρ. 3) καὶ Βουρβούρων Κυνουρίας (ἀρ. 2). Ἐκ τούτων ἢ ἐκ Βουρβούρων (ἀρ. 2) παραλλαγή, ἣτις ἐχρησιμοποιήθη ὑπὸ τοῦ Ν. Πολίτου εἰς τὸν καταρτισμὸν παρ' αὐτοῦ τοῦ κειμένου τοῦ ἄσματος, ὡς παρατίθεται τοῦτο ἀνωτέρω, ἔχει τίτλον «Ὁ Ἀντρείόβλαχος (Χάρος)».

Ὁ Ἀριστ. Κριάρης εἰς συλλογὴν τοῦ κρητικῶν δημοδῶν ἄσμάτων θέτει τὸν ἐξῆς τίτλον εἰς τὸ ἄσμα: «Παράκλησις πρὸς τὸν Τάρταρη Χάροντα»³⁾, προφανῶς ἐλκυσθεὶς εἰς τοῦτον ἐκ τοῦ θρηνητικοῦ περιεχομένου καὶ ἰδίᾳ ἐκ τοῦ πέμπτου στίχου: *Ἄχι, βρὲ σκύλε Τάρταρη, Χάροντα τῶν παιδιῶν μου.* Σημειωτέον ὅτι εἰς τὴν πρώτην ἔκδοσιν τῆς συλλογῆς ταύτης δὲν ὑπάρχει ὁ τίτλος οὗτος⁴⁾.

Εἰς τὴν ἐκ Τσουμέρκων (ἀρ. 11, στ. 5 κ. ἐξ.) παραλλαγὴν ὁ Ἀντρείόβλαχος ταυτίζεται μὲ τὸν Χάροντα.

¹⁾ Τὸ πρῶτον ἡμιστίχιον τοῦ 4 στίχου παρελήφθη ἐκ τῆς παραλλαγῆς ὑπ' ἀρ. 13 (Σωζοπόλεως), στίχ. 7.

²⁾ Ὁ στίχος 8 συνετέθη ἐκ τοῦ στίχου 7 τῆς ὑπ' ἀρ. 1 παραλλαγῆς (Κυπαρισσίας Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς) καὶ τοῦ στίχ. 4 τῆς ὑπ' ἀρ. 2 παραλλαγῆς (Βουρβούρων Κυνουρίας).

³⁾ Ἀριστ. Κριάρης, Πλήρης συλλογὴ κρητικῶν δημοδῶν ἄσμάτων κλπ., ἔκδ. β', ἐν Ἀθήναις 1920, σ. 310.

⁴⁾ Ἀριστ. Κριάρης, Κρητικὰ ἄσματα, ἠρωϊκὰ, πολεμικά, ἐρωτικά κλπ., ἐν Χανίοις 1909, σ. 219.

σέρον' Ἄντρεϊόβλαχος ἐννια' δέρφια δεμένα'
 πάν' ἢ μάννα τους κοντὰ παρακαλιῶντας·
 «Χάρε, ἀντρεϊόβλαχε, κάνα ἔπο τὰ παιδιά μου.
 Χάρε, τὸ Στέργιο μου, γιὰ νὰ στεργιώση ἡ ψυχὴ μου,
 Χάρε, τὸ Γιάννο μου, εἶναι γραμματισμένος.

Ἡ παραλλαγή αὕτη εἰς τὴν ἀντικατάστασιν τοῦ ὀνόματος Τάταρης διὰ τοῦ Ἄντρεϊόβλαχος, ὡς καὶ εἰς τοὺς τρεῖς τελευταίους στίχους, φαίνεται ὅτι ἔχει ὑποστῆ ἐπίδρασιν ἐκ τῆς ἀνωτέρω (σ. 42-43) παραλλαγῆς ἐκ Βουρβούρων Κυνουρίας.

Τῆς παραλλαγῆς ταύτης ἐκ Βουρβούρων οἱ τρεῖς τελευταῖοι στίχοι

Τάχ' το ἢ μάννα μου πὼς ἦσουνα μηλίτσα
 ἀνθισες μικρὴ καὶ κάρπισες μεγάλη
 φύσηξε βοριᾶς καὶ σ' τὰ τίναξε,

φαίνονται προσθήκη ἐξ ἄλλων τραγουδιῶν. Οὕτως ὁ τελευταῖος στίχος προέρχεται ἐκ τοῦ ᾄσματος «Νερανιζοῦλα ποῦ' ναι τ' ἀνθη σου;» εἰς τὸ ὁποῖον ὑπάρχει ὁ στίχος «Φύσηξε βοριᾶς καὶ νότος καὶ τὰ τίναξε»¹⁾.

Παρὰ τὸ θρηνητικὸν περιεχόμενον τοῦ ᾄσματος νομίζω ἐν τούτοις ὅτι δὲν ἔχομεν εἰς τοῦτο ἀλληγορικὸν μοιρολόγιον, σχετιζόμενον πρὸς τὸν Χάρον καὶ τὸν θάνατον, ὡς ἐθεώρησε τοῦτο ὁ Πολίτης, ἀλλ' ἱστορικὸν γεγονὸς ἀρπαγῆς καὶ ἀπαγωγῆς παιδιῶν ὑπὸ τοῦ Τάταρη καὶ θρῆνον ἐπὶ τούτῳ τῆς μητρὸς αὐτῶν. Ὁ Τάταρης οὕτω τοῦ ᾄσματος, ὡς πιστεύω, δὲν ἔχει σχέσιν μὲ τὸν Τάρταρον Χάρον, ἀλλὰ μὲ τὸν Τάταρην, τὸν ἕκτακτον ἀπεσταλμένον, ταχυδρόμον, τοῦ Σουλτάνου κατὰ τὴν περίοδον τῆς τουρκοκρατίας²⁾. Διὰ τούτου ὁ σουλτάνος ἔπεμπεν εἰς ἑκτάκτους περιστάσεις καὶ ἐγνωστοποιεῖ εἰς μακρὰν τῆς Κωνσταντινουπόλεως κέντρα τοῦ κράτους του ἐπείγοντα διατάγματα καὶ ἐν γένει διαταγὰς του δι' ὠρισμένας ὑποθέσεις ἢ πρόσωπα³⁾.

¹⁾ Π. Παπαζαφειροπούλου, Περισυναγωγή γλωσσικῆς ὕλης καὶ ἐθίμων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἰδίᾳ δὲ τῆς Πελοποννήσου κλπ., ἐν Πάτραις 1887, σ. 101, ἀρ. 66, στ. 3.

²⁾ Ἡ λέξις Τάταρης (τουρκ. Tatar) ἐσήμαινε τὸν Τάταρην, ἀλλὰ καὶ τὸν ταχυδρόμον. Βλ. Ἰ. Χλωροῦ, Λεξικὸν Τουρκοελληνικόν, τόμ. Α', ἐν Κωνσταντινουπόλει, 1899, σ. 447^α. Περὶ τοῦ Τάταρη ὡς ταχυδρόμου τοῦ σουλτάνου βλ. καὶ Ἀθανασίου Ὑψηλάντου - Κομνηνοῦ, Ἐκκλησιαστικῶν καὶ πολιτικῶν τῶν εἰς δώδεκα, βιβλίον Η', Θ' καὶ Ι', ἤτοι τὰ μετὰ τὴν Ἄλωσιν (1453 - 1789). Ἐν Κωνσταντινουπόλει 1870, σ. 582. Ὁμοίως καὶ εἰς τοὺς Σλάβους ὁ βασιλικὸς ταχυδρόμος ἐλέγετο Τάταρης. Βλ. Fried. S. Krauss, Slavische Volkforschungen, Leipzig 1908, σ. 394, στ. 8 καὶ σ. 402 σημ. 8.

³⁾ Ὁ Γιάννης Βλαχογιάννης, Τὰ πρῶτα ταχυδρομεῖα, Προπύλαια, τόμ. Β', φ. α', σ. 2, λέγει ὅτι εἰς τὸ ἕκτακτον ταχυδρομεῖον ὑπηρετοῦν πεζοὶ «τατάρηδες... ὄχι μισθωτοὶ μὰ πλη-

Μεταξὺ τῶν ἐντολῶν τούτων τοῦ σουλτάνου ἦσαν καὶ διατάγματα (φιρμάνια) περὶ συλλήψεως προσώπων, ἐπικινδύνων βεβαίως διὰ τὴν εἰς τὸ κράτος τάξιν, καὶ μεταφορᾶς των εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ καὶ θανατώσεως αὐτῶν¹⁾.

Ὁ Τάταρης μὲ τὴν ιδιότητα αὐτὴν, δηλαδὴ τοῦ ἐκτάκτου ταχυδρόμου, ἀπεσταλμένου τοῦ σουλτάνου διὰ τὴν μεταφορὰν φιρμανίων του, ἀπαντᾷ πολλαχοῦ εἰς τὰ δημῶδη ἄσματα. Οὕτως εἰς παραλλαγὴν τοῦ ἄσματος τῆς χήρας Ἀρετῆς καὶ τοῦ βασιλέως, ὁ ἀνδράδελφός της τὴν κατηγορεῖ πρὸς τὸν βασιλέα, ὅτι δὲν ἐξοφλεῖ τὰ χρέη της:

ρωμένοι ποδοκόπι», δηλαδὴ μὲ ὠρισμένην ἀποζημίωσιν διὰ κάθε ταξίδι. Ὁ Σίμος Μενάρδος, εἰς τὸ δημοσίευσμά του «Ἱστορικαὶ παροιμίαι τῶν Κυπρίων» Λαογρ. 7 (1923), σ. 49 ἀρ. 7 εἰς τὴν παροιμίαν: *Σὰν τὸν Τάταριν πάω κ' ἔρχομαι*, παρατηρεῖ οἱ ταχυδρόμοι οὗτοι ἐστελλόντο καὶ εἰς τὴν Κύπρον ἐκ Κωνσταντινουπόλεως μέχρι τῶν μέσων τοῦ 19^{ου} αἰῶνος. Πλὴν τοῦ Σουλτάνου καὶ ὁ Ἀλῆ πασᾶς τῶν Ἰωαννίνων ἐχρησιμοποιοῖε Τατάρηδες, ἐκτάκτους ταχυδρόμους. Οὕτως εἰς τὸ κατάστιχον τοῦ Σταύρου Ἰωάννου, τὸ ὁποῖον περιέχει χρεωστικοπιστωτικούς λογαριασμούς τῶν ἐτῶν 1817 - 1820, ἀναφέρονται καὶ λογαριασμοὶ «μπαχξισίων, νοικίων, ταταραίων (=ταχυδρόμων) κατήδων, . . . ταταραίων βασιλικῶν (ὑπογραμίζω ἐγώ), ταξιλδάρηδων. . .» Βλ. εἰς *Σωκρ. Β. Κουγέα*, Τὸ Ἡπειρωτικὸν Ἀρχεῖον Σταύρου Ἰωάννου. Ἡπειρ. Χρονικά, ἔτ. 14 (1939) σ. 9, στ. 5 - 6. Πρβλ. καὶ *Κωνστ. Γ. Σφήκα*, Τὸ ταχυδρομεῖον τοῦ Ἀλῆ πασᾶ. Ἡπειρ. Ἐστία, ἔτ. Β' (1953) σ. 1134 - 1136.

¹⁾ Γενικῶς περὶ τοῦ ἔργου τούτου τῶν Τατάρηδων, ἐκτάκτων ταχυδρόμων, χαρακτηριστικαί εἶναι αἱ κάτωθι πληροφορίες ἐκ τοῦ ἀρχείου τοῦ Ἐνετικοῦ προξενείου τῆς Θεσσαλονίκης. Εἰς ἔγγραφον ἔκθεσιν τοῦ Ἐνετοῦ προξένου τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ χρονολογίαν «1770, Ἰουνίου 17» ἀναφέρονται τὰ ἑξῆς: «*Τὴν Κυριακὴν φθάνει [= ἐνν. εἰς Θεσσαλονίκην] ὁ νέος μουλλᾶς . . . πέρασεν ἀπ' ἐδῶ ἕνας Τάρταρος, ὁ ὁποῖος ἔφερε φιρμάνι διὰ τὸν πασᾶν Θεσσαλονίκης, καθὼς καὶ διὰ τοὺς ἄλλους ἀγάδες, ἵνα ἐτοιμασθοῦν καὶ ἐκκινήσων διὰ τὸ στρατόπεδον τοῦ Μεγάλου Βεζύρου. . .» Κωνστ. Δ. Μέρτζιου, Μνημεῖα μακεδονικῆς ἱστορίας. Θεσσαλονίκη 1947, σ. 413. (Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη, 7. Δημοσιεύματα τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν)*

Εἰς ἑτέραν ἔκθεσιν τοῦ αὐτοῦ Προξένου ὑπὸ χρονολογίαν «1787, Αὐγούστου 29» ἀναφέρεται: «*ἔφθασε χθὲς ἕνας Τάρταρος μὲ φιρμάνι τοῦ Μεγάλου Ἀνθέντου, διατάσσοντος ν' ἀναχωρήσῃ ἀμέσως ὁ ρῶσος πρόξενος μετὰ τῆς οἰκογενείας του.*» Κωνστ. Μέρτζιου, ἔνθ' ἀν., σ. 439.

Εἰς ἄλλην ἔκθεσιν του ὑπὸ χρονολ.: 1771, Μαρτίου 29, ὁ Πρόξενος ἀναφέρει τὰ ἑξῆς. «*πρὸ δύο ἡμερῶν ἔφθασαν ἐδῶ τρεῖς Τάρταροι ἐκ Κωνσταντινουπόλεως ὁ πρῶτος ἐνεχείρισεν εἰς τὸν Μουλλᾶν φιρμάνι, ὡς καὶ εἰς τὸν Μουσελίμην, διὰ τοῦ ὁποῖου διατάσσεται ἡ ἐξορία καὶ ἐγκάθειρξις εἰς τὸ φρούριον τῆς Αἴνου τεσσάρων ἐκ τῶν κυριωτέρων ἀγάδων τῆς πόλεως (ὑπογραμμίζω ἐγώ) ὁ δεύτερος εἶχε φιρμάνι διὰ τὸν πασᾶν Μισινογλου τῆς Λαρίσσης ἵνα ἐκκινήσῃ ἀμέσως διὰ τὸ Βιδήγιον. . .» Κ. Μέρτζιου, ἔνθ' ἀν., σ. 418.*

Ὅμοίως καὶ εἰς ἔγγραφον ἐκ τῶν χρόνων τῆς Ἐπαναστάσεως.

Εἰς τὸ καράβι «ἦτον καὶ ὁ μισερὸς Ἰάννης Α. Φαρμάκης, γαμπρὸς τοῦ Καλόγνωμου, ὁ ὁποῖος μᾶς λέγει ὅτι ὁ Τάταρης ὅπου ἐπῆγε εἰς τὴν Πόλιν τῆς τρεῖς τοῦ μύστι-

ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ

Κι ὁ βασιλιάς πὸν τ' ἄκουσε πολὺ τοῦ ἄβανφάνη·
πέντε Τατάρους ἔστειλε σὴν Ἀρετὴ νὰ πᾶνε.

«Ὡρα καλὴ σουν Ἀρετὴ!» — «Καλῶς τὰ παλληκάρια!».

— Ἀρέτω, εἶπ' ὁ βασιλιάς, νὰ ῥθῆς νὰ πᾶμ' ἀπάνω»

Παίρνει καὶ πάει σὸν βασιλιά μαζὶ μὲ τὸ παιδί της¹⁾.

Εἰς τὸ γνωστότατον εἰς πλεῖστα μέρη τῆς ἠπειρωτικῆς Ἑλλάδος ἄσμα τοῦ Ἀλῆ πασᾶ τῶν Ἰωαννίνων ἀναφέρεται ἐπίσης ὁ Τάταρης ὡς ἐξῆς:

Νά ἦταν οἱ κάμποι θάλασσα καὶ τὰ βουνὰ ποτάμια,
νὰ πνίγονταν ὁ Τάταρης πὸν φέρνει τὰ φαρμάνια·
καὶ τὸ φαρμάνι ν' ἔγραφε, τὸ πρῶτο τὸ χαμπέρι.

«Γιὰ σήκου, γέρ' Ἀλῆ πασιᾶ, νὰ πᾶς σὸ Τιπελένι».

— «Μὲ τί κουβέτ', μὲ τί καρδιά, νὰ πά(γ)ω σὸ Τιπελένι,
δὲ ῥίνω ῥὼ τὰ Γιάννινα, τὸ κιαμέτ' νὰ γένη²⁾».

Εἰς τὸ τραγούδι τῶν Κολοκοτρωναίων λέγεται δι' αὐτούς:

Ὁ βασιλιάς σὸν τ' ἄκουσε, πολὺ τοῦ κακοφάνη·
εὐθὺς φαρμάνι ἔβγαλε καὶ σὸ Μοριά τὸ στέλνει
τοὺς κλέφτες νὰ σκοτώσουνε, τοὺς Κολοκοτρωναίους³⁾.

Εἰς παραλλαγὴν τοῦ ἄσματος «τοῦ Γιάννη καὶ τῆς καλῆς του», ὁ Γιάννης ἐπανελθὼν ἔφιππος εἰς τὸν οἶκόν του καὶ ἰδὼν τοὺς ἀπεσταλμένους τοῦ βασιλέως τοὺς χαιρετίζει:

Γειά σας, χαρά σας, μπέηδες, γειά σας, χαρά σας, Τοῦρκοι.

Αὐτοὶ δ' ἀπαντοῦν:

κου τῆς ἀνθρώπους (πρόκειται περὶ τριῶν αἰχμαλώτων, ὡς σημειώνει ὁ ἐκδ. ἐν σ. 158, τοῦ κυριευθέντος πλοίου μύστικου) καὶ τὼς ἔφερε γράμματα (ὑπογραμίζω ἐγὼ) πὼς εἰσιμάζει ὁ Σουλτάνος δέκα καράβια πρὸς διαφέντεψη τοῦ Κάστρου, ὁ ὁποῖος Τάταρης, ὄντας τὸ πόστο τῆς Ἀνατολῆς εἶναι σιμὰ μὲ τὴ Χίο, μᾶς ἐγέλασε μὲ τὴ μπονάτσα καὶ ἐπέρασε εἰς τὴ Χίο...». (Χιακὸν Ἀρχεῖον, ἐκδίδεται ἐπιμελείᾳ Ἰωάννου Βλαχογιάννη, τόμ. Β', ἐν Ἀθήναις 1910, σ. 181.)

¹⁾ Π. Παπαζαφειροπούλου, Περιουναγωγή γλωσσικῆς ὕλης καὶ ἐθίμων τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἰδίᾳ δὲ τοῦ τῆς Πελοποννήσου. Ἐν Πάτραις 1887, σ. 114-15 ἀρ. 80 (στ. 11-19).

²⁾ Γ. Χρ. Χασιώτου, Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν ἠπειρον δημοτικῶν ἄσμάτων. Ἐν Ἀθήναις 1866, σ. 114 ἀρ. 37.

³⁾ Ὁ Γέρον Κολοκοτρώνης, ἐν Ἀθήναις 1889, τόμ. 2, σ. 119 ἀρ. 9., στ. 7-9.

Ἡμεῖς πιωτὸ δέμ πίνουμι κὶ τοῦ τραγούδ' ἄς λείπη,
 ἕνα φερμάνι σῶχουμι, Σουλτάνικο φερμάνι,
 ἢ σκοτωμένο ἢ ζωντανὸ σιὴν Πόλη νὰ σὶ πάμι¹⁾.

Παραθέτω τέλος καὶ τὸ τραγούδι τοῦ Χαλήλ ἀγᾶ εἰς τὸ ὁποῖον φαίνεται ἔτι
 χαρακτηριστικώτερον τὸ ἔργον τοῦτο τῶν Τατάρηδων, ὡς ταχυδρόμων τοῦ Σουλτάνου

Τρέχουνε οἱ ρέχτες²⁾ τ' οὐρανοῦ κ' οἱ δεμοσῆς τῆς Πόλης,
 ἔτσι ἔτρεχε κὶ ὁ Τάταρης πῶρχει' ἀπὸ τὴν Πόλη·
 ὄλο τίς νύχτες περπατεῖ, τὴ νύχτα μὲ σκοιάδι,
 μάειτε πουλὶ τὸν ἄκουσε, μάειτε ἄνθρωπος τὸν εἶδε·
 5 ὁ Μουσταφᾶς τὸν ἄκουσε τὰ τρία τοῦ μεσανύχτου.
 Βγαίνει μπροστὰ τὸν καρτερεῖ, στέκει καὶ τὸν ρωτάει:
 «Σὰν τί φερμάνια ἔφερες, πῶρχεσ' ἀπὸ τὴν Πόλη;
 —Φερμάνια ἔφερα πολλὰ καὶ μπουϊουρντιὰ μεγάλα,
 φερμάνι τοῦ Χαλήλ ἀγᾶ, φερμάνι μουσελίμη.
 10 —Γιὰ πέστε του νὰ ῥθῆ ἔδῶ, νὰ τὰ διαβάσ' ἀτός του».
 Μὰ τραγουδῶντα ἔρχεται, κλαιόντας τὸ διαβάζει.
 Τὸ τ' ἔχεις, βρὲ Χαλήλ ἀγᾶ, πὸν κλαῖς κὶ ἀναστενάζεις;
 —«Παιδιά, δὲν εἴμαστε γιὰ δῶ, δὲ μᾶς χωράει ὁ τόπος,
 θὰ μᾶς χαλάση ὁ βασιλιάς, θὰ πάρη τὰ κεφάλια»³⁾.

Τὰ παραδείγματα ταῦτα ἐκ τῶν δημοδῶν ἄσμάτων, εἰς τὰ ὁποῖα διὰ σχετικῆς
 ἐρεύνης δύνανται νὰ προστεθοῦν καὶ ἄλλα, νομίζω ὅτι εἶναι ἀρκούντως ἐνδεικτικὰ
 ὑπὲρ τῆς ἀπόψεώς μου ὅτι εἰς τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ἄσμα τοῦ Τάταρη, σύροντος τοὺς
 ἐννέα ἀδελφοὺς σιδηροδεσμίους, μὲ τὴν μητέρα ὀδυρομένην καὶ ἱκετεύουσαν αὐτὸν
 νὰ φεισθῆ τουλάχιστον ἑνὸς ἐκ τῶν τέκνων της, ἔχομεν οὐχὶ προσωποποίησιν τοῦ
 Χάροντος, ἀλλὰ, ὡς ἤδη εἶπον, ἱστορικὸν γεγονός, καθ' ὃ ὁ Τάταρης, ἀπεσταλμένος
 τοῦ βασιλέως (σουλτάνου), συνέλαβε κατὰ διαταγὴν του καὶ ἀπήγαγε τὰ τέκνα⁴⁾
 μητρὸς τινος.

¹⁾ Παν. Β. Παπασπύρου, Λαογραφικὴ συλλογὴ. Ἑπειρωτ. Χρονικά, ἔτ. Δ' (1929) σ. 173
 ἀρ. 5 (στ. 8-10). Πρβλ. καὶ τὴν παρὰ Ν. Tommaseo, Canti popolari toscani, corsi, illirici,
 greci, vol. III, Venezia 1842, σ. 162 στ. 13-17.

²⁾ Ρέχτες = τ' ἀκρινὰ κεραμίδια τῆς σκεπῆς τῆς οἰκίας ἀπ' ὅπου τρέχουν τὰ νερὰ τῆς
 βροχῆς.

³⁾ Γεωργίας Ταρσούλη, Μωραΐτικα τραγούδια Κορώνης καὶ Μεθώνης. Ἀθῆναι 1944
 σ. 59 ἀρ. 83.

⁴⁾ Ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀπαχθέντων παιδιῶν εἰς ὅλας τὰς παραλλαγὰς εἶναι ἐννέα, πλὴν τῆς

Πρὸς ἱστορικὸν γεγονὸς συνδέει ἔτι τὸ ἄσμα καὶ ἡ κάτωθι λαϊκὴ παράδοσις ἐκ Πυλίας (Ζιζάνι)¹⁾ τῆς Πελοποννήσου:

* Τὸν παλιὸ καιρὸ γυρίζανε οἱ Τοῦρκοι κ' ἐμαζώνανε τὰ σερνικά. Κάθε χωριὸ ὠρίζανε καὶ πόσα παιδιὰ θὰ πάρουνε. Εἶπανε γιὰ τοῦ Χρυσοβίτσι πὼς θὰ πάρουνε ἐννιά παιδιὰ. Μιὰ χήρα λοιπὸν εἶχε ἐννιά παιδιὰ καὶ τὰ ἐννιά σερνικά. Εἶπαν οἱ γερόντοι. * Ἐκεῖὰ ποῦ θὰ κλαίνε ἐννιά μαννάδες, ἄς κλαίῃ μιὰ. * Ὅταν ἦρθε λοιπὸν ὁ Τάρταρης τοῦ δειξανε τὸ σπίτι τῆς χήρας, νὰ πάρῃ τὰ δικά της τὰ παιδιὰ. * Ἐκείνη τὸν παρακάλεγε :

** Ἄφσε με, ἀφέντη Τάρταρη, ἄφσε με ἓνα παιδί,
θέλεις τὸ Γιάννη, δός μου, θέλεις τὸν Κωσταντή,
πού 'ναι γραμματισμένοι, ξέρονν γράμματα,
νὰ γράφουν σὴν Πόλη, σὶ' ἄλλα τὰ παιδιὰ.*

Αὐτὸς δὲν ἐσιτάθη τρόπος νὰ τῆς ἀφήσῃ κανένα παιδί, κ' ἐκείνη ἀπὸ τὸ σικλέτι της ἔσκασε, πέθανε, καί, πρὶν πεθάνῃ, καταράστηκε τὸ χωριὸ νὰ μὴ προκόψῃ.

Τὸ λέει καὶ τὸ τραγούδι

*Χρυσοβίτσι παινεμένο καὶ στὸν κόσμῳ ξακουμένο,
ἐδῶ χωριὸ δὲ γίνεται κι ἂν γίνῃ θὰ χαλάσῃ.*

* Ἀπὸ τῆς γριᾶς τὴν κατάρρα, γιὰ τὴν προδώσανε οἱ γέροι.

** Ἀσπρε σταυραητὲ καὶ μίρπιλε πετρίτη,
τ' εἶδες, τ' ἄκουσες στὸν κόσμῳ ποῦ γυρίζεις;
— Εἶδα θάλασσες, καράβια ἀρματωμένα
σέρνει ὁ Τάρταρης ἐννιά δέρφια δεμένα
σ' ἓναν ἄλυσσ . . . .*

Τίθεται τὸ ἐρώτημα μήπως ἡ παράδοσις αὕτη διασώζει πράγματι τὴν μνήμην τοῦ ἱστορικοῦ γεγονότος, διὰ τὸ ὁποῖον συνετέθη τὸ ἄσμα ἢ μήπως εἶναι ὑστερογενής, διαπλασθεῖσα ἐκ τοῦ ἄσματος.

Τὸ μεμονωμένον τοῦτο στοιχεῖον, τὸ ὁποῖον ἀναφέρεται σαφῶς εἰς τὸ παιδομάζωμα, δὲν ἐπιτρέπει ἀσφαλῆ πὼς γνώμην, νομίζω ὅμως ὅτι ἐπὶ τοῦ προκειμένου συνέβη τὸ δεύτερον. Ὅπως καὶ ἂν ἔχῃ τὸ πρᾶγμα, τὸ διαφέρον ἐνταῦθα εἶναι ὅτι τὸ ἄσμα συνδέεται μὲ ἱστορικὴν παράδοσιν, ἔστω καὶ ὑστερογενῆ, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐμφαίνει ὅτι εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ λαοῦ εἰς τὴν περιοχὴν ταύτην ὑπάρχει τοῦτο ὄχι ὡς μοιρολόγιον διὰ τὴν ἀρπαγὴν τῶν ἐννιά παιδιῶν τῆς μητρὸς ὑπὸ τοῦ Χάρου, ἀλλ' ὡς ἄσμα, μὲ θρηνητικὸν περιεχόμενον, ἱστορικοῦ γεγονότος. Πλὴν τούτου καὶ

ὑπ' ἀρ. 13 ἐκ Σωζοπόλεως ὅπου ἀναφέρονται τρία. Ὁ ἀριθμὸς γενικῶς οὗτος δὲν ἔχει ἐν προκειμένῳ ἰδιαιτέραν σημασίαν, διότι δύναται νὰ ἔχῃ ληφθῆ ὡς τυπικὸς ἀριθμὸς ἐξ ἄλλων ἄσμάτων, ὡς εἶναι ἐπὶ παραδείγματι τὸ πανελλήνιον ἄσμα τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ, τὸ ἄσμα τῶν ἐννιά ἀδελφῶν νεῖς τὸ πηγάδι, καὶ μάλιστα ἐκ τοῦ ἄσματος τῶν ἐννέα ἀδελφῶν κληθέντων εἰς τὸν πόλεμον, ὧν ὁ μικρότερος ὁ Κωνσταντῖνος κ. ἄ.

¹⁾ Λαογρ. Ἀρχ., Χειρόγρ. 1378 Α, σ. 111. (συλλ. Γεωργίας Ταρσοῦλη, 1939).

ὁ Ἄντ. Γιανναράκις εἰς τὴν συλλογὴν του, δημοσιευθεῖσαν τὸ 1876, περιέλαβε τὸ ἄσμα τοῦτο (ἀρ. 5) εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν ἱστορικῶν ἄσμάτων. Ἐκ τούτων νομίζω ὅτι δέον νὰ δεχθῶμεν, ὅτι ἔχομεν ἔνταῦθα ἱστορικὸν ἄσμα τοῦ λαοῦ ἐκ τῶν χρόνων τῆς τουρκοκρατίας, ὅτε ἐχρησιμοποιοῦντο οἱ Τατάρηδες, ὡς ἕκτακτοι ἀπεσταλμένοι, διὰ τὴν μεταφορὰν φιομανίων, δι' οὓς σκοποὺς ἀνωτέρω ἐξεθέσαμεν.

Ὡς ἱστορικὸν ἄσμα φαίνεται τοῦτο καὶ εἰς τὴν παρατιθεμένην ἀνωτέρω (σ. 43 - 44) Τραπεζουντιακὴν παραλλαγήν. Εἰς αὐτὴν λέγεται ὅτι συνελήφθησαν εἰς τὸν πόλεμον αἰχμάλωτοι οἱ ἔννιά ἀδελφοί, ἡ μήτηρ δὲ παρακαλεῖ ἔνταῦθα τὸν Μεγάλον Ἀφέντην (στ. 23) καὶ ὄχι τὸν Τάταρην :

«*Μέγ' ἀφέντη μου καὶ πρῶτε μου κουρσοῦρε
χάρισε κ' ἐμὲν ἀπ' τοὺς ἔννιά τὸν ἕναν.*»

Εἰς τὸν τύπον τῆς παραλλαγῆς ταύτης (ἀρ. 17) μὲ ἠνωμένον εἰς αὐτὴν τὸ ἄσμα τοῦ στρατιώτου καταφεύγοντος ὑπὸ δένδρον πρὸς διανυκτέρευσιν, ἀνήκουν, ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω σ. 42 σημ. 1, καὶ αἱ ἐκ Τήνου (ἀρ. 18) καὶ Ἀμοργοῦ (ἀρ. 19) παραλλαγαί. Ἡ Τραπεζουντιακὴ ὁμῶς φαίνεται ὅτι ὑπέστη ἐπίδρασιν τινα εἰς τὴν σύνθεσιν ἰδίᾳ τοῦ στίχου 19 «*πόλεμός γενη κ' ἡ μαύρη γῆ τρομάζει*» ἀπὸ τὸ ἐκ Καλπαδοκίας μόνον γνωστὸν ἀκριτικὸν ἄσμα τῶν ἔννιά ἀδελφῶν εἰς τὸν πόλεμον, μεθ' ὧν ὁ μικρότερος ὁ Κωστάντινος¹⁾.

1) Ἐὰν τσῆ μάννα, ἔσάν τσῆ μάννα, ἔσάν ἐκείνη τσῆ μάννα,
ἐπῶχει τοὺς ἔννιά νιὸς καὶ τὲς ἔννιά νυφάδες,
καὶ σέρονται ἔς τὸ σπίτσι της ἔννιά ἄγγονῶ νανοῦδια,
καὶ κρέμονται ἔς τοὺς πάλους της ἔννιά ἄγγονῶ χηροχάδια.

5 «*Μάννα μου, ψῆσέ μας ψωμιά, μάννα μου παξιμάδια!
ἐμὲ καὶ τοὺς ὀχτάδερφους ἔς τὸν πόλεμο καλοῦν μας.*»
«*Μὲ τοὺς πόνους ἐζύμωσα, μὲ τὰ δάκρυα τσοπώνω
μὲ τὰ βυριά στενάγματα ἔς τὸ φοῦρο τ' ἀπερρίφτω.*»
Τὰχτάδερφια καλλίκεψαν, Κωστάντινος ἀπόμειν'.

10 «*Κάλδεψε, γιέ μ', Κωστάντινε, τὰχτάδερφια σου ἔπανε.*»
«*Μάννα, πολλὰ καλλίκεψα γιὰ λευθεριά ἐπῆγα,
ἂν καὶ καλδέρω καὶ τεριά, ἄλλο ποῦ δὲ θωρεῖς με.
Μάννα μ', φέρ' με τσῆ νύφη σου, τσῆ μικρὴ Μαργαρίτα,
ἂς φιλήσουμε μιὰ καὶ δυό, ἔσὰ τρία χωρισίτσα.*»

15 *Πέντε φιλᾶ τὸ μαῦρό του καὶ δέκα τσῆ καλή του
Ἐς ποῦ νὰ εἰπῆ «νὰ μ' εὔχεσθε!» ἔννιά βουνιά διέβη.
Ἐστον κ' ἕνα μικρὸ βουνί, σκέλισμα δὲν τὸ ποῖκε.
Ἐανθὸ κοράσ' ὀρώτησε ἔσὰ δάκρυα λουσιμένο.
Ἐ'Α μή σε εἰπῶ τὸ κόρασο, ἐδᾶ διαβάται δέβαν ; »*

Εἶναι πιθανὸν τὸ καππαδοκικὸν τοῦτο ἄσμα τῶν ἑννέα ἀδελφῶν εἰς τὸν πόλεμον νὰ ὑπῆρξε τὸ πρότυπον συμφώνως πρὸς τοῦ ὁποίου τὴν κεντρικὴν μόνον ἰδέαν συνετέθη τὸ ὑπὸ ἐξέτασιν ἄσμα τῶν ἀπαχθέντων ὑπὸ τοῦ Τάταρη ἑννέα ἀδελφῶν.

Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα νῦν τοῦ τόπου τῆς ἀρχικῆς συνθέσεως τοῦ ὑπὸ ἐξέτασιν ἄσματος τοῦ Τάταρη νομίζω ὅτι οὗτος πρέπει νὰ εὑρισκετο ἐγγὺς τῆς θαλάσσης ἢ εἰς θέσιν πρὸς αὐτὴν ἀναπεπταμένην.

Εἰς τὰς παραλλαγὰς τοῦ ἄσματος τούτου, ὡς παρατήρησε καὶ ὁ Ἀποστολάκης¹⁾, ἔχομεν δύο τρόπους, μὲ τοὺς ὁποίους δηλώνεται ὁ τόπος, ὅπου ἐκτυλίσσεται τὸ δράμα τῆς ἀρπαγῆς τῶν νέων καὶ ὁ θρήνος τῆς μητρὸς των. Ὁ πρῶτος εἶναι ὁ ἄμεσος, μὲ τὸν ὁποῖον προσδιορίζεται ἄμέσως εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ τόπος: «*Κάτω στὸ Μοριά...*», «*Κάτω σὴν Ἀξιά, κεῖ κάτω στ' Ἀλιτζέρι*» κ. ἄ., ὁ δὲ δεύτερος ὁ πλάγιος, μὲ τὸν ὁποῖον ἀγγέλλεται διὰ τῶν πουλιῶν ὅτι εἶδον σὲ «*Θάλασσεσ πικρές, καράβια βουρκομένα*» ὅπου σύρει ὁ Τάταρης αἰχμαλώτους τοὺς ἑννέα ἀδελφούς. Οὕτως ἄμεσον προσδιορισμὸν ἔχομεν εἰς τὰς παραλλαγὰς ὑπ' ἀρ. 2, 5, 6, 7, 8, 9, 13, 17, 19, πλάγιον δὲ εἰς τὰς ὑπ' ἀρ. 1, 3, 4, 11, 12.

Τὸ δράμα τῆς ἀπαγωγῆς τῶν αἰχμαλώτων καὶ τοῦ θρήνου τῆς μητρὸς ἐκτυ-

- 20 «*Ὅχιτὼ διαβάται διάβανε ἴσάν ν' εἶχαν κε ἄλλον ἕνα.*»
 «*Σὰ ἔξοπισω ἐδράνηναν, πάλ' εἶχαν ἄλλον ἦνα.*»
 «*Νὰ μὴ σε εἰπῶ τὸ κόρασο, ποῦ πάγω, πῶς σφθάνω ;*»
 «*Ἄν γένη μαῦρός σου πουλί, κ' ἐσὺ ὄρνιο χιλιδόνι,*
παίνεις καὶ σφθάνεις τοὺς ἴσ τοῦ Μαυρηγιάνν' τ' ἀλώνια.»
- 25 «*Μαυρήγιαννη, βγάλ' μας κρασί καὶ κέρα μαζ νὰ πιοῦμε.*»
 «*Ἐγὼ γιὰ τοὺς ὀχτάδεσφους πιθάρια δὲν ἀνοίζω,*
ἐγὼ γιὰ τὸν Κωστάντσηνο ἔννια πιθάρι ἀνοίζω.»
 «*Ἀνοίξει τό ἴνα δὲν ἔχει, ἀνοίξει τ' ἄλλο γιόμει,*
ἀνοίξει καὶ τὸ μεσιακὸ παλιοῦ φιδιοῦ φαρμάκι.»
- 30 «*Κερονῆ καὶ πίν' Μαυρήγιαννης καὶ εἰς τοὺς ἄλλους δίνει.*»
 «*Μαυρήγιαννης ἀπέθανε κ' οἱ ἄλλ' ψυχομαχοῦνε,*
καὶ τοῦ Κωστάντσηνου ἡ καλὴ ὄρομ' ἴσ τὸν ὕπνον εἶδε.»
 «*Μάννα μ', ἐπὲ ἴδα ἴσ τ' ὄρομά μ', μάννα μ', σὴν ἁμαρτοιά μου,*
Ἄπέσω νὰ ἴσὰ σπίτσια μαζ, ἀπόξον' σὴν ἀυλή μαζ,
- 35 «*Ἄπέσω ἴσὰ κελλάρια μαζ χρυσὸ δεντρί γυρίσθην.*»
 «*Ἡ ρίζα του ἦτοσ' ἐσὺ καὶ κλώνια τὰ παιδιά σου,*
τὰ φύλλα του τὰ ἴγγόνια σου, τὰ θέλν νὰ σκορπισθοῦνε.»

Ἀναστ. Σ. Ἀλεκτορίδου, Ἄσματα καππαδοκικά. Δελτ. Ἰστ. Ἐθνολ.
 Ἐταιρ., ἔτ. Α'. (1883) σ. 722-23 ἀρ. Ε'.

¹⁾ Γιάννη Ἀποστολάκη, Τὰ δημοτικὰ τραγούδια, Μέρος Α', Οἱ συλλογές. Ἀθῆναι 1929, σ. 182-185.

λίσσεται καὶ κατὰ τοὺς δύο τούτους τρόπους δηλώσεως τοῦ τόπου εἰς τὴν θάλασσαν ἢ παρὰ τὴν θάλασσαν, ἐξαιρέσει τῶν θρακικῶν παραλλαγῶν, ἥτοι τῆς ὑπ' ἀρ. 13 ἐκ Σωζοπόλεως, εἰς ἣν δηλοῦται μεσόγειος τόπος: «Κάτω στὸ Μοριά, στ' ἄγραφα τὰ μέρη», τῆς ἐκ Καρωτῆς Διδυμοτείχου (ἀρ. 16) καὶ τῶν ἐκ τῆς περιοχῆς Μεσημβρίας (ἀρ. 14, 15), ὡς καὶ μιᾶς κρητικῆς (ἀρ. 9) προερχομένης ἐκ Χώρας Σφακίων, εἰς ἣν ὁ στίχος «Κάτω στὴν Ἀξιά, κάτω στὸ Ἀλιτζέρι» ἔχει παραφθορῆ εἰς «Κάτω στὴν Ἀξιά,¹⁾ κάτω στὴν Ἀξιομένη».

Ἐκ πρώτης ἐξετάσεως τῶν παραλλαγῶν τοῦ ἄσματος, αἱ ἐκ Πελοποννήσου, ἀρ. 1, 2, 3, 4, φαίνονται πληρέστεραι τῶν ἄλλων καὶ μάλιστα ἡ ὑπ' ἀρ. 1 ἐκ Κυπαρισσίας τῆς Ἐπιδαύρου Λιμηρᾶς. Εἰς τὴν ἐκ Πυλίας (Ζιζάνι) (ἀρ. 4) ὑπάρχει, ὡς ἐλέχθη ἄνωτέρω, καὶ σχετικὴ πρὸς τὸ ἄσμα παράδοσις. Εἰς αὐτὰς ὁ τόπος τοῦ δράματος τίθεται εἰς τὴν θάλασσαν, δηλ. οἱ αἰχμάλωτοι ἀδελφοὶ ἀπάγονται διὰ θαλάσσης. Ἐκ τῶν λοιπῶν μὴ πελοποννησιακῶν παραλλαγῶν εἰς δύο, ἥτοι εἰς τὴν ἐκ Σωζοπόλεως (ἀρ. 13, στ. 7) ὀρίζεται ὡς τόπος ὁ Μοριάς «Κάτω στὸ Μοριά, στ' ἄγραφα τὰ μέρη», ὡς καὶ εἰς τὴν ἐκ Δυτικῆς Μακεδονίας (ἀρ. 12, στ. 3) «Μέσα στὸ Μοριά καὶ μέσα ἀπ' τ' Ἀνάπλι». Εἰς τὰς κρητικὰς, ὅλας ἐκ δυτικῆς Κρήτης, δηλώνεται ὡς τόπος τοῦ δράματος ἡ Ἀξιά καὶ τὸ Ἀλιτζέρι (δηλ. ἡ Νάξος καὶ τὸ Ἀλγέριον), τόποι μακρὰν ὁ εἰς τοῦ ἄλλου κείμενοι. Τὸ ἴδιον παρατηρεῖται καὶ εἰς τὴν τραπεζουτικὴν, εἰς ἣν παρατίθενται ἡ Φραγκιά καὶ τὸ μέγαν Σαλονίκην (ἀρ. 17, στ. 18), ἐπίσης τόποι εὐρισκόμενοι μακρὰν ὁ εἰς ἐκ τοῦ ἄλλου. Αἱ ἐκ Κρήτης παραλλαγαὶ ἔχουν ἔτι τὸ μειονέκτημα τῆς ἀναδιπλώσεως τοῦ ἀριθμοῦ τῶν αἰχμαλωτισθέντων ἀδελφῶν (βλ. ἄνωτέρω, σελ. 43 Γ', στ. 2 - 3), οἷτινες συμποσοῦνται οὕτως εἰς δεκαοκτώ.

Τὰ μειονεκτήματα ταῦτα τῶν μὴ πελοποννησιακῶν παραλλαγῶν ἐν σχέσει πρὸς τὰς ἐκ Πελοποννήσου μὲ πείθουν πρὸς τοῖς ἄλλοις, περὶ τῶν ὁποίων εἶπον ἤδη καὶ ἄνωτέρω, ὅτι τὸ ἱστορικὸν τοῦτο ἄσμα πιθανώτατα συνειέθη ἀρχικῶς εἰς τὴν Πελοπόννησον.

20.12.1955

1) Ἐνταῦθα τὸ ὄνομα Ἀξιά ἔχει μεταβληθῆ εἰς τὸν τύπον Ἀξιά, διότι συνεδέθη προφανῶς πρὸς τὴν κόμην Ἀξόν, κειμένην εἰς τὴν ἐπαρχίαν Μυλοποτάμου τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης.

ΣΥΜΒΟΛΗ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΝ
ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ

(1771 - 1850)

ΥΠΟ

Δ. Α. ΠΕΤΡΟΠΟΥΛΟΥ

Ἐξ ὄλων τῶν πνευματικῶν δημιουργημάτων τοῦ λαοῦ τὰ τραγούδια εἶναι τὸ κατ' ἐξοχὴν ἀντιπροσωπευτικὸν εἶδος, τὸ ἀντικατοπτρίζον τὸν χαρακτήρα, τοὺς πόθους καὶ τὰς ἐλπίδας ἑνὸς ἔθνους. Ἐκ τούτου εἰς ἐποχὰς ἐθνικῆς κρίσεως ἀνεγνωρίσθη ἡ ἰδιάζουσα σημασία των διὰ τὴν τόνωσιν τῆς ἐθνικῆς συνειδήσεως.

Εἰς τοὺς λαοὺς τῆς χερσονήσου τοῦ Αἴμου, τοὺς διατελέσαντας ἐπὶ μακρὸν ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας πολιτικῆς καὶ κοινωνικῆς ζωῆς, τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν συστηματικὴν γνῶσιν καὶ μελέτην τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἐκδηλοῦται κυρίως περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19^{ου} αἰῶνος, ἐποχὴν κινήσεων ὑπὲρ ἐθνικῆς συγκροτήσεως καὶ ἀνεξαρτησίας. Εἰδικώτερον τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ πρὸ τῆς ἐποχῆς ταύτης εἶχον ἐλκύσει τὴν προσοχὴν τῶν λογίων καὶ περιηγητῶν, οἵτινες ἐπεσκεπτόντο κατὰ καιροὺς τοὺς ἑλληνικοὺς τόπους. Τοῦτο ὀφείλεται προπαντὸς εἰς τὸ ἐνδιαφέρον διὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ τὸ ἔνδοξον παρελθόν της, τὸ ὁποῖον, ἀναζωογονηθὲν κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Ἀναγεννήσεως ἐν Εὐρώπῃ, δὲν ἔπαυσε νὰ ἐκδηλώνεται καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν δουλείας. Εἰς τοὺς μεμνημένους εἰς τὰ διδάγματα καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἐγεννᾶτο πάντοτε ζωηρὰ ἡ ἐπιθυμία νὰ γνωρίσουν τὰς τύχας καὶ τὴν πολιτιστικὴν κατάστασιν τῶν κατοικούντων τὸν τόπον μὲ τὸ ἔνδοξον παρελθόν. Πολλοὶ ἐκ τούτων, ἐπισκεπτόμενοι τὴν Ἑλλάδα κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους, δὲν περιορίζοντο μόνον εἰς τὸ νὰ βλέπουν καὶ νὰ θαυμάζουν τὰ παλαιὰ μνημεῖα τῆς τέχνης ἢ τὰ ἑρεῖπια τούτων, ἀλλὰ ἐπρόσεχον καὶ ἐσημείωνον ὠρισμένας ἐκδηλώσεις τῆς συγχρόνου ζωῆς, εἰς τὰς ὁποίας πολλάκις ἀνεκάλυπτον σημαντικὰς ὁμοιότητας πρὸς ἀναλόγους ἐκδηλώσεις τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων.

Εἰς πολλὰ νεοελληνικὰ ἤθη καὶ ἔθιμα καὶ παραδόσεις διέβλεπον οἱ φίλοι προπαντὸς τῆς Ἑλλάδος τὴν συνέχειαν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ζωῆς. Εἰς τοὺς νεωτέρους Ἕλληνας τραγουδιστὰς ἀνεγνώριζον τοὺς ὁμηρικοὺς ραψωδοὺς, πολλὰ δὲ ἐκ τῶν νεωτέρων ᾄσμάτων εὗρισκον ἐφάμιλλα τῶν ἀρχαίων. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἐν προ-

κειμένω ἢ γνώμη τοῦ Γάλλου de La Guilletière, διατυπωθεῖα εἰς τὸν πρόλογον τοῦ ἐν ἔτει 1676 ἐκδοθέντος βιβλίου του «Lacédémone ancienne et nouvelle»¹⁾. Τὰ νεώτερα τραγούδια εὐρίσκει οὗτος ἄξια συγκρίσεως πρὸς τὰ ἔξοχα ποιήματα τῆς ἀρχαιότητος: «Les tragoudis ou chansonnettes du grec vulgaire, qui retentissent aujourd'hui dans les bourgades du Parnasse et dans les grottes de l'Hélicon, ne seront peut-être pas indignes d'être comparées avec les poèmes excellents de l'antiquité. Examinera qui voudra la différence de leurs caractères sur les exemples qu'on en donnera»²⁾. Οὔτε ὁ de La Guilletière ὅμως οὔτε ἄλλος τις ἐκ τῶν συγγραφέων καὶ περιηγητῶν, οἵτινες εἶχον κατανοήσει τὴν σημασίαν τῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ἐδημοσίευσαν συλλογὴν, ἃν καὶ ἐξ ὧσων γράφουν φαίνεται, ὅτι πολλὰ εἶχον ἀκούσει καὶ πολλὰ ἴσως θὰ εἶχον καταγράψει³⁾. Συλλογὴ ἐπίσης, περὶ τῆς ὁποίας ἔχομεν μαρτυρίαν, ὅτι ἐγένετο παρὰ τινος Ἰησουίτου ἱερέως, τοῦ Xaverius a Monte Acuto (Père Xavier de Montaigu), ἔμεινεν ἀνέκδοτος. Περὶ ταύτης ὁμιλεῖ ὁ ἐπίσκοπος Pierre-Daniel Huet (1630-1721) εἰς μικρὰν ἐργασίαν του, ἀνέκδοτον ἐπίσης, κατεχομένην ὑπὸ Ἐ. Legrand⁴⁾. Ὁ Ἰησουίτης συλλογεὺς διέκρινε τὰ τραγούδια τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων εἰς κλέφτικα (latronum adversus Turcas pugnantium), μοιρολόγια, ἐρωτικά, εἶχε δὲ ἀφθονα ἐκ τούτων συγκεντρώσει, κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Huet.

Ἡ ἔρευνα τῶν λαϊκῶν μνημείων τοῦ λόγου, ὡς καὶ τῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, γίνεται ἐντονωτέρα κατὰ τὰ τέλη τοῦ 18^{ου} καὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 19^{ου} αἰῶνος μὲ τὴν ἐπικράτησιν τῶν ρομαντικῶν τάσεων εἰς τὴν διανόησιν καὶ τὴν τέχνην. Ἐν ἐκ τῶν χαρακτηριστικῶν τοῦ ρομαντισμοῦ εἶναι, ὡς γνωστόν, ἡ τάσις πρὸς ἀνάλυσιν καὶ γνῶσιν τῆς λαϊκῆς ψυχῆς εἰς ἐκάστην ἐθνότητα.⁵⁾ Ἀποτελεσματικὸν μέσον διὰ τὴν

1) Ὁ πλήρης τίτλος: Lacédémone ancienne et nouvelle, où l'on voit les mœurs et les coutumes des Grecs modernes, des Mahométans et des Juifs du pays et quelques particularités du séjour que le Sultan Mahomet IV a fait dans la Thessalie. Avec le plan de la ville de Lacédémone par le Sieur de La Guilletière. A Paris, chez Claude Barbin, MDCLXXVI.

2) Πρβλ. C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne τ. 1^{ος} σ. I. Ἐ. Legrand, Recueil de chansons populaires grecques, Paris 1873, σ. VII.

3) Τὰ ὑπὸ τοῦ Ἐ. Legrand, ἐνθ' ἀν. σ. 2-71, δημοσιευθέντα ποιήματα, τὰ προερχόμενα ἐκ χειρογράφων περισυλλεγέντων τὸν 16^{ον} αἰῶνα ὑπὸ τοῦ Augier Busbecq, πρεσβευτοῦ τοῦ αὐτοκράτορος τῆς Αὐστρίας παρὰ τῇ Ὑψηλῇ Πύλῃ, δὲν δύνανται νὰ καταλεχθῶσι μεταξὺ τῶν γνησίων δημοτικῶν τραγουδιῶν, ὡς ἔργα λογίων ἢ ἡμιλογίων λαϊκῶν στιχουργῶν.

4) Δείγματα στίχων ἐκ τῆς συλλογῆς ταύτης βλ. Ἐ. Legrand, ἐνθ' ἀν. σ. VIII.

5) Βλ. Γ. Α. Μέγα, Ἡ σπουδὴ τῆς λαογραφίας. Σκοπὸς καὶ ἔργον αὐτῆς. Περιοδ. Πλάτων, ἔτος Γ', τεύχος Α' (1951) σ. 9 κέ.

ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου ἐθεωρεῖτο, σὺν τοῖς ἄλλοις, καὶ ἡ ἐξέτασις τῶν λαϊκῶν μνημείων λόγου, πρὸς τὰ ὅποια ἱστορικοί, κοινωνιολόγοι, γλωσσολόγοι μετὰ προσοχῆς στρέφονται. Οὕτως εἰς τὰ βιβλία τῶν συγγραφέων καὶ περιηγητῶν τῆς ἐποχῆς ταύτης ἀνευρίσκομεν συχνότερον δημοσιευμένα τραγούδια ἢ ἀποσπασματικούς στίχους.

Ἡ δημιουργηθεῖσα αὕτη τάσις, συνδυασμένη καὶ μετὰ τὸ θερμὸν τῶν φιλελλήνων αἴσθημα ὑπὲρ τῆς ἀγωνιζομένης διὰ τὴν ἐλευθερίαν Ἑλλάδος, ὑπῆρξε σημαντικὸς παράγων διὰ τὴν προπαρασκευὴν τῆς πρώτης ἐκδόσεως ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ὑπὸ τοῦ C. Faugier, ἣτις ἀποτελεῖ σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς νεοελληνικῆς δημοτικῆς ποιήσεως.

Μὲ βάσιν τὴν πρώτην ταύτην ἐκδοσιν, ἣτις συνετέλεσε τὰ μέγιστα εἰς τὴν γνῶσιν τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν, τὴν εὐρυτάτην διάδοσιν καὶ ἐκτίμησιν τῆς ἀξίας των, διαρθρῶνεται ἡ παροῦσα βιβλιογραφία. Τὸ πρῶτον μέρος ἀναφέρεται εἰς τὰ πρὸ τῆς ἐκδόσεως Faugier δημοσιευθέντα ἄσματα, καὶ δὴ ἀπὸ τοῦ 1771 μέχρι τοῦ 1824. Εἰς τὸ δεύτερον μέρος περιλαμβάνονται τὰ δημοσιευθέντα ἀπὸ τοῦ 1824 μέχρι τοῦ 1850, ὅτε ἐμφανίζεται ἡ πρώτη ἐν Ἑλλάδι συστηματικὴ ἐκδοσις τραγουδιῶν, γενομένη ὑπὸ Ἑλληνοῦ ἐκδότου, τοῦ Κερκυραίου Ἀντωνίου Μανούσου. Ἐς σημειωθῆ, ὅτι ἔκτοτε ἀρχίζει καὶ νέα περίοδος εἰς τὴν δημοσίευσιν ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἀπὸ ἀπόψεως γνησιότητος τῶν κειμένων. Γενομένης ἤδη συνειδητῆς τῆς ἐθνικῆς σημασίας τῶν τραγουδιῶν, παρατηρεῖται μεγαλυτέρα ὁρμὴ πρὸς συλλογὴν καὶ συμπλήρωσιν τούτων. Ἡ ὁρμὴ αὕτη, ὠφέλιμος εἰς τὴν διάσωσιν τῶν τραγουδιῶν, ἐγένετο καὶ ἀφορμὴ νοθείας. Διάφοροι λόγιοι καὶ διδάσκαλοι, ὡς ὁ Σπ. Ζαμπέλιος, ὁ Π. Λάμπρος, ὁ Μ. Λελέκος, ὁ Φαλῆξ (ψευδώνυμον τοῦ Θεοδ. Γενναίου Κολοκοτρώνη) καὶ ἄλλοι, δὲν διστάζουν νὰ συμπληρῶνουν ἐνίοτε κενὰ τῶν εἰς αὐτοὺς περιεχομένων ἄσμάτων καὶ νὰ παρεμβάλλουν στίχους ἰδίας ἐμπνεύσεως καὶ κατασκευῆς εἰς δημῶδες ὕφος, μετὰ τὴν πεποίθησιν ὅτι οὕτως ὑπηρετοῦν καλύτερον τὸ ἔθνος των. Μὲ τὸν τρόπον τοῦτον καταρτίζονται συλλογαὶ καὶ δημοσιεύονται τραγούδια εἰς περιοδικά, ἀυξηθέντα σημαντικῶς εἰς ἀριθμὸν, κυρίως ἀπὸ τοῦ 1850 καὶ ἐντεῦθεν.

Εἰς τὴν παροῦσαν ἔρευναν δὲν ἠδυνήθημεν δυστυχῶς νὰ περιλάβωμεν τὴν βιβλιογραφίαν τῶν πρὸ τοῦ 1770 δημοσιευμένων ἄσμάτων, πολῦτιμον εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν μελέτην τῆς δημοτικῆς μας ποιήσεως. Ἀφήνοντες δι' εὐθετώτερον χρόνον τὴν βιβλιογραφίαν τῶν χρόνων ἐκείνων, περιοριζόμεθα ἐνταῦθα εἰς τὸ νὰ σημειώσωμεν, ὅτι κείμενα δημοτικῶν τραγουδιῶν ἢ μεμονωμένων στίχων, γνωστά ἤδη ἐξ ἐντύπων ἢ χειρογράφων ἀπὸ τοῦ 15^{ου} αἰῶνος καὶ ἐντεῦθεν, ἔχουν ἐνίοτε τὴν μορφήν, ὑπὸ τὴν ὁποίαν φέρονται καὶ σήμερον εἰς τὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Ἡ

συστηματική εξέτασις τούτων θέλει διαφωτίσει προβλήματα σχετικά με τὴν γένεσιν, ἐξέλιξιν καὶ διάδοσιν των εἰς τὸν λαόν. Ἰδιαιτέρως μεγάλης σημασίας εἶναι ἡ ἔρευνα τῶν ἐν χειρογράφοις περιεχομένων ᾄσμάτων, ἀνεκδότων εἰσέτι κατὰ μέγα μέρος¹⁾.

Βιβλιογραφίαι τῶν ἐκδεδομένων ᾄσμάτων, σχετικαὶ μετὰ τὴν ἐνταῦθα ἐξεταζομένην περίοδον, ἔχουν δημοσιευθῆ καὶ ἄλλαι κατὰ τὸ πρόσφατον καὶ ἀπώτερον παρελθόν²⁾. Ὁ ἀείμνηστος Ν. Γ. Πολίτης πρῶτος ἐδημοσίευσεν σύντομον βιβλιογραφίαν τῶν κυριωτέρων συλλογῶν εἰς τὸ περιοδικὸν *Νεοελληνικά Ἀνάλεκτα*, περιοδικῶς ἐκδιδόμενα ὑπὸ τοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Παρνασσοῦ, ἐπιστοσίᾳ πενταμελοῦς ἐπιτροπῆς, τόμ. Α', Ἰούνιος 1870, φυλλ. Β' σ. 65-69.³⁾ Σύντομοι ἐπίσης βιβλιογραφικαὶ εἰδήσεις περιλαμβάνονται εἰς τὰς κάτωθι συλλογὰς καὶ μελέτας: *Συλ-*

¹⁾ Ὀλίγα μόνον ἔχουν ἐκδοθῆ. Σημειώομεν ἐνταῦθα τὰ ἀξιολογώτερα ἐκ τούτων: 1) Τὸ ἀκριτικὸν ᾄσμα τοῦ Ἀρμούρη, δημοσιευθὲν διὰ πρώτην φορὰν ἐκ χειρογράφου τῆς Μόσχας τοῦ ΙΕ' αἰῶνος ὑπὸ *Γαβριήλ Λεστούνη* τὸ 1877 καὶ ἀργότερον ὑπὸ *Στίλπωνος Κυριακίδου* (Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας, ἀκριτικά ἔπη-ἀκριτικά τραγούδια-ἀκριτικὴ ζωή, σ. 45). 2) Δύο ᾄσματα καὶ 21 δίστιχα ἐκ κωδίκων XVI-IX αἰ., τῶν μονῶν τῶν Μετεώρων καὶ τῆς ἐν Ζακύνθῳ Φωσκολιανῆς βιβλιοθήκης, ἐκδοθέντα ὑπὸ *N. Βέη* ἐν τῷ περιοδικῷ «Παναθήναια» 1Θ' σ. 211-216 καὶ 292-293. 3) Δεκατρία δημῶδη ᾄσματα μετὰ μουσικῶν σημείων ἐξ ἀγιορειτικοῦ κώδικος τοῦ XVII αἰ., ἐκδοθέντα ὑπὸ *Σπ. Λάμπρου* ἐν τῷ περιοδ. «Νέος Ἑλληνομνήμων», 11 σ. 423-432. Τῶν ᾄσμάτων τούτων κριτικὴν ἔκδοσιν παρασκευάζει ὁ Ἑλβετὸς φιλόλογος *B. Bouvier*. 4) Τέσσαρα ᾄσματα εἰς τὰς σελίδας 62-68 καὶ 287-290 τοῦ περιοδικοῦ *Studi bizantini e neoellenici*. A cura del prof. Silvio Giuseppe Mercati. Volume terzo. «A.R.E.» Anonima Editoriale. Roma 1931. 5) Τρία δημῶδη ᾄσματα μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως καὶ σχολίων τοῦ Ἀδ. Κοραῆ ἐκ κώδικος τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων (Fonds français N. A. 20080), ἐκδοθέντα ὑπὸ *Π. Ἐνεπεκίδου* ἐν *Annuaire de l'Institut de philologie et d'histoire orientales et slaves* XII (1952). *Mélanges Henri Grégoire*. IV Bruxelles 1953, σ. 137-145.

Εἰδήσεις περὶ τῆς ὑπάρξεως πολλῶν ἄλλων εὐρίσκομεν εἰς τοὺς παρὰ τοῦ ἀειμνήστου *Σπ. Λάμπρου* δημοσιευθέντας καταλόγους κωδίκων ἐν τῷ περιοδικῷ «Νέος Ἑλληνομνήμων», τ. 1 (1904) σ. 367. 488 κέ. τ. 5 (1908) σ. 316. τ. 6 (1909) σ. 481-82 τ. 8 (1911) σ. 82.

²⁾ Σχετικὰς εἰδήσεις περὶ τῶν ἐλληνικῶν κυρίως συλλογῶν καὶ ἐκδόσεων ᾄσμάτων εὐρίσκομεν καὶ εἰς τὰς γενικὰς βιβλιογραφίας. Βλ. ἰδίᾳ τὴν πολύτιμον εἰς δύο τόμους ἐργασίαν *Δημ. Σ. Γκίνη καὶ Βαλερίου Γ. Μέξα*, Ἑλληνικὴ βιβλιογραφία 1800-1863. Ἀναγραφὴ τῶν κατὰ τὴν χρονικὴν ταύτην περίοδον ὅπουδήποτε ἐλληνιστὶ ἐκδοθέντων βιβλίων καὶ ἐντύπων ἐν γένει μετὰ πίνακος τῶν ἐφημερίδων καὶ περιοδικῶν τῆς περιόδου ταύτης. Τόμος Α' 1800-1839. Ἐν Ἀθήναις 1939. Τόμος Β', 1840-1855. Ἐν Ἀθήναις 1941. (Πραγματεῖαι τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν τόμ. 11ος). Εἰς τὸν πρόλογον τοῦ Α' τόμου πλήρης βιβλιογραφία τῶν βιβλιογραφιῶν. Ὑπὸ ἔκδοσιν ὁ Γ' τόμος τῆς βιβλιογραφίας ταύτης.

³⁾ Σχετικὴ βιβλιογραφία περιέχεται καὶ εἰς τὰ ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχεῖῳ κατατεθειμένα κατάλοιπα τοῦ Ν. Γ. Πολίτου, ἅτινα καὶ ἐχρησιμοποίησα εἰς τὴν ἀνά χειρᾶς ἐργασίαν.

λογή δημοδῶν ᾠσμάτων τῆς Ἠπείρου ὑπὸ Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐκδιδόμενη ὑπὸ τῶν υἱῶν αὐτοῦ, ἐν Ἀθήναις, ἐκ τοῦ τυπογραφείου Πέτρου Περρῆ, 1880 σ. ια'-ιγ'. Στίλπωνος Κυριακίδου, Ἑλληνικὴ λαογραφία Α', ἐν Ἀθήναις 1922 σ. 94-96. — *Gustav Soyler, Das Volkstümliche Distichon bei den Neugriechen. Ein Beitrag zur Kenntnis der neugriechischen Volksdichtung.* Λαογραφία 8 (1925) σ. 379-383 (βιβλιογραφία διστίχων). — *A. Steinmetz, Untersuchungen zu den Klephthenliedern.* Λαογραφία 10 (1932) σ. 308-321 (μὲ βραχείας σημειώσεις δι' ἑκάστην συλλογὴν τραγουδιῶν). — Ἀποστόλου Μελαχροينوῦ, Δημοτικὰ τραγούδια. Εἰσαγωγή. Ἀνέκδοτα, κλέφτικα, ἱστορικά, ἀκριτικά, παραλογές, τῆς ἀγάπης, σημειώματα. Ἀθήνα 1946, σ. ιδ'-κ'. — Φ. Μπουμπουλίδου, Συμβολὴ εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων. Ἑλληνικὴ Δημιουργία, 1^η Μαρτίου 1950, σ. 369-374. (Ἀναγραφή τίτλων τῶν κυριωτέρων συλλογῶν: Fauriel, Tompaseo, Μανούσου...) καὶ 15 Ἰουλίου 1950, σ. 139-143 (συμπληρωματικὸς βιβλιογραφικὸς πίναξ).

Πᾶσαι ὅμως αἱ ἀνωτέρω δημοσιεύσεις ἔχουν περιορισθῆ εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν κυριωτέρων ἐκδόσεων ἢ τῶν ἀναφερομένων εἰς ὠρισμένον εἶδος τραγουδιῶν. Μὲ τὴν παροῦσαν ἔρευναν ἐπροσπαθήσαμεν νὰ δώσωμεν συστηματικὴν καὶ ὅσον τὸ δυνατόν πληρεστέραν βιβλιογραφίαν ἀπὸ τοῦ 1771 μέχρι τοῦ 1850, μὲ τὴν ἰδέαν ὅτι οὕτω βοηθοῦμεν εἰς τὴν μελέτην τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν. Ἀντιθέτως πρὸς τὰς προηγουμένας βιβλιογραφίας, δὲν περιοριζόμεθα ἀπλῶς εἰς τὴν ἀναγραφὴν τῶν συλλογῶν δημ. τραγουδιῶν ἢ τῶν βιβλίων, εἰς τὰ ὅποια περιλαμβάνονται δημοτικοὶ στίχοι, ἀλλ' ἐπεκτεινόμεθα καὶ εἰς παρατηρήσεις περὶ τοῦ εἴδους τῶν ᾠσμάτων, τῆς γνησιότητος καὶ προελεύσεώς των, ὅπου τοῦτο μᾶς εἶναι δυνατόν, παρέχοντες ἐνίοτε καὶ σχετικὰ παραδείγματα. Διὰ τὴν μεγαλυτέραν πληρότητα τῆς ἐρένης ἀνετρέξαμεν εἰς πολλὰ βιβλία τῶν χρόνων ἐκείνων, ἱστορικά, φιλολογικά, ἀρχαιολογικά. Θὰ ἦτο ἐν τούτοις ἀφελὲς νὰ πιστεύσωμεν καὶ νὰ βεβαιώσωμεν, ὅτι οὐδὲν δημοσίευμα περιέχον δημοτικὸν στίχον διέφυγε τὴν προσοχὴν μας. Πιστεύομεν μόνον, ὅτι εἰς τὴν ἔρευνάν μας ταύτην ἔχομεν περιλάβει τὰ περισσότερα καὶ κυριώτερα, τὰ δὲ τυχόν παραλειφθέντα εἶναι ἐλάχιστα καὶ δευτερευούσης σημασίας.

Α'. Αἱ πρὸ τῆς συλλογῆς Fauriel δημοσιεύσεις δημοτικῶν τραγουδιῶν.

- 1771 *Voyage littéraire de la Grèce, ou lettres sur les Grecs anciens et modernes, avec un parallèle de leurs mœurs par M. Guys, négociant de l'Académie de Marseilles, t. 1er, Paris, chez la veuve Duchesne. Librairie, rue S. Jacques, au Temple du Goût, 1771. Avec approbation et privilège du Roi.*

(σχ. 8^{ον} σ. XVI + 420)¹⁾. Εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο μεταξὺ τῶν ἄλλων ἐντυπώσεων τοῦ συγγραφέως ἐκ τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος, τὴν ὁποίαν συγκρίνει πάντοτε μὲ τὴν ἀρχαίαν, δημοσιεύονται καὶ διάφορα δίστιχα καθαρῶς δημοτικά ἢ ἔργα ἡμιλογίων λαϊκῶν στιχουργῶν τῆς ἐποχῆς. Οὕτως εἰς τὴν σελίδα 135²⁾ εὐρίσκομεν ἕξ ἐρωτικά δίστιχα μὲ τὸν τίτλον Ἐκρόστιχον εἰς τραγούδι τὰ ἀρχικά γράμματα τῶν στίχων δίδουν τὸ ὄνομα Φραντζεσκέσα:

*Φῶς τοῦ ἡλίου ἐκλαμπρον, λάμπις ὠραιότητη,
ρίξε καὶ εἰς τοῦ λόγου μου ἀπ' τὴν³⁾ καθαρωτάτη⁴⁾...*

Ἀκολουθεῖ μετάφρασις εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν.

Εἰς τὰς σελίδας 205 - 208, ἔνθα γίνεται ἐνδιαφέρουσα περιγραφὴ τοῦ ἐθίμου τοῦ κλήδονα, καταχωρίζονται καὶ σχετικὰ δίστιχα, γνωστὰ ἀκόμη καὶ σήμερον, ὡς τὰ ἑξῆς:

*Ἄνοιξε τὸν κλήδονα νὰ βγῆ ὁ χαριτωμένος,
ὅπου τὰ κάστρα πολεμᾶ καὶ βγαίνει κερδεμένος.*

καὶ ἄλλο, γνωστὸν ἐκ τῆς Ἐρωφίλης (ἀρχὴ 3^{ης} πράξεως):

*Τὰ γέλια μὲ τὰ κλάσματα, μὲ τὴν χαρὰν ἢ πρίκα,
μὴν ὦραν ἐσπαρθήκασι κι δμάδι ἐγεννηθῆκα.*

Ὁ συγγραφεὺς σημειώνει, ὅτι οἱ νέοι καὶ αἱ νέαι γνωρίζουν πολλὰ δίστιχα τοῦ εἴδους τούτου καὶ ὅτι ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ «τραγωδίαι» εἰς λαϊκὴν γλῶσσαν, εἰς τὰς ὁποίας διακρίνει κανεὶς τὴν διαφορὰν τῶν νέων μουσῶν ἀπὸ τὰς ἀρχαίας. Δὲν παραλείπει ἐπίσης νὰ δώσῃ καὶ ἄλλας πληροφορίες σχετικὰς μὲ τὰ ποιητικὰ μέτρα καὶ τὰ μουσικὰ ὄργανα, ἔχων πάντοτε ὡς βάσιν κρίσεως τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικά, εἰς τὰ ὁποῖα ἀφιερώνει τὸ μεγαλύτερον μέρος τοῦ ἔργου του.

Ὅμοιαι συγκρίσεις καὶ παρατηρήσεις δημοσιεύονται εἰς τὸν δεύτερον τόμον.

¹⁾ Β' ἔκδοσις βελτιωμένη καὶ ἐπηυξημένη τὸ 1776 καὶ γ' τὸ 1783.

²⁾ Σελ. 134 τῆς β' ἔκδ. Σελ. 129 τῆς γ' ἔκδ.

³⁾ Κακὴ γραφὴ πιθανῶς ἀντὶ ἀκτίνα. Πρέπει νὰ σημειωθῆ, ὅτι τὰ ἑλληνικά κείμενα ἔχουν πολλοὺς παρατονισμοὺς καὶ ὀρθογραφικὰ σφάλματα, ὀφειλόμενα προφανῶς εἰς τυπογραφικὰς δυσκολίας καὶ πλημμελῆ γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Εἰς τὰ παρατιθέμενα ἐνταῦθα ὡς καὶ κατωτέρω εἰς τὴν παρούσαν μελέτην, κείμενα τραγουδιῶν δὲν διατηροῦμεν τὴν γραφὴν τῶν, ποικίλλουσιν εἰς τοὺς διαφόρους συγγραφεῖς, ἀλλ' ἀκολουθοῦμεν τοὺς ὀρθογραφικοὺς κανόνας, τοὺς ἐφαρμοζομένους σήμερον εἰς τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν.

⁴⁾ Ὁλόκληρον τὸ ἀκρόστιχον περιέλαβε τελευταίως ὁ Λ. Ι. Βρανούσης εἰς τὸν τόμον «Οἱ Πρόδρομοι» Βασικὴ Βιβλιοθήκη «Ἄετοῦ» ἀρ. 11, Ἀθῆναι 1955, σ. 66.

ἐκδοθέντα τὸ 1773. Ἀναφερόμενος ὁ συγγραφεὺς εἰς τὴν γνώμην τοῦ La Guilletière περὶ ὁμοιότητος νέων καὶ παλαιῶν τραγουδιῶν¹⁾, παρατηρεῖ, ὅτι οἱ σύγχρονοι Ἕλληνες ποιηταὶ γνωρίζουν νὰ ψάλλουν τὸ ρόδον καὶ τὴν ἀνοιξιν ὡς ὁ Ἄνακρέων καὶ ὅτι εἰς τὰ ἄσματά των εὐρίσκει κανεὶς ποιητικὸς σπινθῆρας ὄχι ἐσβεσμένους. Πρὸς διαπίστωσιν τούτων δίδει ὡς παραδείγματα στίχους λογίων στιχοῦργῶν εἰς σελ. 34 καὶ 39.

1781 Δημοτικοὶ στίχοι περιέχονται καὶ εἰς τὸ ἐν ἔτει 1781 εἰς στίχους συνταχθὲν βιβλίον τοῦ Καισαρίου Δαπόντε (1714-1784) «Γεωγραφικὴ Ἱστορία», τοῦ ὁποῦ ἀποσπάσματα ἐδημοσίευσεν ὁ Κ. Σάθας (Μεσαιωνικὴ Βιβλιοθήκη 3, Βενετία 1872, σ. μη'-ν') καὶ ὁ É. Legrand (Bibliothèque grecque vulgaire 3, Paris 1888, σ. 259-279). Τοιούτους στίχους εὐρίσκομεν εἰς τὰ ὑπὸ Λ. Ι. Βρανούση²⁾ δημοσιευθέντα ἀποσπάσματα τοῦ βιβλίου τοῦ Δαπόντε, ὡς:

Ἄσπρο τριαντάφυλλο βαστῶ καὶ θέλω νὰ τὸ βάψω,
κι ἂν τὸ πετύχω στὴ βαφή, πολλὰς καρδιὰς θὰ κάψω...

Ἐπιμελῆς ἔρευνα τοῦ βιβλίου τοῦ Δαπόντε θὰ φέρῃ εἰς φῶς καὶ ἄλλους ὁμοίους στίχους.

1800 *Voyage de Dimo et Nicolo Stephanopoli en Grèce pendant les années V et VI (1797 et 1798 v.St.). D'après deux missions dont l'une du gouvernement français et l'autre du général en chef Bonaparte. Rédigé par un des professeurs du Prytanée, avec figures, plans et vues levés sur les lieux. t. second. A Paris de l'imprimerie Guilleminet. An VIII³⁾ [1800] (σχ. 8^{ον} XVI + 319 + 1 λευκή).*

Εἰς τὴν σελίδα 34 ἀναγράφεται στίχος λαϊκοῦ μοιρολογίου:

Κλάψετε φίλοι καὶ δικοὶ τὸν ἀποχωρισμό μου.

Εἰς τὴν σελ. 73 γίνεται λόγος περὶ ἀπεσταλμένων, οἵτινες ἐκ διαφόρων μερῶν ἐλθόντες εἰς Γύθειον (Μαραθονήσι), ἵνα συναντήσουν τὸν Dimo Stephanopoli, διεξετραγῶδουν εἰς αὐτὸν τὰ δεινὰ τῶν ὑποδούλων. Ὁ φιλοξενῶν τὸν Stephanopoli μπῆς τοῦ Γυθείου ἐνόμισεν, ὅτι θὰ προσέδιδεν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον εἰς τὴν ἀφήγησιν τῶν ἀπεσταλμένων, ἐὰν τὴν συνώδευε μὲ θρηνώδεις στίχους δημοτικοῦ ἄσματος. Τρεῖς γυναῖκες τραγουδοῦν ἐναλλάξ καὶ ἓνας Μανιάτης συνοδεύει τὸ ἄσμα

¹⁾ Βλ. ἀνωτέρω σ. 55.

²⁾ Οἱ Πρόδρομοι. Βασικὴ Βιβλιοθήκη «Ἄετός» ἀρ. 11 Ἀθῆναι 1955, σ. 24 κέ.

³⁾ Τὸ ἔτος ὀρίζεται κατὰ τὸ ἡμερολόγιον τὸ καθιερωθὲν ὑπὸ τῆς πρώτης Γαλλικῆς Δημοκρατίας τοῦ 1792.

μὲ μουσικόν τι ὄργανον, εἶδος κιθάρας (*espèce de guitare*). Ἐν συνεχείᾳ παρατίθενται οἱ στίχοι δημῶδους θρήνου ἐν διαλόγῳ εἰς ὀκτασυλλάβους—ἑπτασυλλάβους στίχους, ἀντὶ δεκαπεντασυλλάβων:

«Ὁ Ξένος μὲ τὴν Ρούμελην»

Ὁ ξένος τῆς Ρούμελης:

Ὅλος ὁ κόσμος χαίρεται, ὅλοι βαροῦν παιγνίδια,
ἢ Ῥούμελη καὶ τὰ νησιὰ στέκουνε πικραμένα.

—Ρούμελη, γιὰ δὲν χαίρεσαι γιὰ δὲ βαρεῖς παιχνίδια;¹⁾

Ἡ Ρούμελη τοῦ ξένου:

Εἰς τὴν σκλαβιὰν ποῦ μὲ θωρεῖς σιὰ σίδιρα τοῦ Τούρκου
μπρὲ νὰ μοῦ πῆς νὰ χαρεθῶ πῶς τὸ βαστᾷ ἢ καρδιά σου;..²⁾

Μετὰ τοὺς στίχους τούτους, γνησίους δημοτικούς, ἀκολουθοῦν ἄλλοι (ἀποτελοῦντες 174 ἐν συνόλῳ) εἰς πλαστὸν δημῶδες ὕφος, ἀναφερόμενοι εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος, τὴν παλαιὰν αἴγλην, τὴν ἐλευθερίαν, τοὺς νόμους, τὴν σύγχρονον ἀξιοθρήνητον κατάστασιν, τὰς ἀνωφελεῖς ἐπεμβάσεις τῆς Ρωσίας κλπ. Ἀκολουθεῖ μετάφρασις τοῦ ἄσματος εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν.

Εἰς τὴν σελ. 90 δημοσιεύονται δύο ἐρωτικά δίστιχα μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν γαλλικὴν, ὡς καὶ ἕτερον δίστιχον μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως ἐπίσης, εἰς τὴν σελ. 91:

Στὴν Μπαμπαριὰν καὶ Τούνεζι, Τρίπολη καὶ Ἀλιζέρι
Ἐκεῖ βρίσκεται τ' ἀδέλφι μου χειμῶν³⁾ καὶ καλοκαίρι.

Ἀποσπασματικοὶ στίχοι ἢ ὀλόκληρα δημῶδη ἄσματα περιλαμβάνονται συμ- 1805
πωματικῶς εἰς βιβλία ἱστοριογράφων καὶ περιηγητῶν τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Οὕτως εἰς τὸ βιβλίον: *Voyage en Morée, à Constantinople, en Albanie et dans plusieurs autres parties de l'empire Othoman, pendant les années 1798, 1799, 1800 et 1801, par F. C. H. L. Pouqueville. A Paris 1805*, τ. 1er (8^{ov} VII+536), εἰς τὴν σ. 280-1, δημοσιεύεται μανιάτικο μοιρολόγι ἐν μεταφράσει εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν. Ἐν σελ. 282-286 περιλαμβάνονται 22 ἐρωτικά δίστιχα μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν γαλλικὴν, καὶ ἐν σελ. 287 ἄλλα 6 δίστιχα,

¹⁾ Οἱ στίχοι οὗτοι εἶναι συνήθεις εἰς ἄσμα ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἄλωσιν τοῦ Ναυπλίου ὑπὸ τῶν Τούρκων τὸ 1715. Βλ. Δημ. Α. Πετροπούλου, Ἱστορικά δημοτικά τραγούδια τῆς Πελοποννήσου. Πελοποννησιακά, τ. 1^{ος}, Ἀθῆναι 1955, σ. 176 κέ.

²⁾ Πρὸβλ. *É. Legrand*, Collection de monuments pour servir à l'étude de la langue péo-hellénique. N° 8, Paris 1870. Τοῦ ἰδίου, Recueil de chansons populaires grecques, Paris 1873, σ. 108 ἀρ. 62.

cotsakias, (δηλ. κοτσάκια), ὡς τὰ ὀνομάζει μὲ τὸν γνωστὸν καὶ σήμερον εἰς τινὰς ἑλληνικοὺς τόπους ὄρον, μεταφρασμένα ἐπίσης εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν. Ἐν σελ. 320 δημοσιεύεται ἕτερον μοιρολόγιον μόνον ἐν μεταφράσει εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν.

Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς περιέλαβε δημοτικοὺς στίχους καὶ εἰς τὸ βιβλίον του *Voyage dans la Grèce*, ἐκδοθὲν τὸ 1820. Περὶ τούτου γίνεται κατωτέρω λόγος, κατὰ τὴν τηρουμένην χρονολογικὴν σειρὰν.

Εἰς τὸ βιβλίον: *Bruchstücke zur nähern Kenntniss des heutigen Griechenlands, gesammelt auf einer Reise von J.L.S. Bartholdy im Jahre 1803-1804. Erster Theil. Berlin 1805* (8^{ον} σ. XII+518), ἐν σελ. 434 δημοσιεύεται ἐν γερμανικῇ μεταφράσει ἢ γνωστὴ παραλογή «Ὁ Μαιριανὸς καὶ ἡ ἀδελφὴ του¹⁾» καὶ εἰς τὸ τέλος τοῦ βιβλίου, ἐν παραρτήματι, μουσικὴ καταγραφή τοῦ ρυθμοῦ τριῶν ἑλληνικῶν χορῶν.

- 1814 Πρώτη συστηματικὴ συλλογὴ ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, προσηγηθεῖσα τῆς τοῦ Fauviel, ἀλλὰ παραμείνασα ἀνέκδοτος περὶ τὰ 120 ἔτη, εἶναι ἢ τοῦ Γερμανοῦ βαρόνου Werner von Haxthausen. Τὰ περὶ τῆς ἀφορμῆς τῆς συλλογῆς αὐτῆς ἐκ τῆς ἐκδόσεως τῶν σερβικῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων ἐν Βιέννῃ τὸ 1814 ὑπὸ τοῦ σλαβολόγου ἐφόρου τῆς αὐτοκρατορικῆς βιβλιοθήκης Koritar²⁾, καθὼς καὶ τὰ περὶ τῆς συνδρομῆς τῶν ἐκεῖ ἐγκατεστημένων Ἑλλήνων λογίων καὶ ἐμπόρων, ὡς τοῦ ἐκ Θεσσαλίας Θεοκλήτου Φαρμακίδου, τοῦ Θεοδώρου Μανούση ἐκ Σιατίστης, βραδύτερον καθηγητοῦ τῆς Ἱστορίας εἰς τὸ Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν, τοῦ Ἰωάννου Ὀλυμπίου, τοῦ Ν. Χορτάκη ἐκ Σμύρνης, τοῦ Φ. Ἡλιάδου κ. ἄ., εἶναι γνωστὰ καὶ δὲν εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ ἐπαναλάβωμεν ἑδῶ.³⁾ Ἀξιοσημεῖωτον

¹⁾ Τὸ αὐτὸ ᾄσμα γαλλιστὶ ἐν τῇ γαλλικῇ μεταφράσει τοῦ ἔργου: *Voyage en Grèce fait dans les années 1803 et 1804 par J.L.S. Bartholdy, traduit de l'Allemand par A du C***, Deuxième partie. Paris 1807*, σ. 139-144.

²⁾ Περὶ Koritar ὡς λογοκριτοῦ ἑλληνικῶν βιβλίων καὶ τῶν σχέσεών του πρὸς Ἑλληνας λογίους βλ. *P. K. Enepekides, Koritar und die Griechen. Nach ungedruckten Akten und Briefen aus den Archiven in Wien, München und Paris. Ἐν Wiener Slavistisches Jahrbuch*, τ. III, σ. 53-70.

³⁾ Βλ. σχετικὰς πληροφορίας καὶ κρίσεις: *Χρονολογία*, Σύγγραμμα περιοδικόν, ἐκδιδόμενον δις τοῦ μηνὸς ὑπὸ Θ. Νικολαΐδου Φιλαδελφέως καὶ Ντέκα Δ. Πασχαλίδου, τ. 3^{ος} ἐν Ἀθῆναις 1865, σ. 302. Ἡλ. Π. Βουτιερίδου, Ἄγνωστος συλλογὴ δημοτικῶν μας τραγουδιῶν, Νέα Ἔστια τ. 11 (1932) τεῦχος 133, σ. 687-689. Σ. Β. Κουγέα, Neugriechische Volkslieder, gesammelt von Werner v. Haxthausen... Ἑλληνικά, 8 (Ἀθῆναι 1935), σ. 376-382. Πρβλ. Τοῦ

ὅμως εἶναι, ὅτι, παρὰ τὰς προτροπὰς τῶν φίλων του, καὶ προπαντὸς τοῦ μεγάλου Gœthe¹⁾, τῶν ἀδελφῶν Grimm, v. Stein, Thiersch κ. ἄ., ὁ Haxthausen δὲν κατώρθωσε νὰ ἐκδώσῃ τὴν συλλογὴν του καὶ οἱ δισταγμοὶ καὶ ἡ βραδύτης του συνετέλεσαν σὺν τοῖς ἄλλοις νὰ λάβῃ γνῶσιν τῆς περὶ τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια κινήσεως ὁ Γάλλος C. Fauriel παρὰ τῶν ἐν Παρισίοις Ἑλλήνων Ἀδαμαντίου Κοραῆ, Ν. Πίτκολου κ. ἄ.,²⁾ καὶ νὰ καταρτίσῃ καὶ δημοσιεύσῃ τὴν ἰδικήν του συλλογὴν.

Ἡ συλλογὴ Haxthausen ἐξεδόθη μόλις τὸ 1935³⁾ εἰς τὸ Münster i. W. μετὸν τίτλον: *Neugriechische Volkslieder, gesammelt von Werner von Haxthausen. Urtext und Übersetzung herausgegeben von Karl Schulte Kemminghausen und Gustav Soyter.* (σχ. 8^{ov} σ. IX + 195)⁴. Περιέχει ἄσματα

ἰδίου, Ἡ παλαιστάτη συλλογὴ ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τοῦ Γερμανοῦ βαρῶνου Werner von Haxthausen, Ἑλληνικὴ Δημιουργία τ. Ε' τεῦχος 5^ο (1 Μαρτίου 1950) σ. 329-334. Γιάννη Βλαχογιάννη, Κλέφτες τοῦ Μοριά, Ἀθήναι 1935 σ. 198. Γ. Α. Μέγα, Μία παλαιὰ συλλογὴ τραγουδιῶν τοῦ λαοῦ μας, Νέα Ἑστία τ. 19 (1936) τεῦχος 223 σ. 460-462. Ν. Α. Βέη, Τὰ μαλώματα τῶν βουνῶν στὰ νεοελληνικὰ γράμματα κι ὁ βερολιναῖος πάπυρος 284, Νέα Ἑστία 35 (1944) τεῦχος 398, σ. 50 κέ. Γεωργ. Χρ. Σούλη, Γύρω ἀπὸ τὴν συλλογὴ τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τοῦ Haxthausen, Νέα Ἑστία, τ. 50, τεῦχος 581 (15 Σεπτεμβρίου 1951) σ. 1218-1220. Σ. Β. Κουγέα, Ἡ πρὸς τοὺς Ἑλληνας καὶ τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῶν Ἑλλήνων ἀγάπη τοῦ Niebuhr, Ἑλληνικά, 12 (1952) σ. 294 κέ.

¹⁾ Ὁ Gœthe ἀπὸ τὸν Haxthausen ἐγνώρισε τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια καὶ ἐξετίμησε τὴν ἀξίαν των. Ὁ ἴδιος μετέφρασε καὶ ἐδημοσίευσε δημοτικὰ τραγούδια εἰς τὸ περιοδ. *Über Kunst und Altertum* Δ', 1 (1823). Περὶ τούτου βλ. τὰς ἐν τῇ ἀνωτέρω ὑποσημειώσει παραπομπάς, ὡς καὶ K. Dieterich, Gœthe und die neugriechische Volksdichtung ἐν *Hellas Jahrbuch* 1929, σ. 61-81. Σ. Κουγέα, Ὁ Γκαίτε καὶ ἡ νεωτέρα Ἑλλάς, Νέα Ἑστία τ. 11 (1932) τεῦχος 132, σ. 621-631. G. Soyter, Neugriechische Lieder, Disticha und Sprichwörter aus der v. Haxthausen'schen Sammlung, *Λαογραφία* 11, σ. 191. Ν. Βέην, ἐνθ' ἄν.

²⁾ Ἡ συλλογὴ Haxthausen, καίτοι ἀνέκδοτος, ἦτο γνωστή, ὡς ἀποδεικνύουν καὶ σχετικὰ δημοσιεύματα εἰς τὰ ἐν Βιέννῃ ἐκδιδόμενα ἑλληνικὰ περιοδικά: Φιλολογικὸς Τηλέγραφος, ἦτοι Ἑλληνικοῦ Τηλεγράφου φιλολογικά, ἀρ. 5, 28 Φεβρουαρίου 1818, σ. 19 (ἄρθρον Κ. Σκούφου μετὸν τίτλον *σύμμεικτα*), Ἐρμῆς ὁ Λόγιος, 1 Νοεμβρίου 1818, σ. 639 (ἄρθρον Κ=Κ. Κοκκινάκη). Πρβλ. καὶ Ἡλ. Βουτισριδην, ἐνθ' ἄν. Σ. Κουγέαν, Ἑλληνικά, 8 σ. 378.

³⁾ Τὸ προηγούμενον ἔτος 1934 εἶχε δημοσιευθῆ εἰς τὴν *Λαογραφίαν* τόμ. 11, σ. 191-215 ὑπὸ Gustav Soyter ἐκ τῆς συλλογῆς Haxthausen, ἀνευρεθείσης ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Schulte-Kemminghausen τὸ 1933, μέρος τῶν κειμένων, ἅτινα δὲν εἶχον μεταφρασθῆ εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν ὑπὸ τοῦ συλλογέως. Τὰ κείμενα ταῦτα εἶναι 19 δημοτικὰ τραγούδια, 69 δίστιχα, 82 παροιμίαι, ὡς καὶ σημειώσεις εἰς στίχους 10 τραγουδιῶν περιληφθέντων καὶ εἰς τὴν συλλογὴν Passow (Τραγούδια ρωμαίικα, Lipsiae, 1860).

⁴⁾ Βλ. βιβλιοκρισίαν Γ. Α. Μέγα, ἐν Ἐπετηρίδι Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν, 11 (1935) σ. 525-529.

διάφορα, ἀκριτικά, κλέφτικα, παραλογές, ἀγάπης, μοιρολόγια, ναυτικά, δίστιχα, ἄνευ κατατάξεως κατὰ εἶδη, περιλαμβανόμενα εἰς δύο μέρη. Τὸ πρῶτον (Lieder mit der Übersetzung Haxthausens) περιέχει 45 δημῶδη ἄσματα, ἔξ ὧν τὰ 42 ἐκ τῶν χειρογράφων Θ. Μανούση, 16 δίστιχα καὶ 3 ποιήματα λόγια. Τὸ δεύτερον (Lieder und Distichen mit Prosaübertragung von G. Soyter) περιέχει 25 δημῶδη ἄσματα, 71 δίστιχα καὶ 4 λαϊκὰ τραγούδια τῶν πόλεων. Ἐν παραρτήματι τοῦ βιβλίου, εἰς τὸ τέλος, δημοσιεύεται ἡ μουσικὴ καταγραφή 17 ἁσμάτων καὶ χάρτης τῶν τόπων τῶν ἀναφερομένων εἰς τὰ ἄσματα. Ἡ συλλογὴ εἶναι πολυτιμοτάτη, διότι περιέχει τὰ παλαιότερα ἐκ τῶν σωζομένων κειμένων νεοελληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, καταγεγραμμένα μὲ πιστότητα καὶ ἐπιμέλειαν, ἄνευ ἐπεμβάσεως τοῦ συλλογέως, ὡς ἐγένετο ἐνίοτε εἰς νεωτέρας συλλογὰς. Ὀλίγα μόνον λάθη ἔχομεν νὰ παραιτηθῶμεν, κυρίως εἰς ὄνόματα, ὡς Agos ἀντὶ Agas, Νικοζιάρης ἀντὶ Νικοτσάρης, Βαρτζόγης ἀντὶ Μπαρτζώκας κ.ἄ. Ἄσμάτων τινῶν δημοσιεύονται δύο παραλλαγáι, προερχόμεναι προφανῶς ἐκ διαφόρων προσώπων.

1818 *Διάφορα ἠθικά καὶ ἀστεῖα στιχουργήματα, ἐκδοθέντα ὑπὸ Ζήση Δαούτη, τοῦ ἐκ Τυρνάβου τῆς Θεσσαλίας, καὶ τυπωθέντα διὰ δαπάνης τῶν εἰλικρινεστάτων καὶ φιλογενεστάτων φίλων του κυρίων Παρίση Δημητρίου Παμφύλου, τοῦ ἐκ Τυρνάβου τῆς Θεσσαλίας, καὶ Δημητρίου Χ. Σωτήρ Μαλκότζογλου, τοῦ ἐκ Ροδοστοῦ τῆς Θράκης. Ἐν Βιέννῃ τῆς Ἀουστρίας. Ἐκ τῆς τυπογραφίας τοῦ Ἰωάννου Βαρθ. Ζβεκίου. 1818 (σχ. 8^{ον} σ. 128).*

Εἰς τὸν πρόλογόν του ὁ συγγραφεὺς ἐξηγεῖ τὸν τρόπον τῆς ἐργασίας του. Εὗρισκόμενος εἰς Ἰάσιον καὶ Βουκουρέστιον πρὸ πολλῶν ἐτῶν, συνέλεξεν ἀπὸ διάφορα καταστιχάκια (κοινῶς μισμαγιά¹⁾ λεγόμενα) τῶν φίλων του στιχουργήματα, ἐκ τῶν ὁποίων ἀπεφάσισε νὰ τυπώσῃ τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ του περιεχόμενα. Δὲν γνωρίζει τοὺς ποιητὰς τῶν στιχουργημάτων καὶ δὲν ἀναγράφει τὰ ὄνόματά των παρακαλεῖ δὲ ὅλους νὰ τοῦ στείλουν ποιήματα, διὰ νὰ τὰ δημοσιεύσῃ, καὶ δηλώνει ὅτι θ' ἀναγράψῃ τὰ ὄνόματα τῶν ἀποστολέων²⁾.

Τὰ μέχρι τῆς σελίδος 122 δημοσιευόμενα εἶναι ποιητικαὶ συνθέσεις λογίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Ἀπὸ τῆς σελ. 122-126 δημοσιεύονται 49 δίστιχα γνησίως δημοτικά, ὡς καὶ 6 τοιαῦτα ἐν σελ. 128. Ταῦτα ἀποτελοῦν τὴν πρώτην πολυαριθμότεραν συλλογὴν εἰς τὸ εἶδος των, ὅσον γνωρίζομεν. Εἰς τὰς σελ. 126-128 περιέχονται ἐπίσης ἄλλα 33 δίστιχα λόγια.

¹⁾ Τὸ τουρκικὸν mesma = συλλογὴ, ἀπάνθισμα.

²⁾ Τὸν πρόλογον καὶ μέγα μέρος τῆς συλλογῆς Δαούτη περιέλαβε ὁ Λ. Ι. Βρανούσης εἰς τὸν τόμον «Οἱ Πρόδρομοι» Βασικὴ Βιβλιοθήκη «Ἄετοῦ» ἀρ. 11, Ἀθῆναι 1955, σ. 69 κέ.

Ἐξ ἐπισκέψεως καὶ γνωριμίας τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τοῦ παρελθόντος αἰῶνος προέρχονται οἱ στίχοι, οἱ περιεχόμενοι ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ *Edward Dodwell, Esq. F.S.A.*, δημοσιευθέντι ἐν Λονδίῳ τὸ 1819 μὲ τὸν τίτλον: *A classical and topographical tour through Greece during the years 1801, 1805 and 1806. Vol. II. London, printed for Rodwell and Martin. New Bond-Street. 1819* (σχ. 4^{ον} σ. 537).

Ἐν σελ. 18, ὑποσημ. 1, ἀναγράφεται μὲ ὀρθογραφικὰ σφάλματα τὸ δίστιχον:

Νά ἦτανε ὁ οὐρανὸς χαρτὶ καὶ ἡ θάλασσα μελαινι,
διὰ τὰ γράφειν τοὺς πόνους μου ἀκόμη δὲν ἐφθαινε.

Ἄλλο δίστιχον ἀναγράφεται ἐν σελ. 19, σημ. 1:

Νὰ χαμηλώναν τὰ βουνά, νὰ ἴβλεπα τὴν Ἀθήνα,
νὰ ἴβλεπα τὴν ἀγάπη μου, ποὺ περπατεῖ σὰν χήνα,

καὶ σχολιάζεται ἡ περίεργος ἑλληνικὴ παρομοίωσις τοῦ βαδίσματος γυναικὸς μὲ τὸ βάδισμα χήνας.

Voyage dans la Grèce, comprenant la description ancienne et moderne d'Épire, de l'Illyrie grecque, de la Macédoine Cisaxienne, d'une partie de Triballie, de la Thessalie, de l'Acarnanie, de l'Étolie ancienne et épictète, de la Locride Hespérienne, de la Doride et du Péloponnèse; avec des considérations sur l'archéologie, la numismatique, les mœurs, les arts, l'industrie et le commerce des habitants de ces provinces par F.C.H.L. Pouqueville¹⁾, t. Ier, Paris, chez Firmin Didot, père et fils, 1820. Εἰς σελ. 384 δημοσιεύεται γαμήλιον ᾄσμα ἐξ Ἡπείρου, ἐν μεταφράσει εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν²⁾. Εἰς τὸν 2^{ον} τόμον τοῦ ἰδίου ἔργου, σ. 164, δίδονται πληροφορίες περὶ ᾄσματος ἀναφερομένου εἰς Ἰωάννινα: Heureux qui a vu Janina des hauteurs du Driscos...³⁾. Εἰς τὸν 3^{ον} τόμον, σ. 16, ὁμιλῶν περὶ τῆς περιφερείας Χασίων ὁ συγγραφεὺς, ἀναφέρει καὶ περὶ τοῦ ᾄσματος τοῦ Μπουκουβάλα, τὸ ὁποῖον συγκρίνει μὲ τὰ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ᾄσματα τοῦ Ἀρμοδίου καὶ τοῦ Ἀριστογείτονος⁴⁾. Ἐν ὑποσημειώσει δίδει πληροφορίας περὶ τῆς γεωγραφικῆς ἐξαπλώσεως τοῦ ᾄσματος, τῆς ἐντυπώσεως τὴν ὁποίαν προκαλεῖ τοῦτο εἰς τοὺς χριστιανοὺς Ἀλβανούς, περὶ τῆς χρονολογίας του, ὡς καὶ βιογραφικὰς εἰδήσεις περὶ τοῦ Μπουκουβάλα. Ἐν συνεχείᾳ παραθέτει 7 στί-

¹⁾ Βλ. καὶ ἀνωτ. σ. 61. Τοῦ ἔργου τούτου ἐγένετο δευτέρα ἔκδοσις τὸ 1826.

²⁾ Σελ. 54 τοῦ 2^{ου} τόμου τῆς β' ἐκδόσεως.

³⁾ Σελ. 342 τοῦ αὐτοῦ τόμου τῆς β' ἐκδόσεως.

⁴⁾ Περὶ τούτων βλ. *C. Fauriel, Chants populaires de la Grèce moderne*, τ. 1^{ος} σ. CIV.

χους τοῦ κειμένου τοῦ τραγουδιοῦ εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν γαλλικὴν. Ἐξ ὧσων γνωρίζομεν μέχρι σήμερον ἡ καταγραφή αὕτη τοῦ ᾄσματος εἶναι ἡ παλαιότερα, ἀλλ' ἡ κακὴ γραφή καὶ ἡ παρανόησις τῶν λέξεων καθιστοῦν μερικὸς ἐκ τῶν στίχων κακοτέχνους καὶ ἄνευ νοήματος¹⁾. Ἄλλην παραλλαγὴν τοῦ ᾄσματος ἀριωτέραν παρεχώρησεν ὁ Rouqueville εἰς τὸν C. Fauriel, ὁ ὁποῖος ἐκ ταύτης καὶ δύο ἢ τριῶν ἄλλων συνέθεσε τὴν εἰς τὸν πρῶτον τόμον τῆς ἐκδόσεώς του περιληφθεῖσαν παραλλαγὴν²⁾.

Εἰς τὸν 4^{ον} τόμον, σελ. 238, τοῦ αὐτοῦ βιβλίου (εἰς τὴν β' ἐκδοσιν τοῦ 1826) δημοσιεύεται καλὴ σχετικῶς παραλλαγὴ ἐκ 13 στίχων τοῦ κλέφτικου τραγουδιοῦ «Ὁ ἄρρωστος κλέφτης»³⁾ καὶ μετάφρασις εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν. Ἡ παρεχομένη παρὰ τοῦ συγγραφέως πληροφορία, ὅτι τὸ ᾄσμα ἐψάλλετο κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν 40 Μαρτύρων (quarante Saints, ὡς λέγει) σχετικὴν μόνον ἀξίαν δύναται νὰ ἔχη ὑπέθεσε τοῦτο πιθανώτατα ὁ Rouqueville ἐκ τοῦ ὅτι ὁ πρῶτος στίχος ἀναφέρει σαράντα Κλέφτες: *Σαράντα Κλέφτες ἤμασταν, σαράντα χαραμῆδες...*

Τὸ ᾄσμα θὰ ἐψάλλετο ἴσως καὶ κατὰ τὴν ἑορτὴν τῶν 40 Μαρτύρων, εὐκαιρίας διδομένης, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλας περιστάσεις.

Δημοτικὰ ᾄσματα περιέχονται καὶ εἰς τὸ ἐν ἔτει 1820 ἐπίσης ἐκδοθὲν βιβλίον: *Travels in Sicily, Greece and Albania by the Rev. Thos-Smart Hughes, late fellow of Saint John's and now fellow of Emmanuel College Cambridge. Illustrated with engravings of maps scenery plans etc. in two volumes. II. London 1820* (σχ. 4^{ον} σ. VIII+393).

Εἰς τὴν σ. 75, ὁμιλῶν ὁ συγγραφεὺς περὶ τῶν γλωσσικῶν ἀπόψεων τοῦ Ἰ. Βηλαρά, παραθέτει ἑλληνιστὶ τὸ κείμενον τοῦ γνωστοῦ ποιήματός του:

πουλάκι ξένο

ξενητεμένο...

Εἰς τὴν σελ. 170, ἐν ὑποσημειώσει, δημοσιεύεται σουλιώτικο τραγούδι ἀρχόμενον μετὰ τοὺς στίχους:

*Μὴν προσκυνᾶτε, πρὸς παιδιὰ, ραϊάδες μὴν γενῆτε,
εἶναι ὁ Φῶτος ζωντανός, πασιὰ δὲν προσκυνάει...*

¹⁾ Στίχ. 4 π. γ.: *νὰ καταπάφη ὁ κουρνιαχθὸς καὶ νὰ μὴ ντρέπη τ' ἀσκέρι*. Περὶ τῆς φθορᾶς τῶν στίχων τούτων βλ. καὶ C. Fauriel, ἔνθ' ἄν. σ. 10.

²⁾ Ἐνθ' ἄν. σ. 12. Ὁ Rouqueville εἰς τὴν β' ἐκδοσιν τοῦ ἔργου του, σ. 328 σημ. 1, παρατηρεῖ, ὅτι δὲν ἤκουσε ποτὲ τοὺς παρὰ τοῦ Fauriel προστεθέντας στίχους.

³⁾ Παραλλαγὰς τοῦ ᾄσματος βλ. ἐν *Λαογραφία* 5, 69.

καὶ συνεχιζόμενον μὲ στίχους ἄλλου σουλιώτικου τραγουδιοῦ, ἐν τῷ ὁποίῳ ἀπὸ τὸ πουλὶ ἀγγέλλεται ἡ πτώσις τοῦ Σουλίου, τῆς Κιάφας, τοῦ Ἀβαρίκου:

Ἐνα πουλάκι ξέβγαινε ἀνάμεσα εἰς τὴν Πάργαν...

Εἰς τὴν συλλογὴν Fauriel (τ. 1^{ος} σ. 298 καὶ σ. 300), ἐκδοθεῖσαν μετὰ τέσσαρα ἔτη, χωρίζεται τὸ τραγούδι εἰς δύο.

Ἐν παραρτήματι (Appendix), σ. 385-387, δημοσιεύεται μακρὸν ποίημα (οἶμα εἰς δεκαπεντασுλλάβους ὁμοιοκαταλήκτους στίχους) λαϊκοῦ στιχουργοῦ ἔξ 64 στίχων μὲ τίτλον: «Verses on the Han of Valliaré — Στίχοι περὶ τῶν ἰδίων τὸ χάνι Βαλλιαρὲ ὁμιλεῖ πρὸς τοὺς ἑξακόσιους σκοτωμένους Γαρδικιώτας». Μετὰ τὸν στ. 12 σημειοῦται: «Ἀποκρίνονται οἱ σκοτωμένοι εἰς τὸ Βαλλιαρὲ τὸ χάνι». Μετὰ τὸν στ. 52 σημειοῦται: «Ἐκ μέρους τοῦ ὑπερτάτου βεζίρη Ἀλῆ πασᾶ πρὸς τοὺς γειτόνους του» καὶ συνεχίζεται τὸ ποίημα. Εἰς τὰς σελ. 388-393 δημοσιεύεται κείμενον ἐκ κενυραϊκῆς ἑφημερίδος ὡς δεῖγμα τῆς νέας ἑλληνικῆς γλώσσης.

Ἀξιοσημείωτος εἶναι καὶ ἡ ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ, σ. 191, τοῦ αὐτοῦ βιβλίου, ἐκδοθέντι τὸ ἴδιον ἔτος, παρεχομένη εἴδησις, ὅτι οἱ χωρικοὶ τῆς Πελοποννήσου τιμοῦν τὰ κατορθώματα τοῦ Ἀλῆ Φαρμάκη μὲ μεγάλο χαρακτηριστικὸν ποίημα πρὸ τεσσάρων ἐτῶν συντεθέν.

Εἰς τὴν αὐτὴν χρονικὴν περίοδον ἀνήκουν ἄσματα καὶ δίστιχα περιληφθέντα εἰς χειρόγραφον ἔξ 87 φύλλων τοῦ Γερμανοῦ ἱστορικοῦ καὶ πολιτικοῦ Βαρθόλδου Γεωργίου Niebuhr, ἐν τῇ κρατικῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Βερολίνου (Berlinensis graecus ἀριθ. 24).¹⁾ Τὰ ἄσματα ταῦτα παρεδόθησαν εἰς τὸν Niebuhr, εὐρισκόμενον ἐν Ρώμῃ κατὰ τὸ 1822, παρὰ τοῦ περιηγηθέντος τὴν Ἑλλάδα πρὸ τοῦ ἔτους 1822 βαρόνου von Sack, ἔμειναν δὲ ἀνέκδοτα καὶ ἄγνωστα ἐπὶ μακρότατον χρόνον. Ἐδημοσιεύθησαν μόλις τὸ 1952 παρὰ τοῦ καθηγητοῦ Σ. Β. Κουγέα εἰς εἰδικὴν μελέτην μὲ τὸν τίτλον: *Ἡ πρὸς τοὺς Ἑλληνας καὶ τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῶν Ἑλλήνων ἀγάπη τοῦ Niebuhr*. Περιοδ. *Ἑλληνικά*, τόμ. 12, Θεσσαλονίκη 1952, σ. 273-300. Ἐκ τῆς δημοσιεύσεως ταύτης φαίνεται, ὅτι τὸ ἐν λόγῳ χειρόγραφον τοῦ Niebuhr περιέχει μαζί μὲ ἄλλα ἄσματα λογίων τῆς ἐποχῆς ἐκείνης καὶ δίστιχα δημοτικὰ ἢ δημώδους μορφῆς, ὡς τὰ ἐν φύλλῳ 9^α (7 δίστιχα), τὰ ἐν φ. 10^β καὶ 11^β (14 δίστιχα μὲ ἐπιγραφὴν τραγούδια τῆς Κύπρου), τὰ ἐν φ. 12^β πέντε δίστιχα ἐπιγραφόμενα «ἕτερα μὲ ὕφος πολίτικον», τὰ ἐν φ. 15^β ἑπτὰ ὁμοιοκατάληκτα

¹⁾ Δὲν εἶναι γνωστόν, ἂν τὸ χειρόγραφον τοῦ Niebuhr ἐσώθη ἀπὸ τὴν κατὰ τὸν τελευταῖον πόλεμον καταστροφὴν τῆς Berliner Staatsbibliothek. Ἀντίγραφόν του ἔχει κατατεθῆ ὑπὸ τοῦ καθηγητοῦ Σ. Κουγέα εἰς τὸ τμήμα χειρογράφων τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης.

δίστιχα, επιγραφόμενα «ἕτερα κατὰ τὸ ὕφος τῶν Πολιτῶν», ὡς καὶ τινε καθαρῶς δημοδούς συνθέσεως περιλαμβανόμενα μεταξὺ ἄλλων λογίων εἰς τὰ φύλλα 35 - 85^α· (ιδιαιτέρως ἀξιοσημεῖωτα διὰ τὸ δημοῶδες ὕφος των τὰ ἐν φύλλῳ 49^β δεκατρία ἀνεπίγραφα τετράστιχα δι' ἄλλης χειρὸς καὶ μελάνης).

Δημοτικά τινε ἄσματα συνέλεξε κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους 1822 - 1823 καὶ περιέλαβεν εἰς βιβλίον του ὃ μετασχὼν εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν Γάλλος ἀξιωματικὸς Voutier. Περὶ τούτων ὅμως, ἐκδοθέντων τὸ 1826, θὰ γίνῃ λόγος κατωτέρω, κατὰ τὴν ἀκολουθοῦμένην χρονολογικὴν σειρᾶν.

Β'. Ἡ συλλογὴ Fauriel καὶ αἱ μετ' αὐτὴν δημοσιεύσεις.

1824-1825

Ἡ συλλογὴ ἑλληνικῶν τραγουδιῶν τοῦ C. Fauriel (1772 - 1844)¹⁾ ἐξεδόθη εἰς δύο τόμους μὲ τὸν τίτλον: *Chants populaires de la Grèce moderne, recueillis et publiés avec une traduction française, des éclaircissements et des notes, par C. Fauriel, tome 1er, Chants historiques. A Paris, chez Firmin Didot, père et fils, 1824* (8^{ov} σ. CXLIV + 306). *Tome 2ème Chants historiques, romanesques et domestiques. A Paris 1825* (8^{ov} σ. 391).

Εἰς τὸν πρῶτον τόμον περιλαμβάνονται πρόλογος καὶ μακρὰ εἰσαγωγὴ (discours préliminaire) ἐξ 137 σελίδων, ἐν τῇ ὁποίᾳ ἀναπτύσσονται, κατὰ τρόπον ἐλέγχοντα βαθεῖαν γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς γραμματείας καὶ τῆς ἑλληνικῆς ζωῆς, τὰ περὶ τῆς ἀξίας τῶν νεοελληνικῶν δημοδῶν ἄσμάτων, τῶν διαφορῶν εἰδῶν τούτων, τῆς σχέσεώς των πρὸς τὰ ἀρχαιότερα, ὡς καὶ τὰ περὶ τῆς ζωῆς τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων καὶ δὴ τῶν ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγωνιζομένων ἀρματολῶν καὶ κλεφτῶν²⁾· ἀκολουθοῦν μετὰ ταῦτα 45 ἄσματα μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν. Εἰς τὸν δεύτερον τόμον περιλαμβάνονται 90 ἄσματα καὶ 71 δίστιχα μετὰ μεταφράσεων εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν. Εἰς τὸ τέλος τοῦ τόμου, σ. 435 κέ., δημοσιεύεται ὁ ἐθνικὸς ὕμνος τοῦ Διον. Σολωμοῦ μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως ὑπὸ Stanislas Julien. Ἐκά-

¹⁾ Περὶ τῆς ζωῆς καὶ τοῦ ἔργου τοῦ C. Fauriel βλ. ἰδίᾳ: Ozanam, M. Fauriel et son enseignement à la Faculté des lettres, ἐν τῷ περιοδ. Correspondant, Recueil périodique, religion, philosophie, politique, sciences, littérature, beaux arts, t. 10ème, Paris 1845, σ. 344-377. Notices historiques sur la vie et les travaux de M. C. Fauriel par M. Guignaut, Paris 1862. I. B. Galley, Claude Fauriel, Membre de l'Institut, 1772-1844. Saint-Étienne 1909. Σίμων Μενάρδου, Περὶ τῆς πρώτης ἐκδόσεως τῶν δημοτικῶν μας τραγουδιῶν. Ἐν Ἀθήναις 1925.

²⁾ Ἀξιοσημεῖωτον εἶναι τὸ περὶ τῆς εἰσαγωγῆς ταύτης γραφὲν παρὰ τοῦ Marcellus (Chants du peuple en Grèce, Paris 1851, τ. 1^{ος} σ. VII), ὅτι μὲ ὅσα εἶπεν ὁ F. δὲν ἄφησε τίποτε πλέον νὰ εἰπῇ κανεὶς (n' a laissé rien à dire après lui).

στου ἄσματος προηγουῖνται εἰσαγωγικαὶ σημειώσεις (argument), σχετικαὶ πρὸς τὴν προέλευσιν τῆς παραλλαγῆς, τὴν χρονολογίαν, τὴν ζωὴν τοῦ ἥρωος, ὡς καὶ τὰς προγενεστέρως τυχόν δημοσιεύσεις. Τὰς πληροφορίας ταύτας, ὡς λέγει ὁ Fauriel (τ. 1^{ος} σ. V), δὲν συνεκέντρωσε ἀπὸ βιβλία, ἀλλ' ἀπὸ φωτισμένους Ἑλληνας ἀγαπῶντας τὴν πατρίδα των.

Ἡ συλλογὴ Fauriel εἶναι τὸ θετικώτερον ἀποτέλεσμα τῆς περὶ τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια κινήσεως κατὰ τὰς δύο πρώτας δεκαετηρίδας τοῦ παρελθόντος αἰῶνος. Τὰ πρῶτα ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια ἐγνώρισεν οὗτος ἐκ τῆς συζητήσεως περὶ βαλκανικῶν δημοδῶν ἄσμάτων, τῆς γενομένης μετὰ τὴν ἐν ἔτει 1814 ἔκδοσιν σερβικῶν τραγουδιῶν ἐν Βιέννῃ ὑπὸ τοῦ Koritar καὶ ἐκ συλλογῆς ἑλληνικῶν τραγουδιῶν, ἀποσταλέντων ὑπὸ τοῦ ἐκ Σιατίστης ἐν Βιέννῃ σπουδάζοντος Θεοδώρου Μανούση εἰς τὸν διαμένοντα ἐν Παρισίοις Ἄδ. Κοραῆν ¹⁾. Ὁ Fauriel ἐξετίμησε τὴν ἀξίαν των καὶ μετὰ ἰδιαίτερου ζήλου καὶ ἐνθουσιασμοῦ ἐπεδόθη ἔκτοτε εἰς τὴν συλλογὴν των. Ἄν καὶ οὐδέποτε ἐπεσκέφθη τὴν Ἑλλάδα ²⁾, κατώρθωσε, μὲ τὴν διακρίνουσαν αὐτὸν ὀξύνοϊαν καὶ πείραν, ὡς καὶ τὴν ἔμφυτον αἴσθησιν τοῦ ὠραίου καὶ τὴν ἀγάπην πρὸς πᾶσαν λαϊκὴν δημιουργίαν, νὰ συγκεντρώσῃ σημαντικὸν ἀριθμὸν τραγουδιῶν. ³⁾ Βοηθοὺς εἰς τοῦτο εἶχε φίλους τοῦ Ἑλληνας, τὸν Κοραῆν, Πίκολον, Κλωνάρην, Μακροῆν, Μουστοξύδην, Μαυρομάτην, Τριανταφύλλου κ. ἄ. ⁴⁾

¹⁾ *Χρονολογία*, Σύγγραμμα περιοδικὸν ἐκδιδόμενον δις τοῦ μηνός, τ. 3^{ος}, ἐν Ἀθήναις 1865, σ. 302. Πρὸβλ. *Γιάννη Βλαχογιάννη*, *Κλέφτες τοῦ Μοριᾶ*, Ἀθήνα 1935, σ. 198.

²⁾ Πολλοὺς Ἑλληνας ἐγνώρισεν ὁ Fauriel κατὰ τὰ ταξίδια του εἰς Μιλᾶνον, Ἑνετίαν καὶ Τεργέστην τὰ ἔτη 1823-1824. Ἐκεῖ ἦσαν ἐγκατεστημένοι ἔμποροι καὶ ἄλλοι, πρόσφυγες ἐξ Ἑλλάδος, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς εἶχον λάβει μέρος, ὡς Κλέφτες, εἰς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας ἀγῶνας. Παρὰ τούτων πάντων ἤκουσε καὶ κατέγραψε τραγούδια. Βλ. σ. 311 τοῦ 2^{ου} τόμου τῆς συλλογῆς του, ὡς καὶ *Correspondance de Fauriel et Mary Clarke, publiée par Ottmar de Mohl avec trois portraits*. Paris, Plon, 1911, σ. 98-99. 110 κἀ. Πρὸβλ. καὶ περιοδικὸν *«Le Globe»* 19 Φεβρουαρίου 1825. (Περὶ τοῦ περιοδικοῦ τούτου βλ. *Ἐλ. Σ. Καρατζᾶ*, *Τὸ παρισινὸν περιοδικὸν «Globe» καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση*. *Extraits des Mélanges offerts à Octave et Melro Merlier*. Ἀθήνα 1951). *Κ. Καιροφύλα*, Πῶς ὁ Φωριέλ μάζεψε τὰ δημοτικὰ τραγούδια. *Περιοδ. «Ἑλλην. Δημιουργία»* 5 (1950), σ. 117-122.

³⁾ Ἐκτὸς τῶν περιληφθέντων εἰς τοὺς δύο ἐκδοθέντας τόμους ἄσμάτων ὁ F. εἶχε καὶ ἄλλα προοριζόμενα διὰ δευτέραν ἔκδοσιν. Μνεῖα περὶ τούτου γίνεται ἐν τῇ νεκρολογίᾳ δημοσιευθεῖσα ἄνωνύμως εἰς τὴν ἔφημ. *«Ἐλπίς»* τῶν Ἀθηνῶν, 28 Αὐγούστου 1844. Μερικὰ ἐκ τῶν ἀνεκδότων ἄσμάτων εὐρίσκονται εἰς τὰ χειρόγραφα του κατατεθειμένα εἰς τὴν βιβλιοθήκην τοῦ Institut de France τῶν Παρισίων. Βλ. καὶ *É. Legrand*, *Recueil de chansons populaires grecques*. Paris 1873, σ. 182. Πρὸβλ. *Περιοδικὸν «Le Globe»*, Paris 19-2-1825. *Γ. Ζώρα*, *Θωμαζαῖος καὶ Φωριέλ*. Ἀνέκδοτη ἀλληλογραφία γιὰ τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. *Νέα Ἑστία*, τ. 24, (1938) τεῦχος 281, σ. 1150.

⁴⁾ Βλ. τ. 1^{ος} σ. II

Τοιουτρόπως ή έκδοσις τῆς συλλογῆς του προηγῆθη ἄλλων συλλογῶν, αἵτινες παρεσκευάζοντο κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην¹⁾.

Δὲν ἦτο εἰδικὸς ἑλληνιστὴς ὁ Fauriel· ἀσχολούμενος ὅμως μὲ τὰς νεωτέρας εὐρωπαϊκὰς φιλολογίας, καὶ δὴ τὴν προβηγκιανήν, καὶ γνωρίζων πολλὰς γλώσσας, κατενόει τὴν ἐκφραστικὴν δύναμιν τῶν διαλέκτων καὶ εἶχε βαθεῖαν ἐκτίμησιν πρὸς τὰς αὐθορμήτους λαϊκὰς ἐκδηλώσεις. Αἱ γνώσεις καὶ αἱ ἀσχολίαι του αὐταὶ ὑπῆρξαν ἰσχυρὸν ἐφόδιον καὶ προπαρασκευὴ διὰ τὴν κατανόησιν τῆς ἀξίας τῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, τὰ ὅποια καὶ ἠρομήνευσε μὲ πολλὴν πρωτοτυπίαν. Εἰς ταῦτα εὐρίσκει ὄχι μόνον τὰς χαρακτηριστικὰς ἐκδηλώσεις τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς, ἀλλὰ καὶ μεγάλης ἀξίας τεκμήρια διὰ τὴν μελέτην τῆς ζωῆς τῶν ἀρχαιοτέρων Ἑλλήνων. Κατὰ διάφορον τρόπον οἱ πρὸ αὐτοῦ ἐρευνηταὶ ἔβλεπον τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ προβλήματα τῆς. Ἐπὶ τέσσαρας καὶ πλέον αἰῶνας, λέγει, οἱ σοφοὶ τῆς Εὐρώπης δὲν ὠμίλουν περὶ Ἑλλάδος, εἰμὴ μόνον διὰ νὰ θρηνήσουν τὴν ἀπώλειαν τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Διέτρεχον τὴν χώραν, διὰ νὰ θαυμάσουν τὰ εἰρηπία, τὴν κόνιν τῶν πόλεων καὶ τῶν ναῶν, ἀποφασισμένοι ἐκ τῶν προτέρων νὰ μείνουν ἐκστατικοὶ πρὸ τῶν ὑπολειμμάτων, καὶ τῶν πλέον ἀμφιβόλων, τοῦ τί ὑπῆρξε πρὸ 3.000 ἐτῶν καὶ ἀδιαφοροῦντες διὰ τὰ 7-8 ἑκατομύρια τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Καὶ δὲν εἶναι μόνον ὅτι οὕτω περιεφρόνουν τοὺς νέους Ἕλληνας, ἀλλὰ παρέβλεπον καὶ σημαντικὰ ζωντανὰ τεκμήρια, ἅτινα θὰ ἠδύναντο νὰ τοὺς βοηθήσουν εἰς τὴν γνῶσιν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς ζωῆς.

Ἐξετάζων τὰ ἑλληνικὰ δημῶδη ἄσματα, ὄχι μόνον ὡς ἱστορικὰ κατάλοιπα τοῦ παρελθόντος, ἀλλὰ καὶ ὡς ζωντανὰ μνημεῖα, ὁ Fauriel καταλήγει εἰς ἀξιόλογα συμπεράσματα σχετικὰ μὲ τὴν τεχνοτροπίαν των. Ἐν ἐκ τούτων εἶναι π.χ., ὅτι τὰ τραγούδια τὰ ἔχοντα θέμα ἐντελῶς φανταστικὸν (idéal), ἄνευ θετικοῦ προσδιορισμοῦ τόπου καὶ προσώπων, πρέπει νὰ θεωρῶνται ὑποπτα ἀπὸ ἀπόψεως γνησιότητος²⁾.

Ἡ μέθοδός του εἰς τὴν ἐκλογὴν μιᾶς ἐκ περισσοτέρων παραλλαγῶν τοῦ αὐτοῦ τραγουδιοῦ ἐλέγχει βαθεῖαν αἴσθησιν τοῦ καλοῦ καὶ τοῦ ὕφους τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης. Ἐχει τὴν ἰκανότητα νὰ διακρίνῃ εἰς ἕκαστον ἄσμα τοὺς συμφορμούς καὶ τὰς νοθείας, δηλαδὴ τοὺς στίχους τοὺς προερχομένους ἐκ συγχύσεως πρὸς ἄλλα

¹⁾ Ὁ ἴδιος λέγει (τ. 1^{ος} σ. II), ὅτι κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ἐγένετο συλλογὴ ὑπὸ Γερμανῶν μὲ σκοπὸν τὴν ἐκδοσιν, ἐννοῶν προφανῶς τὸν Haxthausen. Συλλογὴν ἐπίσης παρεσκευάζε, φαίνεται, καὶ ὁ Μουστοξύδης. Βλ. Fauriel, τ. 1^{ος} σ. I.

²⁾ Βλ. τ. 1^{ος} σ. 47 (argument τοῦ τραγουδιοῦ: Τελευταῖος ἀποχαιρετισμὸς τοῦ κλέφτη). Ὁμοίως παρατηρήσεις καὶ συμπεράσματα βλ. Γιάννη Ἀποστολάκη, Ἡ συλλογὴ τοῦ Ἀραβαντινοῦ (τὸ κλέφτικο τραγούδι). Ἀθῆναι 1941, σ. 11. Πρβλ. τοῦ ἰδίου, Τὸ κλέφτικο τραγούδι, τὸ πνεῦμα καὶ ἡ τέχνη του. Ἐν Ἀθήναις 1950, σ. 56 κέ., 89.

ἄσματα ἢ ἐκ τῆς ἐπεμβάσεως λογίων στιχουργῶν. Ἐκ τῶν στίχων δύο ἢ περισσοτέρων παραλλαγῶν συγκροτεῖ πολλάκις μίαν, ὡς ὁ ἴδιος ὁμολογεῖ¹⁾, χωρὶς ἐν τούτοις νὰ προέρχονται διὰ τοῦ τρόπου τούτου ποιητικαὶ συνθέσεις ἀντιαισθητικαὶ ἢ ἄνευ σαφηνείας καὶ ἀπλότητος καὶ ξέναι πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς δημοτικῆς γλώσσης. Τὴν μέθοδον ταύτην ὅμως δὲν ἐφαρμόζει κατὰ γενικὸν κανόνα, ἀλλὰ μόνον ὁσάκις κατέχει παρεφθαρμένας παραλλαγὰς (copies fautives), καὶ ἐξ αὐτῶν πρέπει νὰ δοθῇ ἐν σύνολον, ἀνταποκρινόμενον εἰς τὸ ὕφος τῆς δημοτικῆς γλώσσης (dans le goût et dans l'idiome du peuple). Σέβεται κατ' ἀρχὴν τὰ κείμενα, οἷα παραδίδονται ἀπὸ τὸ στόμα τοῦ λαοῦ²⁾. Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης ἡ συλλογὴ του δὲν ἔχει τὸ μειονέκτημα τῆς «*Ἐκλογῆς ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ*» τοῦ ἀειμνήστου Ν. Γ. Πολίτου, εἰς τὴν ὁποίαν ἐφηρμόσθη κατὰ κανόνα ἡ φιλολογικὴ μέθοδος τῆς ἀποκαταστάσεως (recensio) κειμένων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διαφορῶν παραλλαγῶν καὶ οὕτως ἐνοθεύθη ἐν τινι μέτρῳ ἡ γνησίαι παράδοσις τῶν ἐκ τοῦ στόματος τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ προερχομένων δημοτικῶν τραγουδιῶν³⁾.

Ἐχων σαφεῖ ἀἴσθησιν τῆς ἐκφραστικῆς δυνάμεως τῆς δημώδους ἑλληνικῆς γλώσσης ὁ Faugier⁴⁾, ἐκδηλώνει τὴν πρὸς ταύτην προτίμησίν του, καὶ τάσσεται ὑπὲρ τοῦ σεβασμοῦ τῶν κειμένων καὶ τῆς διατηρήσεως τούτων, ὡς παραδίδονται ὑπὸ τοῦ λαοῦ. Ὑπεύκτων ἐν τούτοις εἰς συστάσεις τῶν ἐν Παρισίοις Ἑλλήνων φίλων του, ὁπαδῶν ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον τῆς καθαρευούσης γλωσσικῆς τάσεως τοῦ Κοραῆ, προβαίνει εἰς μικρὰς ὑποχωρήσεις. Οὕτω διατηρεῖ τὸ τελικὸν ν εἰς τὴν αἰτιατικὴν τοῦ ἐνικοῦ τῶν ὀνομάτων, εἰς τὴν ὀνομαστικὴν ἐνικοῦ τῶν οὐδετέρων, εἰς τὸ α' πληθ. πρόσωπον τῶν ρημάτων, ἂν καὶ γνωρίζει ὅτι δὲν προφέρεται ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων· γράφει ἐπίσης τοὺς τύπους *κλαύσω ἀντὶ κλάψω*, *Ἰαννῆς ἀντὶ Γιάννης* κ. ἄ. ὅ.

Ὡς πρὸς τὴν μετάφρασιν τῶν ποιητικῶν κειμένων εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν πρέπει νὰ σημειώσωμεν, ὅτι διὰ ταύτης ἀποβλέπει ὁ F. κατὰ πρῶτον λόγον εἰς τὴν πιστὴν ἀπόδοσιν τοῦ νοήματος· σπανίως εἰς τὰς μεταφράσεις του συναντῶμεν

¹⁾ Τόμ. 1^{ος} σ. II (πρόλογος) 10. 39. 95. τ. 2^{ος} σ. 173-74. 200 κλπ.

²⁾ Βλ. τόμ. 2^{ος} σ. 307.

³⁾ Βλ. *Γιάννη Μ. Ἀποστολάκη*, Τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Μέρος Α'. Οἱ συλλογές. Ἀθῆναι 1929, σ. 134 κέ.

⁴⁾ Βλ. ὅσα περὶ αὐτῆς γράφει τόμ. 1^{ος} σ. CXXIV:... le grec moderne est une langue remarquable... ayant un fond aussi homogène et plus riche que l'allemand, étant aussi clair que le français, plus souple que l'italien et plus harmonieux que l'espagnol, il ne lui manque rien pour être regardé dès à présent comme la plus belle langue de l'Europe. Βλ. καὶ *J. Psichari*, Chants populaires de la Grèce moderne, εἰς τὸν τόμον *Quelques travaux de linguistique, de philosophie, de philologie et de littérature helléniques* 1884-1928, τ. 1^{ος}. Paris 1930, σ. 639-640.

παρανοήσεις τινὰς τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου. Ὡς παράδειγμα ἀναφέρομεν στίχον τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Μπουκουβάλα (τ. I, σ. 12): ὁ τρίτος ὁ καλύτερος στέκεται στὸ ντουφέκι, ἀποδοθέντα ἐσφαλμένως: *le troisième le plus brave est étendu (mort) sur le fusil*.

Ἡ ἔκδοσις τῆς συλλογῆς Fauviel ἀπετέλεσε φιλολογικὸν γεγονός, διὰ τοὺς Ἕλληνας δ' ἰδιαιτέρως καὶ ἔθνικόν¹⁾. Γνωσθεῖσα ταχύτατα εἰς τὰς ἄλλας εὐρωπαϊκὰς χώρας, ἐπροκάλεσε τὴν προσοχὴν τῶν λογίων καὶ ἐνίσχυσε τὴν συμπάθειαν πρὸς τὸ ἀγωνιζόμενον ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τοῦ ἔθνος.

Εὐθὺς μετὰ τὴν ἔκδοσιν τοῦ πρώτου τόμου, τὸ 1824, ὁ ποιητὴς Nérômucène Lemercier παρέλαβεν ἐξ αὐτοῦ δημοτικὰ τραγούδια καὶ μεταφράσας ταῦτα, ἐξέδωκεν εἰς ἰδιαίτερον τόμον μὲ τὸν τίτλον: *Chants héroïques des montagnards et matelots grecs, traduits en vers français par Nérômucène L. Lemercier, de l'Institut royal de France (Académie Française) Paris. Urbain Canel, Librairie, rue Saint-André-des Arts N° 30. Audin, Quai des Augustins N° 25. 1824 (8^{ov} 180 + III)*. Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν ὁμιλεῖ καὶ οὗτος μετὰ θαυμασμοῦ διὰ τὴν ἀξίαν τῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ μετὰ πολλῆς συμπαθείας ἐκφράζεται διὰ τὸ ἀγωνιζόμενον ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἔθνος. Ἐξάγει ἰδιαιτέρως τὴν ἀπλότητα τῆς γλώσσης τῶν ᾠσμάτων, τὴν ζωηρότητα τῶν διαλόγων, τὴν βραχυλογίαν, τὴν γοητείαν τῶν παρομοιώσεων, τὰς ἀποστροφὰς πρὸς τὰ στοιχεῖα τῆς φύσεως (ὄρη, ποταμοὺς) καὶ τὰ πουλιά, τὰς ζωηρὰς προσωποποιήσεις. Ἡ μετάφρασις εἶναι ἐλευθέρα, ἀλλὰ πρέπει νὰ σημειωθῇ, ὅτι δὲν ὑπάρχει πάντοτε σαφὴς κατανόησις τῆς ἐννοίας τοῦ ἑλληνικοῦ κειμένου. Τὰ μεταφρασμένα εἶναι ἐν συνόλῳ 39 ἥρωικὰ τραγούδια μετὰ συντόμων ἱστορικῶν καὶ αἰσθητικῶν σημειώσεων, ἐξ ὧν τινες πρωτότυποι, ἀντιτιθέμενοι πρὸς τὰς τοῦ Fauviel. Εἰς τὸ τέλος τοῦ τόμου, σ. 161 κέ., προστίθενται ἐν μεταφράσει τρία ἀκόμη ᾠσματα: 1) Dialogue de l'aigle et du ramier. 2) Mavrogène. Ancienne ballade grecque, ἀνέκδοτον ἐν Γαλλίᾳ, ὡς λέγει. Πρόκειται περὶ τῆς γνωστῆς παραλογῆς «Ὁ Μανριανὸς καὶ ἡ ἀδερφή του», δημοσιευθείσης ἐν Βερολίῳ τὸ 1805 ὑπὸ Bartholdy (βλ. ἀν. σ. 62). 3) ποίημα τοῦ Πέρσου ποιητοῦ Hafez μὲ τὸν τίτλον *Chazel ou chanson orientale du poète Hafez*, μὲ σκοπὸν νὰ δείξῃ, ὡς λέγει, τὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ ἑλληνικῆς ἥρωικῆς ποιήσεως καὶ τῆς ἀνατολικῆς (les plus fiers sentiments

¹⁾ Βλ. καὶ περιοδ. «*Le Globe*» Paris 30·10·1824. καὶ 19·2·1825. Πρβλ. D. Petropoulos, La contribution française au développement de la science du folklore en Grèce: εἰς τὸ Bulletin de l'Association Guillaume Budé. Paris, Juin 1951, σ. 93 κέ.

ont dicté les vers des klephtes; de-là leur énergie. Les plus délicieuses sensations s'expriment avec suavité sur la lyre efféminée du Persan Hafez; de-là ses grâces).

Σημειωτέον ὅτι τὸ ἐπόμενον ἔτος 1825 ἐκδίδεται τὸ βιβλίον ἐν Βελγίῳ μὲ τὸ αὐτὸ ἀκριβῶς περιεχόμενον, ἀλλ' εἰς μικρότερον σχῆμα: *Chants héroïques des montagnards et matelots grecs. Traduits en vers français par Népomucène Lemerancier (membre de l'Académie). Bruxelles. Librairie de H. Tarlier, rue de l'empereur, N° 815. 1825 (8^{ον} μικρὸν 79 + III).*

Τὸ ἔτος 1825 ἐπίσης ὁ Lemerancier ἐκδίδει 2^{ον} τόμον: *Suite des chants héroïques et populaires des soldats et matelots grecs; traduits en vers français par M. Népomucène L. Lemerancier de l'Institut royal de France (Académie française). Paris, Urbain Canel, Librairie, rue Saint-André des Arts N° 30. Audin, Quai des Augustins N° 25. 1825 (8^{ον} 140).* Περιέχει μεταφράσεις 20 δημοτικῶν ἑλληνικῶν τραγουδιῶν μετὰ σχετικῶν σημειώσεων καὶ κριτικῶν παρατηρήσεων, ἀντιτιθεμένων ἐνίοτε πρὸς τὰς τοῦ Fauriel. Τὰ κείμενα τῶν ᾠμάτων παρέλαβεν ὁ Lemerancier ἐκ τῆς συλλογῆς Fauriel, ἐλάχιστα δὲ μόνον εἶχον δημοσιευθῆ ὑπὸ Buchon,¹⁾ Bartholdy καὶ Guys, ὡς δηλώνει ὁ ἴδιος. Ἐκτὸς τῶν μεταφράσεων τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν εἰς τὸν τόμον περιλαμβάνονται καὶ μεταφράσεις λογίων τινῶν, ὡς τό: L'Hymne guerrier de Rhigas, Chant de Colokotronis (τοῦ Κανέλου) κλπ. Εἰς τὸ τέλος δημοσιεύεται μετάφρασις ἑλληνικοῦ παραμυθιοῦ μὲ τὸν τίτλον Rodia, παραλλαγὴ τῆς Σταχτοπούτας.

Τὸ 1825, ἔτος δημοσιεύσεως τοῦ δευτέρου τόμου τῆς συλλογῆς Fauriel, λόγοι καὶ ἐπιστήμονες ἄλλων χωρῶν, Γερμανίας, Ἀγγλίας, Ρωσίας²⁾, γνωρίζουν ἤδη τὴν ἔκδοσιν τῶν ἑλληνικῶν τραγουδιῶν, ἐνθουσιάζονται ἀπὸ τὸ περιεχόμενον των καὶ ἀσχολοῦνται μὲ τὴν μετάφρασίν των. Ἐν Γερμανίᾳ ὁ γνωστὸς φιλέλλην ποιητῆς Wilhelm Müller³⁾ ἐκδίδει εἰς δύο τόμους τραγούδια ἐκ τῆς συλλογῆς Fauriel

1) Ὁ J. A. Buchon ἐδημοσίευε μεταφράσεις ἑλληνικῶν ᾠμάτων εἰς τὴν ὑπ' αὐτοῦ ἐκδομένην ἐφημερίδα Constitutionel. Βλ. N. A. Βέη, Τὰ μαλώματα βουνῶν στὰ νεοελληνικά γράμματα καὶ ὁ βερολιναῖος πάπυρος 284. Νέα Ἑστία 35 (1944), τεύχος 398, σ. 53.

2) Ἰταλικὴ μετάφρασις τῶν ᾠμάτων τῆς συλλογῆς Fauriel ἐξεδόθη ἀργότερον, τὸ 1881: *Canti popolari della Grecia moderna, scelti nella collezione di C. Claudio Fauriel, voltati in rime italiane da Pirro Aporti. Milano 1881. Torino. (8^{ον} μικρὸν σ. 250).*

3) Περὶ τοῦ ἔργου καὶ τοῦ φιλελληνισμοῦ τοῦ W. Müller βλ. R. F. Arnold, *Der deutsche Philhellenismus*. Περιοδ. Euphorion. Bamberg 1896, τεύχ. 2, σ. 118 καὶ 139. Gaston Caminade, *Les chants des Grecs et le philhellénisme de Wilhelm Müller*. Paris 1914. Ἄρ. Κουρτίδου, Γουλιέλμος Μύλλερ, ὁ ποιητῆς τῶν τραγουδιῶν τῶν Ἑλλήνων. Περιοδ. Νέα

μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν. Ὁ πρῶτος τόμος, περιλαμβάνων τὴν εἰσαγωγὴν τοῦ Fauriel καὶ ἱστορικὰ τραγούδια, ἐπιγράφεται: *Τραγούδια ρωμαϊκά, συλλεχθέντα καὶ ἐκδοθέντα ὑπὸ τοῦ κ. Φωριέλου, μεταφρασθέντα εἰς τὰ Γερμανικὰ καὶ ἐξηγηθέντα διὰ τῶν τοῦ ἐκδότου Φραντζέζου καὶ τῶν ἐδικῶν του σημειωμάτων ὑπὸ τοῦ Βιλέλμου Μυλλέρου. Τόμος πρῶτος. Ἱστορικὰ τραγούδια. Ἐν Λειψία 1825 παρὰ τὸν Α. Βόσιον. Εἰς τὸ β' ἐξώφυλλον ἐπιγραφὴ γερμανιστί: *Neugriechische Volkslieder. Gesammelt und herausgegeben von C. Fauriel. Übersetzt und mit des französischen Herausgebers und eigenen Erläuterungen versehen von Wilhelm Müller. Erster Theil. Geschichtliche Lieder. Leipzig 1825, bei Leopold Voss.* (8^{ov} σ. LXXII + 120). Ὁ δεύτερος τόμος, ἐκδοθεὶς τὸ αὐτὸ ἔτος, μὲ τοὺς αὐτοὺς τίτλους ἑλληνιστί καὶ γερμανιστί, περιλαμβάνει τραγούδια πλαστὰ καὶ οἰκιακὰ μὲ προσθήκην (*romantische und häusliche Lieder, nebst Anhang*) (σ. II+222). Ὁ Müller δὲν ἀκολουθεῖ πιστῶς τὴν ἔκδοσιν Fauriel, ἀλλὰ μεταβάλλει τὴν σειρὰν τῶν ᾠσμάτων, παραλείπει τινὰ ἐξ αὐτῶν, συντομεύει ἢ τροποποιεῖ ἐνίοτε τὰ ἐκ τοῦ Fauriel λαμβανόμενα σχόλια, προσθέτων ἰδίας παρατηρήσεις. Ἐκ τῆς γνώσεως τῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν καταλαμβάνεται ὑπὸ μεγάλου ἐνθουσιασμοῦ καὶ χαρακτηρίζει ταῦτα ἐφάμιλλα τῶν ὠραιότερων τραγουδιῶν τῆς παγκοσμίου λογοτεχνικῆς καὶ δημοτικῆς ποιήσεως, ἀπομιμούμενος δὲ τὸ ὕφος των, συνθέτει καὶ ἰδικὰ του τραγούδια μὲ ἑλληνικὰ θέματα¹⁾.*

Ἐκ τῆς συλλογῆς Müller παρέλαβε τὰ κείμενα ἑπτὰ κλέφτικων τραγουδιῶν (Gyphtakis, Tsavellina, Stergios, Das Grab des Dimos, Die Klage der Mutter, Despo's Tod) καὶ κατέγραψε τὴν μουσικὴν των ἐπὶ τοῦ συνήθους μουσικοῦ χάρτου τοῦ πενταγράμμου ὁ Β. Klein, ἐκδώσας φυλλάδιον ἐκ 13 σελίδων μὲ τὸν τίτλον: *Neugriechische Volkslieder nach C. Fauriel's Herausgabe, übersetzt von Wilhelm Müller für eine Singstimme mit Klavier—Begleitung in Musik, gesetzt von Bernhard Klein zum Besten der Kreise Wittwen und Waisen der nothleidenden Griechen herausgegeben. Berlin, bei Georg Reimer.*

Τὸ αὐτὸ ἔτος (1825) ἐκδίδονται ἄνωνύμως²⁾ ἐν Γερμανίᾳ δύο τόμοι μὲ

¹⁾ Ἔστια 2 (1925) τευχ. 1-2, σ. 14-21 καὶ 55-63. Ἰ. Καλιτσονάκη, Ὁ Γουλιέλμος Μύλλερ καὶ ὁ φιλελληνισμὸς ἐν τῇ Δυτικῇ Εὐρώπῃ. Λόγος πανεπιστημιακὸς 25 Μαρτίου 1923.

²⁾ Βλ. καὶ Σ. Μενάρδον, ἐνθ' ἄν. σ. 6.

³⁾ Εἰς τὸν 1ον τόμον ἀντιτύπου τοῦ βιβλίου ἐν τῇ βιβλιοθήκῃ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης σημειοῦνται χειρογράφως ὑπὸ τινος ὡς συγγραφεὶς: Pauls u. Nees v. Esenbeck. Τὰ

τὸν τίτλον: *Mittheilungen aus der Geschichte und Dichtung der Neu-Griechen. Coblenz, bei Jacob Hölscher, 1825.* Ὁ πρῶτος τόμος (8^{ον} σ. 218) περιλαμβάνει μετάφρασιν εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν τῆς εἰσαγωγῆς (discours préliminaire) τοῦ Fauriel. Ὁ δεύτερος τόμος (8^{ον} σ. 318) περιλαμβάνει τὰ κείμενα τῶν ᾠμάτων καὶ μετάφρασιν τούτων, ὡς καὶ τῶν εἰσαγωγῶν (arguments) τοῦ πρώτου τόμου τοῦ Fauriel. Εἰς τὴν σελ. 3: Τμῆμα πρῶτον. Τραγούδια κλέφτικα. Εἰς σ. 196: Τμῆμα δεύτερον. Ἱστορικὰ τραγούδια διάφορα. Εἰς τὰς τελευταίας 5 σελίδας (Nachschrift des Übersetzers) δίδονται ἐξηγήσεις περὶ τῶν μέτρων τῶν ποιημάτων καὶ τῆς ἀποδόσεως εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν.

Ὁκτὼ σουλιώτικα τραγούδια ἐκ τῆς συλλογῆς Fauriel (τ. 1^{ος} σ. 282-302 καὶ τ. 2^{ος} σ. 65) περιλαμβάνονται εἰς τὸ κατὰ τὸ 1825 ἐκδοθὲν βιβλίον: *Der Suliotenkrieg nebst den darauf bezüglichen Volksgesängen. Ein Beitrag zur Geschichte des griechischen Freiheitskampfes von W. v. Lüdemann. Leipzig 1825.* (8^{ον} μικρὸν σ. 91) εἰς τὰς σ. 65-90.

Ἑπτὰ τραγούδια ἐκ τῆς συλλογῆς Fauriel (Τοῦ Ὀλύμπου, Τοῦ Ἰαννῆ τοῦ Σταθᾶ, Τελευταῖος ἀποχαιρετισμὸς τοῦ Κλέφτη, Ἐπιγραφή τοῦ σπαθίου Κοντογιάννη, Τοῦ Στεργίου, Τῆς Τσαβέλαινας, Ὁ τάφος τοῦ Δήμου) μετὰ μεταφράσεως εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν καὶ ἀποδόσεως εἰς ἀρχαίαν ἑλληνικὴν, περιελήφθησαν διὰ διδακτικούς λόγους εἰς γραμματικὴν φέρουσαν τὸν τίτλον¹⁾: *Kurze vergleichende Grammatik der neu- und altgriechischen Sprache. Zunächst für Gymnasien und Akademien und Kenner des Altgriechischen, nebst einer geschichtlichen Einleitung über den Ursprung des Neugriechischen und verschiedenen gegenüberstehenden Sprachproben beider Mundarten aus Aesop, Xenophon, Demosthenes, Korai u. A. Mit einem Anhang der vorzüglichsten neugriechischen Volkslieder. Braunschweig 1825. Bei Ludwig Lucius.* (8^{ον} IV + 72). Τὰ ἐν τῇ γραμματικῇ κείμενα ἐκ τῶν μύθων τοῦ Αἰσώπου, ἐκ τοῦ Ξενοφῶντος, Δημοσθένους, τῆς Καινῆς Διαθήκης, εἶναι μεταφρασμένα εἰς τὴν νέαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν.

αὐτὰ ὀνόματα συγγραφέων σημειοῦνται καὶ εἰς τὸ σχετικὸν δελτίον τῆς Γενναδείου Βιβλιοθήκης ἐν Ἀθήναις.

¹⁾ Τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως δὲν ἀναγράφεται εἰς τὸν τίτλον τοῦ βιβλίου. Κατὰ τὸν Ν. Βέην (Τὰ μαλώματα τῶν βουνῶν στὰ νεοελληνικὰ γράμματα κ' ὁ βερολιναῖος πάπυρος 284. Νέα Ἑστία 35, σ. 339) συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου εἶναι ὁ Friedrich Traugott Friedemann. Εἰς τὸ ἔντυπον τῆς ἐν Ἀθήναις Γενναδείου Βιβλιοθήκης ἐπίσης σημειοῦται χειρογράφως ὡς συγγραφεὺς ὁ Friedemann. Τὸ αὐτὸ ὄνομα σημειοῦται καὶ εἰς τὸ σχετικὸν δελτίον τῆς αὐτῆς Βιβλιοθήκης.

Τὸ ἔτος 1825 ἐκδίδεται ἐπίσης τὸ περιλαμβάνον ἀξιολόγους ἱστορικὰς καὶ φιλολογικὰς εἰδήσεις βιβλίον: *Leukothea. Eine Sammlung von Briefen eines geborenen Griechen*¹⁾ *über Staatswesen, Literatur und Dichtkunst des neueren Griechenlands, herausgegeben von D. Carl Iken aus der griechischen Handschrift verdeutscht, nebst Beilagen des Herausgebers, Auszügen aus dem Logios Hermes, Gedichten, Sprachbemerkungen, und beigefügten Verzeichnissen neugriechischer Werke als Anhang. Erster Band. Mit einer Abbildung der griechischen Flaggen u.s.w. in Farben. Leipzig bei C.H.F. Hartmann. 1825 (8^{ov} XIII + 254).*

Εἰς τὴν σελ. 171 δημοσιεύονται δύο λαϊκὰ δίστιχα μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν γερμανικὴν, ἀναφερόμενα εἰς τὰ πάθη τοῦ Ἐρωτοκρίτου:²⁾

Τοῦ Ρωτόκριτου τὰ πάθη
τά ἴαθα γιὰ μιὰν ἀγάπη.

Ξένος γιὰ σένα κι ἔρημος στὸν κόσμον ἐγυροῦσα,
καθὼς καὶ ὁ Ρωτόκριτος διὰ τὴν Ἀρειοῦσα.

Εἰς ἄλλας σελίδας τοῦ βιβλίου δημοσιεύονται ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ Ἐρωτοκρίτου, ὡς καὶ ποιήματα λογίων ποιητῶν.

Ἡ ἴδια κίνησις παρατηρεῖται εἰς Ἀγγλίαν τὸ ἔτος 1825. Ὁ Charles Brinsley Sheridan δημοσιεύει βιβλίον μὲ τὸν τίτλον: *The songs of Greece, from the romaic text, edited by M. C. Fauriel, with additions. Translated into english verse by Charles Brinsley Sheridan. The profits of this volume are given to the Society for the Promotion of Education in Greece. London: prin-*

¹⁾ Πρόκειται περὶ τοῦ ἐκ Κωνσταντινουπόλεως Ἑλλήνου ἱατροῦ καὶ λογίου Στεφάνου Κανέλλου, γεννηθέντος τὸ 1792 ἐκ πατρὸς Χίου. Οὗτος, σπουδάσας ἱατρικὴν ἐν Αὐστρίᾳ, Γερμανίᾳ, Γαλλίᾳ, Ρουμανίᾳ, ἐπέδειξε σημαντικὴν πατριωτικὴν δρασιν, διακριθεὶς καὶ διὰ τὸ ποιητικόν του τάλαντον. Ἐλθὼν εἰς Κρήτην, ἀπέθανεν ἐκ τῆς πανώλους τὸ ἔτος 1823. Ὁ ἴδιος ἔδωσε καὶ τὰ ποιήματα, τὰ δημοσιευθέντα ἐν Εὐνομίᾳ ὑπὸ Carl Iken (βλ. κατωτέρω). Δὲν δηλώνει τὸ ὄνομά του, ἐπειδὴ δὲν ἤθελε νὰ γίνῃ γνωστός, φοβούμενος ἐκδίκησιν ἐκ μέρους τῶν Τούρκων ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τῶν ἐκεῖ ἀδελφῶν του καὶ τῆς μητρὸς του. Βλ. *Th. Kind, Neugriechische Chrestomathie mit grammatischen Erläuterungen und einem Wörterbuch. Leipzig 1835, σ. 41. Ἄνδρον. Δημητρακοπούλου, Ἐπανορθώσεις σφαλμάτων παρατηρηθέντων ἐν τῇ νεοελληνικῇ φιλολογίᾳ Κ. Σάθα, μετὰ καὶ τινων προσθηκῶν. Τεργέστη 1872, σ. 45. Κ. Ἀμάντου, Τὰ γράμματα εἰς τὴν Χίον κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν, 1566-1822 (Σχολεῖα καὶ Λόγιοι). Ἀθήναι 1946, σ. 173-176. Κ. Θ. Δημαρᾶ, Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, Α', σ. 237.*

²⁾ Πρβλ. καὶ Λαογραφίαν 1 (1909) σ. 23.

ted for Longman, Hurst, Rees, Orme, Brown and Green; Paternoster-Row 1825 (8^{ον} σ. LXIX+313). Διαιρείται εἰς τρία μέρη. Εἰς τὸ πρῶτον καὶ δεύτερον δημοσεύονται ἐλεύθεραι μεταφράσεις εἰς τετραστίχους στροφὰς 104 ποιημάτων, καὶ 35 διστίχων εἰλημμένων καὶ ἐκ τῶν δύο τόμων τῆς συλλογῆς Faugier, εἰς δὲ τὸν τρίτον μεταφράσεις νεωτέρων ἑλληνικῶν ποιημάτων: Ὁ ὕμνος εἰς τὴν Ἐλευθερίαν τοῦ Δ. Σολωμοῦ, Ὁ θρίαμβος τῆς Ἑλλάδος τοῦ Ρίζου Νερουλοῦ¹⁾, Ἐπιτύμβιον εἰς τὸν ἀείμνηστον Μάρκον Μπότσαρη τοῦ Γρηγορίου Παπαδοπούλου καὶ τὸ ἄσμα εἰς εἰρήνην, ἐκ 54 στίχων, τὸ ὁποῖον εἶχε δημοσιεύσει τὴν 19-8-1822 εἰς τὸ περιοδικὸν Literary Magazine. Τοῦ ποιήματος εἰς Μάρκον Μπότσαρη δημοσιεύεται καὶ τὸ ἑλληνικὸν κείμενον μὲ ἐπιγραφὴν: Ἐπιτύμβιον εἰς τὸν ἀείμνηστον Μάρκον Μπότσαρη, ἡρωικῶς ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας πεσόντα εἰς τὴν ἐν Λάσπη μάχην. Ἑλληνιστὶ ἐπίσης δημοσιεύονται καὶ τὰ κείμενα πέντε ἀκόμη ἁσμάτων: Τὸ ἐλάφι καὶ ὁ ἥλιος (σ. 127) Πατηνάδα (σ. 159), Ὁ μαγευμένος (σ. 171), Νανούρισμα (σ. 219), Νανούρισμα (σ. 223).

Ἐνδιαφέρουσαι εἶναι αἱ ἐν τῷ προλόγῳ (σ. XVII—LIX) περιεχόμεναι εἰδήσεις περὶ τοῦ τρόπου τῆς μεταφράσεως τῶν τραγουδιῶν καὶ περὶ τῆς ἀξίας των, ὡς καὶ περὶ τῆς πολιτικῆς καὶ στρατιωτικῆς καταστάσεως ἐν Ἑλλάδι κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας, περὶ τῆς ζωῆς καὶ ὀργανώσεως τῶν ἀρματολῶν καὶ κλεφτῶν. Ἄξια προσοχῆς ἐπίσης εἶναι τὰ σχόλια τῶν διαφόρων ἁσμάτων. Ἐκτὸς τῶν παρὰ Faugier λαμβανομένων εἰδήσεων, ὁ συγγραφεὺς προβαίνει ἐνίοτε καὶ εἰς συγκρίσεις τῶν ἑλληνικῶν μὲ ἄσματα τῆς Σκωτίας καὶ παρέχει πληροφορίας περὶ δημοσιεύσεως μεταφράσεων ἑλληνικῶν ἁσμάτων εἰς ἀγγλικά περιοδικά.

Ἡ ἔκδοσις τοῦ Faugier ταχύτατα διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην γίνεται γνωστὴ καὶ εἰς τὴν Ρωσίαν. Ὁ Ν. Γκνέντις ἐκδίδει κείμενα καὶ μεταφράσεις τραγουδιῶν εἰς βιβλίον μὲ τὸν εἰς ρωσικὴν γλῶσσαν τίτλον: *простонародныя песни нынѣшнихъ грековъ съ подлинникомъ изданныя и переведенныя въ стихахъ, съ прибавленіемъ зведенія, сравненія, ихъ съ простонародными песнями рускими и примечаній н. нѣдичемъ. Санкт-петербургъ въ типографіи николая греча 1825.* Ἦτοι *δημοτικὰ τραγούδια τῶν σημερινῶν Ἑλλήνων, ἐκδιδόμενα εἰς τὸ πρωτότυπον καὶ ἐν μεταφράσει εἰς στίχους, μὲ προσθήκην εἰσαγωγῆς, συγκρίσεώς των μὲ ρωσικὰ δημοτικὰ τραγού-*

¹⁾ Μεταφράζει τὸ ποίημα ἐκ χειρογράφου. Νομίζει ὅτι τὸ πρότυπον ἐδημοσιεύθη εἰς γερμανικὴν ἑφημερίδα τῆς Λιψίας ὑπὸ Stieglitz. Σημειωτέον ὅτι πολλὰ ποιήματα φιλελληνικοῦ περιεχομένου, ὡς καὶ τὸ ἑλληνικὸν κείμενον μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν γερμανικὴν τῆς ᾠδῆς εἰς τοὺς Ἑλληνας τοῦ Ἰακωβάκη Ρίζου Νερουλοῦ, ἐδημοσιεύθησαν εἰς Λιψίαν τὸ 1823 ὑπὸ *H. Stieglitz* καὶ *Ernst Grosse* εἰς βιβλίον μὲ τὸν τίτλον: *Gedichte von Heinrich Stieglitz und Ernst Grosse.*

δια και παρατηρήσεις υπό Ν. Γκνέντιτς. Τυπογραφείον Νικολάου Γκρέτσια, Πειρούπολις 1825. (8^{ον} XL+47 άνευ αριθμῶν σελίδων). Περιλαμβάνει εισαγωγήν περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἑλληνικῶν τραγουδιῶν, τῆς ἱστορίας των, σύγκρισιν μὲ ρωσικὰ κλπ., ἐλέγχουσαν γνῶσιν τῆς ἑλληνικῆς φιλολογίας, ὡς και τὰ ἑλληνικὰ κείμενα και μετὰφρασιν εἰς ρωσικὴν γλῶσσαν 12 κλέφτικων τραγουδιῶν ἐκ τοῦ 1^{ου} τόμου τῆς συλλογῆς Fauviel: Τοῦ Ὀλύμπου, Τὸ ὄνειρον τοῦ Δήμου, Τοῦ Μπουκουβάλα, Τοῦ Ἰάννη Σταθα, Τελευταῖος ἀποχαιρετισμὸς τοῦ Κλέφτη, Ὁ τάφος τοῦ Δήμου, Ὁ θάνατος τοῦ Ἰώτη, Τοῦ Πλιάσκα, τοῦ Ἀνδρίκου, Τοῦ Καλιακούδα, Τοῦ Γυφτάκη, Τοῦ Σκυλοδήμου. Τὰ ἑλληνικὰ κείμενα τῶν τραγουδιῶν ὁ ἐκδότης ἀντιγράφει πιστῶς ἐκ τῆς συλλογῆς Fauviel, τὰ σχόλια ὅμως τούτων τροποποιεῖ ἐνίοτε ἢ παρεμβάλλει εἰς ταῦτα ἰδίας παρατηρήσεις¹⁾.

1826 Δημοτικά τινα ἄσματα συνέλεξεν ὁ λαβὼν μέρος εἰς τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν²⁾ Γάλλος ἀξιωματικὸς Voutier, πρὶν ἀκόμη ἐμφανισθῆ ἢ ἐκδοσὶς Fauviel, ἀλλ' ἐδημοσίευσεν ἀργότερον, ἐν ἔτει 1826, εἰς τὸ βιβλίον του: *Lettres sur la Grèce. Notes et chants populaires. Extraits du portefeuille du Colonel Voutier. Au profit des Grecs. Paris 1826* (8^{ον} XXXI+224). Τὰ ἄσματα ταῦτα εἶναι τὰ ἑξῆς: 1) Τραγούδι τοῦ ἀνδρείου Γεωργάκη. (Πρόκειται περὶ τοῦ Γιώργη Γιαννιά, γνωστοῦ Κλέφτου τοῦ τέλους τοῦ 18^{ου} αἰῶνος και τῶν ἀρχῶν τοῦ 19^{ου})³⁾. 2) Τραγούδι τῆς Μονεμβασιᾶς. 3) Τραγούδι τοῦ Βραχωρίου. 4) Τραγούδι τοῦ Ἀνατολικοῦ (δηλ.

¹⁾ Πρέπει νὰ σημειωθῆ, ὅτι μετὰφρασις τοῦ ἔργου τοῦ Fauviel εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν ἐγένετο πολὺ ἀργότερον. Κατ' ἀνακοίνωσιν τοῦ συναδέλφου κ. Δ. Οἰκονομίδου, εἰς τὴν ἐφημερίδα τῆς Κερκύρας «Φιλόπατρις» 1883, ἀρ. 3-5, ἐδημοσιεύθησαν: «Προλεγόμενα εἰς τὰ τῆς Νέας Ἑλλάδος δημοτικά ἄσματα, συλλεγέμενα και ἐκδοθέντα ὑπὸ C. Fauviel, νῦν τὸ πρῶτον μετενεχθέντα εἰς τὴν ἑλληνικὴν». Μετὰφρασις μικροῦ μέρους τῶν προλεγομένων (discours préliminaire) ἐδημοσιεύθη παρὰ τῆς Δήμητρας Μπεζαντέ εἰς τὸν 58^{ον} τόμ. τοῦ περιοδικοῦ Νέα Ἐστία, τεῦχος 673 τῆς 15^{ης} Ἰουλίου 1955, σ. 951-955. Μετὰφρασις τῶν προλεγομένων τῶν ὑπομνηματισμῶν (arguments) τῶν τραγουδιῶν και τὰ ἑλληνικὰ κείμενα, άνευ τῶν μετὰφράσεων, ἐδημοσιεύθησαν εἰς ἓνα τόμον μὲ τὸν τίτλον: *Claude Fauviel, Δημοτικά τραγούδια τῆς συγχρόνου Ἑλλάδος. Εἰσαγωγή Ν. Α. Βέη (Bees) τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Μετὰφραστῆς Ἀπ. Δ. Χατζηγεμμανουήλ φιλόλογος. Ἀθήνα 1956* (8^{ον} σ. ιδ'+360). Ἡ μετὰφρασις ὄχι κατὰ πάντα ἐπιτυχής.

²⁾ Ἐντυπώσεις ἐκ τῶν γεγονότων τῶν πρώτων ἐτῶν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως (1821-1823), εἰς τὴν ὁποίαν ἔλαβε μέρος ὡς ἀξιωματικὸς, ὡς και τὰ περὶ τῆς στρατιωτικῆς και κοινωνικῆς ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως, ἐκθέτει ὁ Voutier εἰς βιβλίον του ἐκδοθὲν τὸ 1823: *Mémoires du Colonel Voutier sur la guerre actuelle des Grecs, Paris, Décembre 1823*.

³⁾ Βλ. Φωτίου Χρυσανθοπούλου ἢ Φωτάκου, Βίοι Πελοποννησίων ἀνδρῶν, ἐν Ἀθήναις 1888, σ. 8.

τοῦ Αἰτωλικοῦ). 5) Τραγούδι τοῦ Μεσολογγίου εἰς ἦχον ἡρωικόν. Εἰς τὰ περὶ τοῦ τελευταίου τραγουδιοῦ σχόλια, ἐν σελ. 50, ἀναγράφεται ἡ εἶδησις, ὅτι τοῦτο ἐδόθη εἰς τὸν Voutier παρὰ τοῦ ποιητοῦ Στασινοῦ Μικρούλη, ἀδελφοῦ γενναίου στρατιώτου, φονευθέντος κατὰ τὴν ἐπίθεσιν ¹⁾.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω γνησίων δημοτικῶν τραγουδιῶν ὁ Voutier δημοσιεύει καὶ δύο λόγια ποιήματα ἀναφερόμενα εἰς τὸν ἑλληνικὸν ἀγῶνα, μὲ μετάφρασιν εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν: 1) Τραγούδι ἡρωικὸν τοῦ Μεσολογγίου 2) Τραγούδι τῆς Κρήτης.

Bonaparte et les Grecs par Madame Louise Sw.-Belloc, suivi d'un tableau de la Grèce en 1825, pour le comte Pecchio, Paris 1826 (8^{ον} μικρὸν σ. 420). Περιλαμβάνει ἐλευθέραν μετάφρασιν εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν μετὰ σχολίων 12 ᾄσμάτων εἰλημμένων ἐκ τῆς συλλογῆς Fauviel. Ἐκτὸς ὅμως τούτων δημοσιεύονται καὶ μεταφράσεις ᾄσμάτων ἐξ ἰδίας τῆς συγγραφέως συλλογῆς προερχομένων: Εἰς τὴν σελ. 250 σουλιώτικο τραγούδι, ἀνακοινωθὲν ὑπὸ τοῦ Δημητρίου Μουρούζη, υἱοῦ τοῦ πρίγκηπος Κωνσταντίνου Μουρούζη, ἀποκεφαλισθέντος ἐν Κωνσταντινπόλει κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Εἰς τὴν σ. 252 μετάφρασις στίχων ᾄσματος φέροντος τὸν τίτλον «Lambros:»

*De sa liberté radieux
le Grec pose la lance
et danse...*

Τὸ ᾄσμα τοῦτο φαίνεται λόγιον μᾶλλον κατασκευάσμα, χαρακτηρίζεται ὅμως ὑπὸ τῆς συγγραφέως ὡς χορευτικόν, ἀδόμενον ὑπὸ τῶν Ἑλλήνων Κλεφτῶν μετὰ νίκην, ὅτε καταθέτοντες τὰ ὅπλα, ἐχόρευον.

Détails sur Corfou. A Corfou 1826 (8^{ον} σ. VII+147). Συγγραφεὺς τοῦ βιβλίου εἶναι ὁ *B. Theotoky*, ὡς δυνάμεθα νὰ εἰκάσωμεν ἐκ τῆς ὑπογραφῆς τοῦ ὀνόματος τούτου εἰς τὴν τελευταίαν σελίδα. Περιέχει στίχους ἐρωτικοῦ ᾄσματος (σελ. 81, ὑποσημ. 105):

*Θωρεῖς με πῶς ἐγένηκα
μαῦρος σὰν τὸν Ἀράπη,
δὲν εἶμαι ἀπὸ τὴν Ἀραπιά
μὸν εἶμαι ὁκ τὴν ἀγάπη.*

Ἀκολουθεῖ μετάφρασις εἰς τὴν γαλλικὴν γλῶσσαν.

Παραδείγματα ρωμαϊκῆς ποιητικῆς. Specimens of romaic lyric poetry: with

¹⁾ Βλ. καὶ *Legrand*, *Recueil*, σ. 127.

a translation into english, to which is prefixed a concise treatise on music by Paul Maria Leopold Joss. London 1826 (8^{ov} σ. XVI+144). Περιλαμβάνει παραλλαγὰς τριῶν ἑλληνικῶν τραγουδιῶν: Τοῦ Κώστα, Ὁ Ὀλυμπος, Πραματευτής. Εὐρίσκομεν εἰς ταύτας ἀσημάντους διαφορὰς στίχων ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς στίχους τῶν παρὰ Fauriel δημοσιευομένων παραλλαγῶν (τ. 2^{ος} σ. 112: Ὁ Χάρος καὶ ἡ Κόρη, τ. 1^{ος} σ. 38: Τοῦ Ὀλύμπου, τ. 2^{ος} σ. 120: Οἱ δύο ἀδελφοί). Ἐκτὸς τούτων, εἰς τὸ βιβλίον περιλαμβάνονται καὶ 14 λόγια στιχουργήματα ἐρωτικὰ καὶ ἔθνικὰ (Amatory-patriotic songs), ἐν λόγιον ποίημα, μίμησις τοῦ Τυρταίου (imitation from Tyrtaeus) καὶ ἕτερον τοῦ Σπυρίδωνος Τρικούπη, μὲ τὸν τίτλον ὁ Δῆμος (Demos).

Der Apollotempel zu Bassae in Arcadien und die daselbst ausgegrabenen Bildwerke, dargestellt und erläutert durch O. M. Baron von Stackelberg. Rom 1826. Frankfurt am Main, gedruckt mit andreäischen Schriften (σχ. 4^{ov} σ. 147+παραρτ. εἰκόνων). Εἰς τὰς σ. 113-120 περιέχονται δημοτικὰ τραγούδια καὶ χοροὶ (Volksgesänge und Tänze), ἦτοι: σ. 113: Arcadisches Hiertenspiel (γνωστὸν τραγούδι τῆς ξενιτειᾶς ἐκ στίχων 28 μὲ ἀρχικούς στίχους: *Βολοῦμαι μιά, βολοῦμαι δύο, βολοῦμαι τρεῖς καὶ πέντε / βολοῦμαι νὰ ξεριτευθῶ...* καταγεγραμμένον εἰς δεκαπεντασுλλάβους· ὀκτασுλλάβους καὶ μὲ μουσικὴν τῶν δύο πρώτων στροφῶν). Σελ. 114 Rüberlied, κλεπτικὸν zu derselben Melodie. Πρόκειται περὶ τοῦ τραγουδιοῦ «Φωνὴ ἐκ τοῦ μνήματος» ἀρχομένου μὲ τοὺς στίχους: *Σαββάτο μέρα πίναμεν, τὴν Κυριακὴ ὅλη μέρα καὶ τὴν Δευτέραν τὸ ταχὺ...* ἐν συνόλῳ 54 στίχοι, δεκαπεντασύλλαβοι - ὀκτασύλλαβοι. Σελ. 115 Liebeslied athenisch. Μουσικὴ καταγραφή μὲ τὰς λέξεις τῶν στίχων ἐντὸς τοῦ πενταγράμμου: *Ἀπ' ἀλάργα εἶς ἕνα κρῖνος, ἀπὸ κοντὰ εἶς ἕνα κονζές...* Εἰς τὴν αὐτὴν σελίδα μουσικὴ καταγραφή ἄλλου ἐρωτικοῦ ᾄσματος: *Ζιώνι, ζιώνι σὲ σκοιῶνω / καὶ τὸ φονικὸ πληρώνω...* Ἐν ὑποσημειώσει ἐξηγεῖ τὴν λ. ζιώνι = γλαῦξ, προσωνυμία ἀτυχοῦς ἐρωτευμένου... Σελ. 116 μουσικὴ καταγραφή εἰς δύο παραλλαγὰς ἐρωτικοῦ ᾄσματος ἐκ Σμύρνης (Liebesklage, smyrnisch) μὲ τοὺς στίχους: *Ἀγάπη δὲν ἐστάθη ποτὲ χωρὶς καημοῦς / μὲ βάσανα μὲ πόνους καὶ μ' ἀναστεναγμούς...* Σελ. 117 τὸ ἠπειρωτικὸν ᾄσμα τῆς Κυρὰ Φροσύνης (Euphrosyne, Romanze eriotisch) μὲ μουσικὴν καταγραφήν. Τὸ κείμενον δημοσιεύεται εἰς 9 τετραστίχους στροφάς. Σελ. 118 μουσικὴ καταγραφή τουρκικοῦ ᾄσματος (Sultan Selims Gesang). Σελ. 119 μουσικὴ καὶ στίχοι ᾄσματος χοροῦ συρτοῦ (der Syrto mit Gesang):

*Ποιὸς εἶδε πράσινο δένδρῖ,
μαυροματοῦσα καὶ ξανθὴ...*

Εἰς τὴν αὐτὴν σελίδα μουσικὴ καταγραφή ἄλλου ᾄσματος καὶ εἰς τὴν σ. 120

μουσική καταγραφή δύο ακόμη χορῶν, ἑνὸς συρτοῦ καὶ ἄλλου τῆς Κωνσταντινουπόλεως (πολίτικου). Πάντων τῶν ᾠσμάτων δημοσιεύεται καὶ μετάφρασις εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν, φαίνονται δὲ ταῦτα προερχόμενα ἔξ ἰδίας τοῦ συγγραφέως συλλογῆς.

Εἰς τὴν σ. 20-21 γίνεται περιγραφή τῶν χορῶν μετὰ παρατηρήσεων καὶ συγκρίσεων πρὸς τοὺς ἀρχαίους ἑλληνικοὺς χορούς.

Lehrbuch der neugriechischen Sprache von W. v. Lüdemann, Leipzig 1826 (8^{ον} XX+200).

Τὸ βιβλίον τοῦτο εἶναι ἀξιόλογον ἀπὸ γραμματικῆς καὶ συντακτικῆς ἀπόψεως, ὡς καὶ διὰ τὰς σχετικὰς μετὰ τὴν φιλολογικὴν κίνησιν τῶν χρόνων ἐκείνων παρεχομένης εἰδήσεως. Διὰ γλωσσικοὺς διδακτικοὺς σκοποὺς ἀναδημοσιεύονται εἰς αὐτὸ τραγούδια ἔκ τῆς συλλογῆς Faugier (32 τραγ. διαφόρων κατηγοριῶν, 10 δίστιχα, ἀπόσπασμα ἔκ τοῦ Ἐρωτοκρίτου, στροφαιὶ ἔκ τοῦ θουρίου τοῦ Ρήγου καὶ ἔκ τοῦ Ὑμνου εἰς Ἐλευθερίαν τοῦ Δ. Σολωμοῦ), ὡς καὶ τὸ ποίημα Ἀθ. Χριστοπούλου «Μακαριότητα».

*Eunomia. Darstellungen und Fragmente neugriechischer Poesie und Prosa in originalen Uebersetzungen aus englischen und französischen Werken und aus dem Munde geborenen Griechen*¹⁾ entlehnt. Mit Beiträgen von verschiedenen Verfassern für Gelehrte und Nichtgelehrte gesammelt von Carl Iken. Grimma 1827. Μεταξὺ ἄλλων πολλῶν εἰδήσεων περὶ νεοελληνικῆς ποιήσεως καὶ πεζοῦ λόγου περιλαμβάνονται εἰς τὸν τόμον τοῦτον καὶ στίχοι ἀπὸ τὸ τραγούδι τῆς Ἀγίας Σοφίας (σ. 114), καὶ τοῦ Φώτου Τζαβέλλα (σ. 117).

Εἰς τὸν τρίτον τόμον τοῦ αὐτοῦ περιοδικοῦ Eunomia δημοσιεύεται ἐργασία τοῦ Kind μετὰ τὸν τίτλον: *Neugriechische Volkslieder im Originale und mit deutscher Uebersetzung, nebst Sach- und Worterklärungen, herausgegeben von Karl Theodor Kind in Leipzig. Grimma 1827*. Εἰς τὸ δεύτερον φύλλον ὁ τίτλος: *Τραγούδια τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, συλλεχθέντα καὶ μεταφρασθέντα εἰς τὰ Γερμανικὰ καὶ ἐξηγηθέντα διὰ σημειώσεων ὑπὸ Καρόλου Θεοδώρου Κίνδ. Neugriechische Volkslieder, gesammelt und mit deutscher Uebersetzung nebst Sach- und Worterklärungen herausgegeben von Karl Theodor Kind in Leipzig. Grimma, bei Carl Friedrich Göschen Beyer, 1827*. (12^{ον} σ. XXXII+148+2 ἄ. ἄ.).

Περιλαμβάνει 13 κλέφτικα καὶ ἱστορικὰ τραγούδια, σ. 2 - 28, τὰ ἑξῆς: ἔν ἄνευ

¹⁾ Πρόκειται περὶ τοῦ Ἑλλήνου ἱατροῦ Στεφάνου Κανέλλου (βλ. ἄνωτ. σ. 76).

τίτλου, ἀρχόμενον μὲ τὸν στίχον Ἐνέβηκα στὸν Ὀλυμπο καὶ κοίταξα τριγύρω, Ὁ θάνατος τοῦ Ζήδρου, Τοῦ Φώτου υἱοῦ τοῦ Ζήδρου, τοῦ Λάζου, Τοῦ Νικοτσάρα, Τοῦ Παπᾶ (πάντα ταῦτα κατ' ἀνακοίνωσιν Ἑλληνοσ ἐξ Ὀλύμπου, ὡς λέγει), Τοῦ Τσέλιου (ἄνευ σημειώσεως διὰ τὴν προέλευσιν), Τοῦ ἀνδρείου Γεωργάκη, Τραγῳδίων τῆς Μονεμβασίας, Τραγῳδίων τοῦ Βλαχωρίου, Τραγῳδίων τοῦ Ἀνατολικοῦ—γράφει Αἰτωλικῶ— (τὰ τέσσαρα τελευταῖα ἐκ τοῦ Voutier, *Lettres sur la Grèce*, σ. 194), Ὁ θάνατος τοῦ Μάρκου Βώσαρη (γρ. Μπότσαρη κατ' ἀνακοίνωσιν Ἑλληνοσ τινος), Τραγῳδίων διὰ τὸν λοιμόν, τὸν συμβάντα εἰς τὸ 1814 ἔτος εἰς Ραψάνην καὶ Τύρναβον (κατ' ἀνακοίνωσιν Ἑλληνοσ ἐξ Ὀλύμπου). Εἰς τὰς σ. 48-58 ἀναδημοσιεύονται τὰ παρὰ Stackelberg (βλ. ἄν. σ. 80) 5 τραγούδια: Τῆς ξενιτειᾶς, Βούλομαι μίαν, βούλομαι δύο... Φωνὴ ἐκ τοῦ μνήματος, Σάββατον μέραν πίναμεν..., Ἐρωτικόν, Ἀγάπη δὲν ἐστάθη ποτὲ χωρὶς καημούσ..., Ἐρωτικόν: ποιὸς εἶδε πράσινο δένδρι..., Εὐφροσύνη. Σελ. 62-82 ἀξιόλογοι σημειώσεις περὶ τῶν ἄσμάτων. Σελ. 83-142 γλωσσάριον. Σελ. 143-146 προσθήκη περὶ ἑλληνικῆς μουσικῆς, ἀντιγραφή τῆς παρὰ Stackelberg μουσικῆς καταγραφῆς ἄσμάτων.

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω, εἰς τὸ βιβλίον περιλαμβάνονται καὶ διάφορα λόγια, ἔρωτικά προπάντων τραγούδια, ὡς καὶ ποίημα ἐκ 53 στίχων λογίας προελεύσεως μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Τραγῳδίων τοῦ Κολοκοτρώνη».

Δημοτικὰ τραγούδια ἐκ τῆς συλλογῆς Faugiel, μεταφρασμένα εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν περιέχονται εἰς τὸ βιβλίον: *Auswahl neugriechischer Volkspoesieen in Deutsche Dichtungen umgebildet von E. F. von Schmidt - Fhiseldeck, königl. Dänischen Staatsrathe, Ritter... Braunschweig, bei Friedrich Vieweg, 1827*¹⁾.

- 1828 Βιογραφία τῶν ἡρώων Μάρκου Μπότσαρη καὶ Καραϊσκάκη, συνοπτικῶς συγγραφεῖσα καὶ τύποις ἐκδοθεῖσα ὑπὸ Γεωργίου Γαζῆ²⁾ τοῦ ἐκ Δελβινακίου τῆς Ἡπείρου, πρώην γραμματέως, μουσικοῦ συμβούλου καὶ χιλιάρχου τοῦ στρατηγοῦ Καραϊσκάκη, ἀφιερωθεῖσα δὲ παρὰ τοῦ ἰδίου τῶ σεβαστῶ Κυβερνήτη τῆς Ἑλλάδος. Ἐν Αἰγίνῃ, ἐν τῇ ἐθνικῇ τυπογραφίᾳ, διευθυνομένη παρὰ Γ. Ἀποστολίδου Κοσμητῆ, 1828 (8^{ον} σ. 35+1).

¹⁾ Δὲν δύναμαι νὰ δώσω λεπτομερῆ ἀνάλυσιν τοῦ περιεχομένου, διότι δὲν εἶδον τὸ βιβλίον εἰς τὰς ἐνταῦθα βιβλιοθήκας. Σημειῶνω μόνον τοῦτο, ὡς ἀναφέρεται εἰς τὴν μελέτην Ν. Βέη, Τὰ μαλώματα βουνῶν στὰ νεοελληνικὰ γράμματα κι ὁ Βερολιναῖος πάπυρος 284. Περιοδ. Νέα Ἐστία 35 (1944) σ. 339. Πρβλ. Passow, Τραγ. ρωμαίικα, σ. VII.

²⁾ Περὶ τούτου βλ. Σ. Σούρα, Ὁ ἐκ Δελβινακίου τῆς Ἡπείρου Γραμματεὺς τοῦ στρατάρχου Καραϊσκάκη Γεώργιος Γαζῆς. Περιοδ. Ἀναγέννησις. Νέα Ὑόρκη 1936.

Εἰς τὴν σ. 32 δημοσιεύονται στίχοι μοιρολογίου μιᾶς Ἡπειρώτιδος πρὸς τὸν ἄνδρα τῆς φονευθέντα εἰς τὸν ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος πόλεμον καὶ μὴ ταφέντα :

Ἔχ!... εἶθε νὰ γένουμουν πουλί, ψηλὰ νὰ ἀπειτοῦσα,
νὰ εὔρισκα τὸν σταυραῖτό, γιὰ νὰ τὸν ἐρωτοῦσα
ἐκεῖ πὸν ἐσκοτώθηκες, γραμμένο μου ξιφτέρι!

Ἐν ὑποσημειώσει δίδεται ἡ πληροφορία, ὅτι ἡ μοιρολογοῦσα ἦτο γυνὴ Εὐστρατίου Γκούια, ὅστις, ἀποθανὼν εἰς τὸ ἐν Σαλώνοις στρατόπεδον κατὰ τὸ 1824 ἔτος, Σεπτεμβρίου 5, ἐτάφη, ἀλλ' ἡ σύζυγός του τὸν ὑπέθετεν ἄταφον...

L'interprète du Français en Grèce. Ὁ ἐρμηνεὺς τοῦ Γάλλου ἐν Ἑλλάδι 1829 ἢ μέθοδος τοῦ νὰ μάθῃ τις νὰ ὁμιλῇ τὴν νεωτέραν ἑλληνικὴν γλῶσσαν χωρὶς διδασκάλου, ὑπὸ Δοριέντου Δε-Βελλεγάρδου, μέλους τῆς ἐν Παρισίοις Ἑλληνικῆς Ἑταιρείας κτλ. καὶ ὑπὸ Ἰωάννου Δελγαῦου. Διὰ τῆς ἐπιστολῆς τοῦ ἱερωτάτου Ἰωαννικίου, ἐξάρχου τῆς Κύπρου. Καὶ εἰς τὸ ἐσώφυλλον: *L'interprète du Français en Grèce ou méthode pour parler la langue grecque moderne sans l'avoir apprise par D'Orient de Bellegarde, membre de la société hellénique etc. et J.-B. Delgay; sous la direction de Mgr Joannikios exarque de l'île de Chypre. Paris 1829* (8^{ov} σ. XXIV+151). Μετὰ τὸ προοίμιον εἰς γαλλικὴν καὶ ἑλληνικὴν γλῶσσαν, τὸ ἑλληνικὸν ἀλφάβητον, παρατηρήσεις ἐπὶ τῆς προφορᾶς, συλλογὴν λέξεων, φράσεις, διαλόγους, ὑποδείγματα ἐμπορικῶν καὶ ἰδιωτικῶν ἐπιστολῶν κτλ., δημοσιεύεται ἐν σ. 146·7 ᾠσμα ξενιτειᾶς μὲ τὸν τίτλον: «Chant pastoral en dialecte arcadien. ᾠσμα ποιμενικὸν εἰς ἀρκαδικὴν διάλεκτον». Οἱ 15 πρῶτοι στίχοι εἶναι γνήσιοι δημοτικοί: Ὁ ἀπερχόμενος εἰς τὴν ξενιτειάν παρακαλεῖ τὰ βουνὰ νὰ μὴ χιονίσουν, τοὺς κάμπους μὴν παχνιστοῦν καὶ τὶς κρυόβρυσες νὰ μὴ κρουσταλιάσουν, μέχρις ὅτου ἐπιστρέψῃ. Ἐν τούτοις ὅμως, ἐπανερχόμενος εὐρίσκει τὰ ἀντίθετα καὶ ἀναγκάζεται νὰ ξαναγυρίσῃ εἰς τὴν ξενιτειάν, ὅπου ξένοι τὸν περιποιοῦνται, ξένες πλύνουν τὰ ροῦχα του κτλ. Μετὰ τοὺς 15 τούτους δημοτικούς στίχους προστίθενται ἄλλοι 32, λογία στιχοπλοκία περὶ τῆς ἐπανόδου τοῦ ξένου εἰς τὴν πατρίδα του (διὰ δευτέραν φοράν), τῆς ἡσυχου ζωῆς του ἐν μέσῳ τῶν οἰκείων, σκέψεων περὶ γάμου κ.τ.ῳ. Πρόκειται περὶ στιχουργίας τοῦ γνωστοῦ λογίου Κ. Νικολοπούλου, γραμματέως τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Institut de France, ὡς τοῦτο δηλοῦται ἐν ὑποσημειώσει: Ici (εἰς τὸν 15^{ov} στίχον) s'arrêtait cette pièce; elle vient d'être terminée par M. Nicolopoulos, membre de plusieurs sociétés savantes, qui s'est attaché à suivre le même style. Ὁ Κ. Νικολόπουλος εἶναι γνωστὸς καὶ ἐξ ἄλλων στίχων του μὲ θέματα πατριωτικά, ἐρωτικά κ.ἄ. Εἰς αὐτὸν πιθανώτατα ἀνήκει καὶ ἡ ἐπιγραφή τοῦ ᾠσματος: «Chant pastoral en dialecte arcadien - ᾠσμα ποιμε-

νικὸν εἰς ἀρκαδικὴν διάλεκτον», διότι εἶχε ἰδιαιτέραν ἀγάπην πρὸς τὴν Ἀρκαδίαν, εἰς πολίχνην τῆς ὁποίας, τὴν Ἀνδρίτσαιναν, εἶχε γεννηθῆ ὁ πατὴρ του¹⁾.

Alexandre Soutzo, Histoire de la révolution grecque, Paris 1829 (8^{ον} σ. 466). Εἰς τὴν σ. 129 σημ. 1 δημοσιεύονται ἐν γαλλικῇ μεταφράσει στίχοι ᾄσματος περὶ τοῦ θανάτου τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, ὅπως τοὺς ἤκουσεν ὁ συγγραφεὺς ᾄδομένους ὑπὸ Ἀθηναίου ἀοιδοῦ τῆ συνοδείᾳ μουσικοῦ ὄργάνου (εἶδους μαντολίνου). Ὁ ἀοιδὸς ἐβεβαίωσε τὸν Σούτσο, ὅτι οἱ στίχοι εἶναι ἰδικῆς του ἐμπνεύσεως. Εἰς τὴν σ. 158, γινομένης περιγραφῆς βαρβάρου τουρκικοῦ ἐθίμου νὰ ἐπιβάλλουν εἰς τὰς νέας τῶν χωρίων νὰ χορεύουν καὶ νὰ τὰς ἀπάγουν μετὰ τὸν χορὸν, ἀναφέρεται τὸ δίστιχον:

*Καημένο Μελοπόταμο, καημένο Μελιδόνι,
ἔχει κοπέλλες εὐμορφες καὶ δὲν τὶς φανερώνει.*

Ἐν συνεχείᾳ δίδονται πληροφορίες περὶ τοῦ Μελιδόνι, ὅστις κατὰ τινὰ ἀρπαγὴν νεανίδων εἰς τὸ χωρίον Μυλοπόταμος ὑπὸ τῶν Τούρκων ἐπετέθη ἐναντίον αὐτῶν, τοὺς ἠνάγκασε νὰ τραποῦν εἰς φυγὴν καὶ ἔκτοτε οὗτοι δὲν ἐπέλαβον τὴν βάρβαρον συνήθειάν των. Πρόκειται προφανῶς περὶ τοῦ χωρίου Μελιδονίου τῆς ἐπαρχίας Μυλοποτάμου, τοῦ νομοῦ Ρεθύμνης. Ἐκ τοῦ χωρίου τούτου κατήγοντο οἱ γνωστοὶ διὰ τὴν δρᾶσίν των κατὰ τὴν Ἑλληνικὴν Ἐπανάστασιν τοῦ 1821 Κρητὲς ἀγωνισταὶ Ἀντώνιος²⁾ καὶ Γεώργιος Μελιδόνης. Τὰ ἀναφερόμενα παρὰ τοῦ Ἀλ. Σούτσο περὶ ἐπιθέσεως τοῦ Μελιδόνι κατὰ τῶν Τούρκων, οἵτινες ἤρπασαν νεάνιδας, φαίνονται μᾶλλον ὑποθέσεις. Τὸ Μελιδόνι εἶναι γνωστὸν κυρίως διὰ τὴν τραγικὴν συντριβὴν (3 Ὀκτωβρίου 1823) τῶν πεντακοσίων περίπου ἀγωνιστῶν, γυναικῶν καὶ παιδῶν τῶν περισσοτέρων, ἐγκεκλεισμένων εἰς τι παρὰ τὸ χωρίον σπήλαιον, καὶ ἐκεῖθεν ἀμυνομένων διὰ ν' ἀποκρούσουν τὰς ὀρδὰς τοῦ Χουσεῖν βέη, γαμβροῦ τοῦ Μωχάμετ Ἀλῆ τῆς Αἰγύπτου.

Εἰς τὴν σελ. 217, σημ. 1, δημοσιεύεται ἐν γαλλικῇ μεταφράσει τὸ γνωστὸν τραγούδι τῆς ἀλώσεως τῆς Τριπόλεως. Εἰς δὲ τὴν σελ. 262 σημ. 1 ὁμοίως ἐν γαλλικῇ μεταφράσει τὸ τραγούδι τοῦ Μεσολογγίου. Εἰς τὴν σ. 337 παρατίθεται δίστιχον ᾄδόμενον ἐν Ὑδρᾷ:

¹⁾ Εἰδήσεις καὶ βιβλιογραφίαν περὶ Νικολοπούλου βλ. εἰς *Σταμάτη Καρατζᾶ*, Κοραῆς καὶ Νικολόπουλος. Ἀθήνα 1949 (Collection de l'Institut Français d'Athènes).

²⁾ Περὶ τούτου ἔχει συντεθῆ ποίημα εἰς δεκαπεντασுλλάβους ὁμοιοκαταλήκτους στίχους (ρίμα). Βλ. *A Jeannaraki*, ᾄσματα Κρητικά, Leipzig 1876, σ. 49 ἀρ. 37. *A. Κριάρη*, Κρητικά ᾄσματα, ἐν Ἀθήναις 1909, σ. 82.

‘Ο καπετὰν Ἀντώνης μας, τὸ νιό μας παλληκάρι,
στῆς Ἰκαριᾶς τὸν πόλεμο ἐφάνηκε λιοντάρι,

μὲ τὴν διασάφησιν, ὅτι πρόκειται περὶ τοῦ Ἀντωνίου Κριεζῆ, ἀνδραγαθήσαντος ἐν Ἰκαρίᾳ. Ἀκολουθεῖ μετάφρασις τοῦ διστίχου εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν.

De la Grèce moderne et de ses rapports avec l'antiquité par Edgar Quinet, membre de la commission envoyée par le Gouvernement en Morée. A Paris 1830 (8^{ον} σ.ΧΙΙ + 445). Εἰς τὴν σελ. 138-139 δημοσιεύεται ἄσμα περὶ Μεσολογγίου ἐν γαλλικῇ μεταφράσει, τοῦ ὁποίου τὸ ἑλληνικὸν κείμενον δημοσιεύεται εἰς τὴν σ. 443¹⁾. Ὁ πεσὼν ἐν Ναβαρίνῳ τὸν Ἀπρίλιον τοῦ 1825 Ἀναστάσιος Τσαμαδὸς ὑπὸ μορφὴν πτηνοῦ ὁμιλεῖ εἰς τὸν Γεωργάκη (τὸν τραγουδιστὴν) καὶ τὸν προτρέπει νὰ ἔχη θάρρος, διότι πάλιν θὰ πολεμήσῃ ὁ Μοριάς καὶ κόκκαλα ἐχθρῶν θὰ σπαροῦν... Ὁ συγγραφεὺς μᾶς πληροφορεῖ, ὅτι τὸ ἄσμα ἤκουσεν ἐν Σπάρτῃ ἀδόμητον παρὰ τυφλοῦ παίζοντος guzla²⁾. Ἐξερχόμενος τῆς πόλεως, λέγει, εἶδεν ὄμιλον ἰππέων, οἵτινες εἶχον περικυκλώσει τὸν τυφλὸν ἀοιδόν.

Ἀποσπάσματα ἐκ μακροῦ ποιήματος (314 στίχων) λαϊκοῦ στιχουργοῦ περιέχονται εἰς τὸ κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος δημοσιευθὲν βιβλίον: *Travels in the Morea with a Map and Plans by William Martin Leake. Vol. I London 1830* (8^{ον} σ. XVII + 513), σ. 334-339. Τὸ ποίημα τοῦτο, ἔργον διδασκάλου τινός, εὐρέθη ὑπὸ τοῦ Leake εἰς χειρόγραφον ἀποτελεῖται ἐκ δεκαπεντασυντάβων ὁμοιοκαταλήκτων στίχων (ρίμα) καὶ παρέχει ἐνδιαφερούσας εἰδήσεις περὶ τῶν μπέηδων τῆς Μάνης, περὶ γενναιότητος τῶν Μανιατῶν, περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῶν ἐθίμων των.

Ἐκ τῶν χειρογράφων τοῦ M. Leake προέρχονται καὶ τὰ κατωτέρω 4 δημοτικά τραγούδια δημοσιευθέντα εἰς τὸν τόμον: *Εἰς μνήμην Σπυρίδωνος Λάμπρου, ἐν Ἀθήναις 1935* (Ἐπιτροπὴ ἐκδόσεως τῶν καταλοίπων Σπυρίδωνος Λάμπρου) σ. 42-49, ὑπὸ F. H. Marshall μὲ τὸν τίτλον: *Four Klephitic Songs*. Τὸ πρῶτον, ἀναφερόμενον εἰς τὸν γνωστὸν κλέφτην Κατσαντώνην, ἀρχίζει μὲ τοὺς στίχους:

Ἀκούσεται τί γίνηκε τοῦτο τὸ καλοκαίρι
στὶς δεκαεφτά τοῦ ἄλωναριοῦ...

¹⁾ Βλ. καὶ Ἀ. Μανούσου, Τραγούδια ἔθνικα, μέρος Α'. Τραγούδια κλέφτικα, σ. 206. Passow, Τραγούδια ρωμαίικα, ἀρ. 256. Τὸ αὐτὸ ἄσμα δημοσιεύεται καὶ ἐν *Oeuvres complètes de Edgar Quinet. Marnix de Sainte-Aldegonde. La Grèce moderne et ses rapports avec l'antiquité, Paris t. 5e 1857, σ. 254* (γαλλικὴ μετάφρασις), εἰς σ. 387 τὸ ἑλληνικὸν κείμενον.

²⁾ Οὕτως ὀνομάζει προφανῶς ἑλληνικὸν ἔγχορδον ὄργανον (λαοῦτο, μαντολίνο) ὁμοιάζον πρὸς τὸ γιουγκοσλαβικὸν μουσικὸν ὄργανον guzla.

Τὸ δεύτερον, ἀναφερόμενον εἰς τὴν σύλληψιν τοῦ Κατσαντώνη, ἀρχίζει μετὰ τοὺς στίχους:

*Τρία πουλάκια κάθονταν, καημένε Κίτζιο Ἀντώνη μου,
ψηλὰ στὸ Καρπενήσι...*

Τὸ τρίτον, ἀναφερόμενον εἰς τὸν κλέφτην Λιάκον, ἀρχίζει:

Δὲν στὸ εἶπα, Λιάκο, μιὰ φορά, δὲν σοῦ εἶπα τρεῖς καὶ πέντε...

Καὶ τὸ τέταρτον, ἐπιγραφόμενον ὑπὸ τοῦ ἐκδότου Ali Pasha and Souli, ἀρχίζει:

*Βεζίρης ὁ πολύχρονος μοῦ γίνηκε σεμπέι¹⁾,
νὰ στείλῃ τὸν Βεληπασιά τὸν Σούλιον νὰ χαλάσῃ...*

Τὰ κείμενα ἔχουν λάθη καὶ ἐσφαλμένην καταγραφὴν τῶν στίχων ἀπὸ μετρικῆς ἀπόψεως· εἶναι ὅμως ἀξιόλογα ὡς τὰ παλαιότερα εἰς τὸ εἶδος των, γνωστὰ ἐκ γραπτῆς παραδόσεως.

1831 Λίαν ἐνδιαφέροντα εἶναι τὰ κατὰ τοὺς τέσσαρας πρώτους μῆνας τοῦ ἔτους 1831 δημοσιευθέντα ἐν Ναυπλίῳ τεύχη τοῦ περιοδικοῦ: Ἀθηνᾶ, ἥτοι ἀνάλεκτα γεωγραφικά, φιλολογικά, ἱστορικά, οἰκονομικά καὶ περὶ ἐφευρέσεων. Ἐν Ναυπλίῳ (Ἰανουάριος-Ἀπρίλιος) 1831. Ἐν τῇ ἐθνικῇ τυπογραφίᾳ διευθυνομένη ὑπὸ Παύλου Πατρικίου²⁾. Τὸ περιοδικόν, ἐκδιδόμενον δις τοῦ μηνὸς εἰς 16σέλιδα τεύχη (σχ. 8^{ον}), περιέχει παντοειδεῖς εἰδήσεις καὶ θέματα, ὡς φαίνεται καὶ ἐκ τοῦ τίτλου. Ἄξια ἰδιαιτέρας προσοχῆς εἶναι τὰ περιεχόμενα εἰς τὰς σελίδας του πέντε δημοτικὰ τραγούδια: σ. 80 «Δημῶδες τραγούδιον. Ἡ πιστὴ σύζυγος» ἐκ στ. 29 (παραλλαγή τοῦ γνωστοῦ ἄσματος ἢ ἀναγνώρισις τοῦ ξενιτεμένου). Σελ. 112 «Δημῶδες τραγούδιον ξενιτειᾶς» ἐκ στ. 31, ἀρχόμενον:

*Διῶξε με, μάνα μ', διῶξε με, μὲ ξύλα μὲ λιθάρια,
νὰ πάω κι ἐγὼ σιὲς ἐρημιές, πὸν πᾶν τὰ χελιδόνια...*

Σελ. 127 δύο τραγούδια ἠρωικά, τὸ πρῶτον ἐκ στ. 17, ἀρχόμενον: Ἀντώνης μᾶς ἀρρώστησε, τὸν ἐπίασεν ἡ θέρμη... καὶ ἀναφερόμενον εἰς τὴν ἀσθένειαν τοῦ Κατσαντώνη, καὶ τὸ δεύτερον ἐκ 14 στίχων καὶ ἀναφερόμενον εἰς τὸν Λεπενιώτην. Ἐν σελ. 128 παραλλαγή ἐκ 12 στίχων τοῦ ἄσματος «Ἡ Λυγερὴ εἰς τὸν Ἄδη».

Τρεῖς ἀνδρειωμένοι βούλονται νὰ ἴλθοῦν τὸν πάνω κόσμον...

1833 Τραγῶδια τῆς Νέας Ἑλλάδος ἐθνικὰ καὶ ἄλλα, τὰ μὲν τυπωμένα πρότερον τὰ

¹⁾ Ἀπὸ τὸ ἀραβ *seber* = αἰτία, ἀφορμή.

²⁾ Τὸ ἀξιόλογον τοῦτο περιοδικόν διέκοψε τὴν ἔκδοσίν του τὸ 1831 μετὰ τὴν δήλωσιν τοῦ ἐκδότου Γ. Χρυσίδη, ὅτι διακόπτει ἔνεκα τῆς ἀκαταπαύστου ἐνασχολήσεως τοῦ ἐκεῖ εὑρισκομένου μικροῦ μέρους τῆς ἐθνικῆς τυπογραφίας εἰς τὰ τῆς κυβερνήσεως.

δ' ἀτύπωτα. Μὲ προλεγόμενα καὶ σημειώσεις ἐκδοθέντα ὑπὸ Θεοδώρου Κίνδ. *Neugriechische Poesien, ungedruckte und gedruckte mit Einleitung und sowohl Sach-als Worterklärungen, herausgegeben von Dr Theodor Kind. Leipzig in der Dyk'schen Buchhandlung, 1833* (8^{ον} μικρὸν σ. XXVI + 1 ἄ.ἄ + 94 + 2 ἄ.ἄ) Ὁ φιλέλλην συγγραφεὺς εἶναι γνωστὸς καὶ ἐκ προηγουμένων του δημοσιευμάτων, ὡς ἡ ἀνωτέρω μνημονευθεῖσα ἔκδοσις ᾠμάτων (βλ. σ. 81) καὶ τό: *Beiträge zur besseren Kenntniss des neuen Griechenlands in historischer, geographischer und literarischer Beziehung, Neustadt 1831*, ἔνθα ἀναιρεῖ τὴν γνωστὴν θεωρίαν τοῦ Fallmerayer περὶ καταγωγῆς τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, ἀντλῶν ἐπιχειρήματα ἐκ τῶν νεοελληνικῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων, τῆς γλώσσης, τῆς σωματικῆς διαπλάσεως τῶν ἀνθρώπων κλπ. Εἰς τὸ νέον τοῦτο δημοσίευσμά του, ἀφιερωμένον εἰς τὴν ποίησιν, μεταξὺ ἄλλων δημοσιεύει δέκα ᾠσματα ἐξ ἰδίας συλλογῆς δημοσιεύει ἐπίσης, ἐν σ. 10, ᾠσμα λογίου στιχουργοῦ περὶ Πάργας, ὡς καὶ ἄλλα ᾠσματα λογίων ἐν σ. 17 κέ¹⁾.

Gemälde von Griechenland entworfen von F. A. Ukert. Neue vermehrte Ausgabe. Darmstadt 1833 (16^{ον} σ. 379). Εἰς τὰς σελ. 165, 180, 181, 182, 184, τέσσαρα ἐρωτικά δίστιχα μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν γερμανικὴν. Εἰς σ. 184 δημοσιεύεται λόγιον ἐρωτικὸν δίστιχον, μεταφρασμένον ὑπὸ Ἑλλήνων ἐκ τοῦ Ἰταλικοῦ, καθὼς λέγει ὁ Ukert. Εἰς σ. 190 τὸ γνωστὸν δημῶδες ἐξάστιχον περὶ τοῦ Ἐπισκόπου τοῦ Δαμαλά. Εἰς σ. 193 μετάφρασις ᾠσματος τοῦ Μαυριανοῦ ἐκ τοῦ Bartholdy (βλ. ἂν σ. 62).

Λόγοι ἐκκλησιαστικοί, ἐκφωνηθέντες ἐν τῇ γραιικῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Ὁδησοῦ κατὰ τὸ ,ΑΩΚΑ'-, ΑΩΚΒ' ἔτος ὑπὸ Οἰκονόμου Κωνσταντίνου πρεσβυτέρου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων γενεαλογουμένου. Ἐτυπώθησαν φιλοτίμῳ δαπάνῃ Ἰωάννου Π. Βόζου. Ἐν Βερολίῳ, ἐκ τῆς τυπογραφίας τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν, ,ΑΩΔΓ' [1833] (8^{ον} σ. 316). Εἰς τὴν σελ. 273 τὸ δίστιχον:

Διψοῦν οἱ κάμποι διὰ νερόν, καὶ τὰ βουνὰ διὰ χιόνι,
διψᾷ καὶ ὁ μαῦρος Ζαχαρίας διὰ τούρκικα κεφάλια.

καὶ δύο ἀκόμη τραγούδια: Πόλεμος Πετμεζαίων κατὰ τοῦ Μουσάγα, Ὁ Ὀλυμπος καὶ ὁ Κίσσαβος.

Ἱστορία Ἀθηνῶν κατὰ τὸν ὑπὲρ ἐλευθερίας ἀγῶνα, ἀρχομένη ἀπὸ τῆς ἐπανα- 1834

¹⁾ Δημοσιεύσεις ἄλλων δημοτικῶν ᾠμάτων παρὰ Κίνδ, γενομένας βραδύτερον, βλ. κατωτέρω, σ. 88, 100, 102.

στάσεως μέχρι τῆς ἀποκαταστάσεως τῶν πραγμάτων. Δηρημένη μὲν εἰς βιβλία τρία, συγγραφεῖσα δὲ ὑπὸ Διονυσίου Σουρμελῆ. Ἐν Αἰγίνῃ, ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλά, 1834. (8^{ον} σ. 349).

Ἐν σ. 8, ὁμιλῶν ὁ συγγραφεὺς περὶ τῆς πολιορκίας τῆς Ἀκροπόλεως ὑπὸ τῶν ἐπαναστατησάντων Ἑλλήνων (Δεκέμβριος 1821), λέγει ὅτι αἱ γυναῖκες καὶ τὰ κοράσια (Τούρκισσαι), ἀσυνήθιστοι εἰς κοπιώδεις χειρωνακτικὰς ἐργασίας, εὐρέθησαν εἰς τὴν ἀνάγκην νὰ στρέφουν τὸν χειρόμυλον ἐργαζόμεναι ἔψαλλον ἄσμα ἰδίας ἐμπνεύσεως, ὅπερ ἔχει ὕφος δημοτικόν:

Κακόμοιρες οἱ Ἀθηνίες, οἱ καλομαθημένες
τραβοῦσι τὸν χερόμυλον καὶ κλαίουσι οἱ καημένες.
Ἀφῆκαν βρύσες μὲ νερά, δένδρα μὲ πορτοκάλια
κ' ἐμβῆκαν σὶ τὸ ρημόκαστρον καὶ τρώγουν τὰ λιθάρια.
Τάχα νὰ ζήσω νὰ τὰ ἰδῶ τὰ πράσινα μπαϊράκια,
νὰ ἴθουν νὰ πολεμήσουνε, νὰ βγάλουν τὰ φαρμάκια;
Βρὲ Ἰσαλά¹⁾ ἐλπίζουμε νὰ ἔλθουν οἱ πασάδες
καὶ νὰ κτυπήσουν τὰ σπαθιά, νὰ κόψουν τοὺς ραγιάδες²⁾.

Τὸ αὐτὸ ἔτος (1834) ἐξεδόθη ἐν Κερκύρα περιοδικὸν μὲ τὸν εἰς τρεῖς γλώσσας τίτλον: Ἴόνιος Ἀνθολογία. *Ionian Anthology. Antologia Ionica. Μετ' ἐλπίδων ἀγαθῶν*. Τοῦ περιοδικοῦ τούτου ἐξεδόθησαν πέντε τεύχη (φάκελλοι, ὡς σημειώνεται ἐπὶ τοῦ ἐξωφύλλου), ἦτοι τὸν Ἰανουάριον, Ἀπρίλιον, Ἰούλιον, Ὀκτώβριον τοῦ 1834 καὶ Ἰανουάριον 1835. Εἰς τὸν ὑπ' ἀρ. 1 φάκελλον, σ. 147-148, δημοσιεύεται τὸ τραγούδι «Σωφροσύνη»: *N-ἄγουρος πετροπελεκᾶ μὲ τό 'να του τὸ χέρι...³⁾*, παραλλαγή γνωστοῦ ἐρωτικοῦ τραγουδιοῦ «Νέος μὲ κομμένο χέρι ζητεῖ νὰ φιλήσῃ κόρην κι ἐκείνη ἀρνεῖται». Εἰς τὸν φάκελλον 2, σ. 400-401, δημοσιεύεται παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ «Κακιά πεθερά», μὲ τὸν τίτλον «Ὁ φθόνος τῆς πεθερᾶς»⁴⁾ καὶ εἰς τὴν σ. 591 παραλλαγή τοῦ τραγουδιοῦ «Τῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι» μὲ τὸν τίτλον «Τὸ στοιχεῖον τῆς γεφύρας»⁵⁾.

1835

Neugriechische Chrestomathie mit grammatischen Erläuterungen und einem Wörterbuche, herausgegeben von Theodor Kind. Prosa und Poesie.

¹⁾ = ἔχει ὁ Θεός (ἀπὸ τὸ τουρκ. insaallah).

²⁾ Τοὺς στίχους ἀναδημοσιεύει ὁ Ἀ. Μανοῦσος (Τραγούδια ἔθνικα, σ. 164-165) χωρὶς ν' ἀναφέρῃ πόθεν τοὺς ἀντιγράφει. Εἰς τὴν ὑπόθεσιν ὁμιλεῖ γενικῶς περὶ εὐγενείας καὶ καρτερίας τῶν Ἑλληνίδων, οὐδεμίαν παρέχων θετικὴν ἱστορικὴν πληροφορίαν.

³⁾ *Tommaséo, Canti popolari*, σ. 17. ⁴⁾ *Tommaséo, ἔνθ' ἀν.* σ. 135-136.

⁵⁾ *Tommaséo, ἔνθ' ἀν.* σ. 178.

Leipzig 1835 (12^{ον} σ. XXIV+260). Εἰς τὸ νέον τοῦτο βιβλίον ὁ Kind ἀναδημοσιεύει 16 δημοτικά ᾄσματα ἱστορικά, κλέφτικα καὶ παραλογές. Ἐκ τούτων 11 προέρχονται ἐκ τῆς συλλογῆς Faugier, (Τοῦ Κυρίτση Μιχάλη, Ἔλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Θάνατος τοῦ Γεωργάκη καὶ Φαρμάκη, Τοῦ Χρήστου Μηλιόνη, Τοῦ Μπουκουβάλα, Ὁ τάφος τοῦ Δήμου, Τοῦ Σκυλοδήμου, Ὁ χάρος καὶ ἡ κόρη, Ὁ χάρος καὶ αἱ ψυχαί, Θρηῆνος μητρικός, Ἡ νυκτερινὴ περπατησιά), 3 ἐκ τῆς ἰδίας αὐτοῦ συλλογῆς τοῦ 1827 (Ὁ θάνατος τοῦ Μάρκου Βότσαρη, Τοῦ Νικοτσάρα, Ἡ βοή τοῦ μνήματος) καὶ δύο ἐκ τῆς συλλογῆς τοῦ ἰδίου ἐπίσης τοῦ 1833 (Τοῦ Ὀλύμπου, Ὁ ἀναγνωρισμός)¹⁾. Εἰς τὸν αὐτὸν τόμον δημοσιεύει ἐπίσης καὶ λόγια ποιήματα τοῦ Ρήγα, Χριστοπούλου, Κάλβου καὶ τὸν ἐθνικὸν ὕμνον τοῦ Δ. Σολωμοῦ.

Ἀνθολογία ἢ συλλογὴ ᾄσμάτων ἠρωικῶν καὶ ἐρωτικῶν. Μέρος πρῶτον. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τῆς τυπογραφίας Ἀνδρέου Κορομηλά 1835. (8^{ον} μικρὸν εἰς δύο μέρη σ. 1-56 καὶ σ. 1-76, μὲ ἐνιαῖον πίνακα περιεχομένων εἰς τὴν ἀρχήν). Εἰς τὸ πρῶτον μέρος δημοσιεύονται ἑπτὰ ἱστορικά τραγούδια, ἐξ ὧν τὰ τρία, σ. 34-39, ἐκ τοῦ 2^{ου} τόμου τῆς συλλογῆς Faugier μὲ ἀλλαγὴν μόνον τῶν ἐπιγραφῶν: Ὁ τοῦ Διάκου ἀπότομος καὶ τραγικὸς θάνατος ἀπὸ τὸν Ὀμέρ Βριόννην, Ἔλωσις τῆς Τριπολιτσᾶς, Θρηῆνος εἰς τὴν ἄλωσιν τῆς Τριπολιτσᾶς καὶ τὴν αἰχμαλωσίαν τοῦ Κιαμὶλ μπεη, καὶ ἄλλα τέσσαρα ἀκόμη ἄλλοθεν παραληφθέντα, σ. 40-50, μὲ ἐπιγραφάς: Παράπονα τριῶν νεανίδων Τούρκων κατὰ τοῦ Σουλτὰν Μαχμουτ καὶ τοῦ φρουρίου Ναυπλίας, Ἀντίστασις τοῦ Μεσολογγίου κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ὑπεράσπισις αὐτοῦ, Ἔλωσις τῶν Ψαρῶν καὶ ναυμαχία κατὰ τὸν Γέροντα (ρίμα ἐκ 53 δεκαπεντασυλλάβων στίχων), Ναυμαχία κατὰ τὴν Σάμον (ρίμα ἐκ 18 δεκαπεντασυλλάβων στίχων). Εἰς τὸ δεύτερον μέρος, σ. 2-17, μὲ ἐπιγραφὴν *Κλέφτικα τραγούδια* δημοσιεύονται 17 κλέφτικα τραγούδια ἐκ τῆς συλλογῆς Faugier: Τοῦ Ὀλύμπου, Τελευταῖος ἀποχαιρετισμὸς τοῦ Κλέφτη, Τὸ μάθημα τοῦ Νάνου, Γραφή τῶν Κλεφτῶν τοῦ Βάλτου, Ὁ Κίτσος καὶ ἡ μητέρα του, Τοῦ Ἀνδρῆκου, Ὁ Ἰώτης πληγωμένος, Τοῦ Ἰωάννη Σταθᾶ, Τοῦ Στέργιου, Τοῦ Λιάκου, Ἐλευθέρωσις τῆς γυναικὸς τοῦ Λιάκου, Τοῦ Δίπλα, Θάνατος τοῦ Βελῆ Γκέκα, Τοῦ Νικοτσάρα, Οἱ Ἀρβανίτες εἰς τὸ Ἀνάπλι, δύο τραγούδια τοῦ πολέμου τῶν Σουλιωτῶν. Σελ. 20-34 μὲ ἐπιγραφὴν *Διάφορα Τραγούδια* δημοσιεύονται 13 τραγούδια διαφόρων κατηγοριῶν. Ἐκ τούτων τὰ 11 προέρχονται ἐκ τῆς συλλογῆς Faugier: Ὁ ναύτης, Ὁ ξενιτευμὸς, Ἡ ἀρπαγὴ τῆς Ἰαννούλας, Ὁ ὕπνος τοῦ ἀνδρείου, Ἡ νυκτερινὴ περπατησιά, Ἡ κατάρα τοῦ ἀγαπητικοῦ, Τῆς ἀπίστου γυναικὸς, Τῆς καλῆς τραγουδί-

¹⁾ Βλ. καὶ ἀνωτ. σ. 81 καὶ 87.

στριας, Τὸ σταμνὶ τὸ τσακισμένον, Ἔλωσις τοῦ Μπερατίου, Τοῦ Ἄλῃ Πασᾶ. Ἐν σ. 31 ἔρωτικὸν ἄσμα ἄνευ ἐπιγραφῆς, ἀρχόμενον μὲ τοὺς στίχους:

Ὅλες οἱ μελαχρινὲς κ' οἱ μαυρομάτες
μὲ τίς ἐλιὲς γεμαῖτες.

Ὅλες φιλὶ μου δώσανε καὶ μιὰ δὲν μου τὸ δίνει...

Ἐν σ. 35 κέ. διάφορα λόγια, ἐρωτικά ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ τραγούδια, ἐν οἷς καὶ ὁ ἀποχωρισμὸς τῆς Ξανθούλας καὶ ἡ Φαρμακωμένη τοῦ Δ. Σολωμοῦ. Ἐν τῷ ἐξωφύλλῳ ὁ ἐκδότης σημειώνει ὅτι «ἐκδίδεται μετ' ὀλίγον καὶ τὸ δεύτερον μέρος τῆς παρούσης Ἀνθολογίας, περιέχον ὁμοίως ἐκλογὴν φιλοπονημάτων τῶν σημαντικωτέρων ποιητῶν τῆς Ἑλλάδος».

Ἄσματα διαφόρων ποιητῶν, τοῦ τε ἀειμνήστου Ρήγα καὶ ἄλλων φιλελευθέρων Ἑλλήνων, οἷς προσειτέθησαν καὶ εὐτράπελα ἐξ ἀντιγράφων ὡς οἷόν τε ἐξηκριβωμένων. Δαπάνη τῶν τυπογράφων. Ἐν Ναυπλίῳ, ἐκ τῆς τυπογραφίας Κωνσταντίνου Τόμπρα, Κυδωνιέως καὶ Κωνσταντίνου Ἰωαννίδου Σμυρναίου, 1835. (8^{ον} μικρὸν σ. 128 + πίναξ τῆς ἀρχῆς τῶν περιεχομένων ἁσμάτων ἐκ 4 σελ.). Περιέχει 15 δημοτικὰ τραγούδια. Ἐκ τούτων τὰ δύο (Τραγῳδίον τῆς Μονεμβασίας καὶ Τοῦ ἀνδρείου Γεωργάκη) εἶχον δημοσιευθῆ καὶ παρὰ τοῦ Voutier (*Lettres sur la Grèce*) καὶ ὑπὸ Th. Kind ἐν *Eunomia* III, τρία (Ἔλωσις τῆς Τριπολιτσᾶς, Αἰχμαλωσία τοῦ Κιαμίλ μπεη. Ὁ θάνατος τοῦ Διάκου) παρὰ Faugier. Τὰ ὑπόλοιπα δέκα (γνωστὰ δημοτικὰ ἄσματα) παρουσιάζουν, ὅσον δύναμαι νὰ γνωρίζω, διαφορὰς ἀπὸ ἄλλας παραλλαγὰς, αἵτινες μέχρι τότε εἶχον δημοσιευθῆ. Ἐκτὸς τῶν δημοτικῶν τούτων ἁσμάτων εἰς τὸν ἴδιον τόμον δημοσιεύονται καὶ ποιήματα τοῦ Ρήγα καὶ ἄλλων λογίων ποιητῶν.

Μετάφρασις εἰς γαλλικὴν γλῶσσαν ποιήματος λαϊκοῦ στιχουργοῦ δημοσιεύεται ἐν σ. 303 τοῦ βιβλίου *Georg Ludw. von Maurer, Das griechische Volk in öffentlicher, kirchlicher und privatrechtlicher Beziehung vor und nach dem Freiheitskampfe bis zum 31 Juli 1834. Dritter Band (Anhang). Heidelberg 1835*. Περὶ τοῦ ποιήματος παρέχεται ἡ πληροφορία, ὅτι ἐψάλλετο ὑπὸ τῶν Μανιατῶν κατὰ τὰ γεγονότα τῆς Σπάρτης τὸν Μάιον τοῦ 1834 «*Chantée par les Maïnots dans les événements de Sparte en Mai 1834*». Ἐν αὐτῷ γίνεται λόγος περὶ τῆς ἐλεύσεως τοῦ βασιλέως Ὀθωνος εἰς τὴν Ἑλλάδα, περὶ τῶν φορολογικῶν ὑποχρεώσεων τῶν πολιτῶν καὶ τοῦ αἰτήματός των πρὸς ἀπαλλαγὴν ἐκ τούτων καὶ διατήρησιν τῶν ὄπλων καὶ τῶν πύργων.

Πρέπει νὰ μνημονεύσωμεν ἐνταῦθα καὶ τὴν κατὰ τὰ ἔτη 1832-1835 κυ-

ρίως¹⁾ γενομένην συλλογὴν ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, ὑπὸ τοῦ ἀξιωματικοῦ τοῦ βαβαρικοῦ στρατοῦ F.X.M.A. von Predl (1794-1866) καὶ σωζομένην ἐν χειρογράφῳ κώδικι τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Βουλῆς τῶν Ἑλλήνων ὑπ' ἀρ. 28. Τὰ ἄσματα ἀπεθησαύρισεν ὁ συλλογεὺς ἐκ καταγραφῶν χάριν αὐτοῦ γενομένων ὑπὸ διαφόρων Ἑλλήνων, πολλὰ δὲ ἀντέγραψεν ἐξ ἐντύπων καὶ μάλιστα τῆς συλλογῆς Faugier²⁾. Τὰ κείμενα ταῦτα μένουν εἰσέτι ἀνέκδοτα· γνωρίζομεν ὅμως τοὺς τίτλους καὶ τὴν ἀρχὴν τούτων ἐκ τῆς δημοσιευθείσης σχετικῆς ἐργασίας τοῦ καθηγητοῦ Νίκου Α. Βέη (Bees), *Ὁ F.X.M.A. von Predl καὶ ἡ συλλογὴ αὐτοῦ ἑλληνικῶν δημοδῶν ἁσμάτων. Ἐκατονταετηρὸς 1837-1937. Ἐπιστημονικαὶ συμβολαί. (Ἐθνικὸν καὶ Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον Ἀθηνῶν. Πρυτανεῖα Γρηγορίου Παπαμιχαήλ)* σ. 31-45. Τὰ ἄσματα ταῦτα εἶναι τὰ ἑξῆς³⁾: 1) ἱστορικὰ 11 (Ὁ θάνατος τοῦ Κίτζου Μπότζαρη, Ἄλωσις τοῦ Μπερατίου, Ἡ ὑποδούλωσις τοῦ Γαρδικίου, Ἡ μάχη τῶν Σουλιωτῶν, Ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Ἡ σκλαβιά τοῦ Κιαμίλ μπη, Ὁ θάνατος τοῦ Διάκου, Ὁ θάνατος τοῦ Βεληγκέκα, Ὁ κύριος Μιχάλης, Ἀντίστασις τοῦ Μεσολογγίου κατὰ τῶν Τούρκων καὶ ὑπεράσπισις αὐτοῦ, Ἱστορία τοῦ Γεώργου Σκατόβεργα). 2) Κλέφτικα 15 (Ἐπιγραφή τοῦ σπαθίου τοῦ Κοντογιάννη, Γραφή τῶν Κλεφτῶν τοῦ Βάλτου, Τοῦ Στέργιου, Ὁ τάφος τοῦ Δήμου, Τοῦ Μπουκουβάλα, Τοῦ Γιάννη Σταθαῖ, Τοῦ Γυφτάκη, Τοῦ Ζαχαριᾶ, Τὸ μάθημα τοῦ Νάνου, Τοῦ Πλιάσκα, Τοῦ Ὀλύμπου, Τοῦ Γεωργοθώμου, Ὁ καπετάνιος ἀγαπητικός, Ὁ ὕπνος τοῦ ἀνδρείου, Τελευταῖος ἀποχαιρετισμὸς τοῦ Κλέφτη). 3) Διηγήσεις 5 (Ἡ ἀρπαγὴ, Οἱ ἀγαπητικοί, Ὁ Χάρος καὶ αἱ Ψυχαί, Ὁ Χάρος καὶ ἡ κόρη, Ὁ Μανόλης καὶ ὁ Γιανίσαρος) 4) Οἰκιακὰ 5 (ἀναγράφονται αἱ ἀρχαὶ τῶν τραγουδιῶν: *Ξεντευμένον μου πουλὶ καὶ παραπονεμένον, Ἐβγαῖτ' ἀγόρια στὸν χορόν, κοράσια στὰ τραγούδια, Κυρὰ Χρυσῆ τὴν Κυριακὴν κι Ἀργύρω τὴν Δευτέραν, Ὁ μισευμὸς εἶναι κακό, τὸ ἔχε γειὰ φαρμάκι, Ἐσένα πρέπει, ἀφέντη μου, φρεγάδα, ν' ἀρματώσης*) 5) Ἐπιθαλάμια 5 (ἀναγράφονται αἱ ἀρχαὶ τῶν τραγουδιῶν: *Ἀπὸ τὰ τρίκορφα βουνά, Ἀφήνω γειὰν στὸν μαχαλὰν καὶ γειὰν στοὺς ἰδικούς μου, Ἡ Πε-*

¹⁾ Παρὰ τὴν δὴλῶσιν τοῦ συλλογέως, ὅτι τὰ ἄσματα συνελέγησαν κατὰ τὰ ἔτη 1832-1835, ἡ συλλογὴ ἐσυνεχίσθη καὶ βραδύτερον τοῦ 1835, ὡς φαίνεται ἐκ τοῦ περιεχομένου ἄσματος ποιηθέντος πρὸς τιμὴν τῆς βασιλίσσης Ἀμαλίας τὸ 1845. Σημειωτέον ὅτι ὁ von Predl διέμεινεν ἐν Ἑλλάδι περὶ τοὺς 28 μῆνας (1833-1835) ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ βαβαρικοῦ στρατιωτικοῦ σώματος τοῦ βασιλέως Ὀθωνος.

²⁾ Σημειωτέον ὅτι ἐκτὸς τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν εἰς τὸ χειρόγραφον περιλαμβάνονται καὶ ποιήματα λογίων, τοῦ Νικήτα Νηφάκη, Ρήγα, Στεφάνου Κανέλλου κλπ.

³⁾ Οἱ τίτλοι καὶ αἱ ἀρχαὶ δημοσιεύονται ἐνταῦθα ἄνευ τῶν ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων καὶ παρατονισμῶν.

ριστερούλα ἢ νύφη μας, "Ολες οἱ μελαχρινές κ' οἱ μαυρομάτες, Ἐβγαῖτ' ἀγόρια στὸν χορόν, κοράσια στὰ τραγούδια). 6) Δίστιχα τραγουδάκια 11. 7) Λαϊκὸν ποίημα « Αἱ κόραι τῆς Ἀράχοβας πρὸς τὴν βασίλισσαν τῆς Ἑλλάδος », συντεθὲν πρὸς τιμὴν τῆς βασιλίσσης Ἀμαλίας τὸ 1845, ὅτε αὕτη μετὰ τοῦ βασιλέως συζύγου της καὶ πολυμελοῦς ἀκολουθίας ἐπεσκέφθη τὴν Ἀράχοβαν ¹⁾.

Σημειώνομεν ἀκόμη ἐνταῦθα ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ ποιήματος τοῦ Χατζησεκρέτη, τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὸν Ἀλῆ πασᾶν, δημοσιευόμενα παρὰ *William Martin Leake, Travels in Northern Greece, vol. I, London 1835* (8^{ον} σ. XIII + 527) σ. 463 - 497, εἰς τὸ εἰδικὸν κεφάλαιον: Biography of Aly Pasha. Ὁ συγγραφεὺς λέγει ὅτι εἶχεν εἰς τὴν διάθεσίν του χειρόγραφον μὲ 4.500 περίπου πολιτικοὺς στίχους.

1836 Ἑλληνικὴ πλάστιγξ ἢ ποιήσεις καὶ λογογραφικαὶ διατριβαὶ ἐπικρίνουσαι τὰ κατὰ τὴν Ἑλλάδα ὑπὸ Ἀλεξάνδρου Σούτσου. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τῆς τυπογραφίας *K. Pállh, 1836* (8^{ον} σ. β' + 275). Εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο, σ. 54, γίνεται λόγος περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἑλληνικῶν δημοδῶν ᾄσμάτων, θαυμασθέντων παρὰ τῶν πεφωτισμένων Εὐρωπαίων, καὶ καταχωρίζονται δύο καλαὶ παραλλαγὰὶ τῶν γνωστῶν ᾄσμάτων « Φωνὴ ἐκ τοῦ μνήματος » καὶ « Ἀναγνωρισμὸς τοῦ ξενιτεμένου ».

1837 *Travels in Crete by Robert Pashley, Esq. vol. I-II Cambridge - London 1837*. Δημοσιεύονται ᾄσματα ἐκ Κρήτης, γνησίως δημοτικὰ ἢ συνθέσεις τῶν λαϊκῶν στιχουργῶν τῆς νήσου. Εἰς τὸν πρῶτον τόμον περιέχονται τὰ ἐξῆς ποιήματα λαϊκῶν στιχουργῶν (ρίμες): Πάτησαν τὴ Γραμποῦσα (σ. 78), Τοῦ Γλημίδη τὸ τραγούδι (σ. 110-112), Ρίμα τοῦ Θεόδωρου (σ. 165), Στίχοι ἐκ τοῦ ᾄσματος τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως (σ. 316 σημ. 28), Ματινάδες (σ. 247. 248-257. 273. 286 σημ. 6), Ἐρωτικὸν ᾄσμα (σ. 247), Σατιρικὰ δίστιχα (σ. 299. 312). Εἰς τὸν δεῦτερον τόμον περιέχονται ὡσαύτως ποιήματα λαϊκῶν στιχουργῶν (ρίμες): Στὸ θάνατο τοῦ Τζελεπῆ (σ. 131), Ρίμα τοῦ Χατζῆ Μιχάλη (σ. 136-145), Στίχοι ἀπὸ τὸ ποίημα τοῦ Γεωργιλλᾶ, « Τὸ θανατικὸν τῆς Ρόδου » (σ. 208 σημ. 32). Ἱστορικὰ τραγούδια: τοῦ Μεσολογγίου (σ. 134 σημ. 6, ἐκ τῆς συλλογῆς Faugier), τῆς Ἀδριανουπόλεως (σ. 166), Τραγούδια σουλιώτικα (σ. 200 σημ. 10). Στίχοι ἀπὸ τὸ βιβλίον τοῦ Leake (*Travels in Northern Greece I* σ. 492), δύο στίχοι, ἀπόσπασμα ἐκ ρίμας ἀναφερομένης εἰς τὰ πολεμικὰ γεγονότα τοῦ 1821, Στίχοι γαμηλίου ᾄσματος (σ.

¹⁾ Βλ. καὶ *Ludwig Ross, Reisen des Königs Otto und der Königin Amalie in Griechenland, 2, Halle 1848* σ. 189 κέ.

234). Ἄλλοι ἀποσπασματικοὶ στίχοι (σ. 100 σημ. 8, σ. 207 σημ. 30, σ. 232 σημ. 4, σ. 244 σημ. 19 καὶ 20).

Ἄσματα πολεμιστήρια τοῦ ὑπὲρ τῆς ἀνεξαρτησίας τῆς Ἑλλάδος ἀγῶνος, συ- 1838
χουρηγθέντα ὑπὸ τοῦ Παναγιώτου Τσοπανάκου Δημητσανίτου, καὶ ἐκδοθέντα
ὑπὸ τοῦ τυπογράφου Ν. Παπαδοπούλου τοῦ ἐκ Τριπόλεως. Ἐν Ἀθήναις, ἐκ τῆς τυ-
πογραφίας Ν. Παπαδοπούλου, ὁδὸς Εὐχαρισ ἀριθ. 15. 1838 (16^{ον} σ. ε' + 99). Περιέ-
χει Πρόλογον, Βίον τοῦ Τσοπανάκου (σ. ἀ - ε'), 30 ποιήματα τοῦ ἰδίου, πατριωτικοῦ
περιεχομένου, ὡς καὶ ἱστορικὴν σημείωσιν περὶ τοῦ ἀφανισμοῦ τοῦ στρατεύματος
τοῦ Δράμαλη (σ. 69-80). Εἰς τὰς σελ. 81-91 μὲ τὴν ἐπιγραφὴν «Ῥδαὶ ἠρωικαὶ»
δημοσιεύονται 11 δημῶδη ἄσματα: Τοῦ Κολοκοτρώνη¹⁾, Τοῦ Ἡλία Μαυρομιχά-
λη²⁾, Τοῦ Μάρκου Μπότσαρη³⁾, Τοῦ Παπαφλέσσα⁴⁾, Τοῦ Καραϊσκάκη⁵⁾, Τοῦ Ἀρ-
χοντόπουλου⁶⁾ (δηλ. τοῦ Νοταρᾶ), Οἱ Ἀρβανίτες εἰς τὸ Ἀνάπλι, Ἐπιγραφὴ τοῦ
σπαθιοῦ τοῦ Κοντογιάννη, Τοῦ Ζαχαριᾶ, Πόλεμοι τοῦ Σουλίου, Αἰχμαλωσία τοῦ
Κιαμίλ μπη. Τὰ πέντε τελευταῖα εἶναι ἀντίγραφα ἐκ τοῦ 1^{ου} καὶ 2^{ου} τόμου τῆς συλ-
λογῆς Faugier. Ἀκολουθεῖ λόγιον ποίημα «Θρηῆνος εἰς τὸν Μᾶρκον Βότσαρην (σ.
91-92), στιχοῦργημα ἐκ 18 δεκαπεντασυνλλάβων ὁμοιοκαταλήκτων στίχων (ρίμα),
ἀναφερόμενον εἰς τὴν ναυμαχίαν τῆς Σάμου τοῦ 1823 (σ. 93)⁷⁾ καὶ τὸ λόγιον ποίημα
«Οἱ Ἕλληνες κατὰ τῆς τυραννίας» (σ. 94-96).

Τοῦ βιβλίου τούτου ἐγένετο δευτέρα ἔκδοσις ἐν ἔτει 1878: *Ἄσματα II.*
Τσοπανάκου καὶ Ῥδαὶ ἠρωικαὶ ἀνώνυμοι (ἔκδοσις δευτέρα). Ἐν Ἀθήναις,
τύποις καὶ δαπάναις Ν. Παπαδοπούλου Τριπολίτου, ἐκδότου τῆς «Φήμης» 1878
(12^{ον} σ. κς' + 112).

Ἡ νεωτέρα ἔκδοσις εἶναι πλουσιωτέρα, περιέχουσα ἐκτὸς τῶν ποιημάτων τοῦ
 Τσοπανάκου, τῶν δημοδῶν ἰσμάτων κλπ, ὡς ἀνωτέρω ἀναγράφεται, καὶ τὰ ἐξῆς
 ποιήματα λογίων: Εἰς τὴν ἔλευσιν τῆς Αὐτῆς Μεγαλειότητος τῆς Βασιλίσης τῶν
 Ἑλλήνων Ὀλγας (τὸ ἔτος 1867), Εἰς τὸν φιλογενέστατον Εὐαγγέλην Ζάππαν
 1859, Μνημόσυνον Κ. Κανάρη τοῦ Ἀχιλλέως Παράσχου, εἰς τὸν Κωνσταντῖνον
 Κανάρη (1877, 3 Σεπτεμβρίου) ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους Βαλαωρίτου, Ὁ Τυρταῖος
 τοῦ Σπυρίδωνος Τρικούπη ἐκ Μεσολογγίου, Ὁ Τυρταῖος τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ,

¹⁾ = Ἡλία Χριστοφίδου, Ῥδαὶ ἠρωικαὶ καὶ ἐρωτικαί, ἐν Πειραιεῖ 1838, σ. 7-9. *Legrand*,
Recueil 1873, σ. 136, 71. *Γέρον Κολοκοτρώνης* 2 (1889) σ. 180 ἀρ. 60.

²⁾ *Legrand*, *Recueil 156*, 77 (μὲ μικρὰς παραλλαγὰς). ³⁾ *Legrand*, *Recueil 136*, 72

⁴⁾ *Legrand*, *Recueil 154*, 76 ⁵⁾ *Legrand*, *Recueil 150*, 74

⁶⁾ *Legrand*, *Recueil 152*, 75 (Ὁ ἀρχοντόπουλος).

⁷⁾ Περὶ Passow, Τραγοῦδια ρωμαίικα, ἀρ. 254α (ἀσήμαντοι διαφοραὶ εἰς τινὰς λέξεις).

Ἐκ τῶν τοῦ Ρήγα Φεραίου (Βελεστινλή) ἄσμα εἰς τὴν Ἐλευθερίαν 1796-1814, Ἀλεξάνδρου Μαυροκορδάτου ἐπιγράμματα εἰς Μ. Τομπάζην. Εἰς τὰς σελ. 88-98 δημοσιεύονται ἑννέα τραγούδια Κολοκοτρωναίων, ἐξ ἐκείνων ἅτινα ἐπλάσθησαν εἰς δημοτικοφανὲς ὕφος ὑπὸ ὕμνητῶν τῶν Κολοκοτρωναίων καὶ περιελήφθησαν ἀργότερον εἰς τὴν γνωστὴν ἔκδοσιν: *Βιβλιοθήκη τῆς Ἑστίας*. 2. Ὁ Γέρον Κολοκοτρώνης τόμ. Β', Ἐν Ἀθήναις, Γραφεῖον τῆς Ἑστίας, ὁδὸς Παρθεναγωγείου 14. 1889 (ἐκ τῆς προσεχῶς ἐκδοθησομένης συλλογῆς τῶν δημοδῶν ἁσμάτων τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ Ν. Γ. Πολίτου) σ. 132 κέ. Εἶναι δὲ ταῦτα τὰ ἑξῆς: Εἰς Θ. Κ. Κολοκοτρώνην ἐν ἔτει 1808 (=Γέρον Κολοκοτρώνης 132, 19), Εἰς Γεωργακλῆν Κολοκοτρώνην (=Γέρον Κολοκοτρώνης 145, 32), Ἔτερον εἰς τὸν ἴδιον (=Γέρον Κολοκοτρώνης 144, 31), Εἰς Κουντάνην Κολοκοτρώνην (=Γέρον Κολοκοτρώνης 147, 34), Ἔτερον εἰς τὸν ἴδιον (=Γέρον Κολοκοτρώνης 146, 33), Εἰς Γιάννην Κ. Κολοκοτρώνην (=Γέρον Κολοκοτρώνης 149, 35), Εἰς Θ. Κ. Κολοκοτρώνην (=Γέρον Κολοκοτρώνης 164, 47), Ἔτερον εἰς τὸν ἴδιον (=Γέρον Κολοκοτρώνης 197, 50, μετάφρασις 4 ἀλβανικῶν στίχων), Εἰς τὸν θάνατον τοῦ Θ. Κ. Κολοκοτρώνη (1843) τοῦ ἐπιλεγομένου Γέρου (=Γέρον Κολοκοτρώνης 195, 73).

Ἐν σ. 110-111 σημειώσεις σχετικαὶ μὲ τὴν προέλευσιν τῆς παροιμιώδους φράσεως «Τί Ζαΐμης, τί Πραΐμης!».

*Στίχοι ἥρωικοὶ καὶ ἐρωτικοὶ διὰ τὴν ἀνθοῦσαν νεολαίαν τῆς Ἑλλάδος, εἰς τύπον συνεραμισθέντες καὶ ἐκδοθέντες ὑπὸ Ἡ. Χριστοφίδου. Β' ἔκδοσις¹⁾. Ἐν Ἀθήναις παρὰ τῷ βιβλιοπώλῳ (sic) Β. Ρίτς, ὁδὸς Ἑρμοῦ 1838. (16^{ον} σ. 128). Τὰ ἐν τῷ βιβλίῳ τούτῳ περιεχόμενα δημοτικὰ ἄσματα εἶναι: Ἀλωσις τῆς Τριπολιτσᾶς, τὸ γνωστὸν δημῶδες ἄσμα ἐν συμφυρμῷ μετὰ λογίων στίχων (σ. 45), Αἰχμαλωσία τοῦ Κιαμίλ μπη (σ. 49), Εἰς τὴν πολιορκίαν τοῦ Ναυπλίου τοῦ 1822 (σ. 50), Τοῦ Μεσολογγίου (σ. 54), Ὁ θάνατος τοῦ Διάκου (σ. 55), Καταδρομὴ τοῦ Τοπάλη κατὰ τὰ Ψαρά (σ. 60 ρίμα), Ναυμαχία εἰς τὸ στενὸν τῆς Σάμου (σ. 66 ρίμα). Ἐν σελ. 80 δημοσιεύεται τὸ ἐν τῷ βιβλίῳ τοῦ Γεωργίου Γαζῆ, *Βιογραφία τῶν ἡρώων Μάρκου Μπότσαρη καὶ Καραϊσκάκη* (βλ. ἄνωτ. σ. 83) μοιρολόγιον μιᾶς Ἡπειρώτιδος.*

Ἐκτὸς τῶν ἀνωτέρω δημοσιεύονται καὶ λόγια ποιήματα: Ὁ θούριος τοῦ Ρήγα, Μαύρη εἶναι ἡ νύκτα στὰ βουνά, λογία παραλλαγή τοῦ ἄσματος τοῦ Κιαμίλη (Κιαμίλ μπη), Θρηῖνος εἰς τὸν Μᾶρκον Μπότσαρη, Ἐρωτικὰ ἄσματα λογίας προελεύσεως, Τὸ τραγούδι τῆς Φαρμακωμένης τοῦ Δ. Σολωμοῦ.

¹⁾ Δὲν ἔχω ὑπ' ὄψει μου τὴν πρώτην ἔκδοσιν τοῦ βιβλίου, τὴν ὁποίαν ἀναζητήσας εἰς τὰς ἐνταῦθα βιβλιοθήκας δὲν εὔρον. Ὑποθέτω ὅτι θὰ ἐγένετο τὸ ἔτος 1834, διότι εἰς τὸν πρόλογον (προσφώνησις πρὸς τὴν νεολαίαν τῆς Ἑλλάδος), ὁ ὁποῖος φαίνεται πρόλογος τῆς πρώτης ἐκδόσεως, ὑπάρχει ἡ χρονολογία: Ἐν Αἰγίνῃ τῇ 27ῃ Αὐγούστου 1834.

Romanze popolari dei Greci moderni. Tradotte dal Conte Coriolano di Bagnolo. Torino 1839 (8^{ον} μικρὸν σ. 132). Ἰταλικὴ μετάφρασις 50 δημοτικῶν ᾠσμάτων ἐκ τῆς συλλογῆς Fauriel. 1839

Τραγούδια ρωμαίικα. Neugriechische Volksgesänge. Original und Uebersetzung in Zusammenstellung mit den uns aufbewahrten altgriechischen Volksliedern von Dr J. M. Firmenich. Berlin 1840. Verlag von Carl Heymann. (8^{ον} μικρὸν φ. 2 ἄ.ἄ + σ. 164). 1840

Εἰς τὴν εἰσαγωγὴν παρέχονται ἐνδιαφέρουσαι εἰδήσεις περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι καταστάσεως καὶ τῆς ζωῆς τῶν Κλεφτῶν καὶ ἀρματολῶν. Εἰς τὴν σ. 1-108 δημοσιεύονται 34 δημοτικὰ ᾠσματα διαφόρων κατηγοριῶν καὶ 10 δίστιχα, ἅπαντα ἐκ τῆς συλλογῆς Fauriel, ὡς καὶ τινὰ ποιήματα λογίων. Τούτων πάντων γίνεται καὶ μετάφρασις εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν. Εἰς παράρτημα, σ. 109-155, δημοσιεύονται ποιήματα λογίων (Ρήγα, Σούτσου, Ὁ ὕμνος εἰς τὴν ἐλευθερίαν τοῦ Δ. Σολωμοῦ), ὡς καὶ τινὰ δημῶδη: Τοῦ Γ. Σκατόβεργα (ρίμα), Οἱ ἀγαπητικοί, Ἡ ἄλωσις τῆς Τριπολιτσᾶς, Ὁ θάνατος τοῦ Κίτσου Μπότσαρη, ἄνευ μεταφράσεως εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν. Εἰς τὴν σ. 156-164 γίνεται λόγος περὶ Βλάχων καὶ Μολδαβῶν, τῶν ὁποίων ἡ ἱστορία συνδέεται μὲ τὴν ἑλληνικὴν καὶ δημοσιεύονται δύο ποιήματα ρουμανιστὶ (ἐν ἐρωτικὸν καὶ ἐν τοῦ θανάτου) μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν γερμανικὴν.

Ἰδιαιτέρως ἀξιοσημεῖωτα εἶναι τὰ συνοδευόντα ἕκαστον ᾠσμα σχόλια, ἐνθα γίνονται συγκρίσεις μὲ ὅμοια ᾠσματα ἀρχαῖα ἑλληνικά, καθὼς καὶ μὲ ποιήματα λόγια καὶ παρέχονται εἰδήσεις περὶ ἑλληνικῶν ἐθίμων.

Πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα, ὅτι νέα πλουσιωτέρα ἔκδοσις τραγουδιῶν ἐγένετο ὑπὸ τοῦ ἰδίου ἐκδότου μετὰ 27 ἔτη: *Τραγούδια ρωμαίικα. Neugriechische Volksgesänge. Zweiter Theil. Urtext und Übersetzung von Johannes Matthias Firmenich-Richartz (Professor u.s.w.) Berlin, Verlag von Wilhelm Hertz. 1867* (8^{ον} VI + 194). Εἰς τὴν νέαν ταύτην ἔκδοσιν περιλαμβάνονται 46 κλέφτικα καὶ ἱστορικὰ τραγούδια, 34 ἄλλα διαφόρων κατηγοριῶν, 31 δίστιχα καὶ 100 παροιμίαι, μετὰ σχολίων καὶ μεταφράσεων εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν. Τὰ περισσότερα προέρχονται ἐκ τῆς συλλογῆς Fauriel καὶ ἄλλων συλλογῶν. Εἰς τὸν πρόλογόν του ὁ ἐκδότης σημειώνει, ὅτι τινὰ ἐκ τῶν ᾠσμάτων προέρχονται ἐξ ἰδίας συλλογῆς.

Reisen und Forschungen in Griechenland von H. N. Ulrichs¹⁾. Erster

¹⁾ Τὰ εἰς ἀνέκδοτα χειρόγραφα τοῦ Ulrichs περιεχόμενα ᾠσματα περιῆλθον, ὡς γνω-

Theil, Reise über Delphi durch Phocis und Bœotien bis Theben mit zwei Plänen. Bremen 1840 (8^{ον} σ. VIII+264). Εἰς τὴν σελ. 132 μετάφρασις εἰς τὴν γερμανικὴν τοῦ ἄσματος Χάρος καὶ τζοπάνος (Der Hirt und Charon in Arachoba aus dem Munde eines alten Hirten), τοῦ ὁποῖου τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ἐν σελ. 141. Ἐν σελ. 134 εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν τὸ ἄσμα: Ἡ κόρη εἰς τὸν Ἅδην (Das Mädchen im Hades), τοῦ ὁποῖου τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ἐν σ. 141. Ἐν σελ. 135 εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν τὸ ἄσμα Ὁ γεράλαφος καὶ τὸ ζαρκάδι (Der alte Hirsch und das Reh), τοῦ ὁποῖου τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ἐν σελ. 142. Ἐν σ. 135 εἰς γερμανικὴν ὁμοίως γλῶσσαν τὸ ἄσμα: βγῆκαν Κλέφτες στὰ βουνὰ (Die geraubte Herde), τοῦ ὁποῖου τὸ ἑλληνικὸν κείμενον ἐν σελ. 142.

Reisen auf den griechischen Inseln des ägäischen Meeres von Dr. Ludwig Ross. Erster Band. Stuttgart und Tübingen 1840 (8^{ον} XVI+208). Περιγράφων ὁ συγγραφεὺς ἐντυπώσεις τοῦ ἐκ τῶν νήσων Σύρου, Τήνου, Ρηνίας, Πάρου, Ἴου, Θήρας, Θηρασίας, Ἀνάφης, Κύθνου, Κέω, Σερίφου, Σίφνου, Φολεγάνδρου, Σικύνου, Ἀμοργοῦ, τὰς ὁποίας ἐπεσκέφθη κατὰ τὰ ἔτη 1835-1837, παραθέτει καὶ στίχους τοῦ δημοτικοῦ ἄσματος «Τὸ Κάστρο τῆς Ὠριᾶς» (σ. 111).

Εἰς τὴν σελ. 191-194 παρατίθεται ἀπόσπασμα ἐκ χειρογράφου ρίμας λαϊκοῦ στιχουργοῦ, περιγράφοντος τὸν σεισμόν τῆς Θήρας τοῦ ἔτους 1650.

Τοῦ βιβλίου τούτου ἐξεδόθησαν μὲ τὸν αὐτὸν τίτλον καὶ δεύτερος καὶ τρίτος τόμος περιέχοντες λαογραφικὴν ὕλην, τὰ ἔτη 1843 καὶ 1845. Ἐπειδὴ πρόκειται περὶ τοῦ αὐτοῦ βιβλίου, ἀναφέρομεν καὶ τοὺς τόμους τούτους ἐνταῦθα καὶ οὐχὶ κατωτέρω εἰς τὴν οἰκίαν χρονολογικὴν σειρὰν.

Εἰς τὸν δεύτερον τόμον Stuttgart und Tübingen 1843 (8^{ον} σ. XII+195), ἐκτὸς τῶν ἐντυπώσεων ἐκ τῶν αὐτῶν ὡς ἄνω καὶ ἄλλων ἀκόμη νήσων τοῦ Αἰγαίου, ὁ συγγραφεὺς δημοσιεύει 24 παροιμίας (σ. 174-178). Εἰς δὲ τὸν τρίτον, Stuttgart und Tübingen 1845 (8^{ον} σ. XVI+192) δημοσιεύει πέντε δημοτικὰ τραγούδια μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν: Γιάννης παίζων αὐλὸν-Νεράϊδα (σ. 45· τὸ ἑλληνικὸν κείμενον σ. 180-181), Ὁ Ρωμιὸς καὶ ἡ Ἐβραιοπούλα (σ. 49· τὸ ἑλληνικὸν κείμενον σ. 179), Τὰ δυὸ ἀδέρφια καὶ ἡ κακὴ νύφη (σ. 66· τὸ ἑλληνικὸν κείμενον σ. 182), Ὁ γυρισμὸς τοῦ ξενιτεμένου (σ. 67· τὸ ἑλληνικὸν κείμενον σ. 184), Ἄσμα ξενιτειᾶς ἀπὸ τὴν νῆσον Χάλκην (σ. 119· τὸ ἑλληνικὸν κείμενον σ. 186), Ἐρωτικὰ δίστιχα δημοσιεύονται εἰς τὴν σ. 48 (τὸ ἑλληνικὸν κείμενον σ. 176-77).

στὸν, εἰς τὸν γαμβρόν του Α. Passow, ὅστις καὶ ἐξέδωκε ταῦτα εἰς τὴν συλλογὴν του, *Τραγούδια Ρωμαίικα*. Lipsiae 1860.

Ὁ αὐτὸς συγγραφεὺς περιέλαβε δημοτικὰ ᾄσματα καὶ εἰς ἄλλο περιηγητικὸν βιβλίον του ἀναφερόμενον εἰς ἐντυπώσεις ἐκ περιηγήσεων ἀνὰ τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὰ ἔτη 1834 καὶ 1845. Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐξεδόθη τὸ 1851 καὶ ἐπομένως εἶναι πέραν τοῦ ἔτους 1850, τὸ ὁποῖον ἐθέσαμεν ὡς χρονικὸν ὄριον τῆς παρουσίας ἐρεῦνης. Θεωροῦμεν σκόπιμον ὅμως νὰ σημειώσωμεν τὰ ἐν αὐτῷ δημοτικὰ ᾄσματα, ἐν τῇ συνεχείᾳ τῶν ἐκδόσεων τοῦ Ross, ἀφοῦ μάλιστα ἔχουν περισυλλεγῆ καὶ ἔχουν καταγραφῆ πρὸ τοῦ ἔτους 1850. Τὸ βιβλίον φέρει τὸν τίτλον: *Wanderungen in Griechenland im Gefolge des Königs Otto und der Königin Amalie mit besonderer Rücksicht auf Topographie und Geschichte aufgezeichnet von Ludwig Ross, Neue wohlseilere Ausgabe der Griech. Königs-Reisen. Erster Band, Halle 1851* (8^{ον} σ. XIX + 256). Περιέχει τὰ δημοτικὰ ᾄσματα: Τῆς Ζερβοπούλας (τραγούδι χοροῦ) σ. 50-51 καὶ τὸ γνωστὸν ἐπύλλιον «Κάτω στὴ Ρόδο στὴ Ροδοπούλα» σ. 53. Ἐπ' εὐκαιρία τῆς ἀναχωρήσεως τοῦ βασιλέως ἐξ Ἀραχόβης τῆς Παρνασσίδος οἱ κάτοικοι τραγουδοῦσαν στίχους ἰδίας ἐμπνεύσεως, τοὺς ὁποίους (10 ἐν συνόλῳ) ὁ συγγρ. δημοσιεύει εἰς τὴν σελ. 54:

Ὡρα καλὴ σου, βασιλιά, ὦρα καλὴ σου, αὐθέντη,
αὐτοῦ πὸν βούλεσαι νὰ πᾶς, σιὴ Λιάκουρα ν' ἀνέβης,
νὰ πᾶς νὰ ἰδῆς τὸν Παρνασσόν, τὸν εὐμορφὸν τὸν τόπον...

Ὅμοιον ᾄσμα, ᾄδόμενον ἐπ' εὐκαιρία τῆς ἐπιστροφῆς τῆς βασιλίσσης ἐκ Παρνασσοῦ εἰς Ἀράχοβαν, δημοσιεύει ἐν σελ. 58-59 μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν.

Εἰς τὴν σ. 87 σημ. 13 ἀναγράφεται ὁ στίχος:

Μὴ μὲ μαλώνης, Κίσσαβε κουνιαροπατημένε.

Εἰς τὸν δεύτερον τόμον, ἐκδοθέντα μὲ τὸν αὐτὸν τίτλον ἐν Halle τὸ αὐτὸ ἔτος 1851 (8^{ον} σ. VIII + 256) περιλαμβάνονται ἐντυπώσεις ἐξ Ἑλλάδος τοῦ ἔτους 1845. Εἰς τὴν σελ. 190 δημοσιεύεται τραγούδι ἐξ ὀκτώ στίχων, ᾄδόμενον ἐν Ἀραχόβῃ πρὸς τιμὴν τῆς βασιλίσσης:

Βασιλίσσά ᾽σαι, μάτια μου, βαστεῖς καὶ τὴν κορώννα,
ἔχεις καὶ τὸν ἀγγερινὸν σιὰ χεῖλη καὶ σιὸ στόμα...

Εἰς τὴν σελ. 208 σημ. 9 γερμανικὴ μετάφρασις στίχων τοῦ τραγουδιοῦ «Κάστρο τῆς Ὠριᾶς».

G. Bybilakis, *Neugriechisches Leben verglichen mit dem Altgriechischen, zur Erläuterung beider. Berlin 1840* (12^{ον} σ. XIV + 74). Τὸ βιβλίον τοῦτο ἐγράφη κυρίως μὲ τὸν σκοπὸν τῆς συγκρίσεως τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς πρὸς τὴν ἀρχαίαν. Εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν περὶ γεννήσεως, παιδικῆς ἀνατροφῆς,

γάμου, ὡς καὶ τῶν λατρευτικῶν ἐθίμων, ἀναγράφονται εἰς ὑποσημειώσεις στίχοι δημοτικῶν ᾠσμάτων: Εἰς ὑποσημ. τῶν σελ. 26, 27 δίστιχα τοῦ κλήδονα. Εἰς ὑποσημ. τῶν σελ. 28, 31, 32, 33, 38, 40, 48 διάφορα δίστιχα. Εἰς ὑποσημ. τῆς σελ. 65 στίχοι μοιρολογίου. Εἰς ὑποσημ. τῆς σελ. 69 στίχοι ἐκ τοῦ Ἑρωτοκρίτου.

1842 *Canti popolari toscani, corsi, illirici, greci, raccolti e illustrati da N. Tommaseo, Venezia 1842. Dallo stabilimento tipografico enciclopedico di Girolamo Tasso.* Ὁ τρίτος τόμος τῆς σειρᾶς αὐτῆς (8^{ον} σ. 471) εἶναι ἀφιερωμένος εἰς τὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια¹⁾. Εἶναι ἡ σημαντικωτέρα ἔκδοσις νεοελληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν μετὰ τὴν ἔκδοσιν Faugier. Περιλαμβάνει 241 ᾠσματα ἐν συνόλῳ. Τῶν 129 ἐκ τούτων δημοσιεύεται τὸ ἑλληνικὸν κείμενον καὶ μετάφρασις εἰς ἰταλικὴν γλῶσσαν, τῶν δὲ ἄλλων 112 δημοσιεύεται μόνον ἰταλικὴ μετάφρασις. Περιλαμβάνει ἐπίσης 670 δίστιχα, ἐκ τῶν ὁποίων τὰ 22 ἐν ἰταλικῇ μόνον μεταφράσει. Πολλὰ τούτων προέρχονται ἐκ τῶν συλλογῶν Faugier καὶ Kind, καθὼς δηλώνει ὁ ἐκδότης εἰς τὴν εἰσαγωγὴν του, ἄλλα δὲ ἐξ ἀνακοινώσεων τοῦ Ἄ. Μουστοξύδου καὶ Δ. Σολωμοῦ. Μεταξὺ τῶν δημοτ. ᾠσμάτων καὶ τινα λογίας προελεύσεως.

Μετὰ τοῦ Faugier ἰδιαίτερος, τὸν ὁποῖον εἶχε γνωρίσει καὶ προσωπικῶς ἐν Παρισίοις, ὁ Tommaseo εὗρίσκετο εἰς στενὴν ἐπαφὴν δι' ἀλληλογραφίας²⁾.

Τὰ ᾠσματα εἶναι διηρημένα εἰς τὰς κατηγορίας: ἀγάπης, οἰκογενειακά, νεκρικά, θρησκευτικά, λίαν δὲ ἀξιόλογοι εἶναι αἱ παρὰ τοῦ Tommaseo παρεχόμεναι ἱστορικαὶ εἰδήσεις, ὡς καὶ αἱ παρατηρήσεις αὐτοῦ περὶ τῆς τέχνης καὶ τῆς ἀξίας των. Σημειωτέον ὅτι οὗτος ἐγνώριζε τὴν νέαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, συστηματικῶς ἐπιδοθεὶς εἰς τὴν ἐκμάθησιν ταύτης ἀπὸ τοῦ ἔτους 1840, τῇ βοήθειά φίλων του Ἑλλήνων, ὡς τοῦ Αἰμ. Τυπάλδου, τοῦ Μάρκου Ρενιέρη καὶ ἰδίᾳ τοῦ Ἀνδρέου Μουστοξύδου³⁾, ὁ ὁποῖος, ὡς γνωστόν, σημαντικῶς εἶχε συμβάλει εἰς τὴν ἔκδοσιν

¹⁾ Δευτέρα ἔκδοσις: *Canti popolari greci, tradotti ed illustrati da Niccolò Tommaseo, con copiose aggiunte ed una introduzione per cura di Paolo Emilio Pavolini: Milano - Palermo - Napoli 1905.* Βλ. κρίσεις εἰς Ν. Ἑλληνομνήμονα, 2 (1905) σ. 382. Τέσσαρα τραγούδια ἐδημοσιεύθησαν καὶ εἰς τὸ βιβλιάριον: *Canti popolari dell'isola di Milo con la versione di N. Tommaseo* Pisa. Per le nozze di Enea Piccolomini con Sofia Giuggioli. Gennaio 1877 (8^{ον} μικρόν, σ. 25). Δίδεται τὸ ἑλληνικὸν κείμενον, μετάφρασις εἰς ἰταλικὴν καὶ τινες παρατηρήσεις.

²⁾ Βλ. Γ. Ζώρα, Θωμαζαῖος καὶ Φωριέλ. Ἀνέκδοτη ἀλληλογραφία γιὰ τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Νέα Ἑστία 24 (1938) τεῦχος 281, σ. 1156 - 1160.

³⁾ Περὶ τῶν φιλικῶν δεσμῶν Tommaseo καὶ Μουστοξύδου βλ. *M. Lascaris, Niccolò Tommaseo ed Andrea Mustoxidi. Estratto dagli Atti e memorie della Società Dalmata di storia patria* vol. III. Zara, Tipografia E. de Schönfeld, 1934 - XII.

τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τῆς συλλογῆς Fauriel. Ὡς εἰδικὸν καθηγητὴν τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ὁ Tomm. εἶχε τὸν ἱερέα Ἄνθιμον Μαζαράκη, τοῦ ὁποῦ το ἔργον περὶ τῶν ἐπιφανῶν ἀνδρῶν τῆς Κεφαλληνίας μετέφρασεν εἰς τὴν ἰταλικὴν γλῶσσαν. Διαμείνας βραδύτερον ἐπὶ πενταετίαν εἰς Κέρκυραν ὡς ἐξόριστος, μετὰ τὴν ἀποτυχίαν τῆς ἐπαναστάσεως ἐν Ἐνετίᾳ, εἰς τὴν ὁποίαν εἶχε λάβει μέρος, συνεπλήρωσε τὰς γνώσεις του εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Γνώστης καὶ τῆς σερβικῆς γλώσσης, μετέφρασεν εἰς τὴν δημώδη ἑλληνικὴν σερβικὰ δημοτικὰ τραγούδια, δημοσιευθέντα εἰς τὸ περιοδικὸν Χρυσάλλις τῶν ἐτῶν 1864 καὶ 1865¹⁾.

Ἔοδος Ἄμαραντος, ἦτοι τὰ ῥόδα τῆς ἀναγεννηθείσης Ἑλλάδος. Δημοτικὰ ποιήματα 1843 τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, συλλεχθέντα, ρωσιστὶ μεθερμηνευθέντα καὶ διὰ φιλολογικῶν καὶ ἱστορικῶν σημειώσεων ἐξηγηθέντα ὑπὸ Γεωργίου τοῦ Εὐλαμπίου. «Γιὰ ἰδέσθε τὸν ἀμάραντο σὲ τί γκρεμὸ φνιτρώνει, δίχως νερὸ ποτίζεται, δίχως ἀνθὸ καρπίζει». Δημ. τραγουδάκι τῶν νεωτ. Ἑλλήνων. Ἐν Πετροπόλει, ἐν τῇ τυπογραφίᾳ τῆς Ἀκαδημίας τῶν ἐπιστημῶν. ΑΩΜΓ' [1843] (8^{ον} σ. 9 ἄ. ἄ +XXLX + 4 ἄ. ἄ + 136 + 10).

Εἶναι ἡ πρώτη εἰδικὴ ἔκδοσις ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, γενομένη ὑπὸ Ἑλληνοῦ εὗρισκομένου ἐκτὸς τῆς Ἑλλάδος. Περιέχει 33 ἄσματα καὶ ἐν παραμῦθιον (τ' ἀθάνατο νερό, παραμῦθι ἠθικώτατο σ. 70 κέ. Μέρος δεύτερον). Ἐκ τῶν ἄσμάτων τινὰ ἔχουν ληφθῆ ἐκ τῆς συλλογῆς Fauriel, δύο δ' ἐκ τούτων εἶναι λογίας προελεύσεως²⁾.

Reise durch einige Gegenden des nördlichen Griechenlands von Dr. Ludolf Stephani mit sechs Steindrucktafeln. Leipzig, Druck und Verlag von Breitkopf und Härtel, 1843 (8^{ον} μικρόν, σ. 107).

Περιγράφων ὁ συγγραφεὺς τὰς ἐντυπώσεις του ἐκ περιηγήσεως εἰς τὴν Εὐβοίαν, σημειώνει διαφόρους παρατηρήσεις περὶ τῆς μελωδίας τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν, περὶ μουσικῶν ὀργάνων καὶ χοροῦ. Εἰς τὴν σελ. 31 παραθέτει ἄσμα τῆς Ἀρβανιτοπούλας³⁾, ἀρχόμενον μὲ τὸς στίχους:

¹⁾ Βλ. M. Lascaris, Tommaseo, traducteur de chants serbes en grec. Communication faite à Prague, au Congrès des philologues Slaves le 7 octobre 1929. Extrait des Comptes rendus du premier Congrès des philologues Slaves. Prague, imprimerie de l'état. 1930.

²⁾ Κρίσεις βλ. περιοδ. Εὐτέρπη 6 (1853) σ. 388 - 9. Πρβλ. καὶ A. Steinmetz, Untersuchungen zu den klephtenliedern. Λαογραφία 10 (1932) σ. 311.

³⁾ Βλ. Passow Τραγ. ρωμαίικα, ἀρ. 509.

“Ολοι μὲ λὲν ἀρνήθηκες τὴν Ἀρβανιτοπούλα
καὶ πῶς νὰ τὴν ἐπαρνηθῶ τὴν Ἀρβανιτοπούλα,
πού’ν’ τὸ κορμί της μάλαγμα κ’ ἡ μέση της ἀσήμι...

Εἰς τὴν σελ. 32 δημοσιεύει παραλλαγὴν τοῦ ἔσματος Ὁ Μαυριανὸς καὶ ἡ ἀδερφή του, «Ἡ ἄπιστη γυναῖκα καὶ στρατιώτης», ὅπως τὸ ἐπιγράφει. Οἱ 8 τελευταῖοι παρεφθαρμένοι ἐρωτικοὶ στίχοι τοῦ ἔσματος δὲν ἀνήκουν εἰς αὐτό, ἀλλὰ προέρχονται ἐκ συμφυρομοῦ.

La Grèce continentale et la Morée. Voyage, séjour et études historiques en 1840 et 1841 par J.—A. Buchon. Paris 1843. Ἐν σελ. 82 τὸ δίστιχον:

Νὰ χαμηλώναν τὰ βουνά, νὰ γλέπα τὴν Ἀθήνα
νὰ γλέπα τὴν ἀγάπην πῶς περπατεῖ σὰν χήνα¹⁾.

Ἐν σελ. 239 ἐπ’ εὐκαιρίᾳ περιγραφῆς γάμου δημοσιεύονται 8 στίχοι γαμηλίου ἔσματος:

Ἐβγαῖτ’ ἐβγαῖτε πεθερές,
γιὰ νὰ δεχθῆτε τὴν καλὴν πέρδικα...

Γαλλικὴ μετάφρασις τοῦ τραγουδιοῦ «Τὸ Κάστρο τῆς Ὠριᾶς» δημοσιεύεται ἐν σελ. 401 - 2.

- 1844 *Neugriechische Anthologie. Original und Uebersetzung herausgegeben von Dr Theodor Kind. Erstes Bändchen, Leipzig, Verlag von F. A. Leo, 1844* (8^{ον} μικρὸν φ. 2 ἄ.ἄ + σ. XVI + 182). Περιλαμβάνει 38 τραγούδια κατατεταγμένα εἰς κατηγορίας ἦτοι: 1) 5 τραγούδια ἱστορικά: Ἄλωσις Κωνσταντινουπόλεως, Ὁ θάνατος τοῦ Διάκου, Ὁ θάνατος τοῦ Γεωργάκη καὶ Φαρμάκη, Ὁ θάνατος τοῦ Μάρκου Μπότσαρη, Τοῦ Τσαμαδοῦ. 2) 6 κλέφτικα: Τοῦ Κουτσοχρήστου, Τοῦ Φώτη, Τοῦ Νικοτσάρα, Ὁ κλέφτης πληγωμένος, Ἡ βοή τοῦ μνήματος, Τοῦ Ὀλύμπου. 3) 4 πλαστὰ τραγούδια: Ἡ ὠραία τοῦ κάστρου, Ἡ νυκτερινὴ περπατησιά, Ὁ Χάρος καὶ ὁ τζοπάνης, Ἡ κόρη εἰς τὸν Ἄδην. 4) 23 διάφορα: Ὁ ἀναγνωρισμός, Ὁ ξενιτευμός, (εἰς δύο παραλλαγάς), Ἡ κατάρα τοῦ ἀγαπητικοῦ, Τὸ σταμνὶ τὸ τσακισμένον, Τῆς Ἀρβανιτοπούλας, Ἡ κόρη καμαρώνουσα, Ὁ ἔρωτας φανερωμένος, Ἡ βλαχοπούλα ἀποθνήσκουσα, Τῆς Ἐβραιοπούλας, Τοῦ Ἀναγνώστη, Ὁ κολοχέρης (εἰς δύο παραλλαγάς), Τραγούδι πρὸς τοὺς ξενιτευμένους, Τραγούδι χήρας πρὸς τὸν ξενιτευμένον υἱὸν της, Ὁ γεράλαφος καὶ τὸ ζαρκάδι, Οἱ Κλέφται, Χελιδόνισμα, Περπερούνας ἢ περπερίας ἔσματα (εἰς τρεῖς παραλλαγάς), Ναναρίσματα (εἰς δύο παραλλαγάς). Ἀκολουθοῦν μετὰ ταῦτα 13 ποιήματα λογίων (Π. Σούτσου, Ἰ. Καρασού-

¹⁾ Βλ. καὶ ἄνωτ. σ. 65.

τσα, Ἄ. Κάλβου, Ἄλ. Ὑψηλάντη, Ἄλεξ. Ρίζου Ραγκαβῆ, Ἄλ. Σούτσου). Εἰς ἰδιαίτερον τμήμα (σ. 152 - 180) καταχωρίζονται ἐνδιαφέρουσαι παρατηρήσεις ἱστορικαὶ καὶ γλωσσικαὶ ἐπὶ τῶν ᾄσμάτων.

Πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐνταῦθα, ὅτι ὁ Kind ἐξέδωκεν ἐν ἔτει 1861 νέαν ἀνθολογίαν πλουσιωτέραν, περιλαμβάνουσαν 85 ᾄσματα: *Anthologie neugriechischer Volkslieder im Original mit deutscher Übertragung, herausgegeben von Dr. Theodor Kind, Leipzig 1861* (12^{ον} σ. XXV+232). Τὰ ᾄσματα τῆς ἀνθολογίας ταύτης, ἐρανισθέντα, ὡς δηλώνει ὁ ἐκδότης (σ. XXVI-XXVII), κυρίως ἐκ τῶν συλλογῶν Ζαμπελίου, Tommaseo, Ξανθοπούλου (ἐν Φιλολογικῷ Συνεκδήμῳ 1849), τοῦ περιοδ. «Νέα Πανδώρα» καὶ τῆς συλλογῆς Γ. Εὐλαμπίου (βλ. ἀν. σ. 98), διαίρουνται εἰς ἱστορικά, τοῦ ἐθνισμοῦ καὶ κλέφτικα τραγούδια, πλαστὰ τραγούδια, οἰκιακὰ καὶ τῆς οἰκογενείας τραγούδια, ἐρωτικά καὶ μοιρολόγια.

Daniel H. Sanders, Das Volksleben der Neugriechen dargestellt und erklärt aus Liedern, Sprichwörtern, Kunstgedichten, nebst einem Anhange von Musikbeilagen und zwei kritischen Abhandlungen. Mannheim 1844 (8^{ον} σ. XII + 358). Περιέχονται 68 δημοτικά τραγούδια καὶ 264 δίστιχα μετὰ μεταφράσεων εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν. Ἐκ τούτων πολλὰ ἔχουν ἀντιγραφή ἐκ προηγουμένων συλλογῶν, Fauriel, Kind κλπ., ἄλλα δὲ ἤκουσεν ὁ ἐκδότης ἀπὸ τὸν φίλον του Ἡρακλέα Μητσόπουλον ἐκ Πατρῶν, εἰς τὸν ὁποῖον (καθὼς καὶ εἰς τὸν πατέρα του) ἀφιερώνει τὸ βιβλίον. Ἀκολουθῶν τὸν Fauriel, διαίρει τὰ τραγούδια εἰς Ἱστορικά (geschichtliche Lieder), Πλαστὰ (romantische Lieder), Οἰκιακὰ (häusliche Lieder). Ἐκ τῆς πρώτης κατηγορίας δημοσιεύει 17 (σ. 2 - 38), ἐκ τῆς δευτέρας 35 (σ. 40-101) καὶ ἐκ τῆς τρίτης 16 (σ. 104-141). Ἀκολουθοῦν μετὰ ταῦτα 264 δίστιχα (σ. 144-218) παροιμίαι καὶ αἰνίγματα (σ. 220-243), 15 ᾄσματα λογίων (Kunstproesie σ. 246-297), κριτικὸν παράρτημα (σ. 299-330), μετρικαὶ παρατηρήσεις (σ. 331-350) καὶ μουσικαὶ σημειώσεις (σ. 351-358).

Ἐνδιαφέρουσαι εἶναι αἱ σημειώσεις τοῦ Sanders, ὡς καὶ αἱ συγκρίσεις τῶν ἑλληνικῶν ᾄσμάτων μὲ σερβικά (τῆς συλλογῆς *Volkslieder der Serben, metrisch übersetzt und historisch eingeleitet von Talvj*), γερμανικά, ἰουδαϊκά, ἰσπανικά.

Adolf Elissen, Versuch einer Polyglotte der europäischen Poesie in drei Bänden mit einer Völker- und Sprachenkarte Europa's. Erster Band: Poesie der Kantabrer, Kelten, Kymren und Griechen. Leipzig 1846

Εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο περιέχονται ᾄσματα μετὰ μεταφράσεων εἰς τὴν γερμανικὴν γλῶσσαν εἰλημμένα ἐκ προηγουμένων δημοσιεύσεων, Fauriel, Pashley,

Kind. Εἰς τὴν σελ. 261 ἕξ στίχοι τοῦ ᾄσματος τῆς Ἀδριανουπόλεως (ἔκ τοῦ Pashley). Εἰς τὴν σελ. 277 ἐν ὑποσημ. τὸ τραγούδι Ὁ χάρος καὶ αἱ ψυχαὶ μετὰ τῆς γερμανικῆς μεταφράσεως τοῦ Goethe. Εἰς τὴν σελ. 278 τὸ δίστιχον:

Ἔρωτας ἦτον ἢ ἀρχή, τὸ τέλος πάλι ἐγένη
ἀπὸ τὸν Χάρον πὸν ποτὲ χαρὰν δὲν μᾶς ἀφήνει.

Σελ. 303 δίστιχον τοῦ κλήδονα. Εἰς τὰς σελ. 359-388 δεκαπέντε διάφορα ἄλλα ᾄσματα μετὰ γερμανικῆς μεταφράσεως ἔκ τῆς συλλογῆς Faugier καὶ τῆς Νεοελληνικῆς Ἀνθολογίας τοῦ Kind: Ὁ Ὀλυμπος καὶ ὁ Κίσσαβος, Ὁ τάφος τοῦ Δήμου, Χελιδόνα ἔρχεται, Ἡ βοή τοῦ μνήματος, Ὁ ναύτης, Ὁ Βέβρος, Ὁ ἔρωτας φανερωμένος, Ἡ νυκτερινὴ περπατησιὰ, Ὁ ἀναγνωρισμός, Ὁ Στέργιος, Σουλιώτικα (τέσσαρα διάφορα), Ἀλωσις τῆς Τριπολιτσᾶς.

Εἰς τὸ ἴδιον βιβλίον Nachtrag zum ersten Theil des Versuchs einer Poluglotte der europäischen Poesie δημοσιεύεται: Ὁ πρέσβυς ἱππότης. Ein griechisches Gedicht aus dem Sagenkreise der Tafelrunde. Εἰς τὴν σελ. 13 τὸ ἐπίγραμμα τοῦ σπαθιοῦ τοῦ Κοντογιάννη.

1849 Εἰς τὸ περιοδικόν: *Φιλολογικὸς Συνέκδημος, σύγγραμμα περιοδικὸν ὑπὸ λογίων ἀνδρῶν συντασσόμενον.* Ἔτος Α' φυλλάδιον ΙΓ', 20 Αὐγούστου 1949, σ. 401-404 δημοσιεύει ὁ Κ. Σ. Ξανθόπουλος ἕξ ᾄσματα «τῶν περὶ Τραπεζοῦντα χωρίων» μετὰ τὴν σημείωσιν ὅτι «ἄδονται ἢ ὑπὸ ἀπλῆν τινα τρίχορδον λύραν ἢ ὑπὸ ἀσκὸν πληρούμενον ἀέρος καὶ ἔχοντα προσκολλημένον αὐλόν, ἀγγεῖον λεγόμενον παρ' αὐτοῖς». Τὰ εἰς ποντιακὴν διάλεκτον ᾄσματα ταῦτα εἶναι παραλλαγαὶ τῶν γνωστῶν: Οἱ υἱοὶ τοῦ Ἀνδρονίκου, Πορφύρης, Λατρευτικὸν (Τὸ κυπαρέσσι τὸ λιγνὸν πὸν στέκει στ' Ἄγιον Ὅρος), Ἐρωτικόν, Ξενιτειᾶς, Τῆς Ἀγίας Σοφίᾶς.

Τρία ἔκ τῶν ἀνωτέρω ᾄσμάτων περιλαμβάνονται εἰς τὸ κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος δημοσιευθὲν βιβλίον. *Μνημόσυνον. Neugriechische Volkslieder in den Originalen und mit deutscher Übersetzung herausgegeben von Theodor Kind. Leipzig 1849* (8^{ον} σ. VII + 29). Τὰ ἄλλα 15 ἔκ τῶν 18 ἐν συνόλῳ περιεχομένων εἰς τὸ βιβλίον τοῦτο ᾄσμάτων προέρχονται ἔκ τῆς συλλογῆς Γ. Εὐλαμπίου «Ὁ Ἀμάραντος...» τοῦ 1843¹⁾.

1850 Εἰς τὸ μέσον ἀκριβῶς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, τὸ ἔτος 1850, δημοσιεύεται ἡ πρώτη πλουσία συστηματικὴ συλλογὴ ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ὑπὸ Ἑλληνοσὺν ἐν Ἑλλάδι, τοῦ Ἀντωνίου Μανούσου, ἐκδοθεῖσα εἰς τρία τεύχη (φυλλάδια): *Τραγούδια ἔθνικα, συνταγμένα καὶ διασαφηνισμένα ὑπὸ Ἀντωνίου Μανού-*

¹⁾ Βλ. ἀνωτ. σ. 99.

σ ο υ. *Φυλλάδιον Α΄. Ἐν Κερκύρα. Τυπογραφεῖον Ἐρμῆς Χ. Νικολαΐδου Φιλαδελφείως 1850.* (8^{ον} σ. 32). Εἰς τὸ τεῦχος τοῦτο περιέχονται: «Πρὶν τοῦ προοιμίου» (διάλογος μεταξὺ ἀνθρώπου τοῦ λαοῦ, Ἐκδότου, Φίλου καὶ Πρησκολογᾶ, κατ' ἀπομίμησιν τοῦ γνωστοῦ διαλόγου τοῦ Δ. Σολωμοῦ καὶ μὲ τὸν αὐτὸν σκοπόν, δηλαδή τὴν ὑποστήριξιν τῆς δημοτικῆς γλώσσης) «Ἡ ἀπατημένη κόρη, τραγούδι ἀνέκδοτο, ὑπαγορευμένο ἀπὸ μία κόρη τοῦ Σκριπεροῦ, χωριὸ τῆς Κερκύρας» καὶ ἡ ὑπόθεσις τοῦ τραγουδιοῦ «Τὸ στοιχεῖο τῆς Γέφυρας». Ἐν συνεχείᾳ ἐξεδόθη δεύτερον τεῦχος ἐκ σελ. 208 εἰς *Κέρκυραν 1850. Μέρος Α΄ τραγούδια Κλέφτικα.* Εἰς τὸ τεῦχος τοῦτο περιέχονται 111 τραγούδια, ὅχι ὅμως πάντα κλέφτικα, ὡς δηλοῦται, ἀλλὰ καὶ τινὰ ἱστορικά (σ. 176 κέ.), ὡς καὶ παραλογαὶ (σ. 182-198) καὶ ξενιτειᾶς (σ. 194). Εἰς τρίτον τεῦχος ἐκ σελ. 120 εἰς *Κέρκυραν 1850. Μέρος Α΄ τραγούδια ἱστορικά, ἐρωτικά καὶ οἰκιακά,* περιέχονται ἐν συνόλῳ 78 τραγούδια. Μεταξὺ τούτων ὅμως, παρὰ τὸν χαρακτηρισμὸν τοῦ ἐκδότου, περιλαμβάνονται καὶ παραλογαί.

Ὁ ἐκδότης τῶν τραγουδιῶν, γεννηθεὶς ἐν Κερκύρα τὸ 1828, ἔζησεν ἐπὶ μακρὸν ἐν Ἰταλίᾳ ὡς ἀξιωματικὸς τοῦ ἰταλικοῦ στρατοῦ καὶ ἀπέθανεν ἐν Ἐνετίᾳ τὸ 1903¹⁾. Γνώστης εὐρωπαϊκῶν γλωσσῶν, εἶχε τὴν δυνατὸτητα νὰ χρησιμοποιῇ τὰς ὑπὸ ξένων δημοσιεύσεις ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν καὶ νὰ ἐπιχειρήσῃ ἀνάλογον ἰδίαν ἔκδοσιν ἐπηυξημένην. Ποιητῆς ὁ ἴδιος²⁾, ἀνήκων εἰς τὴν ἑπτανησιακὴν σχολὴν καὶ ἐνθερμος ὁπαδὸς τῆς δημοτικῆς γλώσσης, ἐτήρησε τὴν γλωσσικὴν μορφήν τῶν κειμένων, ἀποφυγὼν τὰ καθαρογλωσσήματα τοῦ Faugier καὶ ἄλλα σφάλματα ξένων ἐκδοτῶν.

Τὰ περισσότερα ἐκ τῶν ᾠσμάτων εἶχον ἤδη δημοσιευθῆ εἰς παλαιότερας συλλογὰς καὶ βιβλία καὶ κυρίως εἰς τὴν συλλογὴν Faugier καὶ Tommaseo³⁾, εἰς τὰς ὁποίας ἐνίστε παραπέμπει. Παρὰ τὰ ὑπὸ Ι. Πολυλά ἐν τῷ προλόγῳ (σ. 2) τῆς ἐκδόσεως λεγόμενα, ὅτι ὁ Μανουῆσος δὲν δημοσιεύει μόνον τὰ εἰς τὰς συλλογὰς Faugier καὶ Tommaseo μὲ τροποποιήσεις καὶ παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν πατρικῶν ἠθῶν, ἀλλὰ καὶ ἄλλα τόσα μετὰ κόπων καὶ θυσιῶν συλλεγέμενα, αἱ προσθῆναι δὲν εἶναι

¹⁾ Βλ. Ποίησις καὶ πεζογραφία τῆς Ἑπτανήσου. Ἐκδ. Βασικῆς Βιβλιοθήκης «Ἀετός», Ἀθήναι 1953, σ. 344. (Ἐπιμέλεια Γ. Ζώρα).

²⁾ Συλλογαὶ ἐκδοθεῖσαι ὑπ' αὐτοῦ: Ὁ θάνατος τῆς τυφλῆς, Ἐνετία 1848. Στεναγμοί, Ἀθήναι 1858. Λυρικά ποιήματα -- Ἀναμνήσεις, Ἀθήναι 1876. Ποιήματά του ἔχουν δημοσιευθῆ ἐπίσης εἰς ἀνθολογίας: Βλ. Ἑλληνικὴ Ἀνθολογία ἤτοι συλλογὴ τῶν ἑλληνικῶν ᾠσμάτων ὑπὸ Ἀνέστη Κωνσταντινίδου. Ἐκδοσις νεωτάτη ἐπηυξημένη καὶ βελτιωμένη. Ἐν Ἀθήναις 1891, σ. 317, 320. Ἡρ. Ν. Ἀποστολίδου, Ἀνθολογία 1708-1940. Ἀθήναι, ἔκδ. 4^η, σ. 286-288.

³⁾ Ἐκ σημειώσεών του (τεῦχ. Β΄, σ. 49, 182) φαίνεται ὅτι εἶχεν ὑπ' ὄψει του καὶ τὰς δημοσιεύσεις τραγουδιῶν ὑπὸ Kind καὶ Joss. (βλ. ἄνωτ. σ. 80, 81, 87, 88, 100, 102).

τόσον σημαντικά. Μόνον εις 16 παραλλαγὰς ᾄσμάτων ἐκ τῶν εις τὸ Β' τεῦχος περιλαμβανομένων καὶ εις 41 τοῦ Γ' εὐρίσκομεν διαφορὰς τινὰς ἐν συγκρίσει μὲ προηγουμένως δημοσιευμένα ὅμοια ᾄσματα.

Τὰς ὑποθέσεις τῶν τραγουδιῶν μεταφράζει ἐκ τοῦ Fauviel ἢ Tommaseo αὐτολεξεὶ ἢ μὲ ἐπουσιώδεις περικοπὰς ἢ μεταβολὰς. Χαρακτηριστικὸν εἶναι, ὅτι εις τὰς ἐξ ἰδίας συλλογῆς προερχομένας παραλλαγὰς σημειώνει ἐνίοτε τόπον προελεύσεως, ἀλλ' ἀφήνει ταύτας συνήθως ἄνευ εἰσαγωγικῶν σημειώσεων· ὅπου ὅμως ἐπιχειρεῖ νὰ γράψῃ σημείωμα σχετικὸν μὲ τὸ θέμα τοῦ τραγουδιοῦ, περιορίζεται εἰς ἀπλῆν ἀνάλυσιν καὶ ἐπαναλαμβάνει εἰς πεζὸν λόγον μὲ ρωμαντικὸν συχνὰ ὕφος, ὅσα περίπου λέγει τὸ τραγούδι· ἄλλοτε πάλιν δίδει ἀορίστους τινὰς χαρακτηρισμοὺς ἄνευ μεγάλης ἀξίας. Ἀναφέρομεν μερικὰ παραδείγματα: Εἰς τὸ Γ' τεῦχος, σ. 37-42, δημοσιεύει τὸ τραγούδι «Ἡ ἄσπλαγην πεθερά. Ὑπαγορευμένο ἀπὸ μία νέα τοῦ Σκριπεροῦ, χωριὸ τῆς Κέρκυρας». Λαμβάνων ἀφορμὴν ἐκ τῶν πρώτων στίχων:

Ὁ Κωσταντῖνος ὁ μικρός, ὁ Μικροκωσταντῖνος

τὸ Μάη φυτιὰν ἐφύτεψε, τὸ Μάη γυναῖκα ἐπῆρε...

γράφει ὡς ὑπόθεσιν: «Ὅταν τὸ λουλούδι ξεφυτρώνη γεμᾶτο χάρι καὶ ζωή, ὅταν ἡ φύσις ὄλη, στολισμένη καὶ χαρούμενη, ὡς νὰ ἔβγαινε τότε ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ Πλάστη μ' ἓνα γλυκὸ χαμόγελο, ἐμπνέη στὲς καρδιές μας γλυκὰ καὶ τρυφερὰ αἰσθήματα, τότε καὶ ἡ καρδιά τοῦ μικροῦ Κωσταντίνου ἐπεθύμησε ν' ἀποκτήσῃ γλυκειὰ καὶ ἀχώριστη συντροφιά...» καὶ συνεχίζων εἰς τὸν ἴδιον τόνον, ἀναλύει τὸ τραγούδι. Εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ τραγουδιοῦ «Παράπονο τοῦ βοσκοῦ» (τεῦχ. Β' 93-94), ἀναλύων ὅσα λέγουν οἱ στίχοι, γράφει ὅτι: «οἱ Κλέφτες ἐπήγαιναν γι' ἄλογα, καὶ ὅταν δὲν τὰ εὗρισκαν, ἔκλεφταν ὅ,τι τοὺς ἐπαρουσιάζετο...» καὶ μὲ ρωμαντικὰς ἐκφράσεις προσπαθεῖ νὰ ἐξάρῃ τὴν ἀξίαν τοῦ τραγουδιοῦ.

Ὁμοίου εἴδους ἀνάλυσιν μὲ πομπώδεις φράσεις, ἄνευ θετικῆς πληροφορίας, εὐρίσκομεν εἰς τὸ τραγούδι «Στὲς Ἀθηναῖες» (τεῦχ. Β' σ. 164-165): «Στίχοι γεμᾶτοι αἰσθημα χαριτωμένο, πάθος λύπης, ὅπου ξεχειλίζει ἀπὸ τὲς εὐγενικὲς ψυχὰς τῶν Ἑλληνίδων!...» Ἀγνοεῖ τὰς περὶ τοῦ ᾄσματος παρεχομένας εἰδήσεις παρὰ Δ. Σουρμελῆ, ὅστις περιέλαβε τοῦτο εἰς τὴν ἱστορίαν του δημοσιευθεῖσαν πρὸ 16 ἐτῶν (βλ. ἀν. σ. 88). Εἰς τὸ τραγούδι τοῦ Κατσαροῦ (τεῦχ. Β' σ. 91-92), συμπίλημα στίχων, γράφει: «Τὸ πρόσωπον τούτου τοῦ τραγουδιοῦ δὲν εἶναι τόσο ἐπίσημο, ὅμως τὸ τραγούδι ὅπου εἰς αὐτὸ ἀναφέρεται, εἶναι γεμᾶτο ἀπὸ ποιητικὴν χάρι καὶ ὁμορφάδα».

Ἡ ἐπιθυμία νὰ ἐξάρῃ ὅσον τὸ δυνατόν περισσότερον τὴν ἀξίαν τῶν ποιημάτων, ὡς καὶ τὰς πατριωτικὰς καὶ ἠθικὰς ἀρετὰς τῶν δρώντων προσώπων, παρασύρει τὸν ἐκδότην εἰς ἀκρίτους ἐνίοτε παρατηρήσεις: Εἰς τὸ τραγούδι τοῦ Μπου-

κουβάλα (τεῦχ. Β' σ. 13 σημ. 2) μετ' ἀστόχους κρίσεις περὶ τοῦ στίχου: *Μειριοῦνται οἱ Τοῦρκοι τρεῖς φορές καὶ λείπουν πεντακόσιοι*, ὅτι δηλαδή «ὁ χαμὸς καὶ ὁ ἀφανισμὸς τους εἶναι τέτοιος ὅπου δὲν τοὺς καταπεῖθει τὸ πρῶτο οὐδὲ τὸ δεύτερο μέτρομα», συνεχίζει μὲ ρητορικούς πατριωτικούς λόγους: «Ἐκατανόητα, τεράστια ἔπραξαν οἱ ἐλευθερωταὶ τῆς ἀγαπημένης μας Ἑλλάδος. Σώματα μικρά, διασκορπισμένα καὶ ἀδύνατα, μὲ τὴ μοναχὴ πίστι τῆς θρησκείας, μὲ τὴν ἀγάπη τῆς πατρίδος των καὶ μὲ τὴν τόλμη καὶ μεγαλοψυχία ἐκείνων ὅπου καλύτερα προτιμοῦν τὸ θάνατο, παρὰ τὴν σκλαβιά, ν' ἀντιπαραταχθοῦν μὲ ἀμέτρητες χιλιάδες, νὰ τὶς χτυπήσουν νικώντας, καὶ νὰ κατατρομάξουν δύναμι μυριοπλάσια τῆς ἐδικῆς των». Καὶ εἰς ἄλλων ἄσμάτων τὰς ὑποθέσεις, καὶ δὴ ἐκείνας, αἵτινες δὲν προέρχονται ἐκ μεταφράσεως, εὐρίσκομεν ὁμοίως ρητορικὰς ἐκφράσεις ἐθνικοῦ περιεχομένου.

Πρέπει νὰ σημειωθῇ ἐπίσης, ὅτι τὰ μεταφραζόμενα παρὰ τοῦ Μανούσου σχόλια τῶν ξένων ἐκδοτῶν δὲν ἀποδίδονται πάντοτε πιστῶς, ὅπου δὲ ὁ ἴδιος παραθέτει ἰδικὰς του παρατηρήσεις ὑποπίπτει ἐνίοτε εἰς σφάλματα. Τὴν πληροφορίαν π.χ. τοῦ Faugier (τ. 1^{ος} σ. 9) περὶ τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Μπουκουβάλα, ὅτι ᾄδεται dans tout le continent de la Grèce, μεταφράζει: (τεῦχ. Β' 11) «τὸ τραγούδι... τραγουδιέται ἀκόμη εἰς τὴν Στερεὰν Ἑλλάδα». Εἰς τὰ σχόλια τοῦ ἐρωτικοῦ τραγουδιοῦ «Δυὸ μαῦρα μάτια (τεῦχ. Β' σ. 147), παρασυρόμενος ἐκ τοῦ στίχου *νὰ ἴμουν κλέφτης, νὰ τὰ κλεφτὰ* (τὰ μάτια), ὁμιλεῖ διὰ τοὺς Κλέφτες καὶ τὸ ἦθος των... Διὰ τὸν τελευταῖον στίχον τοῦ τραγουδιοῦ Ἐλωσις Μεσολογγίου (τεῦχ. Β' 131) *μὸν κλαῖνε γιὰ τὸ σκλαβωμό, πὸν θὲ νὰ σκλαβωθοῦνε*, παρατηρεῖ ὅτι ὁ στερνὸς ἡμίστιχος εἶναι λαμπρότατος γιὰ τὸν δυνατώτατο εὐφημισμὸν του!» Συντέμνων τὴν ὑπόθεσιν τοῦ Faugier (I, 95) εἰς τὸ τραγούδι «ὁ Κίτσος καὶ ἡ μητέρα του» γράφει ἀορίστως (τεῦχ. Β' σ. 144): Ὁ ἥρωας τούτου τοῦ συμβάντος μένει ὅλως διόλου ἄγνωστος. Οἱ στίχοι ὅμως τοῦ τραγουδιοῦ εἶναι γεμᾶτοι ἀπὸ ἐλληνικὴ χάρι καὶ δύναμι». Ἀβασανίστως ἐπίσης ἀποδέχεται τὴν γνώμην τοῦ Faugier (τ. 2^{ος} σ. 349) ὅτι ὁ Σαλὶλ πασᾶς, υἱὸς τοῦ Ἀλῆ, ἐγνώριζε καλῶς τὴν ἀρχαίαν ἐλληνικὴν γλῶσσαν καὶ διὰ τοῦτο εἰς τὸν διάλογον τοῦ σχετικοῦ ἄσματος (τεῦχ. Β' σ. 113. Συμβούλιο τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ) παρουσιάζονται λόγια λέξεις. Εἰς τὴν ὑπόθεσιν τοῦ τραγουδιοῦ τοῦ Κατσικογιάννη (τεῦχ. Β' 63), ἂν καὶ εἶναι προφανές, ὅτι τὰ ἐκεῖ ἀναφερόμενα Τρίκαλα εἶναι τὰ θεσσαλικά, λέγει ὅτι «ἦταν ἀπὸ τὸ Μοριά... εἶχεν ἀπλώσει τὰς δυνάμεις του εἰς ὅλα τὰ βιλαέτια ἀπὸ τὴν Ἄρτα ἐπάνω καὶ Ψομιὰ ἕως εἰς τὰ Τρίκαλα τοῦ Μορέως».

Ἄλλα τινὰ σφάλματα τῆς συλλογῆς Μανούσου προέρχονται πιθανώτατα ἐξ ἀβλεψίας: Ὁ Tommaseo εἰς τὸ τραγούδι τοῦ Ὀλύμπου (σ. 359) παραθέτει ἐν ὑποσημειώσει πίνακα τῶν ἀρματολῶν τοῦ Ὀλύμπου. Τὸν αὐτὸν πίνακα ὁ Μανούσος

ἀντιγράφει ἐν ὑποσημειώσει εἰς τὸ τραγούδι τοῦ Πλιάσκα (τεῦχ. Β' 37). Εἰς τὸ τραγούδι τοῦ Ζαχαράκη (τεῦχ. Β' 70), ἐνῶ σημειώνει «ἔχοντας καὶ ἄλλο ἀντίγραφο, μὲ ἀρκετὰς ἀξιοπαρατηρήτους τροπολογίσεις, τὸ τυπώνομε», δημοσιεύει παραλλαγὴν ἐκ τοῦ Tommaseo σ. 199.

Καὶ ἄλλας ὁμοίας φύσεως ἐλλείψεις ἢ ἐσφαλμένας κρίσεις καὶ παρατηρήσεις θὰ εὔρη τις εἰς τὴν ἔκδοσιν Μανούσου. Ὁφείλονται αὗται κατὰ κύριον λόγον εἰς τὰς ρομαντικὰς ἀντιλήψεις τῆς ἐποχῆς ἐκείνης, ὑπὸ τῶν ὁποίων βαθύτατα ἦτο ἐπηρασμένος ὁ ἐκδότης, ὡς καὶ εἰς τὰς κρατούσας τότε ἰδέας περὶ ἔθνος καὶ περὶ τοῦ τρόπου καὶ τῶν μέσων προαγωγῆς τῶν ἐθνικῶν ζητημάτων. Κύριος σκοπὸς καὶ ἐπιθυμία τοῦ Μανούσου ἦτο νὰ συμβάλῃ εἰς τὴν τόνωσιν τοῦ ἐθνικοῦ αἰσθήματος καὶ τὴν πρόοδον τῆς ἀναγεννωμένης πατρίδος· ἡ ἐπιστημονικὴ ἔρευνα δι' αὐτόν, ὡς καὶ διὰ πολλοὺς ἄλλους ἐκ τῶν λογίων τῆς ἐποχῆς του, εἶναι προπάντων μέσον ἐξυληρητέσεως πατριωτικῶν ἐπιδιώξεων.

Πᾶσαι ὅμως αἱ σημειωθείσαι ἀνωτέρω ἐλλείψεις δὲν ἀναιροῦν τὴν σημασίαν τῆς ἐκδόσεως τοῦ Κερκυραίου λογίου. Θὰ ἔχη αὕτη πάντοτε τὴν ἀξίαν της ὡς ἡ πρώτη πλουσία ποιητικῆ συλλογῆ με σόλια εἰς ἑλληνικὴν γλῶσσαν, περιέχουσα ὄχι μόνον τ' ἀξιολογώτερα ἐκ τῶν μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης δημοσιευμένων τραγουδιῶν, ἀλλὰ καὶ ἀνέκδοτα, ἅτινα ὁ ἴδιος συνέλεξε μὲ τὸν διακρίνοντα αὐτὸν φλογερὸν ἐνθουσιασμὸν καὶ τὴν πρὸς τὴν πατρίδα ἀγάπην¹⁾.

20.12.1955

1)

ΔΙΟΡΘΩΣΕΙΣ ΚΑΙ ΠΡΟΣΘΗΚΑΙ

Εἰς τὴν σελ. 68, σειρὰ 23 ἀντὶ : 90 ἄσματα καὶ 71 δίστιχα, νὰ γραφῆ: 78 ἄσματα, ὁ θούριος τοῦ Ρήγα, ἀπόπλισμα ἐκ τοῦ Ἐρωτοκρίτου καὶ 71 δίστιχα.

Εἰς τὴν σελ. 73 σημ. 2, σειρὰ 1, μετὰ τὴν λέξιν ἐξεδόθη νὰ προστεθοῦν αἱ λέξεις: ὑπὸ Coriolano di Bagnolo (βλ. κατωτέρω σ. 94) καὶ

ΠΙΝΑΞ ΟΝΟΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ
ΑΝΑΦΕΡΟΜΕΝΩΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΑΝΩΤΕΡΩ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΝ

1. Συλλογείς καὶ ἐκδόται δημοτικῶν τραγουδιῶν.

Bognolo Coriolano 95	Hughes Rev. Thos-Smart 66	Predl F.X.M.A von- 91
Bartholdy J.L.S. 62	Iken Carl 76	Quinet Edgar 85
Βέης N.A. 91	Joss Paul Maria Leopold 80	Ross Ludwig 96 κέ.
Belloc Luise Sw. 79	Kemminghausen βλ. Schulte	Sanders D.H. 101
Buchon J.-A. 100	Kind Th. 81, 87, 88, 100, 102	Schmidt · Fhiseldeck 82
Bybilakis G. 97	Klein B. 74	Schulte-Kemminghausen 63
Γαζής Γ. 82	Κουγέας Σ. Β. 67	Sheridan Charles Brinsley 76
Γκνέντις Ν. 77	Leake William Martin 85, 92	Σουρμελής Δ. 88
Δαούτης Ζήσης 64	Lemercier Néromucène 72, 73	Soutzo Al. 84
Δαπόντε Καισάριος 60	Lüdemann W. v. 75, 81	Σουτσοσ 'Αλέξ. 92
Δελγάυος 'Ι. 83	Μανουῖσος 'Α. 102 κέ.	Soyter G. 63
Delgay J.-B. 83	Marshall F. H. 85	Stackelberg O.M. Baron von- 80
Dodwell Edward 65	Maurer Georg. Ludw. von- 90	Stephani Ludolf 99
D'Orient de Bellegarde 83	Müller Wilhelm 73 κέ.	Stephanopoli Dimo et Ni- colo 60
Δοριέντος Δε Βελλεγάρδος 83	Μύλλερσος βλ. Müller	Theotoky B. 79
Elissen Adolf 101	Niebuhr Βαρθόλδος Γεώρ- γιος 67	Tommaseo N. 98
Ευλάμπιος Γ. 99	Ξανθόπουλος 102	Τσοπανάκος Παναγ. 93
Fauriel C. 68 κέ.	Οικονόμος Κ. 87	Ukert F.A. 87
Firmenich J.M. 95	Pashley Robert 92	Ulrichs H. N. 95
Friedemann Friedrich Trau- gott 75, 1	Rouqueville F.C.H.L. 61, 65	Voutier 68, 78
Guys 58		Χριστοφίδης 'Ηλίας 94
Haxthausen, Werner von- 62 κέ.		

2. Περιοδικὰ καὶ συλλογαί.

'Αθηνᾶ, ἤτοι ἀνάλεκτα γεω- γραφικά, φιλολογικά, ιστο- ρικά, οικονομικά καὶ περὶ ἐφευρέσεων 86	*Ἄσματα διαφόρων ποιητῶν 89	Mittheilungen aus der Ge- schichte und Dichtung der Neugriechen 75
*Ἀνθολογία Κορομηλά 89	Eunomia 81	Φιλολογικὸς Συνέκδημος 102
	'Ιόνιος 'Ανθολογία 88	
	Leukothea 76	

3. Τραγούδια.

(Ἀναγράφονται οἱ τίτλοι τραγουδιῶν ἢ τὰ ὀνόματα προσώπων καὶ τόπων εἰς τοὺς ὁποίους ταῦτα ἀναφέρονται. Εἰς τινὰ τραγούδια μὴ ἔχοντα τίτλον σημειοῦται ἡ κατηγορία, εἰς τὴν ὁποίαν, ἀνήκουν ἢ ἡ ἀρχὴ των)

- Ἄγια Σοφία 102
 ἄγουρος πετροπελεκᾶ 88
 ἀδέρφια (τὰ δυὸ—) 80, 96
 Ἀδριανούπολις 92, 102
 Ἀθηναῖες (Ἀθηνιές) 87, 104
 Αἰτωλικὸν 78, 82
 Ἀλῆ πασᾶς 90
 Ἀλῆ Φαρμάκης 67
 ἄλωσις Κωνσταντινουπόλεως
 βλ. Κωνσταντινούπολις
 ἀναγνωρισμὸς - ἀναγνώρισις
 86, 89, 92, 100, 102
 Ἀναγνώστης 100
 Ἀνατολικὸν βλ. Αἰτωλικὸν
 ἀνδρείου ὕπνος 89, 91
 Ἀνδρικός 78, 89
 Ἀνδρονίκου υἱοὶ 102
 ἀνέβηκα στὸν Ὀλυμπο 82
 Ἀντώνης (καπετάν—) 85
 ἄπιστη γυναίκα 89
 ἀποχαιρετισμὸς Κλέφτη 78,
 89, 91
 Ἀρβανίτες στ' Ἀνάπλι 89, 93
 Ἀρβανιτοπούλα 100
 ἀρπαγὴ 89, 91
 Ἄρτας γεφύρι 88
 Ἀρχοντόπουλο (Νοταρᾶς) 93
 ballade (Mavrogène) 72
 Βέβρος 102
 Βεληγκέκας 89, 91
 Βελῆ πασᾶς 86
 βλαχοπούλα ἀποθνήσκουσα
 100
 Βλαχώρι βλ. Βραχώρι
 βοή ἐκ τοῦ μνήματος 89, 100,
 102. Βλ. καὶ φωνὴ ἐκ τοῦ
 μνήματος
 Βότσαρης βλ. Μπότσαρης
 Βραχώρι 78, 82
 Colokotronis βλ. Κολοκο-
 τρώνης
 γαμήλιον ἄσμα 91, 92, 100
 Γαρδικίου ὑποδούλωσις 91
 Γαρδικιωτὰι 67
 γεράλαφος καὶ ζάρκαδος 96
 100
 Γέροντα ναυμαχία 81
 Γεωργάκης 78, 82
 Γεωργάκης καὶ Φαρμάκης 89,
 100
 Γιώργης Γιαννιάς 78
 Γεωργοθῶμος 91
 Γιάννης παίζων αὐλὸν-νε-
 ραῖδα 96
 Γιαννούλας ἀρπαγὴ 89
 Γιώτης 89
 Γλημίδης (ρίμα) 92
 Γραμποῦσα 92
 Γυφτάκης 78, 91
 Gyrhtakis 74
 Despo's Tod 74
 Δῆμος 78, 89, 91, 102
 Διάκος 90, 91, 94, 100
 Dimos (Das Grab des—) 74
 δίστιχα 59, 61, 64, 65, 67, 68,
 81, 91, 92, 95, 98, 101
 Δράμαλης 93
 ἐβγατ' ἀγόρια στὸ χορὸ 92
 Ἐβραιοπούλα 96, 100
 ἐλάφι καὶ ἥλιος 77
 ἐπιθαλάμια ἄσματα 91
 ἔρωτας φανερωμένος 100, 102
 ἐρωτικὸν ἄσμα 79, 82, 80, 91,
 92, 102, 105
 ἐσένα πρέπει, ἀφέντη μου 91
 Ἐρωτοκρίτου πάθη 76
 ζαρκάδι 96, 100. Βλ. καὶ γε-
 ράλαφος
 Ζαχαράκης 106
 Ζαχαριάς 87, 91, 93
 Ζερβοπούλα 97
 Ζῆδρος 82
 Θεοδώρου ρίμα 92
 θρῆνος μητρικός 89
 Ἰώτης βλ. Γιώτης
 Καλιακούδας 78
 Καραϊσκάκης 93
 Κάστρο Ὀριᾶς 96, 97. Βλ. καὶ
 Ὀραία τοῦ Κάστρου
 κατάρα ἀγαπητικοῦ 89, 100
 Κατσαντώνης 85 κέ.
 Κατσαρὸς 104
 Κατσικογιάννης 105
 κάτω στὴ Ρόδο στὸ Ροδο-
 νῆσι 97
 Κιαμίλ μπης 89, 90, 91, 93
 94
 Κίσσαβος 87, 97
 Κίτσος 89
 Κλέφτες 66, 89, 91, 100
 Κλέφτη ἀποχαιρετισμὸς βλ.
 ἀποχαιρετισμὸς
 Κολοκοτρώνης 73, 82, 93, 94

- Κοντογιάννης 91, 93
 κολοχέρης 100
 κόρη εις τὸν Ἄδην 96, 100
 κόρη καμαρώνουσα 100
 Κουτσοχρήστος 100
 Κρήτη 79
 Κύπρου τραγούδια 67
 κυρά Χρυσή τὴν Κυριακὴν 91
 Κυρίσης Μιχάλης 89, 91
 Κωνσταντινούπολις 89, 91, 92
 Κώστας 80
 Λάζος 82
 λατρευτικὸν ᾠσμα 102
 Λεπενιώτης 86
 Λιάκος 86, 89
 Λιάκου γυναίκα 89
 λυγερὴ στὸν Ἄδη 86
 μαγευμένος 77
 μανιάτικο τραγούδι 90
 Μανόλης καὶ γιανίσαρος 91
 μάτια 105
 ματινάδες 92
 μαῦρα μάτια βλ. μάτια
 Μαυριανὸς 72
 Μαυρομιχάλης 93
 Μεσολόγγι 78, 79, 84, 85, 89,
 91, 92, 94, 105
 Μηλιῶνης 89
 μισεμὸς 91
 μοιρολόγιον 83, 94, 98
 Μονεμβασιά 78, 82
 Μουσάγας 87
 Μπερατίου ἄλωσις 91
 Μπότσαρης 77, 82, 84, 89,
 91, 93, 95, 100
 Μπουκουβάλας 65, 72, 78, 89,
 91, 105
 Mutter (Die Klage der-) 74
 νανάρισμα 77, 100
 Νάνος 89, 91
 Ναύπλιον 89, 93 94
 ναύτης 102
 Νεραίδα 96
 Νικοτσάρας 82, 89, 100
 Νοταρᾶς βλ. Ἀρχοντόπουλο
 νυκτερινὴ περπατησιὰ 89, 100,
 102
 ξενιτεία 80, 82, 91, 96, 100,
 102
 ὄλες οἱ μελαχρινές 90, 92
 Ὀλυμπος 78, 80, 87, 89, 91,
 100, 102, 105
 ὄνειρον Δήμου 78
 Παπᾶς 82
 Παπαφλέσσας 93
 pastoral (chant) 83
 πεθερὰ 88, 104
 Περιστερούλα ἡ νύφη μας 91
 περπερούνα 100
 Πετμεξαῖοι 87
 πιστὴ σύζυγος 86
 Πλιάσκας 78, 91, 106
 ποιμενικὸν ᾠσμα 83
 ποιὸς εἶδε πράσινο δεντρί 80
 Πορφύρης 102
 πραγματευτὴς 80
 Ραφάνης καὶ Τυρνάβου σει-
 σμὸς 82
 ρουμανικὰ ποιήματα 95
 Ρούμελης τραγούδι 61
 Ρωμὸς καὶ Ἑβραιοπούλα 96
 Σάμος 89, 94
 σεισμὸς 82, 96
 Σκατόβεργας 91, 95
 Σκυλοδῆμος 78, 88
 σουλιώτικο 66, 67, 89, 91, 92,
 93, 102
 Σταθᾶς 78, 89, 91
 σταμνὶ τσακισμένο 90, 100
 Stergios 74
 Στέργιος 89, 91, 102
 σωφροσύνη 88
 τάφος Δήμου 78, 89, 91, 102
 Βλ. καὶ Δήμος
 Τζελεπῆς 92
 τραγουδίστρια 89
 τρίκορφο βουνὸ 91
 Τρίπολη, Τριπολιτσά 61, 89,
 90, 94, 95
 Τσαμαδὸς 85, 100
 Tsavellina 74
 Τσέλιος 82
 τσοπάνης καὶ χάρος 96, 100
 Τυρνάβου σεισμὸς 82
 ὕπνος ἀνδρείου 89, 91
 Φροσύνη 80
 φωνὴ ἐκ τοῦ μηνίματος 80, 82,
 92. Βλ. καὶ βοή ἐκ τοῦ μηνί-
 ματος
 Φώτης υἱὸς τοῦ Ζήδρου 82,
 100
 Χάρος καὶ κόρη, 80, 89, 91
 Χάρος καὶ τσοπάνος 96, 100
 Χάρος καὶ ψυχαὶ 89
 Χατζῆ Μιχάλης 92
 Χατζησεκρέτης 92
 χελιδόνι - χελιδόνισμα 100, 102
 χήνα (περπατεῖ σα-) 65, 100
 Ψαρά 89, 94
 Ὠρα καλὴ σου, βασιλιά 97
 Ὠραία τοῦ Κάστρου 100. Βλ.
 καὶ Κάστρο Ὠριάς

ΠΕΡΙ ΤΟΝ ΚΑΤΑΡΤΙΣΜΟΝ
ΤΩΝ ΣΥΛΛΟΓΩΝ ΔΗΜΩΔΩΝ ΑΣΜΑΤΩΝ
ΤΗ. ΚΙΝΔ (1833) ΚΑΙ Γ. ΧΡ. ΧΑΣΙΩΤΟΥ (1866)

ΥΠΟ
ΓΕΩΡΓ. Κ. ΣΠΥΡΙΔΑΚΗ

1. Ἡ συλλογὴ τοῦ Theodor Kind (1833)

Ὁ Θεόδωρος Κίνδ (1799-1868), γερμανός, φιλέλληνας, ἐσπούδασε κατ' ἀρχὰς τὸ δίκαιον, εἶτα δὲ ἀπὸ τοῦ 1821, διαμένων ἐν Λειψία, ἠσχολήθη καὶ μὲ τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν, τὴν σύγχρονον ἱστορίαν τῆς Ἑλλάδος καὶ γενικῶς τὴν φιλολογίαν καὶ δὴ τὴν δημώδη καὶ προσωπικὴν ποιήσιν αὐτῆς. Οὕτως ὁ Kind, γνώστης τῆς ἑλληνικῆς καὶ τῶν συγχρόνων του φιλολογικῶν ἐν γένει ζητημάτων τῆς Ἑλλάδος, ἐξέδωκεν αὐτοτελῶς ἔργα, τὰ ὅποια περιέχουν συλλογὰς δημοτικῶν ᾠσμάτων, ποιήματα συγχρόνων του ἑλλήνων ποιητῶν, φιλολογικὰ θέματα καὶ ἱστορίαν τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως.

Τῷ 1827 ἐδημοσίευσεν τὸ πρῶτον ποιητικὴν συλλογὴν του¹⁾ εἰς τὴν ὁποίαν περιέλαβε 18 δημώδη ᾠσματα καὶ 6 προσωπικὰ ποιήματα. Ἀργότερον, τῷ 1831, ἐξέδωκε δεύτερον ἔργον του περὶ συγχρόνων τότε φιλολογικῶν ζητημάτων τῶν ἑλλήνων καὶ μάλιστα περὶ τῆς ποιήσεως τοῦ Σούτσου κ.ἄ.²⁾ εἶτα μετὰ διετίαν, τῷ 1833, νέαν συλλογὴν δημοδῶν ᾠσμάτων καὶ λογίων ποιημάτων, ἀργότερον δὲ καὶ ἄλλα ἔργα του (ἀνθολογία δημοδῶν ᾠσμάτων κλπ.)³⁾

¹⁾ Τραγῳδία τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, συλλεχθέντα καὶ μεταφρασθέντα εἰς τὰ γερμανικά καὶ ἐξηγηθέντα διὰ σημειώσεων ὑπὸ Καρόλου Θεοδώρου Κίνδ. Neugriechische Volkslieder, gesammelt und mit deutscher Übersetzung, nebst Sach- und Worterklärungen, herausgegeben von Karl Theodor Kind in Leipzig. Grimma, bei Carl Friedrich Göschen Beyer, 1827. (Eunomia, Dritter Band). [8^{ον} μικρ. σελ. 150+XXXII].

²⁾ Beiträge zur besseren Kenntniss des neuen Griechenlands in historischer, geographischer und literarischer Beziehung, von Dr. Theodor Kind. Neustadt a.d. O. 1831, bei Johann Karl Gottfried Wagner. [σχ. 8, σελ. 281+XXII].

³⁾ Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου, Βραχεῖα σημείωσις περὶ τῶν προγενεστέρων συλλογῶν ἑλληνικῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων. Νεοελλ. Ἀνάλεκτα, τόμ. Α' (1870) σ. 66 ἀρ. 3.

Ἡ δευτέρα, ὡς ἄνω, συλλογή, δηλαδή ἡ τοῦ ἔτους 1833, φέρει τίτλον: «*Τραγῳδία τῆς νέας Ἑλλάδος, ἔθνικὰ καὶ ἄλλα, τὰ μὲν τυπωμένα πρότερον, τὰ δ' ἀτύπωτα. Μὲ προλεγόμενα καὶ σημειώσεις ἐκδοθέντα ὑπὸ Θεοδώρου Κίνδ.— Neugriechische Poesieen, ungedruckte und gedruckte, mit Einleitung und sowohl Sach- als Wort-Eckklärungen herausgegeben von Dr. Theodor Kind. Leipzig, in der Dyk'schen Buchhandlung 1833. [σχ. 16. σελ. XXVIII + 94].*

Εἰς τὴν συλλογὴν καὶ ἔκδοσιν ταύτην δημοτικῶν τραγουδιῶν τῶν Ἑλλήνων, ὡς καὶ εἰς τὴν ἔκδοσιν τῆς προηγουμένης συλλογῆς τοῦ ἔτους 1827, πιστεύω ὅτι ἐκινήθη ὁ Κίνδ ἐκ τῆς ἐκδοθείσης κατὰ τὸ 1824-25 ὑπὸ τοῦ Cl. Fauriel συλλογῆς δημοδῶν ἁσμάτων τῆς Ἑλλάδος εἰς δύο τόμους, ἧτις μετεφράσθη ἀμέσως τῷ 1825 εἰς τὴν γερμανικὴν καὶ ἐξεδόθη εἰς δύο τόμους: α') ὑπὸ τοῦ *Wilhelm Müller* (*Neugriechische Volkslieder, gesammelt und herausgegeben von C. Fauriel. Übersetzt... von — Leipzig 1825. Zwei Theile*)· β') ὑπὸ ἄνωνύμου, ὁμοίως εἰς δύο τόμους, μὲ τὸν τίτλον: *Mittheilungen aus der Geschichte und Dichtung der Neugriechen. Erster Band. Zweiter Band. Coblenz bei Jacob Hölscher, 1825*)¹.

Εἰς τὴν, ὡς ἄνωτέρω, τῷ 1833 δημοσιευθεῖσαν συλλογὴν τοῦ Κίνδ, περὶ ἧς θὰ γίνῃ λόγος ἔνταῦθα μόνον ὡς πρὸς τὸν καταρτισμὸν μέρους τῶν περιεχομένων δημοδῶν ἁσμάτων, περιέχονται (σελ. 1-16) τὰ κάτωθι ἐν συνόλῳ δημοτικὰ ἄσματα.

I. *Τοῦ Ὀλύμπου* [=τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Κισσάβου]²

II. *Ἐλευθέρωσις τῆς γυναικὸς τοῦ Λιάκου* [=τῆς Λιάκαινας].

III. *Ὁ ἀναγνωρισμὸς* [=Ὁ γυρισμὸς τοῦ ξενιτεμένου].

IV. *Ἡ ὥραία τοῦ κάστρου* [=τοῦ Κάστρου τῆς Ὠριᾶς].

V. *Τοῦ Δήμου* (ἄρχ.: *Αὐτὰ τὰ μάτια Δήμο μ' τ' εὔμορφα*).

VII. *Χελιδόνισμα*.

VIII. [Περπερούνα].

IX. *Τραγῳδιὸν τοῦ γάμου* [=Φεγγάρι μου βασίλευσε, νὰ πάη ὁ νιὸς ὅπ' ἀγαπᾷ]

(ἄρχ.: *Φεγγάρι μου βασίλευσε, κατέβα παρακάτω*).

X *Τοῦ αὐτοῦ* [=Κέρασμα δούλου· πέφτει τὸ ποτήρι εἰς τὰ γόνατα τῆς κυρᾶς.

XI [Κυνηγὸς καὶ Πέρδικα].

Ἡ λοιπὴ ποιητικὴ ὕλη ἀποτελεῖται ἐκ ποιημάτων συγχρόνων τοῦ Κίνδ ἑλλήνων ποιητῶν, ὡς τοῦ Γεωργίου Σακελλαρίου ἱατροῦ ἐκ Κοζάνης, τοῦ Ἀθανασίου Χριστοπούλου, τοῦ Ἀνδρέου Κάλβου κ. ἄ.

¹ Διὰ πλείονα περὶ τῶν δύο τούτων ἐκδόσεων βλ. *Δημ. Πετρόπουλον*, εἰς σ. 74·75 τοῦ παρόντος τόμου.

² Ἐντὸς ἀγκυλῶν ἀναγράφονται οἱ τίτλοι τῶν ἁσμάτων, μὲ τοὺς ὁποίους εἶναι σήμερον συνήθως γνωστά.

Εἰς τὰ κείμενα ταῦτα, ποιήματα καὶ δημώδη ᾄσματα, ἀκολουθοῦν ἀπὸ σ. 46-65 σημειώσεις τοῦ Kind ἐρμηνευτικαὶ καὶ πραγματικαὶ ὡς καὶ λεξιλόγιον (σ. 66-94) μεθ' ἐρμηνείας ἀντιστοίχως ἐκάστης λέξεως εἰς τὴν γερμανικὴν καὶ γλωσσικῶν σημειώσεων εἰς τὰς διαλεκτικὰς λέξεις.

Ὡς ἤδη εἶπομεν, θὰ ἐξετάσωμεν ἐνταῦθα ἐκ τῶν περιεχομένων τῆς συλλογῆς ταύτης ζητήματά τινα σχετικὰ μόνον πρὸς τὰ ἐν αὐτῇ δημοτικὰ τραγούδια καὶ συγκεκριμένως πρὸς τὸ πρόσωπον, τὸ ὁποῖον ἐπρομήθευσεν εἰς τὸν Kind δημώδη ᾄσματα καὶ ἐβοήθησεν οὕτως εἰς τὸν καταρτισμὸν τῆς συλλογῆς, ὡς καὶ εἰς ἐρμηνευτικὴν ἐπεξεργασίαν τινῶν τῶν κειμένων τούτων καὶ μάλιστα τῶν δημοτικῶν, καθ' ὅσον ὁ ἴδιος ὁ ἐκδότης ἀορίστως μόνον ἀναφέρει περὶ τοῦ προσώπου αὐτοῦ χωρὶς καὶ νὰ τὸ ὀνομάζῃ¹⁾. Οὕτως ὁ Kind (σ. 47) εἰς τὸ ἐρμηνευτικὸν τοῦ σημείωμα διὰ τὸ ἐν σελ. 1-2 δημῶδες ᾄσμα τοῦ μαλώματος τῶν βουνῶν Ὀλύμπου καὶ Κισσάβου σημειώνει ὅτι τοῦτο ἀνεκοινώθη εἰς αὐτὸν ὑπὸ Ἑλληνοῦ ἐξ Ὀλύμπου²⁾, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ ἀναφέρῃ τὸ ὄνομα τοῦ Ἑλληνοῦ τούτου. Ὁμοίως καὶ περὶ τοῦ ἐπάσματος κατὰ τὸ μαγικὸν ἔθιμον τῆς Περπερούνας (σ. 13, ἀρ. VIII) λέγει ὁ Kind (σ. 51) ὅτι ἀνεκοινώθη τοῦτο εἰς αὐτὸν ὑπὸ Ἑλληνοῦ, μαζὶ δὲ μὲ τὸ ᾄσμα καὶ περιγραφή τοῦ ἔθιμου τούτου³⁾.

Τὸ ζήτημα τοῦτο, δηλαδή ποῖος ἦτο ὁ ἐξ Ὀλύμπου Ἕλληνας, ὅστις ἀνεκοίνωσεν εἰς τὸν Kind τὸ ᾄσμα τοῦτο τοῦ μαλώματος τῶν βουνῶν Ὀλύμπου καὶ Κισσάβου, πλὴν δὲ τούτου καὶ ἄλλα ᾄσματα, ὡς θὰ δειχθῇ κατωτέρω, ἔτι δὲ καὶ τὸ ζήτημα τοῦ τόπου τῆς προελεύσεως ἀρκετῶν ἐκ τῶν δημοτικῶν τούτων ᾄσμάτων, διαφωτίζουν δύο πρὸς τὸν Ἑλληνα τοῦτον ἐπιστολαὶ τοῦ Θεοδώρου Kind, αἱ ὁποῖαι εἶναι σχετικαὶ πρὸς τὴν συλλογὴν του ταύτην.

Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται ἀπευθύνονται πρὸς τὸν Σοφοκλῆ Οἰκονόμον (1809-1877), υἱὸν τοῦ πολλοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων.

Ὁ Σοφοκλῆς οὗτος ἐγεννήθη εἰς Τσαρίτσανην παρὰ τὴν Ἐλασσόνα τῆς Θεσσαλίας, ἐσπούδασε τὴν ἰατρικὴν εἰς Βιέννην καὶ Βερολῖνον καὶ ἐταξίδευσεν εἰς

¹⁾ Διὰ τὰ προσωπικὰ μόνον ποιήματα σημειώνεται εἰς τὰ σχόλια ἐκάστου ἢ πηγῆ καὶ ἐνίοτε ὁ ἀνακοινώσας τὸ ποίημα, ἐξαίρεσι τοῦ ὑπ' ἀριθμ. XII διὰ τὸ ὁποῖον ἀναφέρει ὁ Kind (σ. 54) ὅτι τὸ κατέγραψεν ὁ ἴδιος ἐν Ἑλλάδι.

²⁾ ...das [= Gedicht] ich übrigens ganz unverändert, so wie ich es von einem Griechen von Olympos selbst erhalten, mitgetheilt habe.

³⁾ Ein Grieche selbst hat mir, mit dem Gedichte, auch die nachstehende Erklärung mitgetheilt.

Ἐν σελ. 56 ἀναφέρει ἐπίσης ὅτι ἔλαβε καὶ τὰ ὑπ' ἀριθμ. XVII (Ὀδοιποροῦντος) καὶ XVIII (Ξένου) (σ. 24-25), τὰ ὁποῖα θεωρεῖ, ὀρθῶς, ὡς μὴ δημοτικά.

διάφορα ἐπιστημονικὰ κέντρα τῆς Εὐρώπης, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ εἰς Παρισίους, ὅπου παρέμεινεν ἐπὶ χρονικὸν διάστημα· τέλος δ' ἐπανῆλθεν εἰς τὴν Ἑλλάδα τῷ 1834, ἔνθα ἤσκησε τὴν ἰατρικὴν, συγχρόνως δ' ἀφιερῶθη καὶ εἰς φιλολογικὰς γενικῶς μελέτας.

Μετὰ τοῦ Σοφοκλέους Οἰκονόμου, πιθανώτατα ἀπὸ τοῦ χρόνου τῶν σπουδῶν του, ὁ Κινδ εἶχε φιλικὴν ἀλληλογραφίαν. Ἐκ ταύτης σώζονται δύο λίαν ἐνδιαφέρουσαι ἐπιστολαὶ ἐκ τοῦ ἔτους 1833, αἱ ὁποῖαι ἀπευθύνονται ὑπὸ τοῦ Κινδ ἐκ Λιψίας πρὸς τὸν Σοφοκλῆ, διαμένοντα τότε εἰς Βερολίνον.

Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται, τὰς ὁποίας δημοσιεύομεν ἐνταῦθα, ἀπόκεινται ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ Ἀθηνῶν εἰς τὸ ἀρχεῖον τῆς οἰκογενείας τοῦ Κωνσταντίνου Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων¹⁾, τοῦ ὁποίου, ὡς ἐλέχθη, υἱὸς ἦτο ὁ Σοφοκλῆς. Αὗται εὐρίσκονται εἰς τὸν ὑπ' ἀρ. ΧΙ φάκελον τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Σοφοκλέους καὶ ὑπ' αὐξ. ἀριθμ. 18 καὶ 19²⁾.

Α΄.

(Φάκελος ΧΙ, ἀρ. 18)

Ἐκ Λιψίας τὴν 16 Μαρτίου 1833

Φίλε,

Ἔλαβα τὸ γράμμα σου τῆς 23 τοῦ Φεβρουαρίου καὶ σοὶ εὐχαριστῶ διὰ τὴν καλοσύνην σου, ὅτι εἶσαι ἔτοιμος νὰ μὲ βοηθήσῃς κατὰ τὴν συλλογὴν ἑλληνικῶν τραγουδιῶν, ἣν μὲν σκοπεύω. Μάλιστα σοὶ εἶμαι ὑπόχρεως διὰ τὰ δύο τραγούδια, ἃ μοὶ ἐκοινοποίησες, καὶ σὲ παρακαλῶ σφοδρότατα, ἂν ἐμπορῆς νὰ μοὶ κοινοποιήσῃς καὶ ἄλλα ἐθνικὰ³⁾ τραγούδια, νὰ τὸ κάμῃς ὅσον τάχιστα καὶ μέχρι τοῦ μέσου τοῦ Ἀπριλίου. — Προσθετῶ νῦν τὰ ἑξῆς.

α. Σὲ παρακαλῶ, νὰ μοὶ ἐξηγηθῆς τὰς λέξεις αἱ εὐρίσκονται ἐν τοῖς δύο τραγουδίοις σου, τουτέστιν Ἀργαλειός, ἀπανδέχω, ἀπέκει, ῥαζακιός, πτωχολο-

¹⁾ Βλ. περὶ τοῦ καταρτισμοῦ τοῦ Ἀρχείου τούτου: Δ. Σ. Μπαλάνου, Ἀρχεῖον Κωνσταντίνου καὶ Σοφοκλέους Οἰκονόμου. Πρακτ. τῆς Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, τόμ. 23 (1948) σ. 405 ἔξ.

Τὸ Ἀρχεῖον τοῦτο τῶν Οἰκονόμων, δωρηθὲν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν ὑπὸ τοῦ Ἀλ. Πάλη (Βλ. Πρακτ. Ἀκαδ. Ἀθηνῶν, τόμ. 23 (1948) σ. 417 καὶ 470, τόμ. 24 (1949), Γ' (Λόγοι) σ. 91, τόμ. 25 (1950) σ. 566), κατέταξα κατ' ἐντολὴν τῆς Συγκλήτου τῆς Ἀκαδημίας κατὰ τὸ ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου - Δεκεμβρίου 1950 διάστημα, συνέταξα δὲ καὶ γενικὸν κατάλογον τῶν περιεχομένων του. Εἰς τὸ ἔργον τοῦτο μὲ ἐβοήθησαν προθύμως, διατεθέντες πρὸς τοῦτο ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας, οἱ ὑπάλληλοι: α) ἡ Ἑλένη Βουραζέλη - Μαρινάκου, καθηγήτρια, ἀπεσπασμένη εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου καὶ β) ὁ Πέτρος Πετρῆς, γραφεὺς τοῦ Ἀρχείου τούτου.

²⁾ Τῶν ἐπιστολῶν τούτων πρῶτος κάμνει μνησίαν ὁ Δημ. Μπαλᾶνος, ἔνθ' ἂν., τόμ. 23, σ. 416.

³⁾ Μὲ ἠραιομένα στοιχεῖα δημοσιεύονται αἱ ὑπογραμμισμένα ὑπὸ τοῦ Κινδ λέξεις.

γία, δαγκωματίτσα, Κονίαρος, γυαλιά, ἄμε, γάντσος, εἶα — καὶ νὰ μοὶ εἰπῆς ἂν γράφεται Ἐλία ἢ Ἐλήα, — ἔπειτα, ποῖα εἶναι ἡ παραγωγή τοῦ Βαγία, καὶ πῶς γράφεται ἐν τῷ δευτέρῳ τῶν δύο τραγουδίων σου ἢ τελευταία λέξις· γυαλῖν, ἢ πῶς ἄλλως.

β. Σὲ παρακαλῶ, νὰ μοὶ εἰπῆς, ἂν γνωρίσης τὸ παρακείμενον τραγούδιον μετὰς πρώτας λέξεις· Πυρπηροῦνα περπατεῖ, καὶ ἂν ἦναι πιστῶς γραμμένον, ἔπειτα δέ, νὰ μοὶ ἐξηγηθῆς τὰς ἐν αὐτῷ σημειωθείσας λέξεις.

γ. Τὸ αὐτὸ σὲ παρακαλῶ κατὰ τὸ χελιδόνισμα καὶ κατὰ τὸ τοῦ Δῆμου.

δ. Ὅλα τὰ παρακείμενα παρακαλῶ νὰ μοὶ ἀναπέμψης μετὰς σημειώσεις σου.

ε. Δὲν ἔπλασεν ὁ πατήρ σου Ποίημα πρὸς Ἀλέξανδρον, Ρωσσίας βασιλέα, κατὰ τὸ 1812, μετὰ τὴν ἀρχὴν

Νέος Ἄρης ἤδη τρέχει — ; —

Καὶ αὐτὰ μὲν ἠθέλησα νὰ σὲ παρακαλέσω καὶ νὰ σ' ἐρωτήσω· σὺ δέ, φίλτατε, ἀκόμι τοῦτο σὲ παρακαλῶ νὰ μοὶ συγχωρήσης ὅλας αὐτὰς καὶ παρακαλέσεις καὶ ἐρωτήσεις. Καὶ τοῦτο μὲν ἐλπίζω, διότι γνωρίζεις τὸν περὶ τῆς νέας γλώσσης καὶ ποιήσεως, μάλιστα δὲ τῆς ἐθνικῆς, ζῆλόν μου.

Πρὸς τούτοις φιλικῶς ἀσπάζομαί σε καὶ τὸν Βλαστών, πάντα καλὰ κ' ἀγαθὰ εὐχόμενος σας, καὶ πρὸ ἄλλων σταθερὰν ὑγιεῖαν ἀσπάζομαι διὰ σου καὶ τὸν Stieglitz καὶ τὸν Iken, καθὼς καὶ ὁ Χαΐνσιος ἀσπάζεται σας δύο

Τοῦ δὲ πατρὸς ἀκόμι δὲν ἔλαβα ἀπόκρισιν. —

Ἐγίαινε κ' εὐδαιμόνει

Ὁ σ' ἀγαπῶν

Θεόδ. Κίνδ.

Β΄.

(Φάκελος ΧΙ, ἀρ. 19)

Χαῖρε

Ἐλπίζω, ὅτι ἀγαθῆ τύχῃ ἔλαβες τὸ γράμμα μου τῆς 16 Μαρτίου, καὶ προσμένω τὴν ἀπόκρισίν σου εἰς αὐτὸ μετ' ὀλίγον. Προσμένων ταύτην ἀπόκρισιν, ἀναγκαίαν μὲν διὰ τὴν μέλλουσαν νὰ προετοιμασθῆ ὑπὸ μου τραγουδίων (μὴν τραγουδίων, καθὼς ἔγραψα ἐν τῷ τελευταίῳ πρὸς σε γράμματί μου) συλλογὴν, σὲ παρακαλῶ δι' αὐτήν καὶ τὰ ἐξῆς.

α'. νὰ μοὶ εἰπῆς, τίνα νοῦν ἔχει καὶ τίνα ἐν γένει σημασίαν τὸ μοὶ κοινοποιηθὲν ὑπὸ σου τραγούδιον μετὰ τὴν ἀρχὴν. Ὅσα καστριά κ' ἂν ἴδα κ.τ.λ. ἐπειδὴ τοιοῦτο, οἶον εἶναι, δὲν τὸ καταλαμβάνω.

β'. ἂν γνωρίζης τὰ τοῦ Κάλβου καὶ τοῦ Σακελλαρίου ποιήματα, εἰπέ μοι, ποῖα αὐτῶν νομίζης πρὸ ἄλλων ἄξια νὰ τὰ ἐκλέξω εἰς τὴν συλλογὴν μου. —

Ταῦτα μὲν περὶ τούτου. Μετὰ ταῦτα δὲ σοὶ γνωστοποιῶ, ὅτι ἐτελείωσα ἱστορίαν τῆς Ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων, καὶ ὅτι θέλω νὰ σοὶ στείλω σῶμα αὐτῆς διὰ μέσου τοῦ Stieglitz μετ' ὀλίγας ἡμέρας.

Τὸ προκείμενον γράμμα δός, παρακαλῶ, εἰς τὸ ταχυδρομεῖον, νὰ ἔλθῃ τοιουτοτρόπως πρὸς τὴν διεύθυνσίν του.

Ἐγχαίετε, σὺ μὲν καὶ ὁ Βλαστός, ὃν ἀσπάζομαι φιλικῶς, καὶ εὐδαιμονεῖτε!

Ἐκ Λειψίας
τὴν 2 Ἀπριλλίου
1833

Ὁ σὸς
Θεόδ. Κίνδ

Ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τούτων γίνεται γνωστὸν ὅτι ὁ Κίνδ παρεσκεύαζε τὴν συλλογὴν ταύτην κατ' αὐτὸ τὸ ἔτος τῆς ἐκδόσεως αὐτῆς, ἤτοι τῷ 1833, καὶ ὅτι δύο ἄσματα τῆς συλλογῆς του εἶχον ἀποσταλῆ εἰς αὐτὸν ὑπὸ τοῦ πρὸς ὃν ἀπευθύνονται αἱ ἐπιστολαὶ αὗται, δηλαδὴ ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ Σοφοκλέους Οἰκονόμου, διαμένοντος τότε, ὡς θὰ λεχθῆ κατωτέρω, εἰς Βερολῖνον.

Ἀποδέκτης τῶν ἐπιστολῶν τούτων τοῦ Κίνδ εἶπομεν ὅτι εἶναι ὁ ἱατρός Σοφοκλῆς Οἰκονόμος, ἂν καὶ δὲν ἀναγράφεται ἐπὶ τούτων τὸ ὄνομα τοῦ φίλου του (= τοῦ Σοφ. Οἰκονόμου), πρὸς τὸν ὁποῖον ἐπιστέλλει ὁ Κίνδ, καὶ ὁ τόπος ἔνθα οὗτος διέμενεν.

Ἡ ταύτις τοῦ ἀνωνύμου τούτου ἀποδέκτου πρὸς τὸν Σοφ. Οἰκονόμον πιστοποιεῖται ἐκ τῆς ε' παραγράφου τῆς πρώτης ἐκ τῶν δημοσιευομένων ἐνταῦθα ἐπιστολῶν, ἔνθα ὁ Κίνδ ἐρωτᾷ τὸν φίλον του, ἂν «ἔπλασεν» ὁ πατήρ του, δηλαδὴ ὁ Κωνσταντῖνος Οἰκονόμος, ὡς φαίνεται εἰς τὰς σελίδας 32-33 καὶ 58 τοῦ ὡς ἄνω βιβλίου τοῦ Κίνδ, ποίημα τῷ 1812 πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Ρωσίας μετὰ τὴν ἀρχὴν «Νέος Ἄρης ἤδη τρέχει»¹⁾.

Ποῖα τώρα εἶναι τὰ «δύο τραγούδια», τὰ ὁποῖα εἶχε στείλει εἰς τὸν Κίνδ ὁ φίλος του (= Σοφ. Οἰκονόμος) ἀπὸ τῆς 23 Φεβρουαρίου 1833, ὡς ἀναφέρεται εἰς τὴν ἀνωτέρω πρώτην ἐπιστολὴν τοῦ Κίνδ, δὲν εἶναι δύσκολον νὰ ἀντιληφθῶμεν, τόσον ἀπὸ τὴν εἰς τὴν δευτέραν ἐπιστολὴν παρατιθεμένην ἀρχὴν τοῦ ἑνὸς ἄσματος «Ὅσα καστριά καὶ ἴδα», ὅσον καὶ ἀπὸ τὰς εἰς τὴν πρώτην ἀναφερομένας πρὸς ἐρμηνείαν λέξεις: ἀργαλειός, ἀπανδέχω, ἀπέκει, ῥαζακιός, πτωχολογία, δαγκωματίσα, Κονίαρος, γυαλιά, ἄμε, γάντσος, εἶα, ἐλία ἢ ἐλήα, Βαγία, γυαλῖν.

¹⁾ Πιστεύω ὅτι καὶ ὁ ἀκαδημαϊκὸς Δημ. Σ. Μπαλᾶνος θὰ ἐστηρίχθη εἰς τὸν καθορισμὸν τοῦ Σοφοκλέους Οἰκονόμου ὡς ἀποδέκτου τῶν ἐπιστολῶν τούτων τοῦ Κίνδ (ἐνθ' ἀν., σ. 416), πλὴν τῆς ἐξωτερικῆς ἐνδείξεως, δηλαδὴ τῆς υπάρξεως τῶν ἐπιστολῶν τούτων εἰς τὸ Ἄρχεῖον τοῦ Σοφ. Οἰκονόμου, καὶ εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο κυρίως τῆς ἐπιστολῆς ταύτης τοῦ Κίνδ.

Αἱ λέξεις αὗται ἀπαντοῦν εἰς τὸ ἄσμα III (σ. 4-5) «Ὁ ἀναγνωρισμὸς» [=Ὁ γνωρισμὸς τοῦ ξενιτεμένου] εἰς τοὺς στίχους 1, 11, 23, 25, 27, 31 καὶ 32 καὶ εἰς τὸ IV (σ. 6-7) «Ἡ ὠραία τοῦ κάστρου» [=Τὸ κάστρο τῆς Ὠριᾶς] εἰς τοὺς στίχους 7, 14, 21, 24, 27, 31, 33, 37 καὶ 38. Τοῦ δευτέρου ἄλλωστε ἐκ τούτων ἀρχικὸς στίχος εἶναι ὁ παρατιθέμενος εἰς τὴν δευτέραν ἐπιστολὴν «Ὅσα καστριά κ' ἴδα». Εἰς τὴν ἀπάντησίν του ὁ Σοφ. Οἰκονόμος θὰ διώρθωσε καὶ διεσάφησε δι' ἐρμηνείας τὰς λέξεις ταύτας, διότι ἔχουν αὗται ὀρθῶς εἰς τὸ βιβλίον τοῦ Kind, ὡς π. χ. ἡ λ. Κονίαρος ὡς Κόνιαρος (σ. 6, στ. 7, 21, 24), ἡ λ. εἶα ὡς εἶα (=για) (σ. 7, στ. 27, 31, 33), γυαλῖν ὡς γυαλὸν (σ. 7, στ. 38), πτωχολογία ὡς πτωχολογιά (σ. 5, στ. 27), ἐλία ἢ ἐλῆα ὡς ἐλῆα (σ. 5, στ. 30), Βαγία ὡς Βάγαις (σ. 5, στ. 32).

Ὡς τόπον προελεύσεως τῶν ἄσμάτων τούτων νομίζω ὅτι πρέπει νὰ δεχθῶμεν τὴν Τσαρίτσανην εἰς τὴν περιοχὴν Ἐλασσόνας, γενέτειραν τοῦ ἀποστολέως τούτων Σοφοκλέους Οἰκονόμου, ἢ πλησιόχωρον τῆς Τσαριτσάνης τόπον. Περὶ τούτου συνηγορεῖ καὶ τὸ εἰς τὸ ἄσμα τοῦ κάστρου τῆς Ὠριᾶς θέμα τῆς μεταμφιέσεως εἰς μοναχὸν τοῦ ἐξαπατήσαντος τὴν ὠραίαν τοῦ Κάστρου, τὴν Ὠριάν, τὸ ὁποῖον ἀπαντᾷ κυρίως εἰς τὰς παραλλαγὰς ἐκ τῆς Θεσσαλίας καὶ Ἡπείρου καὶ μάλιστα ἡ εἰς τὸ ἄσμα τοῦτο λέξις Κόνιαρος, δηλωτικὴ τῶν ἐξ Ἴκονίου εἰς τὴν Θεσσαλίαν καὶ τὴν νότιον Μακεδονίαν ἐποικισθέντων Τούρκων.

Ὁ Kind εἰς τὴν πρώτην, ὡς ἄνω, ἐπιστολὴν του ζητεῖ παρὰ τοῦ Σοφοκλέους Οἰκονόμου τὴν ἀποστολὴν καὶ ἄλλων δημοδῶν ἄσμάτων: «ἂν ἐμπορῆς νὰ μοὶ κοινοποιήσης κ' ἄλλα ἐθνικὰ τραγούδια». Εἶναι πιθανὸν μετὰ τὴν νέαν αὐτὴν αἴτησιν τοῦ Kind νὰ τοῦ ἀπέστειλεν ὁ Σοφ. Οἰκονόμος καὶ τὸ εἰς τὴν συλλογὴν ἐν σ. 1-2 δημοσιευόμενον ἄσμα τοῦ μαλώματος τοῦ Ὀλύμπου καὶ τοῦ Κισσάβου. Οὕτως δὲ ὁ ἀναφερόμενος ὑπὸ τοῦ Kind ἀνωνύμως Ἑλλήν ἐξ Ὀλύμπου¹⁾ θὰ εἶναι ἀσφαλῶς ὁ Σοφοκλῆς Οἰκονόμος.

Εἰς τὴν πρώτην ἐπιστολὴν ζητεῖ ἔτι ὁ Kind πληροφορίας πρὸς λύσιν ἐρμηνευτικῶν εἰς λέξεις καὶ πραγματικῶν ἀποριῶν του διὰ τὰ ἄσματα τῆς συλλογῆς του «Πυρπηροῦνα», «Χελιδόνισμα» καὶ «τοῦ Δῆμου». Ἐν τούτοις εἰς τὰς σημειώσεις του περὶ τῶν ἄσμάτων τούτων μόνον εἰς τὸ ἔθιμον τῆς Περπερούνας (σ. 51) ἀναφέρει ὁ Kind ἀορίστως περὶ Ἑλληνός τινος, ὅστις ἀνεκοίνωσεν εἰς αὐτὸν περὶ τοῦ ἔθιμου τούτου. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι καὶ ἐνταῦθα ὁ Ἑλλήν οὗτος εἶναι ὁ Σοφοκλῆς Οἰκονόμος.

Παρὰ τὴν συμβολὴν αὐτὴν τοῦ Σοφ. Οἰκονόμου εἰς τὸν καταρτισμὸν τῆς ἐκ 10 δημοδῶν ἄσμάτων συλλογῆς αὐτῆς τοῦ Kind, ὡς καὶ εἰς ἐρμηνευτικὰς καὶ πρα-

¹⁾ Βλ. ἄν. σ. 112.

γματικὰς διευκρινήσεις ἐπὶ τούτων, οὗτος, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὴν δευτέραν ἐπιστολήν, παράγρ. β', θὰ ὑπέδειξεν ἔτι εἰς τὸν Κινδ καὶ τὰ περιληφθέντα εἰς τὸ βιβλίον του τοῦτο ποιήματα τοῦ Γεωργίου Σακελλαρίου καὶ τοῦ Ἀνδρέου Κάλβου.

Ὑπολείπεται ἔτι νὰ ἐξετασθῇ τὸ ζήτημα, εἰς ποῖον τόπον εὕρισκετο ὁ Σοφοκλῆς Οἰκονόμος κατὰ τοὺς μῆνας τούτους, Φεβρουάριον ἕως Ἀπρίλιον τοῦ 1833, τῆς ἀλληλογραφίας του μετὰ τοῦ εἰς Λιψίαν διαμένοντος Θεοδώρου Κινδ.

Εἶπον ἀνωτέρω ὅτι ὁ Σοφ. Οἰκονόμος διέμενε τότε εἰς Βερολίνον· ἤχθην δὲ εἰς τὸ συμπέρασμα τοῦτο ἀφ' ἑνὸς ἐξ ἐπιστολῶν του ἐν ἀντιγράφῳ, εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν συντεταγμένων, αἱ ὁποῖαι ἀποστέλλονται ἐκ Βερολίνου καὶ χρονολογοῦνται κατὰ τοὺς μῆνας Φεβρουάριον ἕως Ἀπρίλιον τοῦ 1833¹⁾ καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκ τοῦ ἀναφερομένου εἰς τὰς δύο αὐτὰς ἐπιστολάς τοῦ Κινδ προσώπου τοῦ Stieglitz, τὸν ὁποῖον ὁ Κινδ εἰς τὴν πρώτην ἐπιστολήν του ἀσπάζεται διὰ τοῦ Σοφοκλέους Οἰκονόμου.

Περὶ τοῦ Stieglitz τούτου γνωρίζομεν ὅτι οὗτος εἰργάζετο τότε εἰς Βερολίνον ὡς βιβλιοφύλαξ²⁾. Πλὴν τοῦ Stieglitz, ὡς προκύπτει ἐκ τῶν ἐπιστολῶν τοῦ Κινδ, διέμενον εἰς Βερολίνον, φιλικῶς συνδεόμενοι μὲ τὸν Κινδ, ὁ Βλαστός καὶ ὁ Ικεν· εἰς δὲ τὴν Λιψίαν ὁ Χαΐνσιος, ὅστις εἰς τὴν πρώτην ἐπιστολήν πέμπει τοὺς φιλικοὺς ἀσπασμούς του πρὸς τὸν Σοφοκλῆ Οἰκονόμον καὶ τὸν Βλαστόν.

Ὡς πρὸς τὸν Βλαστόν, ὑποπεύω ὅτι πρόκειται ἐνταῦθα διὰ τὸν φίλον καὶ σπουδαστὴν τοῦ Σοφ. Οἰκονόμου, τὸν Ἀ. ἢ Σοφ. Βλαστόν, ὅστις φαίνεται ὅτι θὰ ἐσπούδαζε τότε, Φεβρουάριον — Ἀπρίλιον 1833, εἰς Βερολίνον τὴν ἰατρικὴν, εἶτα δ' ἀργότερον, τῷ 1834, εἰς Παρισίους. Τοῦτο συμπεραίνω ἐξ ἐπιστολῆς τοῦ Σοφοκλέους Βλαστοῦ (Ἀρχεῖον Σοφ. Οἰκονόμου, φάκ. XI, ἀρ. 25) ἐκ Παρισίων τῇ 18 Ἀπριλίου 1834 πρὸς τὸν Σοφοκλῆ Οἰκονόμον, διατρίβοντα πιθανώτατα εἰς Βιέννην. Εἰς τὴν ἐπιστολήν ταύτην προσφωνεῖ οὗτος τὸν Σοφ. Οἰκονόμον ὡς ἑξῆς: « Φίλτατέ μου συσπουδαστὰ καὶ συγκάτοικε καὶ ὁμότεχνε καὶ σύντροφε, χαῖρε ».

Ὁ Ικεν εἶναι ὁ γνωστὸς γερμανὸς φιλέλληνας Κάρολος Ικεν (1789-1841), ὅστις, γνώστης τῆς ἑλληνικῆς, ἐξέδωκε κατὰ τὴν περίοδον τῆς Ἐπαναστάσεως ποικίλας φιλογολικὰς πραγματείας του δι' ἑλληνικὰ πράγματα, μὲ τὸν σκοπὸν νὰ κι-

¹⁾ Αἱ ἐπιστολαὶ αὗται εὕρισκονται εἰς τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Σοφοκλέους Οἰκονόμου ἐν τῇ Ἀκαδημίᾳ (φάκελος XI, ἀριθμ. 11, 13, 14, 15).

²⁾ Ὁ Stieglitz ἐξ οἰκογενειακοῦ ἀτυχήματος ὑπέστη ἀργότερον ψυχικὸν νόσημα. Περὶ τῆς ἐκ τῆς ἀσθενείας καταστάσεώς του πληροφορεῖ τὸν Σοφοκλῆ Οἰκονόμον, εὕρισκόμενον ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ 1834 ἐν Ἑλλάδι, ὁ φίλος του φιλόλογος Mullach (Φρ. Γ. Αὐγ. Μουλλάχιος) εἰς ἐπιστολήν του ἐκ Βερολίνου ὑπὸ ἡμερομηνίαν 24 Δεκεμβρίου 1834. (Ἡ ἐπιστολὴ αὕτη ὑπάρχει εἰς τὸ Ἀρχεῖον τοῦ Σοφοκλέους, ἐνθ' ἀν., εἰς τὸν φάκελον ὑπ' ἀριθμ. XI, ἀρ. 29).

νήση τὸ διαφέρον τῶν ὁμοειθῶν του ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ Χαΐνσιος τέλος νομίζω ὅτι εἶναι ὁ Karl August von Hase (1800 - 1890), ὅστις ἠσχολήθη περὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν ἱστορίαν καὶ κατεῖχεν ἀπὸ τοῦ ἔτους 1830-1836 ἕκτακτον ἔδραν καθηγητοῦ εἰς τὸ Πανεπιστήμιον τῆς Λιψίας.

2. Ἡ συλλογὴ τοῦ Γ. Χασιώτου (1866) καὶ ἡ σχέσις αὐτῆς πρὸς τὴν συλλογὴν τοῦ Παύλου Λάμπρου.

Ἡ νόθευσις τῶν φιλολογικῶν γενικῶς κειμένων, τὰ ὅποια ἡ κριτικὴ ἐπιζητεῖ ν' ἀποκαθάρῃ καὶ ἀποδώσῃ εἰς αὐτὰ τὴν γνησίαν αὐτῶν μορφήν, δὲν παρατηρεῖται μόνον εἰς τὴν φιλολογικὴν παράδοσιν διὰ τὰ παλαιότερα ἔργα, τὰ παρ' ἄλλων εἶτα ἀντιγραφόμενα καὶ ἐκδιδόμενα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ σύγχρονα καὶ ἐκ τούτων καὶ εἰς τὰ δημῶδη κείμενα, τὰ ἐκ στόματος τοῦ λαοῦ καταγραφόμενα.

Εἰς τὴν τελευταίαν περίπτωσιν οἱ συλλογεῖς τῶν δημοδῶν κειμένων (ᾠμάτων, παραδόσεων, παραμυθίων κλπ.) εἶναι δυνατὸν νὰ παραποιῶν καὶ οὕτω νοθεύουν ταῦτα, τὸ μὲν ἀνεπιγνώστως ἔνεκα ἐσφαλμένης ἀντιλήψεως τοῦ ὑπαγορευομένου εἰς αὐτοὺς θέματος, π.χ. ᾠματος, παραμυθίου κ. ἄ. ἢ κακῆς ἐκλογῆς τοῦ τόπου τῆς συλλογῆς, ἀλλὰ καὶ τοῦ προσώπου τὸ ὁποῖον ὑπηγόρευσε εἰς τὸν συλλογέα, τὸ δὲ καὶ ἐνσυνειδήτως διὰ τῆς παρεμβολῆς παρ' αὐτῶν διορθώσεων εἰς τὸ μέτρον καὶ δὴ τὴν φράσιν, ὥστε οὕτω νὰ τεθῆ, κατὰ τὴν κρίσιν των, καλύτερον νόημα εἰς τὴν ἰδιωματικὴν γλῶσσαν τοῦ κειμένου, ἀκόμη δὲ καὶ μὲ τὴν ὑποβολὴν προσωπικῶν τοῦ συλλογέως ἢ ἄλλων συνθέσεων, π.χ. ᾠμάτων, ὡς δημοδῶν. Ἐκ τούτου ἐπιβάλλεται, ὡς ἀναγκαία προεργασία διὰ τὴν χρησιμοποίησιν καὶ τῶν λαογραφικῶν συλλογῶν, ὁ ἔλεγχος τῆς ἀξιοπιστίας αὐτῶν.

Ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης εἰς τὸν κλάδον εἰδικῶς τῶν δημοτικῶν ᾠμάτων ἔχουν ἐξετασθῆ μέχρι τοῦδε ὑπὸ τοῦ Γιάννη Ἀποστολάκη αἱ συλλογαί: α) *ᾠματα δημοτικά τῆς Ἑλλάδος ἐκδοθέντα μετὰ μελέτης περὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ ὑπὸ Σπυρίδωνος Ζαμπελίου, Λευκαδίου. Κέρκυρα 1852*¹⁾. β) *Συλλογὴ δημοδῶν ᾠμάτων τῆς Ἡπείρου ὑπὸ Π. Ἀραβαντινοῦ, ἐκδιδομένη ὑπὸ τῶν υἱῶν αὐτοῦ. Ἐν Ἀθήναις 1880*²⁾.

¹⁾ Βλ. Γιάννη Ἀποστολάκη, α) Τὰ δημοτικά μας τραγούδια. Μέρος Α'. Οἱ συλλογές. Ἀθήναι 1929. [Περὶ τῆς συλλογῆς τοῦ Ζαμπελίου, σελ. 12 - 133.] β.) Τὸ τραγούδι τῆς Ἀγιά Σοφίας, Θεσσαλονίκη 1939, σ. 15.

²⁾ Γιάννη Ἀποστολάκη, Ἡ συλλογὴ τοῦ Ἀραβαντινοῦ (Τὸ κλέφτικο τραγούδι). Ἀθήναι 1941. [Ἐξετάζονται μόνον τὰ κλέφτικα τραγούδια τῆς συλλογῆς].

Πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον, δηλαδὴ τῆς ἐξετάσεως τῆς γνησιότητος τῶν λαογραφικῶν κειμένων, ἀσχολοῦμαι ἐνταῦθα μὲ τὴν συλλογὴν δημοδῶν ᾠσμάτων ἐξ Ἡλείου ὑπὸ Γ. Χρ. Χασιώτου: «*Συλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἡπειρον δημοτικῶν ᾠσμάτων ὑπὸ Γ. Χρ. Χασιώτου, ἐκδίδοντος Κ. Τεφαρίκη. Ἐν Ἀθήναις, τύποις Ραδαμάνθου (ὁδὸς Ἀχαρνῶν ἀριθ. 7) 1866*» σελ. κη' + 247, 8^{ον} μικρ., καὶ τὴν σχέσιν αὐτῆς πρὸς τὴν ἀνέκδοτον ἔτι συλλογὴν δημοτικῶν ᾠσμάτων τοῦ Παύλου Λάμπρου.¹⁾

Ὁ Χασιώτης εἰς τὸν πρόλογον τῆς συλλογῆς του ταύτης (σελ. κτ' - κζ'), ἀναφέρων περὶ τοῦ τρόπου τῆς καταρτίσεως αὐτῆς, λέγει μεταξὺ ἄλλων ὅτι ἡ συλλογὴ του περιλαμβάνει ἠπειρωτικὰ ᾠσματα, τὰ ὅποια συνέλεξεν ὁ ἴδιος ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ λαοῦ. Εἶτα δ' ἐν ἐπιμέτρῳ (σ. 187-223) δημοσιεύων ἀκόμη 45 ᾠσματα καὶ προλογίζων εἰς τοῦτο (σ. 187-190) προσθέτει ἐν σ. 190 τὰ ἑξῆς: «Μετὰ τὰ ὀλίγα ταῦτα ἐρχόμεθα νὰ προσθέσωμεν καὶ ἄλλα τινὰ τῆς Ἡλείου ᾠσματα, ἅπερ οἱ ἐνταῦθα παρεπιδημοῦντες Ἡπειρωῶται, ἐν οἷς οὐκ ὀλίγα καὶ ὁ ἀξιότιμος κύριος Παῦλος Λάμπρος, ἐφιλοτιμήθησαν ἅμα μαθόντες τὴν συλλογὴν ἡμῶν νὰ μᾶς δώσωσιν...»

Διὰ παραβολῆς τῶν δημοσιευομένων εἰς τὸ ἐπίμετρον τοῦτο 45 ᾠσμάτων πρὸς τὰ εἰς τὸ χειρόγραφον τοῦ Παύλου Λάμπρου, διεπίστῳσα ὅτι ὁ Χασιώτης ἔχει δημοσιεύσει ἐκ τοῦ χειρογράφου τούτου 14 μόνον ᾠσματα, ὡς ἐμφαίνεται εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα.

Π. Λάμπρου ἀρ. 2616 ²⁾	=	Σπ. Χασιώτης σ. 191, ἀρ. 1
» ἀρ. 2723	=	» σ. 191, ἀρ. 2
» ἀρ. 2648	=	» σ. 194, ἀρ. 12
» ἀρ. 2566	=	» σ. 199, ἀρ. 19
» ἀρ. 2592	=	» σ. 200, ἀρ. 20
» ἀρ. 2577	=	» σ. 201, ἀρ. 21

¹⁾ Ἡ συλλογὴ αὕτη, περιλαμβάνουσα 164 ᾠσματα, ἀπόκειται νῦν ἐν χειρογράφῳ εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Ὡς γνωστόν, ἐκ τῆς συλλογῆς ταύτης τοῦ Π. Λάμπρου, ἣτις κατηρτίσθη ἐν Κερκύρα, παρέλαβεν ἀρχικῶς ὁ Σπυρ. Ζαμπέλιος εἰς τὴν συλλογὴν του (ᾠσματα δημοτικά τῆς Ἑλλάδος ἐκδοθέντα μετὰ μελέτης ἱστορικῆς περὶ τοῦ μεσαιωνικοῦ Ἑλληνισμοῦ. Κέρκυρα 1852.), ἀργότερον δὲ καὶ ὁ Νικ. Πολίτης εἰς τὴν δημοσιευθεῖσαν παρ' αὐτοῦ συλλογὴν «Δημοτικά ᾠσματα» (Νεοελλ. Ἀνάλεκτα, τόμ. Α' (1870) σ. 70-128. Ἐν σ. 128 σημειοῦνται τὰ δημοσιευόμενα ἐκ τῆς συλλογῆς Π. Λάμπρου.) Βλ. καὶ Γιάννη Ἀποστολάκη, τὰ δημοτικά μας τραγούδια. Μέρος Α'. Οἱ συλλογές. Ἀθῆναι 1929, σ. 17.

²⁾ Οἱ ἀριθμοὶ εἰς τὴν συλλογὴν Π. Λάμπρου ἀπαπέμπουν εἰς τὴν γενικὴν ἀρίθμησην τῶν ᾠσμάτων τῆς ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχεῖῳ Ὑλῆς Ν. Πολίτου, εἰς τὴν ὁποίαν περιλαμβάνεται καὶ τὸ χειρόγραφον τοῦτο.

Π. Λάμπρου	ἀρ. 2609	=	Σπ. Χασιώτης	σ. 201, ἀρ. 22
»	ἀρ. 2669	=	»	σ. 202, ἀρ. 23
»	ἀρ. 2646	=	»	σ. 204, ἀρ. 26
»	ἀρ. 2673	=	»	σ. 215, ἀρ. 37
»	ἀρ. 2693	=	»	σ. 217, ἀρ. 38
»	ἀρ. 2688	=	»	σ. 217, ἀρ. 39
»	ἀρ. 2638	=	»	σ. 219, ἀρ. 42
»	ἀρ. 2704	=	»	σ. 220, ἀρ. 43

Συμφώνως πρὸς ὅσα λέγει ὁ Χασιώτης ἐν τῷ ἐπιμέτρῳ τῆς συλλογῆς, ὡς ἄνωτέρω, πρέπει νὰ ἀντιληφθῶμεν ὅτι μόνον ἐνταῦθα περιέλαβεν ἄσματα ἐκ τοῦ χειρογράφου τοῦ Παύλου Λάμπρου καὶ ἐπομένως τὰ εἰς τὸ κύριον μέρος τῆς συλλογῆς αὐτοῦ μέχρι τῆς σελ. 185 ἄσματα ὅτι συνελέγησαν παρ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου. Τοῦτο ὅμως δὲν εἶναι ἀληθές, διότι ἐκ τῆς παρεξετάσεως καὶ τῶν ἁσμάτων τούτων πρὸς τὰ τῆς συλλογῆς Π. Λάμπρου παρατηρήσαμεν ὅτι καὶ εἰς τὸ κύριον τοῦτο μέρος τῆς συλλογῆς τοῦ ὁ Χασιώτης παρέλαβεν ἐκ τοῦ Π. Λάμπρου τὰ εἰς τὸν κατωτέρω πίνακα ἄσματα περὶ τῶν ὁποίων οὐδὲν σχετικῶς ἀναφέρει, οὕτω δὲ θεωροῦνται ταῦτα ἄσματα τῆς ἰδίας του συλλογῆς.

Π. Λάμπρου	ἀρ. 2708	=	Σπ. Χασιώτης	σ. 150, ἀρ. 26
»	ἀρ. 2615	=	»	σ. 151, ἀρ. 27
»	ἀρ. 2617	=	»	σ. 151, ἀρ. 28
»	ἀρ. 2622	=	»	σ. 152, ἀρ. 30
»	ἀρ. 2628	=	»	σ. 153, ἀρ. 31
»	ἀρ. 2630	=	»	σ. 154, ἀρ. 32
»	ἀρ. 2631	=	»	σ. 155, ἀρ. 33
»	ἀρ. 2632	=	»	σ. 155, ἀρ. 34
»	ἀρ. 2633	=	»	σ. 156, ἀρ. 35
»	ἀρ. 2636	=	»	σ. 156, ἀρ. 36
»	ἀρ. 2639	=	»	σ. 157, ἀρ. 37
»	ἀρ. 2651	=	»	σ. 158, ἀρ. 39
»	ἀρ. 2656	=	»	σ. 159, ἀρ. 40
»	ἀρ. 2658	=	»	σ. 160, ἀρ. 41
»	ἀρ. 2663	=	»	σ. 160, ἀρ. 42
»	ἀρ. 2668	=	»	σ. 160, ἀρ. 43
»	ἀρ. 2696	=	»	σ. 163, ἀρ. 45
»	ἀρ. 2700	=	»	σ. 163, ἀρ. 46
»	ἀρ. 2709	=	»	σ. 165, ἀρ. 48

Πλὴν τούτου πρέπει νὰ παρατηρηθῆ ἔτι ὅτι ὁ Χασιώτης, παραλαμβάνων τὰ ἄσματα ταῦτα εἰς τὴν συλλογὴν του, προέβη συγχρόνως καὶ εἰς φθογγικὰς καὶ λέξεων μεταβολὰς ἐπ' αὐτῶν καὶ εἰς παραλείψεις στίχων ἢ συμπληρώσεις, ὥστε τὸ κείμενόν των παρὰ τῷ Χασιώτῃ νὰ παρουσιάζῃ οὕτω διαφορὰς ἀπὸ τὸ εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Π. Λάμπρου.

Περὶ τῶν μεταβολῶν τούτων περιορίζομαι εἰς παράθεσιν αὐτῶν ἔκ τινων μόνον ἁσμάτων.

α') Συλλογὴ Π. Λάμπρου, ἄσμα ἀρ. 2709 = Χασιώτου, σ. 165 - 166, ἀρ. 48.

Π. Λάμπρου		Γ. Χασιώτου	
στ. 1	πάσχω	=	στ. 1 θέλω
» 2	νὰ τὸ φέρ' εἰς πόθο	=	» 2 νὰ τὸ καμαρώσω
» 3	ἀφόντις	=	» 3 ἀφ' ὄντας
» 4	κ' ἐρχόταν	=	» 4 ἔρχουνταν
» 5	ἔφθασ' ἡ φύσις	=	» 5 ἦρθ' ἡ ὥρα
» 6	στοῦ ἔρωτος	=	» 6 στοῦ ἔρωτα
» 7	τὰ ὄρη	=	» 7 τοὺς δρόμους
» 8	δενδρά	=	» 8 δεντρά
» 10	δένδρα — μὴν ἔφαε τὸν	=	» 10 δεντρά — μὴν ἔφαε 'π' τὸν
» 11	ἐδῶ ἔρχονται . . . πίνουν τὸ	=	» 11 ἐδῶ ἔρχονται . . . πίνουν 'π' τὸ
» 12	τρῶνε τὸν	=	» 12 τρῶν' ἀπ' τὸν
» 13	μὴ λάχει	=	» 13 ἂν λάχη
» 14	καὶ στὸ	=	» 14 νὰ στὸ
ὁ στίχος 15 τῆς συλλογῆς τοῦ Λάμπρου παραλείπεται ὑπὸ τοῦ Χασιώτου.			
» 16	τὸ κορμί — κι' ἀργυρὸ τὸ κε- φάλι	=	» 15 ἔχει κορμί — καὶ ἀργυρὸ κεφάλι
» 17	χρυσοπράσινες εἶχε	=	» 16 χρυσοκέντητες ἔχει
» 18	κι ὄθε . . . κι ὄθε μοσκοβολᾶν	=	» 17 κι ὄπου . . . κι ὄπου μοσκοβολοῦν
» 19	καὶ ἔστο στήθι	=	» 18 καὶ στ' ἀστήθι

β') Συλλ. Π. Λάμπρου, ἀρ. 2630 = Χασιώτου, σ. 154 - 155, ἀρ. 32.

Π. Λάμπρου		Γ. Χασιώτου	
στ. 5	βλέπει	=	στ. 5 γλέπει
» 6	πατρός μου	=	» 6 ἀντρός μου
» 10	φθάσουν κι οὐδὲ κι αὐτὰ	=	» 10 φτάσουν κι οὐδ' αὐτὰ

Ὁ παρὰ Χασιώτῃ στίχ. 11 «πουλῶ καὶ τὰ παπούτσια μου, πουλῶ καὶ τὰ σκουτιά μου» εἶναι συμπλήρωσις περαιτέρω τοῦ στίχου τῆς συλλογῆς Λάμπρου: «πουλῶ καὶ τὸ κορδέλαις μ' (παπούτσια)»

γ') Συλλ. Π. Λάμπρου, ἀρ. 2658 = Χασιώτου, σ. 160, ἀρ. 41.

Π. Λάμπρου		Γ. Χασιώτου	
στ. 3	ἐγὼ — χαίρωμαι	=	στ. 3 ἔγὼ — χαίρουμαι

στ. 4 μάν — νά ἤμαν	=	στ. 4 μoῦν — νά ἤμουν
• 5 πίστομα	=	• 5 πίστουμα
• 6 γιαλό	=	• 6 γιαλός
• 7 νά ἔλθουναι ἢ εὔμορφαις	=	• 7 νᾶρχουνται ἢ ὤμορφαις

Εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Π. Λάμπρου τὸ ᾄσμα τελειώνει εἰς τοὺς στίχους 8-9 ὡς ἑξῆς.

*νά πλένουν τὰ ποδάρια τους, τὸν ἄσπρο τὸν λαιμό τους
κ' ἐγὼ σὲ ἀγνάντιο νά ταῖς ἰδῶ.*

Ὁ Χασιώτης παρενέβαλε μεταξὺ τῶν δύο τούτων στίχων ἴδιον αὐτοῦ στίχον, συνεπλήρωσε δὲ καὶ τὸ τέλος αὐτοῦ ὡς κάτωθι.

*νά πλένουν τὰ ποδάρια τους, τὸν ἄσπρο τὸ λαιμό τους,
νᾶρχεται κ' ἡ ἀγάπη μου, ἡ ἀγαπητικιά μου
κ' ἐγὼ π' ἀγνάντια νά τὴν ἰδῶ, δυὸ λόγια νά τῆς κρίνω.
«σὰν τί τὰ θέλω τὰ φλωριά, σὰν τί τὰ θέλω τ' ἄσπρα
σὰν δὲ φιλῶ τὰ μάτια σου, τὸν ἄσπρο τὸ λαιμό σου;»*

δ') Συλλ. Π. Λάμπρου, ἀρ. 2663 = Χασιώτου, σ. 160-161, ἀρ. 42.

Π. Λάμπρου

Γ. Χασιώτου

στ. 1 θλιβερή	=	στ. 1 φλιβερή
• 4 σοκάκι	=	• 4 σουκάκι
• 5 ὄργιον	=	• 5 ὄρηο
• 8 σκιάζομαι, Κόντω μ'... μπέη - ἀφέντη	=	• 8 σκιάζομαι, Κόντω... μπέη - ἐφέντη
• 11 τζακώσου	=	• 11 σκαλώσου

Οἱ δύο τελευταῖοι στίχοι (16-17) ἔλλιπεις εἰς τὴν συλλογὴν τοῦ Π. Λάμπρου:

*Μηδὰ εἶσαι...
ἐσὸν ἴσαι κοιζιάμ Νταρβίσαγας...*

συμπληροῦνται ὑπὸ τοῦ Χασιώτου ὡς ἑξῆς:

*μηδὰ εἶσαι δεντρολίβανο στὸν κόρφο νά σὲ βάλω,
εἶσαι κοιζιάμ νταρβίσαγας, δὲμ πόρω νά σὲ κρύψω*

ε') Συλλ. Π. Λάμπρου, ἀρ. 2696 = Χασιώτου, σ. 163, ἀρ. 45.

Π. Λάμπρου

Γ. Χασιώτου

στ. 1 εὔμορφα κι' ὀμορφοτορνεμένα	=	στ. 1 ὄμορφα κι' ὀμορφοκαμωμένα
• 2 πέτε	=	• 2 πέστε
• 6 χαρίσω	=	• 5 χωρίσω

Τὸν 5^{ον} στίχον «καὶ τὴν ἀγάπη πῶχουμε τὴν πέρνω συντροφιά μου» παραλείπει ὁ Χασιώτης.

Πλὴν τῆς συλλογῆς ταύτης τοῦ Παύλου Λάμπρου, τὴν ὁποίαν οὕτως ἐχη-

σιμοποίησεν ὁ Χασιώτης, φαίνεται ὅτι παρέλαβεν οὗτος καὶ ἐνέταξεν εἰς τὴν συλλογὴν του, περὶ ἧς ὁ λόγος, καὶ ἄλλα ᾄσματα καὶ μάλιστα ἐξ ἐντύπων. Σχετικὴ παραβολὴ ἀπὸ τῆς πλευρᾶς αὐτῆς θέλει δείξει ποῖα τραγούδια δημοσιευμένα ἤδη περιέλαβεν οὗτος εἰς τὴν συλλογὴν του παρασιωπῶν τὸ πρᾶγμα.

Ἐνταῦθα περιορίζομαι ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης νὰ σημειώσω μόνον ὅτι τὸ παρὰ Χασιώτη, σ. 206 ἀρ. 28, ᾄσμα μὲ τὸν τίτλον «Ὁ Ζάχος, ὁ Μαρασλῆς καὶ ὁ Μάρκος Πούλιος» παρελήφθη ἐκ τοῦ περιοδικοῦ «Χρυσάλλις» ἔτ. Δ' (1866) σ. 117 μὲ μεταβολὰς μόνον εἰς τοὺς στίχους: α'. ὅπου ἀντικατεστάθη ἡ λέξις τ' ἀηδόνια διὰ τῆς λ. οἱ κοῦκοι καὶ τὸν ε'. ἐνθα ἡ λ. ὅσο διὰ τῆς ὅσου. Τὸ ᾄσμα τοῦτο, τὸ χαρακτηριζόμενον οὕτως ὑπὸ τοῦ Χασιώτου ἠπειρωτικόν, ἔχει δημοσιεύσει εἰς τὴν «Χρυσάλλίδα», ὡς ἀνωτέρω, ὁ Κωνστ. Σάθας, ὅστις σημειώνει εἰς τὴν σελ. 116β ὅτι τὸ κατέγραψεν ἐν Στερεᾷ Ἑλλάδι παρ' αἰτόμου ἐξ Ἀκαρνανίας.

25-11-1955

Ο ΣΥΖΥΓΟΣ ΕΙΣ ΤΑ ΚΑΤΑ ΤΗΝ ΓΕΝΝΗΣΙΝ ΕΘΙΜΑ ΚΑΙ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΑΙ ΕΝΔΕΙΞΕΙΣ ΠΕΡΙ ΑΡΡΕΝΟΛΟΧΕΙΑΣ

ΥΠΟ
ΔΗΜ. Σ. ΛΟΥΚΑΤΟΥ

Ἔχει ἤδη ἀπασχολήσει ἐθνολόγους καὶ λαογράφους τὸ ζήτημα, ἐὰν τὰ εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς ἀπαντώμενα ἔθιμα μιᾶς συμβολικῆς συμμετοχῆς τοῦ συζύγου εἰς τὸν τοκετὸν εἶναι ἐπιβιώσεις καὶ προεκτάσεις τῆς πρωτογόνου ἀρρενολοχείας (couvade) ἢ συμπτωματικαὶ ἐκδηλώσεις ἄλλων δεισιδαιμονιῶν καὶ προλήψεων¹⁾.

Ἡ καθ' αὐτὴν ἀρρενολοχεία (couvade) συνίσταται, ὡς γνωστόν, εἰς τὴν ἀμέσως μετὰ τὸν τοκετὸν κατάκλισην τοῦ συζύγου, ὅστις ἐπιφορτίζεται τρόπον τινὰ τὴν περαιτέρω λοχείαν τῆς συζύγου του, παραμένων εἰς τὴν κλίνην καὶ λαμβάνων ὅλας τὰς προφυλάξεις τῆς λεχοῦς, ἐνῶ ἐκείνη δύναται νὰ ἐγερωθῇ ἀμέσως καὶ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς οἰκοκυρικὰς ἀσχολίας.

Τοιαύτη εἶναι ἀκριβῶς ἡ περιγραφή, τὴν ὁποίαν μᾶς δίδουν ἤδη συγγραφεῖς τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, ὁμιλοῦντες περὶ συγχρόνων των ξένων λαῶν. Οὕτως Ἄπολλώνιος ὁ Ρόδιος (3^{ος} αἰ. π.Χ.), ἀναφέρων εἰς τὰ « Ἀργοναυτικά » του (II, 1012) τὴν « Τιβαρηνίδα γαῖαν »²⁾, γράφει περὶ αὐτῆς:

— *Ἐνθ' , ἐπεὶ ἄρ κε τέκωνται ὑπ' ἀνδράσι τέκνα γυναῖκες,
αὐτοὶ μὲν στενάχουσιν ἐνὶ λεχέεσσι πεσόντες,
κράατα δησάμενοι ταὶ δ' εὐκομέουσιν ἐδωδῆ
ἀνέρας, ἠδὲ λοειρὰ λεχώια τοῖσι πένονται*³⁾.

¹⁾ Βλ. *Arnold van Gennep*, Manuel de Folklore français contemporain. Τόμ. Α, 1 (Paris 1943) σελ. 121, καὶ *Raffaele Corso*, La covata (separata de « Douro - Litoral » N^ο III-IV σειρά 6^η, Porto (Ἰταλία) 1952 (:) σελ. 6-7 σημ. 4.

²⁾ Τὴν ἄλλως « χώραν τῶν Τιβαρηνῶν », παρὰ τὰ παράλια τοῦ Πόντου, περὶ τῆς ὁποίας ὁμιλεῖ καὶ ὁ Ξενοφῶν (Κύρ. ἀνάβ. V, 5, 1-3). Οἱ Τιβαρηνοὶ ἐθεωροῦντο λαὸς Σκυθικῆς καταγωγῆς.

³⁾ Στίχ. 1013-1016 (ἔκδ. J. Shaw (1779) σελ. 236. Πρβλ. καὶ Ζηνόβ. 5,25 (CPG I σελ. 127), ὅπου: « Τιβαρηνοί, τῶν γυναικῶν τεκουσῶν, αὐτοὶ τὰς κεφαλὰς δέονται καὶ κατακλίνονται ».

Ὁμοίως καὶ ὁ Στράβων (1^{ος} αἰ. π. Χ.) ὁμιλῶν περὶ τῶν Ἰβήρων τῆς Ἰσπανίας λέγει περὶ τῶν γυναικῶν αὐτῶν, ὅτι «τεκοῦσαι τε διακονοῦσι τοῖς ἀνδράσιν, ἐκείνους ἀνθ' ἑαυτῶν κατακλίνασαι» (βιβλ. Γ' C 165). Καὶ Διόδωρος ὁ Σικελιώτης (1^{ος} αἰ. π. Χ.) ἀναφερόμενος εἰς τοὺς κατοίκους τῆς νήσου Κύθρου (τῆς σημερινῆς Κορσικῆς), γράφει: «Παραδοξότατον δ' ἐστὶ παρ' αὐτοῖς τὸ γινόμενον κατὰ τὰς τῶν τέκνων γενέσεις. Ὅταν γὰρ ἡ γυνὴ τέκη, ταύτης μὲν οὐδεμία γίνεται περὶ τὴν λοχείαν ἐπιμέλεια, ὁ δ' ἀνὴρ αὐτῆς ἀναπεσὼν ὡς νοσῶν λοχεύεται τακτὰς ἡμέρας, ὡς τοῦ σώματος αὐτῷ κακοπαθοῦντος» (βιβλ. Ε' 14, 2).

Κατὰ τὸν Μεσαίωνα μνεῖαν τοῦ ἐθίμου παρέσχεν ὁ περιηγητὴς Μάρκο Πόλο (13^{ος} αἰ.) ἀνευρὼν τοῦτο εἰς τοὺς Μογγολικοὺς λαοὺς τῆς Νοτίου Κίνας: «Προχωρῶντας μακρότερα ὁ Μάρκο Πόλο ἐφθασε σὴν ἐπαρχία τοῦ Ζαρντανιάν, (δυτικὸ Γιουνάν), ὅπου... ὁ σύζυγος μετὰ τὸ ξελεχώνιασμα τῆς γυναίκας του, ἔπεφτε κί' αὐτὸς σὶ τὸ κρεβάτι καὶ ἀναστέναζε δυνατὰ, δεχόμενος ἐπισκέψεις καὶ συγχαρητήρια, δείχνοντας σημεῖα ἐξαιρετικῆς ἀδυναμίας καὶ ἐξαντλήσεως, γιὰ νὰ ἀποδείξῃ ἔτσι πὼς τὸ νεογέννητο ἦταν πραγματικὰ δικό του». (B. T. Σκλόβσκι: «Τὸ ταξίδι τοῦ Μάρκο Πόλο». Μετάφρασις Κώστα Η. Καπετανάκη [Ἀθῆναι 1950] σελ. 163-164).

Κατὰ τοὺς νεωτέρους χρόνους τὸ ἔθιμον τῆς ἀρρενολοχείας ἀναφέρεται σωζόμενον, ἐν Εὐρώπῃ μὲν εἰς τὴν Ἰσπανίαν (παρὰ τοῖς Βάσκοις) καὶ τὴν Κορσικὴν, ἐν Ἀσίᾳ δὲ εἰς τὴν βόρειον Γεωργίαν, τὴν νότιον Κίναν καὶ τὰς Ἰνδίας, ἐπίσης δὲ καὶ εἰς τὴν χερσόνησον τῆς Μαλάκκας, τὰς Φιλιππίνας, τὴν Βόρνεο καὶ τὴν Μελανησίαν. Ἐν Ἀφρικῇ ἀνεφέρετο παλαιότερον μεταξὺ τῶν ἰθαγενῶν τοῦ Κογκό, ἐν δὲ τῇ Β. Ἀμερικῇ εἰς ἰθαγενεῖς τῆς Καλιφορνίας. Περισσότερον ὁμως ἐπιχωριάζει σήμερον εἰς τοὺς λαοὺς τῆς Νοτίου Ἀμερικῆς, κυρίως παρὰ τὸν νότιον τροπικόν, ὅπου τὸ ἔθιμον θεωρεῖται ὑπάρχον κατ' ἐξοχὴν¹⁾.

Γενικὰς ἐργασίας πραγματευομένας θεωρητικώτερον περὶ τοῦ ἐθίμου ἀναφέρομεν τὰς ἑξῆς: *J. J. Bachofen*, *Das Mutterrecht*. Stuttgart 1861, 3^η ἔκδοσις, Basel 1948, τόμ. II σ. 629 κ.ε. *E. B. Tylor*, *Researches into the Early History of Mankind*, London 1878. (Εἰς τὴν ἐργασίαν του ταύτην ὁ Tylor ἐχρησιμοποίησε πρῶτος τὸν ὄρον *couvade*, ἐμπνευσθεὶς ἀπὸ τὸν ἐπφαστικὸν ρόλον τῆς ἄρρενος περιστερᾶς καὶ ἄλλων πτηνῶν). *E. B. Tylor*, *A method of investigating the Development of Institutions*. *Journal of the Anthropological Institute*, London τόμ. 18 (1889) σελ. 245-272. *H. L. Roth*, *The Signification of*

¹⁾ Βλ. *Raffaele Corso* ἔ. ἀ. σελ. 1 καὶ 8, 23. *A. van Gennep* ἔ. ἀ. 121. *A. Lefèvre*, *La Religion* (Paris 1921) σελ. 150. *Encyclopédie Française* τόμ. VII (L'espèce humaine) Paris 1936 σελ. 7.40.7. *Funk and Wagnalls*, *Standard Dictionary of Folklore. Mythologie and Legend*. New York, 1949-50 τόμ. I σελ. 256, ἄρθρ. *Couvade*.

Couvade. *Journal of the Anthropol. Institute*, τόμ. 22 (1893) σ. 204-241. *E. S. Hartland: The Legend of Perseus*, London 1894-1896 τόμ. II σελ. 400 κ.έ. *E. Crawley, The Mystic Rose* London, Β' έκδοσις 1927, τόμ. II σελ. 177-188. *J. G. Frazer, Totemism and Exogamy*, London, τόμ. 4^{ος} σελ. 244-255. *B. M. Woodbridge, A folk-lore motif in antiquity. Modern Language Notes*, τόμ. 14 (1919) σ. 422 κ.έ. Ἐπίσης τὴν ἤδη ἀναφερθεῖσαν συγκεντρωτικὴν μελέτην τοῦ *Raffaele Corso, La couvata* (ἔ.ἀ.) καὶ τὸ εἰδικὸν ἄρθρον «Couvade» εἰς τὸ Λαογραφικὸν Λεξικὸν τῶν Funk καὶ Wagnalls (ἔ.ἀ.)¹⁾.

Παρὰ τὰς γενικωτέρας ταύτας μελέτας ἔχουσι γραφῇ καὶ εἰδικώτεραι περὶ τῶν κατὰ τόπους σχετικῶν ἐθίμων ἐργασίαι, οἷαι π.χ. ἡ γαλλικὴ: *T. Brissaud, «La couvade en Béarn et chez les Basques»* (*Revue des Pyrénées* 1900, σελ. 225-239) καὶ ἡ ἰσπανικὴ: *J. Caro Baroja, Los Pueblos del norte de la península ibérica*, Madrid 1943, κ.ἀ.

Ἐναγραφὴν τοῦ ἐθίμου εὐρίσκομεν καὶ παρὰ *N. Γ. Πολίτη*, «Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν» (Λαογραφικὰ Σύμμεικτα, τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1931, σελ. 217-218), ὅπου δίδεται καὶ ἡ παλαιότερα βιβλιογραφία. Ὁ Πολίτης ἀποδίδει τὸν ὄρον «couvade» μὲ τὴν περίφρασιν *λοχεία συζύγου*. Νομίζω ὅτι ὁ μονολεκτικὸς ὄρος *ἀρρενολοχεία*, τὸν ὁποῖον ἀπὸ τοῦδε θὰ χρησιμοποιήσωμεν, δύναται νὰ θεωρηθῇ καταλληλότερος.

Τὸ ἐθίμον θεωρεῖται δημιουργηθὲν κατὰ τοὺς προϊστορικοὺς χρόνους, ὅτε εἰς τὴν περίοδον τῆς μεταβίβασις ἀπὸ τὸ μητριαρχικὸν κοινωνικὸν σύστημα εἰς τὸ πατριαρχικὸν ὁ σύζυγος μόνον διὰ τῆς πλασματικῆς ταύτης λοχείας ἔπειθεν ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους περὶ τῆς ἐπὶ τοῦ γεννωμένου τέκνου πατρότητος αὐτοῦ. Οὕτω διὰ τοῦ συμβολικοῦ τούτου τοκετοῦ υἰοθέτει καὶ ἀπὸ νομικῆς ἀπόψεως τὸ τέκνον του²⁾.

Ἐξ ἄλλου ἡ συνείδησις τῆς ἀπὸ τῆς ἐγκυμοσύνης πατρότητος τοῦ συζύγου ἐβράδυνεν νὰ διαμορφωθῇ, τόσον εἰς τὸν ἴδιον ὅσον καὶ εἰς τοὺς ἄλλους. Ἡ ἄγνοια τοῦ φυσιολογικοῦ αἰτίου τῆς συλλήψεως καὶ τῆς ἐγκυμοσύνης διήρκεσεν ἐπὶ αἰῶνας εἰς τὸν πρωτόγονον ἄνθρωπον, ἀποτέλεσμα δὲ ταύτης ὑπῆρξαν αἱ ποικίλαι περὶ μαγικῆς ἢ θεϊκῆς συλλήψεως τῆς γυναικὸς ἀντιλήψεις. Οὕτω καὶ ὁ σύζυγος, τουλάχιστον εἰς τὴν μητριαρχικὴν κοινωνίαν, δὲν εἶχε ποτὲ τὸ αἴσθημα τῆς φυσικῆς εὐθύνης διὰ τὸ τέκνον του³⁾.

¹⁾ Στοιχειώδης βιβλιογραφία περὶ τοῦ ἐθίμου παρέχεται καὶ ὑπὸ τοῦ Stith Thompson: *Motif Index of Folk-Literature*, ἐν *FF Communications*, τόμ. 116 (Helsinki 1935) σ. 318 (T. 583, 1).

²⁾ *J. J. Bachofen*, ἔ. ἀ. *E. Crawley*, ἔ. ἀ. σελ. 180-181. *A. Lefèrve*, ἔ. ἀ. σελ. 146 καὶ 150. *L. R. Farnell, The Cults of the greek States*, τόμ. V (Oxford 1909) σελ. 110 καὶ σημ. b.

³⁾ Βλ. σχετικῶς: *E. S. Hartland, Primitive Paternity*, London 1909 τόμ. I σελ. 150-

Αἱ ἐρμηνεῖαι, αἵτινες δίδονται εἰς τὸ πρωτόγονον τοῦτο ἔθιμον τῆς *couvade* εἶναι πολλαί. Βασικαὶ εἶναι αἱ ὑποστηρικθεῖσαι ἐναλλάξ ὑπὸ τῶν ἀνθρωπολόγων *Bachofen* καὶ *Tylor*. Κατὰ τὴν πρώτην (τὴν ὁποίαν τελικῶς ἐδέχθη καὶ ὁ *Tylor*), ἡ πλασματικὴ *παῖξις* τῆς ἀρρενολογείας ἀπέβλεπεν εἰς συμβολικὴν υἱοθεσίαν τοῦ γεννωμένου, ὥστε τοῦτο ν' ἀνήκη (νομικῶς καὶ κοινωνικῶς) οὐ μόνον εἰς τὴν μητέρα, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸν πατέρα. Ὅπουδῆποτε λοιπὸν ζῆ σήμερον τὸ ἔθιμον, δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐπιβίωσις τοῦ παλαιοῦ ἐκείνου σταδίου ἀλλαγῆς ἀπὸ τοῦ μητριαρχικοῦ κληρονομικοῦ συστήματος εἰς τὸ πατριαρχικόν¹⁾.

Κατὰ τὴν δευτέραν ἄποψιν, τὴν ὁποίαν διετύπωσεν ὁ *Tylor* ἀλλ' ἀπηρνήθη, (τὴν ὑπεστήριξαν ὅμως οἱ *Hartland*, *Crawley* καὶ *Frazer*), ἡ ἀρρενολογεία εἶναι σύνολον ἐθίμων μαγικο-συμπαθητικῆς μορφῆς, τὰ ὁποῖα στηρίζονται κυρίως εἰς τὸν φυσικὸν δεσμόν, ὅστις ὑφίσταται μεταξὺ πατρὸς καὶ τέκνου, καὶ πηγάζουν ἀπὸ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ πρώτου διὰ τὴν εὐτυχῆ γέννησιν τοῦ δευτέρου. Οὕτω τὰ ἔθιμα ταῦτα ἐμφανίζονται ὡς ἐπέκτασις ἐπὶ τοῦ πατρὸς τῶν ὑπὸ τῆς μητρὸς φυσιολογικῶς τελουμένων, ὡς τοιαῦτα δὲ τηροῦνται οὐ μόνον μετὰ τὸν τοκετόν, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐγκυμοσύνης²⁾.

Τρίτη, καὶ σχεδὸν προέκτασις τῆς δευτέρας ταύτης ἀπόψεως, εἶναι ἡ ὑποστηρίξουσα τὴν τριπλῆν ἀλληλεξάρτησιν καὶ συνοχὴν (*connection*) μεταξὺ πατρὸς, μητρὸς καὶ τέκνου, ἣτις ἐξηγεῖ τὰς ἀπὸ κοινοῦ ὑπὸ τῶν δύο γονέων λαμβανομένας προφυλάξεις διὰ τὸ καλὸν τοῦ κυοφορουμένου ἢ τεχθέντος τέκνου των. Εἰς τὴν περίπτωσηί ταύτην ἔχομεν τὴν κοινὴν στοργὴν καὶ τὸ συνυπεύθυνον τῶν γονέων (*parental affection and responsibility*), ὡς καὶ τὴν ἀλληλεγγύην μεταξὺ αὐτῶν, ἀποτέλεσμα τοῦ βαθυτέρου δεσμοῦ των (*contact*), ὅστις ὁδηγεῖ εἰς τὰ πλεῖστα τῶν ἀρρενολογικῶν ἐθίμων³⁾.

155 καὶ 253-256, τόμ. II. σ. 249 κ.έ. Ὁ σοφὸς ἐρευνητὴς ὑποστηρίζει μάλιστα ὅτι καὶ αὐτὸ τὸ μητριαρχικὸν δίκαιον εἶναι πιθανῶς ἀποτέλεσμα τῆς ἀγνοίας καὶ ἀβεβαιότητος περὶ τὴν πατρότητα (I σελ. 325). *J. G. Frazer*, *Folk-lore in the old Testament*, τόμ. II London 1919 σ. 204 καὶ σημ. 2 καί: *The Golden Bough*, τόμ. V (London 1936) σελ. 99-107. *R. Briffault*, *The Mothers*, τόμ. II, New York 1927, σελ. 443 κ.έ. ὅπου τὸ εἰδικὸν κεφάλαιον: «Ignorance concerning the physiology of generation».

¹⁾ Βλ. *J. J. Bachofen*, *Das Mutterrecht* II 629 κ.έ. *E. B. Tylor*, *A Method* κτλ. σ. 256. *E. Crawley*, *The Mystic Rose* II 180-181.

²⁾ *E. B. Tylor*, *Researches* κτλ. σελ. 288. *E. S. Hartland*, *The Legend of Perseus*, II, 400 κ.έ. *E. Crawley* *The Mystic Rose* II, 182-183. *J. G. Frazer*, *Totemism and Exogamy* IV, 244 κ.έ.

³⁾ Βλ. *E. Crawley*, *The Mystic Rose* II σελ. 183-184. Τόσον ὁ *Crawley* (σελ. 182) ὅσον καὶ ὁ *Corso* (ἔ. ἀ. σελ. 3) διαμαρτύρονται σχεδὸν, ἐπειδὴ αἱ διάφοροι θεωρίαι περὶ τοῦ φυ-

Τετάρτη σοβαρά έρμηνεία, ήτις δίδεται εις τὸ ἔθιμον τῆς ἀρρενολοχείας, εἶναι ἡ ἐξηγοῦσα τὴν κατάκλισιν τοῦ συζύγου ὡς προσπάθειαν ἐξαπατήσεως καὶ ἐκδιώξεως τῶν δαιμόνων ἀπὸ τῆς λεχοῦς καὶ τοῦ τέκνου. Εἶναι γνωστὸν ὅτι κατὰ τὸν τοκετὸν συρρέουν, κατὰ τὰς λαϊκὰς ἀντιλήψεις, ἔτοιμα νὰ βλάψουν τὴν λεχὼ καὶ τὸ βρέφος, πλῆθος κακοποιὰ πνεύματα καὶ ἐπήρεια¹⁾. Ἡ ὑποκατάστασις (substitution) λοιπὸν ἄλλου προσώπου εἰς τὴν λεχὼ, καὶ δὴ τοῦ προστατευτικοῦ καὶ ἰσχυροῦ ἀρρενος (συζύγου καὶ πατρὸς), εἶναι ὁ ἀσφαλέστερος τρόπος ἀπασχολήσεως καὶ ἐξαπατήσεως τῶν δαιμόνων²⁾.

Ὑπῆρξαν καὶ οἱ ὑποστηρίξαντες τὸ θεολογικὸν συνυπεύθυνον τοῦ συζύγου, τὸ δημιουργηθὲν μετὰ τὸ προπατορικὸν ἁμάρτημα³⁾. Ἄλλοι δὲ εἶπον ὅτι πρόκειται περὶ τρομοκρατήσεως τοῦ συζύγου, ὅστις ἀναγκάζεται νὰ κατακλιθῆ τιμωρούμενος⁴⁾.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι μόνον ἐπὶ τῶν τεσσάρων πρώτων ἐκτεθεισῶν ἀπόψεων δύναται τις νὰ συζητήσῃ. Ἡ διαδοχικὴ ὅμως διατύπωσις των καὶ ἡ συχνὴ ἐναλλαγὴ τῶν ὑποστηρικτῶν των δεικνύουν ὅτι οὐδεμία ἐκ τῶν ἀπόψεων τούτων εἶναι ἀποκλειστικὴ, ἀλλ' ὅτι τὰ αἷτια τῆς δημιουργίας τῶν ἀρρενολογικῶν ἐθίμων εὐρίσκονται εἰς ἀπάσας. Ἡ ἀνάγκη τῆς συμβολικῆς υἰοθεσίας τοῦ γεννωμένου καὶ ἡ διὰ ταύτης ἐπίδειξις ἢ κατοχύρωσις τῆς πατρότητος εἶναι γεγονὸς τὸ ὁποῖον καὶ ἡ κοινωνικὴ ἱστορία τοῦ ἀνθρώπου ἀλλὰ καὶ ἡ μυθολογία ἐπιμαρτυροῦν⁵⁾. Ἐξ ἄλλου τὸ φυσικὸν ἐνδιαφέρον παντὸς πατρὸς διὰ τὸν γόνον του δύναται νὰ ἐξηγήσῃ τὰς μαγικὰς ἐνεργείας καὶ προφυλάξεις, τὰς ὁποίας λαμβάνει ὁ σύζυγος

σικοῦ δεσμοῦ μεταξὺ πατρὸς καὶ τέκνου ἠγγνόησαν τὸν συνυπάρχοντα δεσμὸν τῆς μητρός. Πράγματι διὰ τοῦ τριγώνου πατὴρ - μήτηρ - τέκνον φωτίζονται καθαρώτερον καὶ δύναται νὰ ἐρμηνευθῶσι σαφέστερον αἱ ἐκδηλώσεις καὶ τὰ ἔθιμα τοῦ ἀρρενολογικοῦ κύκλου. Ὁ σύζυγος ἐνεργεῖ, ὡς θὰ ἴδωμεν, ἀποβλέπων εἰς τὸ καλὸν καὶ θέλων νὰ βοηθήσῃ οὐ μόνον τὸ τέκνον του, ἀλλὰ καὶ τὴν σύζυγόν του.

¹⁾ Βλ. σχετικῶς *N. Γ. Πολίτου*, «Ὁκυτόκια» (Λαογραφία, τόμ. ΣΤ' σελ. 336 - 338 = Λαογρ. Σύμμ. Β' σελ. 309-310) καὶ «Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν» (Λαογρ. Σύμμ. Γ' σελ. 219).

²⁾ Βλ. *E. Crawley*, ἔ. ἀ. σελ. 185-186 καὶ *E. Samter*, *Geburt, Hochzeit und Tod*, Leipzig 1911 σελ. 95, 1.

³⁾ *J. F. Lafitau* *Moeurs des sauvages américains*. Τόμ. I (Paris 1724) σ. 259.

⁴⁾ *Max Müller*, «Chips from a german Workshop» II 281 (παρὰ R. Corso ἔ. ἀ. σελ. 7, 6).

⁵⁾ Ὁρθῶς π.χ. ἐπικαλεῖται διὰ τὴν περίπτωσιν αὐτὴν, ἐκ τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς μυθολογίας, ὁ R. Corso τὴν ἐκ τῆς κεφαλῆς τοῦ Διὸς γέννησιν τῆς Ἀθηνᾶς, τὴν ὁποίαν θεωρεῖ ἀρρενολογικὴν πράξιν υἰοθεσίας (βλέπε *Raffaele Corso*, «Il mito della nascita di Minerva ed un racconto popolare della Corsica» εἰς τὸ περιοδ. *Folklore*, ἔτος 5^{ον} [Napoli 1950] ἀρ. 1-2).

διὰ τὸν εὐτυχῆ τοκετόν, ἢ δὲ συζυγικὴ ἰδιότης του τὸν προστατευτικὸν ρόλον, τὸν ὁποῖον ἀναλαμβάνει κατὰ τῶν βλαπτικῶν τῆς λεχοῦς καὶ τοῦ βρέφους δαιμόνων. Τὸ συνυπεύθυνον ἐπίσης τοῦ συζύγου διὰ τὴν αἰσίαν ἔκβασιν τοῦ τοκετοῦ, ὁ συμμερισμὸς τῶν πόνων τῆς συζύγου του καὶ ἡ πρὸς βοήθειαν αὐτῆς διάθεσίς του, εἶναι παράγοντες ἠθικοί, τοὺς ὁποίους δὲν δυνάμεθα νὰ παραβλέψωμεν.

Ὅφείλομεν λοιπὸν νὰ δεχθῶμεν συνδυασμὸν τῶν ἐκτεθεισῶν ἀπόψεων, προκειμένου νὰ ἐρμηνεύσωμεν τὰ ἐμφανιζόμενα ὡς ἀρρενολογικὰ νεοελληνικὰ ἔθιμα, τὰ ὁποῖα ἄλλωστε μαρτυροῦν ἐν τῇ ποικιλίᾳ των περὶ τῆς παρουσίας ὅλων τῶν ὡς ἄνω παραγόντων¹⁾.

Ὅμιλοῦμεν ἤδη περὶ ἀρρενολογικῶν ἐθίμων (*coutumes de couvade*) καὶ οὐχὶ περὶ τοῦ ἐθίμου τῆς ἀρρενολοχείας (*la couvade*). Ἀφ' ὅτου διευτώθη ἡ ἀποψις περὶ τοῦ μαγικοσυμπαθητικοῦ χαρακτῆρος τοῦ ἐθίμου τούτου, οἱ ἀνθρωπολόγοι παρηκολούθησαν καὶ τὴν πρὸ τοῦ τοκετοῦ περίοδον, ὡς καὶ τὴν μετ' αὐτόν²⁾. Συμπεριέλαβον εἰς τοῦτο καὶ τοὺς διαιτητικὸς περιορισμοὺς τοῦ συζύγου κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐγκυμοσύνης, τὰς προφυλάξεις καὶ τὰς μαγικὰς ἐνεργείας αὐτοῦ πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ τοκετοῦ καὶ τὴν συμμετοχὴν του ἔπειτα εἰς τὴν φύλαξιν τοῦ βρέφους καὶ τῆς λεχοῦς³⁾.

Ἐντεῦθεν καὶ τὸ ἐγχείρημα τῆς παρουσίας μελέτης, νὰ συγκεντρώσῃ καὶ παρουσιάσῃ ὡς συναφῆ ἀρρενολογικὰ ἔθιμα ἢ ἐνδείξεις αὐτῶν ὅλα τὰ παρὰ τῷ ἑλληνικῷ λαῷ ἐθιζόμενα, τὰ ἀφορῶντα εἰς τὰς ἐνεργείας καὶ τὴν συμπαράστασιν τοῦ συζύγου κατὰ τὸν τοκετόν, ἀπὸ τῆς ἐγκυμοσύνης μέχρι τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς λοχείας τῆς συζύγου του.

Ὅσον καὶ ἂν δὲν ἐμφανίζεται ἐν Ἑλλάδι αὐτὸ καθ' αὐτὸ τὸ ἔθιμον τῆς ἀρρενολογικῆς κατακλίσεως (*couvade*), ὅμως τὸ πλῆθος τῶν περὶ τὸν τοκετόν ὑποχρεώσεων καὶ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ συζύγου εἶναι τοσοῦτον καὶ οὕτως ἐνδεικτικὸν τῆς

¹⁾ Ὁμοίως καὶ ὁ Ἰσπανὸς λαογράφος Cago Bagoja, στηριζόμενος εἰς διεθνεῖς καὶ ἰσπανικὰς περιπτώσεις, ἐπιχειρεῖ συνδυασμὸν τῆς μαγικῆς καὶ νομικῆς ἐρμηνείας τῶν ἀρρενολογικῶν ἐθίμων, ἐφ' ὅσον εἰς ταῦτα ὁ σύζυγος ἀφ' ἑνὸς μὲν φοβεῖται νὰ παραβῇ ὠρισμένας μαγικὰς ἀπαγορεύσεις, ἀφ' ἑτέρου δὲ προσπαθεῖ νὰ βεβαιώσῃ ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἄλλους περὶ τῆς αὐθεντικῆς του πατρότητος. [*Mater semper certa ... pater etiam!*] ἔ.ἀ. σελ. 179.

²⁾ Βλέπε κυρίως: *J. G. Frazer, Totemism and Exogamy*, τόμ. 4ος σ. 254-255.

³⁾ Οὕτω π.χ. εἰς τὸ περὶ τῆς ἀρρενολοχείας κεφάλαιον τοῦ βιβλίου τοῦ Crawley, (ἐνθ' ἂν.) γίνεται λόγος περὶ ἐθίμων, οἷα: ἡ ἀποφυγὴ ὠρισμένων τροφῶν ὑπὸ τοῦ συζύγου κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐγκυμοσύνης (σ. 178-179), αἱ κινήσεις καὶ ἐνεργεαὶ του εἰς περίπτωσιν δυστοκίας (σ. 187), ἡ τοποθέτησις ἐνδυμάτων του ἐπὶ τῆς λεχοῦς (σ. 187-188) καὶ ἄλλαι ἀποδιωκτικαὶ τῶν δαιμόνων ἐνεργεαὶ αὐτοῦ.

ψυχολογικῆς, μαγικῆς καὶ σχεδὸν ὀργανικῆς συμμετοχῆς αὐτοῦ εἰς τὸ γεγονός τῆς γεννήσεως, ὥστε θὰ ἦτο ἔξω τῆς λαογραφικῆς πραγματικότητος, ἂν ἐλέγομεν ὅτι οὐδόλως ἀπαντῶνται ἀρρενολογικὰ ἔθιμα παρ' ἡμῖν.

Ἡ ὑπαγωγή ἄλλωστε τῶν ποικίλων τούτων ἐθίμων ὑπὸ τὸν γενικὸν κύκλον τῆς ἀρρενολογείας εἶναι καὶ ἡ πλέον σκόπιμος μεθοδολογικὴ ἐνέργεια, ἐπειδὴ βοηθεῖ εἰς τὴν καλυτέραν συγκέντρωσιν καὶ τὴν συγκριτικὴν μελέτην τῶν στοιχείων, ὅσα παρὰ τὸν φυσικὸν ρόλον τῆς μητρὸς καταδεικνύουν καὶ τὴν συγκινητικὴν συμμετοχὴν τοῦ ἀρρενος γονέως εἰς τὸν τοκετόν.

Συνεκέντρωσα στοιχεῖα ἐξ ὅλων σχεδὸν τῶν ἐλληνικῶν τόπων, χρησιμοποιήσας πρὸς τοῦτο ἀφ' ἑνὸς μὲν τὰ ἐν τῷ Λαογραφικῷ Ἀρχεῖῳ τῆς Ἀκαδημίας κατατεθειμένα χειρόγραφα¹⁾, ἀφ' ἑτέρου δὲ τὰς δημοσιευμένας λαογραφικὰς συλλογὰς, ἐπίσης δὲ καὶ ἰδίας πληροφορίας, τὰς ὁποίας δι' εἰδικῶν ἐρωτημάτων συνέλεξα²⁾.

Τὴν σχετικὴν ὕλην θὰ παρουσιάσω ἐνταῦθα μὲ πορείαν σύμφωνον πρὸς τὰ κατὰ τὴν γέννησιν χρονολογικῶς ἐθιζόμενα, ἀφοῦ διαιρέσω ταύτην εἰς τρεῖς βασικοὺς σταθμούς: *πρὸ τοῦ τοκετοῦ, κατὰ τὸν τοκετόν καὶ μετὰ τὸν τοκετόν*. Ἀπὸ τὴν συχνότητα καὶ τὸ εἶδος τῶν εἰς ἑκάστην διαίρεσιν ἀναγραφομένων ἐθίμων θὰ δυνηθῆ ὁ ἀναγνώστης νὰ συμπεράνη περὶ τῆς σημασίας, ἣν ἔχει παρὰ τῷ λαῷ ἡ ἑκάστοτε συμπαράστασις τοῦ συζύγου εἰς τὸν τοκετόν, ἔτι δὲ καὶ νὰ κρίνη περὶ τῆς λαογραφικῆς φύσεως καὶ τῆς σκοπιμότητος τῶν ἐθιζομένων. Διότι ἡ παροῦσα μελέτη, συγκεντροῦσα ἅμα καὶ προσφέρουσα τὰ ποικίλα καὶ ἐν πολλοῖς ἄγνωστα νεοελληνικὰ ἔθιμα τῆς συμβολικῆς συμμετοχῆς τοῦ συζύγου εἰς τὸν τοκετόν, εἶναι συγ-

¹⁾ Πλουσιώτερα ὡς πρὸς τὰ στοιχεῖα αὐτὰ ὑπῆρξαν τὰ κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη εἰσαχθέντα εἰς τὸ Ἀρχεῖον χειρόγραφα, τὰ σταλέντα ὑπὸ δημοδιδασκάλων κ.ἄ., ὅσοι παρεκινήθησαν καὶ καθωδηγήθησαν εἰς τοῦτο ὑπὸ τῶν ἐρωτηματολογίων τοῦ Ἀρχείου, τῶν συνταχθέντων ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ αὐτοῦ. (Βλ. *Γεωργίου Α. Μέγα*, Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, τεῦχος πρῶτον (ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου 1939) σελ. 24-34).

²⁾ Ὅφειλω νὰ εὐχαριστήσω τὸ Διοικητικὸν Συμβούλιον τῆς ἐν Ἀθήναις Σχολῆς Μαιῶν «Βιργινία Σκυλίτση», τὸ ὁποῖον ἐπέτρεψε νὰ διανείμω εἰς τὰς μαθητριάς, κατὰ τὸ ἔτος 1953, ἐρωτήματά μου καὶ εὐγενῶς μοὶ μετεβίβασε τὰς ἀπαντήσεις των. Ἐπίσης εὐχαριστῶ τοὺς συμπολίτας μου Ἐπιθεωρητὰς τῆς Δημοτικῆς Ἐκπαιδεύσεως, Κονίτσης κ. Εὐάγγελον Μακρῆν καὶ Λευκάδος κ. Δημήτριον Γερουλάνον, οἵτινες κατὰ τὸ ἔτος 1953 ἐνδιεφέρθησαν διὰ τὸ θέμα μου καὶ συνεκέντρωσαν παρὰ τῶν ὑπ' αὐτοὺς δημοδιδασκάλων σημαντικωτάτας πληροφορίας, τὰς ὁποίας μοὶ ἀπέστειλαν. Εὐχαριστῶ ὁμοίως καὶ τοὺς ἐκ Κρήτης πληροφοριοδότας μου: τὴν λαογράφον κυρίαν Εὐαγγελίαν Φραγκάκη καὶ τὸν ἐν Κρουσῶνι Ἡρακλείου δημοδιδάσκαλον κ. Κωνσταντῖνον Μανουράν, ἐν τέλει δὲ καὶ τὰς ἐκ διαφόρων ἐλληνικῶν ἐπαρχιῶν καταγομένας μαθητριάς τῆς Σχολῆς Στελεχῶν Κοιν. Προνοίας ΧΕΝ τοῦ ἔτους 1955-56, τὰς ὁποίας ἠρώτησα.

χρόνος καὶ συλλογή, ἀποβλέπουσα εἰς τὸν κατατοπισμὸν καὶ τὴν παροχὴν στοιχείων πρὸς περαιτέρω ἔρευναν καὶ μελέτην.

Α΄ Ο ΣΥΖΥΓΟΣ ΠΡΟ ΤΟΥ ΤΟΚΕΤΟΥ

Ὁλόκληρος ὁ χρόνος τῆς ἐγκυμοσύνης τῆς γυναικὸς σημειοῖ διὰ τὸν σύζυγον τὴν πρώτην περίοδον τῶν πατρικῶν συναισθημάτων, ἔτι δὲ καὶ τῶν ἀναλαμβανόμενων ὑπ' αὐτοῦ φυλακτικῶν μέτρων διὰ τὸν ἀναμενόμενον τοκετόν.

Ἡ ἀλληλεγγύη πρῶτον καὶ τὸ σχεδὸν συνυπεύθυνον διὰ τὴν ἐγκυμοσύνην τῆς συζύγου του ἐκδηλοῦνται πολλάκις κατὰ τρόπον ὀργανικόν. Χαρακτηριστικὴ εἶναι ἡ φράσις, τὴν ὁποίαν μεταχειρίζονται οἱ Ἑπτανήσιοι προκειμένου νὰ ὁμιλήσωσι περὶ συζύγου, τοῦ ὁποίου ἡ γυνὴ εἶναι ἔγκυος: « *Αὐτὸς εἶναι τώρα γκαστρωμένος ἄθρωπος. Καί: Τί θέλω ἐγὼ μαζί σας σὺς ταβέρες, γκαστρωμένος ἄθρωπος;* » (Ζάκυνθος, ἀνακοίνωσις κ. Ι. Παμπούκη).

Εἰδικώτερον ὅμως ἡ ψυχικὴ ἢ καὶ ὀργανικὴ συμπαράστασις καὶ συνευθύνη τοῦ συζύγου καταφαίνεται εἰς τὰς ἐκδηλώσεις τῆς κισσήσεως, τὰ λεγόμενα « *πιθυμητούρια* », καθὼς καὶ εἰς τὴν τήρησιν τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Συμεῶν καὶ τὴν προφύλαξιν ἀπὸ ἄλλας πιθανὰς ἀφομοιώσεις τοῦ ἔμβρου.

1. Τὰ πιθυμητούρια.

Εἶναι γνωστὴ ἡ παγκόσμιος ἀντίληψις—ἀνταποκρινομένη καὶ εἰς φυσιολογικὰς ἰατρικὰς διαπιστώσεις—ὅτι κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐγκυμοσύνης ἡ γυνὴ δύναται νὰ παρουσιάσῃ ἀσυγκράτητον ἐπιθυμίαν πρὸς τινὰ τροφήν, καὶ ὅτι ἡ μὴ ἱκανοποίησις αὐτῆς δύναται νὰ ἐπιφέρῃ κάκωσιν εἰς τὸ ἔμβρυον¹⁾. Διὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῶν ἐπιθυμιῶν τούτων τῆς ἐγκύου ἀμεσώτερον ἐνδεδειγμένος εἶναι ὁ σύζυγος, ὅχι μόνον ἐπειδὴ εἶναι πλησιέστερος πρὸς τὴν σύζυγόν του, ἀλλὰ καὶ ἐπειδὴ εἶναι συνυπεύθυνος εἰς τὴν ἐγκυμοσύνην της. Ἴδου τὶ διδάσκουν αἱ σχετικαὶ νεοελληνικαὶ εἰδήσεις.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐγκυμοσύνης.... ὁ σύζυγος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἐκπληροῖ ὅλας τὰς ἐπιθυμίας τῆς γυναικὸς του. Ὅτιδήποτε ζητήσῃ, πρέπει νὰ τῆς δοθῇ. Κύθνος 1897, Η. Hauttecoeur. (βλ. Α. Γούναρη, Ἡ Κύθνος. Ἀθῆναι 1938, Παράρτημα, σελ. γ΄).

Τοὺς μῆνες ποὺ εἶναι ἔγκυος ἡ γυναίκα του, ὁ ἄντρας πρέπει νὰ τὴν προσέχη,

¹⁾ Βλ. σχετικῶς Ν. Γ. Πολίτου, Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν, ἔ. ἀ. σελ. 217. Γ. Α. Μέγα, Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, ἔ. ἀ. σελ. 26. Arnold van Gennep, Manuel de Folklore français contemporain. Τόμ. Α 1, σ. 115-116 («les envies»).

νά τῆς πηγαίνῃ νά τρώῃ ὅ,τι ἐπιθυμῆσῃ. Ὅ,τι βγῆ φρέσκο στήν ἀγορά τῆς ἐποχῆς, πρέπει νά τῆς τ' ἀγοράσῃ, γιά νά μὴν τὸ ἐπιθυμῆσῃ καὶ τῆς λείψῃ (Κομοτινὴ 1956, Ε. Ζαφειριάδου, μαθήτρια ΧΕΝ).

Ὅσο εἶναι ἔγκυος ἢ γυναίκα, ὁ ἄντρας τῆς πρέπει νά τῆς πηγαίνῃ κάτι « ξαφνικὸ » φαγώσιμο (φροῦτο, γλυκό, μεζέ, ὅ,τι νά 'ναι). Τὰ « ξαφνικά » τ' ἀγαπάει κ' ἢ ἴδια, ἀλλὰ τὰ θέλει καὶ τὸ παιδί. (Ἅγιος Νικόλαος Κορίθης 1956, Μ. Βουκικλάρη, μαθήτρια ΧΕΝ).

Σελίδας ὄλας ἤθελον πληρώσει, ἐὰν ἐπεχείρουν νά ἀπαριθμήσω τὰς θυσίας, εἰς ἃς ὑποβάλλεται ὁ ἀνὴρ πρὸς ἱκανοποίησιν τῶν ἐπιθυμιῶν τῆς « κακοθυχούσης » συζύγου του. (Σκοπὸς Θράκης 1890, Λ. Α. 155, 21 Α. Χρησιδης).

Λένε... τοῦτον τὸ μῦθο: Κάποιας τῆς θυμήθηκε (=ἐπεθύμησε) τὸ βράδυ κρέας, καὶ μὴ βρίσκοντάς το ἔκοψε λίγη σγόρτσα (=τὴ βρώμικη πέτσα) ἀπ' τὴν πατοῦσα τοῦ ἄντρα τῆς, τὴν ἔψησε καὶ τὴν ἔφαγε. Ἡ λιγούρα ὁμως μεγάλωσε, καὶ γιά νά ξελιγουριαστῆ θέλησε νά κόψῃ κί ἄλλη σγόρτσα. Ὁ ἄντρας τῆς φυσικὰ δὲν τὴν ἄφησε, καὶ τὴν ἄλλη μέρα ἀπόβαλε δυὸ παιδιά. Στοῦ ἐνὸς τὸ στόμα βρέθηκε ἡ φαγωμένη σγόρτσα, ἐνῶ στοῦ ἄλλου δὲν βρέθηκε τίποτα, γιὰ δὲν πρόλαβε νά φάῃ κί ἄλλη, καὶ γιά τοῦτο ἀπόρριξε. (Ἡλεία 1951, Λαογραφία τόμ. ΙΓ' σελ. 343, Ν. Δ. Ψυχογιός¹⁾).

2. Τὰ σημάδια.

Ἐπίσης γνωστὴ καὶ παγκόσμιος εἶναι ἡ πρόληψις, καθ' ἣν ὠρισμένα ἐπαφαὶ καὶ χειρονομίαι, γινόμεναι ὑπὸ τῆς μητρὸς κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐγκυμοσύνης, δύνανται ν' ἀποτυπωθοῦν ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ ἐμβρύου, κατὰ τρόπον ἐπιφέροντα πολλάκις δυσμορφίαν²⁾. Ἐν Ἑλλάδι ἡ πρόληψις αὕτη ἔχει συνδεθῆ παρετυμολογικῶς μὲ τὴν ἐορτὴν τοῦ ἁγίου Συμεῶν (Συμιός, Σημιός, σημειώνω, σημάδι) ἣτις ἄγεται τετράκις τοῦ ἔτους³⁾ καὶ τῆς ὁποίας τὴν ἐκάστοτε ἀργίαν τηροῦσιν αὐστηρότατα αἱ ἔγκυοι γυναῖκες. Ὅ,τιδῆποτε ἐγγίσωσιν ἐργαζόμεναι κατὰ μίαν τῶν ἡμερῶν αὐτῶν, δύνανται ν' ἀποτυπωθῆ (σημαδευτῆ) ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ κυοφορουμένου τέκνου των⁴⁾.

Ἐνδιαφέρουν ὁμως ἡμᾶς ἐνταῦθα αἱ περιπτώσεις, κατὰ τὰς ὁποίας καὶ ὁ

¹⁾ Βλ. παρομοίαν διήγησιν καὶ ἐκ Μεσσηνίας (Λ. Α. 1566 σελ. 6, Μ. Τσάκωνα, 1944).

²⁾ Βλ. σχετικῶς: *A van Gennepe* ἔ. ἀ. σελ. 115-116.

³⁾ 1η Σεπτεμβρίου: Συμεῶν τοῦ Στυλίου, 3η Φεβρουαρίου: Συμεῶν τοῦ Θεοδόχου, 24η Μαΐου: Συμεῶν τοῦ ἐν τῷ Θανμασιῶ Ὅρει, καὶ 21η Ἰουλίου: Συμεῶν τοῦ διὰ Χριστὸν Σαλοῦ.

⁴⁾ Βλ. σχετικῶς: Ν. Γ. Πολίτου «Ὡκυτόκια», Λαογραφίας τόμ. ΣΤ' σ. 344-5 (=Λαογρ. Σύμμ. Β' σελ. 314-315) καὶ Γ. Α. Μέγα Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, τεῦχος Α' σελ. 27, ὅπου ἀναφέρονται καὶ ἄλλων ἁγίων αἱ ἀργίαι.

σύζυγος συμμερίζεται τὴν ἀπαγόρευσιν ταύτην καὶ τηρεῖ συνυπευθύνως μετὰ τῆς γυναικὸς τοῦ τὰς ἀργίας τῶν ἡμερῶν αὐτῶν.

Ἐκ Θράκης ἰδίως ἔχομεν πληροφορίας, ὅτι:

Κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου Συμεῶν (3 Φεβρ.), οὐ μόνον ἡ ἔγκυος γυνή, ἀλλὰ καὶ ὁ ἀνὴρ αὐτῆς πρέπει νὰ ἀπέχῃ πάσης ἐργασίας, διατηροῦντες τὴν ἡμέραν τοῦ Συμεῶν... διότι ἐν ἐναντίᾳ περιπτώσει οἱ ἐργασθέντες κατὰ τὴν ἡμέραν αὐτὴν θὰ κάμωσι παιδιὰ σημειωμένα. (Ἄλμαλι Μαλγάρων 1891, Λ. Α. 151 σελ. 7. Ν. Κωνσταντινίδης).

Τὸ νέον ἀνδρόγυνον μετὰ λεπτολόγου ἀργίας ἐορτάζει τὴν μνήμην ἀμφοτέρων τῶν Συμεῶν, τοῦ τε Θεοδόχου (3 Φεβρ.) καὶ τοῦ Στυλίτου (1 Σ/βρίου), καὶ τοῦτο ἵνα μὴ τὸ κνοφορηθησόμενον γεννηθῆ ἠμειωμένο, τουτέστιν ἀνάπηρον. (Καλλιόπολις, Α. Οἰκονομίδης, Ἄρχεῖον Θρακικοῦ Θησαυροῦ, τόμ. Γ' 1936 - 7 σ. 91).

Καὶ ὁ ἄνδρας, ὅταν ἡ γυναῖκα τοῦ εἶναι ἔγκυος, πρέπει καὶ αὐτὸς νὰ μὴν ἐργασθῆ φανερὰ [τὶς 3 ἡμέρες τῶν «Συμόγιορτων», 1·3 Φεβρ.] μήπως τὸν δῆ ἄλλος καὶ τὸ μελετήσῃ, (Ἑλληνική Σταμούλη - Σαραντῆ, περιοδ. Θρακικά τόμ. Α' [Ἀθῆναι 1928] σελ. 128. Προβλ. καὶ σελ. 403).

Τὴν ἡμέρα τοῦ ἁγίου Συμεῶν, ἡ ἔγκυος καὶ ὁ σύζυγός της δὲν ἔπιαναν ἐργαλεῖο στὰ χέρια τους, γιὰ νὰ μὴ γεννηθῆ τὸ παιδί μὲ σημάδι, σὰν τὸ ἐργαλεῖο αὐτό. (Πρόσφυγες Ἀδριανουπόλεως, 1953, Καλλιόπη Φωτιάδου, μαθήτρια Σχολῆς Μαιῶν).

Τὸ ἅγιον Συμεῶν δὲν δουλεύουν, οὔτε ἡ γυναῖκα ποὺ εἶναι ἔγκυος, οὔτε ὁ ἀντὴρας της, γιὰ νὰ γεννηθῆ τὸ παιδί τους σημειωμένο (Κομοτινὴ 1956, Ε. Ζαφειριάδου, μαθήτρια ΧΕΝ).

Ὅμοίως ἐν Θάσῳ:

Ἄμα εἶναι ἡ γυναῖκα ἀγκαστρωμένη, τὸ ἀντὶρόγυνο δὲν κάνει νὰ πιάσῃ τίποτε τὴν ἡμέρα τ' ἁγίου Συμοῦ... Κάποιον... ποὺ κρατοῦσε χιαπόδι στὸ χέρι, τὸν ρώτησε μιὰ γειτόνισσά του. «Καλά, χιαπόδ' ἔπιασες σήμερα, ποὺ εἶναι τοῦ Συμοῦ καὶ ἔχ' ἀγκαστρωμέν' γυναῖκα;» Καὶ τὸ παιδί ἔβγαλε χιαπόδι στὸ ποδάρι. (Ν. Ἀργυρίου 1953, Λ. Α. 1806 σελ. 29 - 30).

Τοιαῦται χαρακτηριστικαὶ ἀφηγήσεις μᾶς παραδίδονται συχναί:

«Ὁ ἀδελφός μου πήγαινε στὸ κυνήγ' τ' ἁγίου Σύμου, κί' ἡ γυναῖκα τ' τὸν ἐμπόδιζε. «Ἄ, γυναῖκεια λόγια δὲν ἀκούω», εἶπε, καὶ πῆγε. Σκότωσε δυὸ λαγούς, καὶ σὰν τοὺς πῆγε στὸ σπίτι, τὴ γυναῖκα τ' ὄλο τὴν ἔτρωγε ἡ ὑπόψια. Τὸ παιδί ὕστερα γεννήθ' κε τὸ πρόσωπό τ' ἴδιος λαγός, μὲ τὴ μούρ' καὶ τ' ἀφτιά λαγοῦ, καὶ τρόμαξε ὄλο τὸ χωριὸ καὶ θάμαξε». (Ἑλλ. Σταμούλη - Σαραντῆ, περιοδ. Θρακικά, τόμ. Α' σ. 403. Προβλ. ὁμοίας ἀφηγήσεις καὶ εἰς τὸς σελ. 128 - 129). Ἐπίσης:

Εἰς τὴν Καλλιόπολιν τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης κάποιος τὴν ἡμέρα τοῦ ἁγίου

Συμεών περιποιόταν (καθάριζε) τὸ ἄλογό του, τὸ ὁποῖον εἶχε ἄσπρο χρῶμα. Πέρασε κάποιος ἄλλος κι' ἀφοῦ τὸν εἶδε τοῦ εἶπε: — Σήμερα, ἡμέρα πὸν εἶναι, ἐργάζεσαι, ἀφοῦ ἔχεις γυναῖκα ἔγκυο; — Τί ωραιότερο πράγμα θέλω ἀπ' αὐτό, εἶπε ἐκεῖνος, νὰ γίνῃ τὸ παιδί μου ἄσπρο; Τὸ παιδί, ὅλα τὰ τριχωτὰ μέρη τοῦ σώματός του τὰ εἶχε κατάλευκα φρύδια, μαλλιὰ, τσίνουρα. (Γ. Πρωτόπαπας 1953, Λ. Α. 1956 σελ. 10).

Ἐνας γεωργός, τὴν ἡμέρα τοῦ ἁγίου Συμεών δὲν πῆγε σὶ τὸ χωράφι νὰ ἐργασθῆ, παρὰ πῆρε νὰ πελεκᾷ κάποιο στραβόξυλο, γιὰ νὰ κἀνῃ ποδάρι τοῦ ξύλινου ἀλειτροῦ του. Ἡ γυναῖκα του, ἔγκυος, καθισμένη λίγο πὺρ πέρα, τὸν σεργιανοῦσε γιὰ νὰ περάσῃ τὴν ὥρα της. Ἀκούει ὁ γείτονας του τὸν κρότο τοῦ σκεπαρινοῦ πὸν χτυποῦσε, πηγαίνει κοντὰ νὰ ἰδῆ, καὶ λέει: «Νιὲ Γιάννη ντέε, σήμερα βρῆκες νὰ κἀνης τὸ ἀλέτρι σου;» Ἀποτέλεσμα ὅταν γέννησε ἡ γυναῖκα, τὸ κοριτσάκι γεννήθηκε μὲ στραβὰ πόδια, ἀπ' τὸν ἀστράγαλο καὶ κάτω. (Β. Δεληγιάννη, Λαογραφικὰ Κουβουκλίων Προύσης, Μικρασιατικὰ Χρονικά, τόμ. Ε' Ἀθῆναι 1952, σελ. 195).

Ἡ τελευταία ἐκ Μικρᾶς Ἀσίας ἀφήγησις μαρτυρεῖ ὅτι ἡ ἰδέα τῆς κοινῆς εὐθύνης τοῦ συζύγου εἰς τὴν τήρησιν τῆς ἑορτῆς τοῦ ἁγίου Συμεών δὲν ἐπιχωριάζει μόνον ἐν Θράκῃ. Ἔχομεν ἄλλωστε καὶ ἐξ ἄλλων τόπων ὁμοίας εἰδήσεις. Π.χ.:

Τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγίου Συμεών, ἡ ἔγκυος γυναῖκα καὶ ὁ ἄνδρας της δὲν πρέπει νὰ κάνουν καμιὰ ἐργασία, γιὰ νὰ μὴ γεννηθῆ σημειωμένο τὸ παιδί τους. (Λέσβος, Ἐφημ. «Ταχυδρόμος Μυτιλήνης» 12 Δεκ. 1929). Καὶ:

Στις 3 τοῦ Φλεβάρη καὶ σὶς 21 Ἰουλίου ἡ ἄγγαστρομένη δὲν πρέπει νὰ δουλέψῃ, οὔτε κι' ὁ ἄντρας της, γιὰ τὸ τότε τὸ παιδί βγαίνει σημειωμένο. (Ἦδρα. Ν. Χαλιορῆ, Ὑδρέϊκα λαογραφικά. Πειραιεὺς 1931, σελ. 58-9).

Ἡ συνυποχρέωσις τοῦ συζύγου ν' ἀποφεύγῃ μετὰ τῆς συζύγου του ὅτι θὰ ἠδύνατο νὰ ἐπιδράσῃ ἐπὶ τοῦ κυοφορουμένου δὲν περιορίζεται εἰς τὰς ἡμέρας τοῦ ἁγίου Συμεών, ἀλλὰ καὶ εἰς ἄλλου χρόνου ἐκδηλώσεις καὶ ἐνεργείας.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐγκυμοσύνης πρέπει νὰ προσέχῃ ἡ κυοφοροῦσα νὰ μὴν κοροϊδέψῃ ἢ παραξενευτῆ εἰς τὴν θέαν ὠρισμένων ἀνωμάτων καταστάσεων, π.χ. νὰ μὴν παρατηρῆ ἐπὶ πολλὴ ὥρα τὶς πάπιες πὸν κολυμποῦν, διότι τὸ παιδί της θὰ γεννηθῆ μὲ συνδακτυλία νὰ μὴ δῆ σακάτη καὶ γέλαση εἰς βάρος του, γιὰ τὸ παιδί της θὰ γεννηθῆ ἐλαττωματικό. Τὸ αὐτὸ ἐπιβάλλεται καὶ εἰς τὸν σύζυγον. (Καλὸς Ἄγγος Δράμας 1953, Εὐαγγελία Χατζηαθανασίου, μαθήτρια Σχολῆς Μαιῶν)¹⁾.

Καὶ σὶ τοὺς συζύγους των δὲν ἐπιτρέπουν οἱ ἐγκυμοῦσες νὰ ἀνάπτουν τὸ ται-

¹⁾ Τοιαύτας γενικωτέρας ἀπαγορεύσεις ἐπιβαλλομένας εἰς τὰς ἐγκύους «πρὸς ἀποτροπὴν ἐνδεχομένης βλάβης τοῦ παιδίου», συναντῶμεν πολλὰς καὶ ποικίλας εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα.

γάρο ἀπὸ τὸ λύχνο ἢ τὴν λάμπα, γιὰ νὰ μὴ γίνῃ τοιμπλιασμένο τὸ παιδί. (Σάμος 1956, Λαογραφία, τόμ. ΙΣΤ' σ. 215, Ἀναστάσιος Βρόντης)¹⁾.

3. Ἄλλαι ἐνέργειαι.

Ἐπάρχει μία κατηγορία ἐνεργειῶν ἢ ἀποφυγῶν κατὰ τὸ διάστημα τῆς ἐγκυμοσύνης, ἀφορωσῶν ἐπίσης εἰς τὸν σύζυγον, τὰς ὁποίας δὲν δυνάμεθα νὰ ἐντάξωμεν εἰς τὰς προεκτεθείσας «σωματολογικάς». Πρόκειται περὶ «μαγικωτέρων» ἀποφυγῶν ἢ ἐπεμβάσεων, αἵτινες προϋποθέτουν ἄλλας ἐπηρείας²⁾. Εἶναι π.χ. περίεργος ἢ περίπτωσις τὴν ὁποίαν πληροφοροῦμεθα ἀπὸ δύο ἑλληνικοὺς τόπους:

Ἐφ' ὅσον εἶναι ἔγκυος [ἢ γυναίκα], δὲν πρέπει νὰ βάζῃ [= νὰ φορῇ] τὰ παπούτσια τοῦ ἀντρός της, διότι τότε, ἂν ὑποφέρῃ σιτὴ γέννα, θὰ πρέπει νὰ βάλῃ μέσα νερὸ νὰ πιῇ. (Ἀμοργός 1953, Λ. Α. 1953 Α' σ. 37 Λ. Σῆμος. Προβλ. καὶ Λ. Α. 1954 Α' σελ. 40).

Μιὰ ἔγκυος δὲν πρέπει . . . νὰ φορέσῃ ἀνδρική παντούφλα, καὶ ἂν ποτε φορέσῃ, πρέπει νὰ πιῇ νερὸ μὲ παντούφλα τοῦ ἀνδρός εἰς τὰς δυσκόλους σιγμάς τοῦ τοκετοῦ. (« Πέργαμος » ἔκδ. Κοινότητος Περγάμου, Μυτιλήνη 1929 σελ. 244).

Ὁ Ν. Γ. Πολίτης γράφων περὶ τῆς συνηθείας τοῦ προσφέρειν ὕδωρ (μετὰ διαλελυμένου ἁλατος) ἐντὸς ὑποδήματος εἰς τὴν δυστοκοῦσαν³⁾ δὲν ἔχει ὑπ' ὄψιν τοῦ τὴν συσχετίσιν ταύτην πρὸς τὴν κατὰ τὴν ἐγκυμοσύνην ἀπαγόρευσιν, οὐδὲ φαίνεται γνωρίζων πλείονας τῆς ἐξ Οἰνοῦντος τῆς Λακωνίας μνημονευομένης ὑπ' αὐτοῦ εἰδήσεως. Ὡς θὰ ἴδωμεν ὅμως, ἡ πρὸς λύσιν τῆς δυστοκίας ἐνέργεια ἐκείνη συνηθίζεται πολλαχοῦ τῆς Ἑλλάδος, ἢ δὲ ἐρμηνεῖα της δύναται νὰ στηριχθῇ καὶ εἰς

(βλ. Ν. Γ. Πολίτου: «Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν» Λαογραφ. Σύμμ. Γ' σ. 216-7 καὶ Γ. Α. Μέγα, Ζητήματα Ἑλλ. Λαογραφίας, τεῦχος Α' σελ. 26-27). Δὲν ἔχομεν ὅμως πάντοτε μαρτυρίας ὅτι αὗται ἐπιβάλλονται ἐξ ἴσου καὶ εἰς τὸν σύζυγον. Πιθανῶς δὲν ἐδόθη εἰς τοῦτο ἡ δέουσα προσοχὴ παρὰ τῶν συλλογέων. Ἀντιθέτως διὰ ξένα παρόμοια ἔθιμα μαρτυρεῖται συχνότατα ἡ συνεισφορά τοῦ συζύγου. (βλ. E. Crawley, τόμ. ΙΙ σελ. 177-179).

¹⁾ Εἰς τὸ κείμενον ἡ ἀπαγόρευσις αὕτη φαίνεται ἀναφερομένη εἰς τὴν ἡμέραν τοῦ ἁγ. Συμεών. Ἐπειδὴ ὅμως τοῦτο δὲν καθορίζεται σαφῶς, εἶναι πιθανὸν ὅτι ἐκτείνεται εἰς ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐγκυμοσύνης.

²⁾ Γενικῶς διὰ τὰς ὑπερφυσικάς ἐπηρείας τῆς περιόδου τῆς ἐγκυμοσύνης ἐπ' ἀμφοτέρων τῶν συζύγων, ὁ Α. van Gennep γράφει: Chez les peuples de l'antiquité et chez les peuples dits primitifs, la grossesse constitue l'un de ses stades de marge, dont il vient d'être parlé, la femme enceinte et souvent le mari étant entachés d'impureté, très sensibles aux influences surnaturelles dangereuses et en quelque sorte extraits de la vie sociale ordinaire (Manuel de Folklore français contemporain, τόμ. Α, 1 σελ. 111-115).

³⁾ βλ. Λαογραφίαν, τόμ. ΣΤ' σελ. 314-316 (= Λαογρ. Σύμμ. τόμ. Β' σελ. 294).

ἄλλα αἷτια, ἐκτὸς τῶν ὑπὸ τοῦ Πολίτου ἐκτιθεμένων (βλ. κατωτέρω). Ἐκεῖνο ὅμως τὸ ὅποιον μένει δυσεξηγήτον εἶναι ἡ ἀναφερομένη ἐνταῦθα ἀπαγόρευσις τῆς κατὰ τὴν περίοδον τῆς ἐγκυμοσύνης χρήσεως τοῦ ἀνδρικοῦ ὑποδήματος ἢ τῆς παντούφλας. Θὰ ἔλεγέ τις ὅτι πρόκειται περὶ ἀμαρτήματός τινος τῆς συζύγου ἀπέναντι τῶν δικαιωμάτων τοῦ ἀνδρός, διὰ τὸ ὅποιον τιμωρεῖται κατὰ τὴν ὥραν τοῦ τοκετοῦ, ἀπαλλασσομένη μόνον δι' ἐξιλεωτικῆς πράξεως (βλ. καὶ κατωτέρω).

Β' Ο ΣΥΖΥΓΟΣ ΚΑΤΑ ΤΟΝ ΤΟΚΕΤΟΝ

1. Ἠθικὴ συμπαράστασις.

Ἡ σημασία τῆς παρουσίας τοῦ ἀνδρός παρὰ τῆς τικτούσης συζύγου του εἶναι αὐτονόητος καὶ ἠτιολογημένη. Ἡ γυνή, ἰδίᾳ ὅταν τίκτη διὰ πρώτην φοράν, αἰσθάνεται ὀργανικῶς σχεδὸν τὴν ἀνάγκην τῆς βοήθειας καὶ συμπαραστάσεως τοῦ συζύγου της, τὸ αὐτὸ δὲ συμβαίνει καὶ μὲ τὸν ἄνδρα, ὅστις θέλει νὰ παρίσταται ὡς συμπάσχων καὶ ἀναδέχεται προθύμως πάντα κόπον, ἀποβλέποντα εἰς τὴν βοήθειαν τῆς συζύγου καὶ τὴν αἰσίαν περραίωσιν τοῦ τοκετοῦ.

Χαρακτηριστικὸν εἶναι ἐν προκειμένῳ βυζαντινὸν χωρίον ἐκ τοῦ βιβλίου τῆς Ἄννης Κομνηνῆς, ὅπου ἀναφέρεται ὅτι ἡ μήτηρ αὐτῆς, προκειμένου νὰ τὴν γεννήσῃ, ἐπειδὴ ἀπουσίαζεν ὁ πατήρ της ... «*πρὸ τρίτης ἡμέρας τῆς τοῦ βασιλέως εἰς τὰ ἀνάκτορα εἰσελεύσεως... ταῖς ὠδίσι συνεχόμενῃ, σταυροῦ τύπον τῆ γαστρὶ ἐνσημήνασα ἔφη «μεῖνον ἔτι, παιδίον, τὴν τοῦ πατρὸς ἄφιξιν»*. (Ἄλεξιᾶς, VI, 8, 15. Βόννη τόμ. Α' σελ. 295).

Εἰς τὰ νεοελληνικὰ ἔθιμα ἡ ἀνάγκη τῆς ἠθικῆς συμπαραστάσεως τοῦ συζύγου κατὰ τὸν τοκετὸν ἐξαίρεται εἰς ὅλας τὰς σχετικὰς εἰδήσεις, σημειουμένη ἀπὸ τῆς στοιχειώδους πρωτοβουλίας του διὰ τὴν πρόσκλησιν τῆς μαίας μέχρι τῆς παρὰ τὴν κλίνην τῆς λεγοῦς παραμονῆς του.

Μόλις θ' ἀρχίσουν οἱ πόνοι, ἀμέσως εἰδοποιεῖται ἡ μαμμὴ καὶ ὁ πατέρας, ἂν λείπῃ πουθενά. (Πλαγιὰ Λέσβου 1955, Λ. Α. 2152 σελ. 58, Ἐμμ. Σαρέλλης).

Ὁ σύζυγος συνήθως εἰδοποιεῖ τὴν μαμμὴν (Ἐρμιονίς 1953, Λ. Α. 1898 σελ. 38, Δήμητρα Μερμερέτη).

Πάει ὁ ἄντρας καὶ ἔδοποιγίει τὴ μαμμὴ (Μανιάκι 1947, Λ. Α. 1566 σελ. 10 Μαγδαληνὴ Τσάκωνα)¹⁾.

¹⁾ Τὸ χρέος τοῦ συζύγου τὰ τρέξῃ αὐτοπροσώπως ὅπου δεῖ, διὰ νὰ βοηθήσῃ τὴν ἐπίτοκον σύζυγόν του, μαρτυρεῖται καὶ παρὰ τοῖς ἀρχαίοις, ἐκ τοῦ σατιρικοῦ στίχου τοῦ Ἀριστοφάνους (Θεσμοφοριάζουσαι 504): «*ὁ δ' ἀνὴρ περιέρχεται ὠκντόκι ὀνούμενος*», ἔνθα ὠκντόκια = μαγικά περιάλπτα διδόμενα εἰς τὰς τικτούσας (βλ. καὶ Λαογρ. Σύμμ. Β' σελ. 298,1).

Ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ τοκετοῦ εὐρίσκεται ἔξωθεν τῆς θύρας τοῦ δωματίου. Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς παραμονῆς του ἐκεῖ, παραμένει ἀμίλητος. (Ἡλιορράχη Κονίτσης 1953, Κ. Φράγκος, δημ/λος).

Ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ τοκετοῦ εἰς τὸ δωματίον τῆς ἐγκυμονούσης (τοῦ τὸ ἐπιτρέπου). (Πινακοχώρι Λευκάδος 1953, διὰ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ κ. Δ. Γερουλάνου).

Ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ τοκετοῦ, καὶ μὲ λόγια νὰ δημιουργῆ εὐχάριστον ἀτμόσφαιραν. (Παλαιοσέλιο Κονίτσης 1953, Δ/λος Παπαχρίστος).

Ἀσφαλῶς ἡ παρουσία τοῦ συζύγου, μὴ ἐνδεικνυμένη συνήθως σήμερον, ἐνέπνεε τότε θάρρος καὶ ἐμπιστοσύνην εἰς τὴν ὠδίνουσαν, συγχρόνως δὲ ὁ σύζυγος γινόμενος μάρτυς τῶν ὠδίνων τοῦ τοκετοῦ συνεμερίζετο τὴν ἀγωνίαν τῆς συζύγου του, ἀνεπτύσσειτο δ' οὕτω στενωτέρως ὁ δεσμός. (Ἄνω Ἐξάνθεια Λευκάδος 1953, διὰ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ κ. Δ. Γερουλάνου).

Ἀποκαρδιώνει πρᾶγματι σήμερον τοὺς συζύγους, ὡς καὶ τὰς τικτούσας, ἡ ἐπιστημονικῶς μὲν δικαιολογημένη, ἀλλὰ συναισθηματικῶς σκληρὰ ἀπαγόρευσις τῆς συμπαραστάσεώς των κατὰ τὴν ὥραν τοῦ τοκετοῦ. Εἰς τὰ Μαιευτήρια καὶ τὰς Κλινικὰς ἡ ἀπομόνωσις εἶναι πολλάκις τοιαύτη, ὥστε οὐδὲ τὰς κραυγὰς τῆς τικτούσης δύναται ν' ἀκούῃ ὁ σύζυγος. Καὶ ὅμως ὁ ἐκ τοῦ σύνεγγυς συμμερισμὸς καθιστᾷ κατὰ τὰ ψυχολογικὰ καὶ λαογραφικὰ τεκμήρια, ἰσχυροτέραν καὶ περισσότερον φυσιολογικὴν τὴν δημιουργίαν τοῦ αἰσθήματος τῆς πατρότητος. Χαρακτηριστικοὶ εἶναι οἱ λόγοι συζύγου τινὸς ἐκ Σύρου, περιγράφοντος τὴν ψυχολογίαν καὶ τὸν ρόλον του κατὰ τὴν ὥραν τοῦ τοκετοῦ:

Τὸ γιό μου τὸν ἐγέννησα κι' ἐγώ, γιατί ὅση ὥρα κοιλοπονοῦσε ἡ γυναίκα μου, μοῦ κρατοῦσε τὸ χέρι καὶ τὸ δάγκωνε ἀναλόγως. Αἰσθανόμουν λοιπὸν μαζί της ὅλους τοὺς πόνους! (Ὁμιλία του πρὸς τὸν κ. Πέτρον Γλέζον).

Ἀκριβῶς ὅμως πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ συναισθηματικοῦ τούτου συμμερισμοῦ τῶν ὠδίνων τῆς συζύγου του ἐμποδίζεται πολλάκις καὶ παρὰ τῷ λαῷ ὁ σύζυγος νὰ παρίσταται κατὰ τὸν τοκετόν.

Παλιότερα ὁ ἄνδρας δὲν ἐγνώριζε πότε θὰ γεννήσῃ ἡ γυναίκα του· κι' αὐτὸ τοῦ τὸ ἐκρυβαν ἐπίτηδες, γιὰ νὰ μὴν προσθέτῃ καὶ τὸν δικό του πόνον στοὺς πόνους πὸν θά'χῃ κι' ἡ γυναίκα του στὸν τοκετό. (Δίστρατο Κονίτσης 1953, διὰ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ κ. Ε. Μακρῆ).

Κατὰ τὸν τοκετόν ἐπιδιώκεται ἡ ἀπομάκρυνσις τοῦ συζύγου, διὰ νὰ μὴ ὑποφέρῃ καὶ συμπάσχῃ μετὰ τῆς γεννώσης συζύγου του. (Γοργοπόταμος Κονίτσης 1953, Δ/λος Χ. Γεωργιάδης).

Προσθέτω εἰς τὰς περιπτώσεις ταύτας τῆς ἠθικῆς συμπαραστάσεως τοῦ συ-

ζύγου κατά τὸν τοκετόν, καὶ μίαν σχετικῶς εὐτράπελον, ἀλλὰ χαρακτηριστικὴν τῶν περὶ τῆς εὐθύνης του λαϊκῶν ἀντιλήψεων.

Δίπλα [στὴν ἐτοιμόγεννη] *κάθονται* *δὺο* *γυναῖκες*, *μὰ* *δεξιὰ* *καὶ* *μὰ* *ζερβιά* *καὶ* *τὴν* *κρατοῦν* *ἀπὸ* *τὸ* *χέρι* *καὶ* *τῆς* *λένε*: *Ἔϊ*, *παιδάκι* *μου*, *κουράγιο!* *κτλ.* ἢ *δὲ* *ἔγκυος* *λέγει* *τοῦ* *ἀνδρός* *τῆς*: *«Ἔλα* *νὰ* *τὸ* *βγάλης*, *ἐκεῖ* *ποῦ* *τὸ* *ἔβαλες*». (Δολιανὰ Κυνουρίας 1952, ΛΑ. 1762, 5 Γ. Α. Παπαηλιού).

2. Φυσικὴ βοήθεια

Ἐνδιαφέρει κυρίως ἐνταῦθα ἢ ὑπ' αὐτοῦ τοῦ συζύγου ὑποβάστασις τῆς τικτούσης γυναικός. Εἶναι γνωστὸν ὅτι παλαιότερον, ἢ καὶ σήμερον ἀκόμη εἰς τινὰ μέρη, αἱ γυναῖκες ἔτικτον εἰς ὀρθίαν στάσιν, ὑποβασταζόμεναι. Φυσικὸν ἦτο τὴν ὑποβάστασιν αὐτὴν ν' ἀνελάμβανον στιβαραὶ χεῖρες, τοιαῦται δέ, περισσότερον ἐνδεδειγμένοι, ἦσαν αἱ τοῦ συζύγου. Ἡ παρέμβασις καὶ ἡ βοήθειά του ἐζητοῦντο ἴσως ὄχι μόνον ἐξ ἀνάγκης, ἀλλὰ καὶ ὡς ἀναγνώρισις ἀρμοδιότητος καὶ ὑπόδειξις καθήκοντος συζυγικοῦ. Ἔχομεν ἐξ ὅλης σχεδὸν τῆς Ἑλλάδος μαρτυρίας, ὅτι πρὸ πάντων ὁ σύζυγος ἐκαλεῖτο νὰ κρατήσῃ εἰς τὰς χεῖρας του τὴν τίκτουσαν, ἢ δὲ βοήθειά του αὐτῆ, ὅσον καὶ ἂν φαίνεται ἀπλῆ καὶ φυσικὴ, παρέχει τὴν εἰκόνα μιᾶς συνεργασίας τῶν δύο γονέων κατὰ τὴν ὥραν ἐκείνην, ἐνὸς ἀμοιβαίου συμμερισμοῦ τῆς προσπαθείας διὰ τὴν ἐξώθησιν.

Παλαιωτάτη εἶναι ἡ σχετικὴ πληροφορία τῶν περιηγητῶν Stephanopoli περιγραφόντων τὰ κατὰ τὴν γέννησιν ἐν Μάνη, κατὰ τὴν ὁποίαν: *la femme se met debout entre les bras de son mari, qui se tient également debout, mais le dos appuyé sur le lit, pour avoir plus de force.* (Voyage de Dimo et Nicolò Stéphanopoli en Grèce, pendant les années 1797 et 1798. Tome I (à Londres 1800), σελ. 292). Ἄλλὰ καὶ νεώτεροι:

Νῦν *δηλαδὴ* *ἐν* *Μάνη*, *Ἀνδρουσαίνη*, *Σμύρνη* *καὶ* *Καλλιπόλει*, *ἡ* *μέλλουσα* *νὰ* *γεννήσῃ* *στηρίζεται* *ἐπὶ* *τῶν* *ὤμων* *ἢ* *τοῦ* *συζύγου* (Μάνη παλαιότερον), *ἢ* *μιᾶς* *ὕψηλης* *γυναικός*... *κτλ.* (Φ. Κουκουλέ: Βυζαντ. βίος καὶ πολιτισμός, τόμ. Δ' (Athènes 1951) σελ. 23).

When the woman is to be supported in an upright posture, she is often held by her husband or by some male relative such as her brother. (Πυργὶ Χίου 1949, Ph. Argenti-H. Rose, The Folklore of Chios, τόμ. I (Cambridge 1949) σελ. 265).

Βάζουν *τὴν* *ἐπίτοκο* *νὰ* *κρεμασιῇ* *στὸν* *τράχηλο* *τοῦ* *συζύγου* *τῆς*, *καὶ* *ὅταν* *ἔλθῃ* *ἡ* *ὥρα* *τὴν* *ξαπλώνουν*. (Πλαγιὰ Λέσβου 1955, ΛΑ. 2152, σελ. 58, Ἐμμ. Σαρέλλης).

Παλιότερα τὴν κάθιζαν σιὸ σκαμνὶ καὶ τὴν κρατοῦσαν ἀπ' τὶς μασκάλες δυνὸ γυναῖκες ἢ ὁ ἄντρας τῆς. (Ἡλεία 1953, Λαογραφία τόμ. ΙΕ', σελ. 248, Ν.Δ. Ψυχογιός).

Ἡ θέσις τῆς γυναικὸς κατὰ τὸν τοκετὸν εἶναι ὀρθία, ἐνῶ ὁ ἄνδρας τῆς ἢ ὁ πενθερὸς κρατᾷ ἐκ τῶν ὀπισθεν ἀμφοτέρων τὰς χεῖρας τῆς γυναικὸς (ὀρθοβάσταμα). (Δορβιτσά Ναυπρακτίας 1953, Λ.Α. 1798 σ. 10, Χ. Παπαϊωάννου).

Κατὰ τὸν τοκετὸν ἢ ἐπίτοκος στηρίζεται εἰς τὸν σύζυγόν τῆς ἢ κρεμάται πολλὰς φορὰς ἀπ' αὐτόν, γιὰ νὰ γεννήσῃ εὐκόλα. (Ἐλεύθερον Κονίτσης 1953, Δ/λος Α. Μπάμπας).

Ὁ ἄντρας φορτῶνεται τὴ γυναῖκα στὶς πλάτες του γιὰ νὰ διευκολυνθῇ ὁ τοκετός. (Ἀηδονοχώρι Κονίτσης 1953, Δ/λος Ν. Παπανικολάου).

Μέχρι τῶν ἀρχῶν τοῦ παρόντος αἰῶνος, ἢ γυνὴ ἔτεκεν ὀρθία, ὑποβασταζομένη ἐκ τῶν ὀπισθεν διὰ τῶν χειρῶν ὑπὸ τοῦ συζύγου αὐτῆς, μέχρι πέρας τοῦ τοκετοῦ. (Ἄνω Ἐξάνθεια Λευκάδος 1953, διὰ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ κ. Δ. Γερουλάνου).

Σπανίως ἐξακολουθεῖ ἐφαρμοζομένη ἢ παλαιότερα συνήθεια, καθ' ἣν ἢ ἐν τοκετῷ τελοῦσα σύζυγος κρατεῖται ὀρθία ἐκ τῶν ὀπισθεν διὰ τῶν χειρῶν τοῦ συζύγου τῆς, καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῶν πόνων καὶ μέχρι τῆς πτώσεως τοῦ νεογεννήτου. (Κάβαλος Λευκάδος 1953, Δ/λος Ν. Ράπτης).

3. Μαγικαὶ ἐνέργειαι

α' Χρησιμοποίησις τῶν ἐνδυμάτων τοῦ συζύγου

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἢ συμβολικὴ χρησιμοποίησις τῶν ἐνδυμάτων, ὑποδημάτων, πῖλων κλπ., τῶν ἀνηκόντων εἷς τι πρόσωπον, ἐπέχει θέσιν οὐσιαστικῆς παρουσίας του καὶ ἐνεργεῖται ἀναλόγως¹⁾. Συχνότατον ἐν Ἑλλάδι εἶναι τὸ ἔθιμον τῆς ἐπιθέσεως τῶν ἐνδυμάτων τοῦ συζύγου ἐπὶ τῆς λεχοῦς εἴτε κατὰ τὴν ὥραν τοῦ δυσκόλου τοκετοῦ, εἴτε καὶ μετ' αὐτόν. Καὶ διὰ μὲν τὴν πρὸ τοῦ τοκετοῦ ὥραν δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν τὴν χρησιμοποίησιν τῶν ἐνδυμάτων τοῦ συζύγου ὡς ἐπίκλησιν τῆς ἀνδρικῆς ἰσχυρᾶς βοήθειας του εἰς τὴν δύσκολον ἐκείνην στιγμὴν, διὰ δὲ τὴν μετὰ τὸν τοκετὸν (περὶ τῆς ὁποίας βλέπε κατωτέρω) ὡς φόβητρον κατὰ τῶν βλαπτόντων τὴν λεχῶ καὶ τὸ νεογέννητον δαιμονίων.

Εἰς ἀμφοτέρων τὰς περιπτώσεις ταύτας ἔχομεν ἐνεργὸν καὶ ἀρθενολογικὴν συμμετοχὴν τοῦ συζύγου διὰ τὴν αἰσίαν ἔκβασιν καὶ τὴν καλὴν φύλαξιν τοῦ τοκε-

¹⁾ Βλέπε *J. G. Fraser, The Golden Bough*, τόμ. Ι σελ. 205-206. Πρὸβλ. καὶ *E. Crawley* ἔ.α. σελ. 187-8. «Εἰς τὴν πρωτόγονον σκέψιν, γράφει ὁ δεύτερος, τὰ ἐνδύματα περιέχουν τὰς ιδιότητες τοῦ φοροῦντος, ὡς ἢ μηλωτὴ τοῦ Ἡλίου περιέκλειε τὴν δυνάμιν του. Καὶ τότε μεταδίδουν εἰς τοὺς ἄλλους τὴν ὑγείαν, τὴν δυνάμιν καὶ τὴν ἀντοχὴν τοῦ κατόχου των» (σελ. 187).

τοῦ, παρέχω ὅμως ἐνταῦθα μόνον τὰς ἀφορώσας εἰς τὴν εὐτοκίαν σχετικὰς εἰδήσεις:

Κατὰ τὴν ὥραν τοῦ τοκετοῦ θέτουν εἰς τὴν κοιλίαν τῆς ἐπιτόκου ἓνα ἔνδυμα τοῦ συζύγου (πουνκάμισο, μαντήλι κλπ.) καὶ σὲ περίπτωση πού ὁ σύζυγος ἀπουσιάζει, τὸν εἰδοποιοῦν νὰ στείλῃ ἓνα μαντήλι γιὰ τὴ διευκόλυνση τοῦ τοκετοῦ. (Καλὸς Ἄγρος Δράμας 1953, Εὐαγγελία Χατζηαθανασίου, μαθήτρια Σχολῆς Μαιῶν).

Ὅταν ἡ ἐπίτοκος εὐρίσκειται εἰς τὸ σιάδιον τῆς ἐξωθήσεως, τότε ρίχνουν ἐπάνω στὴν ἐπίτοκο ἓνα ἐπανωφόριον ἢ καὶ ἄλλο ἀντικείμενον τοῦ συζύγου. (Ἀρτάκη Μ. Ἀσίας, πρόσφυγες 1953, Θεοφανὴ Χριστοφορίδου, μαθήτρια Σχολῆς Μαιῶν).

Πρέπει ἡ ἐπίτοκος νὰ εἶναι σκεπασμένη μὲ ροῦχα τοῦ συζύγου της. (Φορτέτσα Ἡρακλείου Κρήτης 1953, Χ. Χουτᾶ, μαθήτρια Σχολῆς Μαιῶν).

Ἄμα τυρανᾶται ἡ γυναίκα, παίρνουνε τὸ σκοῦφο τ' ἀντροῦς της καὶ τρίβουνε τὴ μούρη της καὶ γεννᾶ πλιὰ εὔκολα... (Λατσίδα Κρήτης 1939, Λ.Α. 1381 Β', σελ. 152, Μαρία Λιουδάκη)¹⁾

β' Ἀποδέσεις

Ὄνομάζω οὕτω τὰς μαγικὰς ἐνεργείας, αἵτινες ἀποβλέπουν εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν ἀπὸ προσηγηθείσας γνωστὰς ἢ ὑποτιθεμένας καταδέσεις. Εἰδικώτερον, προκειμένου περὶ ἐπιτόκων, ὁ φόβος περὶ μαγικῶν καὶ φυσικῶν ἐμποδίων, ἅτινα θὰ ἠδύνατο νὰ δυσχεράνουν τὸν τοκετόν, ὠδήγησεν εἰς πλῆθος ἐνεργειῶν ἀποδεσμευτικῶν τῆς πιθανῆς καταδέσεως. Πρόκειται, ὅπως γράφει ὁ Ν. Γ. Πολίτης, περὶ τῆς ἰδέας ὅτι «*πᾶν τὸ συμπεπλεγμένον ἢ συνδεδεμένον ἢ κεκλεισμένον παρακωλύει τὴν ἐλευθέραν λειτουργίαν τῆς φύσεως*»²⁾.

Τὰ σχετικὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα εἶναι πολλά· θὰ περιορισθῶ ὅμως ἐνταῦθα εἰς ἐκεῖνα, ὅπου ἐνεργεῖ τὴν ἀπόδесιν ὁ ἴδιος ὁ σύζυγος, ἢ χρησιμοποιοῦνται πρὸς τοῦτο τὰ εἰς αὐτὸν ἀνήκοντα ἀντικείμενα.

Στὴ γέννα ἀπάνου, ἐὰν ὁ ἄνδρας εἶναι παρών, βγάζει τὰ κουμπιά τοῦ ὑποκαμίσου του. (Πολίχνιτον Λέσβου 1955, Λ.Α. 2153 σ. 9, Π. Παπαμανώλης).

¹⁾ Περὶ παρομοίων ἐθίμων ἐπιθέσεως ἐνδυμάτων ἢ ἄλλων ἀντικειμένων τοῦ συζύγου ἐπὶ τῆς ἐπιτόκου παρ' ἄλλοις λαοῖς. βλ. E. Crawley ἔ.ἀ. σελ. 187 (νῆσοι τοῦ Πάσχα) καὶ P. Sebilot: *Le paganisme contemporain chez les peuples celto-latins* (Paris 1908) σ. 26-7 (Ἰρλανδία).

²⁾ Βλ. Λαογραφίαν ΣΤ' σελ. 322 (=Λαογρ. Σύμμ. Β' σελ. 299), ὅπου καὶ περιπτώσεις ἀντιστοίχων μαγικῶν ἐνεργειῶν παρὰ τοῖς ἀρχαίοις καὶ νεωτέροις λαοῖς (σελ. 321-325). Καταδέσμους τοκετοῦ ἐγνώριζον καὶ κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους (πρβλ. Φ. Κουκουλέ: «Μεσαιωνικοὶ καὶ Νεοελληνικοὶ κατάδεσμοι» ἐν Λαογραφία, τόμ. Θ' 1926-28, σελ. 65 καὶ 473).

Ξεκουμπώνουν τυχόν κουμπωμένα ξσώρουχα και εξώρουχα, πὸν ἀνήκουν στὸν σύζυγο. (Χιονιάδες Κονίτσης 1953, Δ/λος Στέφ. Ζωγράφος).

Διὰ τὰ γεννήση εὐκολα ἢ σύζυγος, ἐπιβάλλουν εἰς τὸν σύζυγον ν' ἀνοίξη (τὰ ξεκλειδώση) ὅτι ἔχει κλειδωμένα· ἤτοι μπαούλα, ντουλάπες, κιβώτια, κασέλες καὶ δωμάτια. (Ἀσημοχώρι Κονίτσης 1953, Δ/λος Δούτσης)¹⁾.

Ἐάν δὲν ξελευτερωθῇ ἡ γυναίκα σὲ 24 ὥρες, τότε ὁ σύζυγος ρίχνει μιὰ ἢ δυὸ κλειδαριές κλειδωμένες στὴ φωτιὰ τὰ χαλάσουν, γιὰ τὰ χαλάση κ' ἡ γυναίκα, ν' ἀνοίξη, τὰ βγῇ τὸ μικρὸ. (Πιστεύουν πὸς ἡ γυναίκα δὲν «ἀποκτάει» εὐκολα, γιὰ εἶναι κλειδωμένη ἀπὸ κάποιον πὸν τὴ μισοῦσε). (Ἀηδονοχώρι Κονίτσης 1953, Δ/λος Ν. Παπανικολάου).

Ἐὐταν ἡ γυναίκα δυσκολεύεται τὰ γεννήση, ἀνοίγουν τὰς [παγκομεριές (= ἀποθῆκες σιτηρῶν) καὶ πετοῦν τὰ ποδήματα τοῦ συζύγου ἔξω, διότι νομίζουν πὸς ἔτσι εὐκολύνεται ὁ τοκετός. (Μαριτσὰ Ρόδου 1937, Λαογραφία τόμ. ΙΑ', σ. 568, Α. Βρόντης).

Ἐὐταν δυσκολευόταν ἡ γέννα... ἔπιαναν τὸν πατέρα καὶ τοῦ ἔβγαζαν τὰ σιβάνια (=ποδήματα) γιὰ τὰ γοργοβγῇ καὶ τὸ παιδί. (Γόρτυς Κρήτης 1952, Λ.Α. 1693 σ. 14, Ἐμμ. Χριστοδουλάκης).

Ἐποσυνδέουν (λύνουν) τὸ ὄπλο ἢ τὰ ὄπλα, πὸν ἀνήκουν στὸν σύζυγο. (Χιονιάδες Κονίτσης 1953, Δ/λος Στέφανος Ζωγράφος).

Γιὰ τὰ κἀνη εὐκολη τὴ γέννα τῆς γυναίκας του, ὁ ἄντρας κοίταζε τὸ τουφέκι του· ἂν ἦταν ἐμωσμένο (=γεμάτο) πυροβολοῦσε καὶ τ' ἄδειαζε. (Φάρασα Καπαδοκίας, Κέντρον Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, Χ/φα Δ. Λουκοπούλου).

Κατὰ τὴν ὥραν τοῦ τοκετοῦ ἐπικρατοῦσε ἄλλοτε ἡ συνήθεια: ὁ σύζυγος μὲ φίλους του ἔπαιρναν τὰ ὄπλα τους, καὶ ἰστάμενοι εἰς μίαν γωνίαν τῆς οἰκίας ἐπυροβολοῦσαν στὸν ἀέρα, γιὰ τὰ τρομάξῃ τὸ παιδί καὶ τὰ βγῇ. (Χέρσον Κιλκίς 1953, Μαργαρίτα Ἐλευθεριάδου, μαθήτρια Σχολῆς Μαιῶν).

Αἱ δύο τελευταῖαι περιπτώσεις, ἐκτὸς τῆς ἀποσκοπούσης εἰς τὴν ἀπόδραση ἐνεργείας των (ἀπογέμισις ὄπλου), στηρίζονται καὶ εἰς τὸ στοιχεῖον τοῦ ἐκφοβισμοῦ ἢ τοῦ τρόμου, τὸν ὁποῖον δύνανται τὰ ἐπιφέρουν εἰς τὰ κακὰ πνεύματα τὸ ὄπλον καὶ ὁ πυροβολισμός. Χαρακτηριστικὴ εἶναι σχετικὴ πληροφορία ἐκ Κρήτης, κατὰ τὴν ὁποίαν: Στὸ κρεβάτι τῆς ἐπιτόκου κρεμοῦν πολεμικὸν ὄπλον, τὰ διώχνη τὰ κακὰ πράγματα (sic) πὸν ἐμποδίζουν τὸν τοκετόν. (Μύρτος Ἱεραπέτρας 1952, ΛΑ. 1789Α

¹⁾ Ἐποχρεώσεις τοῦ συζύγου, παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς, τὰ μὴ δένη δεσμούς ἢ κόμβους καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἐγκυμοσύνης τῆς συζύγου του, βλέπε παρὰ J. G. Frazer, The Golden Bough, τόμ. ΙΙΙ σελ. 294 - 295.

σελ. 43, Α. Παπαδημητρώπουλος)¹⁾. Ἐξιοσημείωτος εἶναι πάντως καὶ ἡ φυσικὴ αἰτιολογία, τὴν ὁποίαν δίδουν εἰς τὴν ἐνέργειαν τοῦ πυροβολισμοῦ, « *να τρομάξῃ τὸ παιδί καὶ να βγῆ* », ἂν καὶ πρέπει νὰ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν ὅτι ἡ ἐπίτοκος καὶ οὐχὶ τὸ βρέφος τρομάζει ἐκ τοῦ αἰφνιδίου θορύβου²⁾.

Ἀναγράφω τελευταίαν μίαν ἐνέργειαν, ἣτις δύναται μὲν νὰ ὑπαχθῇ εἰς τὰς μαγικὰς πράξεις τῆς ἀποδέσεως, εἶναι ὅμως χαρακτηριστικὴ καὶ ἰσχυρῶς ἀντιπροσωπευτικὴ τῶν ἐξεταζομένων ἔθιμων ἀρρενολογείας:

Ἐκ προσωπικῆς πείρας καὶ κατὰ τὴν παρουσίαν μου εἰς τέσσαρας τοκετοὺς τῆς συζύγου μου, ἡ ἔμπειρος μαῖα (πρακτικὴ), ἡ παρισταμένη καὶ αὐτοὺς, μοὶ συνίστα διαρκῶς νὰ μὴ κάθημαι κάτω, ἀλλὰ νὰ ἴσταμαι ὄρθιος κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ τοκετοῦ. (Ἡλιοχώρι Ζαγορίου Ἡπείρου 1953, Δ/λος Μιχαὴλ Πασχάλης).

Θεωρῶ ἀποδεικτὴν τὴν ζητούμενην ἐνταῦθα ὄρθιαν στάσιν τοῦ συζύγου, ἐπειδὴ αὕτη ἐν σχέσει μὲ τὴν στάσιν τοῦ καθημένου, εἶναι ἐλευθέρη καὶ λυτή. Εἶναι γνωστὸς ὁ μῦθος περὶ τῆς γεννήσεως τοῦ Ἡρακλέους ἐκ τῆς Ἀλκμήνης, τὴν ὁποίαν πρὸς χάριν τῆς Ἥρας παρημπόδιζον αἱ Μοῖραι κρατοῦσαι συμπεπλεγμένας τὰς χεῖρας ἐπὶ τῶν γονάτων, καὶ ἐπομένως καθήμεναι³⁾. Ἐπίσης γνωστὴ εἶναι καὶ ἡ σήμερον ἰσχύουσα ἀπαγόρευσις, καθ' ἣν δὲν πρέπει νὰ κάθηνται μὲ συμπεπλεγμένους τοὺς δακτύλους⁴⁾. Ὁ ἀνὴρ λοιπόν, εἰς τὸ ἀνωτέρω παράδειγμα, ἰστάμενος ὄρθιος ἐνεργεῖ ὁμοιοπαθητικῶς ἐπὶ τῆς καθόδου καὶ εὐχεροῦς ἐξωθήσεως τοῦ τέκνου του ἀπὸ τὸ σύζυγον σῶμα⁵⁾.

1) Ὁ πυροβολισμὸς ἀπομακρύνει τὰ βλαπτικὰ δαιμόνια, ὄχι μόνον διὰ τὸ φονικόν του ἀποτέλεσμα, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν τρομακτικόν του θόρυβον. Συγκαταλέγεται καὶ οὗτος μεταξὺ τῶν ποικίλων ἀποτρεπτικῶν θορύβων, οἵοι οἱ κωδωνισμοί, τὰ κτυπήματα, αἱ θραύσεις ἀγγείων κλπ. (βλ. σχετικῶς: Ν. Γ. Πολίτου. Τὸ ἔθιμον τῆς θραύσεως ἀγγείων κατὰ τὴν κηδεῖαν, Λαογρ. Σύμμ. Β', ἰδίᾳ εἰς τὰς σελίδας 280-281). Κωδωνοκρουσίας πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ τοκετοῦ εἰς διαφόρους εὐρωπαϊκούς λαοὺς ἀναφέρει ὁ Γάλλος λαογράφος Paul Sebillot, ἐνδιαφέρουσαν δ' ἡμᾶς ἐνταῦθα δύο ἀναγραφόμεναι περιπτώσεις: ἐν Νεαπόλει, ὅπου « *ὁ σύζυγος ἐπιφορτίζεται συγνάκις τὸν ῥόλον αὐτόν* » καὶ ἐν Πορτογαλίᾳ, ὅπου « *ἐὰν ὁ κρούων τὸν κώδωνα εἶναι ὁ σύζυγος, ὀφείλει νὰ κρατῇ τὸ σχοινίον διὰ τῶν ὀδόντων του* ». (Le paganisme etc σελ. 27).

2) Πρβλ. καὶ Ξενοφ. Κ. Ἀκογιλον: Λαογραφικὰ Κοτυώρων (Ἀθήνα 1939) σ. 125.

3) Παρὰ Ν. Γ. Πολίτη: Ὁκυτόκια (Λαογραφία ΣΤ' σελ. 321-322, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία).

4) Αὐτόθι σελ. 322.

5) Ἀναφέρω ἐνταῦθα παρόμοιον ἔθιμον ἰθαγενῶν τῆς Αὐστραλίας, εἰς τὸ ὅποιον ὁ σκοπὸς τοῦ εὐχεροῦς τοκετοῦ καθορίζεται σαφέστερον. « *Ἐπὶ ἰσχυρᾶς δυστοκίας, ὁ σύζυγος περιπατεῖ μίαν ἢ δύο φορὰς πέραν ἀπὸ τὸν χῶρον τῆς μητρός, καὶ τοῦτο διὰ νὰ παρασύρῃ πρὸς αὐτὸν τὸ ἔμβρυον, νὰ τὸν ἀκολουθήσῃ* » (E. Crawley ἔ. ἀ. σελ. 187).

γ'. Ἀπομάκρυνσις τῶν ἀντικειμένων τοῦ συζύγου

Εἶναι ὅλως περίεργος ἢ ἀντίθετος πρὸς τὰ προηγούμενα συμπεριφορὰ τῶν τικτουσῶν ἀπέναντι τοῦ συζύγου των, τὸν ὁποῖον κατὰ τὴν κρίσιμον στιγμὴν τῶν ἰσχυρῶν πόνων καὶ τῆς ἐξωθήσεως δὲν θέλουν νὰ βλέπουν οὔτε νὰ σκέπτονται. Τὰ ἀντικείμενα τοῦ συζύγου (ἐνδύματα, ὑποδήματα κλπ.), τὰ ὁποῖα πρὸ καὶ μετὰ τὸν τοκετὸν θεωροῦνται προστατευτικὰ ἢ πολύτιμα, κατὰ τὴν στιγμὴν τῆς ἐξωθήσεως κρίνονται ἀποδιοπομπαῖα.

Παραθέτω τὰς σχετικὰς νεοελληνικὰς εἰδήσεις.

Τὴν στιγμὴν ἐκείνην (τοῦ τοκετοῦ) δὲν πρέπει ἡ γυναῖκα νὰ βλέπη οὐδὲν ἐνδυμα ἢ σημάδι τοῦ ἀνδρός της. (Κρουόβρουση Ἐλασσῶνος 1953, ΛΑ 1971 σελ. 13 Κ. Τσέλιος). — Μιὰ πὺν κοιλοπόναε στὴν Πεσσάδα (χωριὸ τῆς Λιβαθοῦς) δὲ μποροῦσε νὰ ὑποφέρει νὰ βλέπη τὸ βρακὶ τοῦ ἀντρός της καὶ φώναζε: *Βγάρτε το, νὰ μὴν τὸ βλέπω!* (Κεφαλληνία, πληροφορία 1954) — Σὲ περίπτωσι δυστοκίας... πετοῦν ἔξω τὰ σιβάγια (=ὑποδήματα) τοῦ ἀντρός της. (Κοντομαρὶ Χανίων Κρήτης 1952, Λ. Α. 1778 σελ. 12, Λ. Μαυριδάκης). — Γενικὰ δὲν πρέπει νὰ βρῖσκειται στὸ δωμάτιο τοῦ τοκετοῦ ὁτιδήποτε ἀνήκει στὸν σύζυγο. (Χιονιάδες Κονίτισης 1953, Δ/λος Στ. Ζωγράφος). — *Ὅταν τυρανᾶται ἡ γυναῖκα, βγάνουνε τὰ σιβάγια τ' ἀντροῦς της ὄξω, γιὰ νὰ γεννήσῃ πλιὰ εὐκολα.* (Λατοῖδα Κρήτης 1939, ΛΑ. 1381 Β' σ. 152, Μαρία Λιουδάκη). — *Τὴν ὥρα πὺν κοιλοπονᾶ ἡ γυναῖκα, βγάνουν ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι τὰ σιβάγια τ' ἀντρός της.* (Μάκρες Γόρτυνος Κρήτης 1952, ΛΑ. 1792 σ. 6, Κ. Κουρτικάκης). — ... *Τὴν ὥρα τοῦ πόνου πετοῦν τὰ σιβάγια τοῦ συζύγου ἔξω, βγάζουν τῆς ἐπιτόκου τὰ βραχιόλια καὶ δαχτυλίδια.* (Νεοριανὰ Χανίων 1952, ΛΑ. 1779, 7-8 Ὀλγα Κουνδούρου). — *Βγάζουν τὰ σιβάγια τοῦ ἀνδρός ἔξω ἀπὸ τὴν αἴθουσα τοῦ τοκετοῦ, ἴσως, ὅπως μοῦ εἶπαν, ἀπὸ θυμὸ ἢ γιὰ νὰ τιμωρήσουν τὸν ἄνδρα, πὺν εἶναι συνυπεύθυνος καὶ ὅμως δὲν ὑποφέρει αὐτός. Τὸ ἔθιμο αὐτὸ τείνει νὰ ἐξαλειφθῇ.* (Κρουσῶνας Ἡρακλείου 1955, Δ/λος Κωνσταντῖνος Μανουράς).

Καὶ ἐπεισοδιακῶς: — *«Βγάλετε ὄξω τὸ σιβάγι τοῦ ἀντρός μου», φωνάζει ἡ γυναῖκα πρὶν γεννήσῃ, μὲ τοὺς πόνους. Κι' ὕστερα λέει: «Βάλετέ το πάλι μέσα».* (Γδόχια Ἱεραπέτρας Κρήτης 1952, ΛΑ. 1788, 12 Ἐμμ. Παπαμιχαλάκης). — *Ἡ ἴδια ἡ γυναῖκα φωνάζει τὴν ὥρα πὺν πονάει: «Βγάλτε του τὰ παπούτσια ἔξω, νὰ μὴν τὰ βλέπω», ἐνῶ, μόλις ἀπογεννήσῃ καὶ συνέλθῃ, λέει: «Προσέχτε, νὰ μὴ χαθοῦν τὰ παπούτσια».* (Χιονιάδες Κονίτισης 1953, Δ/λος Στ. Ζωγράφος). Καὶ: — *Διηγοῦνται ὅτι μιὰ γυναῖκα, τὴν ὥρα πὺν γεννοῦσε, εἶδε τὰ τσαρούχια τ' ἀντρός της κι' εἶπε: «Πάρτε τὰ τσαρούχια του ἀπὸ δῶ, δὲ θέλω νὰ τὰ βλέπω». Ἀλλὰ μόλις ἐγέννησε, τ' ἀποζήτησε κι' εἶπε: «Φέρτε τὰ τσαρούχια τ' ἄντρα μου, γιὰτὶ θέλω νὰ τὰ βλέπω».* (Μόλιστα Κονίτισης 1953, Δ/λος Ἰω. Γέγιος).

Διὰ τὴν ἀπομάκρυνσιν τῶν ὑποδημάτων τοῦ συζύγου ἐκ τοῦ δωματίου τοῦ τοκετοῦ, δυνάμεθα καὶ εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν νὰ δεχθῶμεν τὴν ἀποδεικτικὴν προᾶξιν, ἐφ' ὅσον ἔχομεν καὶ τὰ παραδείγματα 5 καὶ 6 τοῦ κεφαλαίου «Ἀποδέσεις» (σελ. 141) ὡς καὶ τὸ 7^{ον} τοῦ παρόντος κεφαλαίου, συνηγοροῦντα εἰς τοῦτο. Τὸ ὑπόδημα ἄλλωστε, ἐκ τῶν ἰσχυρῶς προσηροσμένων εἰς τὸ σῶμα φορητῶν εἰδῶν, μὲ τὴν γνωστὴν ἀνακούφισιν τὴν ὁποῖαν προσφέρει ἐκβαλλόμενον, ἦτο φυσικὸν νὰ χρησιμοποιηθῆ συμβολικῶς διὰ τὴν ὁμοιοπαθητικὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς ἐπιτόκου. Ἀπομένει ὁμως πρὸς ἐξήγησιν τὸ γεγονός τῆς πλήρους ἀποβολῆς τῶν ὑποδημάτων τοῦ συζύγου ἔξω τοῦ δωματίου ἢ καὶ τῆς οἰκίας, ἔτι δὲ καὶ ἡ γενικὴ ἀπομάκρυνσις τῶν ἐνδυμάτων του ἀπὸ τὰ βλέμματα τῆς τικτούσης. Ἡ πιθανωτέρα ἐξήγησις, τὴν ὁποῖαν ὑπαινίσσεται καὶ ἡ 8^η μαρτυρία, εἶναι, ὅτι ἡ τίκτουσα ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν ὠδίνων τῆς ἀποστρέφεται καὶ μισεῖ σχεδὸν τὸν κύριον ὑπεύθυνον τῆς καταστάσεώς της, τὸν σύζυγον. Ἡ θεὰ οἰουδήποτε ἐνδύματός του, καὶ δὴ ἐξ ἐκείνων τὰ ὁποῖα οὗτος ἀφαιρεῖ κατὰ τὴν συγκατάκλισιν, τὴν ἐξοργίζει. Ἀλλὰ μόλις καταπαύσουν αἱ ὠδίνες, ἐπανευρίσκει τὴν στοργὴν καὶ αἰσθάνεται ἰσχυροτέραν τὴν ἀνάγκην τῆς προστασίας τοῦ συζύγου της. Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἀναζητήσις τῶν ἐκβληθέντων ὑποδημάτων, ὅπως τὴν παρουσιάζουν τὰ εὐτράπελα παραδείγματα¹⁾.

δ'. Κτυπήματα

1. Διὰ τοῦ ὑποδήματος τοῦ συζύγου.

Ὅταν δὲ ἡ γυνὴ δοκιμάζη δυσκολίας καὶ ὠδίνας πολλὰς κατὰ τὸν τοκετόν, ὁ σύζυγός της, κατὰ προτροπὴν τῆς μαίας, τύπτει διὰ τοῦ ὑποδήματός του τὴν ἀσθενῆ τρεῖς τὰ νῶτα, ἐκφωνῶν: «Ἐγὼ σὲ φόρτωσα κι' ἐγὼ σὲ ξεφορτώνω» ἢ... «κι' ὁ Θεὸς νὰ σὲ ξεφορτώσῃ». (Μαρτυρία τοῦ περιηγητοῦ Ch. Sonnini ἐν ἔτει 1801, παρὰ Ν. Γ. Πολίτη: Λαογρ. Σύμμ. Γ' σελ. 207. Πρβλ. καὶ Λαογρ. Σύμμ. Β' σελ. 302).

Τὴν χτυπᾶνε μὲ τὸ παπούτσι τ' ἀντρός της καὶ λένε: «Ἐγὼ σὲ φόρτωσα κι' ἐγὼ σὲ ξεφορτώνω». (Πετρὶ Λέσβου 1940, ΛΑ. 1446Α σ. 149, Δ. Λουκάτος).

Τὴν κτυπᾶ [ἢ μαμμὴ ἢ ὁ σύζυγος] τρεῖς φορὲς στὴ ράχη μὲ μιὰ παπούτσα (παλιοπάπουτσο)... (Μεσαναγρὸς Ρόδου 1953, ΛΑ. 1985 σελ. 57, Γ. Μπίλλης).

Ὁ Ν. Γ. Πολίτης ἀναφέρει τὴν ὡς ἄνω χρῆσιν τοῦ ὑποδήματος διὰ τὸ κτύπημα τῆς ἐπιτόκου, οὐδὲν παρατηρεῖ περὶ ἰδιαιτέρας σημασίας αὐτοῦ. Ὑπάγει ἀδιακρίτως τὴν προᾶξιν ταύτην εἰς τὰ δι' ἄλλων μέσων (π.χ. τῆς ζώνης) καὶ κατ' ἄλλον χρόνον ἐνεργούμενα κτυπήματα ἐπὶ τῶν γυναικῶν, τὰ ὁποῖα μετὰ τοῦ Mannhardt

¹⁾ Ὁμοίως καὶ διὰ τὴν τίκτουσαν Ἑβραϊαν ἀναφέρεται ἡ σατιρικὴ παροιμία, ὅτι ἐφ' ὅσον ἐκοιλοπύνει, ἐπεκαλεῖτο τὴν Παναγίαν (— «Μέσα, Μαρία»), ὅταν δὲ ἐγέννησε, δὲν τὴν ἠθελε (— «Ἐξω, Μαρία»). Βλ. Π. Π. Μαρία ἀριθ. 1-6.

θεωρεῖ ὡς μεταβεβλημένας μορφὰς τοῦ διὰ χλωρῶν κλάδων ἀρχεγόνου κτυπήματος, ἀποσκοποῦντος εἰς τὴν μετάδοσιν τῆς γονιμοποιῦ δυνάμεως καὶ ἐπομένως εἰς τὴν ἐξασφάλισιν τῆς εὐτοκίας. (βλ. Ὁκυτόκια, Λαογραφίας ΣΤ' σ. 330=Λαογρ. Σύμμ. Β' σελ. 305)¹⁾.

Νομίζω ὅμως ὅτι πρέπει ν' ἀποδοθῆ εἰς τὸ ὑπόδημα ἡ ἰδιαιτέρα καὶ αὐτοτελῆς σημασία, τὴν ὁποίαν ἔχει ὡς κατ' ἐξοχὴν φορεὺς τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος καὶ ἐπομένως ἀντιπρόσωπος αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ ὡς «τριοδικόν» ἀντικείμενον, μεταφέρον ἐκ τῶν τριόδων τὰς κακὰς καὶ ἀγαθὰς ἐπηρείας. Εἶναι πιθανὸν τὰ διὰ τούτου κτυπήματα ἐπὶ τῆς ἐπιτόκου, ἐνεργούμενα κατ' ἀρχὴν πρὸς εὐγονίαν, νὰ συνδυάζουν μὲ μαγικὴν σκοπιμότητα καὶ τὰς δύο ὡς ἄνω ιδιότητες, ἐξασφαλίζοντα τὴν παρὰ τοῦ συζύγου βοήθειαν καὶ τὴν ἐκ τῶν τριόδων ἀγαθὴν τύχην²⁾.

2. Διὰ τῆς ζώνης τοῦ συζύγου.

Ὅταν ἡ ἐπίτοκος δυσκολεύεται νὰ γεννήσῃ... ὁ σύζυγος παίρνει τὴ ζώνη του καὶ τὴ δένει στὰ νεφρὰ λέγοντας συγχρόνως: «Ἐγὼ ποὺ σὲ φόρτωσα, δὰ σὲ ξεφορτώσω κιόλας». (Χωριὰ Μεραμπέλου Κρήτης 1937, Μανώλη Πιτυκάκη: «Γύρω ἀπὸ τὸν τοκετό». Περιοδ. Δρῆρος, Νεάπολις Κρήτης, ἔτος Α' σ. 102).

Ὅταν τυραννιέται νὰ γεννήσῃ ἡ γυναίκα, λένε οἱ ἄλλες στὸν ἄντρα της: Ἐξέζωσον! Αὐτὸς βγάζει τὴ ζώνη του, πάει κοντὰ στὴ γυναίκα του, τὴ χτυπᾷ μὲ τὴ ζώνη καὶ λέει: «Ἐγὼ σ' ἐφόρτωσα, ἐγὼ σὲ ξεφορτώνω». (Ἀλάγνι Ἡρακλείου καὶ Φουρνὴ Μεραμπέλου Κρήτης 1954. Πληροφορία Κ^ας Εὐαγγελίας Φραγκάκη).

Ὁ ἄνδρας χτυπᾷ μὲ τὸ λουρί του τὴν πλάτη τῆς γυναικὸς του καὶ τῆς λέει: Ἐγὼ σὲ φόρτωσα, ἐγὼ θὰ σὲ ξεφορτώσω. (Ἀγγέρια Πάρου 1953, ΛΑ. 1956, 11 Γ. Πρωτόπαπας).

Τὴν ὥρα τοῦ τοκετοῦ, γιὰ νὰ γεννηθῆ γρήγορα τὸ παιδί, βγάζει ὁ ἄνδρας

¹⁾ Χαρακτηριστικὸν δεῖγμα συγχρόνου κτυπήματος διὰ χλωροῦ κλάδου, πρὸς μετάδοσιν τῆς γονιμοποιῦ του δυνάμεως, ἀποτελεῖ ἡ ἐκ Λέσβου κατὰ τὸ ἔτος 1940 πληροφορία μου, καθ' ἣν: *Τ'ν ὥρα ποὺ γάλλει [ὁ παπὰς] «τὰς θύρας, τὰς θύρας, ἐν σοφία πρόσχωμεν», χτυπᾷ τὴν κοιλιά τ'ς [τῆς στείρας] μ' ἓνα κουμμάτι ρουμάνι (=βάτο), γιὰ νὰ ρουμανιάσ' ἡ κοιλιά τ'ς (=νὰ μείνη ἐγκυος).* (Χωριὸν Πετρί, ΛΑ 1446 Α σελ. 120). Ἐνταῦθα ἡ λειτουργικὴ φράσις «τὰς θύρας, τὰς θύρας» ἀκούεται παρὰ τοῦ λαοῦ ὡς «τὰς στείρας, τὰς στείρας».

²⁾ Εἰς τὴν ἐρμηνείαν ταύτην δύναται νὰ προστεθῆ καὶ τὸ στοιχεῖον τῆς ἀποδέσεως ἐφ' ὅσον, ὡς εἶδομεν, τὸ κενὸν ὑπόδημα ἐπιφέρει ὁμοιοπαθητικῶς καὶ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς ἐγκύου ἀπὸ τοῦ φόρτου της. Ἀπομένει πρὸς ἐξήγησιν ἡ ἐν τῷ 3ῳ παραδείγματι ἀναγεγραμμένη προτίμησις παλαιοῦ ὑποδήματος, ἀνήκοντος πιθανῶς εἰς τὸν σύζυγον. Ἡ παλαιότης σημαίνει συνήθως ἀντοχὴν, πλήρες βίωμα καὶ δεδοκιμασμένην πείραν, στοιχεῖα κατάλληλα διὰ τὴν κατοχύρωσιν νέων ἐνεργειῶν

τῆ ζώνη του καὶ χτυπᾷ τὴ γυναῖκα του σὺς πλάτες, καὶ τῆς λέει συγχρόνως ἐπὶ τρεῖς φορές: «Ἐγὼ σέ φόρτωσα, ἡ Παναγία νὰ σέ ξεφορτώσω». (Καλὸ Χωριὸ Μεραμπέλου Κρήτης 1953, ΛΑ. 1942 σελ. 9-10 Ἑλένη Πιτυκάκη).

Παλαιότερα ὁ σύζυγος ἔβγαζε τὸ ζωνάρι του καὶ τὸ πηδοῦσε τρεῖς φορές, καὶ τὸ ἔδιδε εἰς τὴν σύζυγόν του, νὰ γεννήσῃ εὐκολα. (Χέρσον Κιλκίς 1953, Μαργαρίτα Ἐλευθεριάδου, μαθήτρια Σχολῆς Μαιῶν).

Περὶ τῶν κτυπημάτων διὰ ζώνης πρὸς εὐγονίαν διέλαβεν ἐπίσης ὁ Ν. Γ. Πολίτης εἰς τὰς προμνησθείσας μελέτας αὐτοῦ. Ἡ χρησιμοποίησις τῆς ζώνης ἢ τοῦ «λουρίου» ὡς ὀργάνων κτυπήματος ἐνθυμίζει καὶ τὰς ἀναγραφόμενας ἐκεῖ ἀρχαίας μαστιγώσεις¹⁾.

Ὡς φαίνεται ὅμως καὶ ἐκ τοῦ τελευταίου ὡς ἄνω παραδείγματος, ἡ ζώνη δὲν εἶναι πάντοτε μαστιγωτικὸν ἢ τυπτικὸν ὄργανον, ἀλλὰ καὶ μαγικῶς περιζωστικόν. Κατὰ μαρτυρίαν τοῦ Πλινίου (1^{ος} αἰ. μ.Χ.) ἡ χρησιμοποίησις τῆς ζώνης τοῦ συζύγου ἐγένετο κατὰ τρόπον ἥρεμον καὶ συμβολικόν: «Ἐπιταχύνει τὸν τοκετὸν ὁ ἀνὴρ ἐκ τοῦ ὁποίου συνέλαβεν ἡ γυνή, ἐὰν λύσας τὴν ζώνην του περιζώσῃ τὴν γυναῖκα, καὶ ἔπειτα τὴν λύσῃ λέγων, ὅτι ὁ ἴδιος ὅστις τὴν ἔδεσε θὰ τὴν λύσῃ»²⁾.

Ὅμοιαν συμβολικὴν περίζωσιν πρὸς εὐτοκίαν ἐνήργουν καὶ οἱ Βυζαντινοί: «Περίεβαλλον τὴν κοιλίαν [τῆς δυστοκούσης] διὰ ζώνης, δι' ἧς εἶχον περιζώσει κίονα ἐκκλησίας». (Φ. Κουκουλέ, Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς τόμ. Δ', Athènes 1951, σελ. 24). Δὲν μαρτυρεῖται ἂν ἡ ζώνη αὕτη ἀνήκεν εἰς τὸν σύζυγον, εἶναι ὅμως χαρακτηριστικόν, ὅτι εἰς ὁμοίας νεοελληνικὰς περιπτώσεις, ὡς «ἱερά» ἢ «ἁγιασμένη» ζώνη χρησιμοποιεῖται ἡ ζώνη τοῦ ἱερέως, δηλ. ἱεροῦ ἀλλὰ ἄρρενος προσώπου³⁾. Χρησιμοποιεῖται βεβαίως καὶ πᾶσα ἱερά ζώνη, οἷα ἡ τῆς εἰκόνας τῆς Θεοτόκου («τῆ Παναγίας τὸ ζωνάρι») ⁴⁾ ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς περιπτώσεις αὐτὰς ἔχομεν συνήθως παρέμβασιν τοῦ συζύγου:

Μιὰ οἰκογένεια διατηροῦσε στὸ χωριὸ μιὰ ζώνη, ποὺ τὴν ἔλεγαν «ζώνη τῆς Παναγίας». Τὴν εἶχαν, λέει, φέρει ἀπὸ τὴν Αἴγυπτο κ' ἦταν λειτουργημένη 40 μέρες

¹⁾ Βλ. «Ὁκυτόκια» (Λαογραφία ΣΤ' 330-335 = Λαογρ. Σύμμ. Β σελ. 305-306).

²⁾ «Partus adcelerat hic mas, ex quo quaeque conceperit, si cinctu suo soluto feminam cinxerit, dein solverit adjuncta precatione se vinxisse, eundem et soluturum, atque abierit». (Nat. Hist 28,42). Πρβλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου Ὁκυτόκια. (Λαογραφίας ΣΤ' 326 = Λαογρ. Σύμμ. Β' σελ. 303) καὶ Γ. Κ. Σπυριδάκη: Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν κλπ. ἔθιμα τῶν Βυζαντινῶν ἐκ τῶν ἀγιολογικῶν πηγῶν. Ἐπετηρ. Λαογρ. Ἄρχ. τόμ. Ζ' (1953) σ. 108.

³⁾ [Ζωννύουσι τὴν δυστοκούσαν] διὰ τινος ἐκκλησιαστικῆς ζώνης ἱερέως. Πόντος 1896, ΛΑ. 242, 168, Ε. Παπανασιάδης. Βλ. καὶ Φ. Κουκουλέ ἔ.α. σελ. 24, ὑπόσημ. 5.

⁴⁾ Βλ. Ε. Ἀκογλου Λαογραφικὰ Κοτυώρων, σελ. 126. Ἐπίσης καὶ ἐν Κρήτῃ.

στην εκκλησιά. Τὴν ὥρα τοῦ τοκετοῦ ὁ σύζυγος πῆγαινε καὶ ζητοῦσε τὴ ζώνη, τὴν ἔδινε στὴ γυναίκα του νὰ ζωστῆ, ὥσπου νὰ καλογεννήση. (*Αηδονοχώρι Κονίτσης 1953, Δ/λος Ν. Παπανικολάου)¹⁾.

Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία, ὅτι ἡ μαγικὴ σημασία τῆς λυομένης ζώνης εἶναι κυρίως ἀποδεικτὴ. Εἰς ὅσας περιπτώσεις χρησιμοποιεῖται αὕτη, ἀποβλέπει εἰς λύσιν δεσμῶν εἴτε στειρώσεως²⁾, εἴτε δυσκόλου τοκετοῦ, ὡς ἐνταῦθα. Ὁ ἀφαιρῶν τὴν ἰδικὴν του ζώνην σύζυγος, ἀσχέτως τῆς χρησιμοποίησεως αὐτῆς εἰς κτυπήματα ἢ διασκελισμούς, ὡς εἰς τὰ ἀναγραφέντα παραδείγματα, προβαίνει κατ' ἀρχὴν εἰς συμβολικὴν δι' αὐτῆς λύσιν τῶν κωλυόντων τὸν τοκετὸν δεσμῶν. «Ξεζώσου», τοῦ παραγγέλλουν ἐν χορῶ αἱ παριστάμεναι γυναῖκες, ἐν Κρήτῃ. Ἐνταῦθα καὶ χωρὶς ἐντολῆν, ἢ οἰαδήποτε χρῆσις τῆς ζώνης προϋποθέτει ἀφαίρεσιν αὐτῆς ἀπὸ τοῦ σώματος τοῦ φοροῦντος³⁾. Εἶναι λοιπὸν εἰς τὴν βάσιν τῆς ἀπαλλακτικῆς τῶν ἐμποδίων ἢ ἐνέργειας αὕτη τοῦ συζύγου, καθισταμένη ἔπειτα καὶ γονιμοποιός, διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τῆς ζώνης εἰς κτυπήματα καὶ μαστίγωσιν. Ἡ συνοδεύουσα τὰς ἐνεργείας ταύτας ἐπὶ «*Ἐγὼ σὲ φόρτωσα, ἐγὼ θὰ σὲ ξεφορτώσω*» δεικνύει συγχρόνως τὴν ὁμολογίαν τῆς εὐθύνης τοῦ συζύγου διὰ τὴν ἐγκυμοσύνην, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐκ ταύτης ἀρμοδιότητά του νὰ ἐπέμβῃ πρὸς εὐκόλον τοκετόν.

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Πλινίου ἀναφερομένην ἐνέργειαν καὶ ἐπὶ τῆς, ὅπου τὴν λύσιν τοῦ συζύγου ἀκολουθεῖ περίζωσις καὶ ἔπειτα πάλιν λύσις τῆς συζύγου, ἐκεῖ ἡ πράξις τῆς ἀποδέσεως μεταφέρεται καὶ ἐκτελεῖται ἐπὶ τοῦ σώματος αὐτῆς τῆς γυναικός.

Ἀξιοπρόσεχτος εἶναι εἰς τὰ ἐκτεθέντα παραδείγματα καὶ ἡ ἐναλλαγὴ τῶν σημείων ἐπὶ τοῦ σώματος τῆς ἐπιτόκου, τὰ ὅποια κτυπᾷ ὁ σύζυγος. Ἡ «πλάτη» εἶναι φυσικῶς δεκτικὴ κτυπημάτων, τὰ «νεφρὰ» ὅμως εἶναι ἡ βιβλικὴ «ὄσφυς», ἧτις δύναται νὰ θεωρηθῆ καὶ ἔδρα τῆς κνήσεως ἢ γονιμοποιήσεως τῆς γυναικός. Τὰ ἐπ' αὐτῆς κτυπήματα τοῦ κρητικοῦ παραδείγματος ἔχουν πιθανῶς σχέσιν μὲ τὴν ἐκ τοῦ μέρους ἐκεῖνου ἀρχικὴν λύσιν τῆς παρθενικῆς ζώνης⁴⁾.

¹⁾ Τοιαῦται χρησιμοποίησις ἱερῶν ζωνῶν πρὸς εὐτοκίαν ἀναφέρονται καὶ εἰς τὰ ἔθιμα τῶν Δυτικῶν χριστιανικῶν λαῶν. (Βλ. P. Sebillot: *le Paganisme etc*, σελ. 25 καὶ A. Van Genep: *Manuel* κτλ. Α'1 σελ. 116), ὡς ἐπίσης καὶ τῶν Ἑβραίων. (Βλ. R. Roussel: *Le pèlerinage à travers les siècles* (Paris 1954) σελ. 216.

²⁾ Βλ. Γ. Κ. Σπυριδάκη, ἐνθ' ἀν. σελ. 106 - 107.

³⁾ Τὸ αὐτὸ ἰσχύει καὶ δι' οἰανδήποτε ἄλλην ζώνην (ἱερὰν κλπ.), τῆς ὁποίας γίνεται χρῆσις. Ὑποτίθεται ὅτι αὕτη ἐλύθη ἀπὸ κάποιον σῶμα.

⁴⁾ Σχετικὴ εἶναι καὶ ἡ ὑπὸ τοῦ Crawley ἀναγεγραφομένη περίπτωσις, καθ' ἣν εἰς τὴν Κεντρικὴν Αὐστραλίαν, ὅταν ὁ τοκετὸς εἶναι δυσχερής, λαμβάνουν τὴν ζώνην τοῦ συζύγου καὶ τὴν δένουν περὶ τὸ στῆθος τῆς ἐπιτόκου (ἐ. ἀ. σελ. 187).

Μίαν ἄλλην ἐκτεθεῖσαν ἐνέργειαν τοῦ συζύγου, ἥτοι τὸν διασκελισμὸν τῆς προοριζομένης διὰ τὴν σύζυγον ζώνης, θὰ προσπαθήσωμεν νὰ ἐξηγήσωμεν εἰς τὰ ἐπόμενα παραδείγματα.

ε'. Διασκελισμοὶ

Κατὰ τὴν ὥραν τῶν ὠδίνων ὁ σύζυγος ἐπιβάλλεται νὰ πηδήσῃ τρεῖς φορές ἐπάνω ἀπὸ τὴν κοιλίαν τῆς ἐπιτόκου. (Καλὸς Ἀγρὸς Δράμας 1953, Εὐαγγελία Χατζηαθανασίου, μαθήτρια Σχολῆς Μαιῶν).

Ὅταν ἡ γυναῖκα πονᾷ, βάζουν τὸν σύζυγό της νὰ τὴν δρασκελίσῃ, γιὰ νὰ βγῆ τὸ παιδί εὐκολώτερα. (Αἰγιαλεία 1953, Στέλλα Γαλάνη, μαθήτρια Σχολῆς Μαιῶν).

Ὅταν ἡ ἔγκυος γυναῖκα ἐδυσκολεύετο νὰ γεννήσῃ, ἐκαλεῖτο ὁ ἄνδρας της, καὶ ἡ μαμμη τὸν ἔβαζε νὰ περάσῃ πάνω της (νὰ πηδήσῃ). Πρόσφυγες Σεβαστείας 1953, (Λ.Α. 1824, 8 Ἀνατολὴ Ἰωαννίνων, Ν. Πελέσης).

Ἐὰν δυσκολεύεται νὰ γεννήσῃ ἡ γυναῖκα, καὶ ἔχουν τὴν γνώμη ὅτι αἰτία τῆς δυσκολίας εἶναι ὁ ἄνδρας της... τὸν βάζουν καὶ περνᾷ ἀπὸ ἐπάνω της τρεῖς φορές. Ἔτσι ἐλευθερώνεται. (Καπνόφυτον Σερρών 1954, ΛΑ. 2058, 4 Ἰωάνν. Καροῦντζος).

Ἡ τελευταία μαρτυρία παρέχει συγχρόνως καὶ ἐξήγησιν τῆς εὐτοκικῆς ταύτης ἐνεργείας τῶν διασκελισμῶν. Πρόκειται, κατὰ τὴν λαϊκὴν ἀντίληψιν, περὶ ἐπανορθωτικῆς ἐνεργείας καὶ ἐπομένως ἀποδευτικῆς. Εἶναι γνωστόν, ὅτι εἰς πλείστας περιπτώσεις δὲν ἐπιτρέπεται νὰ «δρασκελίξῃ» ἢ νὰ «πηδᾷ» ἢ νὰ «πατῆ» κανεὶς ἄτομον, τὸ ὁποῖον εὐρίσκεται ἐξηπλωμένον. Ἄν ἐκ λάθους τὸ διασκελίσῃ, θὰ πρέπη νὰ ἐπαναλάβῃ ἐπίτηδες τὴν πράξιν αὐτήν, διὰ νὰ προλάβῃ καὶ ἐξουδετερώσῃ τὸ κακόν¹⁾.

Ἰδιαιτέρως διὰ τὴν ἔγκυον, ἡ ἀπαγόρευσις τοῦ διασκελισμοῦ καὶ αἰ ἐκ τῆς παραβάσεως αὐτῆς συνέπειαι εἶναι σοβαραί:

Πολὺ κακὸν ἦτο νὰ διασκελίσῃ τις ἔγκυον γυναῖκα, ἔστω καὶ καθημένην, ἐξηπλωμένους δ' ἔχουσαν τοὺς πόδας· τοῦτο ἔφερε δυστοκίαν· ἰδίως δ' ἦτο ἐπικινδυνωδέστατον διὰ τὸ τέκνον, ὅπερ θ' ἀπεπνίγετο κατὰ τὸν τοκετόν. Ὁ ἀπρόσεκτος διασκελιστὴς ὑπεχρεοῦτο νὰ ξαναδιασκελίσῃ ἀντιθέτως· τοῦτο ἐμετρίαζε κάπως τὸ κακόν. (Δημ. Γρ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων. Τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1896 σελ. 62).

Ὅταν [ἡ γυναῖκα] εἶναι ἔγκυος, ἂν τὴ διασκελίσῃ κανεὶς, βγαίν' ἀνάποδα τὸ παιδί. Ἡ πρέπη νὰ τὴν περάσ' τρεῖς φορές. (Ἀγία Ἄννα Εὐβοίας 1942, ΛΑ. 1479 Γ' σ. 59, Μαρία Ἰωαννίδου).

¹⁾ Βλ. σχετικὰς, ἐλληνικὰς καὶ ξένας δοξασίας, παρὰ Ν. Γ. Πολίτη: Μετεωρολογικοὶ μῦθοι. Λαογρ. Σύμμ. Γ' (1931) σελ. 31-32, ὅπου ὁ διασκελισμὸς θεωρεῖται ἐνέργεια ὑβριστικῆ.

«*Ἴσως νὰ ἔν παιτεμέντσα ἀσ' σὸν ἄντραν ἀτς*», δηλ. ἴσως νὰ τὴν ἔχη δρασκελίσει ὁ ἄντρας της, πὸν σηκωνόταν νωρίτερα τὸ πρωί, γιὰ νὰ πάη στὴ δουλειά του, μὴ ἔχοντας χῶρο νὰ περάση, καὶ τῆς ἤρθε κακό. (Ξενοφ. Ἔργοι, Λαογραφικὰ Κοτυώρων, σ. 125).

Ἀκόμη καὶ ὁ ὑπὸ ζῶου διασκελισμὸς τῆς ἐγκύου ἠδύνατο νὰ ἔχη συνεπείας:

«*Ὅταν κύων ἢ γαλῆ διασκελίση ἔγκυον, κινδυνεύει αὕτη ν' ἀποθάνῃ, ἐὰν μὴ συλλαβόντες τὸ ζῶον φέρωσιν ἐκ νέου ἄνωθεν αὐτῆς*. (Κρήνη Ἐρυθραίας Μ. Ἀσίας 1889, ΛΑ. 312, 35, 11 Ἄντ. Γ. Πουλάκης).

Ἐπίσης προσέχει (ἢ ἔγκυος), *ὅταν κάθεται καὶ ἔχη ἀπλωμένες τὶς ἀρίδες της, νὰ μὴν περάση ἀπὸ πάνω της σκύλος ἢ γάτος, διότι, ὡς νομίζουν, τὸ παιδί στὴν κοιλιά τῆς μάννας τότε γυρίζει ἀνάποδα καὶ δυσκολεύεται ὁ τοκετός*. (Σάμος 1956, Λαογραφία, τόμ. ΙΣΤ', σ. 215, Ἀναστ. Βρόντης)¹⁾.

Φαίνεται ὅμως ὅτι ἡ ἐνέργεια τοῦ διασκελισμοῦ δὲν εἶναι μόνον ἐπανορθωτικὴ ἀλλὰ καὶ μαγικῶς γονιμοποιητικὴ. Χαρακτηριστικὰ εἶναι τὰ παραδείγματα διασκελισμοῦ στείρων γυναικῶν, ἐνεργουμένου εἴτε ἐπ' αὐτῶν ὑπὸ ἄλλου προσώπου, εἴτε ὑπὸ τῶν ἰδίων ἐπὶ ἄλλου πράγματος.

Στὸ Ζαγόρι Ἡπείρου, ἂν μιὰ δὲν ἀποχτιάη παιδιά, παρακαλεῖ μιὰ ἄλλη ἔγκυο νὰ τὴν πηδήσῃ τρεῖς φορές, μόλις γεννήσῃ καὶ πρὶν κατακλιθῆ. (ΛΑ. 1571 σελ. 299 Δ. Παπᾶ, 1940).

Ἐν Πύργῳ τῆς Ἠλείας μία γυνή, ἵνα ἀποκτήσῃ τέκνον, ὑπεχρεώθη νὰ διασκελίση τεσσαρακοντάκις τὴν ἀνεστραμμένην πυροσιάν, μετὰ τοῦ ἄνωθεν αὐτῆς ἀνηρημένου ξυλοκτένου τοῦ ἐργαλειοῦ. (Λαογραφία, τόμ. Ε' (1915) σελ. 409, Θ. Ι. Ἀθασόπουλος).

Μεταξὺ ἀποδεσμευτικῆς καὶ γονιμοποιῦ ἐνεργείας εἶναι καὶ ἡ ἐκτεθεισα ἐν σελίδι 146 πρᾶξις, ὅπου ὁ σύζυγος πρὶν ἢ παραδώσῃ εἰς τὴν ἐπίτοκον τὴν ζώνην του, τὴν ἐπήδα τρεῖς φορές. Πρὸς τὴν γονιμοποιὸν ἐπίδρασιν τῶν πηδημάτων τούτων, εἴτε πρὸς εὐτοκίαν εἴτε πρὸς παιδοποιίαν, δὲν φαίνεται νὰ εἶναι ξένη καὶ ἡ κυρία σωματικὴ ιδιότης τῶν σκελῶν²⁾. Ὅπωςδήποτε, ὅπου ἐμφανίζεται ἐνεργῶν ἢ ἀποφεύγων τὴν πρᾶξιν ταύτην ὁ σύζυγος, ἡ ἐνέργειά του αὕτη δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς μία συνυπεύθυνος ἀρρενολογικὴ ὑποχρέωσις.

¹⁾ Ἀπαγόρευσις διασκελισμοῦ ὑπὸ γαλῆς, κυνὸς καὶ ἄλλων ζῶων ἀναφέρεται καὶ εἰς τὰ ἔθιμα τελευτῆς, κατὰ τὰς ὥρας τῆς προθέσεως τοῦ νεκροῦ. (Βλ. Λ. Ἀρχ. 1378 Β', 75 [Μεσσηνία], 1105, 288 [Κρήτη], 1432, 229 [Ἡπειρος], 1358, 201 [Κυδωνία Μ. Ἀσίας]. Ἐπίσης παρὰ Πολίτη: Λαογρ. Σύμμ. Γ' σελ. 3).

²⁾ Διασκελισμοὺς μὲ εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν ἀναφέρει ὁ J. G. Frazer παρὰ διαφόροις λαοῖς (The Golden Bough τόμ. III, 112 καὶ 164, 1. VIII 64 καὶ 70, 1. X, 23).

ς'. Χρήσις ὕδατος

1. Ἐπιχύσεις.

Ὅταν δυσκολεύεται ἡ γυναίκα νὰ γεννήσῃ κι' εἶναι ἐκεῖ ὁ σύζυγος, τοῦ λένε νὰ βγάλῃ τὸ σακκάκι του, κι' ἀπὸ τὸ μανίκι του χύνουν νερὸ λέγοντας: «Ὅπως χύνεται τὸ νερὸ ἀπὸ τὸ μανίκι τοῦ συζύγου, ἔτσι νὰ πέσῃ καὶ τὸ μικρό». (Γοργοπόταμος Κονίτσης 1954, Δ/λος Χαράλ. Γεωργιάδης).

Διὰ τὴν διευκόλυνσιν τοῦ τοκετοῦ, ὁ ἄνδρας πρέπει ν' ἀνέβῃ στὴν καπνοδόχο, νὰ χύσῃ νερὸ καὶ νὰ πῆ: «Ὅπως χύνεται τὸ νερὸ εὐκόλα καὶ πέφτει, ἔτσι νὰ πέσῃ καὶ τὸ παιδί». (Μαομάρι Εὐβοίας 1953, ΛΑ. 2042 σελ. 5, Ἄναστ Βλάχος).

Ἡ ἐπωδὴ ἣτις συνοδεύει τὴν ἐνέργειαν τῆς ἐπιχύσεως ὕδατος ἐπὶ τῆς τικτούσης, εἰς τὰ ὡς ἄνω παραδείγματα, δεικνύει σαφέστατα ὅτι πρόκειται περὶ ἐνεργοῦ ὁμοιοπαθητικῆς μαγείας πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ τοκετοῦ. Τὸ ὕδωρ χρησιμοποιεῖται κυρίως ἐνταῦθα ὡς ρέον ὑγρὸν, τοῦ ὁποίου ἡ εὐκόλος πτώσις θὰ ἐπιφέρῃ καὶ τὴν κατολίσθησιν τοῦ βρέφους. Ὅσον ὑψηλότερον ἀναβαίνει ὁ μέλλων νὰ ρίψῃ τοῦτο (β' παράδειγμα), τοσοῦτον τὸ μαγικὸν ἀποτέλεσμα θὰ εἶναι ἰσχυρότερον. Ἡ καπνοδόχος, καὶ τὸ «μανίκι» τῶν παρατεθέντων κειμένων ἀντιστοιχοῦσι πρὸς τὸν μητρικὸν κόλπον τῆς κατολισθήσεως τοῦ νεογνοῦ. Θὰ ἔλεγέ τις, ὅτι εἰς τὰ παραδείγματα ταῦτα ὁ σύζυγος ἐνεργεῖ συμβολικῶς, ὡς νὰ τίκτῃ ὁ ἴδιος, καὶ διὰ τοῦτο δυνάμεθα νὰ χαρακτηρίσωμεν τὴν περίπτωσιν του ὡς ὁμοιοπαθητικὴν ἀρρενολογίαν.

Οὐχ ἥττον χρησιμοποιεῖται τὸ ὕδωρ ὡς εὐτοκικὸν μέσον καὶ παρ' ἄλλων προσώπων ἐκτὸς τοῦ συζύγου. Π.χ.:

Ἡ μαμμὴ γεμίζει τὸ στόμα τῆς μὲ νερό, καὶ πηγαίνει καὶ τὸ φτύνει μέσα ἀπὸ τὴν τραχηλιὰ τῆς ἐπιτόκου, κατὰ τρόπον ποῦ νὰ φύγῃ ἐλεύθερα μέχρι κάτω, καὶ τῆς λέγει: «Ὅπως τρέχει τὸ νερό, ἔτσι νὰ γίνῃ καὶ τὸ παιδί. (Σπερχειὰς Φθιώτιδος 1949, ΛΑ 1598 σελ. 26, φοιτήτρ. Ἐλένη Κατσιμάνη. Πρβλ. καὶ Λαογραφίας Η' 1921 σελ. 29, καὶ Λαογρ. Σύμμ. Β' σελ. 302, 3).

Καὶ δύο συμβολικώτεραι προσφυγαὶ εἰς τὸ ὕδωρ:

Ἄμα δὲ γεννᾷ εὐκόλα μιὰ γυναίκα, ἕνας σπιτικός τῆς χύνει γυρ'βολιὰ μέσα στὸ σπῆτι νερό. Ἀπάνω στὸ βρέμα ἀδρασκελάει ἡ κοιλοπονεμένη. Ἐκεῖνος ποῦ χύνει τὸ νερό, λέει: «Ὅπως χύνεται τὸ νερό, νὰ χυθῇ καὶ τὸ παιδί. (Αἰτωλία 1927, Λ.Α. 867 σελ. 237, Δ. Λουκόπουλος). Καί: —Ἐν περιπτώσει δυστοκίας, περνοῦν τὴν γυναῖκα ἀπὸ νερό, γιὰ νὰ ξελεχωνέψῃ εὐκόλα. (Ἄγραφα 1928, Λ.Α. 916 σ. 620 Δ. Λουκόπουλος).

Ἡ εἰδικὴ αὐτὴ σημασία τοῦ ὕδατος διὰ τὴν εὐγονίαν καὶ τὸν αἴσιον τοκετὸν στηρίζεται κυρίως εἰς τὴν βασικὴν ιδιότητά του τῆς ροῆς, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς γο-

νιμικὰς ἀρετὰς του, τὰς ὁποίας ἀνευρίσκομεν εἰς τὰς πίστεις περὶ τῆς ἀποτελεσματικότητος ὠρισμένων πηγῶν καὶ ἀγιασμάτων ¹⁾.

Ἄξιοσημείωτος εἶναι καὶ μία παραπλησία ἀρρενολογικὴ ἐνέργεια πρὸς κατολισθήσιν τοῦ βρέφους, τελουμένη δι' ὕδου καὶ οὐχὶ δι' ὕδατος :

Παίρνουν τὸ ποκάμισο τοῦ συζύγου, κι' ἀπὸ τὸ μανίκι του ρίχνουν ἓνα ἀβγό, βρασμένο ἢ ἄβραστο, νὰ πέση πάνω στὸ κρεβάτι. Ὅπως περνάει αὐτό, ἔτσι νὰ περάσῃ καὶ τὸ μικρό. (Γοργοπόταμος Κονίτσης 1954, Δ'λος Χαράλ. Γεωργιάδης).

Τὸ ἀρρενολογικὸν στοιχεῖον ἐνταῦθα καθίσταται ἔτι ἐναργέστερον διὰ τῆς χρησιμοποίησεως τοῦ ὕδου, ἀφιεμένου μάλιστα νὰ κατολισθήσῃ ἐπὶ τῆς κλίνης.

2. Ραντισμός.

Κατὰ τὸν τοκετὸν τῆς συζύγου του, ὅταν αὕτη παρουσιάσῃ δυστοκίαν, ὁ σύζυγος διατάσσεται νὰ φέρῃ ἀμίλητο νερὸ ἀπὸ τὴν πηγὴ. Νὰ γεμίσῃ τὸ στόμα του ἀπ' αὐτὸ καὶ νὰ πάῃ στὸ δωμάτιο τῆς συζύγου του, νὰ τὸ ρίψῃ ἐπάνω στὰ ροῦχα της, γιὰ νὰ γεννήσῃ μὲ εὐκολίαν. (Μεγάλο Πάπιγγο Κονίτσης 1953, διὰ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ κ. Ε. Μακροῦ).

Τὴν ὥρα πὸν γεννᾷ ἡ γυναῖκα, ὁ ἄνδρας παίρνει ἀπὸ τὴ βρύση ἢ ἀπὸ τὸ σπῖτι νερὸ εἰς τὸ στόμα, καὶ τὸ ρίχνει εἰς τὴν κοιλιά τῆς γυναικὸς του. (Δίστρατο Κονίτσης 1953, διὰ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ κ. Ε. Μακροῦ).

Ὅταν ὁ τοκετὸς εἶναι δύσκολος, καὶ ἐφ' ὅσον παρευρίσκεται ἐκεῖ, ὁ σύζυγος εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ράνῃ τὴν ἐπίτοκον εἰς τὸ σῶμα μὲ νερὸν διὰ τοῦ στόματός του. (Ἄρμασι Κονίτσης 1953, Δ'λος Παπαπέτρος).

... Ἡ δὲ μαμμὴ τινάσσει τὴν ἀγγαστρωμένη καὶ βάζει τὸν ἄνδρα, ἂν βαρῆ ἢ καρδιά του μὲ τὴ γυναῖκα του, νὰ τὴν ραντίσῃ μὲ νερὸ, στὸ ὁποῖον ἔχει διαλυθῆ ἄλατι. (Μεσαναγρὸς Ρόδου 1953, Λ.Α. 1985, 57 I. Μπίλλης).

Ὁ ραντισμὸς τῆς ἐπιτόκου μὲ ὕδωρ ἀπὸ τοῦ στόματος τοῦ συζύγου, δὲν ἐνεργεῖται μόνον ἐνταῦθα ὡς ὁμοιοπαθητικὴ μαγικὴ προᾶξις τῆς ἐπιδιωκομένης ἐξολισθήσεως, ἀλλὰ καὶ ὡς ἐξιλαστικὴ καὶ καθαρτικὴ. Τὸ ὕδωρ, καὶ μάλιστα ὅταν ἀντλήται παρθένον ἀπὸ τὴν πηγὴν, φέρεται δὲ σιωπηρῶς εἰς τὸν οἶκον, ἔχει μαγικὴν καὶ καθαρτικὴν δύναμιν, ἀποπλύνουσαν ἀπὸ παντὸς ρύπου ἢ ἁμαρτήματος τὴν νοσοῦσαν καὶ ἀποδιώκουσαν τὰ ἐμποδίζοντα τὸν τοκετὸν δαιμόνια. Διὰ τὴν ἐρμηνεῖαν

¹⁾ Βλέπε Ν. Γ. Πολίτου, Ὁκυτόκια (Λαογραφία ΣΤ' σελ. 312-314 = Λαογρ. Σύμμεικτα Β' σελ. 293-294) καὶ Π. Λεκατοῦ, Ἡ καταγωγὴ τῶν θεσμῶν, τῶν ἐθίμων καὶ τῶν δοξασιῶν (Ἀθήνα 1951) σελ. 63-69. Ἐπίσης βλ. τὴν γενικωτέραν βιβλιογραφίαν περὶ τῆς λαογραφικῆς σημασίας τῶν ὑδάτων (le folklore des Eaux) παρὰ Arnold van Gennep, Manuel de Folklore français Contemporain, τόμ III (Paris 1937) σελ. 524-537.

ταύτην συνηγορεῖ καὶ τὸ τελευταῖον παράδειγμα, ὅπου ὁ ραντισμὸς γίνεται ἐφ' ὅσον «βαρῆ» (= εἶναι λυπημένη, ὀργισμένη) ἢ καρδιὰ τοῦ συζύγου μὲ τὴν γυναῖκα του, καὶ ὅπου ἐντὸς τοῦ ὕδατος ρίπτεται ἄλας, καθαρτήριο καὶ ἐξιλαστικόν ¹⁾.

3. Ποτίσματα.

1. Ἀπὸ τὸν σύζυγον.

Δυστοκοῦσαν γυναῖκα ποτίζει ὁ ἀνὴρ αὐτῆς ὕδωρ. (Πόντος 1883, Λ.Α. 179, 47, 4. Ἰ. Βαλαβάνης).

Γιὰ νὰ κάνη εὐκολη τὴ γέννα τῆς γυναίκας του ὁ ἀντρας ἔβαζε νερὸ «σὸν κόφα, σὸ περάφτερό του» (= στὸν κόλπο τοῦ ρούχου του) κι' ἔδινε στὴ γυναῖκα του νὰ πιῇ (Φάρασα Καππαδοκίας, Κέντρον Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, Δ. Λουκόπουλος).

Ἐὰν δυσκολεύεται νὰ γεννήσῃ [ἢ γυναῖκα] καὶ ἔχουν τὴν γνώμην διὰ αἰτία τῆς δυσκολίας εἶναι ὁ ἀνδρας τῆς, βάζουν νερὸ σιὸ παπούτσι τοῦ ἀνδρός τῆς, τὸ ταραάζουν λίγο, καὶ ἡ ἐπίτοκος τὸ πίνει. (Καπνόφυτον Σερρῶν 1954, Λ.Α. 2058, 4 Ἰω. Καροῦντζος).

Παῖρναν τὸ παπούτσι τοῦ ἀνδρός καὶ βάζανε μέσα λίγο νερὸ, ἀπὸ τὸ ὁποῖον, ὕστερ' ἀπὸ λίγη ὥρα (10 ὡς 20 λεπτά) ἔδιδον στὴ γυναῖκα νὰ πιῇ «πότισμα». (Πρόσφυγες Σεβαστείας 1953, Λ.Α. 1824, 8 Ἀνατολὴ Ἰωαννίνων, Ν. Πελέσης).

Βάλτε σ' ἀντροῦ ἀτ'ς τὸ ποσιάλ' (= τσαρούχι) ἀπὸ νερὸν καὶ ποτίστ' ἀτεν καὶ νὰ χαλαρύν'νε τὰ μέσα τς. (Ἀρχεῖον Πόντου Α' 1928 σελ. 222, Χαλδία, Γ. Κανδηλάπτης).

Βάζανε νερὸ σὲ παλιὸ παπούτσι τ' ἀντρός τῆς καὶ τῆς δίνανε νὰ πιῇ τρεῖς φορές. Λέγαν: Ἰσως νὰ ἔν πατεμέντσα ἀσ' σὸν ἀντραν ἀτς (= ἴσως νὰ τὴν ἔχη δρασκελίσει ὁ ἀντρα τῆς...) Ξεν. Ἀκογλου, Λαογρ. Κοτυώρων (1939) σελ. 125 - 126.

Ἄμα γεννάη δύσκολα [ἢ γυναῖκα], φτοῦνε μέσα σιὸ παπούτσι τ' ἀντρα καὶ ρίχν'νε καὶ λιγάκι νεράκι καὶ τὸ πίν' ἢ λεχὼνα. (Ἁγία Ἄννα Εὐβοίας 1942, Λ.Α. 1479 Γ' 33, Μαρία Ἰωαννίδου).

Γιὰ νὰ διευκολυνθῇ ὁ τοκετός, [ἢ γυναῖκα] πίνει νερὸ ἀπὸ τὸ παπούτσι τοῦ ἀντρα τῆς. (Κιρκάσιοι χωριῶν Κοζάνης 1953, Λ.Α. 1815, 7 Ἡ. Τύμπας).

Τῆς δίν'νε καὶ πίν' νερὸ μέσ' σι' ἀντροῦ τς τὸ παπούτσ'. (Πετρὶ Λέσβου 1940, Λ.Α. 1446 Α' σελ. 144, Δ. Λουκάτος).

Ποτίζουν τὴν ἐτοιμόγεννη μὲ νερό, πὸν μέσα ἔχουν ξύσει ἀπὸ τὸ ἐσωτερικὸ τοῦ καπέλου τοῦ ἀντρός τῆς. (Χιονιάδες Κονίτσης 1953, Δ/λος Στέφανος Ζωγράφος).

Καί: — Ποτίζουν τὴν ἐτοιμόγεννη μὲ νερό, πὸν πέρασε μέσ' ἀπὸ τὴν κάννη τοῦ τουφεκιοῦ τοῦ ἀντρός τῆς (αὐτόθι).

¹⁾ Βλ. κατωτέρω, σελ. 154-5. Ραντισμὸς ἐπίσης «ἀγιωτικὸς» πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ τοκετοῦ γίνεται καὶ μὲ τὸ καλούμενον «χέρι τῆς Παναγίας» (βλ. Λαογρ. Σύμμ. Γ' σελ. 206).

Τὸ πότισμα τῆς δυστοκούςης μὲ ὕδωρ, ρυπανθὲν ἀπὸ διαφόρους ἐκκρίσεις ἢ ἐξιδρώσεις τοῦ σώματος τοῦ συζύγου τῆς, ἐνέχει ἐπίσης μαγικὸν χαρακτῆρα. Κατὰ κύριον λόγον χρησιμοποιεῖται τὸ ὕδωρ διὰ τὰς εὐγονικὰς του ἰδιότητος, περὶ τῶν ὁποίων ἤδη ὠμιλήσαμεν, κατὰ δεύτερον δὲ λόγον, ρυπαινόμενον, ἐμποτίζει τρόπον τινὰ τὴν ἐπίτοκον μὲ ἀνδρικήν δύναμιν, ἀπαραίτητον διὰ τὴν ἀντιμετώπισιν τῶν κρισίμων στιγμῶν καὶ τῆς πάλης πρὸς αἰσίαν ἔκβασιν τοῦ τοκετοῦ (χαρακτηριστικὸν εἶναι καὶ τὸ παράδειγμα τῆς κάννης τοῦ τυφεκίου). Ἡ ρύπανσις ὁμως αὕτη δύναται νὰ ἔχη καὶ ἐξιλαστικὸν χαρακτῆρα, καθ' ὅσον ἡ σύζυγος τιμωρουμένη καὶ ταπεινουμένη μέχρι τοῦ νὰ πῖη ὕδωρ ἐντὸς αὐτοῦ τοῦ ὑποδήματος τοῦ συζύγου τῆς, ἐξιλεοῦται καὶ ἀπαλάσσεται οἰουδήποτε ἁμαρτήματός τῆς ἀπέναντι αὐτοῦ. Ἡ δοξασία τῆς ἐξ ἁμαρτιῶν δυστοκίας ὀδηγεῖ πιθανῶς ἐνταῦθα εἰς ἐνεργείας ταπεινώσεως τῆς ἐπίτοκου καὶ ἐξιλαστικῆς τιμωρίας αὐτῆς παρὰ τοῦ συζύγου ἢ ἄλλων προσώπων, ὡς θέλομεν ἴδει καὶ κατωτέρω. Ἀλλὰ καὶ αἱ περὶ τῆς κυριαρχικῆς δυνάμεως καὶ ἐξουσίας τοῦ συζύγου παλαιότεραι κοινωνικαὶ ἀντιλήψεις δὲν ἐλλείπουν ἀπὸ τὰς συνηθείας αὐτάς. Πρακτικώτερον ὁμως ἐξεταζόμεναι αἱ ἐνεργεῖαι αὗται ἐξηγοῦνται ἰατρολογικῶς μὲ τὴν ἐπιδίωξιν προκλήσεως ἐμέτου πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ τοκετοῦ. Ὁ ἴδιος ὁ λαὸς γνωρίζει τὰ εὐτοκικὰ ἀποτελέσματα τοῦ ἐμέτου:

Κι' ἅμα δυσκολευότανε (ἡ γυναίκα), τῆς χώνανε τὰ μαλλιά της στὸ στόμα, τῆς ἐρχότανε ἔμετό, τανιότανε καὶ γέναγε. (Μανιάκι 1944 Λ.Α. 1566, 11 Μαγδ. Τσάκωνα).

Τῆς δίναν νὰ δαγκάση τὰ μαλλιά της. Αὐτὸ καὶ τὸ προηγούμενο μέτρο (νερὸ σὲ παλιὸ παπούτσι τ' ἀντρός της) προκαλοῦσανε τὸν ἔμετό ... Ἡ μαμὴ (τότε) ἔλεγε: Μὴ φογοῦστουν (=φοβᾶστε)· τὸ μωρὸν γυρίζ' ἀπὸς' αἰς κ' ἐφτάει ἀτην καὶ στρεύ' (=τῆς κάνει τὸν ἔμετό). Ξ. Ἀκογλου, Λαογραφικὰ Κοτυώρων 1939, σελ. 125-126.

2. Ἀπὸ τοὺς γονεῖς τοῦ συζύγου. (κυρίως τὴν πενθεράν)

Ἐν καιρῷ δυστοκίας πίνει ἡ δυστοκοῦσα ὕδωρ, εἰς ὃ πλύνει προηγουμένως ἡ πενθερά της τὰς χεῖρας καὶ τοὺς πόδας, ἐπὶ τῷ λόγῳ διὰ τυχὸν κατηράσθη αὐτήν. (Ἡπειρος 1877, Λ.Α. 395, 65 Σωφρόνιος, ἡγούμενος Μονῆς Λιγγισιάδων).

Ὅταν δὲ δυσχερῆς ὁ τοκετὸς προμηνύεται, ἡ πενθερὰ θέτουσα ἐντὸς τοῦ ὑποδήματος τῆς ὕδωρ, ἐν ᾧ ἔχει διαλυθῆ ἅλας, τὸ προσφέρει εἰς τὴν νύμφην, ὡς ἀλεξιτήριον κατὰ τῆς δυστοκίας. (Λακωνία, Φ. Κουκουλέ, Οἰνουνησιακὰ (ἐν Χανίοις 1908) σελ. 82. Πρὸβλ. καὶ Λαογραφίας ΣΤ' 314=Λαογρ. Σύμμ. Β' σελ. 294).

Εἰς περιπτώσεις δυστοκίας, δίδουν εἰς τὴν ἐπίτοκον νὰ πῖη ἅλας διαλελυμένον εἰς τὸ ὑπόδημα τῆς πενθερᾶς, διὰ νὰ διαλυθῆ κάθε κακία ποὺ κρατᾶ ἡ πενθερὰ τῆς νύμφης. (Ἁγ. Δημήτριος Ναυπακτίας 1953, Λ.Α. 1799, 5 Δ/σσα Β. Σακελλαρίου).

Ἡ ἐπίτοκος πίνει νερὸ καὶ ἅλατι ἀπὸ τὸ παπούτσι τῆς πενθερᾶς της, [ὥστε]

ἂν τὴν ἔχη καταρασθῆ, νὰ γίνουν νερὸ κι' ἄλατι οἱ κατάρες, καὶ νὰ γίνῃ εὐκολα τὸ παιδί. (Σπερχειᾶς 1949, Λ.Α. 1598 σ. 26 Ἑλένη Κατσιμάνη).

Ἡ ἐπίτοκος, κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ τοκετοῦ, ἐφόσον ἐδρίσκοντο ἐν διαστάσει μετὰ τῆς πενθερᾶς της, καλοῦσε ταύτην καὶ ἤτει συγχώρησιν, ἐκείνη δὲ τῆς προσέφερε νερὸ διὰ τῆς παλάμης (χούφτας) τῆς δεξιᾶς χειρὸς της, τὸ ὁποῖον καὶ ἔπινε. (Πρόσφυγες Μουδανιωῶν Προύσης 1953, Λ.Α. 1804, 3 Γ. Ἡλιόπουλος, Νέα Μουδανιά Χαλκιδικῆς).

Ἐπὶ δυστοκίας παλαιότερον ἔδιδον ἀπόπλυμα τῆς ποδιᾶς τῆς πενθερᾶς ἡτοῦ ρινομάκτρον, ἢ κλούβιο ἄβγό. (Μαρμάρες Ἰωαννίνων 1953, Λ.Α. 1832, 26 Α. Κατσιούμης).

Ἐὰν ἡ ἔγκυος εἶναι ἐν διαστάσει μὲ τὴν πενθεράν της, πρὸς διευκόλυνσιν τοῦ τοκετοῦ καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτόν, θὰ πιῇ ἄλατόνερο, μὲ τὸ ὁποῖον ἡ πεθερὰ της ἔπλυνε τὰ χέρια της. (Καπνόφυτον Σερρῶν 1954, Λ.Α. 2058, 4 Ἰ. Καροῦντζος).

Σὰν εἶναι μαλλωμένοι μὲ κανένα, ἰδίως μὲ τὴν πεθερά, τὴ φωνάζουν νὰ πάη ν' ἀναλύσῃ ἄλατι στὸ νερὸ καὶ νὰ δώσῃ τῆς λεχώνας νὰ πιῇ, γιὰ ν' ἀναλύσουν οἱ κατάρες καὶ νὰ γεννήσῃ εὐκολα. (Νίκη Πέρδικα, Σκύρος τόμ. Α' (1940) σ. 85).

Εἰς τὴν περίπτωσιν δυσκόλου τοκετοῦ, ὁ πεθερὸς καὶ ἡ πεθερὰ πλένουν τὰ χέρια των καὶ τῆς δίνουν νὰ τὰ πιῇ. (Ξεχασμένη Βεροῖας 1953 Λ.Α. 1816, 7 Δ/λος Β. Λιακόπουλος).

Ἡ παρουσία τῆς πενθερᾶς (ἢ καὶ τοῦ πενθεροῦ) εἰς τὰ ὡς ἄνω ἔθιμα, δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἐκπροσωποῦσα τὸν σύζυγον, καὶ ἐπομένως ἀρρενολογική. Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ μήτηρ τοῦ συζύγου ἐπαγρυπνεῖ περισσότερο παντὸς ἄλλου ἐπὶ τῶν καθηκόντων τῆς νύμφης της καὶ ὑποκαθιστᾶ συνήθως τὸν υἱὸν της εἰς τὰ κυριαρχικά του δικαιώματα ἐπὶ τῆς συζύγου.

Τὰ εἰς τὴν πενθερὰν διαπραττόμενα ἁμαρτήματα ἀντανακλοῦν καὶ ἐπὶ τοῦ συζύγου, ἐντεῦθεν καὶ αἱ ἐξιλεωτικαὶ ἐνέργειαι τὰς ὁποίας μαρτυροῦν τὰ ὡς ἄνω παραδείγματα. Γενικῶς ὅμως, κατὰ τὴν ἐκτεθειῆσαν ἀρχὴν τῆς «ἐξ ἁμαρτιῶν» δυστοκίας, ἢ πρὸς οἰαδήποτε σεβαστὰ πρόσωπα ὀφειλῆ (βλέπε καὶ κατωτέρω) θὰ πρέπη νὰ ἐξοφληθῆ διὰ ταπεινώσεως. Ὁ ἐξιλασμός θὰ ἐπέλθῃ, ἐὰν ἡ δυστοκοῦσα πῇ τὸ ἀηδὲς ὕδωρ, τὸ ρυπανθὲν ἀπὸ τὰ ὑποδήματα, τὰ ἐνδύματα, τὰ ρινόμακτρα ἢ τὰς ἀκαθάρτους χεῖρας καὶ τοὺς πόδας των¹⁾.

Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἐνταῦθα καὶ ἡ συμβολικὴ χρησιμοποίησις ἄλατος εἰς τὸ «πότισμα» τῆς γυναικός. Ὁ Ν. Γ. Πολίτης, λαμβάνων ἀφορμὴν ἀπὸ τὴν σχετικὴν ἐξ Οἰνοῦντος πληροφορίαν τοῦ Φ. Κουκουλῆ (βλ. ἄνωτέρω β' παράδειγμα), ὁμιλεῖ

¹⁾ Παραλλήλως πρὸς τὴν ταπείνωσιν ταύτην ἐξυπηρετεῖται, ὡς εἵπομεν, καὶ ἡ φυσιολογικὴ σκοπιμότης τῆς διὰ τοῦ ἐμέτου διευκολύνσεως τοῦ τοκετοῦ.

περὶ τῆς καθαρτηρίου δυνάμεως τοῦ ἄλατος, κατὰ τὰς λαϊκὰς δοξασίας, καὶ θεωρεῖ τὸ ἔθιμον τοῦτο πρᾶξιν συμβολικὴν πρὸς ἀποτροπὴν τῶν κακῶν. (Βλ. Λαογραφίας ΣΤ' 315 - 316 = Λαογρ. Σύμμ. Β' σελ. 294 - 295).

Ἦδη ὅμως, μὲ τὴν παράθεσιν τῶν ποικίλων ἐξ Ἑλλάδος εἰδήσεων καὶ τὰς ἐπ' αὐτῶν λαϊκὰς ἐρμηνείας, δεικνύεται σαφῶς ὅτι δὲν πρόκειται μόνον περὶ καθαρτηρίου ἄλατος, ἀλλὰ καὶ ἐξιλαστικοῦ, διαλύοντος καθ' ὁμοιοπαθῆ συμβολικὸν τρόπον τὰς ἐχθρότητας καὶ τὰ ἁμαρτήματα, τὰ δυσχεραίνοντα τὸν τοκετόν. Εἶναι ἄλλωστε κοινὰ καὶ πασίγνωστοι αἱ συνοδεύουσαι γενικῶς τὰς συμφιλιώσεις ἢ συγχωρήσεις λαϊκαὶ φράσεις: *Ὁ,τι εἶπαμε, νερὸ κι' ἄλατι κ. ἄ.*¹⁾

Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν χρῆσιν τοῦ ὑποδήματος ὡς δοχείου διὰ τὸ ὕδωρ (ἔθιμον, τὸ ὁποῖον ὁ Ν. Γ. Πολίτης ἀναφέρει ἀσκούμενον καὶ εἰς ἄλλας περιπτώσεις, εἰς ἄλλους Εὐρωπαϊκοὺς λαούς)²⁾, δυνάμεθα καὶ ἐνταῦθα νὰ σημειώσωμεν ὅτι πρόκειται περὶ ἀντικειμένου «τριοδικοῦ» καὶ ὅτι τὸ ὑπόδημα γενικῶς, ὡς «φορεὺς» τοῦ ἀνθρωπίνου σώματος, εἶναι τὸ περισσότερον ἐνδεδειγμένον ἐκ τῶν ἐνδυμάτων νὰ ἐκπροσωπήσῃ τὸν ἐν αὐτῷ ζῶντα καὶ κινούμενον ὄργανισμόν.

3. Ἀπὸ ἄλλα πρόσωπα³⁾.

Ἄμα ἔχει κατάρρα ἀπὸ μάννα ἢ πεθερά, πίνει τ' ἀποπλύματα τῶν χειρῶν τους, νὰ συχωρεθῆ. (Κωστὶ Θράκης 1954, Λ.Α. 2066, 7 Ε. Σαρακινίδης).

Ἐὰν ἔχη μαλλώσει μὲ τὴ μάννα της ἢ τὴν πεθερά της, τῆς δίνουν τὰ ἀποπλύδια τῶν χειρῶν καὶ ποδιῶν των καὶ τὰ πίνει. (Βάρος Λήμνου 1953, Λ.Α. 1844 Α, 7 (Δ/λος χωρίου).

Ἄμα μιὰ γκαστρωμένη γυναίκα δυσκολεύεται νὰ γεννήσῃ, βάνουν νερὸ σ' ἓνα ποτήρι. Μέσ' στὸ νερὸ βουτοῦν μιὰ ἄκρη ἀπὸ τὸ πανωφόρι τοῦ μεγαλύτερου ἀδερφοῦ τῆς γυναίκας. Τὸ νερὸ αὐτὸ τὸ δίνουν καὶ τὸ πίνει ἢ δυσκολογέννητη καὶ τότε γεννάει. (Τριχωνία 1938, Δ. Λουκόπουλος, Λαογραφία τόμ. ΙΒ, σελ. 18).

Ἄμα ἢ γυναίκα εἶναι μὲ κάποια ἄλλη μαλλωμένη, δὲ γεννᾷ εὐκολα. Τότε φέρουν τὴν ἄλλη γυναίκα, κείνη δίνει λίγο νερὸ στὴν ἔγκυο νὰ τὸ πιῆ, καὶ τῆς λέει: «Μὲ τὸ καλὸ νὰ βγῆ ἀπὸ πάνω σου». (Σιγὴ Βιθυνίας, πρόσφυγες 1938, Λ.Α. 1140, 77 Μ. Λιουδάκη. Πρβλ. καὶ Ξ. Ἀκογλου, Λαογραφικὰ Κοτυώρων σελ. 126).

¹⁾ Βλέπε περὶ τῶν φράσεων τούτων καὶ τῶν σχετικῶν δοξασιῶν: Ν. Γ. Πολίτου Παροιμίαι, τόμ. Α' σελ. 440 (ἄλλας 8) καὶ ἐν *Λαογραφίᾳ* τόμ Β' (1910) σελ. 168 - 169).

²⁾ Βλ. Λαογραφίαν, τόμ. ΣΤ' σελ. 316 (=Λαογρ. Σύμμ. Β' σ. 295).

³⁾ Εἰς τὴν παράθεσιν τῶν φαινομενικῶς ἀσχέτων πρὸς τὴν ἀρρενολοχείαν περιπτώσεων τούτων προβαίνω καὶ διὰ λόγους συγκρίσεως ἢ ἐρμηνείας τῶν προηγηθεισῶν. Ἄλλωστε, ὡς καὶ ἐν ἀρχῇ ἐσημείωσα, ἡ παρούσα ἐργασία μου ἀποβλέπει καὶ εἰς τὴν διὰ τῆς παραθέσεως τῶν εἰδήσεων ἐλευθέραν κρίσιν τοῦ ἐπιστήμονος ἀναγνώστου.

“Όταν γεννάη καμιά και τυραγνᾶται, τότε καλοῦν κείνη πού ἔχει τσακωθῆ μαζί της. Αὐτὴ πάει, βάζει νερὸ στὴν ποδιά της, καὶ σκύβει ἢ λεχῶνα καὶ πίνει ἀπὸ ’κεῖ νερό, ἢ τῆς τὸ βάζει στὸ ποτήρι καὶ τὸ πίνει, καὶ τότε γεννᾶ. (Λοζέτσι Ἡπειροῦ 1940, Λ.Α. 1432, 177 Μ. Λιουδάκη).

Ἡ ἔγκυος γυναίκα στέλνει, 8 ἡμέρας νωρίτερα, νερὸ στὴν ἐκκλησιά. Τοῦτο, ἀφοῦ τὸ εὐλογήσῃ ὁ ἱερεὺς, τὸ παίρνει πάλιν εἰς τὸ σπίτι της ἢ λεχῶ. Ἀπὸ τὸ νερὸ αὐτὸ ἢ λεχῶ πίνει καὶ νίβεται. Τοῦτο τὸ κάμνει, ὡς λέγουν, διὰ νὰ καθαρισθῆ ἀπὸ τὰς ἁμαρτίας της καὶ ὁ τοκετὸς νὰ γίνῃ εὐκολώτερος. (Ἐπισκοπικὸ Ἰωαννίνων 1953, Λ.Α. 1827, 5 Ἰω. Σεΐδης).

Βάζουν τὸν ἱερέα καὶ πλύνεται, καὶ ἡ ἔγκυος πίνει τὸ νερὸ αὐτό, γιὰ νὰ λαφρώσῃ, μὴ τῆς ἔχη βαρυνκαρδίσει. (Καβούσι Ἱεραπέτρας Κρήτης 1953, Λ.Α. 1786, 1 Μαρία Σηφάκη).

Εἶναι ἀξιοπρόσεκτος ἡ ὁμοιότης τῶν δοξασιῶν καὶ τῶν ἐθίμων κατὰ τὰς δύο ἀκραίας στιγμὰς τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς, τὸν τοκετὸν καὶ τὸν θάνατον. Διότι καὶ κατὰ τὴν ὥραν τῆς τελευτῆς, ἐὰν ἡ ἔξοδος τῆς ψυχῆς γίνεται μετὰ βασανιζούσης τὸν ἐτοιμοθάνατον δυσκολίας, αἱ αὐταὶ συγχωρητικαὶ καὶ ἐξιλαστικαὶ ἐνέργειαι ἐπιβάλλονται, καὶ ὁ ἀγωνιῶν καλεῖται νὰ συμφιλιωθῆ μὲ ἐκείνους τοὺς ὁποίους ἔβλαψε, ὥστε νὰ τύχῃ τῆς συγγνώμης των καὶ νὰ ἀπαλλαγῆ ἀπὸ τῶν κατατρυχουσῶν αὐτὸν ἁμαρτιῶν του¹⁾.

Εἰς τὰ ἐκτεθέντα παραδείγματα, πρόσωπα ἀομόδια ἐκτὸς τοῦ συζύγου καὶ τῆς μητρὸς του νὰ συγχωρήσουν τὴν ἐπίτοκον εἶναι καὶ ἡ μήτηρ της καὶ ὁ πρεσβύτερος ἀδελφός της, ὡς καὶ πᾶν ἄτομον μετὰ τοῦ ὁποίου εἶχεν ἔλθει εἰς προστριβιάς. Ἐνδιαφέρει ἡμᾶς ἐνταῦθα καὶ ἡ περίπτωσις τοῦ ἱερέως, ὅστις ἐκπροσωπεῖ τὴν Ἐκκλησίαν, συγχωροῦσαν γενικώτερον τὰ ἁμαρτήματα. Αἱ μαγικαὶ ἐνέργειαι διὰ τὴν συγγνώμην (ποτισμὸς διὰ ρυπαροῦ ὕδατος) ἀπητήθησαν ὁμοίως καὶ παρ’ αὐτοῦ. Καὶ ὅπως προκειμένου περὶ ἐπιθέσεως τῆς ζώνης, ἔγινε μετάβασις ἀπὸ τῆς ζώνης τοῦ συζύγου εἰς τὴν ζώνην τοῦ ἱερέως, (βλ. σελ. 146), οὕτω καὶ κατὰ τὸ πότισμα τῆς ἐπιτόκου, τὸ ρυπαρὸν ὕδωρ τῶν ποδῶν τοῦ συζύγου ἀντικατεστάθη ἀπὸ τὰ «ἀπονηψίδια» τοῦ ἱερέως²⁾.

¹⁾ Βλέπε Ν. Γ. Πολίτου, Τὰ κατὰ τὴν τελευτὴν (Λαογρ. Σύμμ. Γ’ σελ. 323-324). Μαρία Λιουδάκη, Ἡ τελευτὴ στὴν Κρήτη (Ἐπετ. Ἐταιρ. Κρητ. Σπουδῶν, τόμ. Β’ 1939, σελ. 404). Δημ. Σ. Λουκάτου: Λαογραφικαὶ περὶ τελευτῆς ἐνδείξεις παρὰ Ἰω. τῷ Χρυσοστόμῳ (Ἐπετ. Λαογρ. Ἀρχεῖον, τόμ. Β’ 1940 σελ. 45).

²⁾ Εἰς τοὺς Μαορὶ τῆς Νέας Ζηλανδίας ἔχομεν κοινήν ἐνέργειαν συζύγου καὶ ἱερέως. Ὁ Crawley ἀναφέρει ὅτι εἰς περίπτωσιν δυστοκίας οἱ σύζυγοι ρίπτονται εἰς τὸ ὕδωρ τοῦ ποταμοῦ, ἐνῶ οἱ ἱερεῖς τοὺς ἀναγινώσκουν εὐχὴν (The Mystic Rose II, 184).

Γ' Ο ΣΥΖΥΓΟΣ ΜΕΤΑ ΤΟΝ ΤΟΚΕΤΟΝ

1. Προσωπικαὶ ἄμεσοι ἐνέργειαι

Εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα, οὐδαμοῦ ἀναφέρεται κατάκλισις τοῦ συζύγου, συμπαρομένοντος ἐν τῇ κλίνῃ μετὰ τῆς λεχοῦς ἢ ἀναπληροῦντος αὐτὴν κατὰ τὰς πρώτας μετὰ τὸν τοκετὸν ἡμέρας. Τόσον αἱ προσωπικαὶ ἀναζητήσεις μου, ὅσον καὶ αἱ εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἄρχεϊον συγκεντρωθεῖσαι εἰδήσεις, οὐδόλως παρέσχον τοιαύτην περίπτωσιν ¹⁾. Μόνη εἶδησις, ἣτις πρὸς στιγμὴν παρέχει εἰκόνα ἀρρενολογικῆς κατακλίσεως, εἶναι ἡ ἑξῆς:

Ἄντρας πρέπει νὰ πλαγιάσῃ δίπλα τῆς, νὰ τὴν φυλάῃ ὡς τις 9 μέρες τὰ σίγουρα. (Πλαγιὰ Λέσβου 1955, Λ.Α. 2152, 61 Ἐμμ. Σαρέλλης).

Ἀσφαλῶς ὁμως πρόκειται περὶ τῆς γνωστῆς ἀπαραιτήτου φυλάξεως τῆς λεχοῦς κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας, ἐνεργουμένης ἀπὸ οἰονδήποτε πρόσωπον ²⁾, ὅποτε τὸ «δίπλα τῆς» σημαίνει παρακειμένην κλίνην ἢ στρῶμα.

Ὁ σύζυγος πάντως ὑπόκειται εἰς αὐστηροτάτους περιορισμούς, οἵτινες, καίτοι ὀφείλονται εἰς ἄλλα αἴτια, τουλάχιστον ὡς πρὸς τὴν ὑποχρέωσίν του νὰ παραμένη περισσοτέρας ὥρας ἐν τῇ οἰκίᾳ, συνιστῶσι μορφήν ἀρρενολοχείας.

Τρεῖς δὲ κατὰ συνέχειαν ἑσπέρας ὁ ἀνὴρ ὀφείλει νὰ μεταβαίῃ οἴκαδε πρὸ τῆς δύσεως τοῦ ἡλίου, διὰ νὰ μὴ «τσαλαπατηθῶσι» καὶ ἡ λεχὼ καὶ τὸ νεογέννητο. (Μάδυτος Θράκης 1891, Λ.Α. 185, 156, 3 Ἄ. Οἰκονομίδης).

Ὁ πατὴρ κατὰ τὰς 40 ἡμέρας ἀπὸ τῆς γεννήσεως πρέπει νὰ προσέρχεται εἰς τὴν οἰκίαν του πρὸ τῆς ἐλεύσεως τοῦ σκότους. (Χαλκιδικὴ 1953, Λ.Α. 1805 σελ. 16 Μ. Παπαθανασίου).

(Στις 40 μέρες πού εἶναι λεχὼνα ἡ γυναίκα) *ὁ ἀντρας γυρίζει νωρὶς, νὰ μὴ φέρῃ δαιμονικά, καὶ μόλις μπῆ στὸ σπίτι, λιβανίζεται.* (Ἀράχοβα 1938, Λ.Α. 1153 Β' σ. 129 Μαρία Ἰωαννίδου).

Ὁ ἀντρας πρέπει νὰ γυρίζῃ νωρὶς στὸ σπίτι του, ὅσο ἡ γυναίκα του εἶναι λεχὼνα. Μετὰ τὴ δύση δὲν κάνει νὰ μπῆ οὔτε αὐτὸς οὔτε ἄλλος στὸ δωμάτιο ἀπ' ἔξω. Καὶ ἂν ξαργήσῃ, θὰ πρέπει ν' ἀφήσῃ ἔξω ἀπὸ τὸ δωμάτιο τὰ ἐξώρρουγά του

¹⁾ Σημειωτέον, ὅτι εἰς τὰ εὐρέως κυκλοφορήσαντα Ἐρωτηματολόγια τοῦ Ἄρχείου, τὰ συνταχθέντα ὑπὸ τοῦ Διευθυντοῦ αὐτοῦ κ. Γ. Α. Μέγα, ἔχει διατυπωθῆ σαφῶς ἡ σχετικὴ ἐρώτησις: «Υπάρχει πουθενὰ ἡ συνήθεια, ἐπὶ τινος ἡμέρας μετὰ τὸν τοκετὸν νὰ μένῃ ὁ σύζυγος κατακεκλιμένος, ἢ νὰ μὴν ἐξέρχεται καθόλου εἰς τὸ κοινόν;» (βλ. Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας, τευχ. Α' σελ. 34).

²⁾ «Κοντὰ στὴ λεχὼνα καὶ στὸ παιδί κάθεται πάντα ἓνας τρεῖς ἡμέρες, γιὰ νὰ μὴν πάῃ ξωτικό». (Ἀμοργὸς 1940, Λ.Α. 1438, 45 Μ. Λιουδάκη).

παλιτό ἢ σακκάκι ἢ τὰ παπούτσια του. (Κομοτηνὴ 1956, Ἑλένη Ζαφειριάδου, μαθήτρια Χ.Ε.Ν.).

“Ὅσο εἶναι λεχώνα ἢ γυναίκα, ὁ ἄντρας της δὲν πρέπει νὰ μένη ἔξω ἀπὸ τὸ σπίτι τῆ νύχτα. Ἄν κάποτε ξαργήση, πρέπει ν’ ἀφήσῃ τὰ παπούτσια του ἔξω ἀπὸ τὸ δωμάτιο τῆς λεχώνας. (Πυργὶ Χίου 1954, Λ.Α. 2070, 5 Ἰσίδωρος Σαράφης).

Αἱ δύο τελευταῖαι εἰδήσεις μαρτυροῦν ἐναργέστερον περὶ τοῦ φόβου διὰ τὴν μετὰ τοῦ βραδύνοντος συζύγου εἴσοδον δαιμονικῶν ὄντων εἰς τὴν οἰκίαν, φερομένων διὰ τῶν ἐξωτερικῶν ἐνδυμάτων καὶ τῶν ὑποδημάτων αὐτοῦ. Ὅπωςδήποτε ὁ σύζυγος περιορίζεται εἰς τὴν οἰκίαν του κατὰ τὴν περίοδον τῆς λοχείας καὶ ἀποφεύγει τὰς ψυχαγωγίας καὶ τὰς διασκεδάσεις μέχρι τοῦ σαραντισμοῦ τῆς συζύγου του.

“Ὅσο εἶναι λεχώνα ἢ γυναίκα, 40 μέρες ὁ ἄντρας της δὲν κάνει νὰ πηγαίνη στὰ καφενεῖα, οὔτε νὰ μεθάη καὶ καὶ νὰ γλεντάη. (Σέρραι 1956, Ἡλέκτρα Φουφούτη, μαθήτρια Χ.Ε.Ν.)¹⁾.

Ἄλλαι τινὲς εἰδήσεις μαρτυροῦν χαρακτηριστικώτερον περὶ τῆς λοχειακῆς ιδιότητος καὶ τῆς ἀντιστοίχου ψυχολογίας τοῦ συζύγου κατὰ τὰς ἀμέσους μετὰ τὸν τοκετὸν ἡμέρας. Ἰδιαζούσης, ὡς νομίζω, σημασίας εἶναι αἱ ἐκ Θράκης πληροφορίες, καθ’ ἃς:

Τὴν τρίτην νύκτα (μετὰ τὸν τοκετόν), ὁ πατήρ τοῦ νεογεννήτου δίδει συμπόσιον εἰς τὰς νεάνιδας τῆς γειτονιάς, ὡς καὶ εἰς τὰς συγγενεῖς αὐτοῦ τε καὶ τῆς νεαρᾶς συζύγου του, ἐν ᾧ ὀρχοῦνται ὑπὸ τοὺς ἤχους μουσικῆς, πολλάκις ἄχρι πρωΐας· ἀπαγορεύεται δὲ ἡ παρουσία νέων κατὰ τὴν ἑσπερίδα ταύτην, ἣτις καλεῖται «κνιάσματα». (Μάδυτος Θράκης 1891, Λ.Α. 185,156,3 Ἀπόστ. Οἰκονομίδης).

Κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ τοκετοῦ, γίνεται εἰς τὸ σπίτι τῆς λεχοῦς ἓνα τραπέζι, καλούμενο τραπέζι τῆς Παναγιᾶς. Ὁ σύζυγος ἢ οἱ οἰκεῖοι τῆς λεχοῦς στέλλουν εἰς ὄλου τοῦ χωριοῦ τὰ σπίτια 2-3 κορίτσια, τὰ ὁποῖα καλοῦν μόνον τὰς γυναῖκας εἰς τὸ τραπέζι τοῦτο τῆς Παναγιᾶς. Αἱ γυναῖκες μεταβαίνουν κατὰ μάζας καὶ συγκεντρούμεναι ἅπασαι εἰς τὸ σπίτι τῆς λεχοῦς, τὰς κερνοῦν 2-3 ρακιά καὶ κατόπιν τρώγουσαι εὔχονται πολλά, κυρίως ὅμως νὰ ὁμοιάσῃ τοῦ μπαμπᾶ του. (Καρωτὴ Διδυμοτείχου 1922 ΛΑ. 1499,17 Δ/λος Ἰ. Ξανθάκης).

¹⁾ Περιορισμούς τοῦ συζύγου κατὰ τὸ διάστημα τῆς λοχείας πληροφορούμεθα διὰ τοὺς κατὰ φύσιν λαούς, ὡς ἐξῆς: *Εἰς τοὺς Ἰνδοὺς τῆς Καλιφορνίας ὁ σύζυγος ὑπεβάλλετο εἰς ὠρισμένους περιορισμούς, π.χ. νὰ μὴ φύγῃ ἀπὸ τὸ σπίτι, ἢ νὰ μὴ φάγῃ ψάρι ἢ κρέας μετὰ τὸν τοκετόν... Εἰς τὴν Μαλαισίαν, κατὰ τὸ διάστημα τῶν 40 ἡμερῶν τῆς λοχείας ὁ σύζυγος δὲν κάνει νὰ κουρευθῇ οὔτε νὰ κνηγήσῃ, ἢ νὰ σκοτώσῃ... Εἰς τὴν νέαν Γουινέαν ὁ σύζυγος, ἐπ’ ὀλίγας ἡμέρας μετὰ τὸν τοκετόν τοῦ πρώτου του τέκνου, κλείεται εἰς τὴν οἰκίαν μόνος καὶ δὲν τρώγει.* (Crawley ἔ. ἀ. II, 178).

Τὸ γεγονός ὅτι ὁ σύζυγος τῆς λεχοῦς ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ παρακάθηται μόνος εἰς κύκλον αὐστηρῶς γυναικεῖον, δεικνύει τὴν ἀνάσσειον πρὸς στιγμὴν ιδιότητά του, ἕξ αἰτίας τῆς λοχειακῆς του καταστάσεως. Αἱ δὲ εὐχαὶ τῶν γυναικῶν συνδαιτημόνων του, αἱ ἀφορῶσαι κυρίως εἰς αὐτόν, δεικνύουσι τὸν κατὰ τινα τρόπον πρωτεύοντα ἐν τῇ λοχείᾳ ρόλον του.

Ἐξ ἄλλου εἰς τὸν Πόντον, ἡ ἡμέρα τοῦ τοκετοῦ λέγεται «*παραμόνια*» (τά). Ἐπειδὴ κατὰ ταύτην ἐγένετο καὶ ἡ ἐστίασις τῶν φίλων, ἐπεκράτησε ν' ἀπευθύνεται πρὸς ἀμφοτέρους τοὺς γονεῖς, ἡ εὐχή. «*Νὰ τρώγω τὰ παραμόνια σ'*» ἦτοι νὰ σὲ ἴδω πατέρα ἢ μητέρα τέκνου. (Πόντος 1870 ΛΑ. 31,534 Ἰ. Βαλαβάνης)¹⁾

Ἐν Ζακύνθῳ τέλος, εἶναι ἀπαραίτητον ὁ σύζυγος νὰ μένη καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν τοῦ τοκετοῦ ἐντὸς τῆς οἰκίας του καὶ νὰ δέχεται συγχαρητήρια. *Κάθεται κι' αὐτὸς στὴν κάμαρα τῆς λεχῶνας, κι' ἕνας ἕνας πὸν ἔρχεται, τότε χαιρετάει.* (Πληροφορία μου 1954.)

Ἡ χαρὰ τῆς πατρότητος ὀδηγεῖ τὸν σύζυγον καὶ εἰς ἄλλας ἐκδηλώσεις, αἵτινες μαρτυροῦν περὶ τῆς ἱκανοποιήσεως καὶ ὑπερηφανίας αὐτοῦ διὰ τὸν γόνον του, (ἰδίᾳ ἂν τὸ τεχθὲν εἶναι ἄρρεν).

Ἡ μαμμὴ, μόλις ντύσ' τὸ παιδί, θὰ τὸ δώσ' πρῶτα στὸν μπαμπὰ νὰ τῆς δώσ' βαξίς'. Ἐπειτα στὴ μητέρα. (Πετρί Λέσβου 1940, Λ.Α. 1446 Α, 161 Δ. Λουκάτος).

Ἀφοῦ δὲ τὸ φασκιώσουν... τὸ παραδίδουν στὰ χέρια τοῦ πατέρα, ὁ ὁποῖος τὸ ἀγκαλιάζει καὶ τὸ φιλά. (Ρόδος 1937, Λαογραφία τόμ. ΙΑ' σελ. 569 Ἀ. Βρόντης)²⁾

Ὁ σύζυγος, μόλις γεννήσῃ ἡ γυναῖκα του, πανευτυχῆς τρέχει καὶ κερνᾷ τοὺς πάντας στὶς ταβέρνες καὶ τὰ καφενεῖα, δεχόμενος τὰς σχετικὰς εὐχὰς ὄλων. (Μύτικας 1954, Λ.Α. 2005, 154 Ν. Μόσολας).

Μόλις γεννηθῇ τὸ παιδί, ὁ πατέρας του πρέπει νὰ πάη ἀμέσως νὰ τὸ ἀσημύσῃ. Πάει καὶ παίρνει καὶ γλυκὰ νὰ κερᾷ τοὺς ξένους. (Φθιώτις 1956, Στέλλα Γκίκα, μαθήτρια Χ.Ε.Ν.).

Μετὰ δὲ τὸν τοκετόν, εἰς τὴν πρώτην λοῦσιν τοῦ βρέφους, ὁ πατήρ κρεμᾷ ἐπὶ τοῦ μετώπου τῆς λεχοῦς χρυσοῦν τι νόμισμα ὡς φυλακτόν, καὶ ρίπτει ἐντὸς τῆς

¹⁾ Περὶ τῶν κατὰ τὴν γέννησιν συμποσιῶν, βλέπε παρὰ Πολίτη: Λαογρ. Σύμμικτα Γ' σελ. 213 καὶ σημ. 4.

²⁾ Τὴν παρουσίαν ταύτην τοῦ νεογεννήτου εἰς τὸν ἀναμένοντα πατέρα συνηθίζουν, ὡς γνωστόν, καὶ εἰς τὰ Μαιευτήρια. Εἶναι καὶ τοῦτο μία ἐντὸς τῆς λαϊκῆς παροδόσεως πράξις, δι' ἧς ἀναγνωρίζονται κατὰ τρόπον ἄμεσον ἡ πατρότης καὶ τὰ δικαιώματα τοῦ ἄρρενος γονέως ἐπὶ τοῦ τεχθέντος.

λεκάνης, ἐν ἣ ῥούεται τὸ βρέφος, ἀργυροῦν τι νόμισμα δῶρον τῆς μαίας. (Μάδυτος Θράκης 1891, Λ.Α. 185, 156, 3 Α. Οἰκονομίδης).

(Τὴν τρίτη μέρα, πού ἔρχετ' ἡ μαμμή καὶ πλένει τὸ παιδί...) οὐ ἄντρας τὸ λιχῶνας χαρίζ' στ' μαμμή καὶ παπούτσια. (Αἰτωλία 1921, Δ. Λουκόπουλος, Λαογραφία τόμ. Η' σ. 30).

(Κάνει καὶ στὴ γυναίκα του δῶρο) ἡ φόρεμα ἢ κανένα κόσμημα. (Πρόσφυγες Κυθωνιῶν 1939, Λ.Α. 1358, 37 Μ. Λιουδάκη).

Ὅσον διὰ τὴν παλαιότεραν ἐντονώτερον ἐκδηλουμένην ὑπερηφανίαν ἐπὶ τῇ γεννήσει ἄρρενος τέκνου, ἀναφέρομεν τὴν ἀπὸ ἔτους 1797 πληροφορίαν τῶν Stephanopoli:

La naissance d'un garçon s'annonce par un coup de fusil, que tire le père. (D. et N. Stephanopoli, Voyage en Grèce 1797 - 98 τόμ. Ι σ. 293)¹⁾.

2. Ἐμμεσοὶ ἐνέργειαι, διὰ τῶν ἐνδυμάτων τοῦ συζύγου.

Τὸ πρῶτον πονκάμισον, ὅπερ ἐφόρουν εἰς τὸ παιδί ὅταν ἐγεννᾶτο, ἔπρεπε νὰ μὴ εἶναι καινούργες· κατεσκευάζετο δὲ ἀπὸ παλαιὸν τοῦ πατρός του. (Δημ. Γρ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων, τόμ. Γ' (1896) σ. 65).

Τὸ ἔχουν γιὰ καλὸ νὰ κόψουν ἀπ' τοῦ πατέρα τὸ ροῦχο, νὰ τ' κάνουν π'καμισάκι στὸ πρῶτο παιδί, εἴτε ἀγόρ' εἴτε κορίτσ'. (Ἄγ. Ἄννα Εὐβοίας 1942, Λ.Α. 1479 Γ' σ. 46 Μ. Ἰωαννίδου).

Ὅταν γεννιέται τὸ παιδί, τὸ περνᾶμε ἀπὸ παλιὸ σῶβρακο (τοῦ πατέρα;), γιὰ νὰ μὴ τὸ πιάνη μάτι. (Ἄνω Δρόπολις Β. Ἡλείου 1951, Λ.Α. 1665 Α' σ. 13 Δ. Οἰκονομίδης).

Χαλοῦν ἐν ὑποκάμισον τοῦ συζύγου καὶ μὲ αὐτὸ φτιάχνουν ἐν ὑποκαμισάκι καὶ ντύνουν τὸ νεογέννητον. (Καρυὰ Λευκάδος 1953, διὰ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ κ. Δ. Γερουλάνου).

Μόλις γεννηθῆ τὸ μωρό, τὸ τυλίγουν ἀμέσως μὲ ἓνα ὑποκάμισον τοῦ πατέρα του, εἰς δὲ τὴν κούνιαν του τοποθετοῦν ἓνα ἐσῶβρακον τοῦ πατέρα του, σφραγίδα, ὀλίγον ἀντίδωρον καὶ λιβάνι, διὰ νὰ φυλάγεται τὸ μικρὸ ἀπὸ κακῆ ὥρα. (Πινακοχώρι Λευκάδος 1953, διὰ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ κ. Δ. Γερουλάνου).

(Τοῦ μωροῦ, μόλις γεννηθῆ,) τοῦ φοροῦν τὸ ποκάμισο τοῦ πατέρα του. (Κοντομαρὶ Χανίων 1952, Λ.Α. 1778, 13 Α. Μαυριδάκης).

Ἄμα γεννηθῆ τὸ παιδί, κάνουν κουλλούρα τὸ βρακὶ τοῦ πατέρα του καὶ τὸ περνοῦν ἔπο μέσα. (Σκανδάλη Λήμνου 1938, Λ.Α. 1160 Β' σελ. 127 Γ. Μέγας).

¹⁾ Βλ. καὶ Ν. Γ. Πολίτου: Τὰ κατὰ τὴν γέννησιν. Λαογρ. Σύμμ. Γ' σελ. 210, ἐνθα πληροφορίαι καὶ περὶ τῶν παρ' ἄλλοις λαοῖς τελομένων.

Τὸ πρῶτο πουκαμισάκι πὸν θὰ κόψουν καὶ θὰ βάλῃ τὸ παιδί, πρέπει νὰ εἶναι ἀπὸ πουκάμισο τοῦ πατέρα. Αὐτὸ τὸ πουκαμισάκι τὸ κρατοῦν καὶ τὸ βάζουν ὄλα τὰ παιδιά. (Πολίχνιτον Λέσβου 1955, Λ.Α. 2153 σ. 7 - 8, Π. Παπαμανώλης κ. ἄ.).

Κατὰ τὴ λοχεία τοποθετοῦν κάτω ἀπὸ τὸ μαξιλάρι τῆς λεχῶνας ἓνα μαχαίρι μαυρομάνικο, πὸν πιστεύουν πὼς σκοτώνει τοὺς ἐχθρούς, κι' ἓνα πανταλόνι τοῦ συζύγου, γιὰ νὰ δείξῃ ἡ γυναῖκα πὼς τὸ παιδί της εἶναι νόμιμο. (Μυτιλήνη 1953, Χρυσούλα Παναγιωτίδου, μαθήτρια Σχολῆς Μαιῶν).

“Οταν γεννηθῇ τὸ παιδί, τὸ τυλίγουν σ' ἓνα ποκάμισο τοῦ πατέρα του. (Βροντάδος Χίου 1954, Λ.Α. 2074,10 Λ. Καρούσης).

Τὸ τυλίουν ἔπειτα στὰ κωλόπαννα, πὸν κάμνουν ἀπὸ παλιὰ ροῦχα τοῦ πατέρα, ἂν εἶναι ἀρσενικό, καὶ ἀπὸ ροῦχα τῆς μάνας, ἂν εἶναι θηλυκό. (Ρόδος 1937, Λαογραφία τόμ. ΙΑ' σ. 569, Α. Βρόντης).

Μόλις γεννηθῇ τὸ παιδί, τὸ ἐνδύουν μὲ πουκάμισο τοῦ πατέρα ἢ τῆς μητέρας, διὰ νὰ πάρῃ «πὸν λλόου τους» (Γ. Χ. Παπαχαραλάμπους: “Εθιμα, προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι τῶν Κυπρίων. Ἐν Λευκωσίᾳ 1937, σελ. 9).

Οἱ λόγοι διὰ τοὺς ὁποίους ἐνεργοῦνται, ἀμέσως μετὰ τὸν τοκετόν, αἱ ἄνωτέρω μαγικαὶ πράξεις ἐπὶ τοῦ βρέφους, τιθεμένων ἢ φορομένων εἰς αὐτὸ τῶν παλαιῶν ἐνδυμάτων καὶ ἰδίως ὑποκαμίσου καὶ περισκελίδων τοῦ πατρός, παρέχονται ἐν πολλοῖς εἰς τὰ ὡς ἄνω παραδείγματα ὑπ' αὐτῶν τῶν πληροφορητῶν. Οὗτοι εἶναι: α) *Γιὰ νὰ μὴ τὸ πιάσῃ μάτι* (τὸ παιδί), δηλ. νὰ μὴ προκαλέσῃ τὸ βρέφος τὸν θαυμασμόν καὶ τὴν βασκανίαν, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον προλαμβάνεται ἢ ἀποτρέπεται διὰ τῶν πεπαλαιωμένων καὶ ρακοιδῶν ἐνδυμάτων. β) *Γιὰ νὰ φυλάγεται τὸ μικρὸ ἀπὸ κακῆ ὥρα*. Εἰς τὴν περίπτωσιν αὐτὴν τὸ πατρικὸν - ἀνδρικὸν ἐσώρρουχον, ἐν συνδυασμῶ μὲ τὸ ἀντίδωρον καὶ τὸ λιβάνι, ἢ ἄλλαχοῦ τὸ «μαυρομάνικο μαχαίρι», ἀποδιώκουν τοὺς βλαπτικούς δαίμονας¹⁾. γ) *Γιὰ νὰ δείξῃ ἡ γυναῖκα πὼς τὸ παιδί της εἶναι νόμιμο*. Μὲ τὴν ἐξήγησιν ταύτην, ἡ τοποθέτησις τοῦ πατρικοῦ πανταλονίου ἐπὶ τοῦ βρέφους λαμβάνει χαρακτηριστὴ σαφέστερον ἀρρενολογικόν. Ὁ ἀνὴρ διὰ τῆς

¹⁾ Διὰ τὸν προστατευτικὸν ρόλον τῶν ἐνδυμάτων τοῦ συζύγου οὐ μόνον ἐπὶ τοῦ βρέφους ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῆς λεχοῦς, περὶ τοῦ ὁποίου ἤδη ὠμιλήσαμεν (βλ. σελ. 139-140) ὁ Crawley γράφει: «Τὰ ἐνδύματα τοῦ πατρός χρειάζονται συχνάκις καὶ διὰ τὴν ἐξαπάτησιν τῶν δαιμόνων. Τὰ βλαπτικὰ δαιμόνια ἀπατώνται εὐκόλως πρὸς τοῦτο ἀρκεῖ νὰ θέσῃ τις ἄνωθεν τοῦ βρέφους ἢ ἐπὶ τῆς κλίνης, πλησίον τῆς λεχοῦς, μερικὰ ἀπὸ τὰ ἐνδύματα τοῦ πατρός, διὰ ν' ἀπατηθοῦν τὰ δαιμόνια. Καὶ μόνη ἡ θεὰ των τὰ ἀναγκάζει νὰ σκεφθοῦν, ὅτι κάπου ἐκεῖ εὐρίσκεται φύλαξ ἄρρην». (The Mystic Rose II σ. 187-188). Καὶ ἀναφέρει διὰ τὴν Κίναν, ὅτι «ἀμέσως μετὰ τὸν τοκετόν κρεμοῦν εἰς ὑψηλὸν μέρος τοῦ δωματίου τὰς περισκελίδας τοῦ πατρός, ὥστε πᾶσα δαιμονικὴ ἐπήρεια νὰ εἰσέρχεται εἰς αὐτὰς καὶ ὄχι εἰς τὸ βρέφος». (Αὐτόθι σελ. 188).

περισκελίδος του λαμβάνει θέσιν παρὰ τὴν κλίνην τῆς λεχοῦς καὶ διακηρῶσει ὅτι τὸ τεχθὲν εἶναι τέκνον του. Εἰς τὴν ἐρμηνείαν ταύτην δύνανται κατὰ τινὰ τρόπον νὰ ὑπαχθῶσι καὶ αἱ ἐνεργεῖαι «τυλίγματος» ἢ «περάσματος» τοῦ βρέφους ἀπὸ τὸ ἐσώβρακον τοῦ πατρὸς. Τὸ ἔνδυμα τοῦτο, συμβολικὸν τῆς κατ' ἐξοχὴν γενεσιουργοῦ ἐστίας τοῦ πατρικοῦ σώματος, εἶναι τὸ πλέον ἐνδεδειγμένον ν' ἀντιπροσωπεύσῃ παρὰ τῷ παιδί τὸν πατέρα, νὰ μεταδώσῃ εἰς τὸ βρέφος τὴν πατρικὴν δύναμιν καὶ οὐσίαν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπιβάλῃ τὴν ἐξουσίαν αὐτοῦ¹⁾.

Ἄλλως ἔχει τὸ ζήτημα προκειμένου περὶ τοῦ ὑποκαμίσου τοῦ πατρὸς. Μὲ τὴν ἐκ Κύπρου ἐρμηνείαν: «διὰ νὰ πάρῃ (τὸ παιδί) πὺν λλόου τους», δηλ. νὰ μοιάσῃ εἰς τοὺς γονεῖς του, ὀδηγοῦμεθα εἰς τὴν υἰοθετικὴν σημασίαν τῆς συχνῆς εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα χρήσεως τοῦ ὑποκαμίσου (τῆς μητρὸς εἰδικώτερον), γνωστῆς καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν μυθολογίαν²⁾. Ἡ διὰ τοῦ ὑποκαμίσου τοῦ πατρὸς ἐνταῦθα περιτύλιξις τοῦ βρέφους, παραλλήλως πρὸς τὴν προστατευτικὴν ἢ ἐνδυναμωτικὴν αὐτῆς σκοπιμότητα, ἀποβλέπει καὶ εἰς τὴν συμβολικὴν κατοχύρωσιν τῶν ἐπὶ τοῦ τέκνου δικαιωμάτων του, ὅπως συμβαίνει καὶ εἰς τὰς συγκεκριμένας περιπτώσεις υἰοθεσίας, ὅπου ὁ θετὸς πατὴρ «περνᾷ ἀπὸ τὴ μανίκα του» τὸ υἰοθετούμενον τέκνον³⁾.

3. Ἡ ἀποκατάστασις τῆς ὑγείας τῆς λεχοῦς.

Ἡ ἀποκατάστασις τῆς ὑγείας καὶ τῆς ὠραιότητος τῆς λεχοῦς ἐπιδιώκεται συνήθως δι' ἐνεργειῶν, αἵτινες ἐκτὸς τῆς φυσιολογικῆς αὐτῶν σκοπιμότητος παρουσιάζουν καὶ τὸ μαγικὸν στοιχεῖον τῆς ἀνδρικήσ συμμετοχῆς καὶ τῆς συζυγικῆς ἀποδεδειγμένησ. Μορφὴ καὶ τοῦτο ἀρρενολογείας, ἐκδηλουμένη διὰ τῆς ἀντιπροσωπευτικῆς χρησιμοποίησεως τῶν ἐνδυμάτων τοῦ συζύγου, καὶ δὴ ἐκείνων τὰ ὅποια ἔχουσιν ἄμεσον σχέσιν μὲ τὴν γενετήσιον εὐθύνην του.

Τόσον διὰ τὴν ἐπανάταξιν καὶ τὴν κανονικὴν λειτουργίαν τοῦ γεννητικοῦ συ-

¹⁾ Διὰ τὴν συμβολικὴν σημασίαν τῆς περισκελίδος εἰς τὸν ἐξουσιασμόν τοῦ τεχθέντος, χαρακτηριστικὴ εἶναι μία παλαιὰ εἶδησις ἐκ Κύπρου, ἀφορῶσα ὅμως εἰς τὴν μητέρα: *Δέσασα δ' ἢ μαῖα τὸ βρέφος, θέτει αὐτὸ ἐν τῇ κλίνῃ ἐπὶ τινος τῆς μητρὸς του περισκελίδος παρὰ τὸ προσκεφάλαιον, ἵνα ὑπήκοον τῇ μητρὶ αὐτοῦ γένηται.* (Α. Σακελλαρίου, τὰ Κυπριακά, τόμ Α' (1890) σ. 734-5. Πρβλ. καὶ Λαογρ. Σύμμ. Γ' σ. 208). Ἐξεταστέον μήπως ἡ περισκελὶς συμβολίζει ἐνταῦθα καὶ τινὰ πρὸς ὑποταγὴν διασκελισμόν, ἐνεργούμενον ὑπὸ τοῦ φοροῦντος.

²⁾ Βλ. σχετικῶς Στ. Π. Κυριακίδην, ἐν Λαογραφίᾳ, τόμ ΙΑ' σελ. 715 - 717.

³⁾ *Κεῖνος πὺν ἤθελε νὰ υἰοθετήσῃ παιδί, τὸ περνοῦσεν ἀπὸ τῆ μανίκα του. Ἐκανε φόρμα μὲ πλατὺ μανίκι (ἢ ἔκανε μόνον πλατὺ μανίκι καὶ τὸ κολλοῦσε στὸ ποκάμισό του), ὥστε νὰ χωρῇ τὸ μωρὸ νὰ περάσῃ. Ἐπαιρνε τὸ παιδί καὶ τὸ περνοῦσε τρεῖς φορὲς ἀπὸ τὴν ἄκρη τοῦ μανικιοῦ πρὸς τὸ στήθος.* (Λατοῖδα Κρήτης 1937. Λ.Α. 1105, 132 - 3 Μ. Λιουδάκη). Πρβλ. καὶ τὴν παροιμίαν: *Τὸ πέρασε τὸ παιδί ἀπὸ τῆ μανίκα του.* (Μάνη 1923 Λ.Α. 487, 348 Α. Κουκουλέ).

στήματος τῆς τεκούσης, ὅσον καὶ διὰ τὴν κάθαρσιν τοῦ προσώπου αὐτῆς ἀπὸ τῶν ἐκ τοῦ τοκετοῦ στιγμάτων ἢ πανάδων (τοῦ «μητρικοῦ χλοάσματος» κατὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ὀρολογίαν), χρησιμοποιοῦνται ἡ ζώνη καὶ τὰ ἐσώρουχα τοῦ συζύγου, κατὰ τὸν ἑξῆς τρόπον.

1. Διὰ τὴν ἐπανάταξιν τῆς μήτρας.

Τὸ πρῶτο ποὺ τῆς κάνει (τῆς λεχῶνας ἢ μαμμῆ, ὕστερ' ἀπὸ τὴ γέννα), εἶναι νὰ ζώσῃ μὲ τὸ ζουράρι τοῦ ἀνδρός της τὴν κοιλιά της, διὰ νὰ προλάβῃ τὴν χαλάρωσιν τῶν σπλάγγνων· νὰ ἐπανέλθῃ δηλ. ἡ κοιλιά εἰς τὴν πρὸ τῆς ἐγκυμοσύνης κατάστασιν. (Ἀρχεῖον Σάμου, τόμ. Δ', Ἀθῆναι 1955 σελ. 181, Πολυξένη Ζαφειρίου).

Τὴν κοιλιά τῆς λουχούνας ζώνουν μὲ ζώνη τοῦ συζύγου, καὶ τῆς φοροῦν τὸ ποκάμισό του. (Κάμποι Κυδωνίας Κρήτης 1953, Λ. Α. 1776, 39 Ἰ. Ἀθουσάκης).

Ἔμα συγυρίζουνε τὸ παιδί καὶ τὴ μάννα, θὰ συγυρίσῃ καὶ τὴν κοιλιά τῆς μάννας ἢ κυρούλα (=μαμμῆ). Θὰ τῆς ζώσῃ τὴν κοιλιά της, γιὰ νὰ πέσουν οἱ κακωσιῆς καὶ νὰ μὴν τῆς μείνῃ κοιλιά· θὰ τὴ ζώσῃ μ' ἓνα πεσκέρι ἢ μὲ τὴ ζώστρα τ' ἀντρός... (Μανιάκι Μεσσηνίας 1944, Λ. Α. 1566, 12 Μαγδ. Τσάκωνα).

Πρὸς ἀπόκτησιν δυνάμεως ὑπὸ τῆς λεχοῦς, ζώνουν ταύτην διὰ τοῦ ζωστήρος τοῦ ἀνδρός. (Δορβιτσὰ Ναυπακτίας 1953, Λ. Α. 1798, 11 Χ. Παπαϊωάννου).

Παλαιότερον ἡ λεχῶνα ἐζώνετο εἰς τὴν κοιλίαν μὲ τὸ ζωνάρι τοῦ συζύγου της, πρὸς ἀποφυγὴν μεγάλης κοιλίας. (Ἐγκλουβὴ Λευκάδος 1953, διὰ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ κ. Δ. Γερουλάνου).

Ἡ διὰ δευτέραν φορὰν κατὰ τὸν τοκετὸν χρησιμοποίησις ἐνταῦθα τῆς ζώνης τοῦ συζύγου, (βλ. περὶ τῆς πρώτης, ἐν σελ. 145-6) ἔχει πρακτικὴν μὲν σκοπιμότητα τὴν σύσφιγξιν τῶν χαλαρωθέντων μελῶν τοῦ σώματος τῆς λεχοῦς, συμβολικὴν δὲ τὴν ἀποκατάστασιν τρόπον τινὰ τῆς διακοπείσης παρθενίας αὐτῆς. Θὰ ἔλεγέ τις ὅτι ἐκκρεμεῖ παρὰ τῷ συζύγῳ ὁ ρόλος τῆς διὰ τῆς ἰδίας ζώνης ἐπαναζώσεως τῆς γυναικὸς αὐτοῦ, ἀπὸ τῆς ὁποίας τὴν εἶχε συμβολικῶς λύσει κατὰ τὴν ὥραν τῶν ᾠδίων. Τὴν ὑπὸ τοῦ Πλινίου ἀναγραφομένην διὰ τὴν ὥραν ἐκείνην φράσιν: «Ὁ ἴδιος ὅσις σὲ ἔδεσα, θὰ σὲ λύσω πάλιν» (βλ. σελ. 146), θὰ ἠδύνατό τις νὰ συμπληρώσῃ ἐνταῦθα διὰ τῆς ἀντιστοίχου: «Ὁ ἴδιος ὅσις σὲ ἔλυσα, σὲ ζώνω πάλιν».

Ἄξιοπρόσεκτος ὅμως εἶναι καὶ ἡ περὶ ἐνδυναμώσεως τῆς λεχοῦς ἐρμηνεία, ἣτις δίδεται εἰς τὴν περιζωστικὴν ταύτην ἐνέργειαν τοῦ συζύγου (πληροφορία ἐκ Ναυπακτίας), πρὸς τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ συσχετίσωμεν καὶ τὴν διὰ τοῦ ὑποκαμίσου τοῦ ἀνδρός περιβολὴν τῆς λεχοῦς, (πληροφορία ἐκ Κρήτης), ἀποβλέπουσαν προφανῶς εἰς ὁμοίαν ἐνίσχυσιν καὶ προστασίαν.

2. Διὰ τὴν ἀπάλειψιν τῶν στιγμάτων:

Ὅταν γεννήσῃ (ἢ γυναίκα), γιὰ νὰ φύγουν τὰ πολλὰ σημάδια τοῦ προσώπου,

τήν σπογγίζουν με τή σέλλα τοῦ ἐσώβρακου τοῦ ἀνδρός. (Μαρμάρες Ἰωαννίνων 1953 Λ.Α. 1832,27 Α. Κατσιούμης).

Σκουπίζουν τὸ πρόσωπο τῆς λεχοῦς με καθαρό ἐσώβρακο τοῦ ἀνδρός της, γιὰ νὰ καθαρίσῃ ἀπὸ τὴν πάνα. (Ξεχασμένη Βερροίας 1953, Λ.Α. 1816,7 Β. Λιακόπουλος).

Φέρονουν εἰς τὴν λεχὼ τὴν σκούφιαν τοῦ ἀνδρός της, νὰ σκουπίσῃ τὸν ἰδρῶτα καὶ νὰ ἐξαλειφθοῦν οἱ πανάδες (μπαλώματα). (Πινακοχώρι Λευκάδος 1953, διὰ τοῦ Ἐπιθεωρητοῦ κ. Δ. Γερουλάνου).

Ὅταν ἡ μητέρα ἔχη «νεφέλα» (=εἶδος πανάδες) στὸ πρόσωπο ἀπὸ τὴν ἐγκυμοσύνη της, τῆς φεύγει ἂν τρίψη, ὕστερ' ἀπὸ τὸν τοκετό, τὸ πρόσωπό της με βάμμα (=νῆμα χρωματιστὸ τοῦ ἀργαλειοῦ) ἢ με τὸ φέσι τοῦ συζύγου της. (Χωριά Μεραμπέλου Κρήτης, Περιοδ. Δρῆρος Α' (1937) σ. 131, Μαν. Πιτυκάκης).

Ἐὰν ἡ λεχὼ ἔχη πανάδες στὸ πρόσωπο, σκεπάζουν καλὰ τὸ πρόσωπό της ὅσο νὰ ἰδρώσῃ, καὶ κατόπιν τὸ σκουπίζουν με τὸ συντρόφι (=σώβρακο) τοῦ ἀνδρός της, καὶ βγαίνουν. (Ἐλατόβρουση Ναυπακτίας 1953, Λ.Α. 1904,36 Θ. Παπαδογεωργόπουλος).

Ἐὰν ἡ λεχὼ ἔχη στὸ πρόσωπό της πανάδες, περνοῦν ἀπ' αὐτὸ ἄπλυτο ἐσώρρουχο τοῦ ἀνδρός της, γιὰ νὰ ἐξαλειφθοῦν. (Τεμένη Αἰγιαλείας 1953, Λ.Α. 1887,3 Ἰωάννα Χάρτζη).

Ἡ λεχὼ παλαιότερον ἐκαθαρίζετο με τὸ ἐσώρρουχον τοῦ ἀνδρός της, διὰ τὸν καθαρισμὸν τῆς πάνας. (Ἀγ. Νικόλαος Κυνουρίας 1953, Λ.Α. 1811,17 Ἀ. Κωνσταντοῦρος).

Καθαρίζουν τὸ πρόσωπο τῆς λεχοῦς με τὸ ὑποκάμισο τοῦ ἀνδρός της. (Κυτομάδο Κυδωνίας Κρήτης 1953, Λ.Α. 1780,13 Ἀ. Νικολαΐδου).

Τὸ πρόσωπον (τῆς λεχοῦς) σκουπίζουν με τὴν πετσέτα (μαντήλι τῆς κεφαλῆς) τοῦ συζύγου της. (Κάμποι Κυδωνίας Κρήτης 1953, Λ.Α. 1776,39 Ἰ. Ἀθουσάκης).

Γιὰ νὰ καθαρίσουν τὸ πρόσωπο τῆς λουχούνας ἀπὸ τὴν πάνα, χύνουν λαντουρίδι (=χυλὸ με ἀλεύρι καὶ ζάχαρι), ἀπ' αὐτὸ ποὺ τῆς δίνουν καὶ τρώει τίς πρώτες μέρες, πάνω στὸ ἰδρωμένο ποκάμισο τοῦ ἀνδρός της, καὶ τῆς ἀλείφουν τὸ πρόσωπο. (Κοντομαρὶ Χανίων Κρήτης 1952, Λ.Α. 1778,13 Λ. Μαυριδάκης).

Παίρνουν ἓνα λερωμένο ποκάμισο τοῦ ἀνδρός της, φτύνουν πάνω στὸ γιακά, πού ἔναι περισσότερο λερός, καὶ τῆς καθαρίζουν τὸ πρόσωπο «με τ' τὴ λέρα τ' ἀντροῦ της». (Πετρὶ Λέσβου 1940, ΛΑ. 1446 Α', 154 Δ. Λουκάτος).

Θὰ ἐνόμιζέ τις ὅτι ἡ τόσον ἀηδῶς ἐπιδιωκομένη ρυπαρότης τῶν ἐσωρρούχων τοῦ συζύγου πρὸς καθαρισμὸν τοῦ προσώπου τῆς λεχοῦς ὀφείλεται εἰς εἰδικὴν γνῶσιν περὶ χημικῶν καὶ φαρμακευτικῶν ἰδιοτήτων τῆς χρησιμοποιουμένης ἀκα-

θαρσίας¹⁾. Ἴσως τίθεται εἰς ἐφαρμογὴν ἐνταῦθα καὶ μαγικὴ τις ἀρχὴ περὶ τῆς «διὰ τοῦ ὁμοίου ἀποδιώξεως τοῦ ὁμοίου», θεωρουμένων τῶν στιγμάτων τοῦ προσώπου τῆς λεχοῦς ὡς ἀποτελεσμάτων τῆς γεννητικῆς ἀκαθαρσίας. Εἶναι πάντως γνωστὸν ὅτι τουλάχιστον ὁ ἰδρῶς, τὸν ὁποῖον βλέπομεν εἰς τὰς ὡς ἄνω περιπτώσεις νὰ χρησιμοποιῆται ὑπὸ τε τῆς λεχοῦς καὶ τοῦ συζύγου, θεωρεῖται εἰς τὰ παγκόσμια ἔθιμα ὡς ἀπόκριμα καθαριστικόν²⁾.

Ἐνδιαφέρει ὅμως περισσότερο ἐνταῦθα ἡ εἰδικὴ ἐπιδιώξις, ὅπως τὰ ρυπαρὰ ταῦτα ἐνδύματα καὶ αἱ ἐκκρίσεις προέρχονται ἀπὸ τὸν σύζυγον. Πρόκειται περὶ ἀποκριμάτων (ἰδρῶτος καὶ οὔρων), ἅτινα ἐντόνως χαρακτηρίζουσι τὸ ἀνδρικὸν σῶμα συλλεγόμενα δὲ ἐπὶ τῶν ἐσωρούχων τῆς πρώτης ἐπαφῆς (ὑποκαμίσου, περισκελίδος ἢ πύλου), ἀντιπροσωπεύουσι κατ' ἐξοχὴν τοῦτο. Εἰς τὴν τοιαύτην ἐπέμβασιν τοῦ συζύγου δυνάμεθα νὰ διίδωμεν καὶ στοιχεῖα καθαριστικοῦ ἐξιλασμοῦ τῆς λεχοῦς (πρβλ. καὶ τὸ ἐν σελ. 152-3 πότισμα τῆς ἐπιτόκου ἐντὸς ὑποδήματος τοῦ συζύγου), ὡς ἐπίσης καὶ ἀρρενολογικὴν συμπαράστασιν αὐτοῦ διὰ τὴν ἀποδιώξιν τῶν βλαπτικῶν ἐπηρεϊῶν ἀπὸ τῆς συζύγου του.

4. Ὁ σύζυγος εἰς τὰ πρῶτα βήματα τῆς λεχοῦς.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ἡ πρώτη σκέψις διὰ τὴν νέαν περίοδον τῆς ζωῆς καὶ τὰ πρῶτα βήματα τῆς ἀναρρωννυούσης λεχοῦς στρέφεται κυρίως περὶ τὴν ἐνδυνάμωσιν καὶ τὴν εὐσταθῆ ὑγείαν αὐτῆς. Ἡ συνήθης εὐχὴ τὴν ὁποίαν τῆς ἀπευθύνουν, «Σιδερένια!» εἶναι χαρακτηριστικὴ τῆς ἐπιδιώξεως ταύτης, τὸ δὲ ἔθιμον, κατὰ τὸ ὁποῖον ἡ ἐγειρομένη ἐκ τῆς κλίνης λεχὼ ὀφείλει νὰ πατήσῃ ἐπὶ σιδήρου ἢ ἄλλου συμβολικοῦ ἀντικειμένου³⁾, εἶναι ἐνδεικτικὸν τῆς καὶ διὰ μαγικῶν τρόπων κατοχυρώσεως τῆς εὐχῆς.

Ἐντεῦθεν καὶ ἡ ἐπιδιώξις, ὅπως ἡ ἐγειρομένη ἐκ τῆς κλίνης λεχὼ στηρίζεται τὸ πρῶτον ἐπὶ τῆς δυνάμεως καὶ τῆς προστασίας τοῦ συζύγου αὐτῆς. Ὁ ἐκ τῆς παρουσίας τοῦ ἄρρενος προστάτου φόβος τῶν κακοποιῶν δαιμόνων φαίνεται καὶ ἐνταῦθα συνεχιζόμενος.

Καλὸ εἶναι, ὅταν πρωτοσηκῶνται ἡ λεχὼνα, νὰ εἶναι κοντὰ τῆς κι' ὁ ἄντρας τῆς, νὰ πιάνει ἀπὸ τὸ μπράτσο του, καὶ νὰ πατῆ σὲ σίδηρο. (Κεφαλληνία, 1954).

Ἡ λεχοῦσα σηκῶνεται σὲ τρεῖς μέρες... Τὸ πρῶτο πράγμα ποὺ θὰ πιάσῃ, θὰ

¹⁾ Ἐν Λέσβῳ «μπορεῖ καὶ μὲ τὰ πρωτοκατονημένα ροῦχα τοῦ παιδιοῦ νὰ καθαρίσων τὸ πρόσωπον τῆς λεχοῦς» (ἔ. ἀ.).

²⁾ Βλέπε σχετικὰ παραδείγματα παρὰ J. G. Frazer: *The Golden Bough*, τόμ. III («Taboo and the perils of the Soul») σελίδες 142, 156 καὶ 184.

³⁾ Βλέπε Γ. Α. Μέγα: *Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας*, τεῦχος Α' σελ. 33.

είναι ρουῖχα τ' ἀντροῦ της, καὶ τὰ ρίχνει στὸ κεφάλι της. Λέει: «Ἔχω κορόνα τὸν ἄντρα μου!» (Μερικὲς ὅμως, ἀπὸ φόβο νὰ μὴν κάτση πάνω στὸ κεφάλι των ὁ ἄντρας, ρίχνουν τὸ ρουῖχο στὴν πλάτη τους). Πετρι Λέσβου 1940, Λ.Α. 1446 Α' σελ. 168, Δ. Λουκάτος.

Τὴν λεχὼ, ὅταν ἠδύνατο νὰ ἐγερθῆ, περιέζωνον μετὰ τοῦ ἀνδρὸς αὐτῆς διὰ τῆς αὐτῆς ζώνης χαλαρῶς, λέγοντες καταλλήλους ρήσεις· χαλαροῦντες δὲ τὴν ζώνην ἔτι μᾶλλον, ἄφηνον αὐτὴν νὰ καταπέση στεφανοειδῶς εἰς τοὺς πόδας των. (Δ. Γ. Καμπούρογλου, Ἱστορία τῶν Ἀθηναίων τόμ. Γ', ἐν Ἀθήναις 1896, σελ. 63).

Καὶ εἰς τὰ τρία ὡς ἄνω παραδείγματα ἡ παρουσία τοῦ συζύγου ἐνδείκνυται διὰ τὴν ἀσφαλῆ ἀντιμετώπισιν τῆς νέας ζωῆς ὑπὸ τῆς λεχοῦς. Ἰδιαιτέρως εἰς τὸ τρίτον παρουσιάζεται πιθανῶς καὶ τὸ στοιχεῖον τῆς ἐκ νέου συζεύξεως τοῦ ἀνδρογύνου, ἧτις εἶχε κατὰ τινὰ τρόπον διακοπῆ.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο παύουν νὰ ἐμφανίζονται τὰ δηλωτικὰ μιᾶς ἀρρενολοχείας ἑλληνικὰ ἔθιμα. Ἡ λεχὼ μετὰ τὴν ἔγερσιν ἐκ τῆς κλίνης ἐπαναλαμβάνει τὴν τακτικὴν ζωὴν της καὶ προχωρεῖ πρὸς τὸν σαραντισμὸν καὶ τὴν νέαν ἐλευθερίαν της, ἄνευ ἄλλης ἐθιμικῆς συμμετοχῆς τοῦ συζύγου. Θὰ ἀνέμενέ τις τὴν συμπαράστασιν αὐτοῦ καὶ κατὰ τὴν ἡμέραν τοῦ ἐκκλησιασμοῦ τῆς λεχοῦς διὰ τὸ «σαράντισμα», ἀλλὰ τοιαύτην περίπτωσιν, εἰδικῶς ἐπιβαλλομένην, δὲν ἀνεῦρον εἰς τὰ ἑλληνικὰ ἔθιμα.

Συμπεράσματα.

Συγκεκριμένην περίπτωσιν ἀρρενολοχείας, ὑπὸ τὴν κυρίαν αὐτῆς ἔννοιαν τῆς ἐπφαστικῆς κατακλίσεως (couvade), δὲν συναντῶμεν εἰς τὰ νεοελληνικὰ ἔθιμα. Ἐκδηλώσεις ὅμως ἐνεργοῦ συμμετοχῆς καὶ συμπαράστασεως τοῦ συζύγου εἰς τὸν τοκετόν, παρακολουθοῦντος μετὰ πατρικοῦ καὶ συζυγικοῦ ἐνδιαφέροντος, ἀλλὰ καὶ ἐθιμικῶν ὑποχρεώσεων τὸ γεγονός τῆς γεννήσεως, ἔχομεν ἀρκετὰς καὶ ἰδιαζούσας. Μὲ βάσιν τὰ παρὰ τοῖς ἄλλοις λαοῖς καὶ ὑπὸ τῶν ξένων μελετητῶν διαπιστούμενα, δυνάμεθα νὰ θεωρήσωμεν καὶ ἡμεῖς ὁλόκληρον τὴν σειρὰν τῶν ἑλληνικῶν τούτων ἐκδηλώσεων, ἀπὸ τῆς συλλήψεως μέχρι τῶν πρώτων ἡμερῶν τῆς λοχείας, ὡς ἔθιμα ἀρρενολοχικοῦ κύκλου. Γενικώτερον ὅμως εἶναι ἀπαραίτητον νὰ συγκεντρῶνται ὑπὸ χωριστὴν κατηγορίαν καὶ κατάταξιν τὰ ἀφορῶντα εἰς τὸν ρόλον τοῦ συζύγου κατὰ τὸν τοκετόν ἔθιμα, ἐφ' ὅσον ταῦτα εἶναι πολλὰ καὶ σημαντικά, διαπιστούμενα εἰς ὅλους τοὺς λαοὺς καὶ τὰς ἐποχάς, ἀφ' ὅτου ὁ ἄρρην ἐγνώρισε τὴν ὑπερηφανίαν, τὴν στοργὴν καὶ τὸ συμφέρον τῆς πατρότητος.

Μάρτιος 1956

ΟΝΟΜΑΤΑ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΚΑΙ ΣΥΛΛΟΓΕΩΝ ΑΝΑΓΡΑΦΟΜΕΝΑ ΕΝ ΤΗ ΜΕΛΕΤΗ.

- α) Συγγραφείς:
Ἀπολλώνιος Ρόδιος σ. 124	Σκλόβσκι Β. Τ. 125	Ζωγράφος Στ. 141, 143, 152
Ἀριστοφάνης σ. 136	Σπυριδάκης Γ. Κ. 146, 147	Ἡλιόπουλος Γ. 154
Bachofen J. J. σ. 125, 126, 127	Στράβων σ. 125	Ἰωαννίδου Μαρία 148, 152, 157, 160
Baroja Caro J. 126, 129	Thompson St. 126	Καμπούρογλους Δ. Γ. 148, 160, 166
Briffault R. 127	Tylor E. B. 125, 127	Κανδηλάπτης Γ. 152
Brissaud T. 126	Wagnalls (Dictionary) 125, 126	Καροῦντζος Ἰ. 148, 152, 154
Corso R. 124, 125, 126, 127, 128	Woodbridge B. M. 126	Καρούσης Λ. 161
Crawley E. 126, 127, 128, 129, 135, 139, 140, 142, 147, 156, 158, 161	Ξενοφῶν σ. 124	Κατσιμάνη Ἑλένη 150, 154
Διόδωρος Σικελιώτης σ. 125	Ζηνόβιος σ. 124	Κατσιούμης Α. 154, 164
Farnell L. R. 126	β) Συλλογεῖς	Κουκουλέ Ἀναστασία 162
Frazer J. G. 126, 127, 129, 139, 141, 149, 165	Ἀθανασόπουλος Θ. Ι. σ. 149	Κουκουλές Φ. 138, 146, 153, 154
Funk (Dictionary) 125, 126	Ἀθουσάκης Ἰ. 163, 164	Κουνδούρου Ὀλγα 143
Gennep A. van 124, 125, 131, 132, 135, 147, 151	Ἀκογλου Ξ. Κ. 142, 146, 149, 152, 153, 155	Κουρτικάκης Κ. 143
Hartland E. S. 126, 127	Argenti Ph. 138	Κωνσταντινίδης Ν. 133
Κομνηνὴ Ἄννα σ. 136	Ἀργυρίου Ν. 133	Κωνσταντοῦρος Α. 164
Κουκουλές Φ. 140, 146	Βαλαβάνης Ἰ. 152, 159	Λιακόπουλος Β. 154, 164
Κυριακίδης Στ. 162	Βλάχος Α. 150	Λιουδάκη Μαρία 140, 143, 155, 156, 157, 160, 162
Lafiteau J. F. 128	Βουκικάρη Μαρία 152	Λουκάτος Δ. 143, 144, 145, 152, 156, 159, 164, 165, 166
Lefèvre A. 125, 126	Βρόντης Α. 135, 141, 149, 159, 161	Λουκόπουλος Δ. 141, 150, 152, 155, 160
Λεκατοῦ Π. 151	Γαλάνη Στέλλα 148	Μακρῆς Ε. 130, 137, 151
Mannhardt W. 144	Γέγιος Ἰ. 143	Μανουράς Κ. 130, 143
Μέγας Γ. Α. 130, 131, 132, 135, 157, 165	Γερουλᾶνος Δ. 130, 137, 139, 160, 163, 164	Μαυριδάκης Α. 143, 160, 164
Müller M. 128	Γεωργιάδης Χ. 137, 150, 151	Μέγας Γ. 160
Πλίνιος σ. 146, 147, 163	Γκίκα Στέλλα 159	Μερεμέτη Δήμητρα 136
Πολίτης Ν. Γ. 126, 128, 131, 132, 135, 136, 140, 142, 144, 146, 148, 149, 151, 152, 154, 155, 156, 159, 160	Γλέζος Π. 137	Μόσολας Ν. 159
Roth H. L. 125	Γούναρης Α. (Hauteceur A.) 131	Μπάρμπας Α. 139
Roussel R. 147	Δεληγιάνης Β. 134	Μπίλλης Ἰ. 144, 151
Samter E. 128	Δούτσης — 141	Νικολαΐδου Α. 164
Sebillot P. 140, 142, 147	Ἐλευθεριάδου Μαργαρίτα 141, 146	Ξανθάκης Ἰ. 158
	Ζαφειριάδου Ἑλένη 132, 133, 158	Οἰκονομίδης Α. 133, 157, 158, 160
	Ζαφειρίου Πολυξένη 163	Οἰκονομίδης Δ. 160
		Παμπούκης Ἰ. 131

- Παναγιωτίδου Χρυσή 161
 Παπα Δ. 149
 Παπαδημητρόπουλος Α. 142
 Παπαδογεωργόπουλος Θ. 164
 Παπαηλιού Γ. Α. 138
 Παπαθανασίου Μ. 157
 Παπαϊωάννου Χ. 139, 163
 Παπαμανώλης Π. 140, 161
 Παπαμιχαλάκης Ε. 143
 Παπανανιάδης Ε. 146
 Παπανικολάου Ν. 139, 141, 147
 Παπαπέτρος — 151
 Παπαχαράλαμπος Γ. Χ. 161
 Παπαχρίστος — 137
 Πασχάλης Μ. 142
 Πελέσης Ν. 148, 152
 Πέρδικα Νίκη 154
 Πιτυκάκη Έλένη 146
 Πιτυκάκης Μ. 145, 164
 Πουλάκης Α. 149
 Πρωτόπαππας Γ. 134, 145
 Ράπτης Ν. 139
 Rose Η. 138
 Σακελλάριος Α. 162
 Σακελλαρίου Β. 153
 Σαρακινίδης Ε. 155
 Σαραντή Σταμούλη Έλπινίκη 133
 Σαράφης Ι. 158
 Σαρέλλης Ε. 136, 138, 157
 Σείδης Ι. 156
 Σηφάκη Μαρία 156
 Σίμος Λ. 135
 Sonnini Ch. 144
 Stephanopoli D. et N. 138, 160
 Σωφρόνιος ήγούμενος 153
 Τσάκωνα Μαγδαληνή 132, 136, 153, 163
 Τσέλιος Κ. 143
 Τύμπας Η. 152
 Φουφούτη Ήλέκτρα 158
 Φραγκάκη Εύαγγελία 130, 145
 Φράγκος Κ. 137
 Φωτιάδου Καλλιόπη 133
 Χαλιορής Ν. 134
 Χάρτζη Ίωάννα 164
 Χατζηθανασίου Εύαγγελία 134, 140, 148
 Χουτᾶ Χ. 140
 Χρησιτίδης Α. 132
 Χριστοδουλάκης Ε. 141
 Χριστοφορίδου Θεοφανή 140
 Ψυχογιός Ντίνος 132, 139

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑΣ ΤΩΝ ΕΤΩΝ 1948-1953

ΥΠΟ

Γ. Α. ΜΕΓΑ ΚΑΙ Δ. Β. ΟΙΚΟΝΟΜΙΔΟΥ

Ἡ κατωτέρω δημοσιευομένη βιβλιογραφία ἀποτελεῖ συνέχεια τῆς βιβλιογραφίας τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1939-1947, τῆς καταχωρηθείσης εἰς τὴν Ἐπετηρίδα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου τῶν ἐτῶν 1945-1949. Εἰς τὴν κατάταξιν τῶν ἀρθρῶν ἠκολουθήσαμεν τὴν χρονολογικὴν σειρὰν καὶ ἐν γένει τὸ αὐτὸ διάγραμμα ὡς εἰς τὴν προηγουμένην βιβλιογραφίαν.

Ὁβελὸς εἰς τὴν ἀρχὴν βιβλιογραφικῆς σημειώσεως ἐμφαίνει ἐπανάληψιν τοῦ ἐν τῇ προηγουμένη σημειώσει ὀνόματος τοῦ συγγραφέως.

Ἀστερίσκος πρὸ τοῦ βιβλιογραφουμένου λήμματος δηλοῖ, ὅτι τοῦτο παρελήφθη ἐξ ἄλλου βιβλίου.

(....) Ἐντὸς παρενθέσεως: α) ἀναπτύσσεται ἐν ἀρχῇ τοῦ λήμματος τὸ ἐν βραχυγραφίᾳ ὄνομα τοῦ συγγραφέως ἢ παρατίθεται ἐπὶ ψευδωνύμου τὸ πραγματικὸν ὄνομα, ἐπὶ ἀνωνύμου δὲ δημοσιεύματος τὸ ὄνομα τοῦ συγγραφέως, ἐφ' ὅσον τοῦτο εἶναι γνωστόν, β) ἀναγράφεται ἡ χρονολογία καὶ ὁ τόπος ἐκδόσεως ἐπὶ αὐτοτελῶν δημοσιευμάτων, ὅταν ταῦτα δὲν περιέχονται ἐν τῇ ἐπιγραφῇ, ἀλλὰ λαμβάνονται ἐξ αὐτοῦ τοῦ ἀναγραφομένου βιβλίου.

[....] Ἐντὸς ἀγκυλῶν τίθενται προσθήκαι τοῦ βιβλιογράφου σχετικαὶ μὲ τὸ βιβλιογραφούμενον δημοσίευμα, ὡς καὶ ἀναγραφὴ τῆς περιεχομένης εἰς τὸ δημοσίευμα λαογραφικῆς ὕλης, ἣτις δηλοῦται καὶ διὰ μικροτέρων στοιχείων.

(!) Τὸ θαυμαστικὸν δηλοῖ τὴν ἀπαράλλακτον ἀντιγραφὴν τυπογραφικοῦ σφάλματος.

Ἡ κατάταξις ἐγένεν ἐπὶ τῇ βάσει τοῦ ἑλληνικοῦ ἀλφαβήτου μὲ τὴν ἐξῆς ἀντιστοιχίαν τῶν γραμμάτων τοῦ λατινικοῦ:

v = β	h = χ	f = φ	th = θ
w = β	ca = κα	g = γ	x = ξ
ch = χ	co = κο	ph = φ	

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ ΕΡΕΥΝΗΘΕΝΤΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΝ
ΚΑΙ ΒΡΑΧΥΓΡΑΦΙΑΙ ΑΥΤΩΝ

- Ἄγγλ'Επ** Ἄγγλοελληνική Ἐπιθεώρηση. Μηνιαία ἔκδοση πνευματικῆς καλλιέργειας. Ἐκδίδεται ἀπὸ τὸ Βρετανικὸ Συμβούλιο. Ἀθήνα 1948-1953.
- Ἀθηνᾶ** Σύγγραμμα περιοδικὸν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἐπιστημονικῆς Ἐταιρείας. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. NB-NZ' (1948-1953).
- Αἰξωνή** Αἰξωνή. Μηνιαῖον περιοδικὸν ἑλληνικῆς πνευματικῆς καλλιέργειας. Ὅργανον τοῦ ὁμωνύμου συνεταιρισμοῦ [Ἀθῆναι] τόμ. Α'-Γ' (1950-1953).
- Ἄκτ** Ἄκτινες. Ὅργανον τῆς «Χριστιανικῆς ἐνώσεως ἐπιστημόνων». [Ἀθῆναι] 1948-1953.
- Annali del Museo Pitrè I** (1950) Palumbo.
- ἈρχΘρΘησ** Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ θησαυροῦ. Διευθυντῆς Πολ. Παπαχριστοδούλου. Ἐν Ἀθήναις. Τόμ. 15-18 (1948-1953).
- ἈρχΠόντ** Ἀρχεῖον Πόντου. Σύγγραμμα περιοδικὸν ἐκδιδόμενον ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς Ποντιακῶν μελετῶν. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. 13-18 (1948-1953).
- ἈρχΣάμ** Νικολάου Ἰ. Ζαφειρίου, Ἀρχεῖον Σάμου. Σύγγραμμα περιοδικὸν κατὰ τριμηνίαν ἐκδιδόμενον. Ἀθῆναι. Τόμος τρίτος, τεύχη Α'-Δ' (1948-1954).
- BS** Byzantinoslavica. Prague, 1947-1948, 1949, 1950.
- BZ** Byzantinische Zeitschrift, begründet von Karl Krumbacher, hrsg. von Franz Dölger. Leipzig u. Berlin, τόμ 43-46 (1950-1953).
- BYZ** BYZANTION. Revue Internationale des Études Byzantines publiée sous la direction de H. Grégoire. Bruxelles. Fondation Byzantine et Néogrecque. Τόμ. 18 (1946-48), 19 (1949), 20 (1950), 21 (1951), 22 (1952), 23 (1953).
- ΓέραςΚεραμ** Γέρας Ἀντωνίου Κεραμοπούλλου. [Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἐπιστημονικαὶ πραγματεῖαι. Σειρὰ Φιλολογικὴ καὶ Θεολογικὴ. 9]. Ἀθῆναι 1953.
- Γορτ'Ἡμερ** Γορτυνιακὸν Ἡμερολόγιον. [Ἀθῆναι]. Τεῦχος 3 (1948), 4 (1949), 5 (1950).
- Γυμν** Ἡ Γυμναστικὴ. Δελτίον τοῦ Συλλόγου τῶν Ἑλλήνων Γυμναστῶν. [Ἀθῆναι]. Ἔτ. Α', τεύχη 1-10 (1952), ἔτ. Β', τεύχη 11-14 (1953).
- Δωδ'Επιθ** Δωδεκανησιακὴ Ἐπιθεώρησις. Πολιτικὴ, ἐπιστημονικὴ καὶ κοινωνικὴ. Διευθυντῆς Παν. Γ. Κρητικός. Ἐν Ἀθήναις. Τόμ. Β' (1948).
- Ἐκλ** Ἐκλογή ἀπὸ τὰ δημοσιεύματα ὅλου τοῦ κόσμου. Μηνιαῖο περιοδικό. [Ἀθῆναι] 1948-1953.
- ΕΛΑ** Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Ἐπετηρὶς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου ἐκδιδομένη ἐπιμελεία τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ἀρχείου (Γ. Α. Μέγα). Τόμ. πέμπτος, ἔτη 1945-1949. Ἐν Ἀθήναις 1950. Τ. ἕκτος, ἔτη 1950-1951. Αὐτόθι 1951. Τ. ἑβδόμος, ἔτος 1952. Αὐτόθι 1953.
- ἘλλΔημ** Ἑλληνικὴ Δημιουργία. Δεκαπενθήμερη ἔκδοση. Διευθυντῆς: Σπῦρος Μελάς. Ἀθῆναι 1948-1953.
- ἘλλΚύπρ** Ἑλληνικὴ Κύπρος Μηνιαία ἔκδοσις τοῦ Γραφείου Ἐθναρχίας Κύπρου. Λευκωσία Κύπρου 1949-1953.
- Ἐλληνικά** Φιλολογικόν, ἱστορικόν καὶ λαογραφικόν περιοδικὸν σύγγραμμα [Δημοσιεύματα τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν]. Διευθύνται τῆς συντάξεως: Στίλπων

- Π. Κυριακίδης-Λίνος Πολίτης, καθηγηταὶ τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Τόμος 12. Ἐν Θεσσαλονίκη [1952].
- ἙλλΧρον** Ἑλληνικά Χρονικά. Ἑβδομαδιαία πολιτική, οἰκονομική καὶ πνευματικὴ ἐπιθεώρησης. Ἀθήναι 1952-1953.
- ΕΜΑ** Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Ἐπετηρὶς τοῦ Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου, ἐκδιδομένη ἐπιμελεία τοῦ Διευθυντοῦ αὐτοῦ (Μ. Ἰ. Μανούσακα). Ἐν Ἀθήναις 3 (1950), 4 (1952).
- ἘπΒυξΣπ** Ἐπετηρὶς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν. Ἀθήναι, τόμ. 18-23 (1948-1953).
- ἘπἸστΔικ** Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Ἐπετηρὶς τοῦ Ἀρχείου τῆς Ἱστορίας τοῦ Ἑλληνικοῦ Δικαίου. Ἐκδίδεται ἐπιμελεία τοῦ Διευθυντοῦ αὐτοῦ (Ἰακ. Τ. Βισβίζη). Ἐν Ἀθήναις, τεύχ. 1-4 (1948-1951).
- ἘπΦιλΣχΘεσο** Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης [Μνημόσυνον Ν. Γ. Παππαδάκι] Τόμος 6. Ἐν Θεσσαλονίκη 1950.
- ἘπΦιλΣχἈθ** Ἐπιστημονικὴ Ἐπετηρὶς τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν. Διευθυντὴς Γεώργιος Θ. Ζώρας. Περίοδος δευτέρα, τόμ. Δ'. Ἐν Ἀθήναις 1953-1954.
- ἘπτανΣάλπ** Σπύρου Σκηνωτάτου, Ἐπτανησιακὸν Σάλπισμα. Ἀθήναι (1950), Ληξούριον Κεφαλληνίας (1952).
- ἘπτανΦύλλα** Ἐπτανησιακὰ Φύλλα. Περιοδικὴ Φιλολογικὴ-Λαογραφικὴ καὶ Ἱστορικὴ ἔκδοσις γραμμὴ ἀπὸ τὸν Ντίνο Κονόμο. Ζάκυνθος, ἀρ. φ. 1 (1945), 2-3, 4, 5 (1946), 6, 7, 8, 9, 10, 11 (1947), 12, 13 (1948), 14, 15 (1949), 16, 17 (1951), 18 (1952). Περίοδος Β', φ. 1 (1952), Ἀθήναι φ. 2 (1953).
- ἘργἙστ** Ἐργατικὴ Ἑστία. Περιοδικὴ ἔκδοσις τοῦ ὁμώνυμου ὀργανισμοῦ. [Ἀθήναι] 1948.
- ΕὐβΓράμμ** Εὐβοϊκὰ Γράμματα, μηνιαῖο περιοδικὸ κριτικῆς-μελέτης καὶ τέχνης Ἀθήνα 1948.
- Ἡ Γυναικα** καὶ τὸ σπίτι. Ἀθήναι 1950-1953.
- Ἡλειακὰ** Τριμηνιαῖο Λαογραφικὸ-γλωσσικὸ-ἱστορικὸ περιοδικό. Διευθυντὴς: Ντίνος Δ. Ψυχογιός. Λεχαινὰ Ἡλείας 1951-1953.
- Ἡλιος** Ὁ Ἡλιος, ἑβδομαδιαία ἐγκυκλοπαιδικὴ ἐπιθεώρησης. Διευθυντὴς Ἰ. Δ. Πασσᾶς. Περίοδος Β'. Ἀθήναι 1948-1953. [Ἡ σελίδωσις μεταβάλλεται τρεῖς ἢ δὺς τοῦ ἔτους].
- ἩπειρἙστ** Ἡπειρωτικὴ Ἑστία. Μηνιαία Ἐπιθεώρησης ἐν Ἰωαννίνοις Ἐκδόται: Ε. Α. Φακατσέλης, Μιχ. Χαρ. Μάνος. Ἔτος 1 (1952) - 2 (1953).
- Ἡχὼ** Ἡ Ἡχὼ τοῦ Ἰονίου. Μηνιαία ἐπιθεώρησης. Ὄργανον ἐπικοινωνίας καὶ ἀλληλεγγύης τῶν Ἐπτανησίων. Ἰδιοκτῆτης-Διευθυντὴς Φώτιος Κονιδάρης. [Ἀθήναι]. Ἀρ. 22-23, 24-25, 26-27, 28-29, 30-31 (1948), 32-33, 35-36, 37, 38, 39-41 (1949), 42, 43-44, 45, 46-47 (1950), 60-62, 63-65 (1951), 66-68, 69-71, 72-74, 75-77 (1952), 78-80, 81-86, 87-89 (1953).
- Θεολογία** Ἐπιστημονικὸν περιοδικὸν ἐκδιδόμενον κατὰ τρίμηνον. Ἐν Ἀθήναις, τόμ. 19-24 (1948-1953).
- Καλυμνιακὸς Παλμὸς** Ἔτ. Α', τεύχ. 1. Κάλυμνος 1951.
- Κερκ Χρον** Κερκυραϊκὰ Χρονικά. Κέρκυρα Α' (1951) Β' (1952).
- ΚῆρΑἰγ** Κῆρυξ τῆς Αἰγίνης. Μηνιαῖον ὄργανον τῶν ἀπανταχοῦ Αἰγινητῶν. Ἐν Πειραιεῖ. Ἐκδοσις-ἰδιοκτησία Γ. Β. Λυκούρη. Ἐπιμέλεια συντάξεως: Ἰω. Β. Λυκούρη Ἔτος Β' (1948), Γ' (1949).

- Κρητ'Εστ** Κρητική 'Εστία. Χανιά. Διευθυντής: Γ. Α. Σήφακας. Χρόνος πρώτος (1949) — Χρόνος Ε' (1953).
- ΚρητΧρον** Κρητικά Χρονικά. Τετραμηνιαία επιστημονική έκδοσις. 'Εκδότης: 'Ανδρέας Γ. Καλοκαιρινός. 'Ηράκλειον Κρήτης. τ. 1-7 (1947-1953).
- Κρίκος** Μηνιαία πνευματική έκδοση του ἀποδήμου 'Ελληνισμοῦ. Διευθύνεται ἀπὸ συντακτικὴ 'Επιτροπὴ. 'Αθήναι.
- ΚυνΝέα** Κυνηγετικά Νέα. Μηνιαῖον περιοδικόν. 'Αθήναι 1948 - 1953.
- ΚυπρΓράμμ** Κυπριακά Γράμματα. Μηνιαῖο περιοδικὸ μελέτης καὶ τέχνης. Διευθυντής Ν. Ι. Κρανιδιώτης. Λευκωσία - Κύπρος. Τόμ. 13 - 18 (1948 - 1953).
- Κυπριόπουλο** Περιοδικὸ γιὰ παιδιά καὶ νέους. Λευκωσία 1948 - 1952.
- ΚυπρΣπ** Κυπριακαὶ Σπουδαί. Δελτίον τῆς 'Εταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν. 'Εν Λευκωσίᾳ Κύπρου, τόμ. ΙΒ' (1948), ἔτ. δημ. 1949, ΙΓ' (1949), ἔτ. δημ. 1950, ΙΔ' (1950), ΙΕ' (1951), ἔτ. δημ. 1952, ΙΣΤ' (1952), ἔτ. δημ. 1953, ΙΖ' (1953), ἔτ. δημ. 1954.
- ΛΔ** 'Ακαδημία 'Αθηνῶν. Λεξικογραφικὸν Δελτίον ἐκδιδόμενον ἐπιμελείᾳ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ 'Ιστορικοῦ Λεξικοῦ τῆς Νέας 'Ελληνικῆς ('Ανθ. Α. Παπαδοπούλου). 'Εν 'Αθήναις, 4 (1942/1948), 5 (1950), 6 (1953 - 1954).
- Λαογρ** Λαογραφία. Δελτίον τῆς 'Ελληνικῆς Λαογραφικῆς 'Εταιρείας ἐκδιδόμενον ἐπιμελείᾳ Στίλπωνος Π. Κυριακίδου. Τόμ. ΙΓ'. 'Εν Θεσσαλονίκῃ (1950 - 1951). Τόμ. ΙΔ' 'Εν 'Αθήναις 1952 [Ἐπιτροπὴ ἐκδόσεως: Φίλιππος Δραγούμης, Στίλπων Π. Κυριακίδης, Γεώργιος Α. Μέγας, Μαρία 'Ιωαννίδου - Μπαρμπαρίγου]. Τόμ. ΙΕ', τεῦχος Α', ἐν 'Αθήναις 1953.
- L'Hell Cont** L'Hellénisme Contemporain. Revue bimestrielle. Directrice: Henriette Avatanghélos. Athènes 2eme série, 2eme année — 7eme année (1948 - 1953).
- Λουλ** Λουλούδια. Μηνιαῖο μαθητικὸ περιοδικὸ τοῦ Γυμνασίου Φιλιατρῶν. Διευθυντής: Θ. Γρ. Κανελόπουλος, καθηγητής. 'Εκδίδεται στὸ τυπογραφεῖο δωρεᾶς Μπάμπη Φουρναράκη. 'Ετ. 1-4. Φιλιατρά (1948 - 1951).
- Μαθ'Εστ** Μαθητικὴ 'Εστία. Περιοδικόν τῶν μαθητῶν τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου, ἔτος Α' 1950 - Δ' 1953, Λευκωσία - Κύπρου.
- Μακεδ** Μακεδονικά. Σύγγραμμα περιοδικόν τῆς 'Εταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν. 'Εν Θεσσαλονίκῃ, τόμ. 2 (1941 - 1952).
- *Μακεδ'Ημερ** Μακεδονικὸν 'Ημερολόγιον. 'Ιδρυτής - Διευθυντής Νικόλ. Α. Σφενδόνης. Θεσσαλονίκη 1950 καὶ 1951.
- Μεσσ'Ημερ** Διονυσίου 'Ι. Βογοπούλου. Μεσσηνιακὸν 'Ημερολόγιον, ἔτ. Α', 'Αθήναι (1950). ἔτ. Β' (1951).
- Μετ** Μετέωρα. Διμηνιαῖο περιοδικὸ ἐκδιδόμενον στὰ Τρίκαλα - Θεσσαλίας ἀπὸ τὸν «'Εκδρομικὸ καὶ Μορφωτικὸ "Ὄμιλο Τρικκάλων - Ε.Μ.Ο.Τ.» Διευθυντής: 'Αχιλ. Γ. Καρανάσιος. Τόμ. Β' (1948) - τόμ. Γ' (1949).
- Μητέρα καὶ Παιδὶ** μηνιαῖο περιοδικὸ γιὰ τοὺς γονεῖς καὶ τὶς ἐπιτόκους. 'Αθήναι 1947 - 1949.
- ΜικρΧρον** Μικρασιατικὰ Χρονικά. Σύγγραμμα περιοδικόν, ἐκδιδόμενον ὑπὸ τοῦ τμήματος Μικρασιατικῶν Μελετῶν τῆς 'Ενώσεως Σμυρναίων. 'Αθήναι, τόμ. 4 (1948), 5 (1952).
- Μορφές** Μηνιαῖο περιοδικὸ. Λογοτεχνία - Τέχνη - Φιλοσοφία. Θεσσαλονίκη 1948 - 1953.

- Ναξ' Αρχ** Ναξιακόν 'Αρχεῖον. Μηνιαῖο ἱστορικὸ καὶ λαογραφικὸ περιοδικόν. Ἐκδίδεται ἀπὸ τὸν «Προοδευτικὸ Ὀμιλο Νάξου». Νάξος 1948 - 1949.
- Ναυτ' Ἑλλ** Ναυτικὴ Ἑλλάς. Μηνιαία εἰκονογραφημένη ἐπιθεώρησις τῆς Ε.Θ.Ε. Διευθυντῆς Ἐπαμεινώνδας Μπαμπούρης. [Ἀθῆναι] 1948-1953.
- Νεοελληνικά** Περιοδικὸν σύγγραμμα ἐκδιδόμενον προνοίᾳ καὶ ἐπιμελείᾳ Φαίδωνος Κ. Μπουμπουλίδου. Τόμος πρῶτος. Τεῦχος πρῶτον. Ἀθῆναι 1950.
- Νέος Καλλιτέχνης** Περιοδικὸ γραμμάτων καὶ τέχνης 1950. Ἀθῆναι, τεύχη 1 - 3.
- Ν' Ἔστ** Νέα Ἑστία. Ἐκδίδεται τὴν 1ῃν καὶ 15ῃν κάθε μηνός. Διευθυντῆς Πέτρος Χάρης. Ἀθῆναι, 1948 - 1953.
- Ὁ Αἰώνας μας** Μηνιαῖο λογοτεχνικὸ καὶ καλλιτεχνικὸ περιοδικόν. Ἀθήνα 1948 - 1950.
- ΟΝΟΜΑΤΑ** Revue d'Onomastique Grecque, No 1. Juillet 1952 (Athènes). Ἐκδ. John A. Thomopoulos.
- ΠΑΑ** Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. Τόμ. 19 (1949) - 27 (1953). Ἐν Ἀθήναις.
- Παιδεία** Μηνιαῖο περιοδικὸ μελέτης - ἔρευνας - διαφωτισμοῦ. Διευθυντής: Ε. Π. Παπανούτσος. Ἀθῆναι 1948-1953.
- Πάν,ό,** Ὁ Πάν. Μηνιαῖο φυσιολατρικὸ περιοδικόν. Ἐκδοσις τοῦ Φυσιολατρικοῦ Συνδέσμου «Ὁ Πάν». Ἀθῆναι. (Ἔτ. 1948 - 1953).
- Πελοπ' Ἔστ** Πελοποννησιακὴ Ἑστία. Μηνιαία λαογραφικὴ καὶ λογοτεχνικὴ Ἐπιθεώρησις. Ἀθῆναι. Ἔτος Α' 1953.
- Περσ' Ἀργ** Περιοδικὸν τοῦ ἐν Χίῳ Συλλόγου Ἀργέντη ἐκδιδόμενον καθ' ἑξαμηνίαν. Ἰδρυτῆς Φίλιππος Π. Ἀργέντης. Διευθυντής: Στέφανος Δ. Καββάδας. Χίος, τόμ. Δ' (1951), τεῦχος 1 - 2.
- Πλάτων** Δελτίον τῆς Ἑταιρείας Ἑλλήνων φιλολόγων. Ἔτος 1 (1949) - 5 (1953) Ἀθῆναι.
- Πνευμζωή** Πνευματικὴ Ζωή, μηνιαῖο μορφωτικόν, λογοτεχνικόν καὶ καλλιτεχνικόν περιοδικόν. Διευθυντῆς Μελῆς Νικολαΐδης. Ἀθήνα. Περίοδος Β', Χρόνος Α', 1952, Β', 1953.
- Ποντ' Ἔστ** Ποντιακὴ Ἑστία. Μηνιαῖον Λαογραφικὸν περιοδικόν. Ἐκδίδεται τῇ συνεργασίᾳ πολλῶν Ποντίων. Διευθυντής: Φίλων Κτενίδης. Θεσσαλονίκη. [Ἔτος 1 - 4 (1950 - 1953)].
- ΠοντΘέατρο** Ποντιακὸ θέατρο, περιοδικὸ τοῦ θεάτρου καὶ τῆς τέχνης. Ἐκδοσις Ν. Καπᾶ - Γ. Λαμφίδης. Καλλιθέα - Ἀθῆναι. 1950 - 1951. [Ἀπὸ τοῦ τεύχ. 4 κέ. ἀλλάσσει τίτλον: *Τὸ Ποντιακὸ Θέατρο - Τέχνη - Γράμματα - Ζωή*].
- Πόντος** Πόντος. Revue Internationale des études Pontiques, dirigée par J. T. Pamboukis. Tome I (1953) Fascicule I. Athènes 1953.
- Πρόσπερος** Ἐκδοσις Λόγου καὶ Τέχνης τοῦ Βρετανικοῦ Συμβουλίου. Κέρκυρα 1949 - 1953, φ. 1 - 8.
- ΠροσφΚυριακ** Προσφορὰ εἰς Στίλπωνα Π. Κυριακίδη ἐπὶ τῇ εἰκοσιπενταετηρίδι τῆς καθηγεσίας αὐτοῦ (1926 - 1951) [Ἑλληνικά, περιοδικὸν σύγγραμμα Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Παράρτημα 4]. Θεσσαλονίκη 1953.
- ΣερΧρον** Σερραϊκὰ Χρονικά. Σύγγραμμα περιοδικόν. Τόμος πρῶτος. Ἀθῆναι 1953.
- Σκῦρος** Τοπικὴ Ἐπιθεώρησις. Ἐκδίδεται ἀπὸ Ἐπιτροπὴ νέων τῆς Σκύρου. Ἀθῆναι.

[Χρόν. Α'. Νοέμβρ.- Δεκέμβρ. 1947, τεύχ. 5. Αύγουστος 1948].

Studi Bizantini e Neoellenici. Roma. Pubblicazioni dell' «Istituto per l'Europa Orientale» in Roma. Istituto di Studi Bizantini e Neoellenici. Vol. VII - VIII (1953).

Συνετ 'Ο Συνεταιριστής, μηνιαίο συνεταιριστικό περιοδικό. 'Ιδιοκτήτης - Διευθυντής: Θ. Τζωρτζάκης. 'Αθήνα 1948-1953.

Τὰ Νέα 'Ελληνικά Λογοτεχνικό περιοδικό 'Ηρ. και Ρ. 'Αποστολίδη. 'Αθήνα 1952.

Τὸ Μέλλον τῆς 'Υδρας. Μηνιαῖον δημοσιογραφικὸν ὄργανον τῶν ἀπανταχοῦ 'Υδραίων. 'Ιδιοκτήτης - Διευθυντής 'Αντ. Α. Μανίκης. ['Αθήναι]. 'Ετ. 9 (1949), 10 (1950), 11 (1951), 12 (1952), 13 (1953).

ΦιλΠρωτ Φιλολογική Πρωτοχρονιά. 'Ετησία λογοτεχνική και καλλιτεχνική ἔκδοση. Διευθυντής: 'Α. Μαυρίδης. 'Αθήνα 1948-1953.

ΧρονΚυν Χρονικά τῶν Κυνουριατῶν. Τόμ. Α' 'Αθήνα (1951), Β' (1952).

ΧρονΠαλΚυν Χρονικά Παλαιοχωρίου Κυνουρίας Κλεάνθους Μ. Οικονόμου - Θάνου Κ. Βαγενᾶ. 'Εκδοση «Νεο-Ιστορικοῦ 'Αρχείου» 'Αθήνα, 1949.

ΧρονΜορ Χρονικά τοῦ Μοριᾶ. Περιοδικὸν δημοσίευμα ἱστορίας - λαογραφίας, τέχνης και ζωῆς. ['Επιμελητής ἔκδόσεως: Θᾶνος Κ. Βαγενᾶς]. 'Αθήνα. Τόμ. Α' (1952) Β' (1953).

ΧρονΠόντ Χρονικά τοῦ Πόντου. Μηνιαῖο λαογραφικὸ περιοδικό. 'Όργανο τοῦ Συλλόγου «'Αργοναῦται - Κομνηνοί». 'Αθήνα. [Χρόν. Β' (1946) τεύχη 21-24 (τὰ τεύχη 23-24 ἔξεδόθησαν τὸ 1954)].

Ι Γ Ε Ν Ι Κ Α

1. **Μιχαηλίδου Σόλωνος** Τὸ διεθνὲς συνέδριο λαϊκῆς μουσικῆς. ΚυπρΓράμμ 13 (1948) 378 - 380.
2. **Κούμαρη Ἰ. Γ.** Ἡ ἀνυπαρξία ἐθνολογικοῦ μουσείου καὶ ἡ ἐπιτακτικὴ ἀνάγκη ἀποκτήσεως. Ἡλιος ἔτ. 9 (1949) 365, 407 - 408.
3. **Μαυρακάκη Γιάννη** Ἡ ἐπιστήμη τῆς Λαογραφίας καὶ ἡ Κρητικὴ Λαογραφία. Κρητ᾽Εστ 1 (1949) τευχ. 1, 20 - 22, τευχ. 2, 19 - 20, τευχ. 3, 26, τευχ. 4, 21 - 22, τευχ. 5, 21 - 22, τευχ. 6, 21 - 22, τευχ. 7, 21 - 22, τευχ. 8, 21 - 22.
4. **Δαζαρίδη Κώστα** Δάσκαλος καὶ λαογραφία. Παιδεία 4 (1950) 175 - 176.
5. **Λουκάτου Δημ. Σ.** Ἡ λαογραφικὴ ἔρευνα τὰ πρῶτα πενήντα χρόνια τοῦ αἰῶνα μας. Ν᾽Εστ 48 (1950) τευχ. 563, 287 - 297.
6. — Σύγχρονα προβλήματα Λαογραφίας. Ν᾽Εστ 48 (1950) 1376 - 1379.
7. **Μιχαηλίδου Σόλωνος** Τὰ φεστιβάλ μουσικῆς τῆς Οὐαλλίας καὶ τῆς Βενετίας. ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 69 - 76.
8. **Π(απαχριστοδούλου) Π(ολυδ.)** Τὸ διεθνὲς λαογραφικὸν συνέδριον τοῦ Μπλούμικτον. ἈρχΘρΘησ 16 (1951) 257 - 258.
9. **Ripon Roger** Le folklore musical à l'école (ἀνατ. ἀπὸ τὸ Βελγικὸ περιοδικὸν La vie Wallonne, τόμ. 24, τευχ. 2, σ. 91 - 108) Λιέγη 1950.
Κρίσι.: Παδεία 5 (1951) 142 - 144 (Δ. Λουκάτος).
10. ***Τόμπα Ἀγγ.** Λαογραφία καὶ δίκαιον. Ἡ θεοκρισία καὶ ὁ ἑλληνικὸς λαός. Μακεδ᾽Ἡμερολ 20 (1950) 298 - 303.
11. **Ρωμαίου Κ. Α.** Λαογραφία καὶ Ἀρχαιολογία. Λαογρ 13 (1950 - 1951) 1 - 11.
12. **Δεκατσᾶ Παναγ.** Ἡ καταγωγὴ τῶν θησμῶν, τῶν ἐθίμων καὶ τῶν δοξασιῶν. Κεφάλαια τῆς κοινωνικῆς ἱστορίας τῶν Ἑλλήνων καὶ τῶν ἄλλων λαῶν. «Βιβλίον Νεοελληνικοῦ Λόγου», Ἀθήνα 1951, 8^{ον} μέγα, σελ. 312.
13. **Μέγα Γ. Α.** Ἡ σπουδὴ τῆς Λαογραφίας. Σκοπὸς καὶ ἔργον αὐτῆς. Πλάτων 3 (1951) 3 - 34. Καὶ ἀνατ. σχ. 8^{ον}, σ. 32.
14. **Μιχαηλίδου Σόλ.** Τὸ φεστιβάλ μουσικῆς στὴν Οὐαλλία καὶ Γιουγκοσλαβία. ΚυπρΓράμμ 17 (1952) 6 - 15.
15. **Κυριακίδου Στίλπ.** Τρεῖς διαλέξεις: Β'. Ἡ λαογραφία καὶ ἡ σημασία της. Γ'. Ἡ σημασία τῆς Λαογραφίας διὰ τὸν ἐθνικὸν ἀγῶνα. (Μακεδονικὴ Λαϊκὴ Βιβλιοθήκη, 13. Δημοσιεύμ. Ἑταιρείας Μακεδ. Σπουδῶν). Θεσσαλονίκη 1953 8^{ον} 19 - 45. 49 - 53.
16. **Λουκάτου Δημ. Σ.** Τὰ 80 χρόνια ἐνὸς Γάλλου λαογράφου (Α. ν. Genper). Ν᾽Εστ 54 (1953) 1284.

17. **Μιχαηλίδου Σόλ.** Καλλιτεχνικό ταξίδι στην Ίσπανία. Τò διεθνές συνέδριο λαϊκῆς μουσικῆς στò Λονδίνο. ΚυπρΓράμμ 18 (1953) 11-18.
18. **Τωμαδάκη Ν. Β.** Ἡ Λαογραφία μόνη καὶ ἔναντι τῆς φιλολογίας. (Νεοελληνικά, Δοκίμια καὶ μελέται, Ἀθήναι 1953, 25-28).

II ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Α' Βιβλιογραφία.

19. **Βαγιακάκου Δικαίου Β.** Συμβολή εἰς τὴν γλωσσικὴν βιβλιογραφίαν τῶν ἐτῶν 1939-1947. ΛΔ 4 (1942-1948) 155-176.
Χρήσιμος καὶ ἀπὸ λαογραφικῆς ἀπόψεως.
20. Bulletin Analytique de Bibliographie Hellénique 1946: Fascicules I-II (-III) (Collection de l'Institut Français d'Athènes) Athènes 1947, 8^{ov}, σ. 61+112+56.
Ἰδία fasc. I, σ. 51, fasc. II, σ. 100-101.
—1947: Fascicules I-II, V. Athènes 1948, 8^{ov} σ. 399.
Ἰδία σ. 97-98, 281-282.
Κρίσις: ΚυπρΓράμμ 13 (1948) 343-335, 14 (1949) 322-323 (**Κ. Σπυριδάκης**).
—1948, Athènes 1949, 8^{ov} σ. 447.
Ἰδία σ. 244-248, I-XXXI (μετὰ τὴν σ. 277) καὶ XXXIII-XLIV.
Κρίσις: ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 155-156 (**Κ. Σπυριδάκης**).
—1949. Athènes 1950, 8^{ov} σ. 402.
Ἰδία σ. 237-240.
—1950, Athènes 1951 (tome XI-année 1950), 8^{ov}, σ. 447.
Σελ. 258-260 λαογραφικὴ βιβλιογραφία.
—1951, Athènes 1952 (tome XII-année 1951), 8^{ov}, σ. 193-435.
Σελ. 243-249 λαογραφικὴ βιβλιογραφία.
—1952, Athènes 1953, 8^{ov} σ. 484.
Ἰδία σ. 24, 36, 59, 68, 274-277.
—1953, Sciences Humaines.-II, Athènes 1955, 8^{ov} σ. 223-588.
21. Internationale Volkskundliche Bibliographie. International Folklore Bibliography. Bibliographie Internationale des Arts et Traditions Populaires. Ouvrage publié par la C.I.A.P. sous les auspices du Conseil International de la Philosophie et des Sciences Humaines et avec le concours de l'Unesco, rédigé, avec l'assistance des collaborateurs, par Robert Wildhaber, années 1948 et 1949 avec supplément d'années antérieures, Bâle 1954, 8^{ov} σ. XXIV+467.
Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας ὑπὸ **Στ. Π. Κυριακίδου**

22. **Παπακώστα Ἄγγ. Ν.** Βιβλιογραφία Γιάννη Βλαχογιάννη. Ν᾽Εστ 44 (1948) τεύχ. 515, 171-174: Κοινωνικά, λαογραφικά, δημοτικὸ τραγούδι.
23. **Spyridakis G.** Le folklore en Grèce. Chronique bibliographique pour les années 1940-1947. (Bulletin analytique de Bibliographie Hellénique. Année bibliographique 1948. Athènes 1949, σ. I-XXXI).
24. **Καψαμπέλη Ι.** Συμβολή στην ἑλλην. σπηλαιογραφία. Ὁ Πάν 20 (1950) 26-30. Βιβλιογρ. σπηλαιογραφίας ἐτῶν 1925-1949 σχετικὴ μὲ τοπωνύμια καὶ παραδόσεις.
25. **Μέγα Γ. Α.-Σπυριδάκη Γ. Κ.** Βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1939-1947. ΕΛΑ 5 (1945-1949), 159-266 [1571 ἀριθμοί].
26. **Μπουμπουλίδου Φ.** Συμβολή εἰς τὴν βιβλιογραφίαν τῶν δημοδῶν ᾠσμάτων. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 369-374.
27. ——— Αἱ συλλογαὶ δημοδῶν ᾠσμάτων. Συμπληρωματικὸς βιβλιογραφικὸς πίναξ. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 139-143.
28. **Πλατάκι Ἐλευθ. Κ.** Σπηλαιολογικά. Συμπληρωματικὴ βιβλιογραφία. Ὁ Πάν 20 (1950) 83-85.
29. **Βρανούση Α. Ι.** Χρῖστος Σούλης. Ἀθηνᾶ 55 (1951) 378-382. Σελ. 380-2: ἀναγραφὴ καὶ τῶν λαογραφικῶν μελετῶν Χρ. Σούλη.
30. Ἔργα καὶ μελέται Ἀντ. Δ. Κεραμοπούλλου. Γέρας Κεραμ (1953) 684-690. Περιλαμβάνονται καὶ λαογραφικαὶ μελέται.
31. **Δαζαρίδου Ἑλένης** Βιβλιογραφία Στίλπωνος Π. Κυριακίδου (1910-1953). Προσφ εἰς Κυριακ (1953) θ'-ξβ'.
32. **Παμπούκη Ι. Τ.** Βιβλιογραφία Φαίδωνος Ἰ. Κουκουλῆ (1905-1954). ἘπΒυζ Σπ 23 (1953) κ'-λγ'.
33. **Théodoridès Jean** Introduction à l'étude de la Zoologie Byzantine. Actes du Septième Congrès International d'Histoire des Sciences. Jérusalem, Août 1953, σ. 601-609. Ἀνάτυπον. Περιέχει βιβλιογραφίαν δημῶδους ζωολογίας.
34. **Πολίτη Δίνου** Νεοελληνικὴ Βιβλιογραφία 1950-1951, Π 2: Λαογραφία. Ἑλληνικά 14 (1955) 246-254.

Β' Γενικὰ καὶ σύμμεικτα

α) Γενικά.

35. **Ἀλισανδράτου Γιώργου Γ.** Λαογραφικά. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Β' (1948), ἀρ. φ. 23, 177-179.
36. **Βαμβάκου Σ.** Ἡ ἴδρυσις καὶ ἡ δρασίς τῆς «Ἱστορικῆς καὶ Λαογραφικῆς Ἑταιρείας τῶν Θεσσαλῶν» καὶ οἱ ἐπιδιωκόμενοι σκοποί. Μετ Β' (1948) 31-32.

37. **Durrell Laurence** Ἡ λαογραφία τῆς Ρόδου. Δωδ'Επιθ 2 (1948) 81-82.
Ἐναδημ. ἐκ τῆς ἑφημερ. «Τὰ Νέα» τῆς 22 Ὀκτωβρ. 1947.
38. **Γεωργούλη Κ. Δ.** Ὁ ἐθνισμὸς τοῦ Βλαχογιάννη. Ν'Εστ 44 (1948) 16-31.
Σελ. 29-30: Ὁ λογοτέχνης καὶ λαογράφος.
39. **Κουχτσόγλου Γιάν.** Τὸ «ἀφιέρωμα Ἀποστολάκη». Ν'Εστ 43 (1948) 190-191.
40. Λαογραφία. Δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας ἐκδιδόμενον ἐπιμελεία Στίλπωνος Π. Κυριακίδου. Τόμ. ΙΒ' τεῦχος ΓΔ' (τμήμα Β'). Ἐν Θεσσαλονίκῃ 1948, 8^{ον}, σ. 465-612.
Κρίσι.: ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 134-136 (Κ. Π. Χατζηϊωάννου).
41. **Μέγα Γ. Α.** Τὸ «ἀφιέρωμα Ἀποστολάκη». Ν'Εστ 43 (1948) 189-190.
42. **M(erlier) O(ctave)** Les archives musicales de Folklore et le centre d'études Micrasiatiques (1930-1949). (Bulletin Analytique de Bibliographie Hellénique 1948, Athènes 1949, σ. XXXIII-XLIV).
43. **Μερλιέ Μέλπωσ** Τὸ Ἀρχεῖο τῆς Μικρασιατικῆς Λαογραφίας. Πῶς ἰδρύθηκε — πῶς ἐργάστηκε. (Collection de l'Institut Français d'Athènes 7. Archives de musique populaire et de folklore d'Asie Mineure dirigées par Madame Merlier) Athènes 1948, 8^{ον} σ. 56.
Κρίσι.: Λαογρ. 13 (1950-1951) 154-157 (Στ. Π. Κυριακίδης).
44. **Πολίτη Δίνου** Ἡ βυζαντινὴ κληρονομία καὶ ἡ λαϊκὴ παράδοση Ν'Εστ 44 (1948) 901-906.
45. **Σπυριδάκι Κωνστ.** Λογοδοσία τοῦ Προέδρου τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν. Πεπραγμένα 1947. ΚυπρΣπ 12 (1948) IX-XIII. — 1948 ΚυπρΣπ 13 (1949) VIII-XIII. — 1949. ΚυπρΣπ 14 (1950) IX-XV. — 1950. ΚυπρΣπ 15 (1951) IX-XV. — 1951. ΚυπρΣπ 16 (1952) IX-XIII.
46. **Παπαχριστοδούλου Πολ.** Θρακικὲς λαογράφοι τοῦ ΙΘ' αἰῶνα καὶ τῶν τελευταίων χρόνων. ἈρχΘρΘησ 15 (1948-49) 177-200.
47. Ἀρχεῖον τοῦ Θρακικοῦ Λαογραφικοῦ καὶ Γλωσσικοῦ Θησαυροῦ, τόμος ΙΒ'. Ἐν Ἀθήναις 1945-46, 8^{ον} σ. 361.
Κρίσι.: ΠΑΑ τόμ. 23 (1949) 10-12 (Κ. Ἀμαντος).
48. **Βασιλοπούλου Στεφ. Δ.** Νικόλαος Πολίτης, ὁ μέγας ψυχογράφος τῆς φυλῆς μας. Ἡλιος ἔτ. 9 (1949) 68, 108.
49. — Τί εἶναι καὶ πῶς ἐργάζεται τὸ «Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον». Ἡλιος ἔτ. 9 (1949) 472.
50. **Καφαμπέλη Γιάννη** Ἡ φυσιολογία εἰς τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Κρητ'Εστ 1 (1949) τεῦχ 8, 17-19.
51. Ἐρωτηματολόγιον γιὰ τὰς Κοινότητες, τὴν ὁργάνωσιν καὶ τὴν ἐσωτερικὴν ζωὴν αὐτῶν. Προσωρινὴ μορφή. (Κέντρον Μικρασ. Σπουδῶν). Ἀθήνα 1949, 8^{ον} σ. 15.

52. *Μπίρη Κ. Η.* Ἀρβανίτες στὸ Μενίδι καὶ στὸ Μαρούσι. Ν'Εστ 45 (1949) 89-90.
53. *Μωραΐτη - Βάσσου Εὐ.* Ὅταν ἀνθίζε ἡ ζωὴ στὸ Καστελλόριζο. Ν'Εστ 45 (1949) 303 - 305.
54. *Παπαχριστοδούλου Πολ.* Ὁ Γ. Βιζυηνὸς λαογράφος. Ἑλλημ ἔτ. Β' τόμ. 4 (1949) 611 - 612.
55. Προκήρυξη διαγωνισμοῦ. Κρητ'Εστ 1 (1949), τεῦχ. 5, 6. Ὁ διαγωνισμὸς τοῦ ἀνεκδότου. Αὐτόθι τεῦχ. 9, 10.
56. *Γρος Χ.* Ἀγγελικὴ Χατζημιχάλη. Ἡ Γυναῖκα ἀρ. 18 (1950) 17.
57. *Διομήδη Νίτσας* Ἡ πνευματικὴ κίνησις στὴν Κύπρο. ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 367 - 368.
Περιέχονται καὶ λαογ. εἰδήσεις.
58. Εἰδήσεις. ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 63.
Περὶ λαογραφ. διαγωνισμῶν τῆς Ἑταιρ. Κυπρ. Σπουδῶν.
59. *Ἡλιάδου Γεωργίου Σ.* Ἡ σημασία καὶ ἡ ἀξία τῆς Κυπριακῆς Λαϊκῆς Τέχνης. ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 352 - 360.
60. [*Ἰωαννίδου - Μπαρμπαρίγου Μαρίας*] Ἀνακοινώσεις καὶ ἀγγέλματα. Ἑλληνικὴ Λαογραφικὴ Ἑταιρεία. Πεπραγμένα τοῦ 1948. Λαογρ 13 (1950-1951) 144-149 — τοῦ ἔτους 1949. Λαογρ 13 (1950-1951) 195 - 199 — τοῦ ἔτους 1950. Λαογρ 13 (1951) 366 - 370 — τοῦ ἔτους 1951. Λαογρ 14 (1952) 362 - 366 — τοῦ ἔτους 1952. Λαογρ 15 (1953) 169 - 171.
61. *Κακούρη Κατερίνας* Ἡ Λαογραφία μας καὶ ἡ Αἰξωνή. Αἰξωνή 1 (1950-1951) 63 - 64.
62. — Προβλήματα τῆς Νεοελλην. λαογραφίας. Αἰξωνή 1 (1950-1951) 119-120.
63. *Κρανιδιώτη Νικ.* Μιὰ λαϊκὴ γιορτὴ. ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 195 - 196.
Λαϊκὴ ἑορτὴ διοργανωθεῖσα τὴν 4ῃν Ἰουνίου 1950 ὑπὸ τῆς Ἑταιρ. Κυπρ. Σπουδῶν.
64. *Κυριακίδου Στίλπ.* Ὀμηρικὰ καὶ Ἡσιόδεια. ΕΠΘ 6 (1950) 363-444.
Καὶ ἀνάτυπον. Θεσσαλονίκη 1948.
Κρίσι.: ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 96-97 (*Κ. Σπυριδάκης*).
65. *Δ.* Ποντιακοὶ λαογραφικοὶ σύλλογοι. ΠοντΘέατρο 1950, 22.
66. *Παράσχου Κλ.* Τὰ γεγονότα καὶ τὰ ζητήματα. Ἡ δράσις δυὸ ἐκλεκτῶν ἀνθρώπων (Oct. καὶ M. Merlier). Ν'Εστ 47 (1950) 196 - 198.
Ἐν σ. 197-198 περὶ τοῦ Μουσικοῦ Λαογρ. Ἀρχείου διευθυν. ὑπὸ Μέλπως Merlier.
67. *Σαλαμάγκα Δ.* Περίπατοι στὰ Γιάννινα. Σειρὰ Α'. Ὁ βράχος. (Ἱστορικολαογραφικὰ ραδιοφωνικὰ δεκάλεπτα). Γιάννινα 1950, 8^{ον} μικρὸν σ. 79.
68. Ἑλληνικὴ Λαογραφικὴ Ἑταιρεία. Καταστατικὸν τῆς Ἑλλ. Λαογρ. Ἑταιρ. Λαογρ 13 (1950-1951) 361 - 365.

69. Ἡ τεσσαρακονταετηρὶς τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἐταιρείας. Λαογρ 13 (1950-1951) 169-192. Εἰσήγησις ὑπὸ **Φιλίππου Δραγούμη**, προέδρου τῆς Ἑλλην. Λαογρ. Ἐταιρείας, Αὐτόθι 170-173. Τὸ χρονικὸ τῆς ιδρύσεως ὑπὸ **Σπ. Γ. Θεοδωροπούλου**, Αὐτόθι 174-178. Ὁμιλία ἐπὶ τῇ τεσσαρακονταετηρίδι ὑπὸ **Γ. Α. Μέγα**, Αὐτόθι 179-192.
70. Τὰ Σαραντάχρονα τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἐταιρείας. Ὁμιλία τοῦ **Φ. Δραγούμη**, προέδρου τῆς Ἐταιρείας. Τὸ Χρονικὸ τῆς ιδρύσεως τῆς Ἐταιρείας ὑπὸ **Σπ. Θεοδωροπούλου**. Λόγος τοῦ Ὑπουργοῦ τῆς Παιδείας **Γ. Ἀθανασιάδη - Νόβα**. Λόγος τοῦ καθηγητοῦ **Γ. Α. Μέγα**. Ν᾽Εστ 47 (1950) 666-675.
71. Τὰ Σαράντα Χρόνια τῆς «Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἐταιρείας». Ἡ εἰσήγησις τοῦ κ. **Φιλ. Δραγούμη**. Ἡ ὁμιλία τοῦ κ. **Γεωργίου Μέγα**. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 784-792.
72. **Π. Μιλτ.** Τὰ 40 χρόνια τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἐταιρείας. Ἡλιος ἔτ. 10 (1950) 528.
73. **Μέγα Γ. Α.** Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας. Κεφάλαιον ἑνδέκατον: Λαϊκὴ Λαογραφία. ΕΛΑ Γ' καὶ Δ' ἔτος 1943-44 σ. 86-144. τ. Ε': 1945-49 σ. 3-100.
74. — Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας. Τεῦχος τρίτον. 8^{ον} σ. 170 (ἀνάτυπον).
75. — Ἐκθέσεις τῶν ὑπὸ τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου πεπραγμένων κατὰ τὰ ἔτη 1945-1949. ΕΛΑ 5 (1950) 267-282. Κατὰ τὰ ἔτη 1950 καὶ 1951. ΕΛΑ 6 (1951) 325-331). Κατὰ τὸ ἔτος 1952. ΕΛΑ 7 (1952, δημοσ. 1953) 161-163.
76. **Μελᾶ Σπ.** Στὶς πηγὰς τῆς ἐθνικῆς Τέχνης. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 325-328.
77. **Παμπούκη Ι. Τ.** Φωνοληψίαι ποντιακῆς μουσικῆς ἀπὸ τὸ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν. ΠοντΘέατρο 1950, 39-40.
78. **Παπαδοπούλου Ἀνθίμου Α.** Λαογραφικὰ ζητήματα. [Ἐρωτηματολόγιον]. ἈρχΠόντ 15 (1950) 254-259.
79. **Πικιώνη Δ.** Τὸ πνεῦμα τῆς παράδοσης. Αἴξωνή 1 (1950-1951) 5-6.
80. **Πουλιοπούλου Ν. Δ.** Παράδοση καὶ κοινωνικὴ ζωή. Αἴξωνή 1 (1950-51) 7-9.
81. **Σκαφιδᾶ Βασ.** Σαρακατσάνοι ἢ Σαρακατσαναῖοι. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 361-366.
82. **Σοφοκλέους Θ. Α.** Ὁ θησαυρὸς τῆς λαϊκῆς παραδόσεως. ἙλλΚύπρ 2 (1950) ἀρ. 15, 190, 194.
83. **Σπυριδάκη Γεωργ. Κ.** Ὁ Ἀλέξανδρος Μωραϊτίδης καὶ ἡ λαογραφία τῆς Σκιάθου. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 531-534.

84. **Φραγκάκη Ε. Κ.** Ἡ Λαογραφία καὶ ἡ ἐπίδραση τῆς Κρήτης στὰ λαογραφικὰ τῆς Δωδεκανήσου. Κρητ'Εστ 2 (1950) τεῦχ. 13, 17 - 18.
85. Χρονικά. ἌρχΠοντ 15 (1950) 268 - 271.
Ἄγγέλματα καὶ κρίσεις ἀφορῶσαι εἰς τὴν λαογραφ. κίνησιν τῶν Ποντίων.
86. **Διαμάντη Κων.** Ἄθ. Ἡ πάλη κατὰ τῆς λήθης. Αἴξωνή 1 (1950-1951) 203.
87. **Γρισοπούλου Τάσου** Ἄθ. Τὸ πνεῦμα τῆς ἑλληνικῆς παραδόσεως. Αἴξωνή 1 (1950-1951) 154 - 158.
88. ***Ἀκριτά Τάκη** Ἡ Θράκη, Ἀθήνα 1951, 8^{ον}, σ. 64.
89. [**Ἀνωνύμου**] Σόλων Μιχαηλίδης. ΚυπρΓράμμ 16 (1951) 328 - 329.
Εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς μουσικῆς τῆς Κύπρου.
90. [**Ἀνωνύμου**] Τὸ μουσεῖον λαϊκῆς τέχνης τῆς Ἑταιρείας Κυπριακῶν Σπουδῶν. ἙλλΚύπρ 3 (1951) ἀρ. 22, 40 - 41.
91. **Ἀποκορωνιάτη Ἰωάν.** Τὰ Λαογραφικὰ Κρήτης. Κρητ'Εστ 3 (1951) τεῦχ. 22, 6.
92. Κυπριακαὶ Σπουδαὶ [τόμ. ΙΒ', ΙΓ', ΙΔ', ΙΕ', ΙΣΤ' (1948-1952)].
Κρίσι.: ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 271-274, 359-360 (*Κ. Χατζηψάλτης*), αὐτόθι 15 (1950) 156-157 (*Ἰππ. Μιχαηλίδης*), 17 (1952) 302-4 (*Θ. Σοφοκλέους*).
93. **Βαγιακάκου Δ. Β.** Ὁ γέρο-Μανιάτης. Ὁ Πάν 21 (1951) 58 - 59.
94. **Γ-ος Χ.** Νίκη Πέρδικα. Ἡ Γυναῖκα ἀρ. 46 (1951) 28.
95. **Δρουδάκη Ἀλ.** Κρήτη, Χανιά 1951, 8^{ον}, σ. 53.
96. **Κακούρη Κατερίνας** Ἐρώτημα λαογραφικὸ γιὰ τὸν «Κάνναβο». ἌρχΠόντ 16 (1951) 267.
97. **Κελαῖδη Σταύρου** Τὸ ἔργον τοῦ Παύλου Βλαστοῦ. Ἡ συμβολή του στὴν Κρητικὴ Λαογραφία. Κρητ'Εστ 2 (1951) τεῦχ. 20, 7.
98. **Loucatos D. S.** La tradition populaire et l'unité du caractère Grec. L'Hell Cont 1951, 51-58.
99. **Merlier Melpo** Présentation du Centre d'Études d'Asie Mineure. Recherches d'ethnographie. Byzantion 21 (1951) 189-200.
100. **Μπουμπουλίδου Φ. Κ.** Ἐπισκόπησις τῆς λαογραφικῆς κινήσεως. ἙλλΔημ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951) 23-29.
101. **Π(απαχριστοδοῦλου) Π(ολυδ.)** Ἡ Ἑλληνικὴ λαογραφία. ἌρχΘοθησ 16 (1951) 258-259.
102. **Παρασκευαῖδη Μιλτ.** Ἡ λαογραφία τῆς Θράκης. Ἡλιος ἔτ. 11 (1951) 779.
103. **Pétropoulos Démétr.** La contribution française au développement de la science du folklore en Grèce (Tirage à part du Bulletin de l'Association Guillaume Budé, Juin 1951, Paris) 1951, 8^{ον} σ. 85-98.

104. **Seemann Erich** [Σημείωμα περί τοῦ ἐν Lüneburg Μουσικολογικοῦ συνεδρίου]. Λαογρ 13 (1951) 360.
105. **Σούλη Γεωργίου Χρ.** Γύρω ἀπὸ τὴ συλλογὴ τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν τοῦ Haxthausen. Ν'Εστ 50 (1951) 1218-1220.
106. **Σπυριδάκη Γεωργίου** Ὁ Καρκαβίτσας ὡς λαογράφος. Ἑλλημ ἔτ. Δ' τόμ. 8 (1951) 45-49.
107. **Σπυριδάκι Κωνστ.** Λόγος τοῦ προέδρου τῆς Ἑταιρείας [Κυπριακῶν Σπουδῶν] κ. Κ. Σπυριδάκι ἐπὶ τοῖς ἐγκαινίοις τοῦ Μουσείου Λαϊκῆς Τέχνης Κύπρου (28. 12. 1950) ΚυπρΣπ 15 (1951) XVII-XVIII μετὰ 2 πινάκων.
108. **Ψυχογιῶ Ντίνου Δ.** Ἡ Λαογραφία. Ἡλειακά, ἔτ. Α', τεῦχ. 1 (1951) 3-4. Ἡ Ἡλειακὴ Λαογραφία. Αὐτόθι, ἔτ. Α', τεῦχ. 2 (1951) 19. Ἐρωτήματα. Αὐτόθι, ἔτ. Α', τεῦχ. 2 (1951) 32-33.
109. ——— Ἀνδρέας Καρκαβίτσας ὁ λαογράφος. Ἡλειακά, ἔτ. Α', τεῦχ. 3 (1951) 35, ἔτ. Β', τεῦχ. 4-5 (1952) 56-57.
110. Ἐκθεσις περὶ τοῦ κατὰ τὸ ἔτος 1952 τελεσθέντος διαγωνισμοῦ τῆς ἐν Ἀθῆναις Γλωσσικῆς Ἑταιρείας. Ἀθηνᾶ 56 (1952) 361-374. Γίνεται λόγος καὶ περὶ συλλογῆς κυθηραϊκοῦ λαογραφικοῦ ὕλικου.
111. **Θωμοπούλου Ι. Α.** Τὸ 4^ο παγκόσμιον ὀνοματολογικὸν Συνέδριον στὴν Uppsala Ν'Εστ 52 (1952) 1244-1245.
112. ——— «Comité International des Sciences Onomastiques». — Τὸ 4^{ον} Παγκόσμιον Ὄνοματικὸν Συνέδριον. Ὄνόματα 1 (1952) 31.
113. **Κληρίδη Ν.** Τὸ ζῆν κατὰ τὰ πάτρια. ἙλλΚύπρ 4 (1952) ἀρ. 41, 152.
114. **Δουκάτου Δημητρ.** Τί εἶναι τὰ ὑπαίθρια μουσεῖα. Τὸ Σουηδικὸ πρότυπο τοῦ Skansen. Τί μπορεῖ νὰ γίνῃ γιὰ τὸ Θρακικὸ Πολιτισμὸ. ἈρχΘρΘησ 17 (1952) 374-377.
115. ——— Ἑλληνικὰ ἐθνογραφικὰ ἀντικείμενα στὸ Musée de l'Homme τοῦ Παρισιοῦ. (Extrait des Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier). Ἀθῆναι 1952, 8^{ον}, σ. 16+11 εἰκ.
116. **Μέγα Γ. Α.** Ἡ σημασία τῆς ἰδιαιτέρας πατρίδος. Προμηθεύς. Ἐπιστημον. περιόδ. Διευθ.: Γ. Σακελλαρίου, ἔτ. Α' τεῦχ. 2 (Ἀθῆναι) 1952, 87-90.
117. **Μελανοφρύδη Η. Π.** Πόντος - Μακεδονία - Θράκη. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 10-11 (34-35) 1707-1709.
118. **Μηλιώτου Σοφ.** Ὁ Βαλαωρίτης καὶ ἡ δημοτικὴ ποίησις. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 241-242.
119. **Μπουμπουλίδου Φ. Κ.** Ἡ δημώδης ποίησις καὶ τὸ ἔργον τοῦ Τυπάλδου. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 233-236.

120. *Μυρίδου Χρυσοστόμου* Είκοσιπενταετηρίς Ἐπιτροπῆς Ποντιακῶν μελετῶν. ἌρχΠόντ 17 (1952) 3-14.
121. *Ξενίτα Ε.* Λαογραφικὰ Μουσεῖα. Ποντ᾽Εστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 36, 1787-1788.
122. ——— Πλάνη καὶ ξενηλασία. Λαογραφικὰ θέματα. Ποντ᾽Εστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 6-7 (30-31) 1520-1523.
123. *Ξύδη Θ.* Μικρασιατικὲς καὶ Θρακικὲς ἐκδόσεις. Παιδεία 1 (1952) 431-432.
124. *Παπαγεωργίου Γ.Ι.* Ὁ Α' λαογραφικὸς διαγωνισμὸς τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας». Λαογραφικὰ Ἐρηνίσματα. Ἡπειρ᾽Εστ ἔτ. 1 (1952) 699-702.
125. *Petrooulos Demetr.* The study of Ethnography in Greece (Reprinted from Midwest Folklore, vol. II, N° 1 (1952) σ. 15-20).
126. *Ρωμαίου Κ.* Λαογραφία καὶ Σικελιανός. [«Ὁ θάνατος τοῦ Διγενῆ»]. Ν᾽Εστ 52 (1952) 137-175.
127. *Χιονίδη Χάρη* Ὁ καθηγητῆς R. M. Dawkins. Κρίκος Β' (1952) 19-21.
128. *Κοτζιούλα Γ.* Δημήτρης Λουκόπουλος. Ὁ Πάν 23 (1953) 124-126.
129. Ὁ ἑορτασμὸς τῆς εἰκοσιπενταετηρίδος τοῦ καθηγητοῦ κ. *Στίλπωνος Π. Κυριακίδου*. Προσφ εἰς Κυριακ (1953) 1-25.
Περιεχόμενα: Ὁ λόγος τοῦ κοσμήτορος τῆς Φιλοσοφικῆς Σχολῆς [τοῦ Πανεπιστ. Θεσσαλον.] κ. *Σ. Γ. Καψωμένου*, 1-5. Ὁ λόγος τοῦ καθηγητοῦ κ. *Ι. Θ. Κακριδῆ*, 5-13. Ὁ λόγος τοῦ κ. *Α. Γ. Πολυμένη*, 13-16. Ὁ λόγος τῆς δος *Ἐλένης Σγουροῦ*, 16-20. Ὁ λόγος τοῦ Γεν. Γραμματέως τῆς Ἑταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν κ. *Ἀλεξ. Λέτσα*, 20-21. Ὁ λόγος τοῦ καθηγητοῦ κ. *Στίλπωνος Π. Κυριακίδου*, 21-25.
130. Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον τῆς Ἑταιρείας. Μακεδ 2 (1953) 802-855.
Ἄνακοίν. *Στ. Π. Κυριακίδου* ἀφορῶσα καὶ εἰς τὴν λαογραφίαν.
131. Ὁ Α' Λαογραφικὸς διαγωνισμὸς τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας». Ἡπειρ᾽Εστ ἔτ. 2 (1953) 717, 814, 975, 1159.
132. *Δαούρδα Βασ.* Γιάννης Ἀποστολάκης ὁ ποιητῆς καὶ ὁ ἐρμηνευτῆς. Ἑλλημ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 12 (1953) 457-471.
Ἄπο τῆς σελ. 467 κέ. ἐξετάζεται ὡς μελετητῆς τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν.
133. *Loucatos Demétrios* La formation des ethnologues en Grèce. Bulletin du «Centre de Formation aux Recherches Ethnologiques». Paris (Musée de l'Homme) Juin 1953, ἀρ. 6, σ. 22-25.
134. *Δουκάτου Δημ. Σ.* Γκρεμισμένες πατρίδες. Ἄγγ᾽Επ ΣΤ' (1953) 2, 176-178.
Ἐποδείξεις διὰ τὴν διάσωσιν λαϊκῶν κειμηλίων.
135. *Μάνου Μ.* Οἱ λαογραφικοὶ μας θησαυροί. Ἡπειρ᾽Εστ ἔτ. 2 (1953) 878.
136. *Μέγα Γ. Α.* Ἰδρυσις καὶ ὀργάνωσις λαογραφικῶν μουσείων. Ἡ ἀνάγκη τῆς

- υπάρξεως αὐτῶν εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ τὰς ἐπαρχίας. (Ὁδηγία διὰ τοὺς φίλους τῆς Λαογραφίας). Ἡλιος ἔτ. 12 (1953) ἀρ. φ. 435, σ. 778.
137. ——— Adolf Spramer. Λαογρ 15 (1953) 172-174.
138. ——— Ὁ Μιχαὴλ Ψελλὸς ὡς λαογράφος. ἘπΒυζΣπ 23 (1953) 99-109.
139. *Μελᾶ Σπ.* Ὁ Γιάννης Ἀποστολάκης καὶ τὸ κλέφτικο τραγούδι. ἙλλΔημ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 12 (1953) 453-456.
140. *Μπουμπουλίδου Φ. Κ.* Ἐπισκόπησις πνευματικῆς κινήσεως κατὰ τὸ 1952. ἙλλΔημ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 11 (1953) 49-55.
Σελ. 53-54: Περὶ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου καὶ λαογραφικῶν ἐκδόσεων.
141. *Πετροπούλου Δ. Α.* Λαογραφία καὶ λαογραφικὲς συλλογές. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 2, 4-5.
142. ——— Γιάννης Ἀποστολάκης (1886-1947). Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 6, 8-11.
143. ——— Ὁ Γιάννης Ἀποστολάκης καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. ἙλλΔημ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 12 (1953) 487-492.
144. *Πουλιοπούλου Νίκου Δ.* Νὰ ξαναστήσουμε τὰ σύμβολα τῆς ἑπτανησιακῆς παραδόσεως. Αἰξωνή Γ' (1953) 141-143.
145. *Σκαρλάτου Γεωργίου* Ἀπὸ τὴν ἠπειρωτικὴ λαογραφία. Νικόλαος Νίτσος. Ὁ συγγραφεὺς καὶ τὸ ἔργον του. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 51-53.
146. ——— Ἡ λαογραφία στὴ Θεσπρωτία. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 389-391.
147. *Χρυσάνθη Κ.* Ἡ «Ἐταιρεία Ἑλληνικῶν χορῶν καὶ τραγουδιοῦ» καὶ ἡ Κύπρος. ΚυπρΓράμμ 18 (1953) 227-229.

β) Σύμμεικτα.

148. *Μαρτίνου Ἀθ.* Τὰ λαογραφικά μας. Προλήψεις — παροιμίες — αἰνίγματα — νανουρίσματα. Μητέρα καὶ Παιδί 1 (1947) 20.
149. *Ρήγα Λάμπρου Κ.* Ἔντομα, ζῶα καὶ πουλιά. Ἐμμετροὶ μῦθοι. Παιδικὴ Βιβλιοθήκη Ἑλληνικοῦ Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου. Λευκωσία—Κύπρος. ἄ. ἔ. 8^{ον}, σ. 50.
Διασκευὴ Κυπριακῶν μύθων καὶ παροιμιῶν.
150. Ὁ Ἑλληνικὸς Πόντος. Μορφές καὶ εἰκόνες ζωῆς. Εἰκόνες: *Χρήστου Γ. Δημάρχου*. Κείμενο: *Νίκου Ι. Καπνᾶ*. (Ἐκδοτικὸ τμήμα Ἰνστιτούτου Λαμπάδια). Ἀθήναι 1948, 8^{ον} σ. 64.
Κρίσι: Παιδεία 2 (1948) 431 (*Θεόδωρος Σύδης*).
151. *Κανδηλάπτη Γ.* Σύμμεικτα λαογραφικὰ Χαλδίας. ἈρχΠόντ 13 (1948) 61-133.
Ἄσμ. 39, παροιμ. 196, παραμύθ. 4, ἀνέκδ. 5, μαγικ. καὶ δεισιδ. συνήθ., παραδ. 2, αἰνίγμ. 73, γλωσσοδ. 7, ὄρκοι 28, εὐχαὶ 26, κατάραι 80.

152. *Καράμποδος Βασιλείου (Μαυρίδου)* Τὸ Γούρδονος καὶ τὸ Ἄραβανὶ (Κωνσταντινούπολις) 1948, 8^{ον} σ. 96.
153. *Καψάλη Γερασίμου Δ.* Ὁ Ταύγετος πλάστης καὶ δημιουργὸς ἐμπνευστῆς καὶ ὁδηγός. Ἀθήνα 1948, 8^{ον} σ. 171.
Σελ. 106-144: Ὁ Ταύγετος καὶ ἡ Λακωνικὴ Λαογραφία.
154. *Κουκουλὲ Φαίδωνος* Βυζαντινῶν βίος καὶ πολιτισμὸς. Ἐν Ἀθήναις 1948-1952 (Collection de l'Institut Français d'Athènes 10-13. 43. 73. 76).
Τόμ. Α' I: Τὰ τῶν ἱερῶν γραμμάτων καὶ τῆς ἐγκυκλίου παιδείσεως σχολεῖα. Ἡ τῶν ἀνήβων τροφή καὶ ἐπιμέλεια. Τὰ παιδικὰ παίγνια. Παίγνια ἀνδρῶν. Ἐν Ἀθήναις 1948, 8^{ον} σ. 231 πίν. 3.—II: Μνημεῖα τοῦ λόγου. Σχήματα Προλήψεις. Ἐν Ἀθήναις 1948 8^{ον} σ. 292 πίν. 2. Τόμ. Β' I: Ἑορταὶ καὶ πανηγυρισμοί. Ἔργα εὐποιίας. Ἐπαγγέλματα καὶ μικροεμπόριον. Ἐν Ἀθήναις 1948, 8^{ον} σ. 284 πίν. 2.—II: Περὶ τὰ βυζαντινὰ φορέματα. Οἰκιακὰ ἐπιπλα καὶ σκεύη. Αἱ πάνδημοι γυναῖκες. Ὁ βίος μιᾶς βυζαντινῆς. Ἐν Ἀθήναις 1948, 8^{ον} σ. 238 πίν. 5. Τόμ. Γ'. Ὁ ἵπποδρομος καὶ οἱ ἵπποδρομικοὶ ἀγῶνες. Οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ ἀγωνίσματα. Οἱ βυζαντινοὶ αἰχμάλωτοι. Ἡ διαπόμπευσις. Οἱ κλέπται καὶ αἱ φυλακαί. Τὰ λαϊκὰ θεάματα καὶ αἱ λαϊκαὶ διασκεδάσεις. Αἱ ἐμπορικαὶ πανηγύρεις. Αἱ ἔριδες καὶ αἱ ὕβρεις. Αἱ ἀραὶ, αἱ εὐχαὶ καὶ οἱ ὄρκου. Ἐν Ἀθήναις 1949, 8^{ον} σ. 404 πίν. 8. Τόμ. Δ'. Ἡ γέννησις. Ἡ βάπτισις. Ὁ γάμος. Ἡ τελευτὴ καὶ ἡ ταφή. Ἡ οἰκία. Αἱ ὁδοὶ καὶ οἱ ἔμβολοι. Ἡ κόμμωσις. Ἡ ὑπόδεσις. Τὰ λουτρά. Ἐν Ἀθήναις 1951, 8^{ον} σ. 499 πίν. 19. Τόμ. Ε'. Αἱ τροφαὶ καὶ τὰ ποτά. Τὰ γεύματα, τὰ δεῖπνα καὶ τὰ συμπόσια. Ὁ χορός. Ὁ γεωργικὸς βίος. Ἡ μελισσοκομία. Ἡ ἀμπελοργία. Τὰ ποιμενικά. Ἡ ἀλιεῖα. Ὁ ναυτικὸς βίος. Ἡ θήρα. Ἐν Ἀθήναις 1952, 8^{ον} σ. 467 πίν. 18. Παράρτημα: Ἡ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τὰ βυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ ἔθιμα. Ἐν Ἀθήναις 1952, 8^{ον} σ. 118.
- Κρίσεις: (Α' Τόμου I-II): ΚυπρΓράμμ 13 (1948) 307-309 (*Κ. Σπυριδάκης*). Ν'Εστ 43 (1948) 734-736 (*Γ. Θ. Ζώρας*). ΠΑΑ τόμ.23 (1949) 281-283 (*Ἀν. Ὁρλάνδος*). Ὁ Αἰώνας μας 1949, 30 (*Ν. Β. Τωμαδάκης*). (Β' Τόμου I-II): ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 133-134 (*Κ. Σπυριδάκης*). ΒΖ 45 (1952) 59-62 (*F. Dölger*). (Τόμου Γ'): ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 153-155 (*Κ. Σπυριδάκης*). ἙλλΔημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 548-549 (*Σπ. Μελάς*). (Ὁμοῦ τῶν τριῶν Τόμων): Ἀθηνα 53 (1949) 334-339 (*Ὁδ. Λαμπιδης*). (Τόμου Ε'): ἙλλΔημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 501 (*Φ. Κ. Μπουμπουλίδης*). (Τόμου Ε' καὶ τοῦ Παραρτήματος): ΚυπρΓράμμ 18 (1953) 182-183 (*Κ. Π. Χατζηϊωάννου*). (Ὁλοκλήρου τοῦ ἔργου): Λαογρ 14 (1952) 356-361 (*Γ. Α. Μέγας*). ΒΖ 46 (1953) 162-165 (*F. Dölger*). L'Hell Cont 1953, 185-187 (*Γ. Κ. Spyridakis*). ΚυπρΓράμμ 18 (1953) 57-58 (*Φρ. Π. Βραχᾶς*).
155. *Δέτσα Ἀλ.* Ἡ μυθολογία τῆς γεωργίας (μελέτη). ἙλλΔημ ἔτ. Α' τόμ. 2 (1948) 543-550.

156. *Μυρίδου Χρυσ.* Λαογραφικά Λιβερᾶς 1. Κτηνοτροφία. 2. Ἀμφίσεις. 3. Ἶσματα [23, δίστ. 286]. ἌρχΠόντ 13 (1948) 137 - 207.
157. *Παπαδοπούλου Χ. Ν. — Δεμερτζῆ Κ. Π.* Τραγούδια καὶ παραμύθια τῆς Ἀνατολῆς. ΜικροΧρον 4 (1948) 209 - 280.
Ἶσματα 2, νανουρίσμ. 8, δίστιχα 148, παραμύθια 16, προσευχαί 2.
158. *Παπαχαλαμπους Γ. Χ.* Προκλήσεις μαντικῶν ὀνείρων καὶ λατρεία τοῦ Ἀδώνιδος ἐν Κύπρῳ. (Ἀνατ. ἐκ τοῦ Ι' τόμου τῶν «Κυπριακῶν Σπουδῶν» (Πανηγυρικοῦ τεύχους)). Ἐν Λευκωσίᾳ 1948, 8^{ον} σ. 13.
159. *Πατσέλη Νικολάου Β.* Τὸ Δελβινάκιον τῆς Ἡπείρου (Συμβολὴ εἰς τὴν ἱστορίαν τῆς ἠρωϊκῆς κωμοπόλεως) [Ἀθῆναι 1948] 8^{ον}, σ. 256.
Ἔθιμα λατρευτικά, γαμήλια, Ἶσματα κτλ. (σ. 130-1, 155-6, 219-238).
160. *Πίτσιου Κώστα* Καρυαὶ (Ἀράχοβα) Λακεδαίμονος: Ἱστορικὴ καὶ Λαογραφικὴ μελέτη. Ἀθήνα 1948, 8^{ον} σ. 383.
Σελ. 333-383 ὡς παράρτημα: ἠθῆ, ἔθιμα, γιορτές, παραδόσεις, παροιμίες, παραμύθια, τραγούδια, μοιρολόγια».
Κρίσεις: ἙλλΔημ ἔτ. Α' τόμ. 2 (1948) 313-314 (*Ἀστέρης Κοββατζῆς*). Ὁ Αἰώνας μας (1948) 223 (H A.)
161. *Προυσῆ Κ.* Ἀπὸ τὴ λαογραφία τῶν Δωδεκανήσων. «Ἡ Ἑλληνικὴ Δωδεκάνησος», Λευκωσία 1948, 85-108.
162. *Σπυριδάκη Γεωργ. Κ.* Βιβλιογραφικὴ ἐπισκόπησις. Δωδ'Επιθ 2 (1948) 115-118.
Ἶσματα 4, δίστιχα 14, αἰνίγμ. 2.
163. *Σταμούλη - Σαραντιῆ Ἑλπινίκης* Ἀπὸ τὴ Συλλογὴ [τῆς]—ΜικροΧρον 4 (1948) 280-300.
Ἶσμ. 2, παραδ. 2, παραμύθ. 4, ἀνέκδ. 1.
164. *Ταρσούλη Ἀθ.* Δωδεκάνησα. Τόμ. Α' [Ἀθῆναι] [1947], 4^{ον} σ. 332. Τόμ. Β' [Ἀθῆναι] [1948], 4^{ον} σ. 356 μετὰ πολλῶν εἰκόνων καὶ σχεδίων.
165. — Δωδεκάνησα. Τόμ. Γ' [Ἀθῆναι] [1950] 4^{ον} σ. 427 μετὰ πολλῶν εἰκόνων καὶ σχεδίων.
Κρίσ.: Ὁ Αἰώνας μας 1949, 158-159 (*Μιχ. Δ. Στασινόπουλος*). Ν'Εστ 43 (1948) 602-603 (*Γιάννης Χατζίνης*).
166. *Φωτάκη Εὐαγγ.* Κρητικὲς κουβέντες τοῦ Ἀνεζηνιοῦ. (Βιβλιοθήκη πνευματικῆς ἐστίας 1). Ρέθυμνον 1948, 8^{ον} μικ. σ. 158.
Μικραὶ διηγήσεις ἐνδιαφέρουσαι λαογραφικῶς.
167. *Χαβιαρᾶ Ν. Δ.* Λαογραφικὰ ἐκ Σύμης. Δωδ'Επιθ 2 (1948) 10-11, 164-165
168. *Χριστοπούλου Μηνᾶ* Πατριδογραφία. ΜικροΧρον 4 (1948) 126-144.
Κοινων. ὀργάν., γαμ. ἔθιμα, παραδόσεις.

169. *Ἀνδρουτσοπούλου Γ.* Πάρος - Σπηλιὰ Ἀντιπάρου. Ὁ Πάν 19 (1949) 40-42.
170. [*Ἀνώνυμου*] Μνημόσυνο: Βαγγέλης Τζιάτζιος (1905-1948). Μορφές 1949, 259-261.
Δημοσιεύονται καὶ 2 δημ. ἔσμ., παροιμ. 7, αἰνίγματα 5.
171. *Argenti Philip P. and Rose H. J.* The Folk-lore of Chios. Vol. I. σ. 594 +XIV. Vol. II. σ. 595-1199+X. Cambridge University Press 1949, 8^{ον}.
Κρίσεις: ἘπΒυζΣπ 19 (1949) 344-350 (*Αἰμιλία Σάγου*). Folk-Lore LXI-LXII (1950-1951) 38-40 (*R. M. Dawkins*). Man 50 (1950) 82 (*J. L. Myres*). Amer. Anthropologist 52 (1950) 404-405 (*C. Kluckhohn*). Ν'Ἔστ 47 (1950) 134-135 (*Κ. Ἀμαντος*). Λαογρ 13 (1951) 396-405 (*Στ. Π. Κυριακίδης*).
172. *Δημητράκου - Μεσισκλῆ Δημητρίου Β.* Οἱ Νυκλιάνοι. Τόμ Α'. Ἀθήναι (1949) 8^{ον}, σ. 284.
Παρεμβάλλεται καὶ ποικίλη λαογρ. ὕλη.
173. *Καζαβῆ Γ. Ν.* Νισύρου λαογραφικά. Ν. Ὑόρκη, 1940, 8^{ον} σ. 210.
Κρίσεις: ἘπΒυζΣπ 19 (1949) 342-344 (*Μιχ. Μιχαηλίδης - Νουάρος*). Μετ Ι' (1949) 97 (*Π. Γρίσπος*). Ὁ Αἰώνας μας 1949, 255 (*Ἄγις Θέρος*). Κρητ'Ἔστ 2 (1950) τευχ. 19, 29 (*Σ. Μοτάκις*).
174. *Λέτσα Ἀλεξ.* Μυθολογία τῆς Γεωργίας, τόμ. Α' Θεσσαλονίκη 1949, 4^{ον}, σ. 536. Τόμ. Β' Αὐτόθι 1952, 4^{ον}, σ. 522.
175. *Νυμφοπούλου Μιλτιάδου Κ.* Λαογραφικά Σάντας. ἈρχΠόντ 14 (1949) 240-247. [Ἄσμ. 5, ἀνέκδ. 10].
176. *Πομόνη Μίμη* Ἡ Μεγίστη (Καστελλόριζο). Ἑλλημ ἔτ. Β' τόμ. 1 (1949) 179-182.
177. — Σχεδιάσματα. Λαογραφικά-Γλωσσικά (Δωδεκανήσου). Ἑλλημ ἔτ. Β' τόμ. 3 (1949) 945-948.
178. *Τζατζάνη Γεωργ.* Ὀμαλός. Ὁ Πάν 19 (1949) 110-111.
179. *Τσαμίση Παντελῆ* Ἡ Καστοριά καὶ τὰ μνημεῖα τῆς. Ἀθήναι 1949, 8^{ον} σ. 255.
Ἐν σ. 179-219 δημοσιεύονται εἰδήσεις περὶ ἀρχοντικῶν σπιτιῶν, ἐνδυμασιῶν, βιοτεχνίας γουναρικῶν, ὡς καὶ γαμήλια ἔθιμα.
180. *Φραγκάκη Εὐαγγελίας Κ.* Συμβολὴ στὰ Λαογραφικά τῆς Κρήτης. Ἀθήναι 1949, 8^{ον} σ. 188+δ.
Κρ.: ΚρητΧρον 5 (1951) 433 (*Μ. Γ. Π.*). Ἑλλημ ἔτ. Β' τόμ. 4 (1949) 165 (*Β. Μουστάκης*).
181. *Χατζηκώστα Ἰσμήνης Κ.* Cyprus and its Life. Morals and Customs of Cyprus, Folksongs, etc. «Ἡ Κύπρος καὶ ἡ ζωὴ τῆς» ἦτοι ἦθη καὶ ἔθιμα τοῦ λαοῦ τῆς Κύπρου, λαϊκὰ τραγούδια, δίστιχα, μοιρολόγια, αἰνίγματα, παροιμίαι, παραμύθια κτλ. Λονδίνον 1943 8^{ον} σ. 48, +πίν. εἰκόν. IX+ σ. 93.

- Κρίσι.: ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 324 (*Νικ. Κρανιδιώτης*).
182. **Ἀγαθαγγέλου, μητροπολίτου Νευροκοπίου** Ποικίλα λαογραφικά τοῦ χωρίου Χόψα. ἈρχΠόντ 15 (1950) 137 - 169.
Λαϊκὴ λατρ., τελευτή, γάμ., δεισ. συν., ἀστρολ., παραμ. 2, εὐχ. 39, κατάρ. 61, παροιμ. 28.
183. **Ἀθανασοπούλου Μαγδ.** Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 3 (1950) τεῦχ. 12, 16.
184. **Ἀκογλου Ξενοφ.** Λαογραφικά Κοτυώρων. ἈρχΠόντ 15 (1950) 195 - 205.
Παραμ. 1, ἀνέκδ. 6.
185. [**Ἀνωνύμου**] Ἡ Ἑλλάδα στὸ στόμα τοῦ λαοῦ. Ἡχὼ 44-45 (1950) 14.
186. **Βρόντη Ἀν.** Ροδιακὰ λαογραφικά. Τόμος δεύτερος. Ρόδος 1950 8^{ον}, σ. 122.
Παραδόσεις, τραγούδια, παροιμιαί, εὐχαί, ἐπῳδαί, παραμύθια, ἦθη καὶ ἔθιμα.
Κρίσις: ἘπΒυζΣπ 20 (1950) 356 - 358 (*Κ. Διαμάντης*).
187. **Ζαρράφη Ἰακ. Σ.** Λαογραφικά ἐκ Κῶ ἐκδιδόμενα ὑπὸ **Δημητρ. Β. Οἰκονομίδου**. Λαογρ 13 (1950-1951) 285 - 339.
Χαιρετισμοὶ 18, εὐχαί 17, ἀραι καὶ βλασφημιαί 61, παροιμ. 148, αἰνίγμ. 18, ἐπῳδ. 11, δίστιχα 412, νανουρ. 11, μοιρολ. 10.
188. **Ζευγώλη Τάσου Μ.** Λαογραφικά σημειώματα. Ἐκκλησιαστικαὶ παροιμιαὶ καὶ παροιμιώδεις φράσεις, εὐχαί, ὄρκοι, ἀπειλαί, ὕβρεις, βλασφημιαί, κατάραι, παραδόσεις καὶ θροῦλοι. Τόμ. Α'. Ἀθῆναι 1950, 8^{ον}, σ. 96.
189. **Ἡλιάδου Κωνστ.** Ἡ Χάλκη τῆς Δωδεκανήσου. (Ἱστορία — Λαογραφία — Ἡθῆ καὶ ἔθιμα). Τόμ. Α', Ἀθῆναι 1950. 8^{ον}, σ. 560 μετὰ χάρτου.
Κρίσις: Λαογρ 15 (1953) 213 - 217 (*Μ. Μιχαηλίδης - Νουάρος*).
190. **Κανδηλάπη Γεωργ.** Λαογραφικά Χαλδίας. ἈρχΠόντ 15 (1950) 98 - 136.
Παροιμ. 145, παραμύθ. 5, ἀνέκδοτα καὶ εὐθυμογραφήματα 16, αἰνίγμ. 23, ἄσματα 5.
191. * **Καραχάλιου Χρ.** Ὁ Γουλινᾶς, τὰ χωριά του καὶ τὰ Καμπιά. Ἀθῆναι 1950, 12^{ον} σ. 32.
192. **Καψάλη Γερασ.** Σύμμεικτα λακωνικὰ λαογραφικά. Λαογρ. 13 (1950 - 1951) 115 - 124, 243 - 262.
Εὐτράπ. διηγῆσ. 10, μετεωρολογ. παροιμ. καὶ παροιμ. φράσεις 18 (μετὰ παρατηρήσ. *Στ. Π. Κυριακίδου*, ἐν σ. 262).
193. **Κολαξιζέλη Στρατῆ Π.** Θροῦλος καὶ ἱστορία τῆς Ἀγιάσου τῆς νήσου Λέσβου. Τεύχη Α'-Δ'. Μυτιλήνη 1947 - 1950, 8^{ον} σ. 423.
Σελ. 393 - 409: ζητήματα ἀφορῶντα εἰς τὴν κοινων. ὀργάνωσιν, τὴν λατρείαν, τὸν γάμον, τὴν μαντικὴν κτλ.
194. **Κουκουλὲ Φαίδ.** Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου τὰ Λαογραφικά. Ἀθῆναι 1950. [Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἐπιστημονικαὶ πραγματεῖαι. Σειρὰ φιλολογικὴ καὶ θεολογικὴ 5 καὶ 6]. Τόμος Α' 8^{ον} σ. 493 πίν. 5. Τόμος Β' 8^{ον} σ. 437 πίν. 2.

- Κρίσ.: Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 627 - 630 (*Γ. Κ. Σπυριδάκης*). ΠΑΑ τόμ. 25 (1952) 499 - 500 (*Ἄν. Ὀρλάνδος*). Λαογρ 14 (1952) 357 - 359 (*Γ. Α. Μέγας*).
195. ——— Θεσσαλονίκης Εὐσταθίου τὰ γραμματικά [Ἑταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἐπιστημονικαὶ πραγματεῖαι. Σειρὰ φιλολογικὴ καὶ θεολογικὴ 8]. Ἐν Ἀθήναις 1953. 8^{ον} σ. 166.
196. *Λουκοπούλου Δημ.* Σύμμικτα. Λαογρ 13 (1950 - 1951) 141 - 144.
ἄσματα 2, ἐπῳδη 1, παραδόσ. 2, εὐτρ. διηγ. 2, ἔθ. γάμ., μαγεία, γεωργ., δεισιδ., συνήθ.
197. *Μεϊντάνη Παρασκευᾶ Ι. — Μεϊντάνη Ἰωάννου ΙΙ.* Καρυατικά. Διὰ τὴν ἱστορίαν τῶν Καρυῶν - Ἀραχώβης Λακωνίας καὶ τῶν εἰς τὴν ἄλλοδαπὴν Ἀραχωβιτῶν. [Ἐν Νέᾳ Ὑόρκῃ] 1950, 4^{ον}, σ. 654.
Σελ. 113 - 5 παράδοσις, ἄσμα, σ. 225 - 228 πεζὰ καὶ ἔμμετρα ἀνέκδοτα, ὀνόματα βαπτιστικά, ἐπωνύμια, σελ. 271 - 310 ποικίλον λαογραφικὸν ὕλικόν, ἀναφερόμενον εἰς τὴν γέννησιν, βάπτισιν, γάμον, τελευτήν, προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίας, μετεωρολογίαν, λατρείαν. Πλὴν τούτων περιλαμβάνει νανουρίσματα, ταχταρίσματα, δίστιχα, εὐχάς, κατάρας, παροιμίας, γνώμικα, παιγνίδια, χορούς, ἄσματα ποικίλα, περὶ ἐνδυμασιῶν καὶ λαϊκῆς χειροτεχνίας, σ. 339 - 351 τοπωνύμια, σ. 369 - 378 γεωργ., κτηνοτροφικ., μελισσοκομικ. βίον κτλ.
198. *Μουσοῦρη Σπύρου Ν. (Γιοφύλλη Φώτου)* Ἡ γλῶσσα τῆς Ἰθάκης, Ἀθῆναι 1950 [Συλλογὴ δημῳδ. γλωσσικ. ὕλικου ἔκ τῆς πόλεως Ἰθάκης], 8^{ον}, σ. 119. Περιέχει καὶ εἰδήσεις ἀφορώσας εἰς τὴν δημῳδὴ ἱατρικὴν, τὴν ἐνδυμασίαν καὶ ὑπόδεσιν, τὸν οἶκον, τὰ ἐπιπλα καὶ σκεύη, τὴν ἀμπελοργίαν, ἐλαιουργίαν, γεωργ. καὶ ποιμεν. βίον, ὕφαντικὴν, χειροτεχνίαν, ναυτικὸν βίον, μετεωρολογίαν, παιδίον, γάμον τελευτήν, ἀράς, παιδιάς, παραμύθια 2, χαιρετισμοὺς 3, μοιρολόγια 61. Τὰ μοιρολόγια ἐδημοσιεύθ. τὸ πρῶτον εἰς τὸ Ἡμερολ. τῆς Μεγ. Ἑλλάδος τοῦ 1926.
199. *Νυμφοπούλου Μιλτ.* Λαογραφικὰ Σάντας. ἈρχΠόντ 15 (1950) 170 - 194. Παραδόσ. 11, ἀνέκδ. 20, εὐθυμογραφήματα 20, μοιρολόγι 1.
200. *Βογιατζίδου Ι. Κ.* Γλῶσσα καὶ λαογραφία τῆς νήσου Ἄνδρου (ἐπὶ τῇ βάσει ἐπιτοπίου μελέτης) Τόμ. Α'. Ἐκδοσις Ἀνδριακοῦ Ὁμίλου 1951. (Ἀνδριακὰ Χρονικὰ 4) [Ἐν Ἀθήναις 1949 - 1951] 8^{ον} σ. 256.
Κρίσ.: ΒΖ 45 (1952) 148 (*F. I. Dölger*).
201. *Δημητροπούλου Εὐ. Κ.* Ἔθιμα. Λουλ ἔτ. 4 (1951) τεῦχ. 16, 16.
Ἔθιμα σχετ. μὲ τὸ παιδί καὶ τὴν λατρείαν.
202. *Ἐνισλείδου Χρήστου Μ.* Ἡ Πίνδος καὶ τὰ χωριά της. Σπήλαιον — Γρεβενὰ — Σαμαρίνα. Ἐκδοσις α'. Ἀθῆναι 1951, 8^{ον}, σ. 164.
Σελ. 97 - 102: ἦθη καὶ ἔθιμα, δημ. ἄσματα. Σελ. 103 - 144 κλέφτικα τραγούδια.
203. *Ἰωαννίδου Σάββα* Μῦθοι δημῳδοὶ καὶ ἄσματα Τραπεζοῦντος. ἈρχΠόντ 16 (1951) 69 - 79.
Ἀναδημοσιεύονται ὑπὸ *Ἀ(νθίμου) Π(απαδοπούλου)* ἔκ τοῦ ἔργου τοῦ Σάββα Ἰωαννί-

- δου, Ἱστορία καὶ στατιστ. τῆς Τραπεζ. (σελ. 264-7, 275, 284, 286-288, 290-292) 7 δη-
μῶδεις μῦθοι καὶ 8 ἄσματα μὲ γλωσσικὴν ἀποκατάστασιν τῶν κειμένων.
204. **Καββάδα Στεφ.** Χιακὰ ἀνάμεικτα. Χίος 1951, 8^{ον} σ. 28.
205. **Κανελοπούλου Γεωργ. Κ.** Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 4 (1951) τεῦχ. 16, 15-16.
ἄσματα 3, παράδ. 1
206. **Καργώτου Γ. Ι.** Δύο χειρόγραφα τῆς ἐν Κύπρῳ ἱερᾶς μονῆς τῆς Παναγίας
τοῦ Μαχαιρᾶ. ΚυπρΣπ 15 (1951) Λαογραφικὸν παράρτημα ΙΙ, μζ'-ση'.
Ἰατροσόφιον καὶ καλενδᾶριον.
207. **Κουκουλὲ Φ.** Οἱ Ἑλληνες τῆς Κάτω Ἰταλίας καὶ τὰ Βυζαντινὰ ἔθιμα. Ἑλλ
Δημ ἔτ. Δ' τόμ. 8 (1951) 173-175.
208. **Κουρμούλη Γ. - Καλλέρη Ι.** Ἐκθεσις γλωσσικοῦ διαγωνισμοῦ τοῦ ἔτους
1951. Ἀθηνᾶ 55 (1951) 344-369.
Περιέχονται καὶ λαογραφικαὶ τινες εἰδήσεις.
209. **Μιχαηλίδου - Νουάρου Μ.** Περί τινων ἐνδιαφερόντων φαινομένων τοῦ γλωσσ-
ικοῦ ἰδιώματος τῆς Καρπάθου. Ἀθηνᾶ 55 (1951) 19-42.
Περιέχονται καὶ ἀρχαὶ παραμυθῶν, ἀραὶ, ἀνέκδοτα, τοπωνύμια, ὀνόματα γεωργ. ἐρ-
γαλείων κ.τ.λ.
210. **Ὀρφανάκη Ἰωάν.** Λαογραφικά. Κρητ'Εστ 3 (1951), τεῦχος 23, 19.
Περιέχει ἀράν, παράδοσιν, 2 ἐπὶ φῶδες καὶ ζητήματα σχολικῆς ζωῆς ἐπὶ τουρκοκρατίας.
211. **Παπαδοπούλου Δημητρίου Κ.** Παραδόσεις καὶ ἀνέκδοτα τοῦ χωρίου Σταυ-
ρίν. ἈρχΠόντ 16 (1951) 198-204.
212. **Ἀ(ναστασιάδου) Γ. Ι.** Τσιφλίκι τοῦ Ἁγίου Γεωργίου. ΜικροΧρον 5 (1952)
278-294.
Λατρευτικὰ καὶ γαμήλια ἔθιμα.
213. **Δεληγιάννη Βασ.** Λαογραφικά Κουβουκλίων Προύσης. ΜικροΧρον 5 (1952)
178-196.
214. **Ἰωακειμίδου Σάββα** Τὸ Χαπὲς μὲ τὰ εἴκοσι χωριά του. Ποντ'Εστ. ἔτ. 3
(1952) τεῦχ. 8-9 (32-33) 1582-1583, τεῦχ. 10-11 (34-35) 1705-1706, ἔτ.
4 (1953) τεῦχ. 1 (37) 1856-1858, τεῦχ. 4 (40) 1996-1998, τεῦχ. 6 (42)
2084-2086, τεῦχ. 11-12 (47-48) 2314.
Τοπωνύμια καὶ εἰδήσ. ἀναφ. εἰς τὴν κοιν. ὀργάνωσιν.
215. **Μακρῆ Ἰπποκράτους Κ.** Τὸ γλωσσικὸν ἰδίωμα τῶν χωρίων Βάτκα καὶ Χα-
βουτσι. ΜικροΧρον 5 (1952) 197-215.
Παροιμ. 14, παραμύθ. 2.
216. **Μελανοφρύδη Π. Η.** Φαγίν, ποτὴν, ἀνάπαυσιν, κ' εὐώραν καλωσύναν. Ποντ
Ἑστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 8-9 (32-33) 1579-1581.
Πλὴν τῆς ἀνω παροιμίας παρατίθενται δημ. ὀνόματα φυτῶν καὶ γλῶσσαι.

217. **Μερκάτη Σιλβίου-Ίωσήφ** Δημοτικά κείμενα ἐκ τῶν χειρογράφων τοῦ Ἀλλατίου. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 711 - 714.
218. **Πιλαβάκη Κ.** Συμβολὴ στὴν ἐρμηνεία Νεοελληνικῶν κειμένων. ΚυπρΓράμμ 17 (1952) 350 - 352, 389 - 390.
Περιέχει στίχ. δημοτ. ᾠμάτων καὶ τινὰς παροιμίας.
219. **Σπάλα Πάνου** Παροιμίες καὶ τραγούδια μετὰ βάση τὴ δουλειά. Ἀθῆναι 1952, 16^{ον} σ. 42. (Βιβλιοθήκη «Ἐργατικῆς Ἑστίας» 4).
220. **Φωστέρη Δημητρ. Π.** Τὸ Ἀραβάνιον. ΜικρΧρον 5 (1952) 133 - 160.
Τοπωνύμ., λατρευτ. ἔθιμα καὶ εἰδήσ. σχετ. μετὰ τὴν κοιν. ὄργάν., τὸ παιδί, τὸν γάμον, τὴν τελευτὴν καὶ 1 παιδικ. ᾠσμα.
221. [**Ἄνωνύμου**] Λαϊκὲς παραδόσεις. Πελοπ᾽Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 1, 25.
Εὐτρ. διήγ. καὶ παράδοσις.
222. **Βαφείδου Νικ. Ἀρχιμανδρίτου** Ἐξορκισμοί, χαϊμαλιά, νουσκᾶδες, κουρμπά-
νια στὴ Θράκη. Β' διάλεξη Ἑταιρείας Θρακικῶν μελετῶν (1952 - 1953), ἀρ.
19. Ἐν Ἀθήναις 1953, 8^{ον} σ. 16.
Κρίσ.: ἈρχΘρΘησ 18 (1953) 395 - 396 (*Δ. Οἰκονομίδου*). Αὐτόθι (Σημειώματα) 401.
223. **Bourboulis Photeine P.** Studies in the History of modern Greek story
motives. Thessaloniki 1953 (Ἑλληνικά - Σύγγραμμα Ἑταιρείας Μακεδονι-
κῶν Σπουδῶν. Παράρτημα 2). Part I. The custom of the imperial Bride
show in Byzantium, its origin and its creation into a story motif in
Folk Literature. Part II. The Legend of Lucretia and its survivals in
modern Greek poetry.
Κρίσ.: Λαογρ 15 (1953) 199 - 206 (*Μ. Ἰωαννίδου - Μπαρμπαρίγου*). BZ 46 (1953) 419-
420 (*G. Soyter*). Folk—Lore, London, vol. LXV (1954) 118 (*R. M. Dawkins*).
224. **Γιαννακάκη Γεωργ. Ι.** Ἱστορία τῆς γενετείρας μου, τοῦ χωρίου Ἰντζέκιοι.
ἈρχΘρΘησ 18 (1953) 221 - 258.
Εἰδήσεις σχετ. μετὰ τὴν κοιν. ὄργανοισιν, τὸ δίκαιον, τὴν λατρείαν καὶ παρωνύμια.
225. **Ἡλιοπούλου Ἀγ.** Μεγαλοπολιτικά. Ἐπιμελεία—Τεῦχ. Α', Ἀθῆναι 1953, 8^{ον},
σ. 74.
226. **Ἰωάννου Νικολάου Γ.** Ὁ ἅγιος Γεώργιος Πέγεια. Μαθ᾽Εστ Δ' (1953)
ἀρ. 10, 39-40.
227. **Δουκάτου Δημ. Σ.** Ἡ Πόλη στὴ γλῶσσα καὶ τὰ κείμενα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ.
Ν᾽Εστ 53 (1953) 833 - 840.
228. **Μέγα Γ. Α.** Ἡ ἄλωσις τῆς Κωνσταντινουπόλεως εἰς τὰ τραγούδια καὶ τὰς
παραδόσεις τοῦ λαοῦ. L'Hell Cont 1453 - 1953. Ἡ πεντακοσιοστὴ ἐπέτειος
ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀναμνηστικὸς τόμος. Ἀθῆναι
29 Μαΐου 1953, 245 - 255 (= L' Hell Cont 2ème série - 7ème année - Fas-

- cicule hors série. 1453 - 1953 Le cinquantième anniversaire de la prise de Constantinople. Athènes 29 Mai 1953, 125 - 133.
229. **Μελανοφρύδη Π. Η.** Τὸ κύλισμα τῶν αὐγῶν. Τὸ πουλὶν τὸ κόκκινον. Δικέφαλος ἀετός. Χιῶν τρώει καὶ κί νεστεύ'. Σ' ἔσεν π' ἑκατεθάρρεσεν. Τὰ φῶτα χωρὶς κερὶν ἐπέμμεν. Τρίψον τὸ δάλ'. Ποντ' Ἔστ. 4 (1953) τεύχ. 8 - 9 (44 - 45) 2169 - 2172.
230. ——— Σιαμάλα. Ἀνάμικτα. Ποντ' Ἔστ. 4 (1953) τεύχ. 7 (43) 2130.
231. **Νικήτα Παν.** Τὸ Λεσβιακὸ Μηνολόγιον. Μυτιλήνη. 1953 (Λεσβιακά. Δελτίον τῆς Ἑταιρείας Λεσβιακῶν Μελετῶν. Τόμος Α', τεύχος Α'), 8^{ον} σ. 280 + 6. Ἐν σελ. γ'-στ': Ἡ Ἑταιρεία Λεσβιακῶν Μελετῶν καὶ οἱ σκοποὶ τῆς. Περιέχει καὶ ἄσματα, ἰδία λατρευτικά, παροιμίας, δίστιχα, παραδόσεις καὶ ζητήματα σχετικὰ μὲ τὸ παιδίον κ. ἄ.
- Κρίσ. Λαογρ. 15 (1953-54) 479-482 (Γ. Α. Μέγας).
232. **Νικολάου Χαράλ.** Πῶς θεραπεύουν τὸν πόνον τῶν ζώων οἱ χωρικοί. Ἡ γηθικὰ ἢ τὸ κουριζούνιν τῶν μωρῶν. Οἱ θησαυροὶ τοῦ ἁγίου Μάμαντος. Μαθ' Ἔστ. Γ' (1953) ἀρ. 9, 174.
233. **Π(αμπούκη) Ι. Τ.** Miscellanea 2. Τὰ κείμενα τῶν παλαιῶν Ποντίων λαογραφῶν 1. 3. «Σαμψοῦντα, Κερασσοῦντα, Τραπεζοῦντα». Πόντος Ι (1953) 68 - 74.
234. **Παπαθανασίου Ε.** Λαογραφικὰ στοιχεῖα παρμένα ἀπὸ τὴ ζωὴ τῶν κατοίκων τοῦ χωρίου Χανδρᾶ. Ἀρχ. Θεοθ. 18 (1953) 259 - 288.
Ἔθιμα λατρευτ., ἔθ. σχετ. μὲ τὸ παιδ., τὸν γάμον, ἄσματα 15.
235. **Παπαθανασίου Θ.** Σύμμεικτα λαογραφικὰ ἐκ Ρουμλουκίου. Μακεδ 2 (1953) 346 - 384.
Παραδ. 3, εὐτρ. διηγ. 2, προλήψ. καὶ δεισιδαιμ., μετεωρολ., λατρευτ. ἔθιμα, παροιμ. 306.
236. **Παπαθεοδώρου Θεοδ. Μ.** Ἀξέχαστα ἀπὸ τὸν Πόντον, Κερασσοῦντος καὶ περιφερείας (Ἀνατολικῆς Τζενικιᾶς). Ἀθῆναι 1953, 8^{ον} σ. 104.
237. **Παπαστεργίου Εὐαγγ.** Λαογραφικὰ ἀπὸ τὸν Αὐγερινό. Μακεδ 2 (1953) 385 - 394.
Ἔθιμα γάμου (μετὰ γαμηλ. ἄσμάτων) τελευτῆς καὶ μαγείας.
238. **Παπαμιχαήλ Κ.** Λαογραφικὰ Λελόβου. Ἠπειρ' Ἔστ. 2 (1953) 45 - 46.
Δημοσιεύονται γαμήλια καὶ λατρευτικά ἔθιμα.
239. **Πέτροβιτς Νατάλη** Λαογραφικὰ σύμμεικτα Σεροῶν. Σεροχρον Α' (1953) 97 - 160.
240. **Ράμφου Ἰωάννου Σπ. - Παπαδοπούλου Κ. Ι.** Λαογραφία τῆς Κιμώλου Ἐκδοσις τοῦ Συνδέσμου τῶν ἀπανταχοῦ Κιμωλίων «Ἡ Ὁδηγήτρια». Πειραιεὺς 1953, 8^{ον}, σ. 52 + κη'.
Λατρευτικά ἔθιμα, ἀνέκδοτα, 1 ρίμα, παροιμιαὶ 48 x ἄ.

241. *Ρωμαίου Κ.* Ταξείδι στην Ίθάκη. 'Ο Πάν 23 (1953) 109-111.
242. *Σαλαμάγκα Δημ.* Λαογραφικά Σχεδιάσματα. 'Ηπειρ'Εστ έτ. 2 (1953) 167-170, 599-601, 704-707.
243. ——— Λαογραφικά σύμμικτα. Τὸ ζμπουρολίθαρο. 'Ηπειρ'Εστ έτ. 2 (1953) 1055-1058, 1163-1166.
244. *Σταυροπούλου Κωνσταντίνου* 'Ο κεκρυμμένος θησαυρὸς τῶν λαϊκῶν παραδόσεων. Ἀθήναι, 1953, 8^{ον}, σ. 128.
245. *Τσιάκου Τάκη* Πάργα. 'Ο θρύλος — ἡ ἱστορία — τὸ δημοτικὸ τραγούδι της. 'Ηπειρ'Εστ έτ. 2 (1953) 54-59, 175-178.

Γ' Ὑλικὸς βίος καὶ τέχνη τοῦ λαοῦ.

1. Συνοικισμὸς, οἰκία καὶ αὐλή. Ἐπιπλα καὶ σκεύη.

246. *Βαγιακάκου Δ(ικαίου) Β.* Μανιάτικοι πύργοι. 'Ο Πάν 18 (1948) 66-68.
247. *Lancaster Osbert* Ἡ ἐντόπια ἀρχιτεκτονικὴ τεχνοτροπία στὸ Αἰγαῖο. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, έτ. 9 (1949), ἀρ. 12, 247-249, έτ. 10 (1950) ἀρ. 1, 8-9 [Μετάφρ. ἀπὸ τὰ Ἀγγλικά].
248. *Μπίρη Κ.* Τ' Ἀναφιώτικα. ΦιλΠρωτ 1948, 100-104.
'Ιστορία καὶ περιγραφή παλαιᾶς Κυκλαδικῆς συνοικίας τῶν Ἀθηνῶν.
249. *Biris Costas E.* L' architecture de l' Athènes modernes. L' Hell Cont 1948, 487-497 (ἀνάτυπον, 1949, 8^{ον} σ. 17).
250. *Νικήτα Χρ. Γ.* Οἱ Λαγκαδινοὶ μαστόροι κατὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821. (Ἀπὸ δυὸ ἀνέκδοτα ἔγγραφα). Γορτ'Ἡμερ τεῦχ. 3 (1948) 23-26.
251. *Νυμφοπούλου Μιλτ.* Σπιτικά, ἐκκλησιαστικά καὶ σχολικά ἔπιπλα τῶν Σανταίων. ΧρονΠόντ Χρόν. Β' (1946) 514-516.
252. *Σωτηριανοῦ - Γέροντα Α. Ηρ.* Τὰ Ἀναφιώτικα καὶ ἡ ἱστορία των. Ἡλιος έτ. 8 (1948) 312.
253. *Καλλιγᾶ Μαρ.* Προβλήματα τῆς Νεοελληνικῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ἐκλ. Ε' (1949) 685-689.
254. Πινακοθήκη τῆς τέχνης τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Α'. Ἀρχιτεκτονικὴ τῶν κοσμικῶν μνημείων. Τεῦχος 1. Ἀρχοντικά Καστοριάς. Χορηγία Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος. Ἀθήναι 1948. (Ἐκδόσεις Συλλόγου Ἑλληνικῆ Λαϊκῆ Τέχνης), 40 πίν. μεθ' ἑνὸς προλόγου, εἰς φύλλον 4^{ον}.
Κρίσι.: Λαογρ 13 (1951) 372-3 (Σ. Π. Κυριακίδης).
- 254α. ——— Τεῦχος 2. Σπίτια Ζαγοράς Πηλίου. Ἀθήναι 1949, 85 πίν. μετὰ προλόγου ὑπὸ *Γ. Α. Μέγα*, εἰς φύλλον 4^{ον}.
255. *Δυγίζου Ι.* Ἑλληνικὴ νησιωτικὴ ἀρχιτεκτονική. Ἀθήναι 1943, 8^{ον} μέγ., σ. 141.

- Κρίσις: ΠΑΑ τόμ. 20 (1949) 172 - 174 (*Δ. Λαμπαδάριος*).
256. *Μιχελή Π.* Ὁ χωροχρόνος καὶ ἡ σύγχρονη ἀρχιτεκτονική. [Ἀθήναι] 1950, 8^{ον} σ. 16. (Ἀνατ. ἐκ τῆς Ν' Ἔστ 47 (1950) 801 - 812).
257. *Παπαδάκη Εἰρήνης* Τὸ ἑλληνικὸ λαϊκὸ σπίτι. Ἡ Γυναῖκα ἀρ. 3 (1950) 23.
258. *Μέγα Γ. Α.* Ἡ ἑλληνικὴ οἰκία. Ἱστορικὴ αὐτῆς ἐξέλιξις καὶ σχέσις πρὸς τὴν οἰκοδομίαν τῶν λαῶν τῆς Βαλκανικῆς. Ἀθήναι 1949. (Σειρὰ ἐκδόσεων τοῦ Ὑπουργείου Ἀνοικοδομήσεως ἀρ. 37), 8^{ον} σ. ι' + 133, πίν. ΙΗ'.
- Κρίσις: ἘπΒυζΣπ 19 (1949) 353 - 360 (*Σπ. Μαρινᾶτος*). Ἀθηναϊκὰ Τετράδια. Ἐπιθεώρηση Λόγου καὶ Τέχνης 1950 σ. 54 - 58 (*Δ. Ε. Εὐαγγελίδης*). Ν' Ἔστ 47 (1950) 413 - 419 (*Ἄγγ. Χατζημιχάλη*). Λαογρ 13 (1950 - 1951) 373 - 380 (*Σ. Π. Κυριακίδης*). ΒΖ 43 (1950), 397 (*F. Dölger*). L'Hell Cont 1949, 589 - 590. ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 297 - 298 (*Κ. Σπυριδάκις*).
259. *Megas G. A.* The Greek house. Its evolution and its relation to the houses of the other Balkan peoples. Athens 1951. (Series of Publications of the Ministry of reconstruction. No. 37). 8^{ον} σ. 134, π. 18.
- Κρίσις: Folk-Lore 64 (1953) 373 - 374 (*R. M. Dawkins*). Lares 19 (1953) 116 - 117 (*Fr. Bonasera*). Rivista di Etnografia τ. VIII - IX (1954 - 55) (*Giovanni Tucci*). Mitteilungen der Anthropol. Gesellschaft in Wien τ. 83, 1954 σ. 241 κέ. (*Arthur Haberland*). Antiquity τ. 29, 1955, No 116 σ. 240. (*Ian R. Whitaker*). Schweiz. Archiv f. Volkskunde τ. 52 (1956) 187 κέ. (*R. Wildhaber*).
260. *Μέγα Γ. Α.* Ἡ λαϊκὴ κατοικία τῆς Δωδεκανήσου. Ἀθήναι 1949, 8^{ον} σ. 60 + πίν. ις'. (Ἀνάτυπ. ἐκ τοῦ Β' τόμου τῆς μελέτης «Ἡ Δωδεκάνησος». Τὸ οἰκιστικὸ καὶ πλαστικὸ πρόβλημα. Σειρὰ ἐκδόσεων Ὑπουργείου Ἀνοικοδομήσεως, ἀρ. 22).
- Κρίσις: Ν' Ἔστ 47 (1950) 413 - 419 (*Ἄγγ. Χατζημιχάλη*).
261. — Ζητήματα λαϊκῆς ἀρχιτεκτονικῆς. Ν' Ἔστ 47 (1950), 677 - 681.
262. *Hatjimichali Anghélikí* La maison grecque. L'Hell Cont 1949, 169 - 190, 250, 265. (Καὶ ἀνάτ.) Collection de l'Hell. Contemp. 1, 8^{ον} σ. 44.
263. *Βρόντη Ἄν.* Παλιὰ σπίτια τῆς Ρόδου. Λαογρ. μελέτη. Ρόδος 1950, 8^{ον} σ. 48.
- Κρίσις: ἘπΒυζΣπ 20 (1950) 356 - 358 (*Κ. Διαμάντης*).
264. *Κωνσταντινίδη Ἄρη* Δυὸ «χωριά» ἀπ' τὴ Μύκονο καὶ μερικὲς πιὸ γενικὲς σκέψεις μαζί τους. Ἀθήνα, 1947 σελ. 37 + VIII φύλ.
- Κρίσις: Ν' Ἔστ 43 (1948) 800 - 801 (*Κ. Λασηθιωτάκης*).
265. — Τὰ παλιὰ ἀθηναϊκὰ σπίτια. Ἀθήνα, 1950. 16^{ον} σ. 62, πίν. 100.
- Κρίσις: Ἐλλ. Δημ. 5 (1950), 948 - 949 (*Μίνως Ἀργυράκης*). Ἐφημ. Ἐλευθερία 13 Ἰουν. 1950 (*Μαν. Χατζηδάκης*). Λαογρ 14 (1952) 318 - 320 (*Γ. Α. Μέγας*). ΚυπρΓράμμ 17 (1952) 224 - 225 (*Α. Διαμαντῆς*). Μορφές 1951, 102 (*Π. Α. Κομνηνός*).
266. *Νυμφοπούλου Μ. Κ.* Σπιτικά σχολικά καὶ ἐκκλησιαστικά ἔπιπλα τῶν Σαν-

- ταίων. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 4, 224-225, τεύχ. 5, 283-284, τεύχ. 6, 350-351.
- 266α. *Πικιώνη Δ.* Ἡ ἑλληνικὴ ἀρχιτεκτονικὴ. Αἰξωνή 1 (1950-1951) 71-72.
267. *Πομόνη Μίμη* Φρύγανα-Παναγίες Ἀθηνιώτικες. Ν'Εστ 48 (1950) 1055-1056.
268. *Σεφεριάδη Περικλ.* Τὰ μαγκαλοτρόπεζα τῆς Ὑδρας. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 10 (1950) ἀριθ. 9, 194.
269. *Ἀμποτ Γ. Ν.* Σπίτια [παλιὰ καὶ νέα]. Ν'Εστ 49 (1951) 220-222.
270. *Δάφνη Κ.* Τὰ κάστρα τῆς Κερκύρας. ΚερκΧρον Α' (1951) 17-24.
271. *Djéléry Rapos N.* L'architecture populaire en Grèce. Paris 1951 (Editions Albert Morancé) 4^{ον}, ἀναρ. σ. 66.
Περιλαμβάνονται α) Πρόλογος τοῦ Christian Zervos, β) χάρτης τῆς Ἑλλάδος, γ) κείμενον καὶ 50 πίνακες μὲ σχέδια οἰκιῶν ἀπὸ τὰς διαφόρους ἑλληνικὰς ἐπαρχίας.
272. *Ἰωαννίδου-Μπαρμπαρίγου Μαρ.* Καλύβαι Σαρακατσαναίων. ΕΛΑ 6 (1951) 231-244.
273. *Καραντινοῦ Σ.* Ὁ γιοῦκος (παλιὰ λαογραφ. ἐντύπωση). ΧρονΚυν Α' (1951) 49.
274. *Κασσάνδρα Βασ.* Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ στὴ Ρόδο. Ν'Εστ 49 (1951) 682-685.
275. *Κόλλα Ἰω. Δ.* Ἡ ἀρχιτεκτονικὴ σφραγίδα τῆς προστασίας. ΚερκΧρον Α' (1951) 30-34.
276. *Μάργαρη Δ.* Ζακυθινὰ καμπαναριά. Ἱστορία καὶ λαογραφία. Ν'Εστ 49 (1951) 383-386.
277. *Μαρίνου Π. Ι.* Ἡ ἐκκλησία τῆς Φανερωμένης στὴ Ζάκυνθο. ἘπτανΦύλλα φ. 2-3 (1946) 23-26, φ. 4 (1946) 50-51, φ. 5 (1946) 65-68, φ. 16 (1951) 255-259.
278. *Σακελλαρίου Ι.* Ἀρχιτεκτονικὲς μορφὲς τῆς Κερκύρας. ΚερκΧρον Α' (1951) 25-29.
279. *Ταρσοῦλη Αθ.* Παναγία ἡ Κυρὰ ψηλὴ στὴν Κάλυμνο. ΦιλΠρωτ 1951, 147-149.
280. *Ἰωαννίδου-Μπαρμπαρίγου Μαρ.* Οἰκίαι Ἀγίας Ἀννης Εὐβοίας. Λαογ 14 (1952) 133-168.
281. *Κολλα Ι. Δ.* Κερκυραϊκὴ κληρονομία. ΚερκΧρον Β' (1952) 11-20.
282. *Μέγα Γ. Α.* Ζητήματα Ἑλληνικῆς λαϊκῆς Ἀρχιτεκτονικῆς. Λαογ 14 (1952) 304-317.
283. *Svoronos-Hadjimichalis Jeanne.* Notes sur la maison rurale grecque dans l'antiquité et aujourd'hui. L' Hell Cont 1952, 53-56.
284. *Σταμούλη-Σαραντῆ Ἐλπιν.* Οἱ Λουτροὶ τῆς Σηλυβρίας. ἙλλΔημ ἔτ. Ε', τόμ. 10 (1952) 113-114.

285. *Χαλιορή Νικολάου Γ.* Τὸ Ὑδρεῖκο σπίτι. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας ἔτ. 12 (1952) ἀριθ. 1, 5-7, ἀριθ. 2, 31-34, ἀριθ. 3, 49-51, ἀριθ. 4, 72-75, ἀριθ. 5, 93-95, ἀριθ. 6, 113-116, ἀριθ. 7, 138-140.
286. *Djéléry Rapos* L'architecture populaire grecque. L'Hell Cont 1953, 376-382.
287. *Γεωργιάδου Κωνσταντίνου Α.* Τὸ ἀγροτικὸ σπίτι τῆς περιοχῆς Κυρηναίας Κύπρου. Λαογρ 15 (1953) 111-146.
288. *Ζήβα Διονυσίου Α.* Τὰ Ζακυνθινὰ κωδωνοστάσια. Συμβολή εἰς τὴν μελέτην τῶν μνημείων τῆς Ἑπτανήσου. Αἰξωνή. Γ' (1953) 77-86.
289. *Κανδηλάπη Γ. Θ.* Κάστρα καὶ καστέλλια Χαλδίας. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 1 (37) 1848, τεῦχ. 2-3 (38-39) 1907-1908.
290. *Κωνσταντινίδη Ἄρη* Ξωκλήσια τῆς Μυκόνου. Φωτογραφίες, σχέδια. Ἀθήνα 1953, 16^{ον} 46 πίνακες.
291. *Μέγα Γ. Α.* Τὸ ἀρχοντικὸν Σκούταρη τῆς Καστορίας. Γέρας Κεραμ (1953) 503-509.
292. *Μελανοφρύδη Π. Η.* Οἱ ναοὶ τοῦ Πόντου. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 2-3 (38-39) 1891-1895.
Εἰδήσεις σχετικαὶ μετὰ τὴν κατασκευὴν τῶν ναῶν, τὰ νεκροταφεῖα καὶ τὴν λαϊκὴν λατρείαν.
293. *Ταρσοῦλη Ἀθηνᾶς* Τὸ Καρπάθικο σπίτι. Ἡ Γυναῖκα, ἀρ. 94 (1953) 25, 58.
294. — Παλιὰ σπίτια τῆς Λευκωσίας. ἙλλΚύπρ 5 (1953) ἀρ. 51, 150-151, 158.
295. *Χρηστομάνου Δ. - Καλίνσκη* Τὸ ἀρχοντικὸ τῶν Μπάμπουρα εἰς τὸ Μελένικον. ΣερΧρον Α' (1953) 181-185.

2. Ἐνδύματα.

296. *Δ(εληγιάννη) Β(ασιλείου)* Ἡ ντυμασιὰ τῆς γυναίκας στὴ Θράκη. ἈρχΘρ, Θησ 14 (1947-48) 358-359.
297. Ἑλληνικαὶ ἔθνικαὶ ἔνδυμασιαι ἐκδιδόμεναι ἐπιμελεία *Ἀντωνίου Ε. Μπενάκη*. Κείμενον *Ἀγγελικῆς Χατζημιχάλη*. Πίνακες *Νικολάου Σπέρλιγκ*, τόμ. Α', Ἀθῆναι 1948 (Μουσεῖον Μπενάκη, ἀριθ. ἀντιτύπου 47). Σχ. 4^{ον} σελ. 24 + πίν. 55.
298. *Gulland R.* Les chapitres relatifs au costume et à la coiffure du traité «Sur les dignitaires du palais de Constantinople» du Pseudo-Codinos. Byzantion 18 (1946-1948) 127-138.
299. *Μακρῆ Κίτσου Π.* Ἡ γιορτινὴ Σκοπελίτικη φορεσιά. Ὁ Αἰώνας μας 1948 114-117.
300. *Μάργαρη Δ.* Ὁ θάνατος τῆς φουστανέλλας. ἙλλΔημ ἔτ. Α' τόμ. 1 (1948) 608-610.

301. *Παπαχριστοδούλου Πολ.* Ἡ ντυμασιά τῆς γυναίκας στὴ Θράκη. ἈρχΘροθης 14 (1947-48), 358-359.
302. *Στεφάνου Νικ. Μ.* Ἡ νυμφικὴ ἐνδυμασία τῆς Μεγίστης. Δωδ'Επιθ 2 (1948) 112-113.
303. *Χατζημιχάλη Ἀγγελικῆς* Ἡ φορεσιὰ τῆς Σουφλιώτισσας. ἈρχΘροθης 15 (1948-49) 209-224.
304. *Μακρῆ Κίτσου Α.* Πηλιορείτικες φορεσιές. Βόλος 1949, 4^{ον} σ. 32+9 σχέδ.
305. *Ἀποστολάκη Ἀννης* Λάσια καὶ τὰ ἔχοντα σχετικὸν σχηματισμὸν ἐν τοῖς μνημείοις πτυχωτά. ΕΠΘ 1950, 283-289.
306. Αὐθεντικαὶ ποντιακαὶ ἀμφιέσεις. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 4, 221 [μετὰ εἰκόνας Τραπεζουντίας οἰκοκυρᾶς].
307. *Bellinger Louisa* Κρητικὰ κεντήματα τοῦ «Μουσείου Ὑφαντῶν» τῆς Washington. ΚρητΧρον 4 (1950) 264-267 (μετὰ 4 εἰκόνων).
308. *Στεφανίδου Βασ.* Ἡ τῶν αὐτοκρατορικῶν ἐνδυμάτων τοῦ Βυζαντίου ἐπίδρασις ἐπὶ τῶν ἀρχιερατικῶν ἀμφίων. Θεολογία 21 (1950) 19-25.
309. *Γρηγόρη Γερ.* Λευκαδίτικη ἀμφίεση. Αἰξωνή 1 (1950-1951) 91-92).
310. *Δάππα Τάκη* Τὰ ὑφαντὰ τῆς Ἀράχωβας. ΦιλΠρωτ 1951, 204-207.
311. *Montessanto-Jacopi M.* Art et tradition dans la forematique Neo-hellénique. L' Hell Cont 1951, 414-421.
312. *Παπαβασιλείου Ἑλένης* Ἀναμνήσεις Κρωμαίας. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 14, 803-4.
Εἰδήσεις περὶ ἐνδυμάτων.
313. *Ταρσούλη Ἀθηνᾶς (Tarsouli Athena)* Κεντήματα καὶ φορεσιές τῆς Δωδεκανήσου, Embroideries and costumes of Dodecanese. Ἀθῆναι 1951, Athens 1951, 4^{ον} σ. 14+68 πίν., σ. 14+68 pl.
314. ——— Ἡ Νεοελληνικὴ φορεσιά. Κρίκος Β' (1951-1952) ἀρ. 14 9-13.
315. *Λουκάτου Δημ. Σ.* Μία ἐνδιαφέρουσα διάλεξις γιὰ τὴν Κεφαλονίτικη λαϊκὴ φορεσιά. Ἡχώ 75-77 (1952) 15-16.
316. Νησιώτικες ἐνδυμασίαις. Ναυτ'Ελλ (1952) τεῦχ. 228, 29.
317. *Παλαιοῦ* Ἡ βράκα. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεῦχ. 30, 22.
318. Ἀπὸ τὰς Ποντιακὰς ἀμφιέσεις. Ἀρχόντισσα οἰκοκυρᾶ (1880-1920). Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 11-12, 2341. (Μετὰ εἰκόνας ἐνδυμασίας ἀρχοντικῆς).
319. *Argenti Philip* The costumes of Chios their Development from the XV th to the XX th Century. London [1953], 8^{ον}, σ. XII + ἀναρ. 5 + 338 + Plate CXI.
Κρίκος: Ν'Εστ 54 (1953) 1287-1288 (Κ. Ἀμαντος).

320. *Jacopi M. Monte Santo* Arte e tradizione nella forematica neoellenica. Studi bizantini e Neoellenici VIII (1953) 218-219.
321. *Κοσμετάτου - Φωκά Κ. Π* Κεφαλληνιακά. Α' φορεσιές [Ἀθήναι] 1953, 4^{ον} σ. 50 + 1 ἔκτος κειμένου + πίν. 8.
Κρίσις: Ἐθν. Κήρυξ 13-12-1953 (Γ. Ἀννινος). ἙπτανΦύλλα φ. 2 (1953) 51-52.
322. *Kukules Ph. I.* Greci dell'Italia Meridionale ed i costumi bizantini Atti VIII Congr. Int. di Studi Biz. (1951) I (=Studi Biz. e Neoell. 7) (1953) 394.

3. Τροφαὶ καὶ ποτά.

323. *Δαγκλά Σπ.* Τὸ λεξιλόγιο τοῦ μάγειρα. Ναυτ'Ἑλλ 1952, τεῦχ. 227, 20.
Τροφαὶ συνήθειαι τῶν ναυτικῶν.
324. *Λουκάτου Δημ. Σ.* Μιὰ ἔκθεση τροφίμων (λαογραφικὸ καὶ γλωσσολογικὸ κατάγμα). Ν'Ἐστ 52 (1952) 956-959.
325. *Μαριανθοπούλου Κ.* Ξενικαὶ λέξεις ἐν Κύπρῳ. ΚυπρΣπ 12 (1948) 111-121.
Πλὴν τῶν ἄλλων καὶ ὀνόματα φαγητῶν.
326. *Χαλιορῆ Νικολ. Γ.* Ὑδρέϊκα λαογραφικά. «Ἀπ' τὸ καράβι στὸ κασόνι καὶ στὸ φοῦρνο». Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 11 (1951) ἀριθ. 11, 217-219.
Πῶς παρασκευάζεται καὶ πίνεται τὸ ψωμί εἰς τὴν Ὑδραν.
327. *Καλλέρη Ἴω.* «Τροφαὶ καὶ ποτά» εἰς πρωτοβυζαντινοὺς παπύρους. ἘπΒυζ Σπ 23 (1953) 689-715.
328. *Παπαρηγοράκη Ἰδομ.* Ἡ Παχούντα. Κρητ'Ἐστ ἔτ. 5 (1953) τεῦχ. 38, 21.
Εἶδος φαγητοῦ.

4. Βίοι

(γέωργικός, ποιμενικός, μελισσοκομικός, ναυτικός, ἀλιευτικός κλπ.).

329. *Μελέντη Γιάννη Κ.* Βαφή καὶ συντήρηση διχτυῶν. Σκῦρος 1947, τεῦχ. 5, 121.
330. *Διαλυνᾶ Εὐαγγ.* Ἀπ' τὸ Κρητικὸ ἀλώνισμα. ἙλλΔημ ἔτ. Α' τόμ. 2 (1948) 430.
331. *Κουκουλὲ Φαίδωνος Ι.* Ἐκ τοῦ ἀλιευτικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν. ἘπΒυζ Σπ. 18 (1948) 28-41.
332. *Μάνεση Στ.* Ψάρεμα μὲ καλαμίδι. Ὁ Πάν 18 (1948) 73-74, 80.
333. *Μαρσέλλου Θ. Ν.* Τὸ ψάρεμα καὶ τὰ ψάρια. Τέχνη - Θεωρία - Πρακτικὴ Ἐφαρμογὴ μὲ λεπτομερῆ μελέτη περὶ τοῦ καιροῦ. Πρακτικὴ πρόγνωσις καὶ σημερινὴ ἐξέλιξις τῆς μετεωρολογικῆς ἐπιστήμης. Ἀθήναι 1948, 8^{ον} σ. 285 μετὰ σχεδίων *Κλειῶς* καὶ *Ν. Θ. Μαρσέλλου*.
Κρίσις: ΠΑΑ τόμ. 25 (1952) 249-251 (Σπ. Δοντᾶς).
334. ——— Τὰ πρῶτα ψαρέματα. ΚυνΝέα 1948 ἀρ. 201 (11) 342-3.

335. ——— Τὸ ψάρεμα μὲ παραγάδια. ΚυνΝέα 1948, ἀρ. 202 (12) 373 - 375.
336. ——— Ἀκόμα λίγα γιὰ τὰ παραγάδια. ΚυνΝέα 1948, ἀρ. 203 (1) 23 - 24.
337. ——— Πῶς πιάνουμε τὰ ζωντανὰ δολώματα. ΚυνΝέα 1948, ἀρ. 204 (2) 55 - 56.
338. ——— Τὰ ψιλοπαράγαδα. ΚυνΝέα 1948, ἀρ. 206 (4) 119, ἀρ. 207 (5) 151.
339. ——— Πότε καὶ πῶς δολώνονται τὰ ψιλοπαράγαδα. ΚυνΝέα 1948, ἀρ. 209 (7) 217.
340. *Μαυρακάκη Γιάννη* Ποιμενικὰ Δυτικῆς Κρήτης. Χανιά 1948, σχ. 8^{ον} σ. 112.
341. *Μπαμπούρη Ἐπαμ.* Τὸ σκάρωμα καὶ ρίξιμο τῶν καραβιῶν στὴ θάλασσα. Ὠραῖα ἦθη καὶ ἔθιμα. Ναυτ'Ελλ 1948, τεῦχ. 194, 7.
342. *Μπάου Νικ.* Κυνηγετικὴ λαογραφία. Ὁ σκύλος. ΚυνΝέα 1948, ἀρ. 205 (3) 80, ἀρ. 207 (5) 147 - 148.
343. ——— Τὸ μπαρμποῦνι. [Πῶς γίνεται τὸ ψάρεμα τοῦ μπαρμποῦνιοῦ. Καὶ λίγη λαογραφία]. Κυν Νέα 1948, ἀρ. 206 (4) 120.
344. ——— Ὁ σκάρος (ἢ μεκάτσα τῆς θάλασσας). Κυν Νέα 1948, ἀρ. 207 (5) 150.
345. *Παναρέτου Π.* Κυπριακὲς γεωργικὲς λέξεις. ΚυπρΣπ 12 (1948) 57 - 100.
346. *Παπαλέκα Ἡρ.* Ἡ πέρδικα καὶ τὸ κυνήγι της. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 76.
347. *Ποιμενίδη Ἀγγέλου Σ.* Οἱ παγάνες Κυν Νέα 1948, ἀρ. 199 (9) 265 - 267, ἀρ. 200 (10) 301 - 303, ἀρ. 201 (11) 333 - 335, ἀρ. 202 (12) 365 - 368, ἀρ. 203 (1) 13 - 15, ἀρ. 204 (2) 44 - 46, ἀρ. 205 (3) 74 - 76, ἀρ. 206 (4) 105 - 107, ἀρ. 207 (5) 137 - 139.
348. *Ποταμιάνου Θεμ.* Ἡ τράτα καὶ οἱ τρατάρηδες. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 656.
349. *Σπάλα Πάνου* Τράτες στὸ Σαρωνικό. Ἐργ'Εστ 1948, ἀρ. 3 (15) 58.
350. *Σπυριδάκη Γ.* Ἀπὸ τὰ ἔθιμα τοῦ θερισμοῦ. Ἐργ'Εστ 1948 ἀρ. 12, 283 - 284.
351. [*Ἀνωνύμου*] Ὁ θερισμὸς στὰ νησιά μας. Ναυτ'Ελλ 1949 τεῦχ. 200, 7.
352. *Γεροντοπούλου Ι.* Σφουγγαράδικα ἔθιμα καὶ γράμματα. Ναυτ'Ελλ (1949) τεῦχος 202, 6.
353. *Δημητριάδη Ι.* Ρωμαϊκὸς νόμος καὶ σύγχρονα ἔθιμα. Κυν Νέα 1949, ἀρ. 217 (3) 103.
Κυνηγετικὸς βίος.
354. *Κουκουλὲ Φαίδωνος.* Ἐκ τοῦ ποιμενικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν. ἘπΒυζΣπ 19 (1949) 272 - 291.
355. *Κουλούρα Γκίκα Ν.* Συνθῆκαι καὶ ὄροι τῆς ζωῆς τῶν ἱστιοφόρων. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδροσ, ἔτ. 9 (1949), ἀριθ. 4, 71 - 72.
Ναυτικὸς βίος.
356. *Μπάου Νικ.* Κυνηγετικὴ λαογραφία. Ἡ ἀλεποῦ. Κυν Νέα 1949, ἀρ. 216 (2) 65 - 66, ἀρ. 218 (4) 142 - 145.

357. *Πετρη Π. Π.* Σὲ μιὰ στάνη κοντὰ στὰ Γιάννενα. Ὁ Πάν 19 (1949) 45-47.
358. *P. Γ.* Ὁ τρύγος τῆς σταφίδας. Ἡχὼ 35-36 (1949) 15.
359. *Ράλλη - Τζελέπη Ζωῆς.* Πῶς «ψαρεύεται» καὶ πῶς καλλιεργεῖται ὁ ἄστακός. Ἡλιος ἔτ. 9 (1949) 552.
360. *Συρίου Ἀγγ.* Τὰ θαλασσινά. Ναυτική νησιώτικη λαογραφία. Σύρα 1949, 8^{ον}, σ. 40.
361. *Φωστηροπούλου Ἀγαθαγγέλου* Γεωργία καὶ κτηνοτροφία Ἰμέρας. Ἄρχ Πόντ 14 (1949) 161-167.
362. [*Ἀνωύμου*] Ἡ ζωὴ στὰ παλιὰ καράβια. Ναυτ'Ελλ 1950, τεύχ. 215, 7.
363. *Βουτυρᾶ Μιχ.* Γαλακτοκομικὰ Κρώμνης. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) 278-280.
364. *Διαμαντοπούλου Κωνστ. Γ.* Λαογραφικὴ οἰκονομική. Α'. Λαογραφικὴ κοινωνικὴ οἰκονομική. Εἰσαγωγή. Αἷτια τῆς γενέσεως τῶν ἀναγκῶν. Παραγωγή. Τιμαί. [Ἀθῆναι] 1945, 8^{ον} σ. 45.
Κρίσι.: Λαογρ 13 (1950-1951) 162-165 (*Στ. Π. Κυριακίδης*).
365. — Λαογραφικὴ Οἰκονομική. Β'. Λαογραφικὴ οἰκονομικὴ τῆς ἐπιχειρήσεως. Τί εἶναι ἐπιχειρήσεις καὶ πῶς λειτουργεῖ ἰσολογισμός. Τελικὸς λογαριασμός. Θεωρία ἐξόδων καὶ κοστολόγησις. [Ἀθῆναι] 1950] 1950, 8^{ον} σ. 60.
366. — Λαογραφικὴ Οἰκονομική. Γ'. Λαογραφικὴ οἰκονομικὴ κοινωνιῶν. Καθορισμός κοινωνικῶν ἀναγκῶν καὶ πολιτικὴ δαπανῶν. Μέσα πρὸς κάλυψιν τῶν κοινωνικῶν ἀναγκῶν. Προϋπολογισμός-ἀπολογισμός. Ἐπίλογος. [Ἀθῆναι] 1952, 8^{ον} σ. 59.
367. *Θειοπούλου Ν.* Οἱ ναυτικοὶ τοῦ Πόντου. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 7-8, 434-437, τεύχ. 2, 511-512, τεύχ. 10, 553-560, τεύχ. 11, 617-619, τεύχ. 12, 705-707, ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 14, 795-6, τεύχ. 15, 847-849, τεύχ. 17-18, 942-943.
368. *Κουκουλὲ Φαίδωνος Ι.* Ἡ ἀμπελουργία παρὰ Βυζαντινοῖς. ἘπΒυζΣπ 20 (1950) 17-32.
369. *Μάνεση Σταύρου* Ἀπὸ τὰ θέλγητρα τῆς ψαρκίης. Μὲ τὸ μπράγκο καὶ μὲ τὸ καλαμίδι. Ὁ Πάν 21 (1950) 165-166.
370. *Παπαδεροῦ Ἐμμ. Στ.* Τὸ κυνήγι τοῦ Κρητικοῦ ἀγριμοῦ. Κρητ'Εστ 2 (1950) τεύχ. 15, 14.
371. *Παναρέτου Π.* Κυπριακὸ γεωργικὸ διήγημα: Ἡ ἀλεποῦ πού γεννᾷ λαγούς καὶ τὸ σιτάρι πού γίνεται κουντούρα. ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 89-90.
Εἰδήσεις ἐκ τοῦ κυνηγετικοῦ καὶ γεωργικοῦ βίου τῶν Κυπρίων.
372. *Κυκules Ρh.* Ἡ μελισσοκομία παρὰ Βυζαντινοῖς. ΒΖ 44 (1951) 347-357.
373. *Κουκουλὲ Φαίδωνος Ι.* Ἐκ τοῦ ναυτικοῦ βίου τῶν Βυζαντινῶν. ἘπΒυζΣπ 21 (1951) 3-48.

374. *Λουκάτου Δημ.* Εἰκόνες τοῦ πραγματευτῆ ἀπὸ τῆ λαϊκῆ μας ποίηση καὶ τὶς παροιμίαις. Ὁ Συνετ 1951, 85 - 86, 109 - 111.
375. *Μάνεση Σταύρου* Ἀλπινιστικὴ περιπέτεια στὴ Μύκονο. Ὁ Πάν 21 (1951) 52 - 53. [Ἀλιευτικὸς βίος].
376. *Μελανοφρύδη Π. Η.* Τὰ μελεσοῖδια. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 23, 1191 - 1192. [Μελισσοκομικὸς βίος].
377. *Παναρέτου Α.* Κυπριακὴ γεωργικὴ λαογραφία. ΚυπρΣπ 15 (1951) Λαογραφικὸν παράρτημα ΙΙ, ιε' - λε'.
378. *Καραναστάση Ἀναστασίου Μ.* Οἱ ζευγαῖδες τῆς Κῶ. Ἡ ζωὴ καὶ οἱ ἀσχολίες των. Λαογρ 14 (1952) 201 - 303.
379. *Μπάου Νικ. Π.* Ἡ μπεκάτσα. ΚυπΝέα 1952, ἀρ. 254 (4) 136 - 137, ἀρ. 255 (5) 176 - 177, ἀρ. 256 (6) 215 - 216, ΚυπΝέα 1953, ἀρ. 257 (7) 262, ἀρ. 258 (8) 311, ἀρ. 259 (9) 358 - 359, ἀρ. 260 (10) 402 - 403.
380. ——— Κυνήγια στὴ Μικρασία. ΚυπΝέα 1952, ἀρ. 250 (12) 456 - 457, ἀρ. 251 (1) 18 - 19, ἀρ. 252 (2) 58 - 59.
381. *Σαλαμάγκα Δημ.* Οἱ ἀβτζῆδες. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 262 - 268. Κυνηγετικὸς βίος.
382. *Βασιλᾶ Ἡλία* Ἀποκατάσταση τῆς λέξης «Προυάρια». Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 837 - 838. Ἀλιευτικὸς βίος.
383. *Γρηγόρη Κλεονίκης* Ἀγροτικὰ ἔθιμα Λευκάδος. Λαογρ 15 (1953) 161 - 164.
384. *Ζευγώλη Γ. Δ.* Ποιμενικὰ τῆς ὄρεινῆς Νάξου. Λαογρ 15 (1953) 61 - 110.
385. *Ρωμαίου Κ.* Γεωργικὴ ζωὴ: ἡ σπορὰ καὶ τὸ ὕφος τῆς. Ὁ Πάν 23 (1953) 129 - 130.
386. *Σαμαρᾶ Μοδέστου* Ἀγροτικὰ ἔθιμα στὴν Κύπρο. Λαογρ 15 (1953) 164 - 168.
387. *Σγουρίτσα Ἀγησιλάου Γ.* Ὁ μύλος. Χρον Μορ Β' (1953) 63 - 64.
388. *Φραγκίδη Ε.* Μελισσοουργεῖο. Ποντ'Εστ. ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 10 (46) 2260 - 2261.

5. Βιοτεχνία καὶ λαϊκὴ τέχνη.

(Ἀρχιτεκτονικὴ, χειροτεχνία, ὑφαντικὴ, κεντητικὴ, ξυλογλυπτικὴ, ἀγγειοπλαστικὴ, μεταλλουργικὴ, λαϊκὰ ἐπιτηδεύματα)

389. *Κυριακίδη Εὐτυχίας* Μουστιές. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 22, 164 - 165. Προπαρασκευὴ καὶ συντήρησις βαρελίων.
390. *Μακρῆ Κίτσου Α.* Τὰ Σκοπελίτικα μαχαιράκια. ΕὐβΓράμμ 1948, ἀρ. φ. 52 - 53 - 54, σ. 7 - 8.
391. *Μερεμέτη Α.* Ἡ τέχνη εἰς τὰ Δωδεκάνησα. (Ἡ Ἑλληνικὴ Δωδεκάνησος. Ἐν Λευκωσίᾳ 1948, σελ. 35 - 66). (Ἐκδοσις Πνευματικοῦ Ὁμίλου Κύπρου).

392. ——— Τὰ ἱστορικὰ καὶ λαογραφικὰ κειμήλια. Παιδεία 2 (1948) 89 - 90.
393. *Βυζαντίου Περ.* Ἡ πανελλήνιος ἔκθεσις χειροτεχνίας καὶ λαϊκῆς τέχνης. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδροσ ἔτ. 9 (1949) ἀριθ. 12, 243 - 244.
394. *Μακρῆ Κίτσου Ἀ.* Νησιώτικη ἀγγειοπλαστική. ΦιλΠρωτ 1949, 135 - 136.
395. *Τσαμπάση Πασχάλη* Ἡ λαϊκὴ τέχνη καὶ οἱ συνεταιρισμοί. Συνετ 1949, 27-28.
396. *Φραγκοῦδη Τάκη Μ.* Ἡ ἔκθεσις Λαϊκῆς Τέχνης στὴν Ἀθήνα. ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 205 - 206.
397. Ἡ λαϊκὴ χειροτεχνία. Ν᾽Εστ 47 (1950) 89.
Μετὰ εἰκόνας πλαισίου ὕφαντοῦ ἐκ Μετσόβου.
398. *Κερασσώτη Πάνου* Ὁ ἀργαλειὸς καὶ ἡ ὕφαντικὴ στοὺς θρούλους καὶ τὰ τραγούδια. Ἄν. τ. ἐκδ. 1950, 8^{ον} σ. 32+32.
399. *Μακρῆ Κίτσου Ἀ.* Παραλλαγές ἑνὸς ζωγραφικοῦ θέματος. Ὁ Αἰώνας μας 1950, 174 - 178. (Καὶ ἀνάτυπον), Ἀθήνα 1950, 8^{ον} σ. 16+εἰκ. 12 ἐντὸς κειμ.
400. *Παλαμίδη Νίκου* Στεμνιτσιῶται Ἀργυροχορυσσοχοί. Γορτ᾽Ἡμερ 1950. Ἀθῆναι 1950, 52 - 54.
401. *Παπαδάκη Εἰρήνης* Ἡ ἑλληνικὴ λαϊκὴ τέχνη. Ἡ Γυναῖκα ἀρ. 3 (1950) 50, ἀρ. 4, 42.
402. *Παπαδοπούλου Δ. Κ. (Σταυριώτη)* Ἀπὸ τὴν ζωὴ τῆς περιοχῆς Σταυρίν. Βιοτεχνικά. Ποντ᾽Εστ ἔτ. 1(1950) τεῦχ. 3, 151-152, τεῦχ. 4, 210-211.
403. ——— Ἀσχολίαι τῶν κατοίκων Σταυρίν. Αὐτόθι τεῦχ. 5, 293 - 4.
404. *Πασχαλίδου Ἀγγελικῆς* Κυπριακὴ λαϊκὴ τέχνη. ΚυπρΣπ 14 (1950) 161-184, πίνακ. 20.
405. *Πετράκη Σ. Α.* Παλαιὸν ὑπαίθριον ἐλαιοτριβεῖον. Κρητ᾽Εστ 2 (1950) τεῦχ. 17, 12.
406. *Φραγκάκη Ε. Κ.* Ἡ ἔκθεσις λαϊκῆς χειροτεχνίας καὶ βιοτεχνίας. Κρητ᾽Εστ 1 (1950) τεῦχ. 10, 25 - 26.
407. *Hadzimichali Anghéliki* L'art populaire de la Grèce. La sculpture sur bois. L'Hell Cont 1950 103-139, 227-244.
408. *Χατζημιχάλη Ἀγγελικῆς* Ἡ λαϊκὴ τέχνη μέσα στὰ πενήντα χρόνια. Ν᾽Εστ 48 (1950) τεῦχ. 563, 280 - 286.
405. *Γρισοπούλου Τάσου Ἀθ.* Ὁ ποντισμένος ἀργαλειός. Αἰξωνή 1 (1950-1951) 68-70.
410. *Ζωγράφου Μίνας* Μαγδαληνός: Ἕνας λαϊκὸς τεχνίτης. Αἰξωνή 7 (1950-1951) 180 - 183.
411. *Φέρτη Ἥλια* Αἰξωνή. Παράδοσις καὶ λαϊκὴ τέχνη. Αἰξωνή 1 (1950 - 1951) 87 - 88.

412. **Βράχα Φρ. Π.** Θησαυροὶ λαϊκῆς τέχνης ΚυπροΓράμμ 16 (1951) 366.
413. **Γαλανοῦ Ἀλεξάνδρου Δ.** Βιοτεχνικὰ Ἀγ. Γεωργίου Συκούση. Περσ'Αργ Δ' (1951) 39-58.
Κατεργασία αἰγείων τριχῶν. Διαλογὴ «διάλεγμα» τῶν τριχῶν. Στοίβασμα. Κατασκευὴ τριχίνων ἰνῶν. Ἀργαλειός. Ἐργαλεῖα διὰ τὴν ὕφανσιν. Ὑφανσις τριχίνων ὕφασμάτων. Βιοτεχνικὰ προϊόντα ἐκ τριχῶν. Πλοκὴ ἢ στρίψιμον τριχίνων σχοινίων.
414. **Γιοφύλλη Φώτου** Ἡ Ἑλληνικὴ ξυλογραφία 1821-1950. Ἀθήνα 1951, 8^{ον} σ. 34.
415. **Καλλέρη Ἰω.** Αἱ πρῶται ὕλαι τῆς ὕφαντουργίας εἰς τὴν Πτολεμαϊκὴν Αἴγυπτον. ΕΛΑ 6 (1951) 78-230.
Κρίσι. : Bulletin Analytique de Bibliographie Hellenique 1952, 223-224. Chronique d'Égypte XXVIII (1953) 179-180 (*J. Bingen*). Journal of Jurist. Papyrology VII-VIII (1953-54), 381 (*Paph. Taubenschlag*).
416. **Χατζημιχάλη Ἀγγ.** Τὰ Σιφνεῖκα κεντήματα. Ἡ Γυναῖκα ἀρ. 26 (1951) 42-43.
417. ——— Τὰ κεντήματα τῆς Ἀττικῆς. Αὐτόθι ἀρ. 27 (1951) 26-27.
418. ——— Τὸ ἠπειρωτικὸ κέντημα. Αὐτόθι ἀρ. 28 (1951) 42-43 καὶ 65.
419. ——— Τὰ Ἀμοργιανὰ κεντήματα. Αὐτόθι ἀρ. 29 (1951) 43-44.
420. ——— Κεντήματα τοῦ Ἴρικερι. Ἐκδ. Ἐργοχείρου 1951. 8^{ον} σ. 47+εἰκ. 20
421. [**Ἀνωνύμου**] Λαογραφία καὶ μοντέλλα. Ναυτ'Ελλ 1952, τεῦχ. 228, 29.
422. **Ἀποστολάκη Ἀννης** Βαφικὴ. Βαφικαὶ ὕλαι καὶ χρῆσις αὐτῶν. Λαογρ 14 (1952) 71-124.
423. **Δεληγιάννη Β.** Τὸ ἀμπατζηλήκι καὶ φεομενετζηλήκι στὴ Μικρὰ Ἀσία. Μικρ Χρον 5 (1952) 117-132.
424. Διακοσμητικὴ τέχνη στὰ Σκυριανὰ κεντήματα καὶ ἔπιπλα. Εἰκόνες ἱστορικῶν πλοίων σὲ ἀγγεῖα. Ναυτ'Ελλ 1952, τεῦχ. 228,29.
425. **Ἰωανκειμίδου Σάββα** Τὸ χαπὲς τῆς ἐπαρχίας Χαλδίας. Ποντ'Εστ ἔτος 3 (1952) τεῦχ. 6-7 (30-31) 1499-1500.
Περὶ ἀσχολιῶν τῶν κατοίκων τῆς ἐπαρχίας Χαπὲς.
426. **Κρητικοῦ Παν. Γ.** Τὰ «σκολεῖα τῆς κάρτσας» εἰς τὴν Πάτμον. Λαογρ 14 (1952) 125-132.
427. **Μακρῆ Κίτσου** Δύο λαϊκοὶ ζωγράφοι, Γιάννης καὶ Θανάσης Παγώνης. Βόλος 1952, 8^{ον} σ. 32+πίνακ. 20.
428. **Σφαέλου Κ.** Τὸ Αἰγινῆτικο κέντημα. Ἡ Γυναῖκα, ἀρ. 74 (1952) 22-23.
429. **Χατζημιχάλη Ἀγγελ.** Τὰ χουσοκλαβάρικα συρματέϊνα-συρμακέσικα κεντήματα (Extrait des Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier) Ἀθῆναι 1952, 8^{ον} σ. 52+εἰκ. 32 ἐκτὸς κειμένου.

430. **Ε.** Ένας μελετητής της λαϊκής τέχνης. Ν'Εστ 53 (1953), 939.
431. **Ζάππα Τάσου** 'Η λαϊκή τέχνη στην Κύπρο. ΦιλΠρωτ 1953, 299 - 302.
432. **Γωαννίδου Φρόσως Ι.** 'Η ήπειρωτική οικότεχνία. 'Ηπειρ'Εστ έτ. 2 (1953) 603 - 607.
433. **Μακροῦ Μίμη Π.** 'Η λαϊκή δημιουργία. Πελοπ'Εστ έτ. 1 (1953) τεῦχ. 3,22.
434. **Πάλλη Α. Α.** 'Η λαϊκή τέχνη. Κρίκος Δ' (1953) αρ. 35 - 36, 17-18.
435. **Παπαφωτίου Κ.** 'Η αισθητική δύναμις της ἑλλην. λαϊκής διακοσμητικής τέχνης. 'Ηπειρ'Εστ 2 (1953) 266 - 268.
436. **Παπαχριστοδούλου Πολυδ.** Τὸ Σουφλί, ἑστία λαϊκῶν τεχνῶν καὶ παραδόσεων, διάλεξις. Ἐκδοσις τῆς Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν, ἀριθ. 18. Ἐν Ἀθήναις 1953, σχ. 8^{ον}, σ. 20.
Κρίσις: ἈρχΘρΘησ 18 (1953) 394 (Δ. Οἰ.).
437. **Σπαθοπούλου Θ. Η.** Τὰ μεταλλεῖα τῆς Γαράσαρης. Ποντ'Εστ έτ. 4 (1953) τεῦχ. 4 (40) 1979 - 1980, τεῦχ. 6 (42) 2076 - 2077.
438. **Σφαέλου Κ.** 'Η ὑφαντική στην Ἡπειρο. 'Η Γυναῖκα, αρ. 98 (1953) 48.
439. **Χαιζηδάκη - Βέη Εὐγενίας** Ἐκκλησιαστικὰ κεντήματα (Κατάλογος ἑκκλησιαστικῶν κεντημάτων). Μουσεῖον Μπενάκη. Ἀθήναι 1953, λβ, σ. 78, 1 φ., πίν. 32.
Κρίσις: ἈρχΠόντ 18 (1953) 307 - 311 ('Οδ. Λαμψίδης).
440. **Ζαφειρίου Νικολάου Ι.** 'Η βυρσοδειψική ἐν Σάμῳ. ἈρχΣάμ 3 (1948/1954) 84 - 89.

Δ' Πνευματικὸς βίος.

1. Λαϊκὴ πίστις.

α'. Θρησκευτικαὶ καὶ δεισιδαίμονες δοξασίαι τοῦ λαοῦ.

441. **Ἀναγνωστοπούλου Αἰκ.** Προλήψεις. Λουλ έτ. 1 (1948) τεῦχ. 4, 15.
442. **Γαϊτανάρου Πανταζ. Β.** Προλήψεις. Λουλ έτ. 1 (1948) τεῦχ. 2, 15.
443. **Κούμαρη Ἰωάννου** Ὁ ἄνθρωπος καὶ αἱ δεισιδαιμονίαι. Ἡλιος έτ. 8 (1948) 514, 575, 628, 684, 740, 792, 848, 904.
444. **Μπάου Νικολάου Α.** Κυνηγετικὴ λαογραφία. Προλήψεις. ΚυνΝέα 1948, αρ. 201 (11) 329.
445. **Πανταζοπούλου Ν.** Προλήψεις. Λουλ έτ. 1 (1948) τεῦχ. 3, 14.
446. **Πούρου Γ. Δ.** Κυνηγετικὴ λαογραφία. Προλήψεις. ΚυνΝέα 1948, αρ. 202 (12) 358.
447. Προλήψεις γιὰ τὰ παιδιά. Μητέρα καὶ Παιδί, 15 (1948) 12.
448. **Σπάλα Πάνου** Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες. Ἔργ'Εστ 1948 αρ. 11, 261.

449. *Λυκούδη Στυλ. Έμμ.* Συνήθειαι καὶ προλήψεις τῶν παλαιῶν θαλασσινῶν. Ἡλιος ἔτ. 9 (1949) 418.
450. ———— Θρυλήματα καὶ προλήψεις τῶν ναυτικῶν. Αὐτόθι 493, 568, 631, 671.
451. *Strömberg Reinhold* Om Plutarchos' skrift ΠΕΡΙ ΔΕΙΣΙΔΑΙΜΟΝΙΑΣ. Ett bidrag till skildringen av senantikens religiositet. Särtryck ur Festskrift till Axel Boëthius 1949; Sverige-Italien. Ny följd, H. 3 (Göteborg 1949), 141 - 149.
452. [*Φραγκάκι Εὐαγ.*] Αἱ προλήψεις εἰς τὴν Κρήτην. Ἡλιος ἔτ. 9 (1949) 312. Ἀπόσπ. ἐκ τοῦ βιβλίου Φραγκάκι Εὐ. «Συμβολὴ στὰ Λαογραφικὰ τῆς Κρήτης».
453. *Ἀθανασιάδη Εὐστ.* Δεισιδαιμονίες Σάντας. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 5, 287 - 288, τεῦχ. 6, 341 - 343, τεῦχ. 10, 575 - 576, τεῦχ. 11, 638 - 9, ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 2 (26) 1329 - 1330, τεῦχ. 3 (27) 1377 - 8, τεῦχ. 4 - 5 (28 - 29) 1440 - 1442.
454. Ἐνα μικρὸ λεξικὸ γιὰ τὶς προλήψεις. Ἡ Γυναῖκα, ἀρ. 4 (1950) 22 - 23.
455. *Ραῖσάκη Χαριλ.* Οἱ δεισιδαιμονίες. Κρητ'Εστ 1 (1950) τεῦχ. 11 - 12, 19.
456. *Νυμφοπούλου Μιλτιάδου* Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες Σάντας. ἈρχΠόντ 16 (1951) 246 - 251.
457. *Σαραντῆ - Σταμούλη Ἐλπιν.* Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίες τῆς Θράκης. Λαογρ 13 (1951) 100 - 114, 201 - 236, 14 (1952) 169 - 200, 15 (1953) 429 - 430.
458. *Χριστοδουλίδου Ν. Δ.* Προλήψεις καὶ δεισιδαιμονίαι στὴ Μαραθάσα. Μαθ'Εστ Α' (1951) ἀρ. 2, 79 - 80.
459. [*Ἀνωνύμου*] Προλήψεις καὶ μυστικὰ τῶν θαλασσοπόρων. Ναυτ'Ελλ 1952, τεῦχ. 226, 14.
460. *Ἄνν. Μπ.* Προλήψεις καὶ βασκανίες στὴ θάλασσα. Ναυτ'Ελλ 1953, τεῦχ. 232, 12.
461. *Μελανοφρύδη Π. Η.* Τὸ φίδι. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 2 - 3 (38 - 39) 1924 - 1925.
462. *Πομόνη Μ.* Βοτανολογήματα. Ν'Εστ 53 (1953) 236.
463. *Σταυριώτη (Κ.Δ.Π.)* Τ' ὄφιδ'. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 6 (42) 2075 - 2076.

β'. Μαγεία. Ἐπωδαί.

1. Μαγεία.

464. *Παπαδοπούλου Ἀνθίμου Ἀ.* Τὸ μαγικὸ δαχτυλίδι. ἈρχΠόντ 13 (1948) 3 - 34.
465. *Παπαχαλαμάμπους Γ. Χ.* Ἐπιρρήματα ἐξ ὀνομάτων ζώων εἰς τὴν Κυπριακὴν διάλεκτον. ΚυπρΣπουδ 12 (1948 ἔτ. ἐκδ. 1949) 171 - 172.
Μαγικὸς τρόπος ἀποτροπῆς τοῦ τυφῶνος.

466. Μαγεία καὶ ἀπόκρυφοί ἐπιστήμαι. Ἡλιος ἔτ. 10 (1951) 689-690, 733.
467. **Τατάκη Β. Ν.** Τὸ χρονικὸ τοῦ Ἀγίου Κυπριανοῦ. Ἀγγλ'Επιθ τόμ. 5 (1951) 276-279.
468. **Ζέγγελη Κ.** Ἐπιστήμη καὶ μαγεία. (Περίληψις ἀνακοινώσεως εἰς τὴν Ἀκαδημίαν Ἀθηνῶν). Ἡλιος ἔτ. 12 (1952) 755.
469. **Μελανοφρύδη Π. Η.** Τὰ γαλανὰ μάτια. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 3 (27) 1374.
470. **Pétropoulos Dém.** Le rôle des femmes et de la terre dans quelques pratiques magiques (Extrait des Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier). Athènes 1952, 8^{ov} σ. 11.
471. **Eitrem S.** Mana und «Ausfluss» in griechischer Magie. ΠροσφΚυριακ (1953) 192-197.
472. **Μηλιώνη Χριστοφόρου Μ.** Βασκανία (Παρατηρήσεις πρὸς ἔγιναν στὸ Περιστέρι (Μέγκουλη) Πωγωνίου). Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 47-49.
473. Μάγια καὶ δεισιδαιμονίαι. Ἡλιος ἔτ. 12 (1953) 962.
474. **Παπαδοπούλου Δημητρίου Κ.** Μαγικαὶ συνήθειαι καὶ δεισιδαιμονίαι τοῦ χωρίου Σταυρίν. ἈρχΠόντ 18 (1953) 205-213.
475. **Παπ. Ρέας** Ἡ βασκανία. Ἡ Γυναῖκα, ἀρ. 88 (1953) 25.
476. **Παπακώστα Ἀγγ.** Ἡ πρόκληση βροχῆς στὴν Ἡπειρο. Αἰξωνή Γ' (1953) 49-52.
477. **Χατζηνικολάου Ἀννης** Μετάλλινα μαγικὰ εἰκονίδια Κωνσταντίνου καὶ Ἑλένης. ἘπΒυζΣπ 23 (1953) 508-518.

2. Ἐπωδαί.

478. **Σπάλα Πάνου** Τὸ «μάτιασμα» καὶ τὰ «ξόρκια». Ἐργ'Εστ 1948, ἀρ. 12, 285.
479. **Συγγελλάκη Ν.** Γητειές καὶ σαραντίσματα. Κρητ'Εστ 1 (1949) τεῦχ. 5, 20.
480. **Βαβουλὲ Π.** Γητεῖα γιὰ κάθε ἀρρώστια. Κρητ'Εστ 2 (1950) τεῦχ. 13, 29— γιὰ τὶς ἀρρώστειες τῶν ματιῶν 14, 26— γιὰ τὴ σπλῆνα 15, 24.
481. **Γιαννοπούλου Ἐπιτανησίας Μαριέττας Ε.** Ζακυθινὰ ξόρκια. Λαογρ 13 (1950-1951) 263-276.
482. **Χατζηϊωάννου Κ. Π.** Ξόρκια ἀπὸ τὴν Κύπρο. Λαογρ 13 (1950-1951) 12-27.
483. Γητειές. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεῦχ. 29, 23.
484. **Ψυχογιοῦ Ντίνου Δ.** Περὶ γοητειῶν καὶ μαντείας. Ἡλειακά, ἔτ. Β', τεῦχ. 4-5 (1952) 62-64.
485. **Παρασκευαΐδη Παν. Σ.** Βασκανία. Ξεμέτρημα ἢ ξεμάτιασμα. Ἐπωδαί. Λαογρ 15 (1953) 153-155.

486. **Χριστοδούλου Βάσου** Πῶς «γητεύκουν» τὶς ἀμυγδαλές. Μαθ'Ἐστ Γ' (1953) ἀρ. 8, 106.

γ'. Μαντική.

487. **Χατζηαποστόλου Ἀντ.** Αἱ μαντικαὶ τέχναι εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ τὴν Ρώμην. Πρόλογος Ἀγγέλου Τανάγρα. Ἀθήναι 1948, 8^{ον} σ. 270.
488. **Παπαχριστοδούλου Πολ.** Τὰ νεύρατα κι' οἱ γυναῖκες στὴ Θράκη. ΦιλΠρωτ 1949, 165-168.
489. **Γρισοπούλου Τάσου Ἀθ.** Ὀνειροκριτικά. Αἴξωνή 1 (1950-1951) 41-43.
490. **Μητροπούλου Κων.** Ἱπποκράτους περὶ ἐνυπνίων. Εἰσαγωγή. Αἴξωνή 1 (1950-1951) 104-110. Μέρος Β'. Αὐτόθι 197-202.
491. **Ξενίτα Ξένου** Εὐχή. Ποντ'Ἐστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 1, 39-41.
Πρόκλησις μαντικοῦ ὄνειρου περὶ γάμου.
492. **Π(απαχριστοδούλου) Π(ολυδ.)** Ὁ Ἀγαθὸς ἄγγελος καὶ οἱ χρησμοί. ἈρχΘο Θησ 16 (1951) 247-251.
493. **Νικολάου Χαραλ.** Πῶς οἱ χωρικοὶ καταλαβαίνουν ἂν θᾶναι καλοχρονιά. Μαθ'Ἐστ Δ' (1953) ἀρ. 10, 41.
494. **Ποιμενίδη Ἀγγ.** Τὰ προγνωστικὰ τῶν περασμάτων τῶν ὄρνυκιῶν καὶ τὰ φαιδρά τους. ΚυνΝέα 1953, ἀρ. 268 (6), 232-233.

2. Λαϊκὴ κοσμοθεωρία καὶ ἐπιστήμη.

α'. Κοσμογονικοὶ καὶ ἀστρολογικοὶ μῦθοι.— Μετεωρολογία.

495. **Ἀλλῶ Ρενέ** Ὁ Νοστραδάμος καὶ τὰ ἀπίθανα προσόντα ποὺ τοῦ ἀποδίδονται. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 158.
496. **Eisler Robert** Ἀστρολογία-ἐπιστήμη ἢ πρόληψη; Ἐκλ Δ' (1948) 694-698.
497. **Καρ. Ἡρ.** Μετεωρολόγοι ἄριστοι τὰ ζῶα. Αἱ προβλέψεις των. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 207.
498. **Δευκαδίτη Γ.** Πρόγνωσις τοῦ καιροῦ. ΚυνΝέα 1948, ἀρ. 200 (10), 310.
499. **Μαρσέλλου Θ.** Πῶς θὰ μπορῆτε νὰ ξέρετε καὶ νὰ προβλέπετε τὸν καιρό. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 276.
500. **Παπαδοπούλου Ἰ.** Περὶ τῶν ἀποφράδων ἡμερῶν. ἘπΒυζΣπ 18 (1948) 238-244.
501. **Πετροπούλου Παντ.** Μετεωρολογικά. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 4, 15.
502. **Σταυρουλάκη Ἀνδρ.** Γέμωσις-λίγωσις. Κρητ'Ἐστ 1 (1949) τεῦχ. 8, 22.
503. **Μ.Ν.Α.** Κυνηγετικὴ λαογραφία. Ἡ Πούλια. ΚυνΝέα 1950, ἀρ. 229 (3), 92.
504. **Κληρίδη Ν.** Κυπριακὴ Λαογραφία. Καιρικὲς προβλέψεις. ΚυπρΓράμμ 16 (1951) 291-292.

505. **Sadnik L.** Der regenbogen in der Vorstellung der Balkanvölker. BZ 44 (1951) 482-486.
506. **Weinstock St.** Catalogus Codicum Astrologorum Graecorum. Codices Britannicos descripsit—. Tomi IX pars prior: Codices Oxonienses. Bruxellis, In Aedibus Academiae 1951. VIII, σ. 209, 1 Bl.
Κρίσις: BZ 46 (1953) 194-196 (*F. Dölger*).
507. ——— Pars altera: Codices Londinenses, Cantabrigienses, bibliothecarum minorum. Accedunt Codices Batavi, Danenses, Sueci. Tomi IX Pars II. Bruxellis, In Aedibus Academiae 1953. VIII, σ. 208.
Κρίσις: BZ 46 (1953) 406-407 (*F. Dölger*).
508. Ὁ ἀστρολόγος Νοστραδάμος. Ἡλίου ἔτ. 12 (1952) 994.
509. **Dölger Franz** Antike Zahlenmystik in einer Klosterregel. ΠροσφΚυριακ (1953) 183-189.
510. **Κυριακίδου Στίλπωνος Π.** Τὸ δυσοίωνον τοῦ ἀριθμοῦ 13. ΓέφΚεραμ (1953) 551-566.
511. **Πεντελικοῦ Κ.** Πολιτισμὸς καὶ ... ἀστρολογία. Ἄκτ 1953, 447-449.

β'. Μῦθοι περὶ ζώων καὶ φυτῶν.

512. **Ρωμαίου Κ.** Ἡ ἱστορία ἐνὸς πουλιοῦ καὶ ἐνὸς λουλουδιοῦ. Ἔργ'Ἐστ 1948, ἀριθ. 2 (14) 48-49.
513. **Τσιτσᾶ Σ.** Ὁ Πλάτανος. Ὁ Πᾶν 18 (1948) 56-57, 76-78.
514. ——— Ὁ ἔλατος. Ὁ Πᾶν 19 (1948) 87-89, 96.
515. ——— Ἡ τριανταφυλλιά. Ὁ Πᾶν 19 (1948) 112-113.
516. **Τ. Φ. Θ.** Ἡ Δάφνη. Συνετ 1948, 109.
517. ——— Ὁ Πλάτανος. Συνετ 1948, 129-131.
Ποικίλα λαογρ. στοιχεῖα διὰ τὰ ἀνωτέρω φυτά.
518. ——— Ἡ Συκιά. Συνετ 1948, 50-51.
Ποικίλαι λαογρ. εἰδήσεις περὶ συκιᾶς.
519. ——— Ἡ μηλιά. Συνετ 1948, 87-89.
Ποικίλα λαογρ. στοιχεῖα περὶ μηλιάς.
520. **Τσιτσᾶ Σεραφεῖμ Κ.** Στὰ ἄγρια ὄρη. Ἐκδοση Β'. Λαμία 1949, 8^{ον} μικ. σ. 14
Κρίσις: Παιδεία 3 (1949) 238 (*Μ. Ἀγγελόπουλος*).
521. **Μπάου Ν.** Κυνηγετικὴ λαογραφία. Ὁ λύκος. ΚυνΝέα 1949, ἀρ. 213 (11) 347-348, ἀρ. 214 (12) 380-381.
522. ——— Κυνηγετικὴ λαογραφία. Ὁ ἀγριολαγός. ΚυνΝέα 1949, ἀρ. 219 (5), 182-183, ἀρ. 220 (6), 220-221.
523. **Τ. Φ. Θ.** Ἡ βελανιδιά. Συνετ 1949, 16-18.

524. ——— Τὸ κυπαρίσσι. Συνετ 1949, 56 - 57.
525. ——— Ἡ λεύκα καὶ ἡ ἰτιά. Συνετ 1949, 77 - 78.
526. ——— Ὁ βάτος. Συνετ 1949, 99 - 100.
527. *Γρίσπου Πάνου* Ὁ δοῦς. Συνετ 1952, 28 - 29, 79 - 81, 94 - 97.
528. *Μπάου Νικ. Α.* Κυνηγετικά μελετήματα. Τὸ γεράκι. ΚυνΝέα 1950, ἀρ. 230 (4), 137, ἀρ. 231 (5), 165 - 166, ἀρ. 232 (6), 201 - 202, 1951, ἀρ. 233 (7), 234 - 235, ἀρ. 234 (8), 283 - 284.
529. ——— Κυνηγετικὴ Λαογραφία. Ἀγριμικὰ τοῦ ἑλληνικοῦ λόγγου. Ἡ πέρδικα. ΚυνΝέα 1950, ἀρ. 221 (7), 252 - 253.
530. ——— Κυνηγετικὴ λαογραφία. Ὁ λαγός. ΚυνΝέα 1950, ἀρ. 223 (9), 344 - 345, ἀρ. 224 (10), 384 - 385, ἀρ. 225 (11), 422 - 423, ἀρ. 226 (12), 467 - 468.
531. *Καραλέκα Ἡρ.* Ὁ σκύλος. Ἡλιος ἔτ. 11 (1951) 82.
Παραδόσεις, προλήψεις καὶ παροιμίαι περὶ σκύλου.
532. *Μπάου Νικ.* Ὁ κοῦκος. ΚυνΝέα 1951, ἀρ. 236 (10), 353, ἀρ. 247 (11), 389.
533. ——— Ὁ τρυγονοσοῦρτης. ΚυνΝέα 1951, ἀρ. 239 (1), 18.
534. ——— Τὸ ὄρνυκι. ΚυνΝέα 1951, ἀρ. 242 (4), 133 - 136.
535. *Βασιλοπούλου Στ. Δ.* Ὁ τζίτζικας. Δοξασίαι καὶ παραδόσεις. Ἡλιος ἔτ. 12 (1952) 979.
- 535α. *Μηλιοπούλου Παρασκευᾶ Ι.* Ὁ Κότσυφας, ὁ Κυρ - Κώστας καὶ ἄλλα Μακεδονικά. Θεσσαλονίκη 1952, 8^{ον} σ. 79.
536. *Μπόγκα Εὐαγγ.* Ἡ ἀρκούδα στοὺς ἠπειρωτικούς θρούλους (τὸ χρέος τῶν κυνηγῶν μας). Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 270 - 274.
537. Παραδόσεις. Γιὰ ζῶα καὶ πουλιά. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 4, 16.
538. *Στουραῖτη Δημ.* Ἡ πέρδικα. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 4, 29.

γ'. Δημόδης ἰατρική.

539. *Καραλέκα Ἡρ.* Ὅλα τὰ ζῶα ἔχουν ἀλάνθαστες γνώσεις ἰατρικῆς. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 208.
540. *Χρυσάνθη Κύπρου* Εὐθύνες καὶ ποινές ἰατρῶν κατὰ τὶς Ἀσίζες. ΚυπρΣπ 12 (1948) 173 - 184.
541. *Ζαφειροπούλου Κ. Ν.* Τὸ «Γεωπονικόν» Ἀγαπίου Μοναχοῦ. Ἡλιος ἔτ. 9 (1949) 752.
542. *Σπεράντσα Στ.* Ἡ γιατρικὴ στὸ Εἰκοσιένα. ἙλλΔημ ἔτ. Β' τόμ. 3 (1949) 413 - 4.
543. *Χρυσάνθη Κύπρου* Συμπεράσματα ἀπὸ τὶς ὀνομασίες τῶν ἀσθενειῶν στὴν Κύπρο. ἙλλΚύπρ 1 (1949) ἀρ. 2, 15.
544. *Παναγιωτοπούλου Π.* Ἡ λαϊκὴ ἰατρική. Μαθ'Εστ Α' (1950) ἀρ. 1, 40.

545. *Χρυσάνθη Κύπρου* Ἡ κατά κεφάλαια διαίρεση τῆς δημόδους ἰατρικῆς. ΚυπρΣπ (1950) 205 - 209.
546. — Ἡ σημασία καὶ οἱ δικαιοδοσίαι τῆς δημόδους ἰατρικῆς (Reprinted from The Cyprus Medical Journal vol. III, N° 8 (1950). Σχ. 8^{ον} σ. 24.
547. *Οἰκονομίδου Δημητρ. Β.* Δημόδης ἰατρικὴ ἐν Θράκη. ἈρχΘρΘησ 16 (1951) 181 - 228.
548. *Παπαχριστοδούλου Πολυδ.* Ἡ γιαιτρικὴ στὴ Θράκη τὸν ΙΘ' αἰῶνα. ἈρχΘρΘησ 16 (1951) 165 - 180.
549. — Ἡ γιάτρισσα. Θρακικὴ ἠθογραφία. ΦιλΠρωτ 1951, 189 - 192.
550. *Χρυσάνθη Κύπρου* Ἐνα Κυπριακὸ γιαιτροσόφι. ΚυπρΣπ 15 (1951). Λαογραφικὸν παράρτημα ΙΙ, γ' - ιδ'.
551. *Βαφείδου Νικολ. ἀρχιμ(ανδρείου)* Λαϊκὴ γιαιτρικὴ. ἈρχΘρΘησ 17 (1952) 264 - 267.
552. *Ἐφτανησιώτη Χάρη* Θαλασσινὰ γιαιτροσόφια. Ναυτ'Ελλ 1952, τευχ. 229,31.
553. *Κουκουλὲ Φ.* Διὰ τὴν ἱστορίαν τῆς ἰατρικῆς κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Ἀκαδημαϊκὴ Ἰατρικὴ 16, τευχ. 3 (1952) 3 - 24.
554. *Δουκάτου Δημ. Σ.* Λαογραφικὰ τῆς Κεφαλονιάς. Β' Ἀρρώστειαι καὶ λαϊκὰ γιαιτροσόφια (Συλλογὴ τοῦ φοιτητοῦ Γρ. Α. Μοσχοπούλου). Ἠχὼ 69-71 (1952) 10 - 12.
555. *Μητροπούλου Κ.* Ἡ ἐνότης τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς δεικνυομένη ἐκ τῆς λαϊκῆς ἰατρικῆς. Αἰξωνὴ Β' (1952) 43 - 48, 75 - 76.
556. *Μοσχοπούλου Γρ. Α.* Ἀρρώστειαι καὶ λαϊκὰ γιαιτροσόφια. Ἠχὼ 75-77 (1952) 13-15, 81 - 86 (1953) 9 - 10.
557. *Πατσέλη Νικολάου Β.* Οἱ κομπογιαννῖται ἰατροὶ τοῦ Ζαγορίου. Ἠπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 49 - 53, 161 - 167.
558. *Πομόνη Μίμη* Βοτανολογῆματα. Ν'Εστ 52 (1952) 1219, 1306, 1356-1357.
559. *Ρωνᾶ Σωκρ.* Ἀγυρτεία καὶ γιαιτροσόφια στὴ Σμύρνη. ΜικρΧρον 5 (1952) 268 - 271.
560. *Τσιτσᾶ Σερ.* Καστάνης ὁ παλιὸς δόκτορας τῶν θεσσαλικῶν Ἀγροφῶν. Ἐλλ Δημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 737 - 739.
561. *Χιάλη Γ.* Λαϊκὴ Ποντιακὴ Ἰατρικὴ. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τευχ. 10-11 (34-35) 1703 - 1704.
562. *Χρυσάνθη Κ.* Ἡ δημόδης ἰατρικὴ. Κρίκος Β (1952) ἀριθ. 17, 25 - 26.
563. *Ἀθανασιάδη Σ.* Ἡ Σάρα (ἐπιληψία). Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 8-9 (44 - 45) 2172.
564. *Ζώη Δεωνίδα Χ.* Γιαιτροσόφια. Ἠχὼ 78 - 80 (1953) 7.

565. *Λανίτη Γεωργ. Ν.* Λαϊκή ιατρική. Μαθ'Εστ Γ' (1953) ἀρ. 9, 173.
566. *Χαβάκη Ἰωάν. Ε.* Ἡ ἀρρώστια, ὁ γιατρός καὶ τὰ φάρμακα στὴν Κρητικὴ μούσα. Ἐκδόσεις Κωστῆ Φραγκούλη, Ἡράκλειο [1953] 8^{ον}, σ. 151.
Κρίσις: Ἑλληνομ ἔτος ΣΤ' τόμ. 12 (1953) 122 (*Στέλιος Σπεράντσας*).
567. *Ζαφειρίου Νικολάου Ι.* Πῶς θεραπεύουν αἱ χωρικοὶ τὴν ἄφτρα (ἀρχ. ἄφθαι). Ἄρχ.Σάμ 3 (1948/1954) 242.

3. Δημώδης φιλολογία καὶ γλῶσσα.

α' Ἶσματα.

1. Συλλογαί.

568. *Ἀπατσιδῆ Νίκου* Ἐθνικὸ μοιρολόγι Κερασούντας. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 507 [σ. 525 μουσική].
569. [*Κονόμου Ντίνου*] Ἡ ζακυθινὴ δημοτικὴ ποίηση. Ἑπταν Φύλλα φ. 2-3 (1946) 40, 44, φ. 5 (1946) 76, φ. 11 (1947) 171 [Ἶσματα 7].
570. *Τσιρκινίδῆ Ἡλία Α.* Ὁ Δῆμον ὁ κεμεντζετζῆς. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 526.
571. ——— Σταυρέτ'κον μοιρολόγια. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 587.
572. *Γρίβα Α.* Τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀνεργίας καὶ τῆς πείνας... Λευκωσία ἄ. ἔ. 8^{ον} σ. 7.
Στίχοι λαϊκοῦ ποιητῆ τῆς Κύπρου.
573. *Παρασκευᾶ Κωστῆ* Ὁ τραγικὸς θάνατος τοῦ Δημητράκη Μάρκου... Βαρῶσια (Κύπρου) ἄ. ἔ. 32^{ον} σ. 6.
574. Ἡ μάνα στὴ λαϊκὴ μούσα. Μητέρα καὶ Παιδὶ 1 (1947) 12, 23 (1949) 29 [Ἶσμ. 4].
575. *Βόγκα Δημ.* Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 4, 15 [Ἶσμ. 2].
576. *Γιαννοπούλου Σωτηρ Γρ.* Μοιρολόγι. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 1, 16.
577. ——— Τραγούδια. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 2, 14-15 [Ἶσμ. 2].
578. *Γκίκα Ἀσπασίας Γ.* Λαϊκὴ ποίησις. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 24, 201 [Ἶσμα 1].
579. *Γρίβα Ἀναστάση Ι.* Ἡ τραγικὴ συζυγοκτονία ἦτοι ὁ σουβλισμὸς τῆς Ἀνδριάνας Ἰωάννη Χανιώτῃ ὑπὸ τοῦ συζύγου τῆς Ἰωάννου Χανιώτῃ (γενομένη εἰς τὴν νῆσον Πάρον). Λευκωσία 1948, 8^{ον} σ. 7.
580. *Διαλυνᾶ Εὐαγγέλου* Οὐ νηὸς κ' ἦ λυγερή. Ἑλληνομ ἔτ. Α' τόμ. 2 (1948) 221 [Ἶσμα 1].
581. *Καλιαρδῆ Στέλιου* [Ἶσμα λαϊκόν]. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 24, 201.
582. *Καρακάση Δαιλίου* Λαϊκὰ τραγούδια καὶ χοροὶ τῆς Σμύρνης. ΜικροΧρον 4 (1948) 301-316 [Ἶσμ. 31].
583. *Κονόμου Ντίνου* Ρίμνες. ἙπτανΦύλλα φ. 12 (1948) 180-181.

Ἀνέκδοτον δημῶδες ᾄσμα τοῦ 17^{ου} αἰῶνος ἀπὸ χειρόγραφον τῆς καταστραφείσης Βιβλιοθήκης Ζακύνθου.

584. *Κυριακίδη Εὐτυχίας* Ἐπιτύμβια τῆς Αἰγίνης. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 18, 94, ἀρ. φ. 19, 132.
585. *Λάππα Τάκη* Ἡ ἀρραβωνιαστικιά τοῦ Θανάση Διάκου. Ὁ Αἰώνας μας 1948 φ. 11, 333.
Στίχοι ἀπὸ τὸ τραγούδι τοῦ Σκαλτσοδήμου.
586. *Μανουσακίδου Ἡρ.* Ποντιακὰ τραγούδια. Ἀθήναι 1948, 8^{ον} σ. 32.
587. *Μπεκερῆ Ὀλυ. Κ.* Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 2, 13 [ᾄσμα 1].
588. Ὁ παλαιὸς περιηγητής. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 17, 79 [ᾄσμα 1].
589. *Παγάνη Ἀντ. Ε.* Τραγούδι. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 4, 15.
590. *Παπαγεωργίου Εὐστ. Φ.* Μοιρολόγι. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 4, 15.
591. *Παπαδοπούλου Δημητρ. Κ.* ᾠσματα τοῦ χωρίου Σταυρίν. ἈρχΠόντ 13 (1948) 215 - 220. [ᾄσμ. 12].
992. *Πετρίδη Μιχ. Γ.* Δημῶδες Καστελλορίζου. Δωδ'Επιθ 2 (1948) 143 [ᾄσμα 1].
593. *Ρούντου Ἀλίκ. Π.* Τοῦ Ντεσκερέ. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 2, 15 [ᾄσμα 1].
594. *Σακελλαριάδου Χαριλ. Γ.* Αὐτοσχέδια μοιρολόγια Γορτυνίας. Γορτ'Ἡμερ τεῦχ. 3 (1948) 75 - 81 [9 μοιρολόγια].
595. *Σαμπαζιώτη Δημ. Γ.* Μοιρολόγια. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 5, 15 [ᾄσματα 2].
596. *Σιγούρου Μαρίνου* Μουρούζης καὶ Χαντζερῆς. Ἔργ'Ἐστ 1948 ἀρ. 12, 282.
597. *Σπάλα Πάνου* Τὸ τραγούδι τοῦ «ἀποπλανεμένου». Ἔργ'Ἐστ 1948, ἀρ. 1 (13) 10.
598. *Σύλλα Διονυσ. Κ.* Μοιρολόγι. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 1, 16.
599. *Ταρσούλη Ἀθηνᾶς* Ὁ γάμος στὴ Λέρο. Δωδ'Επιθ 2 (1948) 82. [ᾄσμα 1].
600. *Τουλούπα Νικολ.* Τοῦ Παπαφλέσσα. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 3, 13.
601. *Τσάφου Σακ. Α.* Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 2, 13 [μοιρολόγ. 2].
602. *Ἀκογλου Ξενοφ. Κ.* Τῆς Σούσας τὸ τραγούδι. ἈρχΠόντ 14 (1949) 192 - 195.
603. [*Ἀνωνύμου*] Δημοτικὴ ποίηση. Μετ Γ' (1949) 115 [ᾄσμ. 2].
604. [*Ἀνωνύμου*] Τῆς Παναγίας τὸ κλάμα (δημοτικὸ τραγούδι). ἙλλΔημ ἔτ. Β' τόμ. 3 (1949) 535 - 536.
605. *Ἀξίνου Χ. Μ.* Ἡ ζωγραφικὴ τῆς φτώχειας. Ποίημα κοινωνικόν. Βαρύσια 1949, 32^{ον} σ. 7.
606. *Βαγενᾶ Θάνου* Σελίδες ἀπὸ τὴν Γορτυνιακὴ κλεφτουριά. Γορτ'Ἡμερ τεῦχ. 4 (1949) 17 - 29.
Ἀναδημοσιεύονται 8 γνωστὰ κλέφτικα τραγούδια.
607. *Βαγιακάκου Δικαίου Β.* Ἐθελοντικὰ σώματα Μανιατῶν στὴν Κρήτη. Ὁ Πάν 19 (1949) 103 - 106. [ᾠσματα 2].

608. *Γκίκα Ἀσπασίας* Ἀποκρηάτικο τραγούδι τοῦ παλαιοῦ καιροῦ. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 30, 92.
609. *Καραμάνου Κ.* Παινήματα τῆς ἀγαπητικιάς. ἙλλΔημ ἔτ. Β' τόμ. 4 (1949) 250 - 254.
610. *Καραπάνου Ἀποστ.* (λαϊκοῦ ποιητοῦ). Ταπεινὰ πνεύματα. Τόμ. Ε' (Στίχοι). Ἄρτα 1949, 8^{ον} σ. 80.
611. *Κυθρεώτη Ἰακ. Μ.* Τὸ «Μητσιόπουλλον». ἙλλΔημ ἔτ. Β', τόμ. 4 (1949) 900 - 905 [ἐκτενὲς δημ. ᾄσμα].
612. *Κώνστα Κ. Σ.* Ἡ 28^η Ὀκτωβρίου στὴν Αἰτωλικὴ δημοτικὴ ποίηση. ΝἙστ 46 (1949) 1400 - 1404.
613. *Ξηροκόστα Δημ. Α.* Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 2 (1949) τεῦχ. 10, 16. [ᾄσμα 1].
614. *Παπαδοπούλου Δημητρίου Κ.* Ἄσματα [19] τοῦ χωρίου Σταυρίν. ἌρχΠόντ 14 (1949) 64 - 74.
615. *Παπαχαλαμάμπους Γ. Χ.* Κυπριακὰ ἐργατικὰ τραγούδια. ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 51 - 52 [ᾄσμα 1].
616. ——— Τὸ ἀλφάβητον τῆς ψυχῆς καὶ τοῦ Χάρου. ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 260 - 264 [στίχοι 216].
617. *Σκαφιδᾶ Β.* Ἡ πέτρα τοῦ Τσάπου. Μετ Γ' (1949) 94 [ᾄσμα 1]. Βλάχικα τραγούδια. Αὐτόθι 123 [ᾄσμα 1].
618. *Σεφερλῆ Π. Δ.* Παλιὰ τραγούδια τῆς Αἰγίνης. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 32, 125 [ᾄσμα 1].
619. *Ἀναγνωστοπούλου Ἑλ. Γ.* Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 3 (1950) τεῦχ. 14, 15 [ᾄσμα 1].
620. *[Ἄνωνύμου]* Δημοτικὰ τραγούδια. Γιάννης Γκούρας (1826). ἙλλΔημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 438.
621. *[Ἄνων.]* Ὁ θάνατον τῆ ξενιτέα (δημοτικό). ΠοντἙστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 2, 36. Ἄναδημ. ποντιακὸν ᾄσμα ἐκ τοῦ «Εὐξείνου Πόντου», ἔκδ. Τραπεζοῦντος 1880.
622. *[Ἄνων.]* Ὁ Γιάννης ὁ Καλόγιαννης (δημοτικό). ΠοντἙστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 3, 164 - 165.
623. *[Βαλαβάνη Ι.]* Ὁ θάνατον τῆ Κωσταντῆ. ΠοντἙστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 1, 53. Ἄσμα ἀναδημοσιευόμενον ἐκ τοῦ «Εὐξείνου Πόντου» τοῦ 1881.
624. ——— Ὁ θάνατον ὁ σὸ μεσοστράτ'. ΠοντἙστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 5, 300 [ᾄσμα 1].
625. *Βρόντη Ἀναστασίου* Ἡ ἀγάπη στὴ Ρόδο. Δημοτικὰ τραγούδια τῆς ἀγάπης. Ρόδος 1950, σχ. 16^{ον} σ. 48 [ᾄσμ. 23, δίστ. 11].
626. *Βωβοῦ Χαρ. Ἄρ.* Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 3 (1950) τεῦχ. 11, 16, 13, 16 [ᾄσμ. 2]
627. **[Γκανούλη Γ.]* Δημοτικὰ τραγούδια. Ὁ ἀματωλὸς τῆς Σαμαρίνας Γιάννης

- τοῦ Παπᾱ - (Πρίφτης). Μακεδ'Ημερ 21 (1951) 174. — Ἡ πυρπόλησις τῆς Ναούσης. Αὐτόθι 199.
628. **Γρίβα Α. Ι. - Μάμπουρα Α. Π.** Τὸ τερατῶδες κακούργημα τοῦ Φλαμουδίου ποὺ ἀναστράτωσεν τὴν Κύπρον... ὑπὸ Φώτη Λουκά Πέτσα τὴν 29.1.1950 κτλ. Λευκωσία (1950) 8^{ον}, σ. 8.
629. **Γρίβα Α. Ι.** Τὰ ἐρωτικά πάθη καὶ ἡ αὐτοκτονία τῶν δύο ἐραστῶν Κώστα καὶ Ἄννας γενομένη εἰς τὴν τοποθεσίαν Φρεατίδες (sic) (Πειραιῶς). Ἔκδοσις 6^η, Λευκωσία 1950, 8^{ον} σ. 10.
630. Δημοτικά τραγούδια. Κρητ'Εστ 2 (1950) τεῦχ. 13, 26, 3 (1952) τεῦχ. 24, 9, τεῦχ. 26, 28, 4 (1952) τεῦχ. 33-34, 26, 31 [ᾠσμ. 8].
631. **Ζαγορίτη Δήμου** Ἡ ἀραβωνιαστικά. Ἀπὸ τὰ διαμάντια τῆς δημοτικῆς ποιήσεως. Ἡ Γυναῖκα ἀρ. 10 (1950) 41.
632. **Ζώρα Γ. Θ.** Ἄγνωστα δημοτικά ποιήματα (ἐκ τοῦ Κώδικος ΠΙ, Β. 27 τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Νεαπόλεως). Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 781-783.
633. Ἡ καλὴ-ν- Ἐσπέραν. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 12, 709 [ᾠσμα 1].
634. **Καξαντζάκη Γαλάτ.** Ὁ ἄρχοντας, ὁ Μαυριανὸς κ' ἡ ἀδερφή του (παραλλαγή ἀπὸ τὸ δημοτικὸ τραγούδι τοῦ Μαυριανοῦ). Ὁ Αἰώνας μας 1950, 34-36 [διασκευή].
635. **Καραντώνη Ἄντρο.** Κορφολογώντας δημοτικούς στίχους. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 777-780.
636. **Κοκκινίδη Σταύρου** Σατυρικὸ ᾠσμα τοῦ Ὁφειως. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 9, 496.
637. — Ὀφιουντικά Σημειώματα. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 10, 584. [ᾠσμα 1]. [Στίχοι μοιρολογίου] τεῦχ. 11, 651.
638. ***Κουλουκάση Γιάγκου,** Δημοτικά τραγούδια Καταφυγίου Πιερίων. Μακεδ'Ημερ 20 (1950) 249-250.
639. **Κτενίδη Φίλωνος** Τῆ Ἀρετῆς... (δημοτικόν). Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 4, 230-2.
640. **Κυθρεώτη Ἰακ.** Τοῦ Διγενῆ καὶ τοῦ Χάροντα. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 24-27.
641. **Διγγουνοῦ Γωγοῦς** Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 3 (1950) τεῦχ. 13, 16 [μοιρολόγι].
642. **Μάμπουρα Α. Π.** Ὁ τραγικὸς θάνατος τοῦ Μιχαήλ Γ. Παπᾱ... ἐπισυμβὰς τὴν Τετάρτην τῆς Λαμπρᾶς 12.4.50 εἰς Ἀμίαντον. Λευκωσία 1950, 8^{ον} σ. 8.
643. **Μελανοφρύδη Π. Η.** Ἡ τρυγώνα. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 12, 696-7. [ᾠσμ. 4, παράδ. 1].
644. **Μεταλλεῖδη Μιχ. Α.** Ποντιακά μοιρολόγια [8]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 4, 236, 304, 361.

645. *Μιχαλακέα Σοφ. Χρ.* Λαογραφικά. Λουλ έτ. 3 (1950) τευχ. 13, 16. [ἄσμα 1].
646. Οἱ Προσκυνητάδες. Ποντ'Εστ έτ. 1 (1950) τευχ. 7 - 8, 447 [ἄσμα 1].
647. Ὁ Μωροκωνσταντῖνον. Ποντ'Εστ έτ. 1 (1950) τευχ. 9, 519. [ἄσμα 1]. Ὁ Χάρων. Αὐτόθι τευχ. 11, 645 [ἄσμα 1].
648. *Παμπούκη Ι. Τ.* Τοῦ Πόντου. Ἑλλημ έτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 761 - 763.
649. *Παναγιωτοπούλου Π.* Ὁ ξενιτεμένος. Μαθ'Εστ Α' (1950) ἀρ. 1, 40.
650. *Παπαδοπούλου Κ. Α.* Ἐντῶκαν σὸ νοῦ μ²... Ποντ'Εστ έτ. 1 (1950) τευχ. 6, 366. [ἄσμα 1].
651. *Παπακώστα Ἀγγέλου* Μωρὴ Δροπολίτισσα [Ἐνα ἱστορικὸ βορειοηπειρωτικὸ τραγούδι]. Ν'Εστ 47 (1950) 518 - 519.
652. *Περάνθη Μιχ.* Τραγούδια ἀπὸ τὴν Ἡπειρο. Ἑλλημ έτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 358 - 360.
653. ——— Ποιητικὰ κάλλαντα. Ἑλλημ έτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 909 - 910.
654. *Πιμπλῆ Ν. Β.* Ἐνα ἀνέκδοτο Κρητικὸ (Λακκιώτικο) τραγούδι. Κρητ'Εστ. 2 (1950) τευχ. 15, 19.
655. *Ρουμελιώτη Γιάννη Χ.* Μανιάτικα μοιρολόγια. Ἑλλημ έτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 195 - 202.
656. *Σαμπαζώτη Γ. Ε.* Λαογραφικά. Λουλ έτ. Β' (1950) τευχ. 11, 16. [μοιρολ. 1].
657. *Σαρεγιάννη Φ[ανῆς]* Κούνια - μπέλα. Λαϊκὰ τραγούδια καὶ παιχνίδια γιὰ πολὺ μικρὰ παιδιὰ διαλεγμένα ἀπὸ τὴ —. Εἰκονογράφηση τῆς *Δ. Μοντεσάντου*. Ἀθήνα 1950, 8^{ον} σ. ἀνάρ. 15.
658. *Σκαφιδᾶ Βασ. Κ.* Δημοτικὰ τραγούδια. Ἑλλημ έτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 374 - 380 [ἄσμ. 3].
659. *Σουμελίδου Γεωργ.* Ἄσματα συλλογῆς Ε. Κούση. ἌρχΠόντ 15 (1950) 241 - 253. [ἄσμ. 15 μετὰ παρατηρήσεων].
660. *Σταματελάτου Χαράλαμπ. Σ.* Ἡ Τασούλα (τραγούδια). Ἀθήναι 1950, 16^{ον} σ. 16.
661. *Σταματελοπούλου Α.* Λαογραφικά. Λουλ έτ. 3 (1950) τευχ. 12, 16 [μοιρολόγι].
662. Σύρεται τὸ δρακοντικὸν... Ποντ'Εστ έτ. 1 (1950) τευχ. 6, 357 [ἄσμα 1]. Ἐστὸν Ἄδην (δημοτικὸ). Αὐτόθι τευχ. 10, 587. Τὸ μόνασμαν. Αὐτόθι, τευχ. 12, 708.
663. *Théros Agis.* Trois diamants de notre poésie populaire. L'Héll Cont 1950, 374 - 378.
664. *Τερτσέτη Γ.* Τὸ παράπονο τοῦ πεθαμένου (δημοτικὸ). Ἑλλημ έτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 598.

665. *Τσιτσά Σερ.* Σατυρική κυνηγετική μουσα τῶν Ἀγράφων. Ὁ Μῆτρο - Φούντας. ΚυνΝέα 1950, ἀρ. 221 (7), 269.
666. *Τσορώνη Γεωργ. Κ.* Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 3 (1950) τευχ. 14, 15 [ἄσμα 1].
667. *Χατζηϊωάννου - Κουρρά Ν.* Τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ. ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 116 - 118.
668. *Dawkins R. M.* Τραγούδια τῶν Δωδεκανήσων. Λαογρ 13 (1950 - 1951) 33 - 99 [ἄσμ. 43].
669. *Διαμάντη Κων. Ἀθ.* Τὰ τραγούδια τοῦ Λαζάρου στὴ Νησίστα τῶν Τζουμέρκων. Αἰξωνή 1 (1950 - 1951) 137 - 143.
670. *Θέρου Ἄγι* Δυὸ ἀκριτικὰ τραγούδια. Λαογρ 13 (1950 - 1951) 135 - 140. 2 ἄσμ. μετὰ παρατηρ. ὑπὸ *Στ. Κυριακίδου.*
671. *Τσοπανάκη Ἀγαπητοῦ* Ὁ κάουρας. Λαογρ 13 (1950 - 1951) 347 - 348. Μετὰ παρατηρήσ. *Στ. Π. Κυριακίδου.*
672. *Ἀβραμάντη Ι.* Ὁ ξενιτέας. Ποντ'Ἔστ ἔτ. 2 (1951) τευχ. 14, 810.
973. *Ἀδράστου Μένου* Τί ἔχουν τῆς Μάνης τὰ βουνά... (δημοτικό). Ἑλλημ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951) 435. Κόρη Καλαματιανή. Αὐτόθι 458.
674. *Ἀθανασοπούλου Ἀγγ.* Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 4 (1951) τευχ. 16, 16. Ταχταρίσματα 2, μοιρολόγ. 2.
675. *Ἀναστασιάδη - Δεληγιάννη - Γεωργίας* Τὰ κάλαντα. Ἡ Γυναῖκα ἀρ. 51 (1951) 53 [ἄσματα λατρευτικά].
676. *Ἀξίνου Χ. Μ.* Τὰ ἐρωτικὰ πάθη τοῦ Ντίνου καὶ τῆς Στέλλας... συμβὰν (!) ἐν Ἀθήναις 1951. Βαρῶσια ἄ. ἔ. 32^{ον} σ. 8.
677. *Βλαστοῦ Π.* Ἀδερφοχτὸς - Κουμπάρος. Κρητ'Ἔστ 2 (1951) τευχ. 20, 7.
678. *Γαλάνη Ἰω. Δ.* Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 4 (1951) τευχ. 15, 16 [ἄσμα 1].
679. *Δαφέρμου Δ.* Ἡ ἀρπαγὴ τῆς Περσεφόνης. Ρέθυμνον 1951, 12^{ον}, σ. 16.
680. Ἡ Τριγόνα. Ποντ'Ἔστ ἔτ. 2 (1951) τευχ. 19 - 20, 1010. Ἡ κατάρα τῆς μάννας. Αὐτόθι, τευχ. 23, 1199. Ἐταιρον κι' ἡ Λυγερή. Αὐτόθι, τευχ. 24, 1241.
681. *Ζυμπροῦ Α. Θ.* Ἐρωτες, φιλιὰ, ἀντιζηλεῖες, φόνοι, μακελιὰ, αὐτοκτονίες μετὰξὺ δύο ἀδερφῶν ἀντεραστῶν Πέτρου καὶ Στέλιου κτλ. Λευκωσία 1951, 8^{ον} σ. 8.
682. *Καββάδα Στ.* Τραγούδια χιώτικα. ΠερΣ'Αργ Δ' (1951) 106 - 119. ἄσματα 13 καὶ δίστιχα 6.
683. *Κανακάρη Ἀντ.* Ὁ Καγκελάριος καὶ ἡ κόρη τοῦ Δημογέροντα. Ν'Ἔστ 49 (1951) 471 - 472.
684. *Κανελοπούλου Θεοδ. Γρ.* Ἡ πυρπόλησις τῆς Κυπαρισσίας τὸ 1863. Μεσο Ἡμερ ἔτ. Β' (1951) 117 - 123. Δημοσιεύονται καὶ τὰ σχετικὰ μετὰ τὸ γεγονὸς δημοτικὰ τραγούδια.

685. — Τοῦ Παπαφλέσσα (δημοτικό). Ἑλλημ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951) 440.
686. *Καρκαβίτσα Α.* Ὁ θάνατος τοῦ Καπετὰν Βέρρα (δημοτικό). Ἑλλημ ἔτ. Δ' τόμ. 8 (1951) 37.
687. *Κυριακίδου Στίλπ.* Στίχοι νεαρᾶς συζύγου πρὸς τὸν πολεμιστὴν σύζυγον. Λαογρ 13 (1951) 348.
688. *Κυφωνίδου Ι.* Κρωμέτ'κα τραγωδίας. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 17-18, 978. ᾠσματα 2, δίστιχα 2
689. *Δουκοπούλου Δ.* Ὁ Ὀλυμπος. Κυπριόπουλο 1951, 16.
690. *Μαντζαφάρη Χαρ. Π.* Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 4 (1951) τεῦχ. 16, 15 [ᾠσμα 1].
691. *Μιχαηλίδου - Νουάρου Μιχ.* Χρονικὸν τῆς νήσου Καρπάθου ἀπὸ τοῦ ἑλληνοϊταλικοῦ πολέμου (28 Ὀκτωβρίου 1940) μέχρι τῆς ἐνσωματώσεως αὐτῆς εἰς τὴν Ἑλλάδα (1948). Πιττσβοῦργον Πεννσυλβανίας 1951, σχ. 8^{ον} σ. 80. Δημοσιεύονται καὶ τινὰ ᾠσματα καὶ μαντινάδες τῆς Καρπάθου.
692. Ὁ Κωνσταντῖνον. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 13, 761. Ὁρώματα. Αὐτόθι, τεῦχ. 17-18, 977. ᾠσματα 2.
693. *Παπαδοπούλου Π. Π.* Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 4 (1951) τεῦχ. 15, 18 [ᾠσμα 1].
694. *Παπασταματίου Εὐαγγέλου* Δημοτικὰ τραγούδια Ἀμάδων. Περσ'Αργ Δ' (1951) 37-38 [ᾠσμ. 2].
695. *Παπαχαραλάμπους Γ. Χ.* Τὸ ποίημα τοῦ Σταυράκογλου Σπαθαρέα Κωνσταντινουπόλιτου κατὰ Κυπριακὸν χειρόγραφον. ΚυπρΣπ 15 (1951). Λαογρ. Παράρτημα II λθ' - με'.
696. *Σωτηριάδου Εὐτ.* Κρωμέτ'κα τραγωδίας. Ὁ ξενιτέας. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 23, 1200 [ᾠσμα 1].
697. *Σωτηριάδου Εὐτυχίας* Τῆ Δρουβανὴ τὸ τραγῶδ. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 14, 810 [ᾠσ. 2].
698. Τ' ἀγρέλαφον. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 14, 809.
699. *Τεμπένη Θεοδ. Χ.* Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 4 (1951) τεῦχ. 16, 15 [ᾠσ. 1].
700. Τὸ φίλεμαν. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 16, 15 [ᾠσμα]. Τὸ χαμόμηλον. Ἡ Δεσποινὴ. Αὐτόθι τεῦχ. 19-20, 1070 [ᾠσμ. 2].
701. *Τσιτσᾶ Σερ.* Ἡ φουντουκιά. Ὁ Πὰν 21 (1951) 50-52 [ᾠσ. 1].
702. Ὑδραϊκὰ λαϊκὰ τραγούδια. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 11 (1951) ἀριθ. 10, 206 [ᾠσμα 1].
703. *Φραγκάκη Ἀναστ.-Τρέμπελη Ἀντ.* Εὐχετήριον ἀδόμενον κατὰ τὸ Πάσχα τοῦ 1904 ὑπὸ τῶν κλητῆρων τῶν ἐν Χίῳ ὀρθοδόξων δημοσίων σχολείων πρὸς Χίους διὰ φιλοδώρημα. Περσ'Αργ Δ' (1951) 96.

704. *Χηνάρη Σίας Γ.* Λαογραφικά. Λουλ έτ. 4 (1951) τευχ. 16, 15 [ἄσ. 1].
705. *Χριστοφορίδου Περ.* Τὰ τραγούδια τοῦ λαοῦ μας. Ἀθ. 1951, 8^{ον}, σ. 72, 16 π.
706. *Ψυχογιοῦ Ντίνου Δ.* Ἡλειώτικα δημοτικά τραγούδια. Ἡλειακά, έτ. Α', τευχ. 1 (1951) 10-12, τευχ. 2, 28-29, τευχ. 3, 46-47.
707. Τὰ τραγούδια τῶν Ἑλλήνων. Α'. Ἀκριτικά. Τῆς ἀγάπης. Παραλογές. Ἅγιος Θέρος ἐσύναξε κ' ἐρμήνευσε. Ἐκδοση ἐθνική. Ἀετός. Ἀθήνα (1951) 8^{ον} μέγ. σελ. 349. — Β'. Τῶν ἀρμάτων. Τῆς ξενιτειᾶς. Τοῦ σπιτιοῦ καὶ τῶν γιορτῶν. Τοῦ θανάτου. Διάφορα. Λιανοτραγούδα. Τοῦ Μεσαίωνα καὶ τῆς Ν. Ἰταλίας. Ἐπίμετρο. Ἅγιος Θέρος ἐσύναξε κ' ἐρμήνευσε. Ἐκδοση ἐθνική. Ἀετός. Ἀθήνα (1952) 8^{ον} μέγ. σελ. 331.
- Κρίσι.: ἈρχΠόντ 16 (1951) 268. Αὐτόθι 17 (1952) 256-257 (*Α. Α. Παπαδόπουλος*). Λαογρ 14 (1952) 320-356 (*Μ. Ἰωαννίδου - Μπαρμπαρίγου*). ΚυπρΓρόμμ 17 (1952) 259-262 (*Ν. Χ. Κονομηῆς*). Κρητ'Εστ 4 (1952) τευχ. 33-34, 68-71 (*Πέτρος Χατζιδάκης*). Ν'Εστ 52 (1952) 1108-1111 (*Δημ. Σ. Λουκάτος*). ἙλλΔημ έτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 749-750 (*Γ. Κ. Σπυριδάκης*). Αὐτόθι, 166-170 (*Φ. Μπομπουλίδης*). Αὐτόθι 197-201 (*Σπ. Μελάς*). Ἡπειρ'Εστ έτ. 1 (1952) 102 (*Γ. Ι. Παπαγεωργίου*). Παιδεία 1 (1952) 238-240, 2 (1953) 126-127 (*Θεόδωρος Ξύδης*). ἙλληνΧρον έτ. 1 (1952) ἀρ. φ. 125 (*Νικηφόρος Βρεττάκος*). Αὐτόθι, 25-26 (*Τάσος Λιγνάδης*). Τὰ Νέα Ἑλληνικά, τόμ. Α', τευχ. 6 (1952) 396-403, τευχ. 7, 486-491 (*Χαρίλ. Σακελλαριάδης*). Ἀγγλ'Επιθ τόμ. ΣΤ' (1954) 413-419 (*Χ. Γ. Σακελλαριάδης*).
708. *Θέρου Ἅγι* Τὰ τραγούδια τῶν Ἑλλήνων. ἙλλΔημ έτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 205-208. [Γενικαὶ σκέψεις].
709. [*Ἀνωνύμου*] Λαογραφικά. Δεῖγμα λαϊκῆς στιχουργίας. Ὁ διωγμὸς καὶ ὁ θρῆνος τοῦ Σκοποῦ 1915. ἈρχΘρΘησ 17 (1952) 252-263. Ρίμα ἐκ 414 στίχων.
710. *Ἀξίνου Χ. Μ. - Μάμπουρα Α. Π.* Τὸ θαλασσινὸ δράμα στὲς ἀκτὲς τοῦ Ἁγίου Ἐπικτήτου Κυρηναίας. Λευκωσία 1952; 32^{ον}, σ. 8.
711. *Βαλαβάνη Ἰωάν.* Ἄσμα Κερασσοῦντος. ἈρχΠόντ 17 (1952) 254-255. Ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθ. 69 χ/φ τοῦ Ἱστορ. Λεξ., σ. 206.
712. Για πέ με, πέ με... Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952) τευχ. 10-11 (34-35) 1717.
713. *Γρίβα Α. Ι.* Τὸ ἱστορικὸν τῆς ἰδρύσεως τῆς ἱερᾶς μονῆς Κύκκου τὸ 1090. Τρίτη ἔκδοσις. Λευκωσία 1952, 8^{ον} σ. 8.
714. — Τὸ πρωτάκουστον θαῦμα τῆς Δαμασκοῦ. Ἡ τύφλωσις τοῦ δεκαπενταετοῦς Κιαμήλ Σουλεημάν καὶ ἡ διὰ θαύματος τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέου θεραπεία αὐτοῦ τὴν 30 Νοεμβρίου 1948 κτλ. Βαρώσια (Κύπρου) 1952, 32^{ον} σ. 8.
715. Ἡ Χώνιτσα. Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952) τευχ. 2 (26) 1333.
716. *Καλαματιανοῦ Γιώργου Ν.* Ἡ Ἀνθολογία μας. ΠνευμΖωή 1952, ἀρ. φ. 1,

13-14, ἀρ. φ. 2, 36, 1953, ἀρ. φ. 12, 255, ἀρ. φ. 14, 289.

Ἀναδημοσιεύσεις.

717. Κρητικό ριζίτικο. Κρητ'Εστ 4 (1952) τευχ. 30, 12. Αὐτόθι τευχ. 31-32, 6, τευχ. 33-34, 18 [ἄσμ. 3].
718. *Δαμπρίδου Χ.* Τῆ Κρωμὴ τὰ ραχία. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τευχ. 3 (27) 1379.
719. *Δεβέντη Κ.* Δημοτικὰ τραγούδια τοῦ Ἀλιβερίου Εὐβοίας. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 735-736.
720. *Μανούσου Ἀν.* Ἡ ἀπατημένη κόρη. (Κερκυραϊκὸ δημοτικὸ τραγούδι). Κερκ Χρον Β' (1952) 20.
Ἀναδημοσιεύσεις.
721. *Μάμπουρα Α. Π.* Τῆς ὀρφανιάς τὰ βάσανα, τοῦ ἔρωτα τὰ πάθη ἄς δώσῃ μὴν ἀκρόασιν καθένας νὰ τὰ μάθῃ τῆς Ἀνδριάνας καὶ τοῦ Κώστα ποίημα συγκλονιστικὸν... Λευκωσία 1952, 8^{ον} σ. 8.
722. *Μάμπουρα Α. Π.-Αξίνου Χ. Μ.* Τὸ τραγικὸν θανατηφόρον αὐτοκινητικὸν δυστύχημα. Ἡ μεγάλη συμφορὰ ποὺ ἔπληξε τὴν κοινότητα τῆς Φασούλλας (Λεμεσοῦ). Λεμεσὸς 1952, 32^{ον}, σ. 7.
723. — Ὁ τραγικὸς φόνος τοῦ Δημήτρη Μ. Λαγοῦ (Τζιῶνη) γενόμενος τῆ 13/2/1952 εἰς τὴν τοποθεσίαν Δοξίτενες. Βαρώσια 1952, 16^{ον} σ. 8.
724. Νερόν. Ὀλιγόστιχα. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τευχ. 6-7 (30-31) 1525 [ἄσμ. 3].
725. *Νικολάου Μαργ.* Τὸ τραγούδι τοῦ Ἀργαλειοῦ [Ἡ Γιαννιώτισσα]. [Κεῖμ. καὶ μουσ.]. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 204. Ἡ Σαμαρίνα. Αὐτόθι 306.
726. Ὁ γεροβοσκός. Δημοτικὸ. Κρητ'Εστ 4 (1952) τευχ. 31-32, 2.
727. Ὀφίτικα τραγωδίας. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τευχ. 25, 1298 [2 σατιρ. ἄσματα].
728. *Πολυχρονίδου Π. Δ.* Ὀφίτικα τραγωδίας. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τευχ. 25, 1291 [ἄσ. 2].
729. *Πτωχοπούλου Χ. Ν.* Τὸ μέγα καὶ πρωτάκουστον θαῦμα τοῦ ἀποστόλου Ἀνδρέα τοῦ Πρωτοψάλτου κτλ. Βαρώσια (Κύπρου) 1952, 16^{ον} σ. 8.
730. *Σαλβάνου Γερ.* Ἀπὸ τὰ γαμήλια ἔθιμα Ἀργυράδων Κερκύρας. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 369-370 [2 ἄσμ.].
731. *Siarkaras-Pitsillidés Thémis.* Le Pétrarquisme en Chypre; Poèmes d'amour en dialecte chypriote d'après un manuscrit du XVIe siècle. Texte établi et traduit avec le concours de Hubert Pernot. Athènes 1952. 8^{ον} σ. VII+446. Collection de l'Institut Français d'Athènes 74. Κρίσ.: ΚυπρΓράμμ 17 (1952) 182-185 (*Ν. Χ. Κονομηῆς*).
732. *Σκαφιδᾶ Βασ. Κ.* Κουτσοβλάχικα τραγούδια [2]. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 580.

733. Στὰ Βέρβεννα, στὰ Δολιανά. ΧρονΜορ Α' (1952) 32.
734. *Σταμούλη - Σαραντιῆ Ἐλπιν.* Θρακικά Λαογραφικά. Τραγούδι τοῦ Χριστοῦ στὸν Ἐπιτάφιο. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 501 - 502.
735. *Σταυρουλάκη Χρ. (Ἀγελάτη)* Στὸ θάνατο τοῦ παληκαριοῦ. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεῦχ. 29, 16 - 17. Ριζίτικο. Ἀπὸ τὴ μάχη τῆς Κρήτης. Αὐτόθι τεῦχ. 28, 18 - 19, 28.
736. *Τρακάκη Ἀντων.* Πνευματικά μνημεῖα τῆς ὄρεινῆς Κρήτης. Κρητ'Εστ 3 (1952) τεῦχ. 26, 17 - 18, τεῦχ. 27, 23 - 24 [ἄσμ. 2].
737. Τὸ νυφέπαρμαν. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 25, 1289.
738. *Χ.* Πῶς πάροθηκε ἡ Πόλη. Ἡ Γυναῖκα ἀρ. 61 (1952) 44.
Δημῶδη ἄσματα περὶ τῆς ἀλώσεως.
739. *Χατζιδάκη Π. Ν.* Ριζίτικα τραγούδια. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεῦχ. 33 - 34, 5 - 12.
740. [*Ψυχογιῶ Ντ. Δ.*] Μοιρολόγια, Ἡλειακά, ἔτ. Β', τεῦχ. 4 - 5 (1952) 72 [μοιρολ. 3].
741. *Ἀγγελουμάτη Χρ. Ἐμμ.* Οἱ θρηνοὶ τῆς ἀλώσεως [τῆς Κων/πόλεως]. ἙλλΚύρ 5 (1953) ἀρ. 51, 152.
742. *Ἀναγνώστου Νικ.* Ὁ Κοντοβουνήσιος. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 3, 25.
743. *Ἀξίνου Χ. Μ.* Ποίημα σατυρικόν, ἔκδ. 8^η, Λεμεσὸς 1953, 32^{ον} σ. 7.
744. ——— Τὰ νέα ἐρωτικά τραγούδια. Δίστιχα καὶ τετράστιχα. Φιλοῦσα Πάφου 1953, 32^{ον} σ. 7.
745. *Ἀξιῶτου Πέτρου Ι.* Ἡ Θάσος (Μυθολογία - Ἀρχαιολογία - Περιγραφή - Λαογραφία - Ποίησις). Θεσσαλονίκη 1953, 8^{ον} σ. 236.
Ἐν σ. 155-160 ἄσματα 9.
746. *Ἀργυρίου Νικολ.* Ἀνέκδοτος ἐκ Θάσου παραλλαγή τοῦ ἄσματος Μιχαὴλ τοῦ Γενναίου. Λαογρ 15 (1953) 168.
747. *Βαρδουνιώτη Δημ.* Ὁ Νικηταρᾶς στὰ Δερβενάκια. Δημοτικό. ΧρονΜορ Β' (1953) 143.
748. *Βέη Νίκου Α.* Δημῶδη ἄσματα Φιγαλίας. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 7, 8 [ἄσμα 1].
749. *Γατοπούλου Δ.* Καντάδα. Ναυτ'Ελλ 1953, τεῦχ. 239, 10.
750. *Γιαννακάκη Γ.* Οὐ π'θαμὸς τ' Γιάν' (Γιανοχωρίτικο). ἈρχΘρΘησ 18 (1953) 301
751. *Γκλαβάνη Ζωῆς* Ἑφτὰ Ροδίτικα δημοτικά τραγούδια. Ἑκλ Θ' (1953) τεῦχ. 87, 100 - 104.
752. Δημοτικά τραγούδια Βούρμπιανης. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 384 - 385 [ἄσμ. 3].
753. Δημοτικά τραγούδια γιὰ τὸν Νικηταρᾶ. ΧρονΜορ Β' (1953) 6.
Ἀναδημοσίευσις 3 ἄσμ.

754. Δράκοι, δρακοντόπουλα (δημοτικὸν τῆς Κρώμνης). Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 5 (41) 2045.
755. *Εὐθυμίου' Αν.* Νανουρίσματα - ταχταρίσματα. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 491-492.
756. *Ζηκίδου Γ. Δ.* Δημοτικὰ τραγούδια [2]. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 146, 162.
757. *Ζώρα Γεωργίου Θ.* Κάρολος ὁ Ε' τῆς Γερμανίας καὶ αἱ πρὸς ἀπελευθέρωσιν προσπάθειαι. [Στιχούργημα ἐκ τοῦ ἀνεκδότου Βατικανοῦ κώδικος 2614]. Ἐν Ἀθήναις 1953, σχ. 8^{ον} σ. 19.
758. *Ἡλιάδης Χρ.* Ἡ Μαρουδικιά. Μαθ'Εστ Δ' (1953) ἀρ. 10, 40-41.
759. Ἡ πέριδικα κι' ὁ θηρευτής. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 8-9 (44-45) 2181. Ἡ Σοφίτσα. Αὐτόθι τευχ. 11-12 (47-48) 2340.
760. *Θ. Α.* Ἐνα παράδοξο δημοτικὸ τραγούδι. Ν'Εστ 54 (1953) 1827-1828.
761. Θέλω νὰ πά' στήν Ἀραπιά (δημοτικὸ). ΧρονΜορ Β' (1953) 62.
762. *Θεοχάρη' Αριστ.* Ὁ πόθος τῶν Κυπρίων, ποίημα συνταχθὲν ὑπὸ—. Λευκωσία 1953, 32^{ον}, σ. 4.
763. *Καλαματιανοῦ Γ. Ν.* Τὸ πάρισμο τῆς Πόλης καὶ ἡ ποίησή μας. ΠνευμΖωή 1953 ἀρ. φ. 15, 299.
764. *Καραχάλιου Δ.* Ὁ Νταβέλης στὰ Βέρβενα. ΧρονΜορ Β' (1953) 229.
765. *Κληρίδης Ν.* Ἀνέκδοτα Κυπριακὰ τραγούδια. ΚυπρΓράμμ 18 (1953) 220 [ἄσμα 1].
766. *Κουρούζια Γ.-Μάμπουρα Α.-Ζαχαρούλα Χ.* Τὸ αὐτοκινήτικὸν δυστύχημα. Ὁ τραγικὸς θάνατος τοῦ Σπύρου Παπαχαλαμάμπους (Τρουλλιότη) γενόμενον τὴν 7.2.53. [Κύπρος 1953] 32^{ον} σ. 8.
767. Λαϊκὴ ποίησις τῆς Τριφυλίας. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 3, 21.
768. *Μ. Μ.* Βορειοηπειρωτικὰ δημοτικὰ τραγούδια [2]. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 44.
769. *Μαν. Αντ. Ν.* Τὸ τραγούδι τοῦ κιόρ-Μανώλη. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 13 (1953) ἀριθ. 2, 48.
770. Μανιάτικα μοιρολόγια [4]. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 2, 26.
771. *Μάμπουρα Α. Π.* Μία τραγωδία τῆς τιμῆς. Πρωτάκουστον δράμα πού'γινεν στὴ Θεσσαλία. Λεμεσὸς 1953, 16^{ον}, σ. 8.
772. *Μέντζου Ἀκλ.* Δημοτικὰ τραγούδια. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 1241 [ἄσμα 1].
773. *Μηλιώνη Χριστοφ.* Δημοτικὰ τραγούδια [4]. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 259, 718, 923, 1255.
774. Μοιρολογᾶ κι' Ἀγιὰ Σοφιά. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 5 (42) 2018.
775. *Νικολάου' Αριστ.* Ἐνας ἄγνος ἔρωσ. Μιὰ ἀληθινὴ ἀγάπη. Ἡ αὐτοκτονία τῶν δυὸ ἐραστῶν Τάκη Κυπραίῳ ἐκ Κτήματος καὶ Ἀντιγόνης Γεωργίου ἐκ Πειραιῶς. Λευκωσία 1953, 8^{ον} σ. 8.

776. — Τὰ νέα θαύματα τοῦ ἁγίου Γεωργίου τοῦ μεγαλομάρτυρος εἰς Ἄκάμα δίπλα πρὸς τὴν Πέγρια κτλ. Λευκωσία 1953, 16^{ον}, σ. 7.
777. — Τὰ νέα θαύματα τῆς Παναγίας τοῦ Κύκκου καὶ τῆς ἁγίας Εἰρήνης τοῦ Φαρμακᾶ κτλ., Λευκωσία 1953, 8^{ον} σ. 8.
778. Ὁ Γιάννης κι' ὁ Δράκον. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 1 (37) 1865. Νύφε καὶ ἀντραδέλφ'σα. Αὐτόθι τεῦχ. 2-3 (38-39) 1953. Σημαίνει ὁ θεός. Αὐτόθι τεῦχ. 5 (41) 2020. Ὁ Πόρφυρας. Αὐτόθι τεῦχ. 6 (42) 2091-2092. Ὁ γέρον πάντα γέρος ἔν. Ἰκλάψον ἀτὸν π' ἐγέρασεν. Αὐτόθι τεῦχ. 10 (46) 2276 [ἄσμ. 6].
779. *Παπα Νίκου* Ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια ἐπιμέλεια καὶ ἐκλογή — Ἐκδοτικὸς οἶκος Γεωργίου Παπαδημητρίου (100 ἀθάνατα ἔργα) Ἀθήναι (1953) 8^{ον} μικ. σ. 182.
780. *Παπαγεωργίου Γ. Κ.* Μωραίτικα μοιρολόγια [2]. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 6, 5. Ἡ λαϊκὴ μουσα γιὰ τοὺς ἥρωες. Αὐτόθι [2]. Τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Αὐτόθι, τεῦχ. 2, 20, τεῦχ. 4, 16, τεῦχ. 5, 16, τεῦχ. 7, 11 [ἄσμ. 13].
781. *Σαρεγιάννη Φανῆς* Νανουρίσματα, Ταχταρίσματα, Παιχνιδάκια. Ἀνθολόγημα μὲ σημειώσεις. Νεοελληνικὴ Βιβλιοθήκη. Παράρ. 1, Ἀθήνα 1953, 8^{ον}, σ. 46. Κρίσι.: Ἀγγλ'Επ ΣΤ' (1953) 3, 292-297 (*Κ. Ρωμαῖος*). Κυπρ Γράμμ 18 (1953) 271-272 (*Κ. Χρυσάνθης*).
782. *Σκαφιδᾶ Βασιλείου Κ.* Ἡπειρωτικὰ δημοτικὰ τραγούδια. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 808-809, ἔτ. 2 (1953) 35, 632, 641, 697, 834, 928, 1166 [ἄσμ. 11].
783. *Σκοπετεᾶ Σταύρου Χ.* Μωραίτικα τραγούδια. Τῆς Πόλης καὶ τῆς Ἀγιοσοφιάς. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 5, 11 [ἄσμ. 2].
784. Στὰ Δερβενάκια (δημοτικὸ). ΧρονΜορ Β' (1953) 13.
785. *Σταυριώτη (Δ.Κ.Π.)* Κρωμέτ'κα τραγωδίας. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 4 (40) 2002.
786. *Συλλέκτου* Σατιρικὰ δημοτικὰ τραγούδια. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 1, 21 [ἄσμ. 4].
787. Τῆς Τρίχας τὸ γεφύρι. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 7 (43) 2142.
788. Τραγούδι τῆς ἀγάπης. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 6, 5.
789. Τραγούδια τοῦ Πύργου [5]. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 4, 16, τεῦχ. 5, 16.
790. *Τσάκωνα Ἡλία* Μωραίτικα μοιρολόγια. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 3, 25.
791. *Τσιάκου Τάκη* Πάργα. Ὁ θρῦλος — ἡ ἱστορία — τὸ δημοτικὸ τραγούδι τῆς Ἡπειρ'Εστ 2 (1953) 272-274.
792. *Τσοῦγκα Κωνστ.-Κυριακίδου Στ. Π.* Τραγούδια Βαλλαχάδων. Μακεδ 2 (1953) 461-471.

- ἄσματα 5. Ἱστορικαὶ παρατηρ. Στ. Π. Κυριακίδου περὶ Βαλλαχάδων ἢ Βαλλαάδων.
793. Χαλιορῆ Ν. Γ. Τί τραγουδιέται στὴν Ὑδρα. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 13 (1953) ἀρ. 10, 223-224, ἀριθ. 11, 249-251, ἀριθ. 12, 273-275.
794. Χριστὸς γεννέθη. Ποντ'Ἔστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 11-12 (47-48) 2353.
795. Πιμπλῆ Ν. Β. Κάλαντα πρωτοχρονιάτικα Ζήρου καὶ Ζάκρου Σητείας. Κρητ'Ἔστ 5 (1953-1954) τεῦχ. 40, 10.
796. Π. Ἰδ. Ι. Ριζίτικο. Κρητ'Ἔστ 5 (1953-1954) τεῦχ. 40, 27.
797. Ζαφειρίου Νικολάου Ι. Τὰ Θεοφάνεια (ἢ Φῶτα) στὴ Σάμο. ἈρχΣάμ 3 (1948/1954) 232-234 [ἄσμ. 3].

2. Μελέται.

798. Καλογηρᾶ Ἄνδρ. Χρ. Ἡ Σάτυρα στὴν Κεφαλονιά. Τόμ. Β', Ἀθήναι 1946, 201-250: Οἱ Ριμαδόροι ἢ ριμναδόροι τῆς Κεφαλονιάς.
799. Μουζενίδη Π. Δ. Τὰ Κάλαντα στὴν ἐπαρχία Χαλδίας. Κριτικὴ ἀνάλυση. Χρον Πόντ χρόν. Β' (1946) 511-513.
800. Σουμελίδη Γ. Τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ στὶς Ποντιακὲς παραλλαγές. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 509-511.
Ἄναδημοσίευσις ἐκ Νέας Ἐστίας 1-2-1946, τεῦχ. 446.
801. Ἀλεξάκη Ι. Σ. Ὁ Τσουλῆς καὶ τὸ τραγούδι του. ΚρητΧρον 2 (1948) 167-179.
802. Βασδραβέλλη Ἰω. Κ. Ἀρματολοὶ καὶ κλέφτες εἰς τὴν Μακεδονίαν. Θεσσαλονίκη 1948 [Μακεδονικὴ Βιβλιοθήκη 8. Δημοσιεύματα τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν], σχ. 8^{ον}, σ. η + 116 [μετὰ 8 ἄσμ.].
803. Γριτσοπούλου Τάσου Ἀθ. Ἀράχοβα ἢ Γορτυνιακὴ καὶ τὸ περὶ αὐτῆς δημῶδες ἄσμα τοῦ Κλέφτου Δήμου. Γορτ'Ἡμερ τεῦχ. 3 (1948) 30-42 (= Ἀνάτυπον μετὰ συμπληρωμάτων ἀπὸ τὸ Γορτυνιακὸν Ἡμερολόγιον (1948) καὶ τὴν ἐπιθεώρησιν «Ἡὼς» τεῦχ. 3 (1947). Ἐν Ἀθήναις 1948, 8^{ον}, σ. 23).
804. Θεοδωρακάκου Νίκου Ἱστορικὰ τραγούδια τῆς Τουρκοκρατίας. Τὸ τραγούδι τοῦ Ἀληδάκη. Ὁ Αἰώνας μας (1948) 108-111.
805. Ἰωαννίδου-Μπαρμπαρίγου Μαρίας Τὸ τραγούδι τῆς κουμπάρας-νύφης (μελέτη). ἘλλΔημ ἔτ. Α' τόμ. 1 (1948) 641-644.
806. Καψάλη Γερ. Τὰ Μανιάτικα μοιρολόγια. Μορφές, 1948, 225-260, 298-301.
807. Κυριακίδου Στυλπ. Π. Ἡ δημώδης ἑλληνικὴ ποίησις καὶ ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔθνους (διάλεξις). Λαογρ 12 (1948), 465-502.
Κρίσι.: ΚυπρΓράμμ 14 (1949), 134-136 (Κ. Π. Χατζηϊωάννου).
808. Lüdeke Hedwig, Im Paradies der Volksdichtung. Erinnerungen an

- meine volkskundlichen Sammel- und Forschungsreisen im griechischen Sprachgebiet. Berlin, Minerva Verlag, 1948, 8^{ov}, σ. 224.
809. **Μέγα Γ. Α.** Ἡ ξένη δεσποτεία καὶ τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα. Ἑλλημ ἔτ. Α', τόμ. 1 (1948) 473-476 (=Le Dodécanèse libre. L'Hell Cont 1948, 116-120). Ἐξέτασις διστίχων σατυριζόντων τοὺς Ἴταλοὺς κατακτητὰς τῆς Δωδεκανήσου.
810. — Ἀδριανούπολις ἢ πολυκρουσεμένη. (Τὸ παλαιότερο ἱστορικὸ μας τραγούδι). Ἑλλημ ἔτ. Α', τόμ. 1 (1948) 92-94.
811. **Μιχαλέτου Γιάννη** Αἰσθητικὲς ἀναλύσεις. Τεῦχ. Α'. Ἡ λήθη — τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ. Ἀθῆναι 1948, 8^{ov} σ. 32.
812. **Νομικοῦ Ἀνδρέα** Μοιρολόγια. Ἑλλημ ἔτ. Α' τόμ. 2 (1948) 13-16.
813. **Σπάλα Πάνου** Ἡ σημασία τῶν λαϊκῶν τραγουδιῶν μας. Ἐργ'Ἐστ 1948, ἀρ. 8, 153.
814. **Σπαταλᾶ Γερ.** Τὸ γέλιο στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Ἑλλημ ἔτ. Α' τόμ. 1 (1948) 770-774.
815. **Σταθάτου Ν.** Ἡ θάλασσα στὰ τραγούδια μας. Ναυτ'Ἑλλ 1948, τεῦχ. 186, 14, τεῦχ. 187, 10, τεῦχ. 189, 21.
816. **Συναδινοῦ Θ. Ν.** Τὸ δημοτικὸ βουλγάρικο τραγούδι συγκρινόμενον μὲ τὸ ἑλληνικόν. Ἐργ'Ἐστ 1948, ἀρ. 9, 203-204.
817. **Τόμπορη Χρυσ.** Ἡ πέρδικα στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Ὁ Πάν 18 (1948) 7-8.
818. **Τωμαδάκη Ν. Β.** Τὸ τραγούδι τοῦ Ἀληδάκη. Ὁ Αἰώνας μας, 4 [Ἰούν. 1948] 908-911 (=Νεοελλ (1953) 84-93).
819. **Βαγενᾶ Θάνου** Σελίδες ἀπὸ τὴν Γορτυνιακὴ κλεφτουριά. Γορτ'Ἡμερολ 4 (1949) Ἀθῆναι (Ἀνάτυπον, 8^{ov} σ. 15).
820. **Βαγιακάκου Δικ. Β.** Οἱ ἔθνικοι ἀγῶνες στὸ Μανιάτικο μοιρολόγι. Ν'Ἐστ 46 (1949) 1077-1080.
821. **Baud-Bovy Sam.** La chanson cleftique. J. int. Folk-Music Council I (1949), 44-45.
822. **Καρπᾶ Δ.** Μιὰ μαντινάδα. Κρητ'Ἐστ 1 (1949) τεῦχ. 5, 16.
823. **Δινάρδου Πέτρου Ν.** Ἡ Ἑλληνίδα σὲ τρεῖς κύκλους τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Ἑλλημ ἔτ. Β' τόμ. 1 (1949) 163-167.
824. **Lüdeke Hedwig** Griechische Volksdichtung. Arch. Lit. Volksdichtung I (1949), 196-250. Αὐτόθι, 251-254. **S[ieemann] E[rich]**, Vergleichende Hinweise zur vorstehenden Abhandlung.
825. **Μέγα Γ. Α.** Τὸ πάρισμο τῆς Πόλης εἰς τὰ τραγούδια τοῦ Πόντου. Ἑλλημ. ἔτ. Β' τόμ. 3 (1949) 899-901.

826. *Νικολαΐδη Μελή* Ἡ κυπριακὴ ποίηση. ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 236-237.
827. *Παμπούκη Ι. Τ.* Διγενῆς ὁ Κιόρογλου. ἘπΒυζΣπ 19 (1949) 315-322.
828. *Παπαχρυσοστόμου Χρήστου* Οἱ σημερινοὶ Κύπριοι ποιητάρηδες. Ἑλλημ ἔτ. Β' τόμ. 4 (1949) 897-899.
829. *Πολίτη Δίνου* Τὰ κυπριακὰ ἐρωτικὰ τραγούδια. ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 268. Ἀπόσπασμα ἀπὸ ἐναρκτήριο μᾶθημα.
830. *Σκίπη Σωτήρη* Τὸ εἰκοσιένα καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἑλλημ ἔτ. Β' τόμ. 3 (1949) 352-359.
831. *Ἀθανασιάδη-Νόβα Γ.* Ἡ μάνα στὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 737-745.
832. *Ἀνδρικοπούλου Γιάννη* Ὁ ἀργαλειὸς καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 376-378.
833. *Ἀποστολάκη Γιάννη Μ.* Τὸ κλέφτικο τραγούδι. Τὸ πνεῦμα κ' ἡ τέχνη του. Ἐν Ἀθήναις. Βιβλιοπωλεῖον τῆς «Ἐστίας» 1950, 8^{ον} σ. 184. (Ἀνατύπ.). Κρ.: ΚυπρΓράμμ 17 (1952) 223-224 (*Κώστας Προυσής*).
834. ——— Τὸ πνεῦμα τοῦ κλέφτικου τραγουδιοῦ. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 329-336. [Ἀναδημοσίευσις].
835. *Baud-Bovy S.* Sur la strophe de la chanson «cleftique». Bruxelles 1950, σ. 8ον, σ. 28. (Extrait de l'Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves, tome X (1950). Παγκάρπεια. Mélanges Henri Grégoire, II. Bruxelles 1950, σ. 53-78).
836. *Βλαχογιάννη Γιάννη* Δημοτικὴ ποίηση ὑπερβολικὴ. ΦιλΠρωτ 1950, 269-278.
837. *Βολονάκη Μιχαὴλ Δ.* Τὸ ἐρωτικὸν συναίσθημα εἰς τὴν δημώδη ποίησιν τῆς Δωδεκανήσου. Ἑλλημ ἔτος Γ' τόμ. 5 (1950) 203-208.
838. *Cocchiara Giuseppe* Il ponte di Arta e i sacrifici di costruzione. Annali del Museo Pitrè I (1950), Palumbo, 38-81.
839. *Cohen G.* Épopée byzantine et épopée française. Παγκάρπεια. Mélanges H. Grégoire II (=Annuaire Phil. et Hist. Or. et Sl. 10 (1950) 143-160). Κρίσις: BZ 45 (1952) 124 (*F. Dölger*).
840. *Gáldi L.* Les echos Roumains des Μοιρολόγια Neo-Helleniques. BS 1950, 1-5.
841. *Γιαννοπούλου-Ἐπιτανησίας Μαριέττας Ε.* Ζακνθινὰ λαϊκὰ ἔμμετρα τοῦ Καρναβαλιοῦ. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 351-354.
842. *Γκρέκα Ἰωσήφ* Τὰ τραγούδια τοῦ ἀγερομοῦ. Αἰξωνή 1 (1950-1951) 152-3.
843. *Γρίσπου Πάνου* Περὶ τοῦ ὄρου «ἀνθίζω» στὴ δημοτικὴ ποίηση. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 373-375.

844. *Δελή Τριαντ.* Ἄρεται καὶ προσόντα νυμφευομένων εἰς τὸν Διγενῆ Ἀκρίταν καὶ τὴν δημοτικὴν ποίησιν. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 833 - 838.
845. *Δελμούζου Α. Π.* Τὰ Νέα Ἑλληνικά στὸ σχολεῖο τοῦ Βόλου. Παιδεία 4 (1950) 412 - 418.
Μελέτη περὶ δημοδῶν ἁσμάτων.
846. *Διαμαντῆ Φλώρας Χαρ.* Ἡ φυσιολογία στὸ δημοτικὸ μας τραγούδι. Ἑλλ Δημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 189 - 192.
847. *Ζώρα Γεωργίου Θ.* Ἡ περὶ τὴν ξενιτεῖαν δημοτικὴ ποίησις καὶ τὰ Ὀμηρικὰ ἔπη. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 177 - 188.
848. *Θωμαζαίου* Μιὰ λησμονημένη κρίση γιὰ τὴ δημοτικὴ μας ποίηση. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 193 - 194.
849. *Ζώρα Γεωργίου Θ.* Ὁ Διγενὴς ἐν τῇ Νεοελληνικῇ ποιήσει. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 839 - 843.
850. *Jannacone S.* Philological Notes on some Byzantine Texts. BS 1950, 161 - 166.
Παρατηρήσεις εἰς δημῶδη βυζαντινὰ ποιήματα, ὡς π.χ. εἰς τὸν Πτωχοπρόδρομον, τὰ Ἐρωτοπαίγνια, Διγενῆ Ἀκρίταν κλπ.
851. *Impellizeri S.* La morte di Digenis Akritas. Annali del Museo Pitre I (1950), Palumbo, σ. 82 - 119.
Κρίσεις: Λαογρ 15 (1953) 192 - 199 (*Μ. Ἰωαννίδου - Μπαρμπάριου*). BZ 45 (1952) 125 (*F. D(ölger)*).
852. *Καιροφύλα Κ.* Τὰ κάλαντα τοῦ ἀγνώστου. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 41-42.
853. — Πῶς ὁ Φωριέλ μάζεψε τὰ δημοτικὰ τραγούδια. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 217 - 222.
854. *Καιροφύλα Γιάννη* Τὸ τραγούδι τοῦ ξενιτεμένου στὴ δημοτικὴ μας ποίηση. Ἦχῶ 46 - 47 (1950) 15 - 16.
855. *Καλονάρου Π. Π.* Σχέσεις τοῦ Ἀκριτικοῦ ἔπους πρὸς τὰ Αἰθιοπικὰ τοῦ Ἡλιοδώρου. Πρακτ' Ἀκαδ' Ἀθην 18 (1943 ἔτ. ἐκδ. 1950) 33 - 39.
856. *Καραντώνη Α.* Τὸ ἐθνικὸ σύμβολο τοῦ Διγενῆ Ἀκρίτα ἀπὸ τὰ Ἀκριτικὰ ἔπη ὡς σήμερον. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 29 - 34.
857. — Μερικοὶ στοχασμοὶ γιὰ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 335 - 336.
858. *Κατσαροῦ Χαράλ. Π.* Ἡ λεβεντιά καὶ ὁ Χάρος εἰς τὴν ἀκριτικὴν καὶ τὴν ἄλλην ἑλληνικὴν ποίησιν. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 825 - 832.
859. *Κόντογλου Φώτη* Τὰ ἔμορφα τραγούδια μας. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 169 - 175.
860. *Κουγέα Σωκρ.* Ἡ παλαιοτάτη συλλογὴ ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν

- τοῦ Γερμανοῦ βαρόνου Werner von Haxthausen. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 329 - 334.
861. **Κυριακίδου Στίλπ. Π.** Παρατηρήσεις εἰς τὰ Ἀκριτικά ἔπη. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 35 - 54.
Ἀναδημοσ. ἐκ Λαογραφίας, τ. 10, 623 - 662.
862. **Δαβανίνι Μπροῦνο** Ὁ Ντ' Ἀννούντσιο καὶ τὰ ἑλληνικά δημοτικά τραγούδια. Μετάφρ. Γ. Θ. Ζώρα. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 353 - 357.
863. **Δάππα Τάκη** Ὁ καπετὰν Ἀντροῦτσος. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 428 - 432.
864. **Διναρδάκη Ἐλευθ.** Τὸ Κρητικὸ τραγούδι. Κρητ' Ἔστ 2 (1950) τεῦχ. 15, 5-6.
865. **Δινάρδου Πέτρου Ν.** Τῆς ἀγάπης τραγούδια. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 379 - 382.
866. **Μαμώνη Κ.** Ὁ Ὅμηρος, ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας καὶ ἡ ἄλλη δημοτικὴ βυζαντινὴ ποίηση. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 817 - 819.
867. **Μέγα Γ. Α.** Ὁ λεγόμενος κοινὸς βαλκανικὸς πολιτισμὸς. Ἡ δημώδης ποίηση. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 747 - 760. ΕΛΑ 6 (1951) 297 - 324 = La civilisation dite balkanique. La poésie populaire des pays des Balkans. L' Hellen Cont 4 (1950) 8 - 30.
Κρίσ.: BZ 43 (1950) 394 (**F. D(ölger)**). Zeitschrift f. Volkskunde 51 (1954) 303. (**Erich Seemann**).
868. **Μελά Σπ.** Ὁ ἄγνωστος τραγουδιστής. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 165-168.
869. ——— Ὁ δρόμος τῆς αὐτογνωσίας. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 325 - 327.
Γενικά περὶ δημώδους ποιήσεως.
870. ——— Ὁ Ἀκριτικὸς κύκλος καὶ τὸ ἔπος τοῦ Διγενῆ. Ἑλλημ ἔτος Γ' τόμ. 6 (1950) 5 - 8.
871. ——— Ὁ Διγενὴς Ἀκρίτας. Ἑλλημ ἔτος Γ' τόμ. 6 (1950) 805 - 808.
872. **Μελανοφρύδη Π. Κ.** Συμπλήρωμα. Ποντ' Ἔστ ἔτος 1 (1950) τεῦχ. 2, 26 - 27.
Παρατηρήσεις εἰς ἀκριτικὸν ἄσμα, δημοσ. εἰς ἈρχΠόντ 1 (1928) 70 - 72.
873. **Μουστάκη Βασ.** Ὁ Φωριέλ καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 222 - 223.
874. **Παβολίνι Παύλου Α.** Σκέψεις περὶ τῆς μελέτης τῆς ἑλληνικῆς δημοτικῆς ποιήσεως (μετάφρ. Γ. Θ. Ζώρα). Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 337 - 346.
875. **Παμπούκη Ι. Τ.** Διγενὴς ὁ Κιόρογλου. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 821-824.
876. **Παπαδά Παν.** Τὰ κάλαντα στὴ δημώδη ποίηση. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 53 - 54.
877. **Παπαχρήστου Κλεοπάτρας** Ἡ λεβεντιὰ τοῦ κλέφτη στὴ δημοτικὴ ποίηση. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 337 - 352.

878. *Πατριαρχία Β.* Ἡ λαϊκὴ μούσα τῆς Μάνης καὶ ὁ θρῆνος τοῦ νεκροῦ. Ἄνευ τόπου ἔκδ., 1950, 8ον σ. 58.
879. *Πολίτου Ν. Γ.* Περὶ τοῦ ἐθνικοῦ ἔπους τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 9 - 15.
Ἐναδημοσιεύεται ἐκ τῶν Λαογραφικῶν Συμμερίτων Α', 237 - 260.
880. *Πίνη Κώστα Ι.* Τὸ Σαμιώτικο δημοτικὸ τραγούδι. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 199 - 204.
881. *Σπαταλᾶ Γεο.* Συνθηματικὲς λέξεις στὰ δημοτικὰ τραγούδια. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 364 - 368.
882. ——— Ἡ φυσιολογία στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Νέος Καλλιτέχνης, τεῦχ. 1 (1950) 4 - 7.
883. ——— Τὰ ὄνειρα στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 55 - 58.
884. *Σπεράντσα Στέλιου* Τὸ νανούρισμα. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 209 - 212.
885. *Σταύρου Πατρόκλου* Τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Μαθ' Ἔστ Α' (1950) ἀρ. 1, 24.
886. *Trenkner Sophie* Les aventures de Šarkān Charzanis dans le folklore grec antique. Byzantion 20 (1950) 259 - 266.
Κρίσις: BZ 45 (1952) 124 (F. D(ölger)).
887. *Φραγκάκι Εὐαγγ. Κ.* Τὸ δημοτικὸ τραγούδι τῆς Κρήτης. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 768 - 772.
888. *Φραγκάκι Μιμῆς Κ.* Ὁ Διαλлуνομιχάλης. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 697 - 700.
889. *Βουρλάκη Ἄρ. Γ.* Ὁ Διαλлуνομιχάλης ὁ νεώτερος ἐθνικὸς ἐπικολυρικὸς ποιητὴς τῆς ἀνατολικῆς Κρήτης. Κρητ' Ἔστ 2 1950 - 1951, τεῦχ. 19, 21 - 22.
890. *Χατζηδάκη Μάνου Ἑρμηνεία καὶ θέση τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ (ρεμπέτικο). Κρίσις: Ἑλλημ ἔτ. Β' τόμ. 3 (1949) 459 - 462 (B.).
891. *Χατζῆ Α. Χ.* Εὐστάθιος Μακρομβολίτης καὶ Ἀκριτιῆς. Ἀθηνᾶ 54 (1950) 184 - 226· 317 - 55 (1951) 189 - 224.
Κρ.: BZ 45 (1952) 433 - 4 (F. D(ölger)).
892. *Βαγενᾶ Θάνου* Θανάσης Καράμπελας ὁ Βερβενιώτης κλεφτοκαπετάνιος. ΧρονΚυν Α' (1951) 81 - 82.
893. *Δρόσου Ἀνδρέα* Τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ στὴ λαϊκὴ ποίηση. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 7 (1951) 679 - 680.
894. *Κακαβούλια Ι. Γ.* Ἡ Κυνουρία καὶ οἱ κάτοικοί της διὰ μέσου τῶν κυνουριακῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν. ΧρονΚυν Α' (1951) 22 - 26.
895. *Κυριακίδης St. P.* Σημειώματα. Α' Οἱ Τούρκοι εἰς τὸ ἀκριτικὸν ἔπος. Β' Ἀπαργιάζω. BZ 44 (1951) 358 - 361.

896. **Κυριακίδου Στίλπ.** Γαμήλιον δημῶδες βυζαντινὸν ᾄσμα. *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves* 11 (1951). *Mélanges Henri Grégoire*, 179 - 183.
897. **Κώνστα Κ. Σ.** «Χρυσὸς ἀητὸς καθόντανε» (Δημοτικό). *Ν᾽Εστ* 50 (1951) 1196 - 1198.
898. **Loucatos D.** Les mal mariés en Grèce: Στῆς ἀκρίβειας τὸν καιρό... *Bulletin Folklorique d'Ile de France, Paris, Janvier - Mars 1951*, σ. 201 - 202.
899. **Δουλούδη Κ.** Τὰ ἄγρη τοῦ λαοῦ. *Κυπρῶγραμμα* 16 (1951) 163 - 164.
Ἑρμηνεία φράσεως δημοτ. τραγουδιοῦ.
900. **Μαρίνη Κώστα** Ἔνοχες ἀγάπες. *ΦιλΠρωτ* 1951, 150 - 154.
901. **Μανούσακα Μ. Ι.** Ἡ Ρεθυμνιώτισσα Σουλτάνα Εὐμενία Βεργίτση στὶς εὐρωπαϊκὲς χαλκογραφίες καὶ στὰ ἑλληνικὰ δημοτικὰ τραγούδια. *ΚρητΧρον* 5 (1951) 349 - 384.
902. **Μελανοφρύδη Π. Η.** Ἀπαρδάλ'. *Κουρσεύω. Ποντ᾽Εστ* ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 19 - 20, 1044 - 1045.
Ἑρμ. φράσ. δημοτ. τραγουδιῶν.
903. **Νικολαΐδου Κώστα** Ἡ ἄγρη τοῦ λαοῦ. *Κυπρῶγραμμα* 16 (1951) 126 - 127.
904. **Notopoulos James A.** Continuity and interconnexion in Homeric Oral Composition (Extracted from *Transactions of the American Philological Association*, vol. LXXXII 1951, 81 - 101).
905. **Παμπούκη Ι. Τ.** Βυζαντινὰ κάλανδα ἐν Πόντῳ. ἌρχΠόντ 16 (1951) 174 - 178.
906. **Σπυριδάκη Γ. Κ.** Τὸ ᾄσμα τοῦ ἀσκητοῦ καὶ τοῦ διαβόλου. *ΕΛΑ* 6 (1951) 57 - 67.
Κρίσ.: Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 696 (Φ. Κ. Μπουμπουλίδης).
907. ——— Ποιηταὶ δημοδῶν ᾄσμάτων εἰς Τραπεζοῦντα κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα. ἌρχΠόντ 16 (1951) 263 - 266.
Κρίσ.: Ποντ᾽Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 2 - 3 (38 - 39) 1915 - 1917 (Ξένος Ξενίτας [=Ξ. Ἀκογλου]). Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 696 (Φ. Κ. Μπουμπουλίδης)
908. **Théros Aghis** La poésie populaire grecque et la mort. *L'Hell Cont* 1951, 225 - 240.
909. **Χατζηϊωάννου Κ. Π.** Γλωσσολογικά. *Κυπρῶγραμμα* 16 (1951) 193 - 195.
Περὶ τῆς φράσεως «ἄγρη τοῦ λαοῦ».
910. ——— Δυὸ δημοτικὰ τραγούδια τῆς Κύπρου με θέμα τὸ Χάρο. *Κυπρῶγραμμα* 16 (1951) 69 - 79. [Καὶ ἀνάτυπον, *Λευκωσία - Κύπρος* 1951, σχ. 8ον, σ. 13].
911. *** Μιὰ ποιητικὴ ἀπογευματινὴ τοῦ κ. Γιάγκου Ἀργυροπούλου. Τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 60 - 61.

912. **Ἀθηναίου Μ.** Τὸ ἥρωϊκὸ στοιχεῖο στὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Ἄκτ 1951, 402 - 405.
913. **Β(αγενᾶ) Θ.** Ἡ μάχη τῶν Δολιανῶν στὸ δημοτικὸ τραγούδι. ΧρονΚυν 2 (1952) 39 - 42 (= ΧρονΜορ Α' (1952) 39 - 42).
914. — «Τσοπανᾶκος», ὁ Δημητσανίτης Παν. Κάλλας. Γορτ'Ἡμερ Ζ' (1952) 12 - 13.
915. **Βαρνάβα Ἰω. Β.** Ἀρχαῖαι ἑλληνικαὶ ἀντιλήψεις περὶ θανάτου καὶ κάτω κόσμου εἰς τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 741 - 745.
916. **Γιαλλουράκη Μ.** 70 ποιητὲς διεκδικοῦν ἓνα ποίημα τοῦ Διαλλινομιχάλη. Κρητ'Ἔστ 3 (1952) τεῦχ. 24, 8 - 9.
917. **Γρισοπούλου Τάσου Ἀθ.** Ἐνα δημοτικὸ τραγούδι τοῦ ἀλβανικοῦ μετώπου. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 733 - 734.
918. **Goossens R.** Sur trois passages de Digénis Akritas, version de l'Escorial. Byzantion 22 (1952/53) 257 - 263.
919. **Grégoire Henri** Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1952) 809 - 816.
920. **Δεδούση Βασ.** Τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδερφοῦ. Τὸ βαθύτερο νόημά του. Μορφές 1952, 143 - 146, 322 - 324.
921. **Ζώρα Γεωργίου Θ.** Ἡ ξενιτεία ἐν τῇ ἑλληνικῇ ποιήσει. Ἀθῆναι 1953 (Σπουδαστήριον Βυζαντινῆς καὶ Νεοελληνικῆς Φιλολογίας τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν). Σχ. 8^{ον}, σ. 85.
922. **Καιροφύλα Κώστα** Ὁ Σολωμὸς καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 209 - 212.
923. **Καλοκαιρινοῦ Ἀγγέλου** Τὸ Κρητικὸ τραγούδι. Κρητ'Ἔστ 4 (1952) τεῦχ. 33 - 34, 71.
924. **Κανονίδη Σταύρου** Νιώτερος ὄχι ἕταιρος. Ποντ'Ἔστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 2 (26) 1322 - 1324.
925. **Κελαϊδῆ Σταύρου** Τὰ δημοτικὰ μας τραγούδια. Κρητ'Ἔστ 4 (1952) τεῦχ. 31 - 32, 7 - 8.
926. **Κκόλη Διοντίου** Ὁ ἄγος Γιώργης στὸ δημοτικὸ μας τραγούδι. Μαθ'Ἔστ Β' (1952) ἀρ. 5, 76 - 78.
927. **Κτενίδου Φίλ.** Ὁ «Μάραντον», ἓνα ἐξαιρετικὸ τραγούδι τοῦ Πόντου. Ποντ'Ἔστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 4 - 5 (28 - 29) 1411 - 1419.
928. **Κυριακίδου Στίλπωνος Π.** Κόρη ταξιδεύτρια (Extrait des Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier) Ἀθῆναι 1952, 8^{ον} σ. 4.

929. **Κωνσταντινίδη Κ. Ν.** Τὸ Ροδίτικο δημοτικὸ τραγούδι στὸν ΙΔ' αἰῶνα. ἙλλΔημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 237-240.
930. **Μαγκλιβέρα Διονύση Κ.** Ἡ μορφὴ τῆς γυναίκας στὰ δημοτικὰ τραγούδια. ΠνευμΖωή 1952, ἀρ. φ. 7, 148.
931. **Μακριδάκη Ἀνέστη** Στὸν ἄγνωστο τραγουδιστή. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεῦχ. 33-34, 29-30.
932. **Μανούσακα Μ. Ι.** Τὸ ἑλληνικὸ δημοτικὸ τραγούδι γιὰ τὸ βασιλιᾶ Ἑρρῖκο τῆς Φλάντρας. Λαογρ 14 (1952) 3-52.
933. ——— Ἑλληνικὰ ποιήματα γιὰ τὴ σταύρωση τοῦ Χριστοῦ. Mélanges offerts à Octave et Melro Merlier. Ἀθήναι 1952, 8ον σ. 26.
934. **Μαρκαντώνη Ἰω.** Τὰ ἀδύνατα ἢ ἀμήχανα εἰς τὴν δημοτικὴν ποίησιν. ἙλλΔημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 725-731.
935. **Μηλιώτου Σοφίας** Τὸ λουλούδι στὴ δημοτικὴ ποίηση. ἙλλΔημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 746-748.
936. **Μοτάκη Σ.** Ὁ ἔρωτας καὶ ἡ γυναῖκα στὰ Κρητικὰ τραγούδια. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεῦχ. 33-34, 19-25.
937. **Μουστάκα Βελισσαρίου** Ἡ ξενιτειὰ στὸ Κρητικὸ δημοτικὸ τραγούδι. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεῦχ. 33-34, 57-64.
938. **Νικολαῖδη Μελῆ** Ἡ Κυπριακὴ ποίηση. ΠνευμΖωή 1952, ἀρ. φ. 1, 18-19.
939. **Notopoulos James A.** Homer and Cretan heroic poetry: A study in comparative oral poetry. I. The Song of Daskaloyannes. «American Journal of Philology», vol. LXXIII, 3, 1952, 225-250.
Κρίσις: ΚρητΧρον 6 (1952) 291-295 (Βασ. Λαούρδας).
940. ——— The Warrior as an Oral Poet: A Case History. The Classical Weekly, vol. 46, N° 2, 1952, 17-19.
941. **Οἰκονομίδου Δημητρίου Β.** Μιχαὴλ ὁ «γενναῖος» καὶ τὰ δημοτικὰ περὶ αὐτοῦ ἄσματα Ἑλλήνων καὶ Βουλγάρων. Λαογρ 14 (1952) 53-70.
942. **Παντελίδου Τηλ.** Λαογραφικὰ τῆς Κύπρου. ΚυπρΓράμμ 17 (1952) 342-343.
Παρατηρήσεις εἰς τὰς φράσεις ἀπελατεύω - πελατεύω - ἄγρη τοῦ λαοῦ.
943. **Παπαγρηγοράκι Ἰδομ.** Πηγαιὶ καὶ συλλογαὶ τῶν Κρητικῶν δημοδῶν ἁσμάτων. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεῦχ. 33-34, 13-17.
944. **Παπαδάκη Ἐλευθερίας** Κρητικὰ δημοτικὰ τραγούδια. Κρητ'Εστ 3 (1952) τεῦχ. 24, 20-21.
945. **Παπαδοπούλου Α. Α.** Ὁ ζάροπη Κωνσταντῖνον. ἈρχΠόντ 17 (1952) 226.
946. **Πατριαρχέα Β. Δ.** Ὁ ἔμμετρος λόγος ἐν Μάνη. Ἡ Μανιάτισσα δημιουργὸς

- καὶ πλάστης τοῦ λαϊκοῦ τραγουδιοῦ — μυρολογιοῦ. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 715 - 723.
947. — Τὸ ἥρωϊκὸν καὶ πατριωτικὸν στοιχεῖον εἰς τὴν λαϊκὴν ποίησιν τῆς Μάνης. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 337 - 342.
948. **Ρωμαίου Κ.** Τὰ ἀκριτικὰ τραγούδια τοῦ Πόντου. ἌρχΠόντ 17 (1952) 155 - 171.
949. **Σιωμοπούλου Τάκη** Τὸ «τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ» (καὶ ἡ «Λεονώρα» τοῦ Burger). Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 1(1952) 289 - 294, 632 - 634.
950. **Solovien A.** La date de la version Russe du Digénis Akritas. Byzantion 22 (1952) (1953) 129 - 132.
951. **Σπανδωνίδη Πέτρου Σ.** Τὸ κλέφτικο τραγούδι καὶ ἡ ἀρχαϊκὴ τέχνη. Θεσσαλονίκη 1952, σχ. 8^{ον} σ. 108 + ἀν. 2.
Κρίσεις: Μορφές 1952, 372 - 374 (**Β. Δεδούσης**). Πλάτων 4 (1952) 361 - 363 (**Κ. Δ. Γεωργούλης**). Πνευμζωή 1952, ἀρ. φ. 8, 178 (**Γ. Ν. Καλαματιανός**). Κρητ'Εστ 4 (1952) τευχ. 33 - 34, 72 (**Σ. Μοτάκης**). ἙλλΧρον ἔτ. 1 (1952) ἀρ. φ. 36, 23 (**Ν. Βρεττάκος**). Ν'Εστ 53 (1953) 137 - 138 (**Γιάννης Χατζίνης**). Ἑλλημ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 11 (1953) 309 (**Φ. Κ. Μπουμπουλίδης**). Ἡπειρ'Εστ 2 (1953) 317 (**Τ.**). Λαογρ 15 (1953) 206 - 213 (**Δημ. Α. Πετρόπουλος**). ΚυπρΓράμμ 18 (1953) 317 - 318 (**Ν. Χιονίδης**). Πελοπ'Εστ. ἔτ. 1 (1953) τευχ. 5, 29 (**Γ. Κ. Παπαγεωργίου**).
952. **Σπαντιδάκη Θρασ.** Ὁ θάνατος ὡς θέμα τῆς Κρητικῆς δημώδους ποιήσεως. Κρητ'Εστ 4 (1952) τευχ. 33 - 34, 51 - 55.
953. **Τσίβη Ι. Δ.** Ριζίτες καὶ Κατωμεριτες. Κρητ'Εστ 4 (1952) τευχ. 33 - 34, 32 - 41.
954. **Χατζιδάκη Πέτρου Ν.** Τὸ συναίσθημα στὸ ριζίτικο τραγούδι. Κρητ'Εστ 4 (1952) τευχ. 31 - 32, 5 - 6.
955. **Ἀλέτρη Γιώργη** Τὸ ἐρωτικὸ δημοτικὸ τραγούδι. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 5, 12.
956. **Ἀντωνιάδου Ι. Δ.** Τὸ ἀκριτικὸ ἔπος. Μαθ'Εστ Γ' (1953) ἀρ. 9, 147 - 152.
957. **Ἀποστολάκη Γιάννη** Τὸ πνεῦμα τοῦ κλέφτικου τραγουδιοῦ. Ἑλλημ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 12 (1953) 476 - 486.
Ἀναδημοσίευσις.
958. **Ἀργυροπούλου Γιάγκου** Τὸ δημοτικὸ τραγούδι καὶ ὁ σουρρεαλισμός. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 4, 5.
959. **Baud-Bovy Samuel** Sur la prosodie des chansons cleftiques. Προσφ Κυριακ (1953) 95 - 103.
960. **Boehm Fritz** Die neugriechische Totenklage. Minerva Verlag, Berlin. Σχ. 8^{ον} σ. 99.
Κρίσις: Λαογρ 15 (1953) 175 - 179 (**Γ. Α. Μέγας**).

961. **Ένεπεκίδη Π. Κ.** Τρία έλληνικά δημώδη ἄσματα μετὰ γαλλικῆς μεταφράσεως καὶ σχολίων τοῦ Ἀδαμαντίου Κοραῆ καὶ ἓνα μετάφρασμα τῆς παραβολῆς τοῦ ἀσώτου υἱοῦ εἰς τὴν διάλεκτον τῶν Ἑλλήνων τῆς Κορσικῆς. (Ἐκ τῶν ἀνεκδότων γαλλικῶν κωδίκων τῆς Ἐθνικῆς Βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων). *Annuaire de l'Institut de Philologie et d'Histoire Orientales et Slaves*, Tome XII (1952). Παγκάρπεια. Mélanges Henri Grégoire, Bruxelles 1953, 133 - 150. [Ἡ ἀρπαγή. Θρηῆνος μητρικός. Ἡ κόρη ταξιδεύτρια].
962. **Zarouhas Costas** Chants folkloriques de Grèce. T. II, Paris, s. i. ed., 4^{ον}, σ. 44.
963. **Ζήση Χρ.** Τὸ κλέφτικο τραγούδι. ἙλλΔημ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 12 (1953) 496 - 501.
964. **Ζώρα Γεωργ. Θ.** Κάρολος ὁ Ε' τῆς Γερμανίας καὶ αἱ πρὸς ἀπελευθέρωσιν προσπάθειαι. [Στιχούργημα ἐκ τοῦ ἀνεκδότου ἑλληνικοῦ βατικανοῦ κώδικος 2614]. Ν'Εστ 53 (1953) 755 - 767.
965. **Jacopi G.** L'aquila dicefala dei Paleologhi nella tradizione artistica e poetica neoellenica. *Studi bizantini e Neoellenici VIII* (1953) 151 - 161.
966. **Κοντοῦ Κ.** Τὸ Μεσολόγγι στὴ δημοτικὴ ποίηση καὶ τὸ Σολωμικὸ ἔργο. ἙλλΔημ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 11 (1950) 469 - 474.
967. **Κουγέα Σ. Β.** Ἡ πρὸς τοὺς Ἑλληνας καὶ τὰ δημοτικὰ τραγούδια τῶν Ἑλλήνων ἀγάπη τοῦ Niebuhr. Ἑλληνικά 12 (1953) 273 - 300.
968. **Κυπριανοῦ Χρυσ. Στ.** Ὁ Δημήτριος Ἀπέργης μέσα εἰς τὴν νεωτέραν Κυπριακὴν ποίησιν. *ΚυπρΓράμμ* 18 (1953) 197 - 202.
969. **Lavagnini Bruno** Alle fonti di un canto popolare: La ballata neogreca del fratello morto e il miracolo dei Santi confessori di Edessa. *ΠροσφΚυριακ* (1953) 399 - 404.
970. **Δυκαίου Γιώργη** Τὸ κλέφτικο δημοτικὸ τραγούδι. *Πελοπ'Εστ* ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 4, 7.
971. ——— Ἡ ξενιτεία καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι. *Πελοπ'Εστ* ἔτ. 2 (1953) τεῦχ. 3, 10
972. **Μαλεβοῦ Πέτρου** Ὁ Νικητηρᾶς στὸ δημοτικὸ τραγούδι. *ΧρονΜορ Β'* (1953) 20 - 22.
973. **Μαρκάκη Πέτρου** Τὸ λατρευτικὸ δημοτικὸ τραγούδι. *ΠνευμΖωή* 1953, ἀρ. φ. 9 - 10, 329 - 330.
974. **Μάσβουλα Ματίνας** Τὸ Μανιάτικο μοιρολόι. *Πελοπ'Εστ* ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 6, 22 - 23.
975. **Mavrogordato John** Some notes on the Escorial and Russian versions of Digenes Akritas. *ΠροσφΚυριακ* (1953) 463 - 468.

976. **Μελανοφρύδη Π. Η.** Τὰ ὄρα. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 11-12 (47 - 48) 2348 - 2349.
977. — Οἱ βάρδοι τοῦ Πόντου. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 5 (41) 2033 - 2037.
978. **Μουχιώτη Χαρ.** Ἡ μητέρα στὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἡ Γυναῖκα, ἀρ. 80 (1953) 11, 52.
979. **Μοσκόβη - Βαρίκα Εὐρης** Τὸ δημοτικὸ τραγούδι στὰ Δωδεκάνησα. Ἡ Γυναῖκα, ἀρ. 94 (1953) 10, 39.
980. **Ξενία Ξένου** Ποιηταὶ δημοδῶν ἁσμάτων εἰς Τραπεζοῦντα κατὰ τὸν ΙΔ' αἰῶνα. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 2 - 3 (38 - 39) 1915 - 1917.
981. **Οἰκονομίδου Δ. Β.** Τὰ δημοτικὰ ἄσματα τῆς «Θλιμμένης τρυγόνας». ΕΛΑ 7 (1952, δημοσ. 1953) 45 - 56.
982. **Οἰκονόμου Μάνθου** Ἡ Ἀναγνώσταινα (δημοτικὸ τραγούδι). Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 172 - 174.
983. **Παπαδοπούλου Α. Α.** Πορτάροι δίκλωποι. ἈρχΠόντ 18 (1953) 96.
984. **Παπαθεοδώρου Τριανταφύλλου** Τὸ δημοτικὸ τραγούδι (μελέτη). Ἐκδ. Β'. Θεσσαλονίκη (1953) 8^{ον}, σ. 30.
985. **Parlangèli O.** Il «Canto della passione» presso i Greci del Salento. ἘπΒυζΣπ 23 (1953) 491 - 507.
986. **Περιστέρη Σπ. Δ.** «Ἀκρίτας ὄντας ἔλαμνεν», μουσικὴ μελέτη. ΕΛΑ (1952, 1953) 148 - 158.
Κρίσ.: Λαογρ. 15 (1954) 477 - 9 (*S. Baud - Bony*).
987. **Πετροπούλου Δημ. Α.** Στερεότυποι στίχοι δημοτικῶν τραγουδιῶν. Προσφ Κυριακ (1953) 532 - 545.
988. **Πιλαβάκη Κ. Α.** Συμβολὴ στὴν ἑρμηνεῖα Νεοελληνικῶν κειμένων. Κυπρο Γράμμ 18 (1953) 8 - 9.
Ἐρμηνεῖα στίχων δημοτικῶν τραγουδιῶν.
989. **Ρωμαίου Κ.** Ἡ Κρητικὴ παραλλαγὴ τοῦ θανάτου τοῦ Διγενῆ. ΚρητΧρον 7 (1953) 394 - 408.
990. — Τὸ τραγούδι τῆς ἀπαρνημένης. (Extrait des Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier). Ἀθῆναι 1953, σχ. 8^{ον}, σ. 36.
991. — La chanson populaire neogrecque «le retour de l'Expatrié». L'Hell Cont 1953, 38 - 57.
992. — Τὸ τραγούδι τῆς Ἀγιά - Σοφιάς. Ν'Εστ 53 (1953) 860 - 866.
993. — Τὸ τραγούδι τῆς ἀντρειωμένης λυγερῆς. ΠροσφΚυριακ (1953) 581-595.
994. — Δυὸ περίεργα ἱστορικὰ τραγούδια. ἈρχΘρΘησ 18 (1953) 237 - 374.
995. **Σκοπετεῖα Στ. Χ.** Ὁ Παπουλάκος καὶ ἡ δημοτικὴ μας ποίησις. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 7, 16 - 17.

996. ——— Ἡ Δέσποινα τῆς Μαλεβῆς καὶ ἡ ἐθνικὴ μας παράδοσις. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 6, 4 - 5.
997. *Σουμελίδη Γ.* Πάλι τὸ τραγούδι τοῦ νεκροῦ ἀδελφοῦ. Μορφές 1953, 69 - 71.
998. *Σταυριώτη (Δ. Κ. Π.)* Τὰ ὄρα. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 11 - 12 (47 - 48) 2349 - 2350.
999. *Σταυροπούλου Κώστα Ι.* Ὁ Κοντοβουνήσιος καὶ ἡ Πλατιάνα. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 4, 13.
1000. *Τσολομήτη Δημ.* Τὰ τραγούδια τοῦ Κοσμά. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 5, 21.
1001. *Φωτιάδου Εὐαγ.* Ἀρματωλοί. Ἑλληνομ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 12 (1953) 493 - 495.
1002. *Χατζηγεωργίου Ἄνδρ.* Ὁ Τριτσιμπίδας καὶ ἡ Μπαρμπάσαινα. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 6, 12.
1003. *Χρυσάνθη Κ.* Ἡ συνίζηση στὴν Κυπριακὴ διαλεκτικὴ ποίηση. ΚυπρὸΓράμμ 18 (1953) 268 - 270.

β' Δίστιχα.

1. Συλλογαί.

1004. *Σταυριώτη (Δ. Κ. Π.)* Δίστιχα περιοχῆς Σταυρὶ [68]. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 507 - 8. 569 - 570.
1005. *Ἀργυροπούλου Παν. Αν.* Ταχταρίσματα [13 δίστ.]. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τευχ. 3, 15.
1006. *Βρόντη Ἀναστασ. Γ.* Ἡ Ρόδος μὲ χαρὰ τραγουδᾷ τὸ βασιλιᾶ. Συλλογὴ λαϊκῶν διστίχων ἐπιμελεία—. Ρόδος 1948, 8^{ον} μικρὸν σ. 64.
1007. *Διπλάρη Ἰω.* Ταχταρίσματα [7]. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τευχ. 5, 15.
1008. *Δαζάρου Μαρδικούλας Γ.* [Δίστ. 3]. ΚῆρΑἶγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 24, 201.
1009. *Δέρα* [Γαμήλια δίστιχα 2]. ΚῆρΑἶγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 13 - 14, 19.
1010. *Μιχαηλίδου - Νουάρου Μ.* Μιὰ γιορτὴ γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῆς Καρπάθου. Δωδ'Επιθ 2 (1948) 20.
Ἐπίκαιρες Καρπαθιακὲς μαντινάδες 15.
1011. ——— Μαντινάδες Ἀστυπαλίτικες [76]. Δωδ'Επιθ 2 (1948) 101 - 102. Αὐτόθι 155 - 156.
1012. Αἰγινητικὰ δίστιχα [7]. ΚῆρΑἶγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 27, 42.
1013. *Γνίκα Ἀσπασίας Κ.* Σύγχρονη λαϊκὴ ποίησι. Οἱ ἥρωες τῆς Αἰγίνης. Κῆρ Αἶγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 29, 76. [Δίστ. 6].
1014. *Σήφακα Γεωργίου Α.* Ἡ δημοτικὴ ποίηση στὴν Κρήτη. Μαντινάδες - Ριζίτικα τραγούδια. Ἑλληνομ ἔτ. Β' τόμ. 3 (1949) 298 - 299, 487 - 490, 826 - 828, 990 - 993, τόμ. 4 (1949) 45 - 48.

1015. *Ἀβραμάντη Ι.* Τὰ χωριά τῆς Ματσούκας. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 10, 582 - 3.
Σατιρικά δίστιχα.
1016. *Βαβουλὲ Παντελῆ Π.* Ὁ Κρητικὸς τραγουδιστής. Συλλογὴ κρητικῶν μαντινάδων καὶ δημοτικῶν τραγουδιῶν τάβλας, στράτας κτλ. Χανιά (1950), 8^{ον}, σ. 240.
1017. *Βουτυρᾶ Μ.* Κρωμέτ'κα τραγωδίας. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 4, 239 [δίστ. 11].
1018. *Κανδηλάπη Γ. (Κάνι)* Κρωμέτ'κα τραγωδίας. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 12, 712 [δίστ. 12].
1019. *Κλοκκάρη Α.* Ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ λαοῦ μας. Μοιρολόγια [δίστ. 11]. Κυπρο Γράμμ 15 (1950) 104.
1020. Κρωμέτ'κα τραγωδίας [4]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 3, 174, τεῦχ. 5, 306 [δίστ. 10], τεῦχ. 6, 360 [δίστ. 9], τεῦχ. 10, 594 [δίστ. 9], ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 13, 762 [δίστ. 13], ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 10 - 11 (34 - 35) 1718, τεῦχ. 36, 1802 [δίστ. 22].
1021. Λαϊκὰ Ὑδραϊκὰ τραγούδια [7]. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 10 (1950) ἀριθ. 4. 80.
1022. *Παναγίδη Γ.* Ἐπφοδοὶ [6]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 3, 174.
1023. Ποντιακὴ ποίηση. Δίστιχα [11]. Ποντιθέατρο 1950, 43, 61.
1024. *Φίκα* Κρωμέτ'κα τραγωδίας [δίστ. 102]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 2, 44. 3, 174. 4, 239. 5, 306. 6, 360. 7 - 8, 448. 9, 523. 10, 594. 11, 648. 12, 712. 2 (1951) τεῦχ. 13, 762.
1025. *Φωστηροπούλου Α.* Κρωμέτ'κα τραγωδίας [δίστ. 11]. Ποντ'Εστ ἔτος 1 (1950) τεῦχ. 11, 648.
1026. Κρητικὲς μαντινάδες [144]. Κρητ'Εστ 1 (1949) τεῦχ. 1, 29, τεῦχ. 2. 28, τεῦχ. 3, 29, τεῦχ. 8, 28, τεῦχ. 10 (1950) 28, τεῦχ. 11 - 12 (1950) 27, 2 (1950) τεῦχ. 13, 26, τεῦχ. 14, 27 15, 24, τεῦχ. 17, 23, τεῦχ. 18, 22, τεῦχ. 19, 26, 3 (1951), τεῦχ. 21. 22, 3 (1952), τεῦχ. 26, 27, 4 (1952), τεῦχ. 29, 26, τεῦχ. 30, 30, τεῦχ. 31 - 32, 36, τεῦχ. 33 - 34, 64, 65, 5 (1953), τεῦχ. 37, 24, τεῦχ. 39, 23.
1027. *[Ἀνωνύμου]* Λαϊκὰ δίστιχα τῆς Λέρου [13]. Καλυμνιακὸς Παλμός, ἔτ. Α', τεῦχ. 1, Κάλυμνος (1951) 20.
1028. *[Ἀνωνύμου]* Νανουρίσματα τῆς Ἀστυπαλῆας [13]. Καλυμνιακὸς Παλμός, ἔτ. Α', τεῦχ. 1, Κάλυμνος (1951) 21.
1029. *Ζερβοῦ Γιάννη* Δίστιχα [10]. Καλυμνιακὸς Παλμός, ἔτ. Α', τεῦχ. 1, Κάλυμνος (1951) 25.

1030. Ποντιακή ποίηση. Ποντιθέατρο 1950, 100, 1951, 128, 193 [δίστ. 14].
1031. **Βασιλειάδη Ν.** Καπίκιοϊ και Λιβερά. Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952), τευχ. 3 (27) 1379 [δίστ. 3].
1032. **Οικονομίδου Δ. Η.** Δίστιχα Χαλδίας και Τραπεζοῦντος. ΑρχΠόντ 17 (1952) 222 - 225.
 Ἀναδημοσ. 37 δίστιχα ἐξ ἔργου τοῦ συγγ. Lautlehre des Pontischen ..., σ. 131 κ. ἐ., μεθ' ἔρμην. ὑπομνημάτων.
1033. **Π. Ι. (Κ.)** Κρητικὸς σωρεΐτης. Κρητ'Εστ 4 (1952) τευχ. 28, 6.
 Ἐμμετρος διάλογος μεταξὺ προξενητοῦ καὶ ὑποψηφίου γαμβροῦ.
1034. **Σαλλαλίδη Στεφ.** Κρωμέτ'κα τραγωδίας. Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952) τευχ. 25, 1290 [δίστ. 6, ᾄσμα 1].
1035. **Βαβουλὲ Π.** Κρητικὲς μαντινάδες [7]. Κρητ'Εστ 4 (1953) τευχ. 35 - 36, 27.
1036. Λαϊκὰ ἐρωτικὰ δίστιχα [10]. Πελοπ'Εστ έτ. 1 (1953) τευχ. 3, 22.
1037. **Παπαδοπούλου Γιάννη Κ.** Ἀνέκδοτα κυπριακὰ δημοτικὰ δίστιχα. Πνευμ Ζωή 1953, ἀρ. φ. 19 (1953) 384.
1038. **Σταυριώτη (Δ. Κ. Π.)** Κρωμέτ'κα τραγωδίας. Ποντ'Εστ έτ. 4 (1953) τευχ. 1 (37) 1866 [δίστ. 12].
1039. **Τάντιου Ἡρακλῆ** Κρωμέτ'κα τραγωδίας. Ποντ'Εστ έτ. 4 (1953) τευχ. 6 (42) 2092 [δίστ. 4].

2. Μελέται.

1040. **Ρωμαίου Κ.** Οἱ μαντινάδες τῆς Κρήτης. Ὁ Πάν 19 (1949) 111 - 116.
1041. **Σαραφοπούλου Ρόζας** Τὰ ἐρωτικὰ λιανοτραγούδα. ἙλλΔημ έτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 355 - 363.
1042. **Βαβουλὲ Παντελῆ** Κρητικὲς μαντινάδες. Κρητ'Εστ 4 (1952) τευχ. 33 - 34, 42 - 47.
1043. **Ρωμαίου Κωνσταντίνου** Τραγούδια δίστιχα τοῦ Πόντου. ΑρχΠόντ 18 (1953) 279 - 284.

γ' Ἐπὼδαϊ (βλ. Μαγεία).

δ' Μῦθοι ζώων.

1044. **Σταυριώτη (Δ. Κ. Π.)** Μῦθοι Σταυρί. [3] ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 520, 581.
1045. **Sbordone F.** Une rédaction inédite de la fable du paysan et du rossignol. BS 1947 - 1948, 177 - 181.
1046. Αἰσώπου Μῦθοι. Ἡλιος έτ. 8 (1948) 512, 568, 624, 680, 736, 790, 846, 902,

- 958, 6, 62, 118, 174, 234, 302, 358, 414, 470, 526, 582, 638, 694, 734, 774, 814, 870, 966, 6, 48, 102, 142, 198, 238, 280, 336, 374, 430, ἔτ. 9 (1949) 24, 26, 66, 98, 143, 183, 223.
1047. **Κοραή Α.** [Αἰσώπου] Μῦθοι. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 538, 596, 634, 692, 748, 806.
1048. **Αἰσώπου** μῦθοι. Ἐκλογή **Ἀντιγ. Μεταξᾶ.** Εἰκονογρ. **Κ. Δ. Καρυωτάκη.** «Τὰ βιβλία τῆς θείας Λένας». Σειρὰ Β', ἀρ. 2. Ν. Ἀλικιώτης καὶ Υἱοί. Ἀθῆναι (1949), 8ον, σ. 32 δεμένον.
1049. **Αἰσώπου** μῦθοι. Μετάφραση **Θρασυβούλου Σταύρου.** Ἐκδοτικὸς οἶκος Γεωργίου Παπαδημητρίου. Ἀθῆναι (1950). (100 ἀθάνατα ἔργα, ἀρ. 2), 8ον μικρ. σ. 160.
1050. **Φίλιππα Γ. Θ.** Ὁ Αἰσώπος σὲ στίχους. Ἐκδόσεις Γ. Σ. Βλέσσα. Ἀθῆναι [1950]. 8ον, σ. 48. Πρόλογος Ν. Σημηριώτη. Εἰκονογράφ. Ἀθανς.
1051. **Χατζηϊωάννου Κυριάκου** Κυπριακοὶ μῦθοι. Λευκωσία 1948. 8ον, σ. 96.
Κρῖς.: Λαογρ. 13 (1950-1951) 394-396 (Στ. Π. Κυριακίδης). ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 32-33 (Νικ. Κρανιδιώτης). Νέα Ἐστία 47 (1950) 134 (Κ. Ἀμαντος).
1052. [**Αἰτωλοῦ Γεωργίου**] Ἑλληνικοὶ μῦθοι. Ἡλιος ἔτ. 9 (1949) 796.
1053. **Γεωργοπούλου Γ. Χ.** Ὁ Αἰσώπος καὶ οἱ Αἰσώπειοι μῦθοι. Ψυχαγωγικοὶ καὶ διδακτικοί. (Σὲ στίχους). Τεῦχ. Α', Σεπτέμβριος 1949. Ἀγρίνιον, 8ον, σ. 34 Τεῦχ. Β', Ἀγρίνιον 1950, 8ον σ. 69.
1054. **Γκίκα Ἀσπασίας** Ἡ ἐκδίκησις τῆς ἀλεποῦς. ΚῆρΑἰγ ἔτος Γ' (1949) ἀρ. φ. 31, 109.
1055. **Κληρίδη Νεάρχου** Ἱστορίες τῶν ζώων τῆς Κύπρου. ΚυπρΣπ 13 (1949) V + ρμα' (καὶ ἀνάτυπον 1950).
Κύπρος καὶ μῦθοι. Βιβλιογραφία Κυπριακῶν μύθων. Δοξασίαι καὶ ἱστορίες γιὰ τὴν ἀλεποῦ, τὸ γάδαρο, τὴν κουκουβάγια, τὴν πέρδικα, τὰ χελιδόνια, τὴν κόττα, κασικορώνα, τσαλαπετεινό, κοῦκκο, τὰ βόδια, γάτα, σκύλο, βατράχους, φίδι κτλ. Μῦθοι 71. Λεξιλόγιον.
Κρῖς.: ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 253-4 (Κ. Χρυσάνθης).
1056. **Ξενοπούλου Γρ.** Τὰ ζῶα τοῦ Αἰσώπου (μελέτη). ΦιλΠρωτ 1949, 9-12.
1057. **Χαριτωνίδου Χαρ.** Παρατηρήσεις εἰς τοὺς Αἰσωπεῖους μύθους. Πλάτων 1 (1949) 185-200.
1058. **Α. Η.** Folklore chypriote. L'Hell Cont 1950, 393-400.
4 μῦθοι περὶ ζώων.
1059. **Laurent V.** Une fable d'Esop dans Photius. Les trois grappes. Annuaire de l'Institut de Philologie et de l'Histoire orientales et slaves, XI, 1951, 129-132.
Κρῖς.: ἘπΒυζΣπ 22 (1952) 299-300 (Β. Λαούρδας).

1060. **Πολυκάτεχον** Ἡλειώτικοι μῦθοι. Ἡλειακά, ἔτ. Β', τεύχ. 4 - 5 (1952) 68 - 69 [μῦθ. 3].
1061. **Ἀβραμάντη Ι.** Ἡ κατά κι' ὁ πεντικόν. Ποντ'Ἔστ ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 8 - 9 (44 - 45) 2173.
1062. **Καρτινοῦ Δημ.** Ζευγᾶς καὶ ἄλεποῦ. Πελοπ'Ἔστ ἔτ. 1 (1953) τεύχ. 3, 19.
1063. ——— Κῦρ - Μέντιος ζευγᾶς κι' ἄλεποῦδες. Πελοπ'Ἔστ ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 5, 24.
1064. **Νικολαΐδη Α.** Τὸ γροῦν θέλ' ἄτον... Ποντ'Ἔστ ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 2 - 3 (38 - 39) 1935.
1065. **Παπαδοπούλου Σάββα** Τὸ φακᾶ τ' ἐκλῶσεν μωρόν... Ποντ'Ἔστ ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 2 - 3 (38 - 39) 1933 - 1934.
1066. **Παρασκευοπούλου Δ.** Ἀτώρα δι καὶ παίρ'... Ποντ'Ἔστ ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 2 - 3 (38 - 39) 1935 - 1936.
1067. **Perry B. E.** Aesopica. A series of texts relating to Aesop or ascribed to him or closely connected with the literary tradition that bears his name collected and critically edited, in part translated from oriental languages, with a commentary and historical essay. Vol. I. Greek and Latin Texts. Urbana, The University of Illinois 1952., σ. XXIII 1 Bl. σ. 765.
Κρίσις: BZ 46 (1953) 373 - 378 (F. Dölger).
1068. ——— An Aesopic fable in Photius. BZ 46 (1953) 308 - 313.
1069. **Ἀβραμάντη Ι.** Ἄρκον, ὁ λύκον κι' ἄλεπόν. Ποντ'Ἔστ ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 7 (43) 2149.
1070. **Κληρίδη Ν.** Ἀνένδοτες ἱστορίες τῶν ζώων. Κυπρῆ Γράμμα 18 (1953) 254.
1071. Μωραΐτικες παραδόσεις. Πελοπ'Ἔστ ἔτ. 1 (1953) τεύχ. 2, 11.
Δύο μῦθοι περὶ ζώων.
1072. **Παπαδοπούλου Α. Α.** Βυζαντινὸν ἔπος ἐξ Αἰσωπείου μύθου. ἘπΒυζΣπ 23 (1953) 386 - 391.
1073. Τὸ φείδι κι' ὁ κάβουρας. Πελοπ'Ἔστ ἔτ. 1 (1953) τεύχ. 1, 26.

ε' Παραμύθια.

1. Συλλογαί.

1074. **Κανδηλάπη Γ. Θ.** Ὁ Θεὸν ντὸ γράφτ' κι' ἀπογράφεται. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 579 - 581.
1075. «**Λαογράφου**» Ζακυθινὰ παραμύθια: Ὁ παπᾶς καὶ οἱ μακελλαρέοι. ἘπτανΦύλλα φ. 2-3 (1916) 34 - 37.
1076. **Ξενίτα Ξένου** Παραμύθι Κοτυώρων. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 517 - 519.

1077. *Σταυριώτη (Δ.Κ.Π.)* Παραμύθια. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 577 - 579 [παρ. 1].
1078. *Ρουσιᾶ Μαρίας* Τὸ μαῦρο παλληκάρι πὸ πῆγε νὰ βρεῖ τὸ Θεό. Κυπρ Γράμμ 13 (1948) 324 - 327.
1079. *Σταθοπούλου Μαρ.* Παραμύθι. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 3, 14.
1080. *Ἀθανασιάδου Εὐσταθίου* Παραμύθι Σάντας. ἈρχΠόντ 14 (1949) 196-199.
1081. *Γκίκα Ἀσπασίας Κ.* Οἱ Κολοτσέντες κ' ἡ γριά. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 29, 76.
1082. ——— Οἱ Κολοτσέντες κι ὁ γέρος. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 36, 199.
1083. *Κληρίδη Νεάρχου* Κυπριακὰ παραμύθια [3]. ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 315 - 317.
1084. *Ἀνωνύμου* Ὁ ὀρφανὸν ὁ τζιοπάνον. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 4, 219 - 220, τεῦχ. 5, 298 - 299, τεῦχ. 6, 367 - 369, τεῦχ. 7 - 8, 461 - 464, τεῦχ. 9, 530 - 534.
1085. *Ἀκογλου Ξενοφ.* Λαογραφικὰ Κοτυώρων. ἈρχΠόντ 15 (1950) 195 - 205. [Παραμ. 1, ἀνέκδ. 6].
1086. *Dawkins R. M.* Forty - five Stories from the Dodecanese edited and translated from the Mss. of Jacob Zarraftis by—. Cambridge 1950, 8^{ον} μέγα, σ. XII + 560.
Κρίσ.: Folk - Lore 62 (1951), 270 (*E. O. Windstedt*). ἘπΒυζΣπ 21 (1951) 315 - 320 (*Γεώργ. Κ. Σπυριδάκης*). Λαογρ 13 (1951) 380 - 389 (*Στ. Π. Κυριακίδης*). Ν'Εστία 48 (1950) 1304 - 1307 (*Π. Γ. Καλλίνικος*). ΚυπρΓράμμ 17 (1952) 44 - 50. 91 - 95 (*Κ. Προυσής*).
1087. *Ἐπιτανησίας Μαριέττας* Ἐνα Ἐπιτανησιακὸ παραμύθι γιὰ τὴν Ἐνωσῆ. ἘπιτανΣάλπ (1950) 21 - 26.
1088. *Μηλιοπούλου Παρασκευᾶ Ι.* Μακεδονικὰ παραμύθια. Θεσσαλονίκη 1950, 8^{ον}, σ. 79.
Κρίσ.: Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ.5 (1950) 386 - 387 (*Σπ. Μελάς*), ἔτ. Δ' τόμ. 8 (1951) 607 (*Ω*).
1089. *Miliopoulos Paraskevas I.* Mazedonische Märchen gesammelt von—, übertragen von Dr. *Bernard Vonderlage*. Cram, De Gruyter u. Co. Hamburg 1951, σχ. 8^{ον} μικρ., σ. 112.
Κρίσ.: Ν'Εστία 51 (1952) 137 (*Ε. Γ. Πρωτοψάλτης*).
1090. *Ξενίτα Ξένου* Τ' ἀθάνατον νερόν, παραμύθι Κοτυώρων. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 1, 21 - 23.
1091. ——— Ὁ ἦλον καὶ ὁ φέγγον. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 3, 154 - 156, τεῦχ. 4, 212 - 215.
1092. *Παπακώστα Ἀγγ. Ν.* Ἐνα ἄγνωστο ἠπειρωτικὸ παραμύθι γιὰ βρουκόλακες ἀπὸ ἓνα παλιὸ κώδικα τῶν Ἀρχαίων Βλαχογιάννη. ΦιλΠρωτ 1950, 259 - 263.

1093. **Rohlf G.** Ἀπὸ τὰ παραμύθια τοῦ Ἑλληνισμοῦ τῆς Καλαβρίας: Τὸ μέτρομα τοῦ πουδδίου Γουφούνη. ΚυπροΓράμμ 15 (1950) 83 - 85.
Παραμῦθι ἐκ Μπόβας μετὰ μεταφράσεως εἰς τὴν κοινὴν ἑλληνικὴν καὶ παρατηρήσεων ὑπὸ *Κ. Χατζηγιάννου*, αὐτόθι σ. 82 - 83.
1094. **Lee Dorothy D.** Three Romances from the Pontos. Folk-Lore LXI-LXII (1950 - 1951), 388 - 397. 449 - 453.
1095. **Μινώτου Διονυσ. Σ.** Ζακυθινὰ παραμύθια τῆς τύχης. Λαογρ 13 (1950-1951) 277 - 284.
Παραμύθια 4 μετὰ παρατηρήσ. *Στ. Π. Κυριακίδου*. Κρίσις: Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 694 (*Φ. Κ. Μπουμπουλίδης*).
1096. **Ἀκογλου Ξενοφ.** Παραλλαγές ποντιακοῦ παραμυθιοῦ. ἌρχΠόντ 16 (1951) 238 - 244.
Παραλλαγὰὶ παραμυθιοῦ δημοσιευθέντος αὐτ. 3, 111 - 113, ἀρ. 4, ὑπὸ *R. M. Dawkins*.
1097. **Dawkins R. M.** Λαϊκὲς ἱστορίαι (παραμύθια 5) ἀπὸ τὴν Ἰμέρα καὶ τὴ Σάντα. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 16, 899 - 900, τεῦχ. 17 - 18, 956 - 957, τεῦχ. 19 - 20, 1046 - 1047, τεῦχ. 21 - 22, 1162, τεῦχ. 23, 1180.
1098. **Κιουρτσίδου Ι.** Τὰ δύο ἀδελφᾶ. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 19-20, 1049.
1099. **Νυμφοπούλου Μιλτιάδου** Παραμύθια Σάντας [2]. ἌρχΠόντ 16 (1951) 252 - 254.
1100. **Παμπούκη Ι. Τ.** Παραμύθια τῆς Οἰνός [2]. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 15, 857 - 862, τεῦχ. 16, 905 - 910.
1101. **Παρχαρίδου Ἰωάν.** Ποντικὰ παραμύθια. ἌρχΠόντ 16 (1951) 80-114.
Ἀναδημοσιεύονται 11 παραμύθια ἐκ τοῦ Α' τόμου τοῦ «Ἀστέρου Πόντου».
1102. **Ἀκογλου Ξενοφ.** Παραμύθια Κοτυώρων [2]. ἌρχΠόντ 17 (1952) 172-183.
1103. **Ξενίτα Ξένου** Τῆ χώρας ὁ γιόν... Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 25, 1277-1280.
1104. ——— Τὸ ποντιακὸ παραμῦθι. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 36, 1796 - 8 [παραμ. 1, μῦθ. 1].
1105. Τὸ γυναικισμᾶν. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 4 - 5 (28 - 29) 1445 - 1446.
Ἀναδημοσίευσις ἐκ τοῦ «Ἀστέρου Πόντου» 1885.
1106. Τὸ ποντιακὸ παραμῦθι. Ἀναδημοσίεισις ἐξ «Ἀστέρου Πόντου» 1885. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1942) τεῦχ. 10 - 11 (34 - 35) 1719 - 1720 [παραμ. 1, ἀνέκδ. 2].
1107. **Φραγκάκι Εὐαγγελίας** Τὸ Κρητικὸ παραμῦθι (Μελέτη καὶ συλλογὴ). Ἀθήνα 1952, 8^{ον} σ. 71 [παραμ. 22].
Κρίσις: Ἑλλημ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 11 (1953) 58 (*Μαριέττα Ε. Γιαννοπούλου*).
1108. **Φωστέρη Δημητρ. Π.** Ἀραβανιώτικα παραμύθια [4]. ΜικροΧρον 5 (1952) 161 - 177.

1109. **Ἀκογλου Ξενοφώντας** Παραμύθια Κοτυώρων [4]. ἌρχΠόντ 18 (1953) 285 - 296.
1110. **Dawkins R. M.** The two Bets: A reconstructed Greek Folktale. Λαογρ 15 (1953) 144 - 150.
1111. ——— Modern Greek Folktales. Chosen and translated by —. Oxford, Clarendon Press 1953, σ. XXXVIII, 492.
Κρίσεις: ΒΖ 46 (1953) 205 (F. D(ölger)). ἘπΒυζΣπ 24 (1954) 391 - 395 (Κ. Ρωμαῖος).
Λαογρ 15 (1953) 182 - 187 (Στίλπων Π. Κυριακίδης).
1112. **Παπαδοπούλου Χ. Ν. - Δεμερτζή Κ. Π.** Τραγούδια καὶ παραμύθια τῆς Ἀνατολῆς. ΜικροΧρον 4 (1948) 225 - 279 [Παραμ. 16].
1113. **Ζάχου Ἑλλης** Ὁ τσιτσιπρόκος. Πελοπ᾿Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 6, 26.
1114. **Μοσκόβη Εἰρήνης** Παραμύθια τῆς πατρίδος μου. Σχέδια Κώστα Μαλάμου. [Ἀθῆναι 1953], 8^{ον} σ. 125.
14 Παραμύθια ἐκ Σύμης.
1115. **Νικολαΐδη Ἰωάνν. Ν.** Ἡπειρωτικὰ παραμύθια [2]. Ἡπειρ᾿Εστ ἔτ. 2 (1953) 386 - 388.
1116. **Στρουμπούλη Δημ.** Ἡ Ἀρχόντω (παραμύθι). Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 13 (1953) ἀριθ. 8, 176.

2. Μελέται.

1117. **Γιάκου Δημ. Κ.** Ἡ ἀξία τοῦ παραμυθιοῦ. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 514.
1118. **Μαντζουρίδη Μανώλη** Τὸ παραμύθι στὴν ἀγωγή. Μητέρα καὶ Παιδί, 9 (1948) 29.
1119. **Παπαδοπούλου Ἀνθίμου Α.** Ἡθογραφία παραμυθιῶν. ἌρχΠόντ 14 (1949) 36 - 41.
Ἀναδημοσίευσις ποντιακοῦ παραμυθιοῦ μετὰ ἠθογραφικὰς τινὰς παρατηρήσεις.
1120. **Ταρσούλη Γεωργίας** Τὸ παραμύθι καὶ ἡ προσαρμογὴ του στὴ σημερινὴ ζωὴ. Ν᾿Εστ 45 (1949) 33 - 36.
1121. **Γεδεὼν Σ(οφίας) Μ.** Τὸ παραμύθι κάτω ἀπὸ τὸ φῶς τῆς ψυχολογίας. Παιδεία 4 (1950) 3 - 13.
1122. **Δάγκ Κίνας** Τὸ λαϊκὸ μυθιστόρημα ὡς λογοτεχνικὸν εἶδος. ΚυπροΓράμμ 15 (1950) 315 - 322.
1123. **Σούρλα Εὐριπίδου** Παραμύθι καὶ συμβολισμός. Παιδεία 4 (1950) 152 - 160.
1124. **Σπαταλᾶ Γερασ.** Τὸ γέλιο στὰ δημοτικὰ μας παραμύθια. ἙλλΔημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 773 - 776.
1125. **Φραγκάκι Ε. Κ.** Τὸ Κρητικὸ παραμύθι. ἙλλΔημ ἔτ. Γ' τ. 6 (1950) 679-681

1126. **Γραμματικοπούλου Λένας** Τὸ παραμύθι. Ἡ πρώτη ποίησις τῆς ἀνθρωπότητος. Ἡλῖος ἔτ. 11 (1951) 490.
1127. **Ζιαζιοπούλου Ἐλευθερ.** Παραμύθια καὶ παραμυθᾶδες στ' Ἀγραφα τῆς Θεσσαλίας. Λαογρ 13 (1951) 348 - 350.
1128. **Κακριδῆ Ι. Θ.** Ἡ γυναῖκα τοῦ Κανδαύλη. Μία ἄγνωστη τραγωδία. Ἑλληνικά 12 (1952) 1 - 14.
1129. **Καλλινίκου Π. Γ.** Ἡ «Γυναικα τῆς Ζακυνθῆος» καὶ ἡ «Λυσσιασμένη Πείνα». Πρόσπερος, φύλ. 7 (1952) 227 - 230.
Συγκρίνει τὸ ποίημα τοῦ Διον. Σολωμοῦ πρὸς δωδεκανησιακὸν παραμύθι, δημοσιευθὲν ὑπὸ R. M. Dawkins.
1130. **Μέγα Γ. Α.** Καλλιμάχου καὶ Χρυσορρόης ὑπόθεσις (Extrait des Melanges offerts à Octave et Melro Merlier). Ἀθῆναι 1952, 8^{ον} σ. 26.
1131. [**Ἀνωνύμου**] Ὁ μέγας Ἀλέξανδρος στὰ παραμύθια. Ἑκλ. Θ' (1953) τεῦχ 89, 59 - 68.
1132. **Dawkins R. M.** The grateful dead and the poison maid. ΠροσφΚυριακ (1953) 148 - 167.
1133. ——— The world below in Greek Folktales. ἘπΒυζΣπ 23 (1953) 312 - 322.
1134. **Ζώρα Γ. Θ.** Ἱστορία τοῦ Πτωχολέοντος. ΚρητΧρον 7 (1953) 267 - 295.
1135. **Hepding Hugo** Ein Märchen aus Syra. ΠροσφΚυριακ (1953) 267 - 276.
1136. **Μάνου Δημ.** Τὸ παραμύθι καὶ ἡ παιδαγωγικὴ του σημασία. Παιδεία 2 (1953) 11 - 14, 35 - 43.
1137. **Μαρινάτου Σπ.** Ἰφικλος καὶ Μελάμπους. Λαογρ 15 (1953) 44 - 49.
1138. **Μέγα Γ. Α.** Ὁ λόγος παρηγορητικὸς περὶ δυστυχίας καὶ εὐτυχίας καὶ τὰ παραμύθια τῆς πρὸς τὴν τύχην ὁδοιπορίας. Λαογρ 15 (1953) 3 - 43.
Κρίσις: BZ 46 (1953) 417 - 418 (*F. D(ölger)*).

3. Συλλογαὶ μύθων καὶ παραμυθίων ἑλληνικῶν καὶ ξένων διὰ παιδιά.

1139. Ἡ Κρινούλα καὶ ἄλλα διαλεκτὰ παραμύθια. Ἐκδοτικὸς οἶκος «Ἀστὴρ» Ἀλ. καὶ Ε. Παπαδημητρίου. Ἀθῆναι, ἄ. ἔ., 16^{ον} σ. 32. Τὸ ἔλαφάκι καὶ ἄλλα διαλεκτὰ παραμύθια. Αὐτόθι σ. 32. Ἡ Νεραΐδα τῆς θάλασσας καὶ ἄλλα διαλεκτὰ παραμύθια. Αὐτόθι σ. 32. Τὸ μαγικὸ σουράβλι καὶ ἄλλα διαλεκτὰ παραμύθια. Αὐτόθι σ. 32. Ἡ ἀλεποῦ στὸ πανηγύρι καὶ ἄλλα διαλεκτὰ παραμύθια. Αὐτόθι σ. 32.
1140. **Ρήγα Λάμπρου Κ.** Τὸ βασιλόπουλο τῆς Βενετιάς. Λευκωσία — Κύπρος ἄ. ἔ., σχ. 8^{ον} σ. 26.
Τρίπρακτο παιδικὸ δραματάκι ἀπὸ Κυπριακὸ παραμύθι.

1141. *Ταρσούλη Γεωργίας* Ἡ Μαρουλίτσα (παραμύθι). Μητέρα καὶ Παιδί, 1 (1947) 18 - 19. Τὸ γουρουνάκι (παραμύθι). Αὐτόθι 2 (1947) 18.
1142. *Τσουκαλᾶ Δανάης* Τὰ παραμύθια τῆς νεφέλης. Οἱ φίλοι τοῦ βιβλίου. Ἀθήνα 1947, 8^{ον}, σ. 229.
Κρίσις: ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 68 (*Κ. Προσοῆς*).
1143. *Γιαννιᾶ Δημ. Ν.* Μύθια - μύθια παραμύθια. Σειρὰ Α', Ἀθήνα (1948), 8^{ον}, σ. 72.
1144. *Γιαννοπούλου Κατ.* Τικ - τὰκ καὶ ἄλλα τρία παραμύθια. Εἰκόνες Α. Μεταξᾶ. Ἀθήνα 1948, 8^{ον}, σ. 73.
1145. *Δαφονταῖν* Παραμύθια. Διασκευὴ Κώστα Νικολακάκη, Ἀθήναι 1948. 8^{ον}, σ. 96.
1146. Ὁ μυγοσκοτόνης (τὸ παραμύθι μας). Μητέρα καὶ Παιδί, 17 (1948) 24 - 25.
1147. Τὸ ἀηδόني τοῦ βασιλιᾶ. Παραμύθι εἰκονογραφημένο (Ἀθήναι 1948) 4^{ον}, σ. 16.
1148. Τὸ φυλαχτὸ τῆς μάννας. Παραμύθι, ἔκδ. Ι. Σιδέρη (Ἀθήναι 1948) 4^{ον}, σ. 16.
1149. *Αἰνεῖα Τ.* (ἐπιλογή, ἐπιμέλεια). Εὐθυμα ἑλληνικὰ λαϊκὰ παραμύθια. Σειρὰ πρώτη. Ἀθήνα 1949, 8^{ον} σ. 64.
Κρίσις: Μητέρα καὶ Παιδί 22 (1949) 28 (*Εἰρήνη Παῖδουση*).
1150. *Κάποιου* Ἱστορίες καὶ παραμύθια: Ἡ πάπια κι ὁ λαγός. Κυπριόπουλο ἔτ. Ε' (1949) ἀρ. 3, 47 - 48.
1151. *Νουάρα Ἀντρέα* Τὰ ψέμματα (Διασκευὴ ἀπὸ ἠπειρωτικὸ παραμύθι). Κυπριόπουλο ἔτ. Ε' (1949) ἀρ. 1 - 2, 23 - 24.
1152. *Παπαδημητρίου Ρούλας* Τὸ μυρομήγκι καὶ τὸ περιστέρι (παραμυθάκι γιὰ μικρὰ παιδιὰ). Μητέρα καὶ Παιδί, 23 (1949) 31.
1153. *Ρήγα Δάμπρου Κ.* Ὁ πετεινὸς ὁ γούμενος (κωμωδιούλα ἀπὸ κυπριακὸ παραμύθι). Κυπριόπουλο ἔτ. Ε' (1949) ἀρ. 3, 52 - 58, ἀρ. 4, 98 - 143.
1154. *Ταρσούλη Γεωργίας* Τὸ ἀντρειωμένο τσαγκαράκι. Συλλογὴ καὶ διασκευὴ — Εἰκονογρ. Παύλου Βαλασάκη. («Τὰ βιβλία τῆς θείας Λένας» Ν. Ἀλικιώτης καὶ Υἱοὶ) Σειρὰ Α'. (Ἀθήναι 1952) σ. 32 δεμένον.
1155. — Τὰ πρῶτα μου παραμύθια. Συλλογὴ καὶ διασκευὴ — Εἰκονογρ. Ἑλένης Περάκη - Θεοχάρη. («Τὰ βιβλία τῆς θείας Λένας» Ν. Ἀλικιώτης καὶ Υἱοὶ) Σειρὰ Α', ἀρ. 3 (Ἀθήναι 1949) σ. 32 δεμένον [β' ἔκδ. 1954].
1156. *Αἰνεῖα Γ.* (ἐπιλογή, ἐπιμέλεια). Εὐθυμα ἑλληνικὰ παραμύθια. Σειρὰ δεύτερη. Ἀθήνα 1950. 8^{ον} σ. 64.
1157. *Δ. Γ. Α.* Ὁ λαγός καὶ τὸ λιοντάρι. Ἡ Γυναῖκα ἀρ. 8 (1950) 63.

1158. *Νουάρου Ἄνδρ. Μ.* Τὸ τριανταφυλλάκι κι' ἡλιακτίνα. Παραμυθάκι. Κυπριόπουλο ἔτ. Ε' (1950) ἀρ. 9 - 10, 194 - 196.
1159. *Ρήγα Λάμπρου Κ.* Τὸ κίτρινο χρυσάνθεμο. Κυπριόπουλο ἔτ. ΣΤ' (1950) ἀρ. 1 - 2, 3 - 5, ἀρ. 3, 37 - 39, ἀρ. 4, 60 - 62, ἔτ. ΣΤ' (1951) ἀρ. 8 - 9, 147 - 148.
1160. *Λιουδάκι Μαρίας* Στοῦ παπποῦ τὰ γόνατα. Εἰκονογράφηση Λουίζας Μοντεσάντου. Τὸ βιβλίον τοῦ παιδιοῦ, 10. Ἐκδοτικὸς οἶκος Ν. Ἀλικιώτης καὶ Υἱοί. [Ἀθῆναι] [1951], 8^{ον} μέγα, δεμένον σ. 185.
1161. *Αἰνεῖα* Ὁ καθένας στὴ δουλειά του, Τὸ φακένιο καὶ τὸ ἀλατένιο σπίτι. Ὁ μεθυσμένος καὶ τὸ φεγγάρι, παραμύθια. (Τὰ βιβλία τῆς θείας Λένας. Σειρὰ Α' ἀρ. 10). [Ἀθῆναι 1952], 8^{ον} δεμένον σ. 32.
1162. *Λιουδάκι Μαρίας* Γύρω στὸ μαγγάλι. Εἰκονογρ. Ἐλένης Περάκη - Θεοχάρη. Ἀθῆναι 1952, 8^{ον} σ. 32, δεμένον.
Ἐκτὸς παραμυθίων γιὰ τὰ παιδιά περιέχει καὶ αἰνίγματα καὶ γλωσσοδέτες.
1163. *Grimm* Ἡ Χιονούλα καὶ ἡ Ροδούλα, μὲ πολύχρωμες εἰκόνες. «Τὰ χρυσᾶ βιβλία» ἔκδ. Μ. Πεχλιβανίδη, 8^{ον} σ. 36. Λιθόγραφον δεμένον (ἄν. ἔτ.).
1164. — Ἡ Σταχτοπούτα, μὲ πολύχρωμες εἰκόνες. «Τὰ χρυσᾶ βιβλία» ἔκδ. Μ. Πεχλιβανίδη καὶ Σίας, 8^{ον} σ. 52, ἄν. ἔτ.
1165. *Perrault Charles* Ὁ Κοντορεβιθούλης, μὲ πολύχρωμες εἰκόνες. «Τὰ χρυσᾶ βιβλία». Ἐκδ. Μ. Πεχλιβανίδη καὶ Σίας, 8^{ον} σ. 50, δεμένον, ἄν. ἔτους.
1166. *Παπαδάκη Εἰρήνης* Ἐλεύθερα παιδικὰ ἀναγνώσματα. Ἀθήνα 1952, 8^{ον}, σ. 32.
1167. — Ἄς γίνουμε φιλενάδες πέρδικα (Ἐλεύθερα παιδικὰ ἀναγνώσματα 2^{ον}), Ἀθήνα 1952, 8^{ον} σ. 32.
1168. *Τσουκαλᾶ Δανάης* Ὁ Χρυσομύτης κι' ἄλλα παραμύθια. Εἰκον. Λ. Μοντεσάντου. [Ἀθῆναι 1952], 8^{ον} σ. 110, δεμένον.

Στ' Εὐτράπελοι διηγήσεις. Ἀνέκδοτα. Περιπαιγμάτα.

1169. *Ἀβραμάντη Γ.* Ἀνέκδοτα [4]. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 523 - 524.
1170. *Ζερζελίδης Γ.* Ἀνέκδοτα. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 582 - 583.
1171. [*Κονόμου Ντίνου*] Ζακυθινὰ ἀνέκδοτα [3]. ἘπιανΦύλλα, φ. 5 (1946) 74, φ. 15 (1949) 246.
1172. *Ξενίτα Ξένου* Ἀνέκδοτα [3]. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 584 - 585.
1173. *Παπαδοπούλου Γ.* Ἀνέκδοτα. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 521 - 523.
1174. *Ποπολάρου* Ζακυθινὰ σατιρικά ἀνέκδοτα τῆς κατοχῆς. ἘπιανΦύλλα, φ. 5 (1946) 56-58.
1175. *Σταυριώτη (Δ.Κ.Π.)* Ἀνέκδοτα [2]. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 583.
1176. *Υψηλάντη Π. Β. — Σαλαπατσιδῆ Π. Β.* Ἀνέκδοτα. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 524.
1177. *Ψωμιάδη Χαρ.* Ἀνέκδοτα [5]. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 583 - 584.

1178. [Ἀνέκδοτα 6]. Λουλ. ἔτ. 1 (1948), τεύχ. 2, 5, τεύχ. 3, 15, τεύχ. 6, 16, ἔτ. 3 (1950), τεύχ. 12, 16, ἔτ. 4 (1951), τεύχ. 15, 16.
1179. *Θωμάκου - Ἡρειώτου Πολύμνιας* Ἀνέκδοτα τῆς Αἰγίνης. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 23, 179.
1180. *Μπάου Νικ. Α.* Κυνηγετικὴ λαογραφία. «Ὁ Τοῦροκος τὸν λαγὸ τὸν πιάνει μὲ τὸν ἀραμπᾶ». ΚυρΝέα 1948, ἀρ. 197(7) 198.
1181. *Ἀνεξιχνιάστου Ἀνιχνευτοῦ (Ἰδ. Παπαρηγοράκη)* Τὸ τσεκούρι καὶ τὸ μανάρι. Κρητ'Εστ 1 (1949) τεύχ. 9, 10.
1182. [*Ἀωνύμου*] Κρητικὰ ἀνέκδοτα [4]. Κρητ'Εστ 1 (1949) τεύχ. 1, 19 - 25, τεύχ. 2, 22, τεύχ. 2, 24.
1183. *Γιαννοπούλου - Ἐπιανησίας Μαριέττας* Ζακυθινὰ λαογραφικὰ γιὰ τὸ Μεγάλο Ναπολέοντα. ΦιλΠρωτ 1949, 147 - 149.
1184. *Ριζίτη Γ.* Κρητικὰ ἀνέκδοτα [2]. Κρητ'Εστ 1 (1949) τεύχ. 3, 27, τεύχ. 6, 22.
1185. *Σπυριδάκη Γ. Δ.* Ἡ παπαδιά καὶ ὁ Πάσχος. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 30, 98.
1186. *Ἀβραμάντη Ι.* Ἀνέκδοτα. Ποντ'Εστ 1 (1950) 718, 719 - 720, 2 (1951) 819, 1206.
1187. [Ἀνέκδοτα Ποντιακὰ 57]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950), τεύχ. 2, 45 - 46, 49, τεύχ. 3, 175 - 6, τεύχ. 4, 243, τεύχ. 6, 374, 375, 376, τεύχ. 7 - 8, 469, τεύχ. 9, 535 - 6, 537, τεύχ. 10, 598, τεύχ. 11, 665, 666, τεύχ. 12, 717, 718, 720, τεύχ. 13, 775, 776, 777, ἔτ. 2 (1951), τεύχ. 15, 871 - 2, τεύχ. 16, 919, 920, 921, 922, 988 - 9, 991, τεύχ. 23, 1207, τεύχ. 24, 1249, ἔτ. 3 (1952), τεύχ. 25, 1299, 1301, τεύχ. 2 (26), 1339 - 1340, 1341, τεύχ. 3 (27), 1388, 1389, 1390, τεύχ. 4 - 5, (28 - 29), 1472, τεύχ. 6 - 7 (30 - 31), 1534, 1536, 1537, τεύχ. 8 - 9 (32 - 33), 1596, τεύχ. 10 - 11 (34 - 35), 1730, τεύχ. 36, 1810, ἔτ. 4 (1953), τεύχ. 1 (37), 1874, τεύχ. 5 (41), 2051, τεύχ. 6 (42), 2095 - 6, τεύχ. 7 (43), 2147 - 8, τεύχ. 10 (46), 2283, 2284, τεύχ. 11 - 12 (47 - 48), 2354 - 6. Ἀνέκδοτα Ποντιακὰ [8]. Ποντ'Θέατρο, ἔτ. 1950, 81, 111, ἔτ. 1951, 163, 164, 203.
1188. [Ἀνέκδοτα Κρητικὰ] Κρητ'Εστ 1 - 2 (1950), τεύχ. 10, 27, τεύχ. 11 - 12, 16, 19, τεύχ. 13, 29, 25, τεύχ. 14, 25, τεύχ. 15, 17 - 18, τεύχ. 17, 26.
1189. *Ἀβραμάντη Ι.* Ἀνέκδοτα [19] Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 12, 718, 719 - 720, ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 14, 819, τεύχ. 23, 1206, ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 2 (26) 1342, τεύχ. 10 - 11 (34 - 35) 1729 - 1730, τεύχ. 36, 1809, ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 1 (37) 1874 - 1875, τεύχ. 4 (40) 2008, 2010, τεύχ. 5 (41) 2052, 2053, τεύχ. 7 (43) 2148, τεύχ. 8 - 9 (44 - 45) 2183, τεύχ. 10 (46) 2284, τεύχ. 11 - 12 (47 - 48) 2354.

1190. **Ἀθανασιάδου Ε.** Ἀνέκδοτα Σάντας [6]. Ποντ'Εστ 1 (1950) τεῦχ. 1, 34 - 35.
1191. **Ἀκριτίδου Ε. Θ.** Τοξάνγιαλαντις. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 2, 49 - 50, τεῦχ. 11, 666 [ἀνέκδ. 2].
1192. [**Ἀνωνύμου**] Ὑδραϊκὰ ἀνέκδοτα. Παναγία μου, θὰ χαθῆς κι ἐσύ. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 10 (1950) ἀριθ. 1, 20.
1193. [**Ἀνωνύμου**] Κρητικὰ ἀνέκδοτα τοῦ Κονδυλάκη. Κρητ'Εστ 2 (1950) τεῦχ. 18, 13, τεῦχ. 19, 19.
1194. [**Ἀνωνύμου**] Ἀπὸ τ' ἀνέκδοτα τοῦ Ναυάρχου. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 10 (1950) ἀριθ. 10, 202.
1195. **Βαφειάδου Γ. Τ.** Ἀνέκδοτα. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 3, 176, τεῦχ. 4, 242, τεῦχ. 5, 308, τεῦχ. 6, 374, τεῦχ. 10, 601, τεῦχ. 11, 664, τεῦχ. 12, 718, ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 13, 777, τεῦχ. 16, 921, τεῦχ. 23, 1207.
1196. **Βουτυρᾶ Μ.** Ἀνέκδοτα [6]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 2, 46 - 47, τεῦχ. 4, 241, τεῦχ. 6, 372, τεῦχ. 7 - 8, 466 - 467, ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 10 (46) 2284.
1197. **Δαβιδοπούλου Μαγδ.** Ἀνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 6, 373, τεῦχ. 7 - 8, 465.
1198. **Δερίδη Χαρ.** Ἀνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 12, 719.
1199. **Διονυσιάτη Ε.** Ἀνέκδοτα. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 9, 536 - 537, ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 17 - 18, 989, ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 7 (43) 2147, τεῦχ. 10 (46) 2283, τεῦχ. 11 - 12 (47 - 48) 2355 - 2356.
1200. **Καζαντζίδη Α.** Ὁ ἀγράμματον ὁ... διδάσκαλον. «Πᾶς Σουρμενίτης ψάλτης...» Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 2, 47 - 49, ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 4 (40) 2010, τεῦχ. 6 (42) 2096.
1201. **Κακουλίδου Ε.** Ἀνέκδοτα [5]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 5, 310, ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 15, 872, ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 6 - 7 (30-31) 1536, ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 4 (40) 2008 - 2009.
1202. **Κανδηλάπτου Γ. Θ. - Κανέως** Ἀνέκδοτα [9]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 1, 49, τεῦχ. 2, 46, τεῦχ. 3, 176, τεῦχ. 4, 243, τεῦχ. 12, 720, ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 23, 1205 - 6, ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 2 (26) 1342.
1203. **Κτενίδου Φ.** Ἀνέκδοτα Κρώμνης. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 1, 30, 43-45,
1204. **Δαζαρίδου Ματ.** Ἀνέκδοτα [3]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 5, 309 - 310, τεῦχ. 6, 373 - 4, τεῦχ. 7 - 8, 468.
1205. **Διανίδου Σίμου** Ἀνέκδοτα [3]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 4, 242 - 3, τεῦχ. 6, 373.
1206. **Δυπηρίδου Ξενοφ.** Ἀνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 6, 375, τεῦχ. 7 - 8, 469.

1207. *Μανίκη* Ὁ Γιούδας ὁ Ἀντρίκος καὶ ἡ Ἀγγέλω. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδροας, ἔτ. 10 (1950) ἀρ. 4, 71 - 72.
1208. *Μελανοφρύδη Π. Η.* Ἀνέκδοτα [32]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 3, 176, τεύχ. 4, 244, τεύχ. 5, 309 - 310, τεύχ. 7 - 8, 468 - 9, τεύχ. 10, 598 - 599, τεύχ. 11, 663, ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 15, 871, τεύχ. 16, 921, τεύχ. 17 - 18, 987 - 988, τεύχ. 21 - 22, 1164, τεύχ. 23, 1206, τεύχ. 24, 1248, ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 25, 1301, τεύχ. 4 - 5 (28 - 29) 1469, 1472, τεύχ. 6 - 7 (30 - 31) 1535.
1209. *Μεταξᾶ Παν.* Ἀνέκδοτα [3]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 3, 175, τεύχ. 6, 374 - 5, ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 13, 776.
1210. *Μισαηλίδου Δ.* Ἀνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 10, 600, τεύχ. 12, 719.
1211. *Ξενίτα Ξένου* Ἀνέκδοτα [16]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 2, 47, τεύχ. 6, 370 - 371, τεύχ. 9, 535, τεύχ. 10, 597 - 8, τεύχ. 11, 666, ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 2 (26) 1339, 4 - 5 (28 - 29) 1467 - 1468, τεύχ. 36, 1808.
1212. *Παπουλίδου Παν.* Κύριε ἐκέκραξα. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 4, 242, τεύχ. 11, 665, ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 25, 1300 - 1.
1213. *Σαββινοπούλου Γρηγ.* Ἀνέκδοτα [6]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 11, 664, ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 14, 820, τεύχ. 23, 1206 - 7, ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 4 - 5 (27 - 29) 1471, ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 1 (37) 1872 - 3.
1214. *Σαλαπασίδη Π. Β.* Ἀνέκδοτα [14]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 12, 716 - 717, ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 14, 817 - 8, τεύχ. 17 - 18, 989 - 990, τεύχ. 21 - 22, 1163 - 4, τεύχ. 24, 1205, τεύχ. 24, 1246 - 7, 1249, ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 25, 1301, τεύχ. 3 (27) 1375 - 1376, τεύχ. 4 - 5 (28 - 29) 1469 - 1470, τεύχ. 6 - 7 (30 - 31) 1537.
1215. *Σαλιτσῆ Ι.* Ἐγὼ ἀβουῖτο ἐθέλνα το. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 3, 176 - 7, τεύχ. 10, 600.
1216. *Σαπίδη Λεων.* Ἀνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 9, 583, ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 14, 819 - 820.
1217. *Σιδηροπούλου Χρυσ.* Ἀνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 7 - 8, 467, τεύχ. 9, 537 - 8.
1218. *Σωτηριάδου Εὐτ.* Ἀνέκδοτα [5]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 5, 308 - 9, τεύχ. 7 - 8, 467, τεύχ. 9, 538, τεύχ. 10, 599 - 600.
1219. *Τομπούλη Ε.* Ποντιακὰ ἀνέκδοτα [2]. Ποντ'Θέατρο 1950, 81, 111.
1220. *Τοπαλίδου Νικ.* Ἀνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 3, 175, τεύχ. 6, 372 - 3.
1221. *Τουντουλίδου Ν.* Ἀνέκδοτα [8]. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 4, 241, τεύχ. 5,

- 309, τεύχ. 9, 537, τεύχ. 10, 600 - 1, έτ. 2 (1951) τεύχ. 13, 778 - 8, τεύχ. 17 - 18, 992.
1222. *Τσαβδαρίδη Ι. Α.* Άνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ έτ. 1 (1950) τεύχ. 3, 177, τεύχ. 7 - 8, 467 - 468.
1223. *Φίκα* Άνέκδοτα. Ποντ'Εστ έτ. 1 (1950) τεύχ. 3, 177, τεύχ. 4, 243, έτ. 2 (1951) τεύχ. 13, 778, έτ. 3 (1952) τεύχ. 3 (27) 1387 - 1388, έτ. 4 (1953) τεύχ. 10 (46) 2283.
1224. *Φωτίου Ι.* Κυθηραϊκά ανέκδοτα. Έλλημ έτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 875 - 878.
1225. *Χατζηλιάδη Ίοργδ.* Άνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ έτ. 1 (1950) τεύχ. 7 - 8, 465 - 6, έτ. 3 (1952) τεύχ. 6 - 7 (30 - 11) 1534 - 1535.
1226. *Βασιλειάδου Ν.* Άνέκδοτα [4]. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 14, 818, έτ. 3 (1952) τεύχ. 8 - 9 (32 - 33) 1598, έτ. 4 (1953) τεύχ. 2 - 3 (38 - 39) 1957.
1227. *Γιουλτουρίδη Γ.* Άνέκδοτα [4]. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 14, 818, τεύχ. 17 - 18, 991, τεύχ. 21 - 22, 1165, έτ. 3 (1952) τεύχ. 10 - 11 (34 - 35) 1728-1729.
1228. *Δημοπούλου Κων.* Το άδοξον τέλος... του Γιούδα. Το Μέλλον της Ύδρας, έτ. 11 (1951) άριθ. 4, 78.
1229. *Καραγιαννίδου Ι.* Άνέκδοτα [5]. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 24, 1249, έτ. 3 (1952) τεύχ. 4 - 5 (28 - 29) 1469, τεύχ. 36, 1809, έτ. 4 (1953) τεύχ. 1 (37) 1875.
1230. *Καρνοφύλλη Ι.* Άνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 23, 1207, έτ. 3 (1952) τεύχ. 2 (26) 1342.
1231. *Κυριακίδη Ε.* Άνέκδοτα [3]. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 24, 1248, έτ. 3 (1952) τεύχ. 2 (26) 1342, έτ. 4 (1953) τεύχ. 2 - 3 (38 - 39) 1957.
1232. *Λαζαρίδου Σ.* Άνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 15, 872, τεύχ. 17 - 18, 990 - 991.
1233. *Μαν. Αντ. Ν.* Από τ' ανέκδοτα του Άν. Μιαούλη. Το Μέλλον της Ύδρας, έτ. 11 (1951) άριθ. 5, 108.
1234. *Παπαδοπούλου Γεώργ - μπη* Άνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 17 - 18, 987, τεύχ. 21 - 22, 1165.
1235. *Παρασκευοπούλου Δημ.* Άνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 13, 776, έτ. 4 (1953) τεύχ. 4 (40) 2010.
1236. *Πολατίδη Σπ.* Άνέκδοτα [3]. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 24, 1247, έτ. 3 (1952) τεύχ. 10 - 11 (34 - 35) 1730, έτ. 4 (1953) τεύχ. 2 - 3 (38 - 39) 1958.
1237. *Πολυχρονίδη Π. Δ.* Άνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 16, 920, έτ. 3 (1952) τεύχ. 25, 1291.
1238. *Σαλαπασίδη Π. Β. (Ύψηλάντη)* Ήθιογραφία Άργυροπόλεως. Ίστορικόν ανέκδοτον. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 13, 750 - 2.

1239. **Σαχτούρη Θεοδ. Α.** Ὑδραϊκὰ ἀνέκδοτα. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 11 (1951) ἀρ. 3, 64, ἀρ. 4, 77, ἀρ. 5, 94, ἀρ. 6, 122.
1240. **Σπυριδοπούλου Ἰωάν.** Ἀνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 17-18, 992, τεύχ. 24, 1247.
1241. **Σταυριώτη (Δ. Κ. Π.)** Ἀνέκδοτα [7]. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 24, 1246, ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 25, 1300, ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 1 (37) 1872.
1242. **Τσομίδη Θ.** Ἀνέκδοτα [3]. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 15, 871, τεύχ. 21-22, 1165, τεύχ. 24, 1248.
1243. **Χαραλαμπίδου Κ.** Ἀνέκδοτα [3]. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 13, 777, ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 25, 1299-1300, τεύχ. 4-5 (28-29), 1471-1472.
1244. **Χαριτοπούλου Χ. Κ.** Ἀνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 17-18, 992, τεύχ. 4-5 (28-29), 1470.
1245. **Χιάλη Γ.** Ἀνέκδοτα [14]. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 14, 821, τεύχ. 16, 922, τεύχ. 17-18, 981-982, 988, τεύχ. 19-20, 1047-1048, τεύχ. 24, 1246, ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 25, 1299, τεύχ. 2 (26) 1341, τεύχ. 3 (27) 1388-9, 1390-1391, ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 4 (40), 2009.
1246. **Χλωρίδου Ἀρ.** Ἀνέκδοτα [6]. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 13, 778, τεύχ. 14, 820.
1247. **Χρυσοχοΐδου Λαζ.** Ἀνέκδοτα [9]. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 17-18, 987, τεύχ. 21-22, 1164-5, τεύχ. 23, 1206, τεύχ. 24, 1247, ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 25, 1300, ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 2 (26), 1331-1332, τεύχ. 3 (27), 1389-1390, ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 11-12 (47-48), 2354.
1248. **[Ψυχογιού Ντίνου Δ.]** Ἡλειώτικα περιπαιγμάτα. Ἡλειακά, ἔτ. Α', τεύχ. 3 (1951) 40.
1249. ———— Εὐτράπελοι Ἡλειακαὶ διηγήσεις. Τοῦ ἡγούμενου τὸ πάθημα. Ἡλειακά, ἔτ. Α', τεύχ. 2 (1951) 25-26.
1250. **Ἰωαννίδη Κ.** Ἀνέκδοτα [3]. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 4-5 (28-29), 1470-1471, τεύχ. 10-11 (34-35), 1729, ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 11-12 (47-48), 2354.
1251. **Κριεζῆ Ἀλεξάνδρας** Ἀνέκδοτα Ἀντωνίου Γ. Κριεζῆ [2]. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας ἔτ. 12 (1952) ἀριθ. 1, 20.
1252. **Κρόκου Γ.** Εἶντα γίνεται στὴ Χιό. Ἀθῆναι 1952, 12^{ον} σ. 112.
1253. **Μακρινδάκη Α.** Ὁ Σαρίκος Μπουμπουρομάχος. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεύχ. 30, 28-29.
1254. **Μελανοφρύδη Π. Η.** Ἀνέκδοτα [9]. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 3 (27), 1387, τεύχ. 8-9 (32-33), 1597-8, τεύχ. 10-11 (34-35), 1729, τεύχ. 36,

- 1808 - 1809, ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 1 (37), 1875, τεύχ. 5 (41), 2053, τεύχ. 8-9 (44-45), 2184.
1255. **Νικολαΐδου Ἀν. Ν.** Ἀνέκδοτα [13]. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 3 (27), 1388, τεύχ. 4-5 (28-29), 1472, τεύχ. 10-11 (34-35), 1728, 1730, τεύχ. 36, 1809-1810, ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 1 (37), 1873-1874, τεύχ. 2-3 (38-39), 1958, τεύχ. 5 (41), 2051-2052, τεύχ. 8-9 (44-45), 2182-2183, 2184, τεύχ. 11-12 (47-48), 2356.
1256. **Παλαιοῦ** Ἐνα ἀληθινὸ παραμῦθι. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεύχ. 27, 28-29.
1257. **Σαλαπασίδη Π. Β.** Ἀνέκδοτα [6]. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 8-9 (32-33), 1597-1598, τεύχ. 10-11 (34-35), 1727-1728, ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 4 (40), 2008, τεύχ. 8-9 (44-45), 2182.
1258. **Τζορτανᾶ Ἀ.** Ἀνέκδοτα [4]. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 2 (26), 1340, ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 1 (37), 1874, τεύχ. 8-9 (44-45), 2183, τεύχ. 11-12 (47-48) 2354.
1259. [Ἀνέκδοτα Πελοποννησιακὰ 6]. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεύχ. 1, 27-28, τεύχ. 2, 25-26, τεύχ. 3, 22, 25, τεύχ. 4, 13, τεύχ. 6, 21.
1260. **Ἀλέτρη Γ.** Λαϊκὲς ἱστορίες [2]. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεύχ. 7, 17.
1261. **[Ἀωνόμου]** Μωραΐτικα εὐθύμα [3]. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεύχ. 5, 31.
1262. ——— Λαϊκοὶ μῦθοι καὶ παραδόσεις [3 ἀνέκδ.]. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεύχ. 1, 8.
1263. ——— Σατιρικὰ ἀποφθέγματα. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεύχ. 2, 11.
1264. ——— Λαϊκὲς ἱστορίες [2]. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεύχ. 5, 18.
1265. ——— Εὐθύμα [3]. Ναυτ'Ελλ 1953, τεύχ. 235, 29.
1266. **Β(αγενᾶ) Θ(άνου)** Ἡ εἰσφορὰ τοῦ Νικηταρᾶ. Ἀνέκδοτο. ΧρονΜορ Β' (1953) 19.
1267. ——— Ὁ Νικηταρᾶς στὰ Δολιανά. ΧρονΜορ Β' (1953) 28.
1268. **Γιαννοπούλου Λεων.** Τὸ ξύλο τῆς χρονιᾶς της [εὐτρ. διήγ.]. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεύχ. 4, 28.
1269. **Γραμματικοπούλου Ἀ.** Ἀνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 1 (37), 1873, τεύχ. 4 (40), 2010.
1270. **Θωΐδου Μ. Γ.** Ἀνέκδοτα [3]. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 1 (37), 1873, τεύχ. 7 (43), 2148.
1271. **Παπαγεωργίου Γ. Κ.** Ἡ ἐξυπνάδα τῆς Βασίλως [εὐτρ. διήγ.]. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεύχ. 1, 30.
1272. **Παπαδοπούλου Ρόδης Κ.** Ἀνέκδοτα [2]. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 4 (40), 2009, τεύχ. 5 (41), 2051.

1273. **Σκιαδαρέση Σπύρου** Ἡ βλοημένη τράπουλα. Κεφαλονίτικη παράδοση γραμμένη στὸ τοπικὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα. (Extrait des Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier) Ἀθήνα 1953, 8^{ον} σ. 17.
1274. **Φίκα** Ἀνέκδοτα [4]. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 5 (41), 2052 - 2053.
1275. **Weinreich Otto** Zwei Epigramme des Nikarchos und die Volksschwänke über schwerhörige. Προσφ Κυριακ (1953) 692 - 725.

ζ'. Παροιμίες καὶ γνῶμαι. Παροιμιώδεις ἐκφράσεις.

1. Συλλογαί.

1276. **Ψωριάδη Χαρ.** Παροιμίες - Γνωμικά. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 581.
1277. **Μάνεση Σταύρου** Πούντα - πουντί, κάβρος. Δωδ'Επιθ 2 (1948) 137 - 139.
Γλωσσ. μελέτη μετὰ πολλῶν παροιμιῶν καὶ παροιμ. φράσεων.
1278. **Παπ/θοπούλου Ἀρ.** Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 5, 15 - 16 [παροιμ. 3].
1279. **Χατζηϊωάννου Κ. Π.** Οἱ ἐκπαιδευτικὲς παροιμίες τῶν Κυπρίων. Ἀγωγή. Ἐκπαιδευτ. Ὀργανον τοῦ Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου Ἀμμοχώστου 1947 - 1948, τεῦχ. 2ον, 4 - 5.
1280. **Ζευγώλη Τάσσου Μ.** Ὁ παππᾶς εἰς τὴν Ναξιακὴν λαογραφίαν. Ναξ'Αρχ 2 (1948) 179 - 182 [παροιμ. 42].
1281. **Κίτσου Χρυσοστ.** Παροιμίες [6]. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 1, 16.
1282. **Καραλέκα Ἡρ.** Παροιμίες γιὰ τοὺς σκύλους. Κυπ'Νέα 1948, ἀρ. 211 (9), 286 [παρ. 68].
1283. **Κοντοράβδη Γεωρ. Ε.** Βλάχος στὸ βουνὸ μπονάτσα στὸ γιαλό. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 1, 10 - 11.
1284. **Κορόβιλα Διον. Κ.** Λαογραφικά [παρ. 14]. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 2, 13.
1285. **Λουκάτου Δ.** Καλαντάρι τοῦ 1948 μετὰ παροιμίες τῶν μηνῶν. Ξυλογραφίες Σπύρου Βασιλείου. Ἀθήναι 1948, 16ον, σ. 84.
1286. **Παναρέτου Α.** Κυπριακὲς γεωργικὲς παροιμίες. Κυπρ'Σπ 12 (1948) 27 - 56 [παρ. 157].
1287. **[Διαφόρων συλλογῶν]** Παροιμίες. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 54, 110, 166, 222, 350, 406, 518, 574, 630, 686, 726, 766, 806, 862, 874, 894, 918, 958, 987, 1012, 38, 94, 134, 190, 230, 270, 326, 366, 422, 462, 518, 558, 614, 654, 710, 766, 822, 860, 900, 940, ἔτ. 9 (1949) 980, 34, 36, 76, 116, 156, 196, 236, 276, 316, 356, 396, 436, 476, 516, 550, 596, 636, 676, 716, 756, 996, 196.
Δημοσιεύονται 1645 ἐν ὄλῳ παροιμίες ἐκ διαφόρων τόπων τῆς Ἑλλάδος ἀποσταλεῖσαι ὑπὸ διαφόρων προσώπων.

1288. Παροιμίες [2]. Λουλ. έτ. 1 (1948) τευχ. 3, 5, τευχ. 6, 16.
1289. *Ρωμαίου Κ.* Παροιμίες γύρω από τὸ ἀλώνισμα. Έργ'Εστ 1948, ἀρ. 1 (13), 2-3.
1290. *Τσάφου Σακ. Άνδρ.* Λαογραφικά. Λουλ. έτ. 1 (1948) τευχ. 2, 13 [παρ. 7].
1291. [*Άνωνύμου*] Παροιμίες τοῦ τόπου μας [11]. Κρητ'Εστ 1 (1949) τευχ. 7, 20.
1292. *Μαυρακάκη Ι.* Παροιμίες σχετικές με τὰ ποιμενικά Κρήτης [9]. Κρητ'Εστ 1 (1949) τευχ. 1, 16.
1293. *Μελανοφρύδη Παντελῆ* Παροιμίες καὶ παροιμιώδεις φράσεις τοῦ χωρίου Ἄδισα [183]. ἌρχΠόντ 14 (1949) 108-123.
1294. *Μοτάκη Σ.* Ὀπίσω σκοῦλος βράζει. Κρητ'Εστ 1 (1949) τευχ. 7, 29.
1295. *Παπαρηγοράκη Ἰδομεν.* «Ὀπίσω σκοῦλος βράζει». Κρητ'Εστ 1 (1949) τευχ. 3, 27, τευχ. 7, 10.
1296. *Πιμπλῆ Ν.* Κρητική λαϊκή σοφία. Κρητ'Εστ 1 (1949) τευχ. 2, 6.
1297. ——— Χόρτα ἀγᾶ. Κρητ'Εστ 1 (1949) τευχ. 6, 29.
1298. [*Άνωνύμου*] Παροιμίες κτλ. ἘπτανΣάλπ (1950) 277-283.
Παροιμ. 171 οὐχὶ πᾶσαι γνήσιαι.
1299. Παροιμίες τῆς Αἰγίνης [4]. ΚῆρΑἰγ. έτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 35, 179.
1300. [*Άνωνύμου*] Παροιμίες γιὰ τὴ γυναῖκα [10]. Ἡ Γυναῖκα ἀρ. 4 (1950) 42.
1301. [*Άνωνύμου*] Παροιμίες [54]. Ποντ'Εστ. έτ. 1 (1950) τευχ. 9, 524, τευχ. 10, 595.
1302. Κυπριακὲς παροιμίες. Κυπριόπουλο έτ. Ε' (1950) ἀρ. 8, 172, έτ. ΣΤ' (1950) ἀρ. 1-2, 18, ἀρ. 4, 71.
1303. *Εὔστρατιου Γ. Κ.* Παροιμίες. Κυπριόπουλο έτ. ΣΤ' (1950) ἀρ. 3, 32.
1304. *Καζαντζίδου Α.* Παροιμίες [4]. Ποντ'Εστ. έτ. 1 (1950) τευχ. 2, 50.
1305. *Καζαντζίδου Γ.* Οἱ 12 μῆνες (Σουρμένων). Ποντ'Εστ. έτ. 1 (1950) τευχ. 3, 178.
1036. *Κτενίδου Φ.* Παροιμίες [35]. Ποντ'Εστ. έτ. 1 (1950) 50, 63, 178.
1307. *Μελανοφρύδη Π. Η.* Κάθα εἶνας τὸν Παῦλον ἀτ' κλαίει... Ποντ'Εστ. έτ. 1 (1950) τευχ. 11, 650.
1308. *Νυμφοπούλου Μιλτ. Κ.* Παροιμίες [21]. Ποντ'Εστ. έτ. 1 (1950) τευχ. 7-8, 454.
1309. *Παπαδοπούλου Δημητρίου Κ.* Παροιμίες καὶ παροιμιώδεις φράσεις τῆς περιφερείας τοῦ χωρίου Σταυρὶν [παρ. 375]. ἌρχΠόντ 15 (1950) 32-61.
1310. *Παναρέτου Α.* Κυπριακὴ γεωργικὴ λαογραφία. ΚυπρΣπ. 14 (1950) 105-159. [Παροιμ. 52].
1311. *Σαραντίδου Νατ.* Παροιμίες [5]. Ποντ'Εστ. έτ. 1 (1950) τευχ. 7-8, 454.

1312. *Φίκα* Παροιμίες [103]. Ποντ'Εστ έτ. 1 (1950) 244, 263, 649, 710, 757, 802, 2 (1951) 816, 3 (1952), 1726, 4 (1953), 2180.
1313. [*Ανωνύμου*] Παροιμίες [10]. Κυπριόπουλο έτ. ΣΤ' (1951), 61, 1952, 80, 89.
1314. [*Ανωνύμου*] Παροιμίες [4]. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 13, 752.
1315. *Διμπεροπούλου Γ. Σ.* Μνημεία λόγου Σινώπης. Ποντ'Εστ έτ. 2 (1951) τεύχ. 15, 852 - 854, τεύχ. 16, 911 - 913 [παροιμ. 100].
1316. *Δουκοπούλου Δ. - Δουκάτου Δ.* Παροιμίες των Φαράσων. Άθήνα 1951. (Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών. Μουσικό Λαογραφικό Άρχείο. Διεύθυνση Μέλπως Μερλιέ. Καππαδοκία 5 = Collection de l'Institut Français d'Athènes, 21) 8ον, σ. 219.
Κρίσ.: ΚυπρΓράμμ 17 (1952) 109 - 110 (*Ν. Χ. Κονομής*). Παιδεία 1 (1952) 191 - 192 (*Θ. Ξύδης*).
1317. *Loucoroulos D. - Loucatos D.* Proverbes de Farassa, traduits du grec et présentés par Octave Merlier, Athènes 1951. (Centre d'Études d'Asie Mineure. Archives musicales de Folklore, dirigés par Mme Melpo Merlier, Cappadoce 5 A. = Collection de l'Institut Français d'Athènes, 21 b) 8ον, σ. 75.
1318. *Μιχαηλίδου Σάντη Γ.* Κυπριακές παροιμίες [7]. Κυπριόπουλο έτ. ΣΤ' (1951) αρ. 8 - 9, 167.
1319. *Καββάδα Στ.* Χιακά ανάμεικτα: Γνώμαι και παροιμίες Χιακαί [59]. ΠερΣ'Αργ Δ' (1951) 97 - 106.
1320. *Στεφάνου Άντ.* 'Η Άγία Γραφή εις τὸ στόμα τοῦ Χιακοῦ λαοῦ. ΠερΣ'Αργ Δ' (1951) 131 - 186.
289 παροιμίες και παροιμιώδεις φράσεις εκ τῆς Άγίας Γραφῆς.
1321. *Σωτηρίου Γ. Μ.* Παροιμίες τῆς Καλύμνου [15]. Καλυμνιακὸς Παλμὸς, έτ. Α', τεύχος 1, Κάλυμνος (1951) 24.
1322. *Ψ. Κ. Δ.* Παροιμιώδεις φράσεις [5]. 'Ηλειακά, έτ. Α', τεύχ. 2 (1951) 29.
1323. [*Ανωνύμου*] Παροιμίες. 'ΕπτανΣάλπ (1952) 7 - 118.
Παροιμ. 296 ἐξ ὧν πλείσται πλασταί.
1324. [*Ανωνύμου*] Παροιμίες - Γνωμικά [10]. Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952) τεύχ. 25, 1280.
1325. [*Ανωνύμου*] Κρητικὲς παροιμίες γιὰ τὴ γυναῖκα [17]. Κρητ'Εστ 3 (1952) τεύχ. 25, 13.
1326. [*Ανωνύμου*] Οἱ μῆνες κ' οἱ παροιμίες τους. Κυπριόπουλο 1952, 124.
1327. *Βαβουλέ Παντ.* Κρητικὲς παροιμίες σχετικὲς μετὸ γάμο. Κρητ'Εστ 3 (1952) τεύχ. 26, 21 - 22.

1328. *Καζαντζίδη Δ.* Παροιμίες [5]. Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952) τευχ. 6-7 (30-31), 1519.
1329. *Κιουρτσίδου 'Ιω.* Παροιμίες [16]. Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952) τευχ. 8-9 (32-33), 1952.
1330. Κρητικές παροιμίες διασκευασμένες σέ μαντινάδες [7]. Κρητ'Εστ 3 (1952) τευχ. 24, 24.
1331. *Κυφωνίδου 'Ι.* Παροιμίες [2]. Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952) τευχ. 3 (27), 1373.
1332. *Δουκάτου Δημ. Σ.* Κεφαλονίτικα γνωμικά. Πρακτικές και φιλοσοφικές παροιμίες χωρισμένες σέ κεφάλαια κατά τὸ θέμα τους. Ἀθήναι (1952), σχ. 16ον, σ. ιθ' + 224 + 1 χάρτης + 6 εἰκόνες.
Κρίσ.: ΚυπρΓράμμ 18 (1953) 143 - 145 (*Κ. Π. Χατζηγιώάννου*). L' Hell Cont 1953, 95 - 96 (*G. Anpinos*). ἙλληνΧρον έτ. Α' (1953) ἀρ. φ. 45, 19 (*Τάσος Διγνάδης*). Ἑλλ Δημ έτ. ΣΤ' τόμ. 11 (1953) 634 - 635 (*Φ. Κ. Μπουμπουλίδης*). Folk — Lore, London, vol. LXV (1954) 117 - 118 (*R. M. Dawkins*).
1333. ——— Λαογραφικά τῆς Κεφαλονιάς. Α' Μία χειρόγραφη συλλογή παροιμιῶν τοῦ σχολάρχου Γ. Λιβιεράτου. Ἡχώ 69-71 (1952) 9-10, 72-74 (1952) 13-15.
1334. *Μετιῆ Χαριλάου* Κυπριακαὶ παροιμίες [7]. Μαθ'Εστ Β' (1952) ἀρ. 5, 99.
1335. [*Μπόγκα Εὐαγ.*] Ἡπειρωτικαὶ παροιμίες [46]. Ἡπειρ'Εστ έτ. 1 (1952) 579, 688, 784, έτ. 2 (1953) 171, 682.
1336. *Σαραντίδου Ντάλιας* Παροιμίες [8]. Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952) τευχ. 3 (27), 1376.
1337. *Συλλέκτου* Παροιμίες. Ἡλειακά, έτ. Β', τευχ. 4-5 (1952) 70-71.
1338. *Τσοριάνα Αὐγῆς* Παροιμίες [8]. Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952) τευχ. 2 (26), 1321.
1339. [*Ἄνωνύμου*] Ἡπειρωτικαὶ παροιμίες [91]. Ἡπειρ'Εστ έτ. 1 (1952) 271, 743, 780, 786, 799, 803, 831, έτ. 2 (1953) 59, 91, 203, 381, 667.
1340. [*Ἄνωνύμου*] Παροιμίες γιὰ τοὺς δικηγόρους [3]. Πελοπ'Εστ έτ. 1 (1953) τευχ. 2, 26.
1341. [*Ἄνωνύμου*] Παροιμίες [10]. Πελοπ'Εστ έτ. 1 (1953) 3, 23.
1342. *Καζαντζίδη Λεων.* Παροιμίες—γνωμικά Σουρμένων [15]. Ποντ'Εστ έτ. 4 (1953) τευχ. 4 (40), 1990.
1343. *Δουκάτου Δ. Σ.* Κεφαλονίτικες παροιμίες [9]. ἙλληνΧρον έτ. 1 (1953) ἀρ. φ. 45, 16.
1344. *Μελανοφρύδη Η. Π.* Λαογραφικά [παροιμ. 4]. Ποντ'Εστ έτ. 4 (1953) τευχ. 4 (40), 2006, τευχ. 10 (46), 2267 - 2268.
1345. *Παπαγρηγοράκι 'Ιδομ.* Οἱ Κρητικὲς παροιμίες [41]. Κρητ'Εστ 5 (1953-1954) τευχ. 40, 25.
1346. *Ζαφειρίου Νικολάου Ι.* Φρασεολογικά. ἈρχΣάμ 3 (1948/1954) 90 - 132.

1347. — Συμβολή εις τὰς ἐν Σάμῳ ἀπαντώσας παροιμίας. Ἄρχ.Σάμ 3 (1948/1954) 133 - 141 [Συλλογὴ 250 παροιμιῶν].
1348. *Τριανταφυλλίδη Μανόλη Α.* Παροιμιακὲς φράσεις ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τὴ λογοτεχνία μὲ τὴ συνεργασία *Φωτεινῆς Θ. Τζωρτζάκη* γιὰ τὶς ἀνώτερες τάξεις τῆς Μέσης Παιδείας. Βιβλίον τοῦ δασκάλου. Νεοελληνικὴ Βιβλιοθήκη. Σειρὰ Α', ἀρ. 12. Ἀθήνα 1947. Σχ. 8ον, σ. 104.
Κρίσις: Κυπρ.Γράμμ 13 (1948) 136 (*Κώστας Προσῆς*). Παιδεία 2 (1948) 309 - 311 (*Σ. Μ. Γεδεών*).
1349. — Παροιμιακὲς φράσεις ἀπὸ τὴν ἱστορία καὶ τὴ λογοτεχνία (Μὲ συνεργασία *Φωτεινῆς Θ. Τζωρτζάκη*). Γιὰ τὶς ἀνώτερες τάξεις τῆς Μέσης Παιδείας. Βιβλίον τοῦ μαθητῆ. Ἀθήνα 1947, 8ον, σ. 88.
1350. *Καμπούρογλου Δ. Γρ.* Ἀπὸ τὴν Πόλιν ἔρχομαι. ΜικροΧρον 4 (1948) 9 - 13.
1351. *Κουκουλὲ Φαίδ.* Συμβολή εις τὴν βυζαντινὴν παροιμιογραφίαν. Ἀθηνᾶ 52 (1948) 87 - 112.
1352. — Γλῶσσα καὶ βίος. Ἑλλ.Δημ. ἔτ. Α' τόμ. 1 (1948) 524 - 526.
1353. — Βίος καὶ γλῶσσα, Αὐτόθι ἔτ. Α' τόμ. 2 (1948) 84 - 87, 142 - 144, ἔτ. Β' τόμ. 3 (1949) 160 - 162, 281 - 282, 470 - 471, τόμ. 4 (1949) 32 - 34, ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 765 - 767, τόμ. 6 (1950) 591 - 594, 765 - 767, 844 - 846.
1354. *Παπαγρηγοράκι Ἰδομ.* Παροιμιῶν τὸ ἀνάγνωσμα. Κοιτ'Ἐστ 1 (1949) τεῦχ. 7, 24 - 25.
1355. *Παπαδοπούλου Α. Α.* Φρασεολογικά. ΛΔ 4 (1942 - 1948) 93 - 128.
1356. — Φρασεολογικά. ΛΔ 5 (1950) 3 - 52.
1357. *Χαριτωνίδου Χαρ.* Παροιμιαὶ ἐλλιπῶς ἐκφερόμεναι. Πλάτων 1 (1949) 180 - 185.
1358. *Κ[τενίδη] Φ.* «Συγγενοὶ καὶ ἀνεγνώριμοι...» Ποντ'Ἐστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 2, 34 - 35.
1359. *Λουκάτου Δημ. Σ.* «Τὸν ἄρτον ἡμῶν τὸν ἐπισύσιον...» [«Ψωμὶ ψωμάκι!»]. Ν'Ἐστ 47 (1950) 217 - 220, 299 - 302.
1360. *Παπαδοπούλου Α. Α.* Ἐκκλησιαστικαὶ λέξεις ἀθησαύριστοι. Ἀθηνᾶ 54 (1950) 202 - 225.
1361. *Τσίριμπα Δημ. Α.* Παροιμιαὶ καὶ παροιμιώδεις φράσεις παρὰ τῷ ἐπιστολογράφῳ Ἀρισταινέτῳ. Πλάτων 2, τεῦχ. Β' (1950) 25 - 84.
Κρίσις: ΒΖ 45 (1952) 116 (*F. D(ölger)*).
1362. *Κουκουλὲ Φαίδ.* Ἡ νεοελληνικὴ γλῶσσα καὶ τὰ βυζαντινὰ καὶ μεταβυζαντινὰ ἔθιμα. (Extrait des Mélanges offerts à Octave et M. Merlier). Ἀθήναι 1951, 8ον σ. 6.

2. Μελέται.

1363. **Δουκάτου Δ. Σ.** Ζητήματα κατατάξεως παροιμιῶν. ΕΛΑ 6 (1951) 245 - 296.
Κρίσι.: 'Ελλημ. ἔτ. ΣΤ' τόμ. 11 (1953) 634 (*Φ. Κ. Μπομπουλίδης*).
1364. **Loucatos Dém.** Locutions proverbiales du peuple grec venant des Epîtres de Saint Paul. L'Hell Cont 1951, 247 - 257.
1365. **Μελανοφρύδη Π. Η.** Λαϊκή φιλοσοφία. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 17-18, 947 - 948.
1366. ——— Γλωσσολογικά. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 24, 1239 - 1240.
'Ερμην. παροιμ. φράσεων.
1367. **Ρωμαίου Κ.** Παρατηρήσεις εἰς βυζαντινὰς παροιμίας. ΕΛΑ 6 (1951) 68 - 77.
1368. **Βαβουλέ Παντ. Π.** Κρητικὲς παροιμίες. Κρητ'Εστ 3 (1952), τεῦχ. 24, 14 - 15.
1369. **Κουκουλέ Φαίδ.** Ἡ νέα ἑλληνικὴ γλῶσσα καὶ τὰ βυζαντινὰ ἔθιμα. ΠΑΑ τόμ. 27 (1952) 37 - 48.
1370. ——— Μὴ πίνε εἰς μέθην. 'Ελλημ. ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 43 - 49.
1371. **Μελανοφρύδη Π. Η.** Γαμπρὸς υἱὸς κὶ γίνεται... Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 2 (26), 1327 - 1328.
1372. **Π. Ι. (Καρπᾶ).** Οἱ εὐτράπελες (σόκιν) παροιμίες μας. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεῦχ. 29, 9.
1373. **Κονομῆ Ν. Χ.** Παροιμιαὶ καὶ παροιμιώδεις φράσεις εἰς τρία μνημεῖα τῆς Κυπριακῆς διαλέκτου. 'ΕπΒυζΣπ 23 (1953) 472 - 483.
1374. **Δέτσα Ἀλεξ. Ν.** Γεωργοῦ χεῖρ οὐ τέμνεται. Προσφ Κυριακ (1953) 427 - 441.
1375. **Δουκάτου Δημ. Σ.** Οἱ παραλλαγές μιᾶς βιβλικῆς παροιμίας. Λαογρ 15 (1953) 50 - 60.
1376. ——— Βελλερισμοὶ ἢ παροιμίες καὶ φράσεις ἐπιμαρτυρούμενες. ΠροσφΚυριακ (1953) 442 - 455.
1377. **Μελανοφρύδη Π. Η.** 'Ας' σὴν Ζύγαναν — καὶ ζῆσον. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 4 (40) 1991 - 1992.
1378. **Πομόνη Μίμη** Ἄμε καλιά σου. Ν'Εστ 54 (1953) 1449.
1379. **Σπυριδάκη Γ. Κ.** Βυζαντινὰ δημῶδεις παροιμιαὶ καὶ παροιμιώδεις φράσεις ἐκ τῶν ἀγιολογικῶν κειμένων. ΠροσφΚυριακ (1953) 630 - 635.

η' Παραδόσεις.

1. Συλλογαί.

1380. **Ἀβραμάντη Ι.** Παραδόσεις Τσίτες [2]. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 520 - 521.
1381. **Γιαλόφτη Τ.** Στ' Καλλικαίτσαρ' τὸ ποδάρι. Σκῦρος (1947) τεῦχ. 5, 132 - 133.

1382. *Πρωτονοταρίου Ν. Μ.* Χαλάσματα Καλλονής. Ναξ'Αρχ 1 (1947) 161 - 162.
1383. *Ἀθανασιάδου Εὐστ.* Παραδόσεις Σάντας [2]. ἌρχΠόντ 13 (1948) 221 - 227.
1384. Ὁ κορυμμένος θησαυρὸς τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 931.
1385. *Γρίσπου Πάνου* Ἡ Σαλαμπριά. Μετ Β' (1948) 76 - 78.
1386. *Ἰωαννίδου - Μπαρμπαρίγου Μαρίας* Κατσικάκια καὶ ἀρνάκια. Μητέρα καὶ Παιδὶ 17 (1948) 24.
1387. *Καραλέκα Ἡρ.* Ὁ κόραξ, τὸ τόσον ἀδικημένον ἀπὸ τὸν ἄνθρωπον περωτόν. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 484. Κίσσα ἢ βαλανοφάγος. Αὐτόθι 734. Χελιδόνι, τὸ χρήσιμο πουλί. Αὐτόθι 410. Τὰ πρόβατα καὶ τὰ γίδια... Αὐτόθι ἔτ. 10 (1950) 591.
1388. *Καρανικόλα Σωτηρ.* Συμαϊκὰ λαογραφήματα. Οἱ Κήδες. Δωδ'Επιθ 2 (1948) 21 - 22. Ἡ τριμματιά. Αὐτόθι 163.
1389. *Ρωμαίου Κ.* Χριστουγεννιάτικες ἱστορίες (Ἀπὸ τὶς παραδόσεις τοῦ Δωδεκαήμερου). Ἔργ'Εστ 1948, ἀρ. 6 (18), 122 - 123.
1390. *Σοφοῦ Ἀντων.* Παραδόσεις περὶ ζώων καὶ φυτῶν εἰς τὴν Κάσον. Δωδ'Επιθ 2 (1948) 17.
1391. *Σωτηρίου Γεωργ.* Ἀναμνήσεις περὶ τοῦ τάφου καὶ τοῦ ναοῦ Ἰωάννου τοῦ Θεολόγου τῆς Ἐφέσου. ΜικροΧρον 4 (1948) 317 - 324.
1392. *Τσιτσᾶ Σ.* Τὸ χρυσόξυλο καὶ ὁ ἀμπελουργός. Ὁ Πάν 18 (1948) 32 - 33.
1393. *Χαβιαρᾶ Νικήτα Δ.* Λαογραφικὰ ἐκ Σύμης. Δωδ'Επιθ 2 (1948) 10 - 11
1394. ——— Τοῦ δράκου. Ἐφημ. «Συμαϊκὸν Βῆμα», ἀριθ. 118 - 119, τῆς 5 Ἰουνίου 1948, σ. 1.
Κρίσ.: Δωδ'Επιθ 2 (1948) 180 (*Γ. Κ. Σπυριδάκης*).
1395. *Χατζηγάκη Ἀλεξ. Κ.* Ἡ Ἀσπροπόταμο Πίνδου (Παραδόσεις τ' Ἀσπροπόταμου). Τρίκαλα 1948, 8^{ον} σ. 168.
Κρίσ.: Ἑλλημ ἔτ. Α' τόμ. 2 (1948) 314 (*Ἀστέρης Κοββατζῆς*). Μετ Β' (1948) 68, Λαογρ 15 (1954) 507 - 510 (*Δ. Α. Πετρόπουλος*).
1396. ——— Ὁ πάτερ Κοσμᾶς. Μετ Β' (1948) 54 - 55.
Παραδόσεις περὶ Κοσμᾶ τοῦ Αἰτωλοῦ καὶ προφητεῖαι αὐτοῦ.
1397. ——— Παραδόσεις Ἀσπροπόταμου Πίνδου. Κρητ'Εστ 1 (1949) τεῦχ. 9, 4 - 5.
1398. ——— Ἱστορικὰ καὶ λαογραφικὰ Ἀσπροποτάμου Πίνδου. Ὁ Μπακόλας στὸ Περτούλι. Κρητ'Εστ 2 (1950) τεῦχ. 14, 8.
1399. ——— Ὁ πάτερ Κοσμᾶς. ΦιλΠρωτ 1951, 210 - 212.
1400. *Λυκούρη Χ. Β.* Τὸ πέταγμα τῶν γερόντων. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 24, 198 - 199, ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 25, 9 - 10.
1401. *Αἰνεῖα Τ.* Τὰ «τσιλικροτά»!... Μητέρα καὶ Παιδὶ 26 (1949) 24.

1402. *Γρίσπου Πάνου* 'Ο Κεπτινέλος και ἡ φούρκα. Μετ Γ' (1949) 53-54.
1403. *Ζευγελάκη Ν.* Τὸ θαῦμα τοῦ Ἁγίου Μηνᾶ ἐν Ἡρακλείῳ κατὰ τὸ Πάσχα τοῦ 1826. Ἡράκλειο Κρήτης, 8^{ον} μικ. 1949, σ. 18.
1404. *Ἰωαννίδου - Μπαρμπαρίγου Μαρίας* 'Ο σκαντζόχερας — ἡ χελώνα — ἡ ἀράχνη — ἡ μέλισσα. Μητέρα καὶ Παιδὶ 19 (1949) 31.
1405. *Καραλέκα Ἡρ.* Ἡ νυφίτσα. Ἡλιος ἔτ. 9 (1949) 408. Κοῦκος, τὸ πουλὶ πὸν ἀπασχολεῖ τοὺς φυσιολόγους. Ἡλιος ἔτ. 9 (1950) 830. [Παραδόσεις καὶ παροιμῖαι περὶ κούκου]. Κόκκορας καὶ κόττα. Ἡλιος ἔτ. 10 (1950) 318. Πῶς ἡ ἑλληνικὴ λαογραφία παρουσιάζει τὴν ἀλεπού. Ἡλιος ἔτ. 10 (1950) 808-809.
1406. *Δογοθέτη Δημ.* Οἱ Νεραΐδες. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 34, 163.
1407. *Δουκοπούλου Δ.* Οἱ Καλλικάντζαροι. Κυπριόπουλο ἔτ. Ε' (1949) ἀρ. 4, 88-89. Ἀναδημοσίευσις.
1408. *Μηλιοπούλου Παρασκ. Ι.* Οὐ Χριστὸς κι' οὐ τζουπάνους. Ἑλλημ ἔτ. Β' τόμ. 3 (1949) 977-979.
1409. *Μανουσογιωργάκη Γ. Ν.* Γιατὶ ὁ μυαλὸς γυρίζει δεξιά. Κρητ'Εστ. 1 (1949) τεῦχ. 2, 25.
1410. *Μαραγκουδάκη Γεωργ.* Τὸ ζεστὸ ψωμί. Κρητ'Εστ 1 (1949) τεῦχ. 3, 19.
1411. *Παυλίδη Ἀ.* Ὁ ἄης Γιώργης κι' ὁ δράκοντας. Κυπριόπουλο ἔτ. Ε' (1949) ἀρ. 3, 69-70.
1412. *Τ.Φ.Θ.* Ὁ ἀσφοδελός. Συνετ 1949, 122-123.
1413. *Ἀθανασιάδου Εὐστ.* Ἡ Κᾶλᾶσινα. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 3, 146-147.
1414. [*Ανωνύμου*] Ὁ θρῦλος τῆς γοργόνας. Ναυτ'Ελλ (1950) τεῦχ. 207, 15.
1415. *Βαγιακάκου Δικαίου* Θρῦλοι καὶ παραδόσεις τοῦ Μοριᾶ. Ἐπάνω στὸ κάστρο τῆς Μάνης. Ὁ Πᾶν 21 (1950) 161-163.
1416. *Δημητριάδη Θεολ. Κ.* Σαμιώτικα παραμῦθια. Τὸ μυαλὸ τ' ἀθρώπου. Ἑλλ Δημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 198. [Παράδ.].
1417. *Ἰασονίδου Λεωνίδα* Θρῦλοι πὸν δὲν πεθαίνουν ποτέ. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 5, 259-261.
1418. *Κληρίδη Νεάρχου* Τοπικὲς Κυπριακὲς παραδόσεις. ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 48-49, 105-106.
1419. *Λάππα Τάκη* Τῆς Γούρνας τὸ νερό. ΦιλΠρωτ 1950, 279-280. Λογοτεχνικὴ διασκευή.
1420. *Σταυριανάκου Π.* Ὁ ἐπίσκοπος τοῦ Δαμαλᾶ. Ναυτ'Ελλ (1950) τεῦχ. 214, 11.
1421. *Ἀβραμάντη Ἰ.* Τὸ μυστικὸ τοῦ Γιακούπ - ἀγᾶ. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 13, 747.
1422. *Ἀναστασιάδη Ἀ.* Ὁ θεὸν οὐσάν δί', μὲ τὸ τζουχαβέλ' πα δί'... Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 14, 805-806.

1423. *Βασιλειάδου Νικ.* 'Σ σὴ Παναγίας τὸ ποτάμ'... Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τευχ. 19 - 20, 1058 - 1059.
1424. *Καββάδα Στ.* Παραδόσεις ἐκ Μεστώων. Περσ'Αρχ Δ' (1951) 121 - 122.
1425. *Διγνοῦ Ἀντων.* Γύρω ἀπὸ μίαν παράδοσιν. 'Ο Χατζηγιάνης Καραντάνης. Τὸ Μέλλον τῆς 'Υδρας, ἔτ. 11 (1951) ἀριθ. 5, 93-94.
1426. *Μηλιοπούλου Παρασκευᾶ Ι.* Οἱ ἀρρώστις. 'Ελληνιστ' ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951) 548.
1427. *Παπαδοπούλου Δημητρίου Κ.* Παραδόσεις καὶ ἀνέκδοτα τοῦ χωρίου Σταυροῖν. 'ΑρχΠόντ 16 (1951) 198-204 [Παραδ. 10, ἀνέκδ. 7].
1428. *Πανάγου Δημ. Ἀντ.* 'Η περὶ Καραντάνη παράδοσις. Τὸ Μέλλον τῆς 'Υδρας, ἔτ. 11 (1951) ἀριθ. 6, 125 - 126.
1429. *Ρωμαίου Κ. Α.* Τὸ νυχτέρι. ΧρονΚυν Α' (1951) 10-12.
'Αναδημοσίευσις. Παραδόσεις περὶ καλλικαντζάρων.
1430. *Ταμασίου Ἀκη* Λαϊκὲς παραδόσεις [2]. Μαθ'Εστ Α' (1951) ἀρ. 3, 129.
1431. *Κκόλη Λεοντίου* Τὸ «πικρὸ νερό». Μαθ'Εστ Β' (1952) ἀρ. 6, 136-137.
1432. *Κληρίδη Νεάρχου* Μοναστήρια στὴν Κύπρο. Θρυλοὶ καὶ παραδόσεις. Τύποις «Ζάβαλλη». Λευκωσία (1952). Σχ. 8ον σ. 81.
1433. *Κουκουράκη Μ. Ν.* Θρυλοὶ καὶ μῦθοι γιὰ τὸν Διγενῆ Ἀκρίτα. Κρητ'Εστ 4 (1952) τευχ. 31-32, 24-25.
1434. *Κυθραιώτη Ἰακ.* 'Η φοντάνα Ἀμορόζα τῆς Κύπρου. 'Ο Πάν 22 (1952) 17-18.
1435. *Μεττιῆ Χαριλάου* 'Ενα ὄνομα καὶ μιὰ παράδοσις. Μαθ'Εστ Β' (1952) ἀρ. 5, 79 - 80.
1436. *Νομικοῦ Ἀνδρ. Ν.* 'Ο τίμιος σταυρός. 'Ηλιος ἔτ. 12 (1952) 329.
1437. *Σκυβάλου Χριστοφόρου* 'Ο Ντελῆ παλᾶς. 'Ηπειρωτικὴ παράδοσις. 'Ηπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 698 [παράδ. μετ' ἄσμ.].
1438. *Σταυρουλάκι Χρ. (Ἀγελάτη)* 'Ο τίμιος σταυρός. Κρητ'Εστ 4 (1952) τευχ. 30, 26.
1439. *Χατζιχριστοδοῦλου Ἀνδρέα* Οἱ ἅγιοι ἠλιόφωτοι. Μαθ'Εστ Γ' (1952) ἀρ. 7, 45.
1440. *Ἀθανασιάδη Στάθη* 'Ο Γουρζουλάς. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τευχ. 7 (43) 2129 - 2130.
1441. *Ἀναδρομάρη* 'Ο Νοέμβριος εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἱστορίαν. 'Ηλιος ἔτ. 12 (1953) 137.
1442. *Δημητρίου Ἀνδρ.* 'Ο μῦθος γιὰ τὸ φαιὸ χροῶμα τῶν δοντιῶν τῶν κατοίκων τῆς περιοχῆς Ἀθηαίνου. Μαθ'Εστ Γ' (1953) ἀρ. 8, 106.
1443. *Διαμαντούδη Βασ.* Κεφαλάρια καὶ φεΐδια. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 4, 28 [παραδ. 2].

1444. *Εὐβοϊκοῦ Νάσου* Τὸ πετροκάραβο τῆς Εὐβοίας. *Ναυτ'Ελλ* (1953) τεῦχ. 235, 25.
1445. *Ἰωάννου Νικολάου Γ.* Πέγεια (Λαϊκὲς παραδόσεις). *Μαθ'Εστ Δ'* (1953) ἀρ. 10, 39.
1446. *Καλονάρου Π. Π.* Ὁ Φεβρουάριος εἰς τὴν ἱστορίαν καὶ τὰς παραδόσεις. *Ἡλιος* ἔτ. 12 (1953) 817.
1447. ——— Ὁ Ἀπρίλιος εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἱστορίαν. *Αὐτόθι* 63.
1448. ——— Ὁ Μάϊος εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἱστορίαν. *Αὐτόθι* 211.
1449. ——— Ὁ Ἰούνιος εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἱστορίαν. *Αὐτόθι* 385.
1450. ——— Ὁ Ἰούλιος εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἱστορίαν. *Ἡλιος* ἔτ. 12 (1953) 533.
1451. ——— Ὁ Αὐγουστος εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἱστορίαν. *Αὐτόθι* 670.
1452. ——— Ὁ Σεπτέμβριος εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἱστορίαν. *Αὐτόθι* 857.
1453. ——— Ὁ Ὀκτώβριος εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἱστορίαν. *Αὐτόθι* 960.
1454. ——— Ἡ Ὑψωσις τοῦ Τιμίου σταυροῦ. *Ἡλιος* ἔτ. 12 (1953) 886.
1455. *Καποδιστρίου Κ. Χ.* Παραδόσεις περὶ τοῦ Ἁγίου Μάμαντος ἐκ τοῦ χωρίου Λυθροδόνα τῆς Κύπρου. *Λαογρ* 15 (1953) 151-152.
1456. *Κινέζου Χρίστου Χ.* Γιατί οἱ Αὐλωνῖτες τρώγουν πολὺ τὸ κρέας καὶ πρὸ παντὸς τὸ ὄφτι σὶ φουρνί. *Μαθ'Εστ Δ'* (1953) ἀρ. 10, 41.
1457. *Κυριακοπούλου Κ. Α.* Τὸ κυπαρίσι τοῦ Μυστρά. *Πελοπ'Εστ* ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 5, 12.
1458. *Κωστάρα Ἄνν.* Θρῦλος ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦ 21. *Πελοπ'Εστ* ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 4, 28-29.
1459. *Λέτσα Ἀλεξ.* Αἱ κυριώτεραι ὁδοὶ τῆς Θεσσαλονίκης καὶ μία παράδοσις. *Γέρας Κεραμ* (1953) 567-574.
1460. *Λυκαίου Γ.* Παραδόσεις. Τὸ στοιχειὸ τοῦ Γκούρα. *Πελοπ'Εστ* ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 4, 19.
1461. *Μεσισκλῆ Παύλου* Ὁ Δεκέμβριος εἰς τὰς παραδόσεις καὶ τὴν ἱστορίαν. *Ἡλιος* ἔτ. 12 (1953) 311.
1462. *Μινώτου Διον.* Ἄγγ. Ζακυνθινὰ μυθικὰ διηγήσεις περὶ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. *Μακεδ* 2 (1953) 687-696 [μετὰ παρατηρήσεων Στ. Π. Κυριακίδου]. *Κρῖς.*: ἙλλΔημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 694 (*Φ. Κ. Μ(πουμπουλίδης)*).
1463. *Νικολαΐδου Ἀνανίου* Θρῦλοι καὶ μοναστήρια. *Ποντ'Εστ* ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 2-3 (38-39) 1909-1910.
1464. *Νικολάου Χαράλ.* Ὁ ἅγιος Γεώργιος ποὺ ἰδρώνει. *Μαθ'Εστ Δ'* (1953) ἀρ. 10, 41.
1465. *Οἰκονομίδου Δ. Β.* Παράδοσις περὶ τοῦ ἁγίου Μάμαντος ἐξ Ἀπεράθου τῆς Νάξου. *Λαογρ* 15 (1953) 151.

1466. *Παπαῖ Γιώργη Κ.* Οἱ καλλικάντζαροι. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 7, 25.
1467. *Παπαδημητρίου Ἰω.* Οἱ νύμφες τῆς Πεντέλης. Ἐκλ Θ' (1953) τεῦχ. 94, 17-22.
1468. *Παπαδοπούλου Δ. Κ.* Οἱ καλλικάντζαροι ὅς τὸν Πόντο. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 13, 745-6.
1469. *Παπαδοπούλου Δημ.* Ὁ δράκος καὶ ἡ νύφη. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 3, 25-26.
1470. *Παπαδοπούλου Στρ. Α.* Τὰ περίεργα τοῦ τόπου μας. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 2, 26.
1471. *Πεδίου Ἀνδρέα Α.* Παραδόσεις γιὰ τὰ ζῶα. Μαθ'Εστ Γ' (1953) ἀρ. 9, 173-174. [3 παραδόσ.].
1472. *Ραυτοπούλου Δήμου.* Τὰ φλουριά τῆς Θυμιούλας. Πελοπ'Εστ. ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 2, 25.
1473. *Συλλέκτου* Ἡλειακὲς παραδόσεις γύρω ἀπὸ τὴν ἄλωση. Ἡλειακά, ἔτ. Β', τεῦχ. 6 (1953) 91-93.
1474. *Σφυρόερα Ν. Β.* Πῶς ἐκτίσθη ἡ «Κοίμησις τῆς Θεοτόκου» (στὸ χωριὸ Φιλώτι Νάξου). Ἑλληνημ ἔτ. Β' τόμ. 4 (1949) 347-351.
1475. *Χαραλάμπους Κωνσταντ.* Γιατί οἱ κάτοικοι τοῦ Λευκονοικοῦ ὀνομάζονται γαδουροφάες. Μαθ'Εστ Δ' (1953) ἀρ. 10, 41-42.
1476. *Χριστοδούλου Βάσου* Ὁ ἅγιος Θεράπων. Μαθ'Εστ Γ' (1953) ἀρ. 8, 105-106.
1477. *Ρωμαίου Κ. Α.* Κάστρο τῆς Ὠριᾶς. Ἄστρος Δραγαλεβός. ΧρονΜορ Β' (1953) 33-37.
1478. *Χριστοδούλου Βασιλ.* Τὸ κάστρο τῆς Ρήγαινας. Μαθ'Εστ Δ' (1953) ἀρ. 10, 39.

2. Μελέται.

1479. *Ρωμαίου Κ. Α.* Οἱ Καλλικάντζαροι. Byz.—Neugriech. Jahrb. τόμ. 19 (1947) 49-78.
Κρίσις: Ν'Εστ 43 (1948) 599-600 (*Δ. Α. Πετρόπουλος*).
1480. *Dawkins R. M.* Κρητικὴ Ἀποκάλυψις τῆς Παναγίας. ΚρητΧρον 2 (1948) 487-500.
1481. *Κύρου Α.* Τὰ ἡρωϊκὰ κατορθώματα τῶν ἀπελατῶν. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 735-736.
1482. *Λυκούδη Στ. Ἐμμ.* Ὁ Χριστός, ἡ Παναγία, οἱ ἅγιοι καὶ οἱ ἀντίστοιχοι τῶν ἀρχαίων. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 344, 386.
1483. *Κούμαρη Ι. Γ.* Ὁ μῦθος τῶν κεραυνίων. Τὰ «ἀστροπελέκια» τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἡλιος ἔτ. 10 (1950) 151, 185.

1484. **Κωνσταντάρα Βύρ.** Οί Καλικάντζαροι κι' ἡ Ἀθηναϊκὴ παράδοση. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 17-20.
1485. ——— Μοῖρες καὶ Νεραΐδες καὶ οἱ παλαιοὶ Ἀθηναῖοι. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 537-540.
1486. **Δαούρδα Β.** Αἱ ἡλικίαι τῆς ζωῆς τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὸν Σόλωνα καὶ κατὰ τὴν δημώδη νεοελληνικὴν παράδοσιν. ΠΑΑ 21 (1946, δημοσ. τὸ 1950) 257-263. Κρίσ.: ΒΖ 45 (1952) 127 (*F. D(ölger)*).
1487. **Παρασκευαΐδη Μ.** Πῶς οἱ «μετημφισμένοι» ἔγιναν οἱ καλικάντζαροι. Ἡλιος ἔτ. 10 (1950) 627.
1488. **Βλαστοῦ Παύλου Γ.** Ὁ Διγενῆς Ἀκρίτας ἀρχαῖος γίγας καὶ μέγας ἥρωας τῆς Κρήτης. Κρητ'Εστ 2 (1951) τεύχ. 20, 9-13.
1489. **Μέγα Γ. Α.** Ὁ Ἀπόστολος Παῦλος εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ. Ἑλλημ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951) 907-908.
1490. **Κουκουλὲ Φαίδωνος** Βυζαντιναὶ τινες παραδόσεις. ἘπΒυζΣπ 22 (1952) 3-32.
1491. **Βακαλοπούλου Ἀποστόλου Ε.** Ἱστορικὲς παραδόσεις τῶν Ἑλλήνων προσφύγων τοῦ Σογιούτ. ΠροσφΚυριακ (1953) 77-88.
1492. **Goossens Roger** Les femmes de la mer. ΠροσφΚυριακ (1953) 215-231.
1493. **Κακριδῆ Ι. Θ.** Μιὰ νεοελληνικὴ παράδοση γιὰ τὴν Ἀσίνη. Προσφ Κυριακ (1953) 282-293.
1494. **Κριαρᾶ Ε.** Ἀκριτικά. Ὁ τάφος τοῦ Διγενῆ καὶ ὁ βυζαντινὸς μονόκερως. ΠροσφΚυριακ (1953) 383-388.
1495. **Μαρκάκη Πέτρου** Οἱ θρύλοι καὶ οἱ παραδόσεις τοῦ λαοῦ μας καὶ τὸ ἑλληνικὸ χωριό. Κρίκος Γ' (1953) ἀρ. 28-29, 40-42.
1496. **Μέγα Γ. Α.** Ὁ Ἰούδας εἰς τὰς παραδόσεις τοῦ λαοῦ. ΕΛΑ ἔτ. Γ-Δ' (1941-1942) (δημοσ. τὸ 1949) 3-32.
1497. ——— Ὁ περὶ Οἰδίποδος μῦθος. Αὐτόθι 196-209. Κρίσ.: ΒΖ 46 (1953) 420 (*F. D(ölger)*).
1498. **Οἰκονομίδου Δ. Β.** Ὁ Διόνυσος καὶ ἡ ἄμπελος ἐν Νάξῳ κατὰ τὰς ἀρχαίας καὶ νεωτέρας παραδόσεις (Extrait des Mélanges offerts à Octave et Melpo Merlier). Ἀθῆναι 1953, 8^{ον} σ. 19.
1499. **Ρωμαίου Κ. Α.** Ἡ γριά, μυθικὴ μορφή ἀρχαία. ΠροσφΚυριακ (1953) 561-580.
1500. **Ρωμαίου Κ.** Γυναῖκες ποὺ ἔμαρμάρωσαν. Ἀγγλ'Επ ΣΤ' (1953) 2, 125-143.
1501. ——— Ἡ «Κόκκινη μηλιά» τῶν ἐθνικῶν μας θρύλων. Προβλήματα σχετιζόμενα μὲ τὴν καταγωγὴν τῆς. ἘπΒυζΣπ 23 (1953) 676-688.
1502. **Σπυριδάκη Γεωργ. Κ.** Συμβολὴ εἰς τὴν μελέτην τῶν δημοδῶν παραδό-

σεων καὶ δοξασιῶν περὶ τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Γέρας Κεραμ (1953) 385 - 419.

1502α. — Περὶ δυσσιώνου σημείου πρὸ τῆς θανατώσεως τοῦ Καίσαρος Βάρδα. ἘπΒυζΣπ 23 (1953) 445-449.

θ'. Αἰνίγματα—λογοπαίγνια.

1503. *Θρουμμουλοπούλου Εὐκλ.* Σὰν ἀνέκδοτο καὶ σὰν αἶνιγμα (Κοτυώρων). ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 581.

1504. *Ἀγγελοπούλου Τούλ. Σ.* Αἰνίγματα [5]. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 2, 13 - 14.

1505. *Πλακονούρη Ι. Ε.* Καθαρογλωσσήματα [4]. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 3, 15.

1506. Αἰνίγματα—Γλωσσοδέτες. Κυπριόπουλο ἔτ. Ε' (1949-1950) ἀρ. 3, 51, ἀρ. 8, 176, ἀρ. 9 - 10, 210, ἔτ. ΣΤ' (1950 - 1951) ἀρ. 1 - 2, 18, 22, ἀρ. 6, 110, ἀρ. 8 - 9, 166. [Αἶν. 3, Γλωσσοδ. 7].

1507. *Παπαδοπούλου Δημητρίου Κ.* Αἰνίγματα τοῦ χωρίου Σταυρῖν [97]. Ἄρχ Πόντ 14 (1949) 235 - 239.

1508. * *Πασχαλίδου Στεφ.* Αἰνίγματα. Μακεδ'Ἡμερολ 20 (1950) 237, 261.

1509. *Βραδυγλώσσου* Γλωσσοδέτες [3]. Ἡλειακά, ἔτ. Α' τεῦχ. 3 (1951) 44.

1510. *Καββάδα Στ.* Αἰνίγματα [10]. ΠερΣ'Ἀρχ Δ' (1951) 119 - 120.

1511. *Κυφωνίδου Ι.* Αἰνίγματα [7]. Ποντ'Ἐστ. ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 17 - 18, 979.

1512. *Μαντούδη Ἀδαμαντίας* Τί νὰ εἶναι; Συλλογὴ αἰνιγμάτων. Εἰκονογράφηση *Μαρίας Κακούρη.* Ἐκδοση Γραφικῶν Τεχνῶν Ἀσπιώτη—Ἐλκα Α. Ε. [Ἀθῆναι] [1951], 8^{ον} μέγα, σ. ἄνευ ἀρ. 47.

Κρίσις: Παιδεία 4 (1950) 95 - 96 (*Εἰρήνη Παϊδούση*).

1513. *Σαπίδου Δ.* Γλωσσοδέται [3]. Ποντ'Ἐστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 17 - 18, 979.

1514. *Ψ. Κ. Δ.* Αἰνίγματα [14]. Ἡλειακά, ἔτ. Α' (1951) τεῦχ. 2, 27, τεῦχ. 3, 49.

1515. *Καζαντζίδη Δ.* Γλωσσοδέται Σουρμένων [4]. Ποντ'Ἐστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 4 - 5 (28-29) 1444.

1516. *Μελανοφρύδη Π. Η.* Αἰνίγματα [6]. Ποντ'Ἐστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 4 (40) 2006.

1517. *Ζαφειρίου Νικολάου Ι.* Γλωσσοδέτες [5]. ἌρχΣάμ 3 (1948/1954) 89.

1518. — Αἰνίγματα [4]. ἌρχΣάμ 3 (1948/1954) 231.

ι'. Εὐχαὶ—χαιρετισμοὶ—κατάραι—ὄρκοι—βλασφημίαι.

1519. *Κωτσάκη Χαρ. Ι.* Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 3, 13.

Κατάραι 10, εὐχαὶ 4.

1520. *Ρωμαίου Κ.* Εὐχές καὶ χαιρετισμοί. «Ἡ ὥρα ἢ καλή». Ἐργ'Ἐστ 1948, ἀρ. 5 (17), 106.
1521. *Σωτηριανοῦ - Γέροντα Ἀλ. Ἡρ.* Αἱ κατάραι καὶ αἱ εὐχαὶ τῶν παλαιῶν Ἀθηναίων. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 88, 601.
1522. *Ἀλεξιάδου Κων.* Εὐχαὶ καὶ κατάραι Ἰνεπόλεως. ἈρχΠόντ 14 (1949) 200-203. [Εὐχ. 40, κατάρ. 60].
1523. *Βουτυρᾶ Μ. Ι.* Κατάραι [11]. Ποντ'Ἐστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 19 - 20, 1045.
1524. [*Ἀνωνύμου*] Εὐχαὶ [13]. Ποντ'Ἐστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 25, 1283.
1525. [*Ἀνωνύμου*] Κατάραι [13]. Ποντ'Ἐστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 3 (27) 1371.

ια'. Γ λ ῶ σ σ α

1. Συνθηματικαὶ γλῶσσαι.

Ὄνόματα: κύρια, ἐπώνυμα, παρωνύμια κτλ.

1526. [*Παπασταύρου Χρ. Β.*] Τ' ἀλειφιάτικα, τὰ σώπικα καὶ τὰ μουτζούρικα. Συνθηματικὰ γλωσσάρια Ἡπειρωτῶν τεχνιῶν. [Ἀθῆναι, 1945], 8^{ον} σ. δ + 34. Κρίσ.: Λαογρ 13 (1950 - 1951) 165 (Στ. Π. Κυριακίδης).
1527. *Ἀμάντου Κ.* Ὄνόματα βοτάνων. Ἀθηνᾶ 52 (1948) 64.
1528. *Πλακονούρη Ι. Ε.* Βρισιᾶς Φιλιατρινᾶς [παρωνύμια]. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 2, 14.
1529. *Ρωμαίου Κ.* Γυναικεῖα βαφτιστικὰ ὀνόματα. Ὁ Πάν 18 (1948) 48 - 49.
1530. *Σύλλα Διον.* Ἐνας διάλογος. Λουλ ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 2, 14. Ὄνόματα νεογεννήτων βρεφῶν.
1531. *Βαγιακάκου Δικαίου* Ὄνόματα καὶ ἐπώνυμα Παλαιοχωρίου καὶ τῶν πέριξ. ΧρονΠαλΚυν (1949) 46 - 48.
1532. — Συμβολὴ εἰς τὰ περὶ Νίκλων· Νικλιάνων τῆς Μάνης. Ἀθηνᾶ 53 (1949) 147 - 194.
1533. *Γεωργακᾶ Δ. Ι.* Περὶ τῆς καταγωγῆς τῶν Σαρακατσαναίων καὶ τοῦ ὀνόματος αὐτῶν. ἈρχΘρΘησ 12 (1945 - 46) 65 - 128, 14 (1947 - 48) 193 - 270 (καὶ ἀνάτυπον, Ἀθῆναι 1949, σ. 151). Κρίσ.: BZ 46 (1953) 397 - 399 (*W Th. Elwert*). Names, vol. I, ἀρ. 2, Ἰούν. 1953, 141 - 142 (*Demetrios A. Petropoulos*).
1534. *Γκίκα Ἀσπασίας Κ.* Οἱ ὀνομασίαι τῶν χόρτων τῆς Αἰγίνης. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 27, 42.
1535. *Καρακατσάνη Ἀντ.* Ἀπὸ ποῦ προέρχονται τὰ ὀνόματα Καρακατσάνης, Μπήλιος, Τσολάκος. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 27, 42.

1536. *Κοκλάνη Λεων. Ι.* Τὰ ἐπώνυμα τῶν Παλαιοχωριτῶν. ΧρονΠαλΚυν (1949) 91 - 92.
1537. *Κουκουλὲ Φ.* Νεοελληνικῶν τινων ἐπιθέτων σημασία καὶ ὀρθογραφία. Ἐθνη 53 (1949) 202 - 225.
1538. *Serra G.* Nomi personali d'origine Greco-Bizantina fra i membri di famiglie giudicali o signorili del medioevo Sardo. Byzantion 19 (1949) 223 - 246.
1539. *Σπανάκη Στεργ. Γ.* Τὸ οἰκογενειακὸ ἐπίθετο Μιλιαρᾶς. ΚρητΧρον 3 (1949) 204 - 207.
1540. *Ἀνδριώτη Ν. Π.* Συμβολὴ στὴ μορφολογία τῶν Νεοελληνικῶν ἐπωνύμων. ΕΠΘ (1950) 187 - 206.
Κρίσι.: ΒΖ 45 (1952) 146 (*F. D(ölger)*).
1541. *Δαζαρίδη Δημ. Χ.* Καπῆ - Κιοῖ (ἡ ἀρχαία Ζούζη) (ἀπόσπασμα ἀπὸ ἀνέκδοτη λαογραφικὴ μονογραφία). Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 6, 330 - 333.
Ὄνόματα οἰκογενειακά, τοπωνύμια.
1542. *Μελανοφρύδη Π. Η.* Ἀργυρούπολις (Γκιουμουσχανᾶς). Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 7 - 8, 430 - 433.
Οἰκογενειακά ὀνόματα.
1543. — Μπαλτατζῆς. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 10, 568 - 9.
1544. *Πομόνη Μίμη* Διονυσιακά (Οἰκογένειες καὶ ὀνομασίες σταφυλιῶν). Ν'Εστ 48 (1950) 1293 - 1295.
1545. *Ρώμα Διον.* Ζακυνθινὰ παρατσούκλια. Ἐκλ ΣΤ' (1950) τεύχ. 57, 34 - 35.
1546. *Ἀθανασιάδου Ε.* Φυτολογικὸ Λεξικό. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 14, 807 - 808, τεύχ. 15, 855 - 856, ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 6 - 7 (30 - 31) 1524, ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 11 - 12 (47 - 48) 2312 - 2313.
1547. *Μαντζουράνη Κων. Ἰ.* Τὸ ὄνομά σου. Γνωρίζεις τὴν σημασίαν του; γνωρίζεις τὴν ἱστορίαν του; Εἶσαι ἀντάξιός του; Ἀθήναι 1951, 12^{ον} σ. 143.
1548. *Parlangéli O.* Antroponomastica greca del Salento. Actes et Mémoires [du] IIIe Congrès Intern. de Toponymie et d'Anthroponymie (Bruxelles 1949) (Louvain 1951) 810 - 847.
1549. *Τζωρτζάκη Φ. Θ.* Οἱ ἔθνικές μας προσωνυμίες. Συνετ 1951, 148 - 150.
1550. *Χλόη* Φυτωνυμικά. Ἡλειακά, ἔτ. Α' τεύχ. 2 (1951) 24, τεύχ. 3, 44.
1551. *Ἀθανασιάδη Στάθη* Τὸ μαινόμενον μέλι. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 3 (27) 1366 - 1367 [Φυτωνυμια].
1552. *Ἀμάντου Κ.* Γλωσσικὰ περίεργα. Ν'Εστ 51 (1952) 73 - 74. [Ὄνόματα].
1553. *Β(αγενᾶ) Θ(άνου)* Τὰ ἐπώνυμα τῶν Δολιανιτῶν. ΧρονΜορ Α' (1952) 49 - 50

1554. ——— Τὰ ἐπώνυμα τῶν Δολιανιτῶν. ΧρονΚυν 2 (1952) 49-50.
1555. *Δαγκλᾶ Σπ.* Τὰ παράξενα ὀνόματα. Ναυτ'Ελλ (1952) τεῦχ. 223, 20, 30.
1556. [*Θωμοπούλου Ι.*] Quelques mots.—Συστηματικὴ μέριμνα. Ὀνόματα 1 (1952) 30.
1557. ——— Ὀνοματικὴ Ἀνθολογία. Ὀνόματα 1 (1952) 3, 10, 21.
1558. ——— ΟΝΟΜΑΤΑ. Revue d'Onomastique Grécque, N° 1. Juillet 1952, Athènes (Ἐκδ. John A. Thomopoulos) 8^{ον}, σ. 34.
Κρῖσι.: Names, vol. I. ἀρ. 2. June, 1953 (*D. Georgacas*)).
1559. ——— Les études onomastiques en Grèce. Ὀνόματα 1 (1952) 22-26.
1560. *Μαυρομάτη Θεοδοσίου* Ἰταλικά ἐπίθετα τῶν Ἀγγιαλιτῶν. ἈρχΘρΘησ 17 (1952) 379-380.
1561. *Μελανοφρύδη Π. Η.* Ποντιακοὶ μῆνες. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 36, 1783-1784.
1562. *Μπογδανοπούλου Δημ.* Τὰ κουδαρίτικα. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 685-688.
1563. *Παναρέτου Α.* Κυπριακὴ γεωργικὴ λαογραφία. Δημῶδη ὀνόματα τῶν ὑπὸ καλλιέργειαν φυτῶν καὶ δένδρων. ΚυπρΣπ 16 (1952) Λαογραφικὸν Παράρτημα ια'-κζ'.
1564. *Parnell L.* Schwierigkeiten in der altgriechischen Namenforschung. Ὀνόματα 1 (1952) 11-12.
1565. *Serra G. D.* Nomi personali di origine greco-bizantina.—L'articolo è riassunto da G. Lilliu ἐν Studi Sardi 10-11 (1952) 588-593.
1566. *Φωτοπούλου Κων.* Τὰ Ἀλειφιάτικα (Συνθηματικὸ γλωσσάριο καλαντζήδων). Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 819-821.
1567. *Ἀμανατίδου Λαζάρου* Τὸ Σεμὲν καὶ οἱ Σεμενλήδες. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 5 (41) 2039-2040.
1568. *Ἀνδριώτη Ν. Π.* Τὰ Νεοελληνικὰ μητρωνυμικὰ ἐπώνυμα. Μορφές 1953, 17-22.
1569. *Georgacas D. I.* Modern nomenclature of Athens and alleged influences. Beiträge z. Namenforschung (1953) 128-159.
1570. *Grumel V.* De l'origine du nom Ἀκομινᾶτος. ἘπΒυζΣπ 23 (1953) 165-167.
1571. *Κεραμοπούλλου Ἀντ.* Βλάχοι. ΠροσφΚυριακ (1953) 326-344.
1572. *Κουκουλὲ Φαίδωνος* Βυζαντινά τινα παρωνύμια. ἘπΦιλΣχ'Α [Περίοδος Δευτέρα-τόμος Δ'], Ἐν Ἀθήναις 1953-1954, 60-98.
1573. *Mancini A.* Problemi in onomastica bizantina. Atti VIII Congr. di Studi Biz. (1951) I (=Studi Biz e Neoell 7) (1953) 412-415.
Κρῖσι.: BZ 46 (1953) 436 (*F. Dölger*)).

1574. *Π(αμπούκη) Ι. Τ.* Τὰ ἐπώνυμα τῶν Ποντίων. Πόντος I (1953) 76 - 80.
1575. *Παπαδοπούλου Α. Α.* Πόθεν τὸ ὄνομα Ὑψηλάντης. ἘσφΠόντ 18 (1953) 94 - 95.
1576. *Πομόνη Μ.* Βοτανολογήματα. Ν᾽Εστ 53 (1953) 30.
1577. *Rohlf's Gerhard.* Kretische Pflanzennamen. ΚρητΧρον 7 (1953) 315 - 318.
1578. *Τριανταφυλλίδη Μαν. Α.* Ἑλληνικὲς συνθηματικὲς γλῶσσες. ΠροσφΚυριακ (1953) 661 - 684.
1579. *Waale F. J.* Il cambiamento del nome e cognome nei primi secoli bizantini, attestato negli scavi di Corinto. Atti VIII Congr. Int. di Studi Biz. (1951) I (=Studi Biz e Neoell 7) (1953) 322.
Κρῖσ.: BZ 46 (1953) 436 (*F. D(ölger)*).

2. Τοπωνύμια.

1580. *Κανδηλάπτη Γ. Θ.* Γεωγραφικὸν καὶ ἱστορικὸν λεξικὸν τῆς ἐπαρχίας Χαλδίας. Χρον Πόντ χρον. Β' (1945-46) 332, 365, 418-421, 462-464, 501-506. Πλούσιον τοπωνυμικόν, οὔτινος ἡ ἀρχὴ εἰς τὰ Ποντ. Φύλλα τοῦ 1936 - 1937, ἀριθ. 9 - 19.
1581. — Γεωγραφικὸν καὶ ἱστορικὸν λεξικὸν τῆς ἐπαρχίας Χαλδίας. Ποντ᾽Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 1, 31-33, τεῦχ. 2, 17-18, τεῦχ. 3, 142-143, τεῦχ. 4, 205-206, τεῦχ. 6, 337-338, τεῦχ. 7-8, 438-439, τεῦχ. 9, 508-509, τεῦχ. 10, 573-574, τεῦχ. 11, 629-630, τεῦχ. 12, 703-704, ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 13, 748-749, τεῦχ. 14, 797-798, τεῦχ. 15, 850-851, τεῦχ. 16, 897-898, τεῦχ. 17-18, 944-945, τεῦχ. 19-20, 1029-1031, τεῦχ. 21-22, 1157-1158, τεῦχ. 23, 1181-1182, τεῦχ. 24, 1228-1229 ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 25, 1281-1283, τεῦχ. 2 (26) 1325-1326, τεῦχ. 3 (27) 1372-1373, τεῦχ. 4-5 (28-29), 1427-1428, τεῦχ. 6-7 (30-31) 1512-1513, τεῦχ. 10-11 (34-35) 1713, τεῦχ. 36, 1799-1800.
1582. *Κουρμούλη Γ. Ι.* Καὶ πάλιν περὶ τοῦ τοπωνυμίου Χανιά. ΛΔ 4 (1942-1948) 137 - 148.
1583. *Μάνεση Σταύρου* Ἡ κατάληξις - ἰδι ὡς περιληπτικὴ ἐν τοπωνυμίοις. ΛΔ 4 (1942 - 1948) 149 - 153.
1584. *Πλάτωνος Ν.* Συμβολὴ εἰς τὸ τοπωνυμικόν, τὴν τοπογραφίαν καὶ τὴν ἱστορίαν τῶν πόλεων καὶ φρουρίων τῆς Κρήτης. ΚρητΧρον 1 (1947) 239 - 255, 2 (1948) 349 - 365.
1585. *Γκίκα Ἀσπασίας* Τοπωνυμικὰ Χαλασμένης. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 16, 66, ἀρ. φ. 23, 189.
1586. *Γρίσπου Π.* Ἡ τοπογραφία τῶν Μετεώρων καὶ ἡ προέλευσις τῆς τοπωνυμίας. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 845.

1587. *Δωράνθη Νίκου* Παληοκαστρίτσα. 'Ο Πάν 19 (1948) 92.
1588. *Ἡλιοπούλου Κ. Ν.* Τὸ τοπωνυμικὸν τῆς Ἡλείας. Ἀθηνᾶ 52 (1948) 145-216 [καὶ ἀνάτυπον].
Κρίσι.: Παιδεία 2 (1948) 580 (*Θεόδωρος Ξύδης*).
1589. *Καψωμένου Σ. Γ.* Τὸ τοπωνύμιον Χανιά. ΚρητΧρον 2 (1948) 181-186.
1590. *Κληρίδη Νεάρχου* Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς Πιτσιλιᾶς. Ἡ μονὴ τοῦ μεγάλου Ἀγροῦ. — Τοπωνυμικὸ τοῦ ἀγροῦ. — Παλαιογραφικά. Λευκωσία 1948, 8ον σ. 104.
1591. *Κωνσταντινίδη Ἀποστ.* Τοποθεσίαι καὶ ὁμορφίαι τῆς Σαλαμίνας. 'Ο Πάν 18 (1948) 54-55.
1592. *Λυκούρη Ι. Β.* [Τοῦ πενήντα τὰ βράχια]. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 21, 148-151.
1593. *Παπαϊωάννου Μ. Μ.* Τοπωνύμια τοῦ Ὀλύμπου. Ἡ βρῦση τοῦ παπποῦ-Ζήσης Σωτηρίου. 'Ο Πάν 18 (1948) 25-26.
1594. *Πετροχειλίου Μιχ. Κ.* Ἡ ὄνομασία τοῦ Τσιρίγο. Ἡχὼ 30-31 (1948) 23.
1595. *Πούλου Ι. Χ.* Τὸ βουνὸ Βέσιζα καὶ ἡ μονὴ τῆς Λέχοβας στὴν Κορινθία. 'Ο Πάν 18 (1948) 64 καὶ 80.
1596. *Σεφερλῆ Π. Δ.* Τοῦ πενήντα τὰ βράχια. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 21, 147.
1597. *Σήφακα Γ. Α.* Ἐπὶ τοῦ ἐτύμου τοῦ τοπωνυμίου Χανιά. ΚρητΧρον 2 (1948) 179-180.
1598. *Σκοπετέα Σταύρου Χρ.* Τὸ βάραθρο «Συρίντρα». 'Ο Πάν 18 (1948) 44-45.
1599. — Ἡ σπηλιὰ Βλυχάδα τοῦ Δηροῦ. 'Ο Πάν 19 (1948) 110-111.
1600. *Σοφοκλέους Θ.* Πάρεργα ἐτυμολογικά. ΚυπρΣπ 12 (1948) 101-109.
1601. *Σπυριδάκη Γεωργ. Κ.* Συμβολὴ εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τῆς ἐπαρχίας Σητείας. Ἀθηνᾶ 52 (1948) 221-223.
1602. *Φωστηροπούλου Σωτηρίας* Τοπωνύμια καὶ ὀνόματα τοῦ χωρίου Ἰμέρα. ἈρχΠόντ 13 (1948) 231-232.
1603. *Χαβιαρᾶ Νικήτα Δ.* Ὁ Ἀλέμυνας. Ἐφημ. «Συμαϊκὸν Βῆμα» ἀριθ. 114, τῆς 4 Μαρτίου 1948, σ. 1-2.
Κρίσι.: Δωδ'Ἐπιθ 2 (1948) 180 (*Γ. Κ. Σπυριδάκης*).
1604. *Ἀμάντου Κ.* Ὄνόματα νήσων. Βυζαντινὰ-Μεταβυζαντινὰ Vol. I, Part II (1949), New York city 1949, 1-5.
1605. *Βαγενᾶ Θάνου* Ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ Παλαιοχωρίου. ΧρονΠαλΚυν (1949) 19-27.
1606. *Βακαλοπούλου Ἀποστ. Ε.* Προσδιορισμὸς τοῦ Βυζαντινοῦ τοπωνυμίου «Κῆπος τοῦ Προβατᾶ» τῆς περιοχῆς Θεσσαλονίκης. Ἀθηνᾶ 53 (1949) 22-27.

1607. *Κοκλάνη Δημ. Ε.* Παλιοχώρι. ΧρονΠαλΚυν (1949) 14-18.
1608. *Κοντοῦ Παρ. Ν.* Τὰ Γορτυνιακὰ χωριά ἐπὶ τῆς Τουρκοκρατίας. Γορτ'Ἡμερ τεῦχ. 4 (1949) 4-10.
1609. *Κωστάκη Ἀθ. Π.* «Ἐνὶ γὰρ τὰ Λύγκια». ΧρονΠαλΚυν (1949) 73-74.
1610. *Παπαρηγοράκι Ἰδομ.* Τοπωνυμικά. Κρητ'Ἔστ 1 (1949) τεῦχ. 6, 24.
1611. *Πλάτωνος Ν.* Ἡ σημασία τῆς ἐπιβιώσεως τῶν ἀρχαίων τοπωνυμίων. Κρητ'Ἔστ 1 (1949) τεῦχ. 3, 12-13, τεῦχ. 4, 12-14.
1612. *Ριζίτη Γ.* Τοπωνυμικά. Κρητ'Ἔστ 1 (1949) τεῦχ. 2, 7-8, τεῦχ. 3, 11.
1613. *Σαριδάκη Μαν.* Ἄνδρος: τὸ ὄμορφο νησὶ τῶν Κυκλάδων. Ὁ Πάν 19 (1949) 67-70.
1614. *Σήφακα Γ. Α.* Τοπωνυμικά. Τὸ τοπωνύμιον Ἁγιά. Κρητ'Ἔστ 1 (1949) τεῦχ. 5, 22.
1615. *Τσιτσᾶ Σεραφεῖμ* Τοπωνυμικὸ τοῦ χωριοῦ Μπλάσδου. Μετ Γ' (1949) 62-63, 90-93, 122-123.
1616. *Φίφλη - Αὐγερινοῦ Κώστα* Τοπωνύμια Παλαιοχωρίου. ΧρονΠαλΚυν (1949) 93-94.
1617. *Χαρολίδη Ἀλέκου Ν.* Πράρθι καὶ ὄχι Πράθι. Τοπωνυμικά. Ὁ Πάν 19 (1949) 81-85.
1618. *Ἀμάντου Κ.* Συμβολὴ εἰς τὴν ἀνθρωπογεωγραφίαν τῆς Χίου ΕΠΘ 1950, 61-66.
Περιλαμβάνει πολλὰ τοπωνύμια.
1619. — Γλωσσογεωγραφικά: I.) Βιθυνικά τινα τοπωνύμια, II.) Ταυροσκύθαι, III.) Ἀρχαῖζοντα ὀνόματα (εἰς -ων), IV.) Βάρβαροι - Βαρβαρία, V.) Μαλλωταρᾶς - Καρακαλᾶς, VI.) Μοσχάμβαρ - Μελιγαλᾶς, VII.) Ξυλοφάγος. Byzant. Neugr. Jahrbücher 18 (1950). (Ἀνάτυπον σελίδες 1-8).
1620. *Βαγενᾶ Θάνου* Περίφημες σπηλιές ἀπὸ τὸν ἀγῶνα τοῦ εἰκοσιένα. Ὁ Πάν 20 (1950) 136-137.
1621. — Θέματα γὰρ τὶς γορτυνιακὰς μελέτες. Γορτ'Ἡμερ 1950, Ἀθῆναι 1950, 30-37.
1622. — Ἡ «τρῦπα τοῦ Ἁγιο - Νείλου» καὶ ἡ «σπηλιὰ τοῦ Προδρόμου». Ὁ Πάν 20 (1950) 33-35.
1623. *Βαγιακάκου Δικαίου Β.* Γλωσσικὴ σπηλαιολογία. Ὁ Πάν 20 (1950) 7-10.
1624. — Ἑτυμολογικά καὶ σημασιολογικά. Ἀθηνᾶ 54 (1950) 308-316.
1625. *Georgacas Dém.* Italian place - names in Greece and place - names from italian loanwords. 1950, 8ον σ. 22. (Ἀνάτ. ἐκ τῶν Beiträge zur Namenforschung).

1626. — Slavs in Cyprus? A historico-onomastic inquiry. ΚυπρΣπ 14 (1950) 3-32.
Κρίσι.: ΒΖ 45 (1952) 147 (F. D(ölger)).
1627. **Γραφιοῦ Γεωργίου** Σπηλαιολογικά τοπωνύμια. Ὁ Πάν 20 (1950) 24-25.
1628. **Ἐλευθεριάδου Ἰορδ.** Ἡ Λιβερρά. Ποντ'Εστ. ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 6, 335-336.
1629. **Κούσουλα Χρίστου** Ὁ Σάλωνας. Ἀθήνα 1950, 8^{ον} σ. 96.
Περιέχει τοπωνύμια καὶ ἔτυμολογίας αὐτῶν.
1630. **Κρητικοῦ Παν. Γ.** Τοπωνυμικὸς χάρτης τῆς νήσου Πάτμου. Ἀθήναι 1950.
1631. **Κυριαζῆ Ν. Γ.** Κυπριακὰ τοπωνύμια. ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 53-54. Αὐτόθι 121-122.
1632. **Κωστάκη Θ. Π.** Τοῦ Κωστάκη ἡ σπηλιά. Ὁ Πάν 20 (1950) 16-17.
1633. **Παπαγρηγοράκη Ἰδομ.** Τοπωνυμικά τοῦ Σελίνου. Κάντανος. Κρητ'Εστ 1 (1950) τεύχ. 10, 26.
1634. — Τοπωνυμικά. Κρητ'Εστ 1 (1950) 11-12, 10.
1635. — Παροράματα — τοπωνυμικά. Κρητ'Εστ 2 (1950) τεύχ. 13, 25.
1636. — Τοπωνυμικά Σελίνου. Κρητ'Εστ 2 (1950) τεύχ. 17, 13, τεύχ. 18, 15-16.
1637. **Πετροχειίλου Ἰωάν.** Ἡ σπηλιά τῆς νύφης Κουβαρά. Ὁ Πάν 20 (1950) 141-142.
1638. **Πλατάκι Ἐλευθ. Κ.** Ἡ «σπηλιά τοῦ Μπεκίρη τῶν Σπετσῶν». Ὁ Πάν 20 (1950) 18-24.
1639. **Πομόνη Μίμη** Φρύγανα (Λαογραφικά — Γλωσσικά — Ἱστορικά). Ν'Εστ 47 (1950) 713-714.
1640. **Πούλου Ι. Χ.** Ἡ ἐποίκησις τῶν Ἀλβανῶν εἰς Κορινθίαν ΕΜΑ 3 (1950) 31-105.
Ἀπὸ σελ. 80-85 ἀρκετὰ τοπωνύμια μετὰ χάρτου.
1641. **Ρωμαίου Κ.** Ἡ σπηλιά τοῦ Κουτούκι. Ὁ Πάν 20 (1950) 31-33.
1642. **Σήφακα Γ. Α.** Ἀπὸ ποῦ παράγεται ἡ λέξις Σούδα καὶ τί σημαίνει. Κρητ'Εστ 2 (1950) 16.
1643. — Τοπωνυμικά. Ἀλίκαμπος. Κρητ'Εστ 2 (1950) τεύχ. 15, 17.
1644. **Χατζηγάκη Ἀλεξ. Κ.** Τ' Ἀσπροπόταμο Πίνδου. Τοπωνυμικά με πρόλογο τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ καὶ Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν κ. Ν. Α. Βέη (Bees). Ἐκδοσις: Χρ. Μπακάλη καὶ Κ. Κωνσταντινίδη. Τρίκαλα 1950. Σχ. 8^{ον} σ. 182.
Κρίσι.: Λαογρ 15 (1954) 507-510 (Δ. Α. Πετρόπουλος).
1645. **Μισσηλίδου Δ.** Ἡ Γαλίανα ἢ Γαλίαινα. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεύχ. 7-8, 440-1, τεύχ. 10, 556-557, τεύχ. 11, 620-621, ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 15, 845.
1646. **Ἀμάντου Κ.** Μαΐνη — Μάνη. Ν'Εστ 49 (1951) 246-247.

1647. *Βαγιακάκου Δικαίου Β.* Ἑτυμολογικά καὶ σημασιολογικά. ἸΑθηνᾶ 55 (1951) 43 - 66.
1648. *Βασιλοπούλου Στεφάνου Δ.* Σωχιά ἢ Σοχιά; Ἰλειακά, ἔτ. Α', τεῦχ. 1 (1951) 12 - 14.
Μετὰ σημειώματος τοῦ Ντ. Δ. Ψ. Βλ. Αὐτόθι, τεῦχ. 2, 31 - 32. Αὐτόθι, ἔτ. Β', τεῦχ. 4 - 5 (1952) 77.
1649. *Γενναδίου μητροπολίτου Ἰλιουπόλεως* Τὰ περίξ τῆς Κωνσταντινουπόλεως χωρία κατὰ τουρκικὸν χειρόγραφον τοῦ ΙΕ' αἰῶνος. ἸπΒυζΣπ 21 (1951) 269 - 299.
1650. *Georgakas D.* Dialektisches aus Rhodos. BZ 44 (1951) 143 - 157.
Ἰετυμολογοῦνται καὶ ροδιακά τινα τοπωνύμια.
1651. *Γεωργακά Δ.* Νεοελληνικά γλωσσικά. 1. Μερικὲς τοπωνυμίες τῶν ἸΑθηνῶν. Mélanges O. et M. Merlier. ἸΑθῆναι 1951, 8^{ον} σ. 12.
Διορθοῦνται ἐσφαλμένα ἔτυμολογία.
1652. *Γεωργίου Ἰ.* Τοπωνυμιολογικαὶ ἔρευναι. (Θεσσαλικά καὶ ἸΠειρωτικά τοπωνύμια). Μέρος Α'. ἸΑθῆναι 1951, σ. 48.
1653. *Ἰωανκειμίδου Σάββα* Τὸ χαπέδ' τῆς ἐπαρχίας Κολωνίας. Ποντ'Ἰεστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 16, 891 - 2.
1654. *Caratzas Stam.* Etymologies Byzantines. Byzantion 21 (1951) 55 - 62.
Ἰετυμολογία τοῦ τοπων. *Καπνικαρέα*.
1655. *Mantzuranos D. P.* Σωζόμενα τοπωνύμια ἐκ τοῦ ἀρχαίου Κτηματολογίου τῆς Λέσβου. BZ 44 (1951) 410 - 412.
1656. *Μιχαηλίδη Θωμά* ἸΗ μέθη τῶν βουνῶν. Α' Βαρδούσια—ἸΟξυά—Βελοῦχι. ἸΟ Πάν 21 (1951) 154 - 159.
Περιέχει πολλὰ τοπωνύμια.
1657. *Παπαρηγοράκη Ἰδομ.* ἸΟ ἸΑζωυρές. Τοπωνυμικά - Ἰστορικά. Κρητ'Ἰεστ 3 (1951) τεῦχ. 21, 12 - 13, τεῦχ. 22, 10 - 11.
1658. *Παπαχριστοδούλου Χρ.* Τοπωνυμικὸ τῆς Ρόδου. Ρόδος 1951, 8^{ον} σ. 280.
1659. *Τερζίδου Χρ.* ἸΟφισ ἢ ἸΟφη. Ποντ'Ἰεστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 13, 758.
1660. *Τωμαδάκη Νικολάου Β.* Κρήτη = Χάνδαξ = ἸΗράκλειον. ἸπΒυζΣπ 21 (1951) 235 - 237.
1661. *Ψυχογιού Ντίνου Δ.* Τὸ τοπωνύμιο «ἸΑνδραβίδα». Ἰλειακά, ἔτ. Α', τεῦχ. 1 (1951) 15 - 16, τεῦχ. 2, 26 - 27.
1662. *ἸΑβραμάντη Ἰωάν.* Περὶ τῆς ὀρθῆς ἐρμηνείας τῶν εἰς - ρα, - ανα καὶ - αйна ληγόντων τοπωνυμικῶν τῆς Ποντιακῆς διαλέκτου. Ποντ'Ἰεστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 4 - 5 (28 - 29) 1443 - 1444.

1663. **Ἀμάντου Κ.** Ἡ σημασία τῶν νέων ἑλληνικῶν τοπωνυμίων. Ὀνόματα 1 (1952) 1 - 3.
1664. **Βαγενᾶ Θάνου** Γύρω ἀπὸ τὰ «Δολιανά». ΧρονΜορ Α' (1952) 25-28.
1665. — Τὰ τοπωνύμια τῶν Δολιανῶν. ΧρονΜορ Α' (1952) 51-52 (= Χρον Κυν Β' (1952) 51-52).
1666. **Βαγιακάκου Δικ. Β.** Τοπωνύμια εἰς - ἄδος. Ἀθηνᾶ 56 (1952) 9-24.
1667. **Βαφείδου Νικολ. ἀρχιμανδρίτου** Ἐβρος-Μαρίτσα. ἈρχΘρΘησ 17 (1952) 298 - 300.
1668. **Βέη Νίκου Α.** Πρῶτες κρατικὲς φροντίδες γιὰ τὰ τοπωνυμικὰ τῆς χώρας μας. ΦιλΠρωτ 1952, 111-114.
1669. **Γραφίου Γεωργ. (Νίδα)** Τὸ σπήλαιον Ζωοδόχου Πηγῆς (Ἄργους). Ὁ Πάν 22 (1952) 41-42.
1670. **Thomopoulos J.** Les toponymes «Rossiques» chez Constantin Porphyrogénète. Ὀνόματα 1 (1952) 8-10.
1671. **Θωμοπούλου Ι.** Τί σημαίνει τὸ τοπωνύμιον «Ἑλληνικά». Ὀνόματα 1 (1952) 13-21.
1672. — Eine Statistik der Ortsnamen der Insel Keos. Ὀνόματα 1 (1952) 27-29.
1673. — Ἡ βυζαντινὴ προσωπογραφία καὶ τὰ βυζαντινὰ τοπωνύμια. Ὀνόματα 1 (1952) 32.
1674. **Ἰορδανίδη Κ. Ν.** Ἡ ἐπαρχία Κολωνίας (Νικοπόλεως Πόντου). Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τευχ. 25, 1285-1286.
1675. **Μελανοφρύδη Π. Η.** Ἄϊ - Κώστας. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τευχ. 25, 1274-6.
1676. **Μηλιώρη Ν. Ε.** Ἡ ἀρχὴ τῶν Βουρλῶν. ΜικρΧρον 5 (1952) 102-116.
1677. **Παναγιωτάκη Νικολάου Μ.** Τὸ τοπωνύμιον Πελεκαπίνα. Κρητ'Εστ 4 (1952) τευχ. 33-34, 66-68.
1678. **Παπακυριακοῦ Σωφρονίου, ἀρχιμανδρίτου** Περὶ Τριφυλλίου. ἈρχΘρΘησ 17 (1952) 380-382.
1679. **Παπαχαρίση Ἀθαν. Χ.** Δευτέρα εἰς τὸ τοπωνυμικὸν τοῦ Πωγωνίου συμβολή. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 815-818.
1680. **Πλάτωνος Ν.** Περὶ τὴν ὀνομασίαν τῆς ἐπαρχίας Μαλεβίτζι. ΚρητΧρον 6 (1952) 156-158.
1681. — Τὸ ὄνομα τοῦ φρουρίου Monferrate ἢ Monforte. ΚρητΧρον 6 (1952) 158-160.
1682. **Σαλαμάγκα Δημ.** Γιάννενα ἢ Γιάννινα; Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 822.

1683. **Σταυριώτη (Δ.Κ.Π.)** «Κιουρτούν». Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952) τεύχ. 6-7 (30-31) 1516-1518.
1684. **Χατζή 'Αντωνίου Χ.** Οί Σλάβοι έν 'Ελλάδι. 'Αθηνά 56 (1952) 69-84.
1685. ——— Αϊξων-Αϊξώνια-Αϊξωνή. Αϊξωνή Β' (1952) 1-2.
1686. **Χατζηστεφάνου Κ.** Ένα τοπωνύμιο του Καραβά. ΚυπροΓράμμ 17 (1952) 296-297.
1687. **Παπαγρηγοράκη 'Ιδομ.** Ξενόγλωσσα τοπωνύμια Χανίων. Κρητ'Εστ 3 (1952) τεύχ. 25, 11-13, τεύχ. 26, 13-14, τεύχ. 27, 25-26, 4 (1952) τεύχ. 28, 16-17, τεύχ. 30, 27, τεύχ. 31-32, 15-16, 5 (1953) τεύχ. 35-36, 24, τεύχ. 37, 21-23.
1688. **'Αμάντιου Κ.** Τοπωνυμικά της Ρόδου. Ν'Εστ 53 (1953) 473.
1689. **Βέη Νίκου (Bees)** Το «Κακόν Όρος» της Κρήτης και τὰ παράλληλα τοπωνύμια αὐτοῦ. ΚρητΧρον 7 (1953) 451-453.
1690. **Βουραζέλη 'Ελένης** 'Η Μονοβάσια (-ιά) και ἡ μονοβάσια (-ιά). Πλάτων 5 (1953) 255-278.
1691. **Grégoire Henri** Deux Étymologies. Byzantion 22 (1952) (έτ. δημοσ. 1953) 265-272.
1692. **Ζερζελίδη Γ. Ι.** Τοπωνυμικό της 'Ανω Μασσούκας. Πόντος 1 (1953) 23-53.
1693. **Κερσοπούλου Ι.** 'Εθνολογικόν απόσπασμα της έπαρχίας Θράκης από το Δελτίον του Ρωσικοῦ 'Ινστιτούτου Παλαιστίνης, αριθ. 30, 1890. 'ΑρχΘροθσ 18 (1953) 332-336 [τοπων. 11].
1694. **Κοκκινίδη Σταύρου** 'Οφιοντυτικά σημειώματα. Ποντ'Εστ έτ. 4 (1953) τεύχ. 11-12 (47-48) 2319.
1695. **Δαμψίδη Κ.** 'Ελληνικά χωριά του 'Ερζιγγιάν. Ποντ'Εστ έτ. 4 (1953) τεύχ. 1 (37) 1860-1861.
1696. **Μαλεβίτη 'Αθ.** Το όνομα «Μοριᾶς». ΧρονΜορ Β' (1953) 49-50.
1697. **Παναγιωτάκη Ν. Μ.** Τοπωνυμικά της Κρήτης. ΚρητΧρον 7 (1953) 194-200.
1698. **Παπαγεωργίου Β.** Περί της έτυμολογίας των Κατσανοχωρίων. 'Ηπειρ'Εστ έτ. 2 (1953) 211.
1699. **Παπαχαρίση 'Αθαν. Χ.** Δευτέρα εις το τοπωνυμικόν του Πωγωνίου συμβολή. 'Ηπειρ'Εστ έτ. 2 (1953) 36-40, 170-171, 269-271, 379-381.
1700. **Παρχαρίδου Α. Ι.** 'Ιστορία της Κρώμνης. Ποντ'Εστ έτ. 4 (1953) τεύχ. 4 (40) 1973-1976, τεύχ. 5 (41) 2029-2032, τεύχ. 6 (42) 2071-2074.
1701. **Πλατάκη 'Ελευθ. Κ.** Το σπήλαιον της Μιλάτου. 'Ο Πάν 23 (1953) 127-128, 130.
1702. **Πομόνη Μ.** Βοτανολογήματα. Ν'Εστ 53 (1953) 163.

1703. **Σαλαμάγκα Δημ.** Τοπωνυμικά τῶν Γιαννίνων. Ἡ βρῦση τοῦ παζαριοῦ. Ἠπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 488 - 490.
1704. ——— Τοπωνυμικά Σχεδιάσματα. Ἠπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 835 - 836.
1705. **Σπυριδάκι Κ.** Κυπριακὰ τοπωνύμια παρὰ Λεοντίῳ Μαχαιροῦ. ἘπΒυζΣπ 23 (1953) 168 - 192.
1706. **Τσοπανάκη Α. Γ.** Πολύγυρος. ΠροσφΚυριακ (1953) 685 - 691.
1707. **Χατζῆ Ἀντ. Χ.** Ἰωάννινα - Φλώρινα. Γέρας Κεραμ (1953) 19-23.
1708. **Χατζῆ Δημ. Κ.** Γραῖα - Γρααῖοι - Γραῖος - Γραικός. Γέρας Κεραμ (1953) 274 - 282.
1709. **Δημητρίου Ν.** [Τοπωνύμια]. ἈρχΣάμ 3 (1948/1954) 249 - 251.
1710. **Ζαφειρίου Νικολάου Ι.** [Τοπωνύμια 14]. ἈρχΣάμ 3 (1948/1954) 251-254.

3. Γλωσσάρια. Λέξεις καὶ φράσεις λαογραφικῆς σημασίας.

1711. **Κονόμου Ντίνου** Χαρακτηριστικὲς λέξεις καὶ φράσεις τοῦ Ζακυθινοῦ λαοῦ. ἘπτανΦύλλα φ. 4 (1946) 54 - 56, φ. 9 (1947) 133 - 135, φ. 12 (1948) 184 - 186, φ. 16 (1951) 263 - 268, φ. 18 (1952) 298 - 301.
1712. **Ἀνδριώτη Ν. Π.** Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τῶν Φαράσων. Ἰκαρος. Ἀθήνα 1948. (Μουσικὸ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο. Ἀρχεῖο Μικρασιατικῆς Λαογραφίας. Διεύθυνση Μέλπως Μερλιέ, τόμ. 4, Καππαδοκία 2) (= Collection de l'Institut Français d'Athènes 8), σχ. 8^{ον}, σ. 108.
Κρίσεις: ἈρχΠόντ 13 (1948) 35 - 48 (**Α. Α. Παπαδόπουλος**). Λαογρ 13 (1950 - 1951) 157 - 162 (**Σ. Π. Κυριακίδης**). ΚυπρΓράμμ 13 (1948) 214 - 216 (**Κ. Π. Χατζηϊωάννου**). Byzantion 20 (1950) 354 - 364 (**R. M. Dawkins**).
1713. **Μελανοφρύδου Παν.** Φράσεις καὶ σύνθετα ἀριθμητικῶν τοῦ χωρίου Ἄδισα. ἈρχΠόντ 13 (1948) 228 - 230.
1714. **Ρωμαίου Κ.** Σῦκον - συκοφάντης καὶ παράγωγα. ΛΔ 4 (1942 - 1948) 129 - 136.
1715. **Σάκκαρη Γεωργίου** Περὶ τῆς διαλέκτου τῶν Κυδωνιέων. Λεξιλόγιον. Μικρ Χρον 4 (1948) 49 - 81. Αὐτόθι 5 (1952) 49 - 101.
Περιέχει καὶ παιδ. ἄσμ. 4, δίστιχα 2.
1716. **Ἀλεξιάδου Κων.** Λεξιλόγιον Ἰνεπόλεως. ἈρχΠόντ 14 (1949) 204 - 208.
1717. **Παπαδοπούλου Ἀνθίμου Α.** Γλωσσικαὶ ἔρευναι. Σημασιολογικὰ καὶ ἔτυμολογικὰ. ἈρχΠόντ 12 (1946) 6 - 64, 14 (1949) 3 - 35, 15 (1950) 3 - 31, 16 (1951) 3 - 68, 17 (1952) 55 - 80. [Σ. 81 - 91 πίναξ λέξεων ἐρευνωμένων εἰς τὴν σειρὰν πέντε ἐρευνῶν].
1718. **Παπαδοπούλου Δημητρίου Κ.** Λεξιλόγιον τῆς περιφερείας τοῦ χωρίου

- Σταυρίν. ἌρχΠόντ 14 (1949) 75 - 107, 15 (1950) 62 - 83, 16 (1951) 205-237, 17 (1952) 92 - 154.
1719. **Φωστηροπούλου Ἀγαθαγγέλου** Λεξιλόγιον Ἰμέρας. ἌρχΠόντ 14 (1949) 168 - 191, 15 (1950) 206 - 240, 16 (1951) 115 - 173 (συνέχεια ἐκ τοῦ 11 τόμ. τοῦ ἌρχΠόντ).
1720. **Καπετανάκη Βρασίδα** Τὸ λεξικὸ τῆς πιάτσας (Λαογραφικὸν λεξιλογικὸν ἀπάνθισμα) ἔκδοσις πρώτη. Ἀθήνα 1951, σχ. 16^{ον}, σ. 166.
1721. **Κεσίσογλου Ι. Ι.** Τὸ γλωσσικὸ ἰδίωμα τοῦ Οὐλαγάτς, Ἀθήνα 1951. (Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν. Μουσικὸ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο. Διεύθυνση Μέλπωσ Μερλιέ. Καππαδοκία 5. (=Collection de l'Institut Français d'Athènes, 40) σχ. 8^{ον}, σ. 190.
Κρίσ. : L'Hell Cont 1952, 283 - 284 (*St. Manassis*).
1722. **Παπαδοπούλου Α. Α.** Γλωσσικαὶ ἔρευναι. Ἀθηνᾶ 55 (1951) 114 - 124.
1723. **Κουκουλὲ Φ.** Τὰ οὐ φωνητὰ τῶν Βυζαντινῶν. Ἀθηνᾶ 56 (1952) 85 - 124.
1724. **Οἰκονομίδου Δημητρ. Β.** Περὶ τοῦ γλωσσικοῦ ἰδιώματος Ἀπεράθου - Νάξου. Ἀθηνᾶ 56 (1952) 215 - 273.
Περιέχει καὶ τινα δίστιχα, παροιμίας καὶ ἄλλα λαογραφικά.
1725. **Παπαγρηγοράκι Ἰδομενέως Ι.** Συλλογὴ ξενογλώσσων λέξεων τῆς ὁμιλουμένης ἐν Κρήτῃ. Ἐν Χανίοις 1952. Σχ. 8^{ον}, σ. 144.
1726. **Χατζηϊωάννου Κ. Π.** Γλωσσικὰ καὶ λαογραφικὰ σταχυολογήματα. Κυπρὸ Γράμμ 17 (1952) 153 - 159.
Περιέχει: 1. Ἀπελατεύω - πελατεύω - πιλατεύω. 2. Χρισταρέα - Χρισταρκὰ - Γιρισταρκὰ. 3. Τηλιηρά - Τηλιριά - Τηλλιρκὰ. 4. Συνταγὰς περὶ τῶν ἀδοκῆτων συνάπτουσιν - πᾶσιν ἡμῖν συντάσσεται.
1727. **Ἀλεξιάδου Κωνσταντίνου** Λεξιλόγιον Ἰνεπόλεως. ἌρχΠόντ 18 (1953) 3 - 82.
1728. **Κονομῆ Ν. Χ.** Μικρὰ συμβολὴ εἰς τὰς ἔτυμολογικὰς ἐρεῦνας τῆς Κυπριακῆς διαλέκτου. Ἀθηνᾶ 57 (1953) 369 - 376.
1729. **Κουκουλὲ Φ.** Ἐτυμολογικά. Ἀθηνᾶ 57 (1953) 197 - 228.

ιβ'. Λαϊκὸν θέατρον.

1730. [**Κονόμου Ντ.**] Τὸ Ζακυνθινὸ λαϊκὸ θέατρο. Ἡ «Κακάβα» τοῦ **Ν. Καρατζᾶ** (1834) (Ἀπόσπασμα). ἘπτανΦύλλα φ. 4 (1946) 60.
1731. ——— Τὸ λαϊκὸ θέατρο στὴ Ζάκυνθο. ἘπτανΦύλλα φ. 2 - 3 (1946) 41 - 44, φ. 4 (1946) 45 - 50, φ. 6 (1947) 89 - 91, φ. 7 (1947) 106 - 108.
1732. ——— Τὸ Ζακυνθινὸ λαϊκὸ θέατρο. ἘπτανΦύλλα. Ἀθῆναι, περ. β' (1953) φ. 2, 47 - 48.

1733. *Dawkins R. M.* Τὸ θρησκευτικὸν δράμα εἰς τὴν μεσαιωνικὴν Κύπρον, μετάφρ. *Τ. Φιτικίδη*. Ἀγωγή. Ἐκπαιδευτ. Ὀργανον τοῦ Ἑλληνικοῦ Γυμνασίου Ἀμμοχώστου, 1947 - 1948, τεύχ. 2, 2 - 3.
1734. *Μαρκάκη Πέτρου* Τὰ θεάματα καὶ ἡ λαϊκὴ ὄντοτητα στὸ Βυζάντιο. Φιλ. Πρωτ. 1948, 134 - 136.
1735. ——— Ἡ κ. Σενιὲ καὶ τὸ λαϊκὸ θέατρο στὸ Βυζάντιο (ὁμιλία). Περιοδ. Νεανικὴ Ζωή, φ. 3 (1948) 54 - 59.
1736. *Καΐμη Ἰουλίου* Ὁ Μόλλας. Ν᾽Εστ 45 (1949) 377 - 379.
1737. ——— Ἡ ζωγραφικὴ τοῦ Καραγκιόζη. Ν᾽Εστ 45 (1949) 789 - 791.
1738. *Κυριακίδη Γ. Α.* Ὁ Καραγκιόζης. Ἐκλ. ΣΤ' (1950) τεύχ. 58, 81 - 86.
1739. *Μπίρη Κώστα Η.* Ὁ Καραγκιόζης. Ἑλληνικὸ λαϊκὸ θέατρο. Ν᾽Εστ 52 (1952) 846 - 853, 924 - 928, 1008 - 1014, 1065 - 1070, 1128 - 1134, 1220 - 1228, 1267 - 1275, 1374 - 1378, 1434 - 1439, 1488 - 1494.
1740. ——— Ὁ Καραγκιόζης. Ἑλληνικὸ λαϊκὸ θέατρο. Ἀθήναι 1952, Σχ. 8^{ον}, σ. 68.
1741. *Μόλλα Ἀντωνίου* Ἐνα λαμπρὸ μάθημα τοῦ Καραγκιόζη, κωμῳδία μονόπρακτο σὲ 10 σκηνῆς κατὰ παράδοση ὑπὸ Ἀρετῆς Μόλλα - Γιοβάνου, ἐπιμελεία κειμένου Ἰουλίου Καΐμη. Σχέδια Ἀλ. Κωνσταντοπούλου. Ἀθήνα 1953, Σχ. 8^{ον}, σ. 32.

ιγ'. Δημῶδη βιβλία.

1742. *Κριαρᾶ Ε.* Ἡ ρίμα θρηνητικὴ τοῦ Ἰωάννου Πικατόρου. Ἀνάτυπον ἐκ τῆς Ἐπετηρίδος Μεσαιωνικοῦ Ἀρχείου [Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν]. Ἀθήναι 1942, 8^{ον}, σ. 51.
Κρίσις : ΚρητΧρον 1 (1947) 206 - 214 (*Μ. Ι. Μανούσακας*).
1743. ——— Ζητήματα τῆς Θυσίας τοῦ Ἀβραάμ (Χρονολόγησις - ὁ ποιητής). ΚρητΧρον 1 (1947) 227 - 238.
1744. *Dawkins R. M.* Κρητικὴ ἀποκάλυψις τῆς Παναγίας. ΚρητΧρον 2 (1948) 487 - 500.
1745. *Mercati Silvio Giuseppe* Deux poésies dialogiques sur les Fables d'Héro et Léandre et d'Apollon et Daphné. BS 1947 - 1948, 3 - 8.
1746. *Οἰκονομίδου Δημ. Β.* Ὁ Ἐρωτόκριτος εἰς τὴν Ρουμανίαν. ἙλλΔημ ἔτ. Α' τόμ. 2 (1948) 392 - 397.
1747. *Δαμασκηνοῦ Ἰωάννου* Βαρολαὰμ καὶ Ἰωάσαφ. Μετάφρ. Πεντζίκη. Ν. Μορφῆς ἔτ. 1949, 29 - 32, 80 - 82, 169 - 171, 274 - 276, ἔτ. 1950, 151 - 154, 361 - 364, 385 - 388.
1748. *Σπανδωνίδη Π.* Ἡ ἀρχαϊκὴ τέχνη καὶ ἡ «Θυσία τοῦ Ἀβραάμ». Ν᾽Εστ. 45 (1949) 212 - 215, 313 - 318.

1749. **Ζώρα Γεωργ. Θ.** Λόγοι παραινετικοὶ καὶ ψυχοφελεῖς Ἰακώβου (ἐκ τοῦ ἀνεκδότου Ἀθηναϊκοῦ κώδικος 535), Νεοελληνικά (1950) 56 - 59.
1750. **Δάγκ Κίκας** Τὸ λαϊκὸ μυθιστόρημα ὡς λογοτεχνικὸν εἶδος. ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 315 - 322.
1751. **Οἰκονομίδου Δημητρίου Β.** Τὰ Ἑλληνικὰ δημῶδη βιβλία καὶ ἡ ἐπίδρασις αὐτῶν ἐπὶ τὸν πνευματικὸν βίον τοῦ Ρουμανικοῦ λαοῦ. ΕΛΑ 6 (1951) 3 - 56. Κρίσι.: ἈρχΘροθσ 18 (1953) 375-383 (**Τ. Α. Γριτσόπουλος**). Zeitschr. f. Volkskunde 51 (1954) 302 303 (**E. Seemann**).
1752. **Παπαχαλάμπους Γ. Χ.** Τὸ ποίημα τοῦ Σταυράκογλου Σπαθαρέα Κωνσταντινοπολίτου κατὰ Κυπριακὸν γ/φον. ΚυπρΣπ 15 (1951) Λαογρ. Παράστ. II, λθ' - με'.
1753. **Ἀλεξίου Στυλιανοῦ** Ὁ χαρακτήρ τοῦ «Ἐρωτοκρίτου». ΚρητΧρον 6 (1952) 351 - 422.
1754. **Βάλσα Μ.** Βασιλεὺς ὁ Ροδολίνος, τραγωδία τοῦ Ἰωάννου Ἀντρέα τοῦ Τρωΐλου. ΚυπρΓράμμ 17 (1952) 269 - 290.
1755. **Ζώρα Γεωργίου Θ.** Ὁ Ἐρωτόκριτος, ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ καὶ ἡ χρονολόγησις αὐτῶν. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 653 - 659.
1756. **Κορνάρου Βιτζέντζου** Ἐρωτόκριτος. Ἀνατύπωση ἀπὸ τὴν ἔκδοσιν Στ. Α. Ξανθοῦδίδου. Εἰσαγωγή **Α. Πολίτη**. Τόμ. Α', τόμ. Β' [100 Ἀθάνατα Ἔργα, 26, 27] Ἀθῆναι, ἔκδ. Γεώργ. Παπαδημητρίου (1952), Σχ. 8^{ον} μικρόν, σ. 220 + 226.
1757. **Δαούρδα Βασ.** Αἱ μικρογραφίαι τοῦ Ἐρωτοκρίτου. (Κῶδιξ τοῦ Βρετανικοῦ Μουσείου Harley 5644). ΚρητΧρον 6 (1952) 299 - 320 + πίν. ΝΔ'.
1758. **Μελᾶ Σπ.** Ὁ «Ἐρωτόκριτος» τοῦ Κορνάρου. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 645 - 652.
1759. **Οἰκονομίδου Δημ. Β.** Αἱ πηγαὶ τοῦ «Ἐρωτοκρίτου» καὶ ὁ «Νέος Ἐρωτόκριτος». Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 677 - 680.
1760. **Pichard M.** Sur les fondements historiques des romans «d'Imbérius et de Margarona» et «de Pierre et de la Belle Maguelonne». Rev. Ét. Byz. 10 (1952) 84 - 92.
1761. **Σκουλούδη Μανώλη** «Ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ» σὺν γιορτῆς τοῦ «Ἔτους Ἀποδήμου Ἑλληνισμοῦ» σὺν Κρήτη. ἈγγλἘπιθ τόμ. 5 (1952) 365 - 368.
1762. **Follieri E.** La versione in greco volgare del Teseida del Boccaccio. Atti VIII Congr. Int. di Studi Biz. (1951) I (=Studi Biz. e Neoell. 7) (1953) 67 - 77.
1763. **Ζώρα Γεωργίου Θ.** Ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ καὶ ὁ Isach τοῦ Groto ὑπὸ ἔποψιν περιεχομένου. Ἑλλημ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 12 (1953) 79 - 83.

1764. **Κουκουλέ Φ.** Περί τὸ στιχούργημα Συναξάριον τῶν εὐγενικῶν γυναικῶν καὶ τιμιωτάτων ἀρχοντισσῶν. ΚρητΧρον 7 (1953) 55 - 60.
1765. **Morgan G.** French and Italian Elements in the Erotocritos. Κρητ Χρον 7 (1953) 201 - 228.
1766. **Μπουμπουλίδη Φ. Κ.** Λαϊκὰ στοιχεῖα ἐν τῷ «Ζήνωνι». ΚρητΧρον 7 (1953) 127 - 137.
1767. **Οἰκονομίδου Δημητρίου Β.** Ἑλληνικαὶ ἐπίδρασεις ἐπὶ τὴν δημώδη ρουμανικὴν λογοτεχνίαν. ΕΜΑ 4 (1953) 49 - 57.
1768. ——— Τρία ἔργα τῆς Κρητικῆς Λογοτεχνίας ἐν Ἀπεράθου - Νάξου. Κρητ Χρον 7 (1953) 110 - 118.
1769. ——— Ἡ «Ἑρμηνεία τῆς ζωγραφικῆς τέχνης» ἐν Ρουμανία. Ἀθηνᾶ 57 (1953) 35 - 44.
Ἐξετάζεται καὶ ἡ ἐπίδρασις τῆς «Ἑρμηνείας» ἐπὶ τὴν λαογραφίαν τοῦ ρουμανικοῦ λαοῦ.
1770. ——— Ἡ «Ἐρωφίλη» καὶ ἡ ρουμανικὴ διασκευὴ τοῦ «Ἐρωτοκοίτου». Ἑλλ Δημ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 12 (1953) 85 - 87.
1771. **Πολίτη Δίνου** Παρατηρήσεις στὸν «Ἀπόκοπο» τοῦ Μπεργαδῆ. ΠροσφΚυριακ (1953) 546 - 560.
1772. **Σπεράντσα Στέλιου** Τὸ θρησκευτικὸ θέατρο καὶ ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ. ἙλλΔημ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 12 (1953) 109 - 114.

4. Μουσικὴ καὶ χοροί.

1773. **Ξενίτα Ξένου** Συλλογὴ. Ποντιακὴ Μουσικὴ. ΧρονΠόντ χρόν. Β' (1946) 586.
1774. **Βούρτση Μιχάλη** 8 Δημοτικὰ τραγούδια γιὰ ἀνδρική χορωδία (a Capella) (Εὐρ. Μουσικὴ) (ἀ. ἔ.), Σχ. 8^{ον} σ. 26.
1775. ——— 10 Δημοτικὰ τραγούδια (εὐρ. μουσικὴ) (Ἀθῆναι 1948), Σχ. 8^{ον} μέγα, σ. 18.
1776. **Διαμάντη Κ. Α.** Τὸ Καγγελάρι. Χορὸς τὴν Τρίτη τῆς Λαμπρῆς καὶ στὸ πανηγύρι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς στὴ Νησίστα τῶν Τζουμέρκων. Ἐργ'Ἐστ 1948 ἀρ. 10, 232 - 234.
1777. **Μιχαηλίδη Γιάγκου** Εἰσαγωγικὸ σημεῖωμα στὴν ἔκδοσι τῆς μουσικῆς τῶν Κυπριακῶν χορῶν. ΚυπρΣπ 10 (1946) ἔτ. δημ. 1948, 197 - 207.
1778. ***Michailides Solon** The Neohellenic Folk - Music, Cyprus 1948.
1779. **Μιχαηλίδου Σόλωνος** Ἡ Νεοελληνικὴ λαϊκὴ μουσικὴ. ΚυπρΓράμμ 14 (1949) 90 - 91.
Μετάφρ. τῶν κυριωτέρων μερῶν τῆς Εἰσαγωγῆς τοῦ ἀνωτέρω ὑπ' ἀρ. 1778 βιβλίου.
1780. **Π(απαδοπούλου) Ἀ(νθίμου) Α.** Ὕμνος εἰς τὴν Λύραν. ἈρχΠόντ 13 (1948) 238 (μετὰ εἰκόνας ποντιακῆς λύρας).

1781. *Skalcottas N.* Quatre danses grecques. (Parition d'Orchestre). Ἀθῆναι 1948, 8^{ov} σ. 44. (Collection de l'Institut Français d'Athènes. No 3).
1782. *Σπανούδη Σοφ.* Ὁ Χορὸς ποὺ μιλεῖ. Ἔργ'Ἔστ 1948, ἀρ. 9, 205 - 206.
1783. *Σφακιανᾶκη Κώστα Ι.* Ζωντανοὶ ἑλληνικοὶ ρυθμοί. Ἔργ'Ἔστ 1948, ἀρ. 9, 196 - 202.
1784. *Διαλυνᾶ Εὐαγγ.* Ὁ χορὸς στὴν αὐλὴ τ' Ἀλεξαντροῦ. Ἑλλημ. ἔτ. Β' τόμ. 3 (1949) 228 - 230.
Περιέχονται καὶ Κρητικὰ δίστιχα.
1785. *Georgiades Th.* Der griechische Rhythmus, Musik, Reigen, Vers und Sprache. Mit 2 Bild. u. vielen Notenbeispielen. Hamburg, Marion von Schröder Verlag 1949, 8^{ov}, σ. 164, εἰκ. 1.
Κρίσις : BZ 43 (1950) 91 (F. D(ölger)).
1786. *Καλομοίρη Μαν.* Περὶ τῆς ἑναρμονίσεως τῶν δημοτικῶν ᾠσμάτων. ΠΑΑ τόμ. 23 (1949) 417 - 425.
1787. *Κουσιᾶδου Γεωργ.* Ἀρχαῖοι καὶ νέοι χοροί. Ἀθῆναι 1949, 8^{ov} σ. 104.
1788. *Καλομοίρη Μ.* Ὁ ἄγνωστος μουσουργὸς τοῦ δημοτικοῦ μας τραγουδιοῦ καὶ οἱ πρόδρομοι τῆς Ἑλληνικῆς μουσικῆς. ΠΑΑ τόμ. 21 (1950) 274 - 290.
1789. *Καρυωτάκη Θ.* Παραλλαγές σὲ λαϊκὸ τραγούδι γιὰ πιάνο (1950), 4^{ov} σ. 15.
1790. *Κουτσογιαννοπούλου Δ.* Ποντιακὴ μουσικὴ καὶ χορὸς. Ποντ.Θέατρο 1950, 21.
1791. *Κουτσοχέρα Ι. Π.* Τὰ μπουζούκια. Ν'Ἔστ 48 (1950) 892 - 893.
1792. *Κώνστα Κ. Σ.* Ἡ Αἰτωλικὴ μουσικὴ λαογραφία. Ἑλλημ. ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 367 - 372.
1793. *Δαύρα Ἀγγέλου* Τὰ μουσικὰ ὄργανα τοῦ λαοῦ μας. Ἑλλημ. ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 213 - 215.
1794. *Μ. Μ.* Πῶς εἶδα τοὺς Ποντιακοὺς χορούς. Ποντ.Θέατρο 1950, 109-110.
1795. *Μαζαράκη Δ.* Ὁ τσομπάνος καὶ ἡ φλογέρα του. Ὁ Πάν 20 (1950) 70 - 71.
1796. *Μιχαηλίδου Σόλωνος* Σχέδιο συγκριτικῆς μελέτης τῆς λαϊκῆς μουσικῆς. Κυπρ.Γράμμ 15 (1950) 246 - 248.
1797. *Περιστέρη Σπύρου Δ.* Δημοτικὰ τραγούδια Ἡπείρου καὶ Μωρηᾶ σὲ βυζαντινὴ καὶ εὐρωπαϊκὴ παρασημαντικὴ. Ἀθῆναι 1950, 8^{ov} σ. 135.
1798. *Σκλάβου Γεωργ.* Ἡ δημώδης μουσικὴ τῆς Κρήτης. Ἑλλημ. ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 701 - 702.
1799. *Σταμούλη - Σαραντῆ Ἑλπινίκης* Ὁ Χορὸς. Λαογραφικὰ Θράκης. Ν'Ἔστ 47 (1950) 812.
1800. *Ἀλεξάκη Ι. Σ.* Ἡ Κρητικὴ Μουσικὴ. Κρητ'Ἔστ 3 (1951) τεῦχ. 21, 17.
1801. ** Βασιλειάδου Σώτου* Ἡ τέχνη τοῦ τραγουδιοῦ—Ἀπὸ τὸ Βυζαντινὸ μέλος

καὶ τὸ δημοτικὸ τραγούδι στὴ σύγχρονη μονωδιακὴ καὶ χορωδιακὴ τεχνικὴ
— Ἐκδόσεις Ζαβαλλῆ. Λευκωσία.

Κρίσ.: ΚυπρΓράμμ 16 (1951) 374 (*Δ. Α. Χριστοφίδης*).

1802. *Καλλινίκου Θεοδούλου* Κυπριακὴ λαϊκὴ μουσα. Λευκωσία—Κύπρου 1951.
Σχ. 8^{ον} σ. 218.

Περιεχόμενα: 83 δημ. ᾠσματα μετὰ βυζαντινῆς καὶ εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς γραφῆς, 20
δίστιχα καὶ λεξιλόγιον.

Κρίσ.: ΚυπρΓράμμ 17 (1952) 408 (*Σόλ. Μιχαηλίδης*).

1803. *Καλομοίρη Μανώλη* Δημοτικὸ καὶ λαϊκὸ τραγούδι. Ἑλλημ ἔτ. Δ' τόμ. 7
(1951) 743 - 748.

1804. ——— Τὸ ἑλληνικὸ δημοτικὸ τραγούδι. Νἑστ 49 (1951) 443 - 444.

1805. *Κούρτελλη Π.* Συρτός. ἈρχΘρΘησ 16 (1951) 164.

1806. *Κουτσογιαννοπούλου Δημ.* Ὁ Σέρρα, χορὸς τῶν Ποντίων. Οἱ Φίλοι τῆς
Ποντιακῆς Μουσικῆς, ἀρ. 19 - 20 (1951) 1, 4.

1807. *Δαυράγκα Διον.* Δημῶδη ᾠσματα—Καντάδες—Ἀθηναϊκὸ τραγούδι. Ἑλλ
Δημ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951) 789 - 790.

1808. *Δεβίδη Δημ. Κ.* Αἱ τάσεις τῆς Νεοελληνικῆς μουσικῆς δημιουργίας. Ἑλλ
Δημ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951) 785 - 788.

1809. *Διανίδη Σίμου* Βάρδοι τῆς λύρας καὶ τοῦ Ποντιακοῦ τραγουδιοῦ. Ὁ Τσόρ-
ταντς. ΠοντΘέατρο 1951, 170 - 171.

1810. [*Loucatos Démétrios*] Cornemuse «Tsambouna». Εἰς τὸν Κατάλογον
τῆς Α' Ἐκθέσεως τοῦ Musée des Arts et Traditions populaires: Bre-
tagne [Paris] 1951, σ. 111.

Περιγραφή καὶ τρόπος κατασκευῆς ἑλληνικοῦ ἀσκαύλου ἐκ Νάξου (Ἀπεράθου) ἀπο-
σταλέντος παρὰ τοῦ συγγρ. εἰς τὴν Ἐκθεσιν.

1811. *Μελά Σπ.* Ἡ Ἑλληνικὴ μουσικὴ. Ἑλλημ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951) 741 - 742.

1812. *Σκάρδη Γ. Ν.* Ἡ Ἑλληνικὴ μουσικὴ διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ἡλιος ἔτ. 11
(1951) 562.

1813. *Σφακιανᾶκη Κ. Ι.* Ἡ Βυζαντινὴ μουσικὴ. Ἑλλημ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951)
791 - 794.

1814. *Τ. Γ. Α.* Ὁ χορὸς κατὰ τὴν ἀρχαιότητα. Ἡλιος ἔτ. 11 (1951) 746.

1815. *Τραϊανοῦ Πέτρου* Λαϊκὴ Μουσα. Δημοτικὰ τραγούδια Βορείου Ἑλλάδος
ἔναρμονισμένα γιὰ μεικτὴ χορωδία. Τεῦχος Α'. Θεσσαλονίκη 1951, 8^{ον} σ. 80.

1816. *Ἀρτεμίδου Κλεοβούλου* Ἀπὸ τὰ Κυπριακὰ δημοτικὰ τραγούδια. ΚυπρΣπ
16 (1952) Λαογραφικὸν Παράρτημα κθ' — νστ'.

20 ᾠσματα εἰς εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν γραφὴν.

1817. *Βλαζάκη Μ.* Ἀνάλυσις Κρητικῆς μελωδίας. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεύχ. 33-34, 27-28.
1818. ——— Ἡ Κρητικὴ μουσικὴ. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεύχ. 31-32, 13-14.
1819. *Coussiadis Georges A.* Les danses populaires modernes de la Grèce. L'Hell Cont 1952, 526-532.
1820. *Εὐμενίου Λάμπης καὶ Σφακίων* Ἡ Κρητικὴ μουσικὴ. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεύχ. 33-34, 66.
1821. *Καλομοίρη Μανώλη* Ἡ ἐξέλιξις τῆς δημώδους ὀργανικῆς μουσικῆς. ΠΑΑ τόμ. 27 (1952) 232-236.
1822. *Λαμπελὲτ Γεωργίου* Γύρω ἀπὸ τὴ μουσικὴ τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ. Ἑλλ Δημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 237-240.
1823. *Μιχαηλίδη Σόλ.* Ἡ Νεοελληνικὴ Μουσικὴ. Κύπρος 1952, 8^{ον} σ. 32.
1824. *Ξενίτα Ξένου* Λαϊκοὶ χοροὶ καὶ τραγούδια. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 10-11 (34-35) 1701-1703.
1825. *Σακελλαρίου Χαρ.* Κουλουριώτικος (Χορὸς τῆς Σαλαμῖνος). Γυμν ἔτ. Α' (1952) τ. 8-10, 124.
1826. Στὴ βρύση στὰ Τσερίτσιανα (Δημῶδες Ἡπείρου) [Στίχοι καὶ Μουσικὴ]. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 93.
1827. *Χαριτάκη Στυλ.* Ἡ μουσικὴ τῆς Δυτ. Κρήτης. Κρητ'Εστ 4 (1952) τεύχ. 33-34, 48-50.
1828. *Anoghianakis Finos* IXme Congrès International d'Études Byzantines. Thessalonique, 12-25 Avril 1953. Récital de chants et de danses populaires Grecques, organisé par la Société des danses et des chants grecs populaires 8^{ον}, σ. 16.
1829. [*Ἀωνόμου*] Κυρ' Ἀναγνώσταινα (δημῶδες Ἡπείρου). Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 991.
1830. *Καλλωναίου Μ.* Ἡ γένεση καὶ τὸ νόημα τοῦ χοροῦ. Αἰξωνή Γ' (1953) 72-73.
1831. *Καψάσκη Σ.* Ζακυνθινὰ τραγούδια. Μουσικὴ ἐπιμέλεια —. Σειρὰ Α', τεύχ. Α', Ἐκδ. «Ὄργανισμοῦ Ζακυνθίων». Ἀθῆναι 1953, 4^{ον} σ. 32.
1832. *Κουσιάδου Γεωργίου Ἀθ.* Ἑλληνικοὶ χοροί. Ἀθῆναι 1953, Σχ. 8^{ον} μικρ. σ. 91.
1833. ——— Οἱ σημερινοὶ ἑλληνικοὶ χοροί. Ἡλιος ἔτ. 12 (1953) 636.
1834. *Κτενίδη Φ.* Ἡ Ἑταιρεία Ἑλληνικῶν χορῶν καὶ τραγουδιοῦ καὶ οἱ Ποντιακοὶ χοροί. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 10 (46) 2265-2266.

1835. *Μούλου Γεωργίου Π.* Δημώδης έλληνική μουσική, χοροὶ καὶ τραγούδια. Αἰξωνή Γ' (1953) 74 - 75.
1836. ——— Ἡ δημώδης Κυθηραϊκὴ μουσική. Αἰξωνή Γ' (1953) 106 - 108.
1837. *Νικολάου Μ.* Γκιούλ - Μπαξές. Χορὸς Γιαννιώτικος. Ἡπειρ'Εστ 2 (1953) 313.
1838. ——— Ὁ Ρόβας. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 651.
1839. *Παπαδοπούλου Γεωρμπεί Μ. Παύλου* Δείγματα δημοτικῆς μουσικῆς τοῦ Πόντου. ἈρχΠόντ 18 (1953) 97 - 128.
1840. *Παρασκευοπούλου Θ.* Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τοῦ Ποντιακοῦ τραγουδιοῦ καὶ χοροῦ. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 7 (43) 2121 - 2122.
1841. *Πιτσινοῦ Δημ.* «Γέρανος» καὶ Τσακωνικός χορὸς. ΧρονΜορ Β' (1953) 224.
1842. *Ρωμαίου Κ.* Ὁ Καλαματιανὸς καὶ οἱ ἄλλοι συρτοὶ χοροί. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 5, 8 - 9.
1843. ——— Ἡ Λύρα, οἱ Μοῦσες καὶ οἱ Νεραΐδες. Ὁ Πάν 23 (1953) 88 - 89.
1844. *Σακελλαρίου Χαρ.* Πηδητὸς Μεγάρων. Γυμν ἔτ. Β' (1953) τ. 11 - 13, 169.
1845. *Σπήλιου Αἰμ.* Ἡ μουσική εἰς τὴν Ζάκυνθον, τὴν Κεφαλληνίαν καὶ τὴν Λευκάδα. Ἡλιος ἔτ. 12 (1953) 427 - 428.
1846. *Χαλιάσα Ἰαν.* Ἡ ἔθνικὴ μουσική εἰς τὸ δημοτικὸ τραγούδι. Ἡλιος ἔτ. 12 (1953) 492.
1847. [*Βασιλείου Σπ.*] Τὸ «ντίλι - ντίλι». Κείμενο καὶ μουσικὴ λαϊκά, ζωγραφιῆς τοῦ Μπάρομπα Σπύρου χρωμολιθογραφημένες ἀπὸ τὸν ἴδιο. Τυπώθηκε τὸ Δεκέμβρη τοῦ 1948 στὸ Λιθογραφεῖο τοῦ Β. Παπαχρυσάνθου γιὰ τὴν Ἐκδοτικὴ Ἑταιρεία «Ἰκαρος» (Βιβλιοθήκη τοῦ Παιδιοῦ. Σειρὰ Α' ἀρ. 2. Διευθυντῆς Μ. Τριανταφυλλίδης), Σχ. 8^{ον} [σ. 16].
Κρίσ. : Μητέρα καὶ Παιδὶ 22 (1949) 28 (*Εἰρήνη Παϊδούση*).

Ε'. Κοινωνικὸς βίος.

1. Οἱ κύριοι σταθμοὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς.

Γέννησις, γάμος, τελευτή.

1848. *Guilland R.* Les noces plures à Byzance. BS 1947 - 1948, 9 - 30.
1849. *Ἀνδριωτάκη Κώστα Ν.* Ἡθῆ καὶ ἔθιμα στὴ Νίσυρο. Ἐφημ. «Καθημερινή» 15 Ἰανουαρίου 1948.
Ἡθιμα ἀφορῶντα εἰς τὸ παιδὶ καὶ τὸν γάμον.
Κρίσ. : Δωδ'Επιθ 2 (1948) 28 - 29 (*Γ. Κ. Σπυριδάκης*).
1850. *Cammis Pant. A.* Moeurs et coutumes du Dodécanése. L' Hell Cont 1948, 170 - 173.

1851. *Γκίκα Ἀσπασίας* Τὰ πουλιὰ τοῦ γάμου. *ΚῆρΑἰγ* ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 24, 201.
1852. *Κωνσταντᾶρα Βύρωνος* Ἐνας Ἀθηναϊκὸς γάμος στὴν ἐποχὴ τῆς Τουρκοκρατίας. Ἑλλημ ἔτ. Β' τόμ. 4 (1949) 7 - 15.
1853. *Κορωναίου Γεωργ. Ἄν.* Ἔθιμα. *Λουλ* ἔτ. 1 (1948) τεῦχ. 2, 14.
1854. *Δαδᾶ Ἰακ. Δημ.* Γύρω ἀπὸ τὰ συνοικέσια τοῦ Μεσαγροῦ. *ΚῆρΑἰγ* ἔτ Β' (1948) ἀρ. φ. 13 - 14, 16 - 19.
1855. *Μπαρλᾶ Τάκη* Ἡ εὐγένεια τῆς ψυχῆς τοῦ Ἑλληνοσ εἰς τὰ ἔθιμα κηδειῶν καὶ ταφῆς. Ἑλλιοσ ἔτ. 8 (1948) 500, 558.
1856. ——— Ὁ νόμος ἐπέβαλλεν εἰς τὰς κηδεῖας σεμνοπρέπειαν καὶ λιτότητα. Ἑλλιοσ ἔτ. 8 (1948) 612.
1857. ——— Τὰ μνημόσυνα, τὰ ψυχοσάββατα καὶ τὸ πένθος εἰς τοὺς ἀρχαίους. Ἑλλιοσ ἔτ. 8 (1948) 706.
1858. *Ταρσοῦλη Ἀθηνᾶς* Ὁ ἀρραβῶνας καὶ ὁ γάμος στὴν Ἀστυπάλαια. *Δωδ Ἐπιθ* 2 (1948) 161 - 162 [μὲ ἄσμ. γαμήλ. 7].
1859. *Καλλούτση Καλλ.* Ἔθιμα Παλαιοχωρίου. *ΧρονΠαλΚυν* (1949) 81.
1860. *Κωνσταντινίδη Π.* Ἡ περιποίηση τοῦ μωροῦ στὴν ἀρχαία Ἑλλάδα καὶ στὴ σημερινή. *Μητέρα καὶ Παιδὶ* 22 (1949) 24.
1861. ——— Δεισιδαιμονίες καὶ ἔθιμα γιὰ τὸν εὐκολο τοκετό. *Μητέρα καὶ Παιδὶ* 21 (1949) 24.
1862. ——— Δεισιδαιμονίες τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ γιὰ τὴ θεραπεία τῆς στειρότητος. *Μητέρα καὶ Παιδὶ* 25 (1949) 25.
1863. *Παπαχαλαμάμπους Γ. Χ.* Ἀπὸ τὰ ἐν Κύπρῳ ἀρχαῖα ἑλληνικὰ ἔθιμα. *ΚυπρΣπ* 13 (1949) 39 - 43 [γαμήλ. ἔθ.].
1864. *Βαφειάδου Γ.* Ἔθιμα Τραπεζοῦντος καὶ περιφερείας. Τὰ σουμάδια. *Ποντ Ἑστ* ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 1, 42 - 43.
Γαμήλια ἔθιμα.
1865. *Γκοτσοπούλου Βασ. Κ.* Λαογραφικά. *Λουλ* ἔτ. 3 (1950) τεῦχ. 14, 15.
Εἰδήσεις σχετικαὶ μὲ τὸ παιδί.
1866. *Καρ. Σ.* Ἔθιμα Ποντίων τοῦ Καυκάσου. *Ποντ Ἑστ* ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 3, 148 - 150.
Γαμήλια ἔθιμα.
1867. *Δαζαρίδη Δ. Χ.* Τὰ φωτίδᾶ (τὰ βαπτίσια). *Ποντ Ἑστ* ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 11, 631 - 633.
1868. *Νυμφοπούλου Μιλτ.* Γάμος ὁ τὴ Σάντα. *Ποντ Ἑστ* ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 12 690 - 693, 2 (1951) τεῦχ. 14, 799 - 800, τεῦχ. 17 - 18, 958 - 960.

1869. *Οικονόμου Αικ. Κ.* Ἡπειρωτικὰ ἔθιμα. Ὁ γάμος εἰς τὴν Βήσσανην καὶ τὰ ἄλλα χωρία τοῦ Πωγωνίου. Ἀθῆναι 1950, Σχ. 16^{ον} σ. 31.
1870. *Σαλαπατσιδῆ Π. Β.* Ἐπιτραπέζια ἔθιμα. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 12, 694-695.
1871. *Σπυριδάκη Γ. Κ.* Τὰ κατὰ τὴν τελευταίαν ἔθιμα τῶν Βυζαντινῶν ἐκ τῶν ἀγιολογικῶν πηγῶν. ἘπΒυζΣπ 20 (1950) 75-171.
Κρίσι.: ΒΖ 45 (1952) 130 (*F. D(ölger)*).
1872. *Ψυχογιοῦ Ντίνου Δ.* Ἡλειώτικα παιδοκόμια. Λαογρ 13 (1950 - 51) 340-346.
1873. *Κληρίδῆ Ν.* Ἐθιμοτυπίες στὴν Πιτσιλιά. Προπώσεις στὸ τραπέζι τοῦ γάμου κλπ. ΚυπρΓράμμ 16 (1951) 215-218.
1874. *Διμπεράτου Σ. Ν.* Ἡ κωμωδία τοῦ τοκετοῦ ἐπὶ Τουρκοκρατίας. ΦιλΠρωτ 1951, 193-194.
1875. *Μελανοφρύδῆ Π. Η.* Ποντιακὰ ἔθιμα γάμου. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 14, 789-790.
1876. *Νυμφοπούλου Μιλτ.* Γάμος ὅσ τὴ Σάντα. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 14, 799-800, τεῦχ. 17-18, 958-960.
1877. *Παπαδοπούλου Δημητρίου Κ.* Ἐθιμα καὶ δοξασίαι περὶ τοὺς νεκροὺς τοῦ χωρίου Σταυρίν. ἈρχΠόντ 16 (1951) 179-197.
Καὶ 5 μοιρολόγια.
1878. *Παπαχαραλάμπους Γ. Χ.* Ἀρχαῖα ἔθιμα ταφῆς ἐν Κύπρῳ. ΚυπρΣπ 15 (1951) 183-189.
1879. *Πιτσινοῦ Δ.* Περὶ Τσακόνων καὶ Τσακωνιάς. ΧρονΚυν 2 (1952) 73-74.
Ἐθιμα ταφῆς καὶ 1 ἄσμα.
1880. [*Ἀνωνύμου*] Ἡ βάπτισις. Θρησκεία καὶ λαογραφία. Ἡλιος ἔτ. 11 (1952) 783.
1881. [*Κτενίδου Φ.*] Ὁ γάμος στὸ Καπήκιοϊ. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 3 (27) 1369-1371.
1882. Τὸ δαχτυλίδι καὶ ἡ ἱστορία του. Ἡ Γυναῖκα ἀρ. 69 (1952) 17.
1883. *Φωστηροπούλου Ἀγαθαγγέλου* Λεχῶνα καὶ νεογέννητο. ἈρχΠόντ 17 (1952) 239-240.
1884. *Χρυσάνθη Κύπρου* Συμβολὴ στὶς ἐμβρολογικὰς δοξασίαι τῶν Κυπρίων. ΚυπρΣπ 16 (1952). Λαογραφικὸν Παράρτημα γ'—ι'
1885. *Ἐφραιμίδου Χρήστου Σ.* Ὁ γάμος στὰ Σούρμενα. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 11-12 (47-48) 2318-2319.
1886. *Δέτσα Ἀλεξάνδρου* Ἡ τεκνοποιία ἐν Βογατσικῶ. Μακεδ 2 (1953) 299-310.
1887. *Δυκαίου Γ.* Ὁ Μανιάτικος γάμος. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 2, 5.

1888. *Μυλωνά Γεωργίου Ε.* Όμηρικά και μυκηναϊκά έθιμα ταφής. ΈπΦιλΣχ'Αθ Περίοδος Δευτέρα. Τόμος Δ'. Έν'Αθήναις, 1953 - 1954, 263 - 285.
1889. *Nilsson Martin P.* Wedding rites in ancient Greece. ΠροσφΚυριακ (1953) 508 - 515.
1890. *Pace S.* Calabrese supréssero = συμπέντερος. Studi Bizantini et Neoellenici VIII (1953) 383 - 385.
1891. *Πειτροπούλου Δ. Α.* Η άκληρία εις τὰ έθιμα του Έλληνικού λαου. ΕΛΑ 7 (1952, δημοσ. 1953) 28 - 44, 159 - 160.
1892. *Σαλαπασίδη Π. Β. (Ύψηλάντη)* Το μάδ. Ποντ'Εστ έτ. 4 (1953) τευχ. 4 (40) 1987.
1893. *Σοφούλη Άγγελικης* Δοξασίαι σχετικαί με το ψυχορράγημα. Λαογρ 15 (1953) 155 - 156.
1894. *Σπυριδάκη Γ. Κ.* Τα κατά την γέννησιν, την βάπτισιν και τον γάμον έθιμα των βυζαντινων εκ των άγιολογικων πηγων. ΕΛΑ 7 (1952, δημοσ. 1953) 102 - 147.

2. Θρησκευτική ζωή. Λαϊκή λατρεία.

α' Συλλογαί.

1895. *Καψάσκη Σπύρου* Ζακυθινά «άντέτια». ΈπιανΦύλλα φ. 5 (1946) 74, φ. 6 (1947) 98-99.
1896. *Γ. Σ. Μ.* Πασχαλιάτικα παιγνίδια. Μητέρα και Παιδι 1 (1947) 21.
1897. *Δ(εληγιάννη) Β(ασιλείου)* Τα κεμπάπια. ΑρχΘροΘησ 14 (1947 - 48) 359 - 361.
1898. *Παπαχριστοδούλου Πολυδ.* Σημειώματα. 1. Τ' αναστενάρια στο πανηγύρι της άγίας Έλένης Σερρών. ΑρχΘροΘησ 14 (1947 - 48) 348 - 359.
1899. *Άμαριώτου Μαρ.* Το «εύκολόγημα». Ν'Εστ 43 (1948) 575 - 577.
1900. *Καμμά Παντελή* Πασχαλινά έθιμα στην Τήλον. Δωδ'Επιθ 2 (1948) 152 - 153.
1901. *Καρανικόλα Σωτηρ.* Συμαϊκά λαογραφήματα. Δωδ'Επιθ 2 (1948) 140-143.
1902. *Λυκούδη Στυλ.* Έμμ. Ο άγιος Φωκάς και η άγια Πελαγία. Ηλιος έτ. 8 (1948) 434.
1903. *Μπάου Νικ.* Ο άγιος Ευστάθιος και οι Έλληνες κληγοί. ΚυνΝέα 1948, αρ. 206 (4) 112.
1904. *Σκοπετεά Στ.* Μανιάτικο Πάσχα. Μητέρα και Παιδι 22 (1949) 8.
1905. *Σπάλα Πάνου* Σαν κι αυτές τις ημέρες. Έργ'Εστ 1948 αρ. 9, 213.
1906. ——— Πάσχα Έλλήνων. Έργ'Εστ 1948, αρ. 10, 235.

1907. **Σταθάτου Ν.** Κεφαλλονίτικα Θεοφάνια. Ναυτ'Ελλ 1948, τεύχ. 183, 30.
1908. ——— 'Ο ἅγιος τῶν θαλασσῶν. Ναυτ'Ελλ 1948, τεύχ. 194, 11.
1909. **Τζουγανάτου Νικολ. Δ.** Κεφαλονίτικος ᾠδὴ Βασίλης. ᾠδὴ 28 - 29 (1948) 17 - 19, 30 - 31 (1948) 17 - 20.
1910. **Τζωρτζάκη Φωτ. Θ.** Ὁ μήνας Αὐγούστος. Ὁ Πάν 18 (1948) 75.
1911. **Χαβιαρᾶ Νικήτα Δ.** Τοῦ Συναληψοῦ, ἀρχαῖο κολυμβητικὸ ἔθιμο. Ἐφημ. «Συμαῖκὸν Βῆμα», ἀριθ. 116 - 117, τῆς 12 Μαΐου 1948.
Κρίσ.: Δωδ'Επιθ 2 (1948) 180 (**Γ. Κ. Σπυριδάκης**).
1912. **Χατζημιχάλη Ἀγγελικῆς** Ἡ Μεγάλῃ βδομάδα καὶ ἡ Λαμπρὴ στοὺς Σαρακατσάνους. Ν'Εστ 43 (1948) 568 - 571.
1913. **Γεδεῶν Μανουὴλ Ἰω.** Συνήθειαι χριστιανῶν ἐν τῷ κοινωνικῷ τῶν Τούρκων βίῳ. ἈρχΘροΘησ 15 (1948 - 49) 201 - 206.
Καὶ εἰδήσεις περὶ λαϊκῆς λατρείας.
1914. [**Παπαχριστοδοῦλου Πολυδ.**] Ἀπὸ τὰ ἔθιμα τῆς Θράκης. ἈρχΘροΘησ 15 (1948 - 49) 202.
1915. ——— Τ' ἀναστενάγια, οἱ καλόγεροι, σεῖμένηδες κ' οἱ πιτεροῦδες, ἔθιμα πανάρχαια τῆς Ἀνατ. Θράκης καὶ συγκαιρινὰ καὶ τὰ Δημήτρια, ἀγροτικὴ γιορτὴ καθάρια τῆς ἐπαρχίας Λιτίσης Δυτικῆς Θράκης. ἈρχΘροΘησ 15 (1948 - 49) 263 - 373. (Καὶ ἀνάτυπον, Ἀθήνα 1950).
1916. [**Ἀνωνύμου**] Τὰ «Φῶτα» τραβοῦν τοὺς Ἕλληνας. Ὁ ἑορτασμὸς τῶν Θεοφανίων στὸ Τάρπον Σπρίγκς. Ναυτ'Ελλ 1949, τεύχ. 195, 16.
1917. **Βραχᾶ Φρίξου** Ἡ ἑορτὴ τοῦ κατακλυσμοῦ. ἙλλΚύπερ 1 (1949) ἀρ. 3, 10 - 11.
1918. **Γιαννοπούλου Μαριέττας Ε.** Ἑπτανησίας Χριστουγεννιάτικοι Ζακυθινοὶ θροῦλοι. ἙλλΔημ ἔτ. Β' τόμ. 4 (1949) 1052 - 1054.
1919. **Γκίκα Ἀσπασ.** Λαογραφικά. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 32, 130.
1920. **Διαμάντη Κ. Α.** Ἡ ἁγία Παρασκευή, τὸ πανηγύρι καὶ ὁ δράκος στὴ Νησίστα τῶν Τζουμέρκων. ἙλλΔημ ἔτ. Β' τόμ. 4 (1949) 363 - 366, 522 - 525.
1921. **Ζευγαλακάκη Ν.** Τὸ θαῦμα τοῦ ἁγίου Μηνᾶ ἐν Ἡρακλείῳ κατὰ τὸ Πάσχα τοῦ 1826. Ἡράκλειο Κρήτης, 1949, 8^{ον} σ. 18.
1922. **Δουκοπούλου Δ. — Πετροπούλου Δ.** Ἡ λαϊκὴ λατρεία τῶν Φαράσων. Ἀθήνα 1949 (Collection de l'Institut Français d'Athènes. Μουσικὸ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο - Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν. Διεύθυνση Μέλπωσ Μερλιέ. Καππαδοκία 3), 8^{ον} σ. 162.
Κρίσ.: ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 301 - 302 (**Κ. Προουῆς**). Ν'Εστ 48 (1950) 899 - 902 (**Κ. Α. Ρωμαῖος**). Λαογρ 13 (1951) 389 - 394 (**Στ. Π. Κυριακίδης**).
1923. **Δυκούρη Χαράλ. Β.** Ὁ Λειδινός. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 33, 140 - 142.

1924. **Μαυρογιάννη Έμμ.** Κερκυραϊκοί τύποι καὶ Κορφιάτικα ἔθιμα. [Ἀθήναι] 1949, 8^{ον} σ. 136.
1925. **Παλαιού** Τὸ Πάσχα στὰ νησιά μας. Ναυτ'Ελλ 1949, τεῦχ 198, 5.
1926. ——— Ἔθιμα τῆς πρωτομαγιάς. Ναυτ'Ελλ 1949, τεῦχ. 199, 15.
1927. **Παπαχαλαμάπους Γ. Χ.** Ἀπὸ τὰ Κυπριακὰ ἔθιμα τῆς Λαμπρῆς. Ἑλλ Κύπρ 1 (1949) ἀρ. 1, 10.
1928. **Σταθάτου Ν. Γ.** Τὰ φίδια τῆς Παναγίας (Λατρευτικὰ παράδοξα τοῦ Αὐγούστου). Ἡχώ 37 - 38 (1949) 8 - 9.
1929. ——— Τὰ φίδια τῆς Παναγίας. Ναυτ'Ελλ 1949, τεῦχ. 203, 30.
1930. Τὸ Πάσχα εἰς τὴν Ζάκυνθον. Ἡλιος ἔτ. 9 (1949) 592.
1931. **Χριστοφίδη Μύρωνος Κ.** Τὰ ἐπώνυμα τῆς Παναγίας ἐν Κύπρῳ. Κυπρ Γράμμ 14 (1949) 92 - 94.
1932. **Ἀναστασοπούλου Γεωρ.** Ὁ Κλήδωνας καὶ τὰ «ριζικάρια» τὴν ἡμέραν τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου. Ἡλιος ἔτ. 10 (1950) 704.
1933. **Antony [Ἀντωνιάδου] Anine** Meet the Greeks. Icaros. Athens 1950. Σχ. 16^{ον}, σ. 141.
1934. **[Ἀνωνύμου]** Πασχαλινὰ ἔθιμα. Ἡχώ 44 - 45 (1950) 14.
1935. **Ἀποκορωνιάτη Ἰωάν.** Οἱ ἀποκορηῆς ἄλλοτε καὶ τώρα. Κρητ'Εστ 1 (1950) τεῦχ. 11 - 12, 6 - 7.
1936. **Βασιλάτου Γερασίμου** Ἡ σημασία τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγ. Γερασίμου διὰ τοὺς ἀπανταχοῦ Κεφαλλῆνας. ἙπτανΣάλπ (1950) 249 - 251.
1937. **Βραχᾶ Φρ. Π.** Πρωτοχρονιάτικα ἔθιμα. ἙλλΚύπρ 2 (1950) ἀρ. 9, 17, 26.
1938. **Διομήδη Ἐλένης Δ.** Πηλιορείτικα πανηγύρια. ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 326 - 329.
1939. **Θειοπούλου Ν.** Ὁ ἀσκητὴς καὶ τὰ ἀγιάσματα τῆς Σκάλας. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 6, 353 - 356.
1940. **Θεοφυλάκτου Θ. Κ.** Τὸ πανηγύρι τῆς Παναγίας τῆς Γουμερᾶς. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 2, 21 - 24.
1941. **Κυριαζῆ Ν.** Ἐπωνυμῖαι τῆς Παναγίας. Λάριναξ Κύπρου 1950, 8^{ον} σ. 58.
1942. **Κωνσταντᾶρα Βύρ.** Ἡ Ἀποκορῆα στὴν Τουρκοκρατημένη Ἀθήνα. Ἑλλ Δημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 375 - 378.
1943. ——— Μιὰ ξεχασμένη Ἀθηναϊκὴ γιορτὴ. ἙλλΔημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 620-623.
1944. **Μαράντη Καφειζάκη Γ.** Τὰ κόκκινα αὐγὰ τοῦ Πάσχα καὶ ἡ παράδοση. Κρητ'Εστ 2 (1950) τεῦχ. 13, 4 - 5, τεῦχ. 14, 28.
1945. **Μέγα Γ. Α.** Ζητήματα Ἑλληνικῆς Λαογραφίας. ΕΛΑ Ε' (1945 - 1949) [ἔτ. δημ.] 1950, 3 - 100.

- Κρίσ.: Θεολογία 21 (1950) 646 (*Π. Ι. Μπρατσιώτης*). Ποντ'Εστ έτ. 3 (1952) τευχ. 56, 1287-1288 (*Ξένος Ξενίτας*).
1946. *Μελανοφρύδη Π. Η.* Άνέκδοτο. Ήθη και έθιμα. Ποντ'Εστ έτ. 1 (1950) τευχ. 1, 28.
1947. *Μεταλλείδη Μιχ.* Ένα προσκύνημα στην Παναγία Σουμελά. Ποντ'Εστ έτ. 1 (1950) τευχ. 7-8, 400-405.
1948. *Νυμφοπούλου Μ.* Το προσκύνημα στην «Παναγία του Σουμελά». Ποντ'Εστ έτ. 1 (1950) τευχ. 9, 490-493.
1949. *Παπαδάκη Ειρήνης* Ο Μάης. Ν'Εστ 47 (1950) 566-568.
1950. *Παπακώστα Άγγελου Ν.* Ηπειρωτική έθιμογραφία. Οί φωτιές του Άη-Βασίλη. Έφημ. «Καθημερινή», 1 Ιανουαριου. 1950.
1951. *Παπαχαλαμάπους Γ. Χ.* Η έορτή του κατακλυσμου. (Άπο την Κυπριακήν Λαογραφίαν). ΈλλΚύπρ 2 (1950) αρ. 14, 159, 170.
1952. *Παπαχριστοδούλου Πολ.* Το δεκαπενταύγουστο στη Θράκη. Ν'Εστ 48 (1950) 1057-1058.
1953. *Πασιούλη Σάββα Μ.* Κάλαντα στο χωριό. Μαθ'Εστ Α' (1950) αρ.1, 40.
1954. *Πομόνη Μίμη Παν.* Φρύγανα. Παναγίες Άθηνιώτικες. Ν'Εστ 48 (1950) 1055-1056.
1955. *Σπάλα Πάνου* Οί κούνιες της Λαμπρής. Ν'Εστ 47 (1950) 499-500.
1956. *Σπυροπούλου Νικ. Ι.* Το πανηγύρι της «Άγια-Άγάθης». ΈλλΔημ έτ Γ' τόμ. 5 (1950) 423-427.
1957. *Σταθάτου Ν.* Η Άνάστασις στην Κεφαλονιά. Ναυτ'Ελλ 1950, τευχ. 210, 25.
1958. *Σταμούλη - Σαραντή Έλπινίκης* Λαογραφικά της Θράκης. Το Λαζαροσάββατο. Ν'Εστ 47 (1950) 494.
1959. *Σταυριανοπούλου Δ. Α.* Το κάψιμο του Ιούδα (Πασχαλινά έθιμα). Δουλ έτ. 3 (1950) τευχ. 12, 11-12.
1960. *Στυλιανού Α και Ι.* Το πανηγύρι του Σταυρού στο Όμοδος. ΈλλΚύπρ 2 (1950) αρ. 18, 260-261.
1961. *Φωστηροπούλου Άγ.* Λαογραφικά. Ποντ'Εστ έτ. 1 (1950) τευχ. 5, 276-7. Τα Μωμογέρια.
1962. ——— Το δεκαπενταύγουστο στην Ήμερα. Άερεμίτ'σα Ποντ'Εστ έτ. 1 (1950) τευχ. 7-8, 405-406.
1963. *Χατζηθανασίου Άλεξ.* Άποκριές στη Μαινεμένη. Μορφές 1950, 120-121.
1964. *Χατζημιχάλη Άγγελικής* Έθιμα της Μ. Σαρακοστής στο Μέτσοβο. Ν'Εστ 47 (1950) 501-505.
1965. *Γριτσοπούλου Τάσου Άθ.* Οί Άποκριές. Αϊξωνή 1 (1950-1951) 89-90.

1966. **Ἀθανασιάδη Ε.** Ἀναμνήσεις ἀπὸ ἓνα προσκύνημα ἴσ τὴν Παναγία τοῦ Σουμελαῖ. Ποντ'Ἔστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 19-20, 1060-1061.
1967. **Ἀξελουῦ Θ. Γ.** Ἡ τελετὴ τοῦ Νιπτῆρος στὸ ἱερὸ νησάκι τῆς Πάτμου. Ἑλλ Δημ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951) 665-668.
1968. **Ἀποδήμου** Παραπονὶ ἢ παραπονή. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 11 (1951) ἀριθ. 5, 98.
1969. **Θειοπούλου Ν.** Ἀπὸ τὰ θαύματα τῆς Παναγίας Σουμελαῖ... Ποντ'Ἔστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 14, 812.
1970. **Καιροφύλα Κ.** Ἡ Ζακυνθινὴ κουλούρα. Ἑλλ Δημ ἔτ. Δ' τόμ. 8 (1951) 773-774.
1971. **Καλλοναίου Κ.** Ἡ Πρωτομαγιά. Ὁ Πάν 21 (1951) 81-82.
1972. **Κληρίδη Νεάρχου** Ἡ διαπόμπευση τοῦ Ἰούδα. Κυπρ Γράμμ 16 (1951) 154-155.
1973. **Κώνστα Κ. Σ.** Οἱ «κουτσοῦνες» τοῦ Ἀη - Βασίλη. Ν'Ἔστ 49 (1951) 48-49.
1974. ——— Ἔθιμα τοῦ Μεγαλοβδόμαδου. Ν'Ἔστ 49 (1951) 583-588.
1975. **Δαζαρίδη Δημ. Χρ.** Λαμπρὴ στὸ χωριό μου. Ποντ'Ἔστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 16, 893-896.
1976. **Δαμπίκη Δημ. Ἀ.** Τὰ ἀναστενάγια. ἈρχΘροΘησ 16 (1951) 240-242.
1977. **Loucatos D.** Religion populaire à Céphalonie, traduit du grec par **Jean Malbert.** (Collection de l'Institut Français d'Athènes). Athènes 1951, 8^{ov} σ. 224.
1978. **Μαρίνη Κώστα** Ψυχοσαββατιάτικες τελετουργίες. Μεσσ'Ἡμερ ἔτ. Β' (1951) 145-150.
1979. **Μαυροκορδάτου Γ.** Ὁ ἅγιος Νικόλαος. Κυπριόπουλο 1951, 60-61.
1980. **Μελανοφρύδη Π.** Νε-ν ψωμὶν καὶ νε-ν καρδίαν!.. Ποντ'Ἔστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 13, 743-4.
Ἐπαρχαί.
1981. **Μιχαλακέα Σοφίας Χρ.** Ἑορτὴ τοῦ Ἁγ. Χαλαλάμπους. Λουλ ἔτ. 4 (1951) τεῦχ. 15, 17-18.
1982. **Myers John L.** Easter in a Greek Village. Folk-Lore LXI-LXII (1950-1951) 203-208.
1983. **Νικολαΐδη Κώστα** Ἡ Μονὴ Σταυροῦ Ὁμόδους. ἙλλΚύπερ 3 (1951) ἀρ. 21, 18-19.
Δημοσιεύονται καὶ παλαιὰ ἔθιμα τῆς Μονῆς.
1984. **Παπακώστα Ἀγγέλου** Πρωτοχρονιάτικα ἔθιμα στὸ Δυτικὸ Ζαγόρι. Αἰξωνὴ 1 (1950-1951) 65-67.

1985. **X.** Τὸ σκλάβωμα. Λαογρ 13 (1950-1951) 350 - 351.
Μετὰ σημειώματος **Στ. Π. Κυριακίδου**, αὐτ. 351-360 καὶ 405.
1986. **Π(απαχριστοδούλου) Π(ολυδ.)** Τ' ἀναστενάρια. ἈρχΘροθσ 16 (1951) 235 - 236.
1987. ——— Τ' ἀναστενάρια. Ν'Εστ. 49 (1951) 346.
1988. ——— Ἡ ἀνακοίνωσις τῆς ἐν Ἀθήναις Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν. ἈρχΘροθσ 16 (1951) 244-245.
Σχετικὴ μὲ τ' ἀναστενάρια.
1989. **Σαλαπασίδη Π. Β. (Ἵψηλάντη)** Μαγεμένες βρούσες. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 14, 794.
1990. **Σβόμπου Στ.** Συμπλήρωμα στὸ «Παραπονί». Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 11 (1951) ἀριθ. 5, 98 - 99.
1991. **Σταμπολῆ Γ. Κ.** Τὰ ἑλληνικὰ πάσχα. ἙλλΔημ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951) 673-678.
1992. **Στούπη Χαράς** Τ' ἁγιονέρι (λαογραφικά). ΚροκΧρον Α' (1951) 135-136.
1993. Τὰ ἔθιμα τῆς πρωτοχρονιάς. Τὸ «ἀμίλητο νερὸ» τῶν λαϊκῶν μας παραδόσεων. Ἡλιος ἔτ. 11 (1951) 723. Αἱ ἑορταὶ τοῦ Δωδεκαημέρου. Αὐτόθι 740.
1994. **Ταρσούλη Ἀθηνᾶς** Παναγία ἡ κυρὰ Ψηλὴ στὴν Κάλυμνο. ΦιλΠρωτ 1951, 147 - 149.
1995. **Ταρσούλη Γεωργίας** Ἡ βασιλόπηττα καὶ τὰ χαρτιά. Μιὰ Μικρασιατικὴ παράδοση. ἙλλΔημ ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1951) 33-34.
1996. **Χαλιορῆ Ν. Γ.** Ὑδρέϊκα λαογραφικά. «Παραπονί» ἦτοι «τὰ κάλαντα τῆς Μεγάλης Παρασκευῆς». Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 11 (1951) ἀριθ. 4, 81 - 82.
1997. ——— Ὑδρέϊκα λαογραφικά. Τὰ Ἀγιοβασιληάτικα κάλαντα στ' Ἀρβανίτικα ἢ «ὁ ἅγιος Βασίλειος». Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 11 (1951) ἀριθ. 12, 243 - 244.
1998. **Hatjimichali Anghéliki** La semaine sainte et pâques chez les Saracatsans. L'Hll Cont 1951, 131 - 136.
1999. **Χρίστη Σάββα Θεοδ.** Κυπριακὸς κατακλυσμὸς. ἙλλΚύπρ 3 (1951) ἀρ. 27, 161.
2000. **Ψυχογιῶ Ντίνου Δ.** Οἱ Γιανίτσαροι. Ἡλειακία, ἔτ. Α', τεῦχ. 1 (1951) 5-8, τεῦχ. 2, 21-23, τεῦχ. 3, 41-44.
2001. **Bertola A.** Di una raccolta poco nota di consuetudini neogreche del Dodecaneso. Atti Accad. d. Sc. di Torino, Cl. Sc. Mor., Stor. e Filol. 86 (1951-52) 52 - 66.
2002. **Γιαννακάκη Γ.** Ἡ Τζαμάλα. ἈρχΘροθσ 17 (1952) 269 - 270.

2003. **Γιαννουλοπούλου Χρ.** Έορτή τῶν πυρῶν. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 61-63.
2004. ——— Ἡ ἑορτή τῶν πυρῶν ὡς τουριστικὴ ἀξία. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 126-127.
2005. ——— Ἡ ἑορτή τῶν πυρῶν στὴν Ὑδρα. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 247.
2006. **Εὐθυμίου Γρηγορίου** Κάλαντα. Χριστούγεννα Ἀλεποχωρίου Διδυμοτείχου. ἈρχΘροθσ 17 (1952) 267-269.
2007. **Κ. Ι. Τ'** Ἀναστενάρια. Ἡ Γυναῖκα, ἀρ. 61 (1952) 39.
2008. **Κανδηλάπη Γ. Θ.** Οἱ Μωμο(γ)έρ' ἢ τὰ μωμο(γ)έρια. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 36, 1789-1792.
2009. **Κοκκίνου Διονυσίου Α.** Κάλαντα. ἙλλΚύπρ 4 (1952) ἀρ. 33, 14-15.
2010. **Κρυονερίτη Σ.** Χριστουγεννιάτικα ἔθιμα. Κρητ'Εστ 3 (1952) τεῦχ. 24, 5, 25.
2011. **Λαμπίδου Γεωργίου Ν.** Λαογραφικὰ τῆς Σαρακοστῆς Χαλδίας καὶ Τραπεζοῦντος. ἈρχΠόντ 17 (1952) 220-221.
2012. — **Μαν** — Ἡ ἑορτή τῶν πυρῶν στὸ νησί καὶ οἱ Ὑδρεῖκες ντολοφάγκες. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 12 (1952) ἀριθ. 7, 144-146.
2013. **Μηχιώτη Χαρ.** Ἑλληνικὰ Χριστούγεννα. Ἡ Γυναῖκα, ἀρ. 76 (1952) 33.
2014. ——— Πρωτοχρονιά. Ἡ Γυναῖκα, ἀρ. 77 (1952) 41.
2015. **Μισαηλίδου Δ.** Ἀπὸ τὰ ἔθιμα τοῦ Πόντου. Ἡ ἀργατιά. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 6-7 (30-31) 1542.
2016. **Νομικοῦ Ἀνδρέα** Ὁ Τάφος τῆς Παναγίας (ἓνα ὠραῖο ἑλληνικὸ ἔθιμο). Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 241-242.
2017. **Παναγιώτου Φειδεῖα** Σήκωσες στὴν Πιτσιλιά. Μαθ'Εστ Β' (1952) ἀρ. 5, 81. Ἀποκριάτικα ἔθιμα.
2018. **Παπαχριστοδοῦλου Πολ.** Τὰ Θρακικὰ Ἀναστενάρια. Ν'Εστ 51 (1952) 738-739.
2019. ——— Ἡ Λαμπρὴ στὴ Θράκη καὶ ἡ λαϊκὴ μοῦσα. ἈρχΘροθσ (1952) 271-276.
2020. ——— Τ' Ἀναστενάρια τοῦ 1952. ἈρχΘροθσ 17 (1952) 280-282.
2021. **Σκοπετεῖα Σταύρου** Πάσχα Μανιάτικο. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 492-494.
2022. **Σταυριώτη (Δ.Κ.Π.)** Ἀπὸ... Κάλαντα. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ 36, 1792-1793.
2023. Τὸ γαῖτανάκι. Πῶς ἑορτάζετο εἰς τὰς Ἀθήνας πρὸ πολλῶν ἐτῶν ὁ Καρνάβαλος. Ἡλιος ἔτ. 12 (1952) 24.
2024. **Χαλιορῆ Νικολάου Γ.** Ἀναμνήσεις ἀπὸ τὸ Δωδεκάμερο. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 12 (1952) ἀριθ. 12, 238-240.

2025. ——— Ὑδροείκα λαογραφικά. «Ὁ ἅγιος Λάζαρος» (ἐλληνικά καὶ ἀρβανίτικα). Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 12 (1952) ἀρ. 4, 71 - 72.
2026. **Φ. Ν.** Πασχαλινὸ ἔθιμο. Τὰ κόκκινα αὐγά. Ναυτ'Ελλ 1952, τεῦχ. 222, 13.
2027. **Φραγκάκι Εὐαγγελίας** Ὁ βασιλικός. Στὴ γιορτὴ τοῦ Σταυροῦ. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 475 - 476.
2028. ——— Αὐγουστος-Φτιάζυμο-Κάπρικο. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 243 - 244.
2029. **Χατζηβασιλειάδου Νικ. Γ.** Ἡ εἰκόνα τῆς Παναγίας Σουμελά. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 4 - 5 (28 - 29) 1433 - 1434.
2030. **W.** Ἡ Πρωτομαγιά. Ἡ Γυναῖκα, ἀρ. 59 (1952) 3.
2031. **Athanasiadis - Novas G.** Περὶ «Παναγίας Ναυπακτιώτισσας». Studi Bizantini e Neoellenici VIII (1953) 73 - 78.
2032. **Ἀθανασιάδη Στ.** Τὰ Χριστούγεννα καὶ οἱ Καλλικάντζαροι. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 11 - 12 (47 - 48) 2342 - 2343.
2033. **Γατοπούλου Δημ.** Τὸ Χριστουγεννιάτικο δένδρο. Ναυτ'Ελλ 1953, τεῦχος 231, 7.
2034. **Διαμάντη Κ. Α.** Τὸ πανηγύρι τῆς Ἀγ. Παρασκευῆς στὰ Τζουμέρκα μὲ τὸ χορὸ Καγγελάρι. Αἰξωνή 3 (1953) 63 - 71.
2035. ——— Ἔθιμα κατὰ τὶς ἡμέρες τῶν Χριστουγέννων στὴ Νησίσα τῶν Τζουμέρκων. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 1272 - 1278.
2036. **Ἐρανιστοῦ** Οἱ Ἀποκρηές. Ἡ Γυναῖκα, ἀρ. 80 (1953) 61.
2037. **Ἡλιάδη Βασιλείου** Πρωτοχρονιὰ στὴν Πόλη. Ναυτ'Ελλ 1953, τεῦχ. 231, 9.
2038. **Θ. Α.** Τὸ Χριστουγεννιάτικο δέντρο τοῦ δήμου. Ν'Εστ 53 (1953) 120 - 121.
2039. **Καλλοναίου Μ.** Ὁ Μαΐουμᾶς. Αἰξωνή 3 (1953) 57 - 58.
2040. **Καλονάρον Π. Π.** Φιλοθέη ἢ Ἀθηναία (1522 - 1589). Ἡλιος ἔτ. 12 (1953) 851.
2041. ——— Τὰ Χριστούγεννα καὶ αἱ παραδόσεις. Ἡλιος ἔτ. 12 (1953) 417 - 419.
2042. **Καραμήτσα - Μηχιώτη Ἑλ.** Χριστούγεννα στὴ Ρούμελη. Ἡ Γυναῖκα, ἀρ. 102 (1953) 17.
2043. **Κονόμου Ντίνου** Τὸ παλιὸ Ζακυθινὸ καρναβάλι. ΦιλΠρωτ 1953, 263 - 275.
2044. **Δουκάτου Δημ. Σ.** Ἡ Πασχαλιάτικη ὁδὸς Αἰόλου. Ν'Εστ 53 (1953) 496 - 498.
2045. ——— Πασχαλιάτικα λαϊκὰ ἀγωνίσματα. Γυμν ἔτ. Β' (1953) τ. 11 - 13, 170 - 173.
2046. **Loucatos D.** La célébration de la résurrection a Lixouri. L'Hell Cont 1953, 151 - 158.
2047. **Λυκούρη Χαραλ. Β.** Ὁ Λειδινός. Αἰξωνή 3 (1953) 53 - 56.

2048. *Μελανοφρύδη Π. Η.* Οί νέοι μωμόγεροι. Ποντ'Εστ έτ. 4 (1953) τευχ. 1 (37) 1859.
2049. *Μισαηλίδου Δ.* Τὰ Καλαντόφωτα στὴ Γαλίανα. Ποντ'Εστ έτ. 4 (1953) τευχ. 11 - 12 (47 - 48) 2336 - 2338.
2050. *Νακούτη Ἀντ.* Θρησκευτικὰ ἔθιμα Μελισσοχωρίου. Λαογρ 15 (1953) 156 - 159.
2051. *Παρασκευαΐδη Παν. Σ.* Λατρεία τοῦ Ταξιάρχου Μιχαὴλ καὶ θυσίαι βοῶν καὶ ἀμνῶν εἰς Μανδαμάδον Λέσβου. Λαογρ 15 (1953) 159 - 161.
2052. *Πασχάλη Δημ. Π.* Ἱερὰ κειμήλια καὶ ἄγια λείψανα τῆς ἐν Ἄνδρω εὐαγοῦς Μονῆς τῆς Παναχράντου. Ἀθηνᾶ 57 (1953) 45 - 59.
2053. *Πετρίδη Μ. Γ.* Νησιώτικη Πρωτομαγιά. Ἑλλημ έτ. ΣΤ' τόμ. 11 (1953), 543 - 544.
2054. Πρωτοχρονιάτικα ἔθιμα. Ἡλιος έτ. 12 (1953) 635.
2055. *Σαββινοπούλου Γρηγορίου* Ὁ ἅγιος Γεώργιος Κουρτζιάς. Ποντ'Εστ έτ. 4 (1953) τευχ. 11 - 12 (47 - 48) 2344 - 2345.
2056. *Σαλαμάγκα Δημ.* Ἀνοιξιάτικα Κάλαντα. «Μάρτη καὶ Μάρτη...». Ἡπειρ'Εστ 2 (1953) 263 - 265.
2057. *Σεφέρη Γιώργου* Τρεῖς μέρες στὰ μοναστήρια τῆς Καππαδοκίας. Ἀθήνα 1953 (Collection de l'Institut Français d'Athènes. 78. Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν - Μουσικὸ - Λαογραφικὸ Ἄρχειο. Διεύθυνση Μέλπωσ Μερλιέ, Καππαδοκία). 8ον σ. 40 + 50 εἰκ. ἐκτὸς κειμένου.
2058. — Trois jours dans Églises rupestres de Cappadoce. Athènes 1953 8ον σ. 48 + 50 φωτογρ.
2059. *Σπεράντισα Στέλιου* Ἡ γιορτὴ τῶν λουλουδιῶν. Ἑλλημ έτ. ΣΤ' τόμ. 11 (1953) 555 - 557.
2060. *Σταθάτου Νίκου* Πρωτοχρονιά. Ἑλλημ έτ. ΣΤ' τόμ. 11 (1953) 39 - 40.
2061. *Σταυριώτη (Δ. Κ. Π.)* Χριστούγεννα στὸ Σταυρίν. Ποντ'Εστ έτ. 4 (1953) τευχ. 11 - 12 (47 - 48) 2327 - 2330.
2062. *Στέφου Δήμου* Οἱ φωτιές τοῦ Ἁγ. Γιάννη καὶ ὁ κλήδονας. Ἡ Γυναῖκα, ἀρ. 89 (1953) 25.
2063. *Τσιμικάλη Πιπίνας* Λαογραφικὰ τῆς Μάνης. Παραμονὴ Χριστουγέννων. Ν'Εστ 53 (1953) 28 - 30.
2064. *Χαλιορῆ Νικολάου Γ.* Ὑδροεῖκες ἀποκρηές... Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, έτ. 13 (1953) ἀριθ. 1, 11 - 12.
2065. — Σαρακοστὴ στὴν Ὑδρα. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, έτ. 13 (1953) ἀριθ. 2, 40 - 42, 50.

2066. ——— Μεγάλη Βδομάδα και Λαμπρή στην Ύδρα. Τὸ Μέλλον τῆς Ύδρας, ἔτ. 13 (1953) ἀριθ. 3, 62-64.
2067. ——— Ὁ Ἐσπερινὸς τῆς Ἀγάπης στὴν Ύδρα καὶ τ' Ἀρβανίτικο Εὐαγγέλιο. Τὸ Μέλλον τῆς Ύδρας, ἔτ. 13 (1953) ἀριθ. 4, 88-90.
2068. ——— Ἡ πρωτομαγιά κι ὁ Μάης στὴν Ύδρα. Τὸ Μέλλον τῆς Ύδρας, ἔτ. 13 (1953) ἀριθ. 5, 111-112.
2069. ——— Ἡ Ἀνάληψις. Τὸ ἄνοιγμα τῶν οὐρανῶν—τὸ κολύμπι—ἡ μαλλιαρὴ στὴν Ύδρα. Τὸ Μέλλον τῆς Ύδρας, ἔτ. 13 (1953) ἀριθ. 6, 139-140.
2070. ——— Τ' Ἀη Γιαννιοῦ τοῦ Ψώριζα καὶ τὰ δαχτυλιδάκια. Τὸ Μέλλον τῆς Ύδρας, ἔτ. 13 (1953) ἀριθ. 7, 159-160.
2071. ——— Τὸν Αὐγούστο στὴν Ύδρα. Τὸ Μέλλον τῆς Ύδρας, ἔτ. 13 (1953) ἀριθ. 9, 197-199.
2072. **Χιάλη Γ.** Χριστούγεννα στὴν Κερασέα (Χότσης-Τραπεζοῦντος). Ποντ'Ἐστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 11-12 (47-48) 2339-2340.

2. Μελέται.

2073. **Ἀγγελομάτη Χρ. Ἐμμ.** Ἡ ἱστορία τῆς καμπάνας καὶ τὸ ἔθιμο τοῦ πασχάλينوῦ ἀρνιοῦ. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 254.
2074. **Κουκουλὲ Φ.** Βυζαντινὸν δωδεκαήμερον. Ἑλληθμ ἔτ. Α' τόμ. 2 (1948) 532-534.
2075. **Κουρμούλη Γ. Ι.** Γλῶσσα καὶ λατρεία. ΛΔ 4 (1942-1948) 5-92.
Σελ. 24-28 περὶ Νεράϊδων.
2076. **Βασιλοπούλου Στ.** Τὰ Χριστούγεννα ἐπὶ βυζαντινῶν αὐτοκρατόρων. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 922.
2077. ——— Τὸ ἱστορικὸν τῶν ἀπόκρεω[ν]. Ἡλιος ἔτ. 9 (1949) 224, 256.
2078. **Bourboulis Photeine** Apollo Delphinios. Thessalonike, 1949, 8ον, σ. 81.
(Λαογραφία. Δελτίον τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφικῆς Ἑταιρείας. Παράρτημα ἀρ. 5).
Κρίσι.: Folk-Lore LXI-LXII (1950-1951) 344 (*H. J. Rose*).
2079. **Δέτσα Ἀλ.** Ἡ λατρεία δέντρων καὶ δασῶν. Ἑλληθμ ἔτ. Β' τόμ. 1 (1949) 41-43, 109-113.
2080. **Λυκούδη Στυλ. Ἐμμ.** Ὁ ἅγιος Νικόλαος. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 500, 536.
2081. ——— Τὰ Νικολοβάρβαρα. Αὐτόθι 595.
2082. ——— Καιροὶ καὶ Ἅγιοι. Αὐτόθι 633.
2083. **Μάνεση Σταύρου** Μύκονος, τὸ νησί μὲ τις 375 ἐκκλησιές. Ὁ Πάν 18 (1948) 27-28.

2084. *Παπασπυρίδη - Καρούζου Σέμνης* Ἀπὸ τὴ θρησκευτικὴ ζωὴ τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων. Ἀθηναϊκὲς γιορτές. Παιδεία 3 (1949) 205 - 210, 255 - 258, 338 - 345, 411 - 417, 453 - 462, 503 - 509.
2085. *Πετροπούλου Δ. Α.* Τῆς Ἀναλήψεως τὰ ἔθιμα. Κατέβασμα στὴ θάλασσα. «Πέτρα μαλλιαρή». Νἑστ 43 (1948) 777 - 779.
2086. *Romaios C. A.* Cultes Populaires de la Thrace. Les Anasténaria. La Cérémonie du Lundi Pur. Traduit du Grec par *I. Tissaméno*. Athènes 1949 (Collection de l'Institut Français d'Athènes), 8^{ον} σ. XV + 213. Κρ.: ΚυπρΓράμμ 15 (1950) 298 - 301 (*Κ. Προουῆς*). Ὁ Αἰώνας μας 1950, 60 (*Ἅγιος Θέρος*).
2087. Τὰ Χριστούγεννα ὡς θρησκευτικὴ ἔννοια. Τὸ ἱστορικὸν τῆς καθιερώσεως τοῦ ἑορτασμοῦ των. Ἡλιος ἔτ. 9 (1949) 766.
2088. *Kakouri Katherina I.* La colonne miraculeuse de Saint Jean. L'Hell Cont 1950, 459 - 473.
2089. *Κουκουλὲ Φ.* Χριστούγεννα εἰς τὸ Βυζάντιον. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 889 - 891.
2090. — Πασχαλινὰ βυζαντινὰ ἔθιμα. Ἑλλημ ἔτ. Β τόμ. 3 (1949) 547 - 551.
2091. *Κωνσταντᾶρα Βύρωνος* Ἡ λατρεία τῆς Μεγαλόχαρης στὰς Ἀθήνας. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 297 - 299.
2092. — Τὰ Χριστούγεννα καὶ ἡ παράδοση στὴν Τουρκοκρατουμένη Ἀθήνα. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 911 - 914.
2093. *Μέγα Γ. Α.* Ἀγροτικὴ Πρωτομαγιά. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 5 (1950) 714 - 716.
2094. *Μεταλλεῖδη Μιχ.* Καλαντόφωτα ὅς τὴν Τραπεζοῦντα. Ποντἑστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 12, 680 - 684.
2095. *Παπαδοπούλου Χρυσοστ.* Τὸ Πάσχα εἰς τὰ Ἱεροσόλυμα κατὰ τὸν τέταρτον αἰῶνα. Ἑλλημ ἔτ. Β' τόμ. 3 (1949) 539 - 542.
2096. *Σπυριδάκι Κ.* Ἡ Παναγία εἰς τὴν Κύπρον. Ἑλλημ ἔτ. Γ' τόμ. 6 (1950) 285 - 286.
2097. *Κυριακίδου Στ. Π.* [Παρατηρήσεις εἰς τὸ σκλάβωμα] Λαογρ 13 (1950 - 1951) 351 - 360 καὶ 405.
2098. *Γεδεῶν Μανουῆλ* Περὶ τῶν μεγαλοπρεπέστερον ἐν Κωνσταντίνου πόλει τελουμένων ἱεροκοσμικῶν πανηγύρεων. Λαογρ 13 (1950 - 1951) 237 - 241.
2099. *Ἀνωνύμου* Ἀπὸ πότε ἄρχισε ἡ γιορτὴ τῶν Χριστουγέννων. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 11 (1951) ἀριθ. 12, 241 - 242.
2100. *Κορομηλᾶ Γ. Δ.* Ὁ Κλήδονας καὶ οἱ φωτιῆς τ' Ἀθ - Γιάννη. Ἑκλ Ζ' (1951) τεῦχ. 68, 57 - 59.

2101. *Μελανοφρύδη Παντελή* Οί Κλωστοί. Ἀθήναι 1951, 8ον, σ. 64.
Ἀπὸ τὸ βίον τῶν Κρυπτοχριστιανῶν τοῦ Πόντου.
2102. *Μιχαλοπούλου Φάνη* Ἡ καταγωγή τῶν Χριστουγέννων. ἙλλΚύπρ 3 (1951) ἀρ. 21, 16-17.
2103. *Nilsson Mart. P.* Cults, Myths and Politics in Ancient Greece. Acta Instituti Atheniensis Regni Sueciae, Series in 8°, I. Lund 1951, σ. 179.
Κρίσι: Ἑλληνικά 12 (1952) 177-180 (*Μαν. Ἀνδρόνικος*).
2104. *Νομικοῦ Ἄνδρ. Ν.* Ὁ ἅγιος Νικόλαος. Ναυτ᾽Ελλ 1951, τεῦχ. 218, 7.
2105. *Π. Ὑακ. Δημ. Γαδ.* Ἐναστενάρια. ἈρχΘοΘησ 16 (1951) 236-240.
2106. **Παπαδημητρίου Ρούλας* Ἡ λατρεία τῆς Θεοτόκου. Θεσσαλονίκη 1951.
2107. *Π(απαχριστοδοῦλου) Π(ολυδ.)* Ἀναστενάρια καὶ πυροβάδισμα. ἈρχΘοΘησ 16 (1951) 242-244.
2108. ——— Τὰ κάλαντα στὴ Θράκη. ἈρχΘοΘησ 16 (1951) 259-263.
2109. *Πέτσα Ν. Α.* Ἡ ἑορτὴ τῶν Χριστουγέννων. ἙλλΚύπρ 3 (1951) ἀρ. 21, 15.
2110. *Σπαταλᾶ Γερασ.* Τὰ κάλαντα καὶ ἡ μορφολογία τους. ἙλλΔημ ἔτ. Δ' τόμ. 8 (1951) 785-788.
2111. *Tarsouli Georgia* Saint Nicolas dans le folklore Grec. L'Hell Cont 1951, 483-489.
2112. ——— Ὁ ἅγιος Νικόλαος στὴ Λαογραφία. ἙλλΔημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 687-693.
2113. *Γιαννουλοπούλου Χρ.* Συμπεράσματα ἀπὸ τὴν ἑορτὴν τῶν πυρῶν. ἙλλΔημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 191-192.
2114. *Κ.* Οἱ ἀποκριεὲς καὶ ἡ ἱστορία τους. Ἡ Γυναῖκα, ἀρ. 54 (1952) 15.
2115. *Κ. Ι. Κ.* Τὰ αὐγά τοῦ Πάσχα. Ἡ Γυναῖκα, ἀρ. 58 (1952) 6.
2116. *Κακούρη Κατερίνας* Λαϊκὰ δρώμενα εὐετηρίας. ΠΑΑ τόμ. 27 (1952) 216-228.
Κρίσι: ἙλληνΧρον ἔτ. 1 (1952) ἀρ. φ. 25, 23 (*Ν. Βρεττᾶκος*).
2117. *Κεραμοπούλλου Α.* Τὸ Πάσχα, τὰ ἀρνιά καὶ τὰ αὐγά του. ἙλλΔημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 461-462.
2118. ——— Τὸ Πάσχα καὶ τὰ ἔθιμά του. Ἡλῖος ἔτ. 12 (1952) 307.
2119. *Κουκουλὲ Φ.* Παναγίας καὶ ἁγίων νεοελληνικὰ ἐπίθετα. ἙλλΔημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 349-357.
2120. *Κωνσταντᾶρα Βύρ.* Ἀττικαὶ θέαιναί καὶ ἡ μετέπειτα λατρεία τῆς Θεοτόκου. ἙλλΔημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 212-214.
2121. *Διγνάδη Τάσου* Χριστουγεννιάτικα διάφορα: Ἡ ἑορτὴ τῆς γεννήσεως στὴ Δύση καὶ στὴν Ἀνατολή. — Ὁ βυζαντινὸς ἑορτασμός. — Ἡ Χριστουγεννιάτικη μαντική. — Οἱ καλλικαίσαροι. ἙλληνΧρον ἔτ. 1 (1952) ἀρ. φ. 40, 20-21.

2122. *Μέγα Γεωργ. Α.* Ἡ Κυριακὴ τῶν Βαΐων εἰς τὰ ἔθιμα τοῦ λαοῦ. Ἑλληνικὸν ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 474-476.
2123. *Οἰκονομίδου Νικολάου Α.* Ἁγιος Φωκᾶς ὁ Σινωπεύς. ἉρχΠόντ 17 (1952) 184-219.
2124. *Παπακώστα Ἀγγ.* Οἱ Παναγίες τοῦ Παπαδιαμάντη. Ἑλληνικὸν ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 739-746.
2125. *Παπαχριστοδοῦλου Πολυδ.* Ὁ κλήδωνας (23-24 Ἰουνίου). ἉρχΘρΘησ 17 (1952) 287-291.
- 2125α. — Ἡ ἀρχαία ἱστορία τοῦ Κλήδωνα. Αὐτόθι 291-294.
2126. *Ρωμαίου Κ. Α.* Τὰ Λυκοχάντζια τοῦ Πόντου. ἉρχΠόντ 17 (1952) 247-253.
2127. *Spyridakis Georges Κ.* Saint Georges dans la vie populaire. L'Hell Cont 1952, 126-145.
2128. *Σταμπολῆ Γ. Κ.* Ἡ «γιορτὴ τῶν πυρῶν» καὶ τὰ ἑλληνικά της νοήματα. Ἑλληνικὸν ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 111-112.
2129. *Στρουμπούλη Δαμιανοῦ* Περὶ τῆς ἑορτῆς τῶν Χριστουγέννων. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 12 (1952) ἀριθ. 3, 53-54.
2130. *Φραγκάκι Εὐαγγελίας* Ἡ ὁσία Φιλοθέη. Ἑλληνικὸν ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 243-248.
2131. *Χρυσοχοῖδη Λαζ.* Γιατί παίζομε χαρτιά καὶ βάζομε νόμισμα ὅς τὴν πῆττα, τὴν Πρωτοχρονιά... Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 25, 1292.
2132. *Βλαστοῦ Μ.* Πιθανὴ ἐπιστημονικὴ ἐρμηνεία τῶν φαινομένων τῆς πυροβολισίας - ἀκαΐας. ἉρχΘρΘησ 18 (1953) 321-331.
2133. *Γατοπούλου Δ.* Τὸ Χριστουγεννιάτικο δένδρον. Ναυτ'Ελλ 1953, τεύχ. 231, 7.
2134. *Γεωργιάδη Κλ.* Ὁ Ἑλληνικὸς χαρακτήρ τῆς λατρείας τῆς Ἀφροδίτης ἐν Κύπρῳ. ἙλλΚύπρ 5 (1953) ἀρ. 45, 16-17, 22.
2135. *Κουκουλὲ Φ.* Πρωτομαγιά. Ἑλληνικὸν ἔτ. ΣΤ' τόμ. 11 (1953) 519-524.
2136. *Μαραβᾶ - Χατζηνικολάου Ἀνν.* Ὁ Ἁγιος Μάμας. Ἀθήνα 1953 (Collection de l'Institut Français d'Athènes. Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν - Μουσικὸ Λαογραφικὸ Ἀρχεῖο. Διεύθυνση Μέλπωσ Μερλιέ. Καππαδοκία 9). 8ον σ. 116+πίν. XVII.
Κρίσ.: ἉρχΠόντ 17 (1952) 257-258 (*Α. Α. Παπαδόπουλος*). Λαογρ 15 (1953) 179-181 (*Γ. Α. Μέγας*).
2137. *Μαρινάτου Σπ.* Ἡ καταγωγὴ τῶν Χριστουγέννων καὶ τῶν Θεοφανείων. Ἑλληνικὸν ἔτ. ΣΤ' τόμ. 11 (1953) 15-17.
2138. *Μέγα Γ. Α.* Πρωτοχρονιά. Κρίκος Β' (1953), ἀρ. 25-26, 21-22.
2139. — Ἑορταὶ τοῦ Πάσχα. Κρίκος Γ' (1953) ἀρ. 28-29, 31-34.

2140. *Μέγα Γ. Α.* Ἔθιμα τῆς ἡμέρας τῆς μαμμῆς ΕΛΑ 7 (1952, δημοσ. 1953) 3-27.
2141. *Nilsson Martin P.* Ἑλληνικὴ λαϊκὴ θρησκεία. Μετάφραση Ι. Θ. Κακριδῆ («Ἡ Βιβλιοθήκη τοῦ Φιλολόγου». Διευθυντῆς Ι. Θ. Κακριδῆς, ἀρ. 8). Ἀθήνα 1953, 8ον, σ. 144 + πίν. 14.
2142. *Παπαδοπούλου Δ. Κ. (Σταυριώτη)* Τὰ μωμο(γ)έρια. Ποντιακὸς καρνάβαλος. Ποντ'Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 2-3 (38-39) 1921-1923, τεῦχ. 4 (40) 1988-1990.
2143. *Παπαχριστοδούλου Πολυδ.* Τ' ἀναστενάγια ἀπὸ νέα στοιχεῖα τοῦ 1952 (Μαΐου 21). ἈρχΘρΘησ 18 (1953) 131-178. [Καὶ ἀνάτυπον ὑπὸ τὸν τίτλον: Τ' ἀναστενάγια παμπάλαιο θρησκευτικὸ ἑλληνικὸ ἔθιμο τῆς Ἀνατολικῆς Θράκης ἀπὸ νέα στοιχεῖα τοῦ Λαγκαδᾶ (1952). Ἐκδοση Ἑταιρείας Θρακικῶν Μελετῶν (ἀριθ. 16). Ἐν Ἀθήναις 1953, σχ. 8ον σ. 131-180].
Κρίσ.: ἈρχΘρΘησ 18 (1953) 393 (Δ. Οἰ(κονομίδης)).
2144. — Σημειώματα καὶ παρατηρήσεις στὴν τέλεση τῶν Ἀναστεναρίων 1952 καὶ 1953 στὸ Λαγκαδᾶ - Θεσσαλονίκης. ἈρχΘρΘησ 18 (1953) 305-320.
Μετὰ 3 ἁσμάτων.
2145. *Πουλιοπούλου Ν. Δ.* Βλάχικος γάμος. Αἰξωνή 3 (1953) τεῦχ. 25-27, 28-46.
2146. *Σταθάτου Νίκου* Ἡ ἁγία Ἑλένη· στὴν Κύπρο. ἙλλΚύπρ 5 (1953) ἀρ. 46, 39, 41.
2147. *Σταμπολῆ Γ. Κ.* Θήβα, ἡ μητρικὴ πόλις καὶ ὁ βλάχικος γάμος. Αἰξωνή 3 (1953) τεῦχ. 25-27, 12-14.
2148. *Τζαννειάτου Θ. Σ.* Ἀνθρώπων ἀπαρχή. ἘπΒυζΣπ 23 (1953) 643-656.
2149. *Turdeanu É.* Les Apocryphes Slaves et Roumains: Leur Apport à la connaissance des Apocryphes Grecs. Studi Bizantini e Neoellenici VIII (1953) 47-52.
2150. *Φουριώτη Ἀγγέλου* Ἀνθεστήρια - ἀνθροφόρια - πρωτομαγιά. ἙλλΔημ ἔτ. ΣΤ' τόμ. 11 (1953) 551-554.

3. Κοινωνικὴ ζωή.

α'. Κοινωνικὴ ὀργάνωσις.

2151. *Βαρελᾶ Γ. Δ.* Τὸ ἔθος τῆς φιλοξενίας. Ἥλιος ἔτ. 8 (1948) 452.
2152. *Κουκκίδη Κ.* Τὸ πνεῦμα τοῦ συνεργατισμοῦ τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων καὶ τ' Ἀμπελάκια, ὁ πρῶτος συνεταιρισμὸς τοῦ κόσμου. Ἀθῆναι 1948, 8ον, σ. 250 μετὰ 7 εἰκόνων.
Κρίσ.: Συνετ 1948, 100-102. Ν'Εστ 45 (1949) 455-457 (Κ. Η. Μπίρης).
2153. — Οἱ ἐργάτες πρὶν ἀπὸ τὸ 1821. Ἐργ'Εστ 1948, ἀρ. 3 (15) 54-57.

2154. *Λιγνοῦ Α.* Τίνες ἦσαν οἱ προεστῶτες καὶ ἱερεῖς ἐν Αἰγίνῃ πρὸ ἑνὸς καὶ ἡμίσεος αἰῶνος. *ΚῆρΑἰγ* ἔτ. Β' (1948) ἀρ. φ. 24, 192-193.
2155. *Παπαδοπούλου Α. Α.* Ὁ Χαλδίας ἀρχιερεὺς τῶν μεταλλουργῶν. *ἈρχΠόντ* 13 (1948) 49-60.
2156. *Πετροπούλου Δ. Α.* Ἔθιμα συνεργασίας καὶ ἀλληλοβοηθείας τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. *ΕΛΑ* 5-6 ἔτος (1943-1944, δημοσ. 1949) 59-85.
Κρίσι.: *Συνετ* 1949, 59-60.
2157. *Ρωμαίου Κ.* Ἀλληλοβοήθεια καὶ συνεργασία στὰ σημερινὰ ἔθιμα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. *Συνετ* 1948, 4-6, 29, 41-43, 60-63, 85-86, 102-104.
2158. ——— Ἡ ἑλληνικὴ φιλοξενία. (Ἡ ἱστορικὴ καταγωγὴ τῆς—τὰ σημερινά μας ἔθιμα—ἡ ἀνθρωπιστικὴ ἀξία τους). *Ἐργ'Εστ* 1948, ἀρ. 9, 193-195.
2159. *Πρωτοβάλτη Ἐμμ.* Αἱ συντεχνίαι εἰς τὴν πρωτεύουσαν. *Ἐργ'Εστ* 1948, ἀρ. 1 (13) 8-9.
2160. *Τωμαδάκη Ν. Β.* Αἱ συντεχνίαι καὶ ἡ Ἐκκλησία. *Ἐργ'Εστ* 1948, ἀρ. 11, 255-256.
2161. *Παπαχριστοδούλου Πολυδ.* Παλαιότατοι συνεταιρισμοὶ στὴ Θράκη. *Ἀρχ ΘρΘησ* 15 (1948-49) 206-208.
2162. *Πιστοφίδου Μαρ.* Ἡ γυναῖκα στὸ Βυζαντινὸ πολίτισμό. *Ἡλιος* ἔτ. 9 (1949) 272, 308.
2163. *Σιώπη Κώστα* Τὰ ἱστορικὰ Ἀμπελάκια. *Μετ Γ'* (1949) 61-62, 89-90.
2164. *Χατζημιχάλη Ἀγγελικῆς* Οἱ συντεχνίες—τὰ ἰσνάφια. (Ἀνάτυπον ἀπὸ τὴν Ἐπετηρίδα τῆς Ἀνωτ. Σχολῆς Βιομηχ. Σπουδῶν, τόμ. Β' (1949-1950)) Ἀθήνα 1950, σχ. 8^{ον}, σ. 22.
2165. *Biris Costas* La Société d'Athènes au temps du roi Georges I. *L'Hell Cont* 1950, 144-155.
2166. *Βουραζέλη - Μαρινάκου Ἑλένης* Αἱ ἐν Θράκῃ συντεχνίαι τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν. (Ἐταιρεία Μακεδονικῶν Σπουδῶν. Ἐπιστημονικαὶ Πραγματεῖαι. Σειρὰ φιλολογικὴ καὶ θεολογικὴ ἀριθ. 7). Θεσσαλονίκη 1950, 8^{ον} σ. 200+6 πίνακες.
Κρίσι.: Ἀθηνᾶ 54 (1950) 349-350 (*Γ. Κ. Σπυριδάκης*), *ΕΜΑ* 3 (1950) 167-172 (*Δ. Β. Οἰκονομίδης*), *Ν'Εστ* 49 (1951) 133 (*Π. Παπαχριστοδούλου*).
2167. *Γεωργίου Ἡλία* Νεώτερα στοιχεῖα περὶ τῆς ἱστορίας καὶ τῆς συντροφίας τῶν Ἀμπελακίων ἐξ ἀνεκδότου Ἀρχείου. Ἀθῆναι 1950, 8^{ον}, σ. 87.
2168. *Μοσχονᾶ Θ.* Μέρημα τοῦ Ἑλληνορθοδόξου Πατριαρχείου Ἀλεξανδρείας ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Συντεχνίαι—ἀδελφᾶτα—ἰσνάφια. Ἀλεξάνδρεια 1949, 8^{ον}, σ. 25.

- 2169.*—Τὰ ἐσνάφια ἐν Καίρῳ τῷ 1813. Δελτίον τῆς Πατριαρχικῆς Βιβλιοθήκης, Β', ἀρ. 2, 1-3.
2170. **Σαλαπασίδη Π. Β.** Ἐπιτραπέζια ἔθιμα. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 12, 694-695.
2171. **Σταθάτου Ν.** Κεφαλονιά καὶ Κεφαλονῖτες. Ναυτ'Ελλ 1950, τεῦχ. 212, 20.
2172. **Συνταξιούχου** Μία ἐκλογή εἰς τὴν Ὑδραν πρὸ 50 ἐτῶν. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 10 (1950) ἀριθ. 2, 36, 44.
2173. **Τοπαλίδου Νικ.** Ἡ Σάντα. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 4, 208-209.
2174. **Φωστηροπούλου Ἀγ. Ἰμεραίου** Λαογραφικά. Ποντ'Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 4, 222-223.
Ἔθιμα συνεργασίας καὶ ἀλληλοβοηθείας.
2175. **W.** Ἡ πεθερά. Ἡ Γυναικίκα, ἀρ. 21 (1950) 17.
2176. **Γεωργοπαπαδάκου Ἀναστ. Μιχ.** Ἡ ἀδελφοποιία εἰς τὴν Μάνην. Λαογρ 13 (1950-1951) 28-32.
2177. **Καλβοκορέση Δεωνῆ** Ἡ κοινωνικὴ ζωὴ τοῦ Κάμπου. ΠερΣ'Αργ Δ' (1951) 123-130.
2178. **Παπαχριστοδούλου Πολυδ.** Τὰ ἐσνάφια καὶ ἡ οἰκονομικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνθισση τοῦ ἑλληνισμοῦ ἐπὶ Τουρκοκρατίας. ἈρχΘρΘησ 16 (1951) 54-75.
2179. **Παυλίδη Ἀντρέα Μιλτ.** Ἡ φιλανθρωπία στὴν Κύπρο. Κυπριόπουλο 1951, 52-55.
2180. **Σαλαπασίδη Π.** Τὸ μᾶς'. Ποντ'Εστ ἔτ. 2 (1951) τεῦχ. 19-20, 1055-1056.
Ἀφορᾶ εἰς τὴν θέσιν τῆς γυναικὸς ἐν τῇ οἰκογενείᾳ.
2181. **Σωτηρίου Νικολ.** Μαρκόπουλο. Ἡ ἱστορία ἐνὸς χωρίου καὶ ἡ ἱστορία ἐνὸς ἀνθρώπου καὶ ἡ ἐξέλιξις τοῦ ἀναγκαστικοῦ συνεταιρισμοῦ Μαρκοπούλου. Ἀθῆναι 1951, 8ον σ. 96.
Κρίσι. : Συνετ 1953, 143-4 (Δ. Θ. Πᾶνος).
2182. **Ἀθανασιάδου Εὐσταθ.** Ἡ ξενιτεία ὅσ τῆ Σάντα. Ποντ'Εστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 8-9 (32-33) 1575-1576, τεῦχ. 10-11 (34-35) 1693-1696.
2183. **Βαγιακάκου Δικ. Β.** Ἡ νύχτα τοῦ δικιωμοῦ. Ν'Εστ 52 (1952) 1551-1553.
Δημοσιεύονται καὶ μοιρολόγια ἐκ Μάνης.
2184. **Σταυρίτση Ἀριστοτέλους** Ἡ ψυχὴ τῆς Σμύρνης. ΜικρΧρον 5 (1952) 246-256
2185. **Βαφείδου Νικολ.** Ἐσνάφια ἢ συντεχνίαι ἐν Διδυμοτείχῳ. ἈρχΘρΘησ 17 (1952) 300-302.
2186. **Γρίσπου Πάνου** Τὸ κουρὶ στὴν Ἡπειρῶ. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 199-203, 296-299.
2187. ——— Τὸ κουρὶ στὴν Κρήτη. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 1 (1952) 861-862.

- 2188 *Ζαχαρίου Έλ. Κ.* Ἡ ἔννοια τῆς ξενιτειᾶς στὴ ζωὴ τοῦ Δωδεκανησίου σπογγαλιέως. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 41 - 45.
2189. *Ζώρα Γεωργίου Θ.* Ἡ ξενιτεία καὶ ὁ ἑλληνικὸς λαός. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 213 - 232.
2190. *Ἰωακειμίδου Σάββα* Τὸ Χαπὲς μὲ τὰ εἴκοσι χωριά του. Ποντ' Ἐστ ἔτ. 3 (1952) τεῦχ. 8 - 9 (32 - 33) 1582 - 1583, τεῦχ. 10 - 11 (34 - 35) 1705 - 1706.
2191. *Κιτσιδὴ Χρήστου* Αἱ ἠπειρωτικαὶ κοινότητες. Ἡπειρ' Ἐστ ἔτ. 1 (1952) 24 - 28, 150 - 154.
2192. *Κουκουλὲ Φ.* Διασκεδάσεις καὶ τυχηρὰ παιγνίδια εἰς τὴν Κρήτην ἐπὶ Βενετοκρατίας. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 681 - 684.
2193. *Κωνσταντᾶρα Βύρ.* Ἄρχοντες καὶ δημογέροντες ἐπὶ Τουρκοκρατίας. Ἑλλημ ἔτ. Ε' τόμ. 9 (1952) 150 - 152.
2194. *Λαζαρίδῃ Κ.* Οἱ Τοῦρκοι Σπαῆδες. Ἡπειρ' Ἐστ ἔτ. 1 (1952) 10 - 14, 137 - 142.
2195. *Πατσέλη Νικολάου Β.* Οἱ Τοῦρκοι Σπαχῆδες. Ἱστορικὸν τοῦ θεσμοῦ τῶν Σπαχῆδων. Ἡπειρ' Ἐστ ἔτ. 1 (1952) 787 - 793, ἔτ. 2 (1953) 25 - 32.
2196. *Μηλιώρη Νικ. Ε.* Οἱ λαμπαδοῦχοι. ΜικροΧρον 5 (1952) 264 - 267.
2197. *Μιχαηλίδου - Νουάρου Γ.* Περὶ τῆς ἀδελφοποιίας ἐν τῇ ἀρχαίᾳ Ἑλλάδι καὶ ἐν τῷ Βυζαντίῳ. Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης. Τόμος Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου ἐπὶ τῇ ἑξακοσιετηρίδι τῆς Ἑξαβίβλου αὐτοῦ (1345 - 1945) ἐκδιδόμενος ὑπὸ τῆς Σχολῆς νομικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν (Ἐπιστημ. Ἐπετ. τόμ. ΣΤ'), Θεσσαλονίκη, 8ον 1952, 251 - 313.
Κρίσ.: ΒΖ 45 (1952) 129-130 (*F. D(ölger)*). Λαογρ. 15 (1953 - 54) 489 - 492 (*Δ. Πετρόπουλος*).
2198. *Ρώμα Διον.* Τζιτζίκια. ἙπτανΦύλλα, φ. 18 (1952) 294 - 297.
Εἰδήσεις ἀπὸ τὸν κοινωνικὸν βίον τῆς Ἑπτανήσου κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα.
2199. *Βισβίξη Ἰακ. Τ.* Ἡ κοινοτικὴ διοίκησις τῶν Ἑλλήνων κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν. L'Hell Cont 1453 - 1953. Ἡ πεντακοσιοστὴ ἐπέτειος ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀναμνηστικὸς τόμος. Ἀθῆναι 29 Μαΐου 1953, 183 - 204 (= L'Hell Cont 2ème série - 7ème année - Fascicule hors série. 1453-1953 Le cinq-centième anniversaire de la Prise de Constantinople. Athènes 29 Mai 1953, 217-238).
2200. *Δρακοπούλου Θεοδ. Γ.* Συνήθειαι εἰς τὰς συναλλαγὰς τῶν Κτηνοτρόφων. ΧρονΜορ Β' (1953) 139 - 140.
2201. *Κανδηλάπτῃ Γ. Θ.* Ἡ κοινωνικὴ ὁργάνωσις ἐν Χαλδίᾳ. Πόντος I (1953) 54 - 64.
2202. *Κουβάτσου Δρακούλη* Μανιάτικα ἔθιμα. Ἡ Τρέβα. Πελοπ' Ἐστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 3, 24.

2203. ——— Ὁ ξεβγαλτῆς. Πελοπ'Εστ ἔτ. 1 (1953) τευχ. 4, 11.
2204. **Κουγέα Σωκρ. Β.** Ἡ ἀνθρωποκτονία (τὸ φονικὸ) ὡς διεγγύημα τρίτου ἐν Μάνη. ΠροσφΚυριακ (1953) 364 - 374.
2205. **Δαζαρίδη Κ. Π.** Ὁ θεσμὸς τοῦ Ἀμίλη. Ἡπειρ'Εστ ἔτ. 2 (1953) 951 - 957.
2206. **Μιχαηλίδου - Νουάρου Μ.** Ἡ ἀνά τοὺς αἰῶνας αὐτοδιοίκησις τῆς Δωδεκανήσου καὶ τὰ ἐξ αὐτῆς διδάγματα. Ἀθηνᾶ 57 (1953) 179 - 196.
2207. **Τσιτσιπῆ Δημήτρη Δ.** Ἀδελφοποιτοὶ τοῦ Παρνασσοῦ. Ρουμελιώτικη ἠθογραφία. Ἀθήνα 1953, 8ον σ. 90.
Λογοτεχνικὴ ἀπόδοσις τοῦ ἐθίμου τῆς ἀδελφοποιίας.
2208. **Χατζημιχάλη Ἀγγελικῆς** Μορφές ἀπὸ τῆ σωματειακῆ ὀργάνωσις τῶν Ἑλλήνων στὴν Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία. Οἱ συντεχνίες—Τὰ ἰσνάφια. L'Hell Cont 1453-1953. Ἡ πεντακοσιοστὴ ἐπέτειος ἀπὸ τῆς ἀλώσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀναμνηστικὸς τόμος. Ἀθῆναι 29 Μαΐου 1953, 279 - 303 (=L'Hell Cont 2ème série-7ème année. Fascicule hors série. 1453-1953 Le cinq-centième anniversaire de la prise de Constantinople. Athènes 29 Mai 1953, 261 - 278).

β'. Λαϊκὸν δίκαιον.

2209. **Θ.** Τὸ ὠραιότερο Σκυριανὸ προικοσύμφωνο. Σκῦρος (1947) τευχ. 5, 115-116.
2210. **Βισβίξη Ἰακώβου Τ.** Αἱ μεταξὺ τῶν συζύγων περιουσιακαὶ σχέσεις εἰς τὴν Χίον κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν. Ἐπ'ΙστΔικ 1 (1948) 1-164.
2211. **Κονόμου Ντίνου** Ἐνα Ζακυθινὸ συμβόλαιο τοῦ 1508. ἘπτανΦύλλα, φ. 12 (1948) 181 - 182.
2212. **Κουκουλες Ρη.** Études sur la vie privée des Byzantins. Voleurs et prisons à Byzance. Revue des Études Grecques, t. LXI, N° 284-285, année 1948, σ. 118-136.
2213. **Βέη Νίκου (Bees)** Τοπικὰ νομικὰ ἔθιμα Βυτίνης καὶ τῶν περιχώρων αὐτῆς καὶ τῆς ἐπαρχίας Τριπόλεως (τῆς Ἀρκαδικῆς). ΠΑΑ τόμ. 20 (1949) 68 - 85.
2214. **Βισβίξη Ἰακώβου Τ.** Αἱ βολαὶ τῆς νήσου Κέας. ἘπΒυζΣπ 19 (1949) 26 - 74.
2215. ——— Τινὰ περὶ τῶν νομικῶν ἐθίμων ἀπὸ τῆς Τουρκοκρατίας μέχρι καὶ τοῦ Β. Διατάγματος τῆς 23 Φεβρουαρίου 1835. Ἀθηνᾶ 53 (1949) 226 - 256.
2216. **Ἡλιοπούλου Χαραλ.** Ἱστορικὸν Ἀρχεῖον Αἰγίνης. ΚῆρΑἰγ ἔτ. Γ' (1949) ἀρ. φ. 30, 91-92, ἀρ. φ. 36, 195.
Προγαμαία δωρεά, 2 πωλητήρια ἔγγραφα καὶ διαθήκη.
2217. **Κουκουλὲ Φ.** Ἡ διαπόμενσις κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους. Βυζαντινὰ - Μεταβυζαντινὰ vol. I, Part II (1949), New York City 1949, 75 - 101.

2218. **Σταυριανοπούλου Ἰω. Γ.** Λαογραφικά. Λουλ ἔτ. 2 (1949) τεύχ. 8, 14. [προικοσύμφωνον τοῦ 1846].
2219. **Φίφλη - Αὐγερινοῦ Κώστα** Παλαιὰ ἔγγραφα. ΧρονΠαλΚυν (1949) 120. Δημοσιεύεται μία «Ὁμολογία» τοῦ 1776 καὶ ἓν πωλητήριον τοῦ 1809.
2220. **Βισβίζη Ἰακώβου Τ.** Τὰ ἐρωτήματα τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης τοῦ ἔτους 1833 περὶ τῶν νομικῶν ἐθίμων καὶ αἱ ἐπ' αὐτῶν ἀπαντήσεις τῶν τοπικῶν ἀρχῶν. Ἐπ'ΙστΔικ 3 (1950) 158 - 169.
2221. ——— Νομικά τινα ἔθιμα τῶν νήσων Σπετσῶν, Ὑδρας, Πόρου καὶ Σαλαμῖνος. Ἐπ'ΙστΔικ 3 (1950) 8 - 16.
2222. **Γκίνη Δημητρίου Σ.** Τὸ ἐθιμικὸν δίκαιον ἐν Ἀθήναις ἐπὶ Τουρκοκρατίας καὶ ὁ «κόντικας» τοῦ νοταρίου Πούλου. ἘπΒιζΣπ 20 (1950) 258 - 264.
2223. **Γριτσοπούλου Τάσου Ἀθ.** Πωλητήρια καὶ ἄλλα ἔγγραφα τῆς παρὰ τὴν Δημητσάναν μονῆς τοῦ Φιλοσόφου (1626-1787). Ἐπ'ΙστΔικ 3 (1950) 118-157.
2224. **Καλλινίκου Πάνου Γ.** Μιὰ Θιακιά διαθήκη τοῦ 1585. Ἑλλάδα ἔτ. Δ' τόμ. 7 (1950) 407 - 410.
2225. **Κοριατοπούλου Δ. Σ.** Συμβολαιογραφικά. ἘπτανΣάλπ (1950) 162 - 166.
2226. **Μιχαηλίδου Νουάρου Μ.** Ἐθιμικὸν δίκαιον Ἀστυπалаίας. Λαογρ 13 (1950-1951) 125 - 134.
Ἐγγραφα Ἀστυπалаίας καὶ Πάτμου μετὰ παρατηρήσεων.
2227. **Σκοπετεία Σταύρου Χ.** Ἐγγραφα ἰδιωτικὰ ἐκ Δ. Μάνης τῶν ἐτῶν 1547 - 1830. Ἐπ'ΙστΔικ 3 (1950) 60 - 117.
2228. **Τουρτόγλου Μενελάου** Στοιχεῖα ποινικοῦ δικαίου καὶ ἐγκληματολογίας εἰς τὰς παροιμίας καὶ τὰ ἄσματα τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. ΕΛΑ 5 (1950) 126 - 158.
2229. **Βισβίζη Ἰακώβου Τ.** Ναξιακὰ νοταριακὰ ἔγγραφα τῶν τελευταίων χρόνων τοῦ Δουκάτου τοῦ Αἰγαίου (1538 - 1577). Ἐπ'ΙστΔικ 4 (1951) 1 - 166.
2230. **Ζώη Λεων.** Παλαιὰ ἐπίσημα ἔγγραφα. ΦιλΠρωτ 1951, 170 - 172.
2231. **Καββάδα Στ.** Μέτρα βάρους, χωρητικότητος καὶ ἐπιφανείας ἐν Χίῳ. ΠερΣ Ἄργ Δ' (1951) 59 - 96. Καὶ ἀνάτυπον σ. 42.
2232. **Κονόμου Ντίνου** Ἐνα προικοσύμφωνο ποὺ συμβάλλει ὁ Ἅγιος Διονύσιος. ἘπτανΦύλλα, φ. 16 (1951) 253 - 254.
2233. **Κωστάκη Θαν. Π.** Ἰδιωτικὰ ἔγγραφα ἀπὸ τὴν Τσακωνιά. ΧρονΚυν Α' (1951) 59 - 60.
2234. **Μαλτέζου Κ.** Ἡ ρωμαϊκὴ ulma καὶ τὸ ἀντίστοιχον ἑλληνικὸν μέτρον μήκους. Α. Ἡ ulma καὶ ἡ ἐξάπεδος ὄργυια. ΠΑΑ τόμ. 24 (1951) 196 - 206.
- 2234α. ——— Πιθανὴ προέλευσις τοῦ μέτρον ulma. ΠΑΑ τόμ. 25 (1952) 84 - 94.
2235. **Βακαλοπούλου Α. Ε.** Συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς Θεσσαλονίκης ἐπὶ Βενετο-

- κρατίας (1423-1430). Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης. Τόμος Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου ἐπὶ τῇ ἑξακοσιετηρίδι τῆς Ἑξαβίβλου αὐτοῦ (1345-1945) ἐκδιδόμενος ὑπὸ τῆς Σχολῆς νομικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν (Ἐπιστημ. Ἐπετ. τόμ. ΣΤ'), Θεσσαλονίκη 1952, 127-149.
2236. **Βαλάσση Γ. Μ.** Τινὰ περὶ τῆς πατρικῆς ἐξουσίας κατὰ τὸ δίκαιον τοῦ μετὰ τὴν ἄλωσιν Ἑλληνισμοῦ. Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης. Τόμος Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου ἐπὶ τῇ ἑξακοσιετηρίδι τῆς Ἑξαβίβλου αὐτοῦ (1345-1944) ἐκδιδόμενος ὑπὸ τῆς Σχολῆς νομικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν (Ἐπιστημ. Ἐπετ. τόμ. ΣΤ'), Θεσσαλονίκη 1952, 529-550.
2237. **Γενναδίου μητροπολίτου Ἡλιουπόλεως** Εὐλύτωσης καὶ διάζευξις παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς. Ὁρθοδοξία ΚΖ' (1952) 195-198.
2238. **Ζώη Δεωνίδα Χ.** Ἐνα παλαιὸν προικοσύμφωνον. ἙπτανΦύλλα, φ. 18 (1952) 308-311.
2239. **Δαζαρίδη Κώστα Π.** Οἱ προικοδοσίαι στὸ Ζαγόρι στὰ παλῆὰ τὰ χρόνια. Ἡπειρ' Ἐστ ἔτ. 1 (1952) 689-697.
2240. **Λουκάτου Δημ. Σ.** Οἱ ἔννοιαι τῆς ἀγορᾶς, τῆς πώλησης καὶ τῆς πληρωμῆς στὶς νεοελληνικὰς παροιμίαις. Συνετ 1952, 11-14 (= Ἀνάτυπον, Ἀθήνα 1952, 8ον μικρόν, σ. 12).
2241. **Παῖσιου Γεωργίου, ἱερέως** Ὁ τίτλος ἰδιοκτησίας τῶν Χιονιάδων. Ἡπειρ' Ἐστ ἔτ. 1 (1952) 796-797.
2242. **Σιμωνέτου Γ. Σ.** Αἱ περιουσιακαὶ σχέσεις τῶν συζύγων κατὰ τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν δίκαιον. Ἐπιδράσεις αὐτοῦ μέχρι τῆς Ἑξαβίβλου τοῦ Ἀρμενοπούλου καὶ τῶν ἐν Ρουμανίᾳ ἑλληνικῶν κωδικοποιήσεων. Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης. Τόμος Κωνσταντίνου Ἀρμενοπούλου ἐπὶ τῇ ἑξακοσιετηρίδι τῆς Ἑξαβίβλου αὐτοῦ (1345-1945) ἐκδιδόμενος ὑπὸ τῆς Σχολῆς νομικῶν καὶ οἰκονομικῶν ἐπιστημῶν (Ἐπιστημ. Ἐπετ. τόμ. ΣΤ'), Θεσσαλονίκη 1952, 551-622.
2243. **Ζώη Δεων. Ν.** Διαζύγιον τοῦ 1831. Πελοπ' Ἐστ ἔτ. 1 (1953) τεῦχ. 4, 19, τεῦχ. 5, 19, τεῦχ. 6, 19, τεῦχ. 7, 23.
2244. **Κουκουλὲ Φ.** Μία τῶν παρὰ Βυζαντινοῖς ποινῶν, ὁ μεταλλισμός. Προσφ Κυριακ (1953) 375-382.
2245. **Πετροπούλου Δ. Α.** Ἡ θανάτωσις δι' ἀνασκολοπισμοῦ κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν. ἘπΒυζΣπ 23 (1953) 531-543.
2246. — Συμβολὴ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν λαϊκῶν μέτρων καὶ σταθμῶν. ΕΛΑ 7 (1952, δημοσ. 1953) 57-101.
2247. **Σγουρίτσα Ἀγησ.** Ἡ λαογραφία τοῦ Μοριᾶ. ΧρονΜορ Β' (1953) 50-51. Δικαιοπραξία τοῦ 1815.

2248. **Σπυριδάκη Γεωργίου Κ.** Συμβολή εις την γνῶσιν τοῦ βυζαντινοῦ ἐθιμικοῦ δικαίου. ἘπΦιλΣχ᾽Αθ [Περίοδος Δευτέρα - Τόμος Δ']. Ἐν Ἀθήναις 1953-1954, 286 - 292.
2249. **Χατζηγεωργίου Ἀνδρέα** Ἐνα Μοραΐτικο προικοσύμφωνο. ΧρονΜορ Β' (1953) 229.

4. Παιδικὴ ζωὴ.

α' Σχολικὴ ζωὴ, ἐπαγγελματικὴ μαθητεία.

2250. **Δ(εληγιάννη) Β(ασιλείου)** Οἱ διακοπὲς στὴ Θράκη, 29 Ἰουνίου - 15 Αὐγούστου. ἈρχΘρΘησ 14 (1947 - 48) 355 - 358 [Μαθητικὴ ζωὴ].
2251. **Βαβουλὲ Π. Π.** Εἰκόνες ἀπὸ τὰ σχολεῖά μας κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας στὴν Κρήτη. Κρητ᾽Εστ 1 (1949) τεῦχ. 4, 17 - 18, τεῦχ. 5, 17 - 18.
2252. **Δρανδάκη Ν. Β.** Εἰδήσεις περὶ τῶν σχολείων Ρεθύμνης κατὰ τὸ δεύτερον τέταρτον τοῦ 19^{ου} αἰῶνος. ΚρητΧρον 4 (1950) 21 - 64.
2253. **Μελανοφρύδη Π. Η.** Τὰ πρῶτα γράμματα (Στὰ χρόνια τῆς δουλείας στὸν Πόντο). Ποντ᾽Εστ ἔτ. 1 (1950) τεῦχ. 6, 323 - 326.
2254. **Ἀθανασιάδη Στάθη** Ἐς τὴν Σάντα. Ποντ᾽Εστ ἔτ. 4 (1953) τεῦχ. 4 (40) 1981 - 1983.
2255. **Καλονάρου Π. Π.** Πῶς ἐμάνθανον γράμματα οἱ πρόγονοί μας. Ἡλιος ἔτ. 12 (1953) 93.

β' Παιδιά.

2256. **Κούκιου Γεωργ** Ἐμμ. Τὰ παιγνίδια τῶν Ὑδραίων. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 9 (1949) ἀριθ. 3, 47 - 48, ἀρ. 4, 69 - 70. [Παιδιά 12].
2257. **Μεταξᾶ Ἀντιγόνης** Ἐλάτε νὰ παίξουμε. Συλλογὴ παιχνιδιῶν. Εἰκονογράφηση: Κώστα Καρυωτάκη. «Τὸ βιβλίον τοῦ παιδιοῦ» 26. Ἀθήναι (1949), 8^{ον} σ. 32.
2258. **Brewster P. G. and Tarsouli G.** A string figure series from Greece. Ἑλληνικὰ νηματοπαίγνια. ΕΛΑ 5 (1945 - 49, δημοσ. 1950) 101 - 125 [ἀγγλιστὶ καὶ ἑλληνιστὶ].
Κρις.: Ἑλλάδα ἔτ. Δ' τόμ. 8 (1951) 210 - 211. (Φαίδων Κ. Μπουμπουλίδης).
2259. **Παπανικολάου Κ.** Παιχνίδια μὲ εἰκόνες, ἐργασίες καὶ ἀσκήσεις (γιὰ παιδιά). Τεῦχ. Α', Ἀθήναι 1950, 8^{ον} σ. 32.
2260. **Τζαθᾶ Κ. Ι.** Ὑδραϊκὰ λαογραφικά. Ἡ παιδικὴ χαρὰ στὴν Ὑδρα. Τὸ Μέλλον τῆς Ὑδρας, ἔτ. 10 (1950) ἀριθ. 5, 92.

2261. **Ἀθανασιάδη Ε.** Παιδικὰ παιγνίδια ἔς τὸν Πόντο. Ποντ'Ἔστ. ἔτ. 2 (1951) τεύχ. 14, 791-793, τεύχ. 16, 903-904, τεύχ. 17-18, 949-950, τεύχ. 19-20, 1035-1036, τεύχ. 23, 1183.
2262. **Βασιλειάδη Θ. Χ.** Παιγνίδια ὅσ τὴν θάλασσα τῆς Κερασούντας. Ποντ'Ἔστ. ἔτ. 3 (1952) τεύχ. 10-11 (34-35) 1712.
2263. **Μαρινοπούλου Χ.** Ἡ Μηλίτσα. Τὸ παιγνίδι ποὺ παίζεται ἀπὸ τὰ παιδιά τῆς περιφερείας Τροπαίων. Γυμν. ἔτ. Α' (1952) τ. 3-6, 70-71.
2264. **Σταυρίτση Ἀριστ.** Τὸ τσερκένι. [=Χαρταετός]. Ἑλλημ. ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 285-289.
2265. **Τ(ζουγανάτου) Ν.** Τὸ «πηδάω!» (ἓνα Κεφαλονίτικο λαϊκὸ παιγνίδι). Γυμν. ἔτ. Α' (1952) τ. 1-2, 21-24.
2266. Τριηρὸν (Παιδιὰ τῆς νήσου Σκοπέλου). Γυμν. ἔτ. Α' (1952) τ. 8-10, 125-126. Πᾶρε ἓνα (Παιδιὰ τῆς περιοχῆς Λίμνης Εὐβοίας). Αὐτόθι 126-127. Ὁ Ὀγκλᾶς (Παιδιὰ τῆς περιοχῆς Σπερχειάδος). Αὐτόθι 127.
2267. **Ἀθανασιάδου Στάθη** Ποντιακὰ παιγνίδια [30]. Ποντ'Ἔστ. ἔτ. 4 (1953) τεύχ. 2-3 (38-39) 1926-1928, τεύχ. 4 (40) 1993-1995, τεύχ. 6 (42) 2082-3.
2268. **[Σούζη Ι.]** Τὸ τριζόπ (Παιδιὰ Θεσσαλίας). Γυμν. ἔτ. Β' (1953) τ. 11-13, 173.
- 2268α.— Ὁ Βαλμᾶς (Παιδιὰ Θεσσαλίας). Γυμν. ἔτ. Β' (1953) τ. 11-13, 174.

III. ΞΕΝΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ

Α'. Λαογραφία τῶν Βαλκανικῶν λαῶν.

1. Βουλγαρικὴ λαογραφία.

2269. **Βογαζλή Δ. Κ.** Βούλγαροι καὶ Ἕλληνες. Συγκριτικὴ λαογραφικὴ καὶ ἱστορικὴ μελέτη. Ἀρχ.Θρ.Θησ. 17 (1952) 101-146.
Κυρίως εἰδήσεις καὶ περιγραφή βουλγαρικῶν ἠθῶν καὶ ἐθίμων.

2. Σερβικὴ Λαογραφία.

2270. **Ρωμαίου Κ.** Δημοτικὰ Τραγούδια Σέρβων καὶ Βουλγάρων δανεισμένα ἀπὸ Ἑλληνικὰ πρότυπα. Ἀρχ.Θρ.Θησ. 17 (1952) 307-365.
2271. **Σκλάβου Γεωργ.** Τὸ Γιουγκοσλαβικὸ μπαλλέτο. Ἑλλημ. ἔτ. Ε' τόμ. 10 (1952) 570-571.
2272. **Σωμερίτη Διάνας** Γιουγκοσλαβικὸ μπαλλέτο. Ἑλλην.Χρον. ἔτ. 1 (1952) ἀρ. φ. 10, 28.

3. Ρουμανικὴ λαογραφία.

2273. **Ὀικονομίδου Δημητρίου Β.** Αἱ λαογραφικαὶ σπουδαὶ εἰς τὴν Ρουμανίαν. Ἀρχ.Θρ.Θησ. 18 (1953) 193-205.

4. Τουρκική λαογραφία.

2274. **Π(απαχριστοδούλου) Π(ολυδ.)** Ἡ τουρκική λαογραφία. ἈρχΘρΘησ 16 (1951) 256 - 257.
2275. **Σταυρίτση Ἀριστοτέλους** Οἱ Τοῦρκοι. ΜικροΧρον 5 (1952) 256 - 263.
Περὶ ὀνομάτων καὶ ἐπωνυμιῶν τῶν Τούρκων.

Β'. Λαογραφία ἄλλων εὐρωπαϊκῶν λαῶν.

1. Ἀγγλική λαογραφία.

2276. **Χαραλάμπους Κίμ.** Οἱ Ἀγγλοὶ τὶς παραμονὲς τῶν Χριστουγέννων. Κυπριόπουλο ἔτ. Ε' (1949) ἀρ. 4, 108 - 109.
2277. **Σκιαδαρέση Σπ.** Ἡ Ἀγγλικὴ σχολὴ τοῦ λαοῦ. Ἀγγλ'Επιθ τόμ. 5 (1950) 58 - 61.

2. Γαλλικὴ καὶ Βελγικὴ λαογραφία.

2278. **Δαφονταῖν** Οἱ μῦθοι, μεταφραστῆς Γεώρ. Σημηριώτης. Ἐκδόσεις Νότη Καραβία. [Ἀθῆναι] (ἄ.ἔ.), 8ον, σ. 31.
2279. **Δουκάτου Δημ. Σ.** Οἱ λαογραφικὲς σπουδὲς στὴ Γαλλία. Ν'Εστ 50 (1951) 865 - 870.

3. Γερμανικὴ λαογραφία.

2280. Τὸ τραγούδι τῶν Νιμπελοῦγκεν. Ἡλιος ἔτ. 8 (1948) 145.
2281. **Meier John** Untersuchungen zur deutschen Volkskunde und Rechtsgeschichte. Ahnengrab und Rechtsstein. Akademie - Verlag - Berlin 1950 (Deutsche Ak. der Wiss. zu Berlin. Veröffentlichungen der Kommission für Volkskunde. Bd. 1). 8ον σ. VIII 158.
Κρίσ : Λαογρ 15 (1953) 187 - 192 (Στίλπ. Π. Κυριακίδης).
2282. **[Ἀνωνύμου]** Τὰ ἔθιμα τῶν λαῶν. Παγκόσμια Χριστούγεννα. Χριστουγεννιάτικες παραμονὲς στὴ Γερμανία. Κυπριόπουλο, ἔτ. Ε' (1949) ἀρ. 4, 81 - 82.
2283. **Newby P. H.** Τὰ παραμῦθια τῶν ἀδελφῶν Γκρίμμ. Ἐκλ ΣΤ' (1950) ἀρ. 1 35 - 38.

4. Σουηδικὴ λαογραφία.

2284. **Κύρου Κύρου Ἀδ.** Ἐνα ζωντανὸ Μουσεῖο τῆς Σουηδικῆς ὑπαίθρου. Τὸ Σκάνσεν τῆς Στοκχόλμης. Ἡλιος ἔτ. 10 (1950) 51.

2285. *Θωμοπούλου Ι. Α.* Οί τοπωνυμικές έρευνες στη Σουηδία. Ν'Εστ 51 (1952) 476 - 479.
2286. *Sahlgren Jöran* Les noms Suédois des torrents du Dniepr chez Constantin Porphyrogénète. Όνόματα 1 (1952) 4 - 7.

5. Ίσπανική λαογραφία.

2287. *Δουκάτου Δημ. Σ.* Don Luis de Hoyos Sainz. Ν'Εστ 51 (1953) 197.

Γ'. Λαογραφία Άσιατικῶν καὶ Άφρικανικῶν λαῶν.

1. Άθιγγανική λαογραφία.

2288. *Βαφείδη Νικ.* Οί Κατσιβέλλοι τῆς Θράκης. Άρχθρθσ 18 (1953) 299-301.
2289. *Συναπίδη Βασιλ. Σ.* Φυλετική καταγωγή, ἥθη καὶ ἔθιμα τῶν Κατσιβέλλων Διδυμοτείχου. Άρχθρθσ 18 (1953) 289 - 293.

2. Έβραϊκή λαογραφία.

2290. *Καϊμη Ίουλ.* Έβραϊκές παραδόσεις. [2] ΦιλΠρωτ 1948, 160 - 162.
2291. ——— Λαϊκές έβραϊκές παραδόσεις. Ό γυιός τοῦ Ραβί. ΦιλΠρωτ 1949, 173-5.
2292. *Μάτσα Ίωσήφ Μ.* Γιαννιώτικα έβραϊκά τραγούδια. Ήπειρ'Εστ έτ. 2 (1953) 587 - 598, 708 - 717, 839 - 850, 958 - 969, 1059 - 1067 [καὶ εἰς άνάτυπον]. Κρίσ.: Ήπειρ'Εστ έτ. 2 (1953) 1319 - 1320 (*Δ. Σ(αλαμάγκας)*). Λαογρ 15 (1954) 500 - 504 (*Γ. Κ. Σπυριδάκης*).

3. Αίγυπτιακή λαογραφία.

2293. *Κούμαρη Ι.* «Μούμιες». Έθιμα καὶ δεισιδαιμονίαι. Ήλιος έτ. 12 (1952) 184.

IV. ΠΑΡΑΛΕΙΦΘΕΝΤΑ

α) Σύμμεικτα.

2294. *Καζαβῆ Ίακ. Ν.* Οί Δωδεκανήσιοι. Νέα Ύόρκη 1950, 8^{ον} σ. 94.
Έν σ. 40 - 60 πλὴν τῶν εἰδήσεων τῆς λατρείας περιέχει καὶ δεισιδαιμονίας, μαντικήν καὶ ἄλλα λαογραφικά.

β) Γάμος.

2295. *Nilsson Martin P.* Wedding rites in ancient Greece. ΠροσφΚυριακ (1953) 508-515. [Γαμήλια ἔθιμα].

Α΄ ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΟΝΟΜΑΤΩΝ
ΤΩΝ ΣΥΓΓΡΑΦΕΩΝ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΤΩΝ¹⁾

- A. H. 160, 1058
 *Αβραμάντης Ι. 672, 1015, 1061, 1069, 1169, 1186, 1189, 1380, 1421, 1662
 *Αγαθάγγελος, μητροπολίτης Νευροκοπίου 182
 *Αγγελομάτης Χρ. *Εμμ. 741, 2073
 *Αγγελοπούλου Τούλ. Σ. 1504
 : *Αδραστος Μένος 673
 *Αθανασιάδης Εύστ. 453, 1080, 1190, 1383, 1413, 1440, 1546, 1551, 1966, 2182, 2254, 2261, 2267
 Athanasiadis - Novas βλ. *Αθανασιάδης - Νόβας Γ.
 *Αθανασιάδης - Νόβας Γ. 70, 831, 2031.
 *Αθανασιάδης Σ. 563, 2032
 *Αθανασοπούλου *Αγγελ. 674
 *Αθανασοπούλου Μαγδ. 183
 *Αθηναῖος Μ. 912
 Αϊνείας Τ. 1149, 1156, 1161, 1401
 Αἴσωπος 1046, 1048, 1049
 Αἰτωλός Γ. 1052
 *Ακογλου Ξενοφῶν (καὶ ὑπὸ τὸ ψευδώνυμον Ξενίτας Ξένος) 184, 602, 1085, 1096, 1102, 1109
 *Ακρίτας Τάκης 88
 *Ακριτίδης Ε. Θ. 1191
 *Αλεξάκης Ι. Σ. 801, 1800
 *Αλεξιάδης Κων. 1522, 1716, 1727
 *Αλεξίου Στυλ. 1753
 *Αλέτρης Γιώργης 955, 1260
 *Αλισανδράτος Γιώργος Γ. 35
 *Αλλὼ Ρενέ 495
 *Αμανατίδης Λάζαρος 1567
 *Αμαντος Κ. 47, 171, 319, 1051, 1527, 1552, 1604, 1618, 1619, 1646, 1663, 1688
 *Αμαριώτου Μαρ. 1899
 *Αμποτ Γ. Ν. 269
 *Αναγνωστοπούλου Αἰκ. 441
 *Αναγνωστοπούλου *Ελένη Γ. 619
 *Αναγνώστου Νικ. 742
 : *Αναδρομάρης 1441
 *Αναστασιάδη-Δεληγιάννη Γεωργία 675
 *Αναστασιάδης Α. 1422
 *Αναστασιάδης Γ. Ι. 212
 *Αναστασόπουλος Γεώργιος 1932
 *Ανδρικόπουλος Γιάννης 832
 *Ανδριωτάκης Κώστας Ν. 1848
 *Ανδριώτης Ν. Π. 1540, 1568, 1712
 *Ανδρόνικος Μαν. 2103
 *Ανδρουτσόπουλος Γ. 169
 : *Ανεξιχνίαστος *Ανιχνευτής βλ. Παπαρηγοράκης *Ιδομ.
 *Ανν. Μπ. 460
 *Αννινος Γ. 321, 1332
 Anoghianakis F. 1828
 *Αντωνιάδης Ι. Δ. 956
 Antony [Αντωνιάδου] Α. 1933
 *Αξελός Θ. Γ. 1967
 *Αξινος Χ. Μ. 605, 676, 710, 722, 743, 744
 *Αξιώτης Πέτρος Ι. 745
 *Απατσιδης Νικ. 568
 : *Απόδημος 1968
 *Αποκορωνιάτης *Ιωάν. 91, 1935
 *Αποστολάκη *Αννα 305, 422
 *Αποστολάκης Γιάννης Μ. 833, 834, 957
 Argentis Phil. P. 171, 319
 *Αργυράκης Μίνως 265
 *Αργυρίου Νικ. 746
 *Αργυρόπουλος Γιάγκος 958
 *Αργυρόπουλος Παν. *Αν. 1005
 *Αρτεμίδης Κλεόβουλος 1816
 B. 890
 Βαβουλές Π. 480, 1016, 1035, 1042, 1327, 1368, 2251
 Βαγενᾶς Θ. 606, 819, 892, 913, 914, 1266, 1267, 1553, 1554, 1605, 1620, 1621, 1622, 1664, 1665
 Βαγιακάκος Δικαῖος Β. 19, 93, 246, 607, 820, 1415, 1531, 1532, 1623, 1624, 1647, 1666, 2183
 Βακαλόπουλος *Απ. 1491, 1606, 2235
 Βαλαβάνης Ι. 623, 624, 711
 Βαλάσσης Γ. Μ. 2236
 Βάλσας Μ. 1754
 Βαμβάκος Σ. 36
 Βαρδουνιώτης Δημ. 747
 Βαρελᾶς Γ. Δ. 2151
 Βαρνάβας *Ιω. Β. 915
 Βασδραβέλλης *Ιω. Κ. 802
 Βασιλᾶς *Ηλίας 382
 Βασιλάτος Γεράσ. 1936
 Βασιλειάδης Θ. Χ. 2262
 Βασιλειάδης Ν. 1031, 1226, 1423
 Βασιλειάδης Σῶτος 1801
 Βασιλείου Σπ. 1849
 Βασιλόπουλος Στέφ. Δ. 48, 49, 535, 1648, 2076, 2077
 Βαφειάδης Γ. Τ. 1195, 1864
 Βαφείδης Νικ. 222, 551, 1667, 2185, 2288
 Baud-Bovy S. 821, 835, 959, 986
 Βέης Νικ. (Bees) 748, 1644, 1668, 1689, 2313
 Bellinger Louisa 307
 Bertola A. 2001
 Bingen J. 415
 Biris Costas βλ. Μπίρης Κώστας
 Βισβίσης *Ιάκωβος 2199, 2210, 2214, 2215, 2220, 2221, 2229
 Βλαζάκης Μ. 1817, 1818

¹⁾ Διὰ δύο στιγμῶν, προτασσομένων τοῦ ὀνόματος, δηλοῦνται τὰ ψευδώνυμα.

- Βλαστός Μ. 2132
 Βλαπτός Π. 677, 1488
 Βλαχογιάννης Γιάννης 836
 Βογαζλής Δ. 2269
 Βογιατζίδης Ι. Κ. 200
 Βόγκας Δημ. 575
 Boehm Fritz 960
 Βολονάκης Μιχαήλ Δ. 837
 Bonasera Fr. 259
 Βουραζέλη-Μαρινάκου Έλ. 1690, 2166
 Bourboulis Photeine P. 223, 2078
 Βουρλάκης Άρ. Γ. 889
 Βούφτης Μιχ. 1774, 1775
 Βουτυράς Μιχ. 363, 1017, 1196, 1523
 Βραδύγλωσσος 1509
 Βρανούσης Α. Ι. 29
 Βραχάς Φρ. Π. 154, 412, 1917, 1937
 Βρεττάκος Νικηφόρος 707, 951, 2116
 Brewster P. G. 2258
 Βρόντης Άν 186, 263, 625, 1006
 Βυζάντιος Περ. 393
 Βωβός Χαρ. Άρ. 626
- Cocchiara Giuseppe 838
 Cohen G. 839
 Cammas Pant. Βλ. Καμμάς Παντ.
- Γ. Σ. Μ. 1896
 Γαϊτανάρος Παναγ. Β. 442
 Γαλάνης Ίω. Δ. 678
 Γαλανός Άλέξανδρος Δ. 413
 Gáldi L. 840
 Γατόπουλος Δ. 749, 2033, 2133
 Γεδεών Μανουήλ Ι. 1913, 2098
 Γεδεών Σοφία Μ. 1121, 1348
 Γεννάδιος, μητροπολίτης Ήλιουπόλεως 1649, 2237
 Georgiades Th. 1785
 Γεροντόπουλος Ι. 352
 Γεωργακάς Δ. Ι. 1533, 1558, 1569, 1625, 1626, 1650, 1651
 Γεωργιάδης Κλ. 2134
 Γεωργιάδης Κωνσταντίνος Α. 287
 Γεωργίου Η. 1652, 2167
 Γεωργοπαπαδάκος Άναστ. Μιχ. 2176.
 Γεωργόπουλος Γ. Χ. 1053
 Γεωργούλης Κ. Δ. 38, 951
 Γιάκος Δημ. Κ. 1117
 Γιαλλουράκης Μ. 916
 Γιαλόφτης Τ. 1381
 Γιαννακάκης Γεώργ. Ι. 224, 750, 2002
 Γιαννιάς Δημ. Ν. 1143
 Γιαννόπουλος Λεων. 1268
 Γιαννόπουλος Σωτήρ. Γρ. 576, 577
 Γιαννοπούλου-Έπιτανησία Μαριέττα 481, 841, 1087, 1107, 1183, 1918
 Γιαννοπούλου Κατ. 1144
 Γιαννουλόπουλος Χρ. 2003, 2004, 2005, 2113
 Γιουλτουριδής Γ. 1227
 Γιουφύλλης Φ. 414 βλ. και Μουσούρης Σπ.
 Γκανούλης Γ. 627
 Γκίκα Άσπασία 578, 608, 1013, 1054, 1081, 1082, 1534, 1585, 1851, 1919
 Γκίνης Δημήτριος Σ. 2222
 Γκοτσόπουλος Βασ. Κ. 1865
 Γλαβάνη Ζωή 751
 Goossens R. 918, 1492
 Γ-ος Χ 56, 94
 Γκρέκας Ίωσήφ 812
 Γραμματικοπούλου Λένα 1126
 Γραμματικόπουλος Α. 1269
 Γραφίος Γ. 1627, 1669
 Grégoire Henri 1691
 Γρηγόρη Κλεον. 383
 Γρηγόρης Γεορ. 309
 Γρίβας Α. 572, 579, 628, 629, 713, 714
 Grimm 1163, 1164
 Γρίσπος Π. 173, 527, 843, 1385, 1402, 1586, 2186, 2187
 Γριτσόπουλος Τάσος Α. 87, 409, 489, 803, 917, 1751, 1965, 2223,
 Grumel V. 1570
 Gulland R. 298, 1847
- Δ. Γ. Α. 1157
 Δαβιδοπούλου Μαγδ 1197
 Δαγκλάς Σπ. 323, 1555
 Δαμασκηνός Ίωάννης 1747
 Δαφέρμος Δ. 679
 Δάφνης Κ. 270
 Dawkins R. M. 171, 223, 259, 668, 1086, 1096, 1097, 1110, 1111, 1129, 1132, 1133, 1332, 1480, 1712, 1733, 1744
 Δεδούσης Βασ. 920, 951
 Δεληγιάννης Βασ. 213, 296, 423, 1897, 2250
 Δελής Τριαντ. 844
 Δελμούζος Α. Π. 845
 Δεμερτζής Κ. Π. 157, 1112
 Δερίδης Χαρ. 1198
 Δήμαρχος Χρ. Γ. 150
 Δημητράκος-Μεσισκλης Δημήτριος Β. 172
 Δημητριάδης Θ. Κ. 1416
 Δημητριάδης Ι. 353
 Δημητρίου Άνδρ. 1442
 Δημητρίου Ν. 1709
 Δημητρόπουλος Εύ. Κ. 201
 Δημόπουλος Κων. 1228
 Διαλυνάς Εύαγγ. 330, 580, 1784
 Διαμαντή Φλώρα Χαρ. 846
 Διαμάντης Κ. 86, 186, 263, 669, 1776, 1920, 2034, 2035
 Διαμαντής Α. 265
 Διαμαντόπουλος Κωνστ. Γ. 364, 365, 366
 Διαμαντούδης Βασ. 1443
 Διομήδη Έλένη Δ. 1938
 Διομήδη Νίτσα 57
 Διονυσιάτης Ε. 1199
 Διπλάρης Ίω 1007
 Djeléry Panos N. 271 286
 Dölger F. 154, 200, 258, 506, 507, 509, 851, 867, 891, 1067, 1111, 1138, 1486, 1497, 1540, 1579, 1626, 1785, 1871, 2197
 Δοντιάς Σπ. 333
 Δραγούμης Φίλ. 69, 70, 71

- Δρακόπουλος Θεόδ. Γ. 2200
 Δρανδάκης Ν. Β. 2252
 Δρόσος Άνδρέας 893
 Δρουδάκης Άλ. 95
 Δωράντης Ν. 1587
 Durrell Laurence 37
- E. 430
 Eisler Robert 496
 Eitrem S. 471
 Έλευθεριάδης Ίορδ. 1628
 Elwert W. Th. 1533
 Ένεπεκίδης Π. Κ. 961
 Ένισλειδης Χρ. Μ. 202
 Έπτανησία Μαριέττα 1087· βλ. και Γιαννοπούλου Έπτανησία Μαριέττα
 Έρανιστής 2036
 Έυαγγελίδης Δ. Ε. 258
 Έυβοϊκός Νάσος 1444
 Έϋθυμίου Άν. 755
 Έϋθυμίου Γρηγόρ. 2006
 Έϋμένιος, [έπίσκοπος] Λάμπης και Σφακίων 1820
 Έστρατίου Γ. Κ. 1303
 Έφραιμίδης Χρ. Σ. 1885
 Έφτανησιώτης Χάρης 552
- Ζαγορίτης Δήμος 631
 Ζάππας Τάσος 431
 Ζαρράφτης Ίάκ. Σ. 187
 Zaruhas Costas 962
 Ζαφειρίου Νικ. Ι. 440, 567, 797, 1346, 1347, 1517, 1518, 1710
 Ζαφειρόπουλος Κ. Ν. 541
 Ζαχαρίου Έλ. Κ. 2188
 Ζαχαρούλας Χ. 766
 Ζάχου Έλλη 1113
 Ζέγγελης Κ. 468
 Zervos Christian 271
 Ζερβός Γιάννης 1029
 Ζερζελίδης Γ. 1170, 1692
 Ζευγαλακάκης Ν. 1921
 Ζευγελάκης Ν. 1403
 Ζευγώλης Γ. Δ. 384
 Ζευγώλης Τάσος Μ. 188, 1280
 Ζήβας Διονύσιος Α. 288
 Ζηκίδης Γ. Δ. 756
 Ζήσης Χρ. 963
 Ζιαζοπούλου Έλευθερία 1127
 Ζυμπρής Α. Θ. 681
 Ζωγράφου Μίνα 410
 Ζώης Λεωνίδα Χ. 564, 2230, 2238, 2243
 Ζώρας Γ. Θ. 154, 632, 757, 847, 849, 921, 964, 1134, 1749, 1755, 1763, 2189
- Haberland Arthur 259
 Herding Hugo 1135
 Ήλιάδης Βασίλειος 2037
 Ήλιάδης Γεώργιος Σ. 59
 Ήλιάδης Κωνστ. 189
 Ήλιάδης Χρ. 758
 Ήλιόπουλος Α. 225
- Ήλιόπουλος Κ. Ν. 1588
 Ήλιόπουλος Χαράλ. 2216
- Θ. 2209
 Θ. Α. 760, 2038
 Θείοπουλος Ν. 367, 1939, 1969
 Θεοδωρακάκος Νικ. 804
 Θεοδωρόπουλος Σπ. Ι. 69, 70· βλ. και Θέρος Άγιος
 Θεοφύλακτος Θ. Κ. 1940
 Θεοχάρης Άριστ. 762
 : Θέρος Άγιος 173, 663, 670, 707, 708, 908, 2086·
 βλ. Θεοδωρόπουλος Σπ. Ι.
 Θρουμμουλοπούλου Έυκλ. 1503
 Θωϊδης Μ. Γ. 1270
 Θωμάκου-Ήρειώτου Πολύμνια 1179
 Θωμασαϊος 848
 Θωμόπουλος Ι. Α. 111, 112, 1556, 1557, 1558, 1559, 1670, 1671, 1672, 1673, 2285
- Ήασονίδης Λεων. 1417
 Impellizeri S. 851
 Ήορδανίδης Κ. Ν. 1674
 Ήωακειμίδης Σάββας 214, 425, 1653, 2190
 Ήωαννίδης Κ. 1250
 Ήωαννίδης Σάββας 203
 Ήωαννίδου - Μπαρμπαρίγου Μ. 60, 223, 272, 280, 707, 805, 851, 1386, 1404
 Ήωαννίδου Φρόσω Ι. 432
 Ήωάννου Νικ. Γ. 226, 1445
- Jacopi G. 320, 965
 Jannacone S. 850
- Κ. 2114
 Κ. Ι. 2007
 Κ. Ι. Κ. 2115
 Καββάδας Στέφανος 204, 682, 1319, 1424, 1510, 2231
 Καζαβής Γ. Ν. 173, 2294
 Καζαντζάκη Γαλάτ. 634
 Καζαντζίδης Α. 1200, 1304, 1305, 1328, 1342, 1515
 Καϊμης Ίούλ. 1736, 1737, 1741, 2290, 2291
 Καιροφύλας Γιάννης 854
 Καιροφύλας Κ. 852, 853, 922, 1970
 Κακαβούλιας Ι. Γ. 894
 Κακουλίδης Ε. 1201
 Kakouri Katherina· βλ. Κακούρη Κατερίνα
 Κακούρη Κατερίνα 61, 62, 96, 2088, 2116
 Κακούρη Μαρία 1512
 Κακριδής Ι. Θ. 129, 1128, 1493, 2141
 Καλαματιανός Γ. Ν. 716, 763, 951
 Καλβοκορέσης Λεωνής 2177
 Καλιαρδής Στέλιος 581
 Καλίνσκη 295
 Καλλέρης Ι. 208, 327, 415
 Καλλιγās Μ. 253
 Καλλίνικος Θεόδουλος 1802
 Καλλίνικος Π. Γ. 1086, 1129, 2224
 Καλλωναϊος Κ. 1971
 Καλλωναϊος Μ. 1830, 2039
 Καλονάρος Π. Π. 855, 1446, 1447, 1448, 1449,

- 1450, 1451, 1452, 1453, 1454, 2040, 2041, 2255
 Καλλούτση Καλλ. 1859
 Καλογηράς Άνδρ. Χρ. 798
 Καλοκαιρινός Άγγελος 923
 Καλομοίρης Μαν. 1786, 1788, 1803, 1804, 1821
 Καμμάς Παντ. 1850, 1900
 Καμπούρογλου Δ. Γρ. 1350
 Κανακάρης Άντ. 683
 Κανδηλάπτης Γ. Θ. 151, 190, 289, 1018, 1074, 1202, 1580, 1581, 2008, 2201
 Κανελόπουλος Γεώργ. Κ. 205
 Κανελόπουλος Θεόδ. Γρ. 684, 685
 : Κανεύς βλ. Κανδηλάπτης Γ. Θ.
 Κανονίδης Σταύρος 924
 Καπετανάκης Βρασίδιας 1720
 Καπνός Νικ. Ι. 150
 Καποδίστριας Κ. Χ. 1455
 : Κάποιος 1150
 Καρ. Σ. 1866
 Καραγιαννίδης Ι. 1229
 Καρακάσης Λαίλιος 582
 Καρακατσάνης Άντ. 1535
 Καραλέκας Ήρ. 497, 531, 539, 1282, 1387, 1405
 Καραμάνος Κ. 609
 Καραμήτσα-Μηχιώτη Έλ. 2042
 Καραναστάσης Άν. Μ. 378
 Καραμπόδος Βασίλ. (Μανρίδης) 152
 Καρανικόλας Σωτήρ. 1388, 1901
 Καραντινός Σ. 273
 Καραντώνης Άντρ. 635, 856, 857
 Καραπάνος Άπ. 610
 Καρατζάς Στ. (Caratzas St.) 1654
 Καραγάλιος Δ. 764
 Καραγάλιος Χρ. 191
 Καραγώτης Γ. Ι. 206
 Καραβίτσας Α. 686
 Καρπός Δ. 822
 Καρτινός Δημ. 1062, 1063
 Καρυοφύλλης Ι. 1230
 Καρυωτάκης Θ. 1789
 Καρυωτάκης Κ. Δ. 1048
 Κασάνδρας Βασ. 274
 Κατσαρός Χαρ. Π. 858
 Καψάλης Γεράσ. 153, 192, 806
 Καφαμπέλης Ι. 24, 50
 Καψάσσης Σ. 1831, 1895
 Καψωμένος Στ. Γ. 129, 1589
 Κελαϊδής Σταύρος 97, 925
 Κεραμόπουλλος Άντ. 1571, 2117, 2118
 Κερασώτης Πάνος 398
 Κερσόπουλος Ι. 1693
 Κεσίσογλου Ι. 1721
 Κινέζος Χ. 1456
 Κιουρτσίδης Ι. 1098, 1329
 Κιτσιδής Χρ. 2191
 Κίτσος Χρυσ. 1281
 Κκόλης Λεόντιος 926, 1431
 Κληρίδης Ν. 113, 504, 765, 1055, 1070, 1083, 1418, 1432, 1590, 1873, 1972
 Κλοκκάρης Α. 1019
 Kluckhohn C. 171
 Κοββατζής Άστέρης 160, 1395
 Κοκκινίδης Σταύρος 636, 637, 1694
 Κόκκινος Διον. 2009
 Κοκλάνης Δημ. Ε. 1607
 Κοκλάνης Λεων. Ι. 1536
 Κολαξιζέλης Στρατής Π. 193
 Κόλλας Ίω. Δ. 275, 281
 Κομνηνός Π. Α. 265
 Κονομής Ν. Χ. 707, 1316, 1373, 1728
 Κονόμος Ντίνος 569, 583, 1171, 1711, 1730, 1731, 1732, 2043, 2211, 2232
 Κόντογλου Φ. 859
 Κοντοές Π. Ν. 1608
 Κοντοράβδης Γεώργ. Ε. 1283
 Κοντός Κ. 966
 Κοραής Α. 1017
 Κοριατόπουλος Δ. Σ. 2225
 Κορνάρος Βιτζέντζος 1756
 Κορόβιλας Διον. Κ. 1284
 Κορομηλάς Γ. Δ. 2100
 Κορωνάος Γ. Α. 1853
 Κοσμετάτος-Φωκάς Κ. Π. 321
 Κοτζιούλας Γ. 128
 Κουβάτσος Δρακούλης 2202, 2203
 Κουγέας Σωκρ. 860, 967, 2204
 Κουκκίδης Κ. 2152
 Κούκιου Γεώργιος Ε. 2256
 Κουκουλες Ph. Βλ. Κουκουλές Φαίδων.
 Κουκουλές Φαίδων 154, 194, 195, 207, 322, 331, 354, 368, 372, 373, 553, 1351, 1352, 1353, 1362, 1369, 1370, 1490, 1537, 1572, 1723, 1729, 1761, 2074, 2089, 2090, 2119, 2135, 2192, 2212, 2217, 2244
 Κουκουράκης Μ. Ν. 1433
 Κουλουκάτσης Γιάγκος 638
 Κουλούρας Γκίνας Ν. 355
 Κούμαρης Ι. Γ. 2, 443, 1483, 2293
 Κουρμούλης Γ. 208, 1581, 2075
 Κουρούζιας Γ. 766
 Κούρτελλης Π. 1805
 Κουσιάδης Γεώρ. (Coussiadis G.) 1787, 1819, 1832, 1833
 Κούσουλας Χρ. 1629
 Κουτσογιαννόπουλος Δ. 1790, 1806
 Κουτσοχέρας Ι. Π. 1791
 Κουχτσόγλου Γιάν. 39
 Κρανιδιώτης Νικ. 63, 181, 1051
 Κρητικός Παν. Γ. 426, 1630
 Κριαράς Έμμ. 1494, 1742, 1743
 Κριεζή Άλεξάνδρα 1251
 Κρόκος Γ. 1252
 Κρουνερίτης Σ. 2010
 Κτενίδης Φίλων 639, 927, 1203, 1306, 1358, 1834, 1881
 Κυθρεώτης Ίάκ. Μ. 611, 640, 1434
 Κυπριανός Χρυσ. Στ. 968
 Κυριαζής Ν. Γ. 1631, 1941
 Κυριακίδη Εύτυχία 389, 584, 1231
 Κυριακίδης Γ. Α. 1738
 Κυριακίδης Στίλπον Π. 15, 21, 40, 43, 64, 129, 130, 171, 192, 254, 258, 364, 510, 670, 671,

- 687, 792, 807, 861, 895, 896, 928, 1051, 1086, 1095, 1111, 1462, 1526, 1712, 1922, 2097, 2281
- Κυριακοπούλου Κ. Α. 1457
 Κύρου Α. 1481
 Κύρου Κύρου *Αδ. 2284
 Κυφονίδης Ι. 688, 1331, 1511
 Κωνσταντάρης Βύρων 1484, 1485, 1852, 1942, 1943, 2091, 2092, 2120, 2193
 Κωνσταντινίδης *Απόστ. 1591
 Κωνσταντινίδης *Αρης 264, 265, 290
 Κωνσταντινίδης Κ. Ν. 929
 Κωνσταντινίδης Π. 1860, 1861, 1862
 Κώνστας Κ. Σ. 612, 897, 1792, 1973, 1974
 Κωστάκης Α. Π. 1609, 1632, 2233
 Κωστάρα *Ανν. 1458
 Κωτσάκης Χαρ. Ι. 1519
- Λ 65
 Λαβανίνι Μπροϋνο (Lavagnini Bruno) 862, 969
 Λάγκ Κίκα 1122, 1750
 Λαδάς *Γάκ. Δ. 1854
 Λαζαρίδης Δημ. Χ. 1541, 1867, 1975
 Λαζαρίδης Κώστας 4, 2194, 2205, 2239
 Λαζαρίδης Σ. 1232
 Λαζαρίδου *Ελένη 31
 Λαζαρίδου Ματ. 1204
 Λαζάρου Μαρδικούλα Γ. 1008
 Λαμπαδάριος Δ. 255
 Λαμπελέτ Γεώργιος 1822
 Λαμπίκης Δημ. Α. 1976
 Λαμπρίδης Χ. 718
 Λαμψίδης Γεώργιος Ν. 2011
 Λαμψίδης Κ. 1695
 Λαμψίδης *Οδ. 154, 439
 Lancaster Osbert 247
 Λανίτης Γ. Ν. 565
 : Λαογράφος 1075
 Λαούρδας Βασ. 132, 939, 1059, 1486, 1757
 Λάππας Τάκης 310 585, 863, 1419
 Λασηθιωτάκης Κ. 264
 Λαυράγκας Διον. 1807
 Λαύρας *Αγγελος 1793
 Laurent V. 1059
 Λαφονταίν 1145, 2278
 Λεβέντης Κ. 719
 Λεβίδης Δημ. Κ. 1808
 Lee Dorothy D. 1094
 Λεκατσάς Παν. 12
 Λέρας 1009
 Λέτσας *Αλ. 129, 155, 174, 1374, 1459, 1886, 2079
 Λευκαδίτης Γ. 498
 Λιανίδης Σίμος 1205, 1809
 Λιγγουνοῦ Γωγώ 641
 Λιγνάδης Τάσος 707, 1332, 2121
 Λιγνός *Αντ. 1425, 2154
 Λιμπεράτος Σ. Ν. 1874
 Λιμπερόπουλος Γ. Σ. 1315
 Λιναρδάκη *Ελευθ. 864
 Λινάρδος Π. Ν. 823, 865
- Λιουδάκι Μαρία 1160, 1162
 Λογοθέτης Δημ. 1406
 Loucatos D. Βλ. Λουκάτος Δημ. Σ.
 Λουκάτος Δημ. Σ. 5, 6, 16, 93, 114, 115, 133, 134, 227, 315, 324, 374, 554, 707, 898, 1285, 1316, 1317, 1332, 1333, 1343, 1359, 1363, 1364, 1375, 1376, 1810, 1977, 2044, 2045, 2046, 2240, 2279, 2287
 Λουκόπουλος Δημήτριος 196, 689, 1316, 1317, 1407, 1922
 Λουλούδης Κ. 899
 Lüdeke Hedwig 808, 824
 Λυγίζος Ι. 255
 Λυκαίος Γιώργης 970, 971, 1460, 1887
 Λυκούδης Στυλ. *Εμμ. 449, 450, 1482, 1902, 2080, 2081, 2082
 Λυκούρης Χ. Β. 1400, 1592, 1923, 2047
 Λυπηρίδης Ξενοφ. 1206
- Μ. Μ. 768, 1794
 Μ. Ν. Α. 503
 Μαγκλιβέρας Διονύσης Κ. 930
 Μαζαράκη Δ. 1795
 Μακρής *Ιπποκράτης Κ. 215
 Μακρής Κίτσος 299, 304, 390, 394, 399, 427
 Μακρής Μίμης Π. 433
 Μακροδάκης *Ανέστης 931, 1253
 Melbert Jean 1977
 Μαλεβίτης *Αθ. 1696
 Μαλεβός Πέτρος 972
 Μαλτέζος Κ. 2234, 2234a
 Μαμώνη Κ. 866
 : — Μαν — 2012
 Μαν. *Αντ. Ν. 769, 1233
 Mancini A. 1573
 Μάνεσης Στ. 332, 369, 375, 1277, 1583, 1721, 2083
 Μανίκης 1207
 Μάνος Δημ. 1136
 Μάνος Μ. 135
 Μανούσας Μ. Ι. 901, 932, 933, 1742
 Μανουσακίδης *Ηρ. 586
 Μανουσογιωργάκης Γ. Ν. 1409
 Μανούσος Α. 720
 Μαντζαφάρη Χαρ. Π. 690
 Mantzuranes D. P. 1655
 Μαντζουράνης Κων. Ι. 1547
 Μαντζουρίδης Μανώλης 1118
 Μαντούδη *Αδαμαντία 1512
 Μάμπουρας Α. Π. 628, 642, 710, 721, 722, 723, 766, 771
 Μαραβά - Χατζηνικολάου *Αννα 2136
 Μαραγκουδάκης Γεώργ. 1410
 Μαραντής Καφετζάκης Γ. 1944
 Μάργαρης Δ. 276, 300
 Μαριανθόπουλος Κ. 325
 Μαρινάτος Σπ. 258, 1137, 2137
 Μαρίνης Κ. 900, 1978
 Μαρινόπουλος Χ. 2263
 Μαρίνος Π. Ι. 277
 Μαρκάκης Πέτρος 973, 1495, 1734, 1735
 Μαρκαντώνης *Ιω. 934

- Μαρσέλλος Θ. Ν. 333, 334, 335, 336, 337, 338, 339, 499
 Μαρσέλλου Κλειώ 333
 Μαρτίνος 'Αθ. 148
 Μάσβουλα Ματίνα 974
 Μάτσας 'Ιωσήφ Μ. 2292
 Μαυρακάκης Γιάννης 3. 340, 1292
 Μανρογορνάτο John 975
 Μαυροκορνάτος Γ. 1979
 Μαυρογιάννης 'Εμμ. 1924
 Μαυρομμάτης Θεοδόσ. 1560
 Μέγας Γ. Α. 13, 25, 41, 69, 70, 71, 73, 74, 75, 116, 136, 137, 138, 154, 194, 228, 231, 254α, 258, 259, 260, 261, 265, 282, 291, 809, 810, 825, 867, 960, 1130, 1138, 1489, 1496, 1497, 1945, 2093, 2122, 2136, 2138, 2139, 2140
 Meier John 2281
 Μεϊντάνης 'Ιωάννης Π. 197
 Μεϊντάνης Παρασκευᾶς Ι. 197
 Μελανοφρύδης Π. Η. 117, 216, 229, 230, 292, 376, 461, 469, 643, 872, 902, 976, 977, 1208, 1254, 1293, 1307, 1344, 1365, 1366, 1371, 1377, 1516, 1542, 1543, 1561, 1675, 1713, 1875, 1946, 1980, 2048, 2101, 2253
 Μελάς Σπ. 76, 139, 154, 707, 868, 869, 870, 871, 1088, 1758, 1811
 Μελέντης Γιάννης Κ. 329
 Μέντζος 'Ακλ. 772
 Μερμετής Α. 391, 392
 Μερκάτης Σίλβιος - 'Ιωσήφ (Mercati Silvio Giuseppe) 217, 1745
 Μερλιέ Μέλπω 43, 51, 99
 Merlier Octave 42, 1317
 Μεσισκλής Παῦλος 1461
 Μεταλλείδης Μιχ. Α. 644, 1947, 2094
 Μεταξᾶ 'Αντιγόνη 1048, 2257
 Μεταξᾶς Παν. 1209
 Μεττής Χαρίλαος 1334, 1435
 Μηλιόπουλος Παρασκευᾶς Ι. 535α, 1088, 1089, 1408, 1426
 Μηλιώνης Χριστόφορος Μ. 472, 773
 Μηλιώρης Ν. Ε. 1676, 2196
 Μηλιώτου Σοφ. 118, 935
 Μητρόπουλος Κων. 490, 555
 Μηχιώτης Χαρ. 978, 2013, 2014
 Μινῶτος Διονύσ. 1095, 1462
 Μισαηλίδης Δ. 1210, 1645, 2015, 2049
 Μιχαηλίδης Γιάγκος 1777
 Μιχαηλίδης Θωμᾶς 1656
 Μιχαηλίδης - Νουᾶρος Γ. 2197
 Μιχαηλίδης - Νουᾶρος Μ. 173, 189, 209, 691, 1010, 1011, 2206, 2226
 Μιχαηλίδης Σάντης Γ. 1318
 Μιχαηλίδης Σόλων (Michailides Solon) 1, 7, 14, 17, 1778, 1779, 1796, 1802, 1823
 Μιχαλακέα Σοφία Χ. 645, 1981
 Μιχαλέτος Γιάννης 811
 Μιχαλόπουλος Φάνης 2102
 Μιχελής Π. 256
 Μόλλας 'Αντ. 1741
 Montessanto - Jacopi M. 311, 320
 Μοντεσάντου Α. 657, 1160
 Morgan G. 1765
 Μοσκόβη - Βαρίκα Εύρη 979
 Μοσκόβη Ειρήνη 1114
 Μοσχονᾶς Θ. 2168, 2169
 Μοσχόπουλος Γρ. Α. 556
 Μοτάκις Σ. 173, 936, 951, 1294
 Μουζενίδης Π. Δ. 799
 Μούλος Γεώργ. Π. 1835, 1836
 Μουσούρης Σπύρος Ν. (ψευδών. Γιοφύλλης Φ.) 198
 Μουστάκας Βελισσάριος 937
 Μουστάκης Βασ. 180, 873
 Μπαμπούρης 'Επαμ. 341
 Μπάος Νικ. 342, 343, 344, 356, 379, 380, 444, 521, 522, 528, 529, 530, 532, 533, 534, 1180, 1903
 Μπαρλᾶς Τάκης, 1855, 1856, 1857
 Μπεκρῆ 'Ολγα Κ. 587
 Μπενάκης 'Αντών. Ε. 297
 Μπίρης Κ. 52, 248, 249, 1739, 1740, 2152, 2153, 2165
 Μπογδανόπουλος Δημ. 1562
 Μπόγκας Εὐάγγ. 536, 1335
 Μπουμπουλίδης Φ. 26, 27, 100, 119, 140, 154, 707, 906, 907, 951, 1095, 1332, 1363, 1462, 1766, 2258
 Μπρατσιώτης Π. Ι. 1945
 Μυλωνᾶς Γεώργ. 1888
 Myres J. L. 171, 1982
 Μυρίδης Χρυσόστομος 120, 156
 Μωραΐτη - Βάσσου Εὐ. 53
 Νακούτης 'Αντ. 2050
 Newby P. H. 2283
 Νικήτας Χρ. Γ. 250
 Νικήτας Παν. 231
 Νικολαΐδης Α. 1064
 Νικολαΐδης 'Αν. Ν. 1255, 1463
 Νικολαΐδης 'Ιωάννης Ν. 1115
 Νικολαΐδης Κώστας 903, 1983
 Νικολαΐδης Μελῆς 826, 938
 Νικολάου 'Αριστ. 775, 776, 777
 Νικολάου Μαργ. 725, 1837, 1838
 Νικολάου Χαράλ. 232, 493, 1464
 Nilsson Martin 1889, 2103, 2141, 2295
 Νομικός 'Ανδρέας 812, 1436, 2016, 2104
 Notopoulos James A. 904, 939, 940
 Νουᾶρος 'Ανδρ. 1151, 1158
 Νυμφόπουλος Μ. Κ. 175, 199, 251, 266, 456, 1099, 1308, 1868, 1876, 1948
 Ξενίτας Ξένος (= 'Ακογλου Ξ.) 121, 122, 491, 907, 980, 1076, 1090, 1091, 1103, 1104, 1172, 1211, 1773, 1824, 1945. Βλ. καὶ 'Ακογλου Ξεν.
 Ξενοπούλος Γρ. 1056
 Ξηροκόστας Δημ. Α. 613
 Ζύδης Θ. 123, 150, 707, 1316, 1588
 Οἰκονομίδης Δημήτριος Β. 187, 222, 436, 547, 941, 981, 1465, 1498, 1724, 1746, 1751, 1759, 1767, 1768, 1769, 1770, 2143, 2166, 2273

- Οικονομίδης Δημοσθένης Η. 1032
 Οικονομίδης Νικόλ. 2123
 Οικονόμου Αίχ. Κ. 1869
 Οικονόμου Μάνθος 982
 Όρλάνδος Άν. 151, 194
 Όρφανάκης Ίωάν. 210
- Π. Ι. (Κ.) 1033, 1372
 Π. Μ. Γ. 180
 Π. Ύακ. Δημ. Γαδ. 2105
 Παβολίνι Παύλος Α. 874
 Pace S. 1890
 Παγάνης Άντ. Ε. 589
 Παϊδούση Ειρήνη 1149, 1512, 1849
 Παΐσιος Γεώργιος 2241
 Παλαϊός 317, 1256, 1925, 1926
 Παλαμίδης Νικ. 400
 Πάλλης Α. Α. 434
 Παμπούκης Ι. Τ. 32, 77, 233, 648, 827, 875, 905, 1100, 1574
 Παναγίδης Γ. 1022
 Παναγιωτάκης Ν. Μ. 1677, 1697
 Παναγιωτόπουλος Π. 544, 649
 Παναγιώτου Φ. 2017
 Πανάγος Δημ. Α. 1423
 Πανάρετος Α. 1286, 1310, 1563
 Πανάρετος Π. 345, 371, 377
 Πάνος Δ. Θ. 2181
 Πανταζόπουλος Ν 445
 Παντελίδης Τηλ. 942
 Παπ. Ρέα 475
 Παπᾶ Γιώργης Κ. 1466
 Παπαβασιλείου Έλένη 312
 Παπαγεωργίου Β. 1698
 Παπαγεωργίου Γ. Ι. 124, 707
 Παπαγεωργίου Γ. Κ. 780, 951, 1271
 Παπαγεωργίου Εύστ. Φ. 590
 Παπαγεωργίου Έδομ. 328, 796, 943, 1181, 1295, 1345, 1354, 1610, 1633, 1634, 1635, 1636, 1657, 1687, 1725
 Παπαδάκη Ειρήνη 257, 401, 1166, 1167, 1949
 Παπαδάκη Έλευθερία 944
 Παπαδάς Παν. 876
 Παπαδερός Έμμ. Στ. 370
 Παπαδημητρίου Ίω. 1467
 Παπαδημητρίου Ρούλα 1152
 Παπαδόπουλος Άνθιμος Α. 78, 203, 464, 707, 945, 983, 1072, 1119, 1355, 1356, 1360, 1575, 1712, 1717, 1722, 1780, 2136, 2155
 Παπαδόπουλος Γιάννης Κ. 1037
 Παπαδόπουλος Γεώρ-μπεης Π. 1234, 1839
 Παπαδόπουλος Δ. Κ. (Σταυριώτης) 211, 402, 403, 463, 474, 591, 614, 785, 998, 1001, 1038, 1044, 1077, 1175, 1241, 1309, 1427, 1468, 1469, 1507, 1683, 1718, 1877, 2022, 2142
 Παπαδόπουλος Ι. 500, 1173
 Παπαδόπουλος Κ. Α. 650
 Παπαδόπουλος Κ. Ι. 240
 Παπαδόπουλος Π. Π. 693
 Παπαδόπουλος Σάββας 1065
 Παπαδόπουλος Στρ. Α. 1470
 Παπαδόπουλος Χ. Ν. 157, 1112
- Παπαδόπουλος Χρυσόστομος 2095
 Παπαδοπούλου Ρόδη Κ. 1272
 Παπαθανασίου Ε. 234
 Παπαθανασίου Θ. 235
 Παπαθεοδώρου Θεόδ. Μ. 236
 Παπαθεοδώρου Τριαντάφυλλος 984
 Παπαϊωάννου Μ. Μ. 1593
 Παπακυριακού Σωφρόνιος 1678
 Παπακώστας Άγγελος Ν. 22, 476, 651, 1092, 1950, 1984, 2124
 Παπαλέκας Ήρ. 346
 Παπαμγαήλ Κ. 238
 Παπανικολάου Κ. 2259
 Παπᾶς Νικ. 779
 Παπασπυρίδη - Καρούζου Σέμνη 2084
 Παπασταματίου Εύαγγ. 694
 Παπασταύρου Χρ. Β. 1526
 Παπαστεργίου Εύαγγ. 237
 Παπαφωτίου Κ. 435
 Παπαχαλαράμπος Γ. Χ. 158, 465, 615, 616, 695, 1752, 1863, 1878, 1927, 1951
 Παπαχαρίσης Άθαν. Χ. 1679, 1699
 Παπαχρήστου Κλεοπάτρα 877
 Παπαχριστοδούλου Πολύδωρος 8, 46, 54, 101, 301, 436, 488, 492, 548, 549, 1898, 1914, 1915, 1952, 1936, 1987, 1988, 2018, 2019, 2020, 2107, 2108, 2125, 2125α, 2143, 2144, 2161, 2166, 2178, 2274
 Παπαχριστοδούλου Χρ. 1658
 Παπαχρυσοστόμου Χρ. 828
 Παπ/θόπουλος Άρ. 1278
 Παπουλίδης Παν. 1212
 Π(αρασκευαΐδης) Μιλτ. 72, 102, 1487
 Παρασκευαΐδης Παν. Σ. 485, 2051
 Παρασκευᾶς Κ. 573
 Παρασκευόπουλος Δ. 1065, 1235
 Παρασκευόπουλος Θ. 1840
 Παράσχος Κλ. 66
 Parlange O. 985, 1518
 Rarnell L. 1564
 Παρχαρίδης Α. Ι. 1700
 Παρχαρίδης Ίωάν. 1101
 Πασιούλης Σάββας Μ. 1953
 Πασχάλης Δημ. 2052
 Πασχαλίδης Στέφ. 1508
 Πασχαλίδου Άγγελική 404
 Πατριαρχέας Β. 878, 946, 947
 Πατσέλης Νικόλαος Β. 159, 557, 2195
 Παυλίδης Α. 1411
 Παυλίδης Άνδρέας Μιλτ. 2179
 Πεδίου Άνδρ. Α. 1471
 Πεντελικός Κ. 511
 Περάκη - Θεοχάρη Έλένη 1155, 1162
 Περάνθης Μιχ. 652, 653
 Περιστέρης Σπ. Δ. 986, 1797
 Perault Charles 1165
 Perry B. E. 1067, 1068
 Πετράκης Σ. Α. 405
 Πετρῆς Π. Π. 357
 Πετρίδης Μιχ. Γ. 592, 2053
 Πέτροβιτς Νατάλ. 239
 Πετρόπουλος Δημήτριος 103, 125, 141, 142,

- 143, 470, 951, 987, 1395, 1479, 1533, 1644,
1891, 1922, 2085, 2156, 2197, 2245, 2246
- Πετρόπουλος Παντ. 501
Πετρόχειλος Ίωάν. 1637
Πετρόχειλος Μιχ. Κ. 1594
Πέτσας Ν. Α. 2109
Richard M. 1760
Πικιώνης Δ. 79, 266α
Πιλαβάκης Κ. 218, 988
Πιμπλής Ν. Β. 654, 795, 1296, 1297
Pinon Roger 9
Πιστοφίδου Μαρία 2162
Πιστινός Δημ. 1841, 1879
Πίτσιος Κώστας 160
Πλακονούρης Ι. Ε. 1505, 1528
Πλατάκις Έλευθ. Κ. 28, 1638, 1701
Πλάτων Ν. 1584, 1611, 1680, 1681
Ποιμενίδης Άγγελος Σ. 347, 494
Πολατίδης Σπ. 1236
Πολίτης Λίνος 34, 44, 829, 1756, 1771
Πολίτης Ν. Γ. 879
: Πολυκάτεχος 1060
Πολυμένης Α. Γ. 129
Πολυχρονίδης Π. Δ. 728, 1237
Πομόνης Μίμης 176, 177, 267, 462, 558, 1378,
1544, 1576, 1639, 1702, 1954
: Ποπολάρος 1174
Ποταμιάνος Θεμ. 318
Πουλιόπουλος Ν. Δ. 80, 144, 2145
Πούλος Ι. Χ. 1595, 1640
Πούρλος Γ. Δ. 446
Προυσής Κ. 161, 1086, 1142, 1348, 1922, 2086
Πρωτονοτάριος Ν. Μ. 1382
Πρωτοψάλτης Έμμ. 1089, 2159
Πτινης Κώστας Ι. 880
Πτωχόπουλος Χ. Ν. 729
- Ρ. Γ. 358
Ραϊσάκης Χαρίλ. 455
Ράλλη-Τζελέπη Ζωή 359
Ράμφος Ίωάννης Σπ. 240
Ραυτόπουλος Δήμος 1472
Ρήγας Λάμπρος Κ. 149, 1140, 1153, 1159
Ριζίτης Γ. 1184, 1612
Rohlf G. 1093, 1577
Rose H. J. 171, 2078
Ρουμελιώτης Γιάννης Χ. 655
Ρούντου Άλίκη Π. 593
Ρουσιά Μαρία 1078
Romainos C. A. Βλ. Ρωμαίος Κ. Α.
Ρωμαίος Κ. Α. 11, 1429, 1477, 1479, 1499,
1922, 2086, 2126
Ρωμαίος Κ. 126, 241, 385, 512, 781, 948, 989,
990, 991, 992, 993, 994, 1040, 1043, 1111,
1289, 1367, 1389, 1500, 1501, 1520, 1529,
1641, 1714, 1842, 1843, 2157, 2158, 2270
Ρώμας Διον. 1545, 2198
Ρωνās Σωκρ. 559
- Σαββινόπουλος Γρηγ. 1213, 2055
Sadnik L. 505
Sahlgren Jöran 2286
- Σεκελλαριάδης Χαρ. Γ. 594, 707
Σακελλαρίου Ι. 278
Σακελλαρίου Χαρ. 1825, 1844
Σάκκαρης Γ. 1715
Σαλαμάγκας Δ. 67, 242, 243, 381, 1682, 1703,
1704, 2056, 2292
Σαλαπασίδης Π. Β. 1176, 1214, 1238, 1257,
1870, 1892, 1989, 2170, 2180
Σαλβάνος Γεράσ. 730
Σαλλαλίδης Στέφ. 1034
Σαλτσής Ι. 1215
Σαμαράς Μόδεστος 386
Σαμπαζιώτης Γ. Ε. 656
Σαμπαζιώτης Δημ. Γ. 595
Σαπίδης Λεων. 1216, 1513
Σαραντίδου Νατ. 1311, 1336
Σαραφοπούλου Ρόζα 1041
Σαρεγιάννη Φ. 657, 781
Σαριδάκης Μ. 1613
Σάρου Αιμιλία 171
Σαχτούρης Θεόδ. Α. 1239
Σβόμπος Στ. 1990
Sbordone F. 1045
Σγουρίτσας Άγνησίλαος Γ. 387, 2247
Σγουρού Έλένη 129
Seemann Erich 104, 824, 867, 1751
Serra G. 1538, 1565
Seferis G. Βλ. Σεφέρης Γιώργος
Σεφέρης Γιώργος 2057, 2058
Σεφεριάδης Περικλ. 268
Σεφερλής Π. Δ. 618, 1596
Σημηριώτης Γεώρ. 2278
Σήφακας Γεώργιος Α. 1014, 1597, 1614, 1612,
1643
Siarkaras - Pitsillidés Thémis 731
Σιγοῦρος Μαρίνος 596
Σιδηρόπουλος Χρυσ. 1217
Σιμωνέτος Γ. Σ. 2242
Σιναπίδης Β. Σ. 2289
Σιωμόπουλος Τάκης 949
Σιώπης Κώστας 2163
Skaliottas N. 1781
Σκάρδης Γ. Ν. 1812
Σκαρλάτος Γεώργιος 145, 146
Σκαφιδάς Βασ. 81, 617, 658, 732, 782
Σκιαδαρέσης Σπ. 1273, 2277
Σκίπης Σωτ. 830
Σκλάβος Γεώργ. 1798, 2271
Σκοπετέας Σταῦρος Χ. 783, 995, 996, 1598,
1599, 1904, 2021, 2227
Σκουλούδης Μανώλης 1761
Σκύβαλος Χριστόφορος 1437
Solonien A. 950
Σοφοκλέους Θ. Α. 82, 92, 1600
Σοφός Άντ. 1390
Σοφούλη Άγγελική 1893
Soyter G. 223
Σπάλας Πάνος 219, 349, 448, 478, 597, 813,
1905, 1906, 1955
Σπανάκης Στέργ. Γ. 1539
Σπανδωνίδης Πέτρος Σ. 951, 1748
Σπανούδη Σοφ. 1782

- Σπαντιδάκης Θρασ. 952
 Σπαταλάς Γερ. 814, 881, 882, 883, 1124, 2110
 Σπεράντσας Στ. 542, 566, 884, 1772, 2059
 Σπέρλιγκ Νικόλαος 297
 Σπήλιος Αίμ. 1845
 Σπυριδάκης Γ. Δ. 1185
 Spyridakis Georges K. Βλ. Σπυριδάκης Γ. Κ.
 Σπυριδάκης Γ. Κ. 23, 25, 83, 106, 154, 162,
 194, 350, 707, 906, 907, 1086, 1379, 1394,
 1502, 1502α, 1601, 1848, 1871, 1894, 1911,
 2127, 2166, 2248, 2292
 Σπυριδάκης Κ. 20, 45, 64, 107, 154, 258, 1705,
 2096
 Σπυριδόπουλος Ίωάν. 1240
 Σπυρόπουλος Ν. Ι. 1956
 Σταθάτος Ν. 815, 1907, 1908, 1928, 1929, 1957,
 2060, 2146, 2171
 Σταθοπούλου Μαρ. 1079
 Σταθόπουλος Θ. Η. 437
 Σταματελάτος Χαράλ. Σ. 660
 Σταματελόπουλος Α. 661
 Σταμούλη - Σαραντή Έλπ. 163, 281, 457, 734,
 1799, 1958
 Σταμπολής Γ. Κ. 1991, 2128, 2147
 Στασινόπουλος Μιχ. Δ. 165
 Σταυριανάκος Π. 1420
 Σταυριανόπουλος Δ. Α. 1959
 Σταυριανόπουλος Ίω. Γ. 2218
 Σταυρίτσης Άριστοτέλης 2184, 2264, 2275
 Σταυριώτης (Δ. Κ. Π.) βλέπε Παπαδόπουλος
 Δ. Κ.
 Σταυρόπουλος Κωνσταντίνος 244, 999
 Σταύρου Θρασύβουλος 1049
 Σταύρου Πάτροκλος 885
 Σταυρουλάκης Άνδρ. 502
 Σταυρουλάκης Χρ. (Άγελάτης) 735, 1438
 Στεφανίδης Βασ. 308
 Στεφάνου Άντ. 1320
 Στεφάνου Νικ. Μ. 302
 Στέφος Δήμος 2062
 Στούπη Χαρά 1992
 Στουραίτης Δημ. 538
 Strömberg Reinhold 451
 Στρομπούλης Δημ. 1116, 2129
 Στυλιανού Α. και Ι. 1960
 Συγγελλάκης Ν. 479
 Σύλλας Διον. Κ. 598, 1530
 : Συλλέκτης 786, 1337, 1473
 Συναδινός Θ. Ν. 816
 : Συνταξιούχος 2172
 Σύριος Άγγ 360
 Σφαέλος Κ. 428, 438
 Σφακιανάκης Κ. Ι. 1783, 1813
 Σούζης Ι. 2268, 2268α
 Σούλης Γεώργιος Χρ. 105
 Σουμελίδης Γ. 659, 800, 997
 Σούρλας Εύριπίδης 1123
 Σφυρόερας Ν. Β. 1474
 Σωμερίτη Λιάνα 2272
 Σωτηριάδου Εύτ. 696, 697, 1218
 Σωτηριανός - Γέροντας Α. Ήρ. 252, 1521
 Σωτηρίου Γ. Μ. 1321, 1391
 Σωτηρίου Νικόλ. 2181
 Svoronos - Hadjimichalis Jeanne 283
 Τ. Γ. Α. 1814
 Ταμάσιος Α. 1430
 Τάντος Ήρακλής 1039
 Ταρσούλη Άθ. 164, 165, 279, 293, 294, 313,
 314, 599, 1858, 1994
 Tarsouli Georgia βλ. Ταρσούλη Γεωργία
 Ταρσούλη Γεωργία 1120, 1141, 1154, 1155,
 1995, 2111, 2112, 2258
 Τατάκης Β. Ν. 467
 Taubenschlag Paph. 415
 Τεμπένης Θ. Χ. 699
 Τερζίδης Χρ. 1659
 Τερτσέτης Γ. 664
 Théodoridès Jean 33
 Τζαθάς Κ. Ι. 2260
 Τζαννετάτος Θ. 2148
 Τζατζάνης Γεώργιος 178
 Τζορτανάς Α. 1258
 Τζουγανάτος Νικ. Δ. 1909, 2265
 Τζωρτζάκη Φωτεινή 516, 517, 518, 519, 523,
 524, 525, 526, 1348, 1349, 1412, 1549, 1910
 Tissaméno J. 2086
 Τόμπας Άγγ. 10
 Τόμπορης Χρυσ. 817
 Τοπούλη Ε. 1219
 Τοπαλίδης Νικ. 1220, 2173
 Τουλούπας Νικ. 600
 Τουντουλίδης Ν. 1221
 Τουρτόγλου Μενέλαος 2228
 Τραϊανός Πέτρος 1815
 Τρακάκης Άντ. 736
 Τρέμπελης Άντ. 703
 Trenkner Sophie 886
 Τριανταφυλλίδης Μανόλης 1348, 1349, 1578
 Τσαβδαρίδης Ι. Α. 1222
 Τσάκωνας Ήλιος 790
 Τσαμίσσης Παντελής 179
 Τσαμπάσης Πασχάλης 395
 Τσάφος Σ. Α. 601, 1290
 Τσιάκος Τάκης 245, 791
 Τσίβης Ι. Δ. 953
 Τσιμικάλη Πιπίνα 2063
 Τσιριμπας Δημ. Α. 1361
 Τσιρκινίδης Ήλιος Α. 570, 571
 Τσιτσάς Σ. 513, 514, 515, 520, 560, 665, 701,
 1392, 1615
 Τσιτσιπής Δ. Α. 2207
 Τσολομήτης Δημ. 1000
 Τσομίδης Θ. 1242
 Τσοπανάκης Άγαπητός 671, 1706
 Τσορτάνα Αύγη 1338
 Τσορώνης Γεώργ. Κ. 666
 Τσουκαλά Δανάη 1142, 1168
 Τσούρκας Κωνστ. 792
 Τωμαδάκης Ν. Β. 18, 154, 818, 1660, 2160
 Tucci Giovanni 259
 Turdeanu É. 2149
 : Ύψηλάντης βλ. Σαλαπασίδης Π. Β.

- Φ. Ν. 2026
 Φέρτης Ήλιος 411
 : Φίκας 1024, 1223, 1274, 1312
 Φίλιππος Γ. Θ. 1050
 Φιτικίδης Τ. 1733
 Φίφλης - Αύγερινός Κ. 1616, 2219
 Follieri E. 1762
 Φουριώτης Άγγελος 2150
 Φραγκάκι Εὐαγγελία Κ. 84, 180, 406, 452, 887,
 1107, 1125, 2027, 2028, 2130
 Φραγκάκης Άναστ. 703
 Φραγκάκι Μιμή Κ. 888
 Φραγκίδης Ε. 388
 Φραγκούδης Τάκης Μ. 396
 Φωστέρης Δημήτριος Π. 220, 1108
 Φωστηρόπουλος Άγαθάγγελος 361, 1025, 1719,
 1883, 1961, 1962, 2174
 Φωστηροπούλου Σωτηρία 1602
 Φωτάκης Εὐάγγ. 166
 Φωτιάδης Εὐάγγ. 1001
 Φωτίου Ι. 1224
 Φωτόπουλος Κων. 1566
- : Χ 738
 : Χ 1985
 Χαβάκης Ίωάν. Ε. 566
 Χαβιαράς Νικήτ. Δ. 167, 1393, 1394, 1603,
 1911
 Χαλιάσας Ίάκ. 1846
 Χαλιορής Νικόλαος Γ. 285, 326, 793, 1996,
 1997, 2024, 2025, 2064, 2065, 2066, 2067,
 2068, 2069, 2070, 2071
 Χαραλαμπίδης Κ. 1243
 Χαραλάμπους Κίμ. 2276
 Χαραλάμπους Κωνστ. 1475
 Χαριτάκης Στυλ. 1827
 Χαριτόπουλος Χ. Κ. 1244
 Χαριτωνίδης Χαρ. 1057, 1357
 Χαρολίδης Α. Ν. 1617
 Χατζηαθανασίου Άλ. 1963
 Χατζηαποστόλου Άντ. 487
 Χατζηβασιλειάδης Νικ. Γ. 2029
 Χατζηγάκης Άλέξ. Κ. 1395, 1396, 1397, 1398,
 1399, 1644
 Χατζηγεωργίου Άνδρ. 1002, 2249
 Χατζηδάκη - Βέη Εὐγενία 439
 Χατζηδάκης Μαν. 265
 Χατζηδάκης Μάνος 890
 Χατζηϊωάννου Κ. Π. 40, 154, 482, 807, 909,
 910, 1051, 1093, 1279, 1332, 1712, 1726
 Χατζηϊωάννου - Κουρράς Ν. 667
 Χατζηκώστα Ίσμήνη Κ. 181
 Χατζηλιάδης Ίορδ. 1225
 Χατζημιχάλη Άγγελική (Hatjimichali An-
 ghéliki) 258, 260, 262, 297, 303, 407, 408,
 416, 417, 418, 419, 420, 429, 1912, 1964,
 1998, 2164, 2208
 Χατζηνικολάου Άννα 477
 Χατζής Α. Χ. 891, 1684, 1685, 1707
- Χατζής Δημ. Κ. 1708
 Χατζηστεφάνου Κ. 1686
 Χατζηψάλτης Κ. 92
 Χατζιδάκης Πέτρος Ν. 954
 Χατζίνης Γιάννης 951
 Χατζιδάκης Πέτρος 707, 739
 Χατζηχριστοδούλου Άνδρ. 1439
 Χηνάρη Σ. Γ. 704
 Χιάλης Γ. 561, 1245, 2072
 Χιονίδης Ν. 951
 Χιονίδης Χάρης 127
 Χλόης 1550
 Χλωρίδης Άρ. 1246
 Χρηστομάνος Α. 295
 Χρίστης Σάββας Θ. 1999
 Χριστοδουλίδης Ν. Δ. 458
 Χριστοδούλου Βάσος 486, 1476, 1478
 Χριστόπουλος Μηνάς 168
 Χριστοφίδης Δ. Α. 1801
 Χριστοφίδης Μύρων Κ. 1931
 Χριστοφορίδης Περ. 705
 Χρυσάνθης Κ. 147, 540, 543, 545, 546, 550,
 562, 781, 1003, 1055, 1884
 Χρυσοχοϊδης Λάζ. 1247, 2131
- Ψυχογιός Ντίνος Δ. 108, 109, 110, 484, 706,
 740, 1248, 1249, 1322, 1514, 1648, 1661, 1872,
 2000
 Ψωμάδης Χαρ. 1177, 1276
- W. 2030, 2175
 Waele F. J. 1579
 Weinreich Otto 1275
 Weinstock St. 506, 507
 Whitaker Ian R. 21, 259
 Wildhaber R. 21, 259
 Windstedt E. O. 1086
- Άνώνυμα 30, 55, 58, 65, 68, 85, 89, 90, 131,
 170, 185, 221, 254, 254α, 306, 316, 318, 351,
 362, 397, 421, 424, 447, 454, 459, 466, 473,
 483, 508, 537, 574, 588, 603, 604, 620, 621,
 622, 630, 633, 646, 647, 662, 680, 692, 698,
 700, 702, 709, 712, 715, 717, 724, 726, 727,
 733, 737, 738, 752, 753, 754, 759, 761, 767,
 770, 774, 778, 784, 787, 788, 789, 794, 911,
 1012, 1020, 1021, 1023, 1026, 1027, 1028,
 1030, 1036, 1046, 1071, 1073, 1084, 1105,
 1106, 1131, 1139, 1146, 1147, 1148, 1178,
 1182, 1187, 1188, 1192, 1193, 1194, 1259,
 1261, 1262, 1263, 1264, 1265, 1288, 1291,
 1298, 1299, 1300, 1301, 1302, 1313, 1314,
 1323, 1324, 1325, 1326, 1330, 1339, 1340,
 1341, 1384, 1414, 1506, 1524, 1525, 1826,
 1829, 1880, 1882, 1916, 1930, 1934, 2023,
 2054, 2087, 2099, 2266, 2280, 2282
- Διαφόρων Συλλογέων 1287.

Β΄. ΠΙΝΑΞ ΤΩΝ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ ΤΗΣ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΣ

I. ΓΕΝΙΚΑ	Σελ. 175-176
II. ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ	» 176-307
Α΄. <i>Βιβλιογραφία</i>	» 176-177
Β΄. <i>Γενικά και σύμμεικτα</i>	» 177-193
α) Γενικά	» 177-184
β) Σύμμεικτα	» 184-193
Γ΄. <i>Ύλικός βίος και τέχνη τοῦ λαοῦ</i>	» 193-204
1. <i>Συνοικισμός, οἰκία και ἀυλή. Ἐπιπλα και σκεύη</i>	» 193-196
2. <i>Ἐνδύματα</i>	» 196-198
3. <i>Τροφαί και ποτά</i>	» 198
4. <i>Βίοι (γεωργικός, ποιμενικός, μελισσοκομικός, ναυτικός, ἀλιευτικός κλπ.)</i>	» 198-201
5. <i>Βιοτεχνία και λαϊκή τέχνη (ἀρχιτεκτονική, χειροτεχνία, ὑφαντική, κεντητική, ξυλογλυπτική, ἀγγειοπλαστική, μεταλλουργική, λαϊκά ἐπιτηδεύματα)</i>	» 201-204
Δ΄. <i>Πνευματικός βίος</i>	» 204-283
1. <i>Λαϊκή πίστις</i>	» 204
α) <i>Θρησκευτικά και δεισιδαίμονες δοξασίαι τοῦ λαοῦ</i>	» 204-205
β) <i>Μαγεία. Ἐπωδαί</i>	» 205
1. <i>Μαγεία</i>	» 205-206
2. <i>Ἐπωδαί</i>	» 206-207
γ) <i>Μαντική</i>	» 207
2. <i>Λαϊκή κοσμοθεωρία και ἐπιστήμη</i>	» 207
α) <i>Κοσμογονικοί και ἀστρολογικοί μῦθοι. Μετεωρολογία</i>	» 207-208
β) <i>Μῦθοι περί ζώων και φυτῶν</i>	» 208-209
γ) <i>Δημόδης ἰατρική</i>	» 209-211
3. <i>Δημόδης φιλολογία και γλῶσσα</i>	» 211
α) <i>ᾠσματα</i>	» 211
1. <i>Συλλογαί</i>	» 211-223

2. Μελέται	σελ. 223 - 235
β) Δίστιχα	» 235
1. Συλλογαὶ	» 235 - 237
2. Μελέται	» 237
γ) Ἐρωδαὶ (βλ. Μαγεία)	» 237
δ) Μῦθοι ζώων	» 237 - 239
ε) Παραμύθια	» 239
1. Συλλογαὶ	» 239 - 242
2. Μελέται	» 242 - 243
3. Συλλογαὶ μύθων καὶ παραμυθίων ἑλληνικῶν καὶ ξένων διὰ παιδιὰ	» 243 - 245
ς) Εὐτράπελοι διηγήσεις. Ἀνέκδοτα. Περιπαίγματα. ..	» 245 - 252
ζ) Παροιμίαι καὶ γνῶμαι. Παροιμιώδεις ἐκφράσεις ..	» 252
1. Συλλογαὶ	» 252 - 256
2. Μελέται	» 257
η) Παραδόσεις	» 257
1. Συλλογαὶ	» 257 - 262
2. Μελέται	» 262 - 264
θ) Αἰνίγματα - Λογοπαίγνια	» 264
ι) Εὐχαὶ - χαιρετισμοὶ - κατάραι - ὄρκιοι - βλασφημίαι ..	» 264 - 265
ια) Γλῶσσα	» 265
1. Συνθηματικαὶ γλῶσσαι. Ὄνόματα: κύρια, ἐπώνυμα, παρωνύμια κτλ.	» 265 - 268
2. Τοπωνύμια	» 268 - 275
3. Γλωσσάρια. Λέξεις καὶ φράσεις λαογραφικῆς σημασίας	» 275 - 276
ιβ) Δαϊκὸν θέατρον	» 276 - 277
ιγ) Δημώδη βιβλία	» 277 - 279
4. Μουσικὴ καὶ χοροὶ	» 279 - 283
Ε'. Κοινωνικὸς βίος	» 283
1. Οἱ κύριοι σταθμοὶ τῆς ἀνθρωπίνης ζωῆς Γέννησις, γάμος, τελευτὴ	» 283 - 286
2. Θρησκευτικὴ ζωὴ. Λαϊκὴ λατρεία.	
α) Συλλογαὶ	» 286 - 295
β) Μελέται	» 295 - 299

ΠΡΟΣΘΗΚΗ

ΕΙΣ ΤΗΝ ΣΥΜΒΟΛΗΝ ΕΙΣ ΤΗΝ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑΝ ΤΩΝ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ
ΔΗΜΟΤΙΚΩΝ ΤΡΑΓΟΥΔΙΩΝ (1771-1850), σ. 54 κέ.

Εἰς τὴν σελ. 68 μετὰ τὴν ὀγδόην σειρὰν νὰ προστεθῇ:
1823 Μετὸν τίτλον Neugriechisch-epirotisch-Heldenlieder ὁ Goethe δημο-
σιεύει εἰς τὸ περιοδικὸν *Ueber Kunst und Alterthum, des vierten Bandes erstes
Heft*, σελ. 54-64, μετάφρασιν εἰς γερμανικὴν γλῶσσαν ἕξ ἑλληνικῶν δημοτικῶν
κλέφτικων ἁσμάτων: τοῦ Στέργιου, τοῦ Σταθαῖ, τοῦ Λιάκου, τοῦ Μπουκουβάλα, τοῦ
Δήμου, ὁ Ὀλυμπος καὶ Κίσαβος.

Δ. Α. Πετρόπουλος

ΕΚΘΕΣΕΙΣ ΤΩΝ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ
ΤΟΥ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΟΥ ΑΡΧΕΙΟΥ ΚΑΤΑ ΤΑ ΕΤΗ 1953 ΚΑΙ 1954

Α'. Κατὰ τὸ ἔτος 1953

Κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον συνέχισε τὰς ἐργασίας αὐτοῦ κανονικῶς μέχρι τοῦ θέρους, ἀλλ' ἀπὸ τοῦ Σεπτεμβρίου ἐστερήθη τῆς ὑπηρεσίας τῶν παρ' αὐτῷ ἀπεσπασμένων δύο μουσικῶν ἕνεκα ἄρσεως τῆς ἀποσπάσεως αὐτῶν. Ἐκτοτε ἢ μετ' αὐτοῦ συγχωνευμένη Ἐθνικὴ Μουσικὴ Συλλογὴ ἀδρανεῖ.

Αἱ συλλογαὶ τοῦ Ἀρχείου κατὰ τὸ ἔτος 1953 ἐπλουτίσθησαν ἀξιολόγως διὰ τῆς εἰσαγωγῆς 233 χειρογράφων, συγκειμένων ἐξ 11005 σελίδων (ἔναντι 84 χειρογράφων ἐκ 2.306 σελίδων τοῦ παρελθόντος ἔτους). Τὰ πλεῖστα τῶν χειρογράφων τούτων εἶναι προῖον τῆς φιλοτίμου συνεργασίας δημοδιδασκάλων τοῦ Κράτους, οἵτινες, ἀνταποκρινόμενοι εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀκαδημίας καὶ τὴν σύστασιν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Ἐθνικῆς Παιδείας, εἰργάσθησαν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν ἀποσταλέντων εἰς αὐτοὺς διεξοδικῶν ἐρωτηματολογίων εἰς τὴν περιγραφὴν τῶν ἐπιχωριαζόντων εἰς τοὺς τόπους τῆς ὑπηρεσίας των ἐθίμων. Πολλὰ τῶν συλλογῶν τούτων, μαρτυροῦσαι διὰ τῆς ἀριότητος καὶ πληρότητος αὐτῶν ἀξιάγαστον ζῆλον περὶ τὴν διάσωσιν τῆς ἐθνικῆς ἡμῶν παραδόσεως, εἶναι ἄξια ἰδιαίτερον ἐπαίνου καὶ χρηματικῆς ἐνισχύσεως, ἀλλ' ἡ Ἀκαδημία ἐπιφυλάσσει νὰ πράξῃ τοῦτο εἰς προσεχῆ εὐκαιρίαν, ὅτε θὰ ἔχουν συγκεντρωθῆ αἱ ἀναμενόμεναι καὶ ἐξ ἄλλων μερῶν ἐργασίαι. Ἰκανὴ ὕλη συνεκομίσθη καὶ ἐκ τῶν ὑποβληθεισῶν εἰς τὸ ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν Λαογραφικὸν Φροντιστήριον ἐργασιῶν ὑπὸ διαφόρων φοιτητῶν (χειρ. 43 ἐκ σελ. 452) καὶ ἐκ τῆς ἀποστολῆς τῶν συντακτῶν Δ. Οἰκονομίδου καὶ Δ. Πετροπούλου εἰς Ἡπειρον, Κρήτην καὶ Κύπρον (χειρ. 4 ἐκ σελ. 1440).

Ἡ περιεχομένη εἰς ταῦτα ὕλη, ἡ ὑποκειμένη εἰς ἀρίθμησην, εἶναι: ἄσματα 748, δίστ. 626, παραδόσεις 116, παροιμίαι 1062, παραμύθια 15, εὐτράπ. διηγήσεις 10, αἰνίγματα 115, ἐπῳδαὶ 29, παιδιαὶ 39, εὐχαὶ 70, ὡς καὶ ποικίλη ὕλη, ἀναφερομένη εἰς τὰ ἔθιμα, τὰς πράξεις καὶ ἐνεργείας τοῦ ἡμετέρου λαοῦ.

Δυστυχῶς αἱ ἀπὸ ἐτῶν κεναὶ δύο ὀργανικαὶ θέσεις γραφῶν δὲν ἐπληρώθησαν καὶ ἐκ τούτου δυσχεραίνεται μεγάλως τὸ ἔργον τῆς ἀποδελτιώσεως τῆς ἀφθόνου λαογραφικῆς ὕλης, τῆς περιεχομένης εἰς τὰ χειρόγραφα τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου καὶ τοῦ Ἱστορικοῦ Λεξικοῦ. Ἡ ἀνάγκη ὅμως τῆς ἀποδελτιώσεως ὀρισμένης λαογραφικῆς ὕλης, συναφοῦς πρὸς τὴν διεξαγομένην ὑφ' ἡμῶν ἐργασίαν, ἐπέβαλε τὴν ἀπασχόλησιν συντακτῶν εἰς ἀντιγραφικὴν ἐργασίαν. Οὕτως ὁ Γ. Σπυριδάκης ἀπεδελτιώσεν ἐκ χειρογράφων 120 ἄσματα, ὁ Δ. Λουκάτος 3734 παροιμίας, ὁ Δ. Πετρόπουλος ὕλικὸν σχετικὸν μὲ τὴν μαγειρίαν καὶ λατρείαν τῆς Λέσβου ἐκ δύο τόμων τοῦ ἀγγλικοῦ περιοδικοῦ *Folklore* καὶ ὁ Δ. Οἰκονομίδης ποικίλην λαογραφικὴν ὕλην ἐκ δύο δυσαναγνώστων χειρογράφων τοῦ Ἀρχείου, συγκειμένων ἐξ 865 σελίδων.

Κατὰ τὰ λοιπὰ ἡ γενομένη κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ ἐργασία ἀναφέρεται εἰς τὴν κατάταξιν καὶ ἐπεξεργασίαν τῆς συγκομισθείσης λαογραφικῆς ὕλης καὶ τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἐκδόσεως Ἀπανθίσματος ἐκλεκτῶν δημοτικῶν ἄσματων. Εἰς τὴν κατάταξιν τῶν μὲν ἄσματων ἠσχολήθησαν οἱ συντάκται Μ. Ἰωαννίδου, Γ. Σπυριδάκης καὶ Δ. Πετρόπουλος, ταξινομήσαντες ἐν συνόλῳ 1453 ἄσματα, τῶν δὲ παροιμιῶν ὁ συντάκτης Δ. Λουκάτος, ταξινομήσας ἐν ὄλῳ 4617 παροιμίας. Ἐκ τούτων 4053 εἶναι ἀρχαῖαι ἑλληνικαὶ παροιμίαι, ἀποδελτιωθεῖσαι ἐκ τοῦ *Corpus Paroemiogr. Graecorum* καὶ τῶν *Scripta minora* τοῦ Ψελλοῦ καὶ συσχετισθεῖσαι κατὰ τὸ δυνατόν πρὸς ἀντιστοιχοὺς νεοελληνικὰς παροιμίας, 653 δὲ νεώτεραι, ληφθεῖσαι ἐκ διαφόρων χειρογράφων καὶ ἐκ τῆς «Ἀθηνᾶς». Εἰς τὴν συμπλήρωσιν τῆς Ἐκλογῆς ἄσματων διὰ τὸ παρασκευαζόμενον «Ἀπάνθισμα» ἠσχολήθησαν ὁ

Διευθυντής και οί συντάκται Μ. Ίωαννίδου και Δ. Πετρόπουλος, ὅστις κατέγινεν εἰς τὴν συλλογὴν ὕλης διὰ τὴν σύνταξιν ὑπομνημάτων εἰς τὰ ἐκλεγέντα ἱστορικὰ καὶ κλέφτικα τραγούδια.

Ἡ συντελεσθεῖσα ἐξ ἄλλου εἰς τὸ τμήμα τῆς Ἐθνικῆς Μουσικῆς Συλλογῆς ἐργασία κατὰ τὸ α' ἐξάμηνον, καθ' ὃ εἰργάσθησαν οἱ ἀπεσπασμένοι εἰς αὐτὸ μουσικοὶ Σπ. Σκιαδαρέσης καὶ Σπ. Περισιέρης, ὑπῆρξε λίαν ἀποδοτικὴ ὅσον ἀφορᾷ τὸν πλουτισμὸν αὐτοῦ διὰ νέου μουσικοῦ ὕλικου. Εἰς τοῦτο συνέβαλε μεγάλως ἡ συνεργασία τοῦ Ἑλληνοσ τὴν καταγωγὴν καθηγητοῦ τοῦ ἐν *Hartford* τῆς Ἀμερικῆς *Trinity College* κ. Δ. Νοτοπούλου, ὅστις διαθέτων ἄριστον φωνοληπτικὸν μηχανήμα μετέβη συνοδείᾳ τοῦ συντάκτου Δ. Πετροπούλου εἰς Ἡπειρον, Νάξον, Μέγαρον, Κρήτην καὶ Κύπρον καὶ ἀπετύπωσεν ἐπὶ φωνοταινιῶν δημῶδεις μελωδίας, ἐδώρησε δὲ εἰς τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον 35 ταινίας ἀξίας 125 δολλαρίων, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἠδυνήθημεν νὰ λάβωμεν ἀντίγραφα τοῦ συλλεγέντος πλουσίου μουσικοῦ ὕλικου. Οὕτως ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς φωνοταινίας τῆς Ἐθνικῆς Μουσικῆς Συλλογῆς ἀποτυπωθέντων μέχρι τοῦδε δημοτικῶν ᾠμάτων ἀνέρχεται εἰς 744

Κατὰ τὰ λοιπὰ συνεχίσθη ἡ μεταγραφὴ δημοτικῶν ᾠμάτων ἐκ τῆς βυζαντινῆς παρασημαντικῆς εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν γραφὴν καὶ ἡ καταγραφὴ μελωδιῶν ἐκ δίσκων εἰς τὸ πεντάγραμμον, καταγραφεισῶν 26 μελωδιῶν δημοτικῶν ᾠμάτων Σιατίστης, Σινασοῦ καὶ Πόντου. Πρὸς τούτοις ἡ Ἐθνικὴ Μουσικὴ Συλλογὴ ἀντιπροσωπεύθη εἰς τὸ ἐν *Freiburg* τῆς Γερμανίας συνελθὸν διεθνὲς μουσικολογικὸν συνέδριον διὰ τοῦ μουσικοῦ κ. Σπ. Περισιέρη, ὅστις προσέβη εἰς ἀνακοίνωσιν περὶ τοῦ ἐφαρμοζομένου ἐν τῷ Ἀρχεῖῳ συστήματος καταγραφῆς τῶν ἑλληνικῶν δημοδῶν μελωδιῶν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν γραφὴν.

Τέλος μὲ τινα καθυστέρησιν, προελθοῦσαν ἐκ τῆς ἐλλείψεως χάριτον, συμπληροῦται κατ' αὐτὰς ἡ ἐκτύπωσις τοῦ 7 τόμου τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου περιλαμβάνοντος μελέτας τοῦ προσωπικοῦ αὐτοῦ. Εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Ἀρχείου εἰσῆχθησαν 140 βιβλία καὶ φυλλάδια (ἔναντι 77 τοῦ προηγουμένου ἔτους), καταγραφέντα εἰς τὸ βιβλίον εἰσαγωγῆς ὑπ' ἀριθ. 2070 - 2210. Ἐκ τούτων 21 προέρχονται ἐξ ἀνταλλαγῆς τῆς Ἐπετηρίδος πρὸς ξένα καὶ ἡμέτερα λαογραφικὰ περιοδικά, 32 ἐξ ἀγορᾶς, 3 ἐκ προσφορᾶς τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τὰ δὲ λοιπὰ ἐκ δωρεῶν. Ἐδώρησαν δ' ἡμῖν τὰς ἐκδόσεις των ἡ Ἑλλην. Λαογραφικὴ Ἐταιρεία, ἡ Μπάγκειος Ἐπιτροπὴ, ἡ Ἐταιρεία Θρακικῶν Μελετῶν, ὡς καὶ οἱ κύριοι Δ. Νοτόπουλος 32, Γ. Καζαβῆς 2, Δ. Οἰκονομίδης 4, Δ. Λουκάτος 2, Μιχ. Στεφανίδης 1, Ἰούλιος Καίμης 1, Γ. Σπυριδάκης 6, Δ. Πετρόπουλος 2, Γεράσιμος Καψάλης 2, Κύπρος Χρυσάνθης 2, Ἀντ. Κατσουρὸς 2, Ἄνθ. Παπαδόπουλος 1, Ἰωσήφ Μάτσας 1, Φ. Δραγούμης 1, Ἀντ. Κεραμοπούλλος 1, Εἰρήνη Ἀναγνωστάκη 1, Ἰω. Σκουλᾶς 1, Ἰ. Διαμαντόπουλος 1, Στ. Κυριακίδης 1, Ἀ. Καρανασιᾶς 1, Ἑλληνικὴ Στάμούλη - Σαραντῆ 1, Φανή Σαρογιάννη 1, Ἄρης Κωνσταντινίδης 1, Κ. Ν. Κωνσταντινίδης 1, Δ. Χατζηγάλλος 1.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 12 Δεκεμβρίου 1953

Ὁ Διευθυντής

καθηγητῆς Γ. Α. ΜΕΓΑΣ

Β'. Κατὰ τὸ ἔτος 1954

Κατὰ τὸ λήγον ἔτος τὸ Λαογραφικὸν Ἀρχεῖον ἠτύχησε νὰ ἴδῃ πληρουμένας τὰς ἀπὸ ἐτῶν κενὰς ὁργανικὰς του θέσεις, μεταταχθέντων ἀπὸ τῆς 16ης Σεπτεμβρίου εἰς τὴν ὑπηρεσίαν αὐτοῦ τριῶν λειτουργῶν τῆς Ἐκπαιδεύσεως: τοῦ κ. Σπ. Περισιέρη εἰς τὴν θέσιν μουσικοῦ τῆς Ἐθν. Μουσικῆς Συλλογῆς καὶ τοῦ κ. Γρηγ. Δημητροπούλου καὶ τῆς κ. Ἐλευθερίας Δήμου - Παπαδοπούλου εἰς θέσεις γραφέων τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου.

Αί συλλογαὶ τοῦ Ἀρχείου κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο ἐπλουτίσθησαν διὰ τῆς εἰσαγωγῆς 143 χειρογράφων, συγκειμένων ἐκ 5.834 σελίδων (ἐναντι 233 χειρογράφων ἐξ 11.005 σελίδων τοῦ προηγουμένου ἔτους). Ἐκ τούτων 71 χειρόγραφα ἐκ σελ. 3602 ἀπεστάλησαν ἡμῖν ὑπὸ δημοδιδασκάλων ἐργασθέντων ἐπὶ τῇ βάσει τῶν διανεμηθέντων ἐρωτηματολογίων τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, 69 χ/φα ἐκ σελ. 1146 προέρχονται ἐξ ἐργασιῶν φοιτητῶν, ὑποβληθεισῶν εἰς τὸ Λαογραφικὸν Φροντιστήριον τοῦ καθηγητοῦ Γ. Α. Μέγα, 2 χ/φα ἐκ σελ. 858 ἐδωρήθησαν ὑπὸ φίλων τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου (τοῦ μακαρίτου Γ. Βαλαβάνη καὶ τοῦ κ. Παπαγγελῆ Μιχαῆλ) καὶ 1 χ/φον ἐκ σελ. 228, περιέχον 1580 παροιμίας, ἀπεκτίθη δι' ἀγορᾶς. Ἡ περιεχομένη δ' εἰς αὐτὰ ὕλη εἶναι: ἄσματα 178, δίστιχα 341, παραδόσεις 8, παροιμίαι 2085, μῦθοι 4, παραμύθια 44, ἐπῶδαί 23, εὐχαὶ 61, ὡς καὶ ποικίλον ὕλικόν ἀναφερόμενον εἰς τὰ ἥθη καὶ ἔθιμα τοῦ λαοῦ.

Καὶ κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο αἱ ἐργασίαι τοῦ Ἀρχείου περιστράφησαν κυρίως περὶ τὴν ἀποδελτιώσεις, κατάταξιν καὶ ἐπεξεργασίαν τῆς συγκομιθεῖσης λαογραφικῆς ὕλης καὶ τὴν προπαρασκευὴν τῆς ἐκδόσεως Ἀπανθίσματος ἐκλεκτῶν δημοτικῶν ἄσμάτων.

Εἰς τὴν ἀποδελτιώσιν λαογραφικῆς ὕλης ἐκ χειρογράφων τοῦ Ἀρχείου ἠσχολήθησαν οἱ δύο γραφεῖς τοῦ Ἀρχείου ἀντιγράφαντες 1795 ἄσματα, 160 δίστιχα, 6 παραμύθια κλπ. καὶ ὁ συντάκτης Δ. Οἰκονομίδης ἀποδελτιώσας ἐκ δυσαναγνώστου χειρογράφου ποικίλην λαογραφικὴν ὕλην.

Εἰς τὴν κατάταξιν δημοτικῶν ἄσμάτων κατέγιναν οἱ συντάκται Μ. Ἰωαννίδου καὶ Γ. Σπυριδάκης, ταξινομήσαντες 687 ἄσματα. Οὗτοι ἠσχολήθησαν καὶ εἰς τὴν μελέτην τῆς συλλογῆς τῶν «Ἐπυλλίων» τοῦ Ἀρχείου πρὸς καθορισμὸν τῆς κατηγορίας ἄσμάτων, εἰς ἣν ἕκαστον ἐξ αὐτῶν ἀνήκει, κατηρτίσθη δὲ ὑπὸ τοῦ Γ. Σπυριδάκη καὶ πίναξ ἀποδελτιωτέων ἄσμάτων τῆς συλλογῆς τοῦ Ἀρχείου. Πρὸς τούτοις ὁ συντάκτης Δ. Πετρόπουλος συνέχισε τὸν ὑπομνηματισμὸν τῶν Κλέφτικων τραγουδιῶν συντάξας ὑπομνήματα εἰς 79 ἄσματα διὰ τὸ παρασκευαζόμενον Ἀπάνθισμα ἄσμάτων, τοῦ ὁποίου ὁ καταρτισμὸς τελεῖ ὑπὸ τὴν ἐποπτεῖαν τοῦ Διευθυντοῦ.

Εἰς τὴν κατάταξιν παροιμιῶν εἰργάσθη ὁ συντάκτης Δ. Λουκᾶτος, ἀποδελτιώσας καὶ ταξινομήσας 3.334 ἀρχαίας ἑλληνικὰς παροιμίας τοῦ *Corpus Paroemiographorum Graecorum*, μετὰ παραλληλισμοῦ αὐτῶν πρὸς τὰς νεοελληνικὰς παροιμίας, ὡς καὶ 185 νεοελληνικὰς. Προσέτι κατήρτισε βιβλιογραφίαν τῶν παροιμογραφικῶν μελετῶν.

Ὡσαύτως ἐπερατώθη ὑπὸ τοῦ συντ. Δ. Οἰκονομίδου ἡ βιβλιογραφία τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῶν ἐτῶν 1948 - 1953, ἣτις θὰ δημοσιευθῇ ἐν συνεργασίᾳ μετὰ τοῦ Διευθυντοῦ τοῦ Ἀρχείου εἰς τὸν 8ον τόμον τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου.

Ἀπὸ τοῦ παρελθόντος Σεπτεμβρίου ἐπανελήφθησαν κανονικῶς καὶ αἱ ἐργασίαι τῆς Ἐθν. Μουσικῆς Συλλογῆς, αἱ δὲ συλλογαὶ αὐτῆς ἐπλουτίσθησαν δι' 192 νέων ἄσμάτων, καταγραφέντων ἐπὶ φωνοταινιῶν μαγνητοφώνου ὑπὸ τοῦ μουικοῦ Σπ. Περισιτέρη κατὰ τὴν μηνιαίαν αὐτοῦ ἀποστολὴν εἰς τὴν περιοχὴν Κονίτισης. Τῆς ἀποστολῆς ταύτης τὰς δαπάνας κατέβαλεν ἡ Μπάγκειος Ἐπιτροπὴ. Προσέτι ἀπετυπώθησαν ἐπὶ φωνοταινίας ἕτερα 20 ἄσματα (9 ἐκ Παραμυθίας Ἡπείρου καὶ 11 ἐκ Μεσσηνίας). Οὕτως ὁ ἀριθμὸς τῶν εἰς φωνοταινίας τῆς Ἐθν. Μουσ. Συλλογῆς ἀποτυπωθέντων μέχρι τοῦδε δημοτικῶν ἄσμάτων ἀνήλθεν εἰς 956.

Συνεχίζων τὸ ἔργον τῆς ἀποδελτιώσεως καὶ καταγραφῆς δημοδῶν μελωδιῶν εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν γραφὴν ὁ μουσικὸς τοῦ Ἀρχείου ἀπεδελτίωσε 29 ἄσματα καὶ κατέγραψεν ἀπὸ δίσκων 12 ἄσματα, ὡς καὶ τὰς πρώτας μουσικὰς περιόδους ἐτέρων 12 ἄσμάτων. Πρὸς τούτοις ἀνεθεώρησε 316 ἄσματα μεταγραφέντα ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἰδίου ἐκ τῆς βυζαντινῆς παρασημαντικῆς εἰς τὴν εὐρωπαϊκὴν μουσικὴν γραφὴν.

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν ἐπιθυμοῦσα ν' ἀμείψῃ τοὺς λειτουργοὺς τῆς στοιχειώδους Ἐκπαιδεύσεως, οἵτινες ἀνταποκρινόμενοι πρὸς τὴν ἔκκλησιν αὐτῆς κατέγιναν εἰς τὴν ουστηματικὴν συλλογὴν λαογραφικοῦ ὕλικου καὶ καταρτίσαντες ἀξιολόγους συλλογὰς ἀπέστειλαν αὐτὰς εἰς τὸ Λ. Α., ἀπένειμε κατὰ τὴν πανηγυρικὴν συνεδρίαν αὐτῆς τῆς 25ης Μαρτίου ἑ. ἔ. βραβεῖα μετὰ χρηματικῆς ἐνισχύσεως εἰς δεκαεννέα δημοδιδασκάλους, ἔπαινον δ' ἀπλοῦν εἰς ἑτέρους εἴκοσι δημοδιδασκάλους ὡς ἑξῆς :

Πρῶτον μὲν βραβεῖον ἐξ 1.000.000 δραχμῶν εἰς τοὺς ἑξῆς δημοδιδασκάλους :

Δήμητραν Μερμετή (Καρνεζέϊκων Ἐρμιονίδος), Μιχαὴλ Σίμων (Ἀμοργοῦ), Λουκᾶν Σίμων (Ἀρχαϊκῆς Ἀμοργοῦ), Θεόδωρον Παπαδογεωργόπουλον (Ἐλατόβρουσης Ναυπακτίας), Ν. Ἀργυρίου (Καλλιρράχης Θάσου), Π. Παπαδόγιαννην (Χουσόβου Ναυπακτίας), Νικόλαον Μόσσαν (Μυτικῶν Ἀκαρνανίας).

Δεύτερον δὲ βραβεῖον ἐκ 500.000 δραχμῶν εἰς τοὺς ἐπομένους :

Κυριακὴν Γαϊτάνου (Λεῦκες Πάρου), Μαυρουδὴν Παπαθανασίου (Ἀρναίας Χαλκιδικῆς), Ἡλίαν Κωσταντοῦρον (Ἁγίου Νικολάου Κυνουρίας), Βασιλικὴν Σακελλαρίου (Ναυπακτίας), Εὐθ. Γούβαλην (Ἁγίου Γεωργίου Παρνασσίδος), Ἐμμ. Μουρῶν (Παρθενίου Ἀρκαδίας), Ἰωάννην Χωραφᾶν (Πόδου Ναυπακτίας), Ἰω. Μπίλλην (Μεσαναγροῦ Ρόδου), Ἡλίαν Τύμπαν (Κισσαίων Βεροίας), Ἀθ. Παπανικολάου (Λυκουδίου Ἐλασσόνας), Ἰωάννην Βαζίμαν (Παλαΐου Ἀκαρνανίας), Εὐστάθιον Γουρζῆν (Καρνωτῶν Λευκάδος).

Ἐπαινον δὲ εἰς τοὺς ἑξῆς δημοδιδασκάλους :

Ἀπόστολον Παπαδημητρόπουλον (Μύρτου Ἱεραπέτρας), Ἰω. Ἀθουσάκη (Κάμπων Κυδωνίας Κρήτης), Ἄνδρ. Νικολαΐδου (Κυρτομῶν Κυδωνίας Κρήτης), Ν. Ζάρακαν (Πυλίου Κῶ), Δημ. Φώλιαν (Ἐλασσόνας), Μαίρην Παπαγεωργίου (Τρικάλων), Δημ. Γιαννιᾶν (Μανδήλας Μαντινείας), Ἡλίαν Κωσιτόπουλον (Παλαιοπύργου Μαντινείας), Ἄν. Καλφαγιάννην (Ἄστρους Κυνουρίας), Δ. Καρακίτσον (Μανρικίου Μαντινείας), Β. Βῆλον (Λουκᾶ Μαντινείας), Κλεάνθη Παπαδάκη (Βασιλικῆς Ἱεραπέτρας), Δημ. Τσουκαλᾶν (Βονώρας Ναυπακτίας), Βλάσιον Μπλεσιώτην (Λακύνθρας Κεφαλληνίας), Κ. Πολυχρονόπουλον (Ὀλυμπίας), Κ. Κατσάρην (Μελισσόπειρας Κονίτης), Κ. Φράγκον (Ἡλιορράχης Κονίτης), Κ. Φῶτον (Ἀρίστης Ζαγορίου), Δημ. Νικολόπουλον (Πρασίνου Γορτυνίας), Δημ. Παπαθανασίου (Βονίτης).

Εἰς τὴν Βιβλιοθήκην τοῦ Ἀρχείου εἰσήχθησαν κατὰ τὸ ἔτος τοῦτο 106 βιβλία καὶ φυλλάδια (ἔναντι 140 τοῦ προηγουμένου ἔτους), καταγραφένια εἰς τὸ βιβλίον Εἰσαγωγῆς ὑπ' ἀριθ. 2211-2318. Ἐκ τούτων 20 προέρχονται ἐξ ἀγορᾶς, 32 ἐξ ἀνταλλαγῆς τῆς Ἐπετηρίδος τοῦ Ἀρχείου πρὸς ἑλληνικὰ καὶ ξένα λαογραφικὰ περιοδικὰ, 5 προσεφέρθησαν ὑπὸ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, τὰ δὲ λοιπὰ ἐδωρήθησαν ὑπὸ τοῦ Ὑπουργείου Τύπου (1), τοῦ Γαλλικοῦ Ἰνστιτούτου Ἀθηνῶν (3), τοῦ Παγκυπρίου Γυμνασίου (1), τοῦ Ἐθνικοῦ Ἰδρύματος (2), τῆς Ἐταιρείας Μακεδονικῶν Σπουδῶν (1) καὶ ὑπὸ τῶν ἑξῆς φίλων τοῦ ἡμετέρου Ἀρχείου : Σωκρ. Κουγέα (2), Γ. Τσιλιβάκου (2), Γ. Σπυριδάκη (2), Δημ. Οἰκονομίδου (3), Δ. Τοίριμπα (2), Ἀγγέλου Μιχαηλῆ (2), ἀνὰ ἓν δὲ ὑπὸ Γ. Ράμφου, Γ. Α. Παπαγιαννάκη, Μ. Ζωγράφου, Γ. Μέγα, R. S. Boggs, Γ. Σούζη, Φ. Κουκουλέ, Στ. Κυριακίδου, Δ. Πετροπούλου, Γ. Κ. Βογιατζίδου, Τάσσου Ζενγώλη, Αἰμ. Τοακοπούλου, Ν. Κοσμᾶ, Σπ. Μαρινάτου, Δ. Σαλαμάγκα, Κ. Σταυροπούλου, Κ. Κώνστα, Ν. Ζαφειρίου, Κ. Διαμάντη, Ἀλ. Χατζηγάκη.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 10ῃ Δεκεμβρίου 1954

Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου
καθηγητὴς **Γ. Α. ΜΕΓΑΣ**

ΠΙΝΑΞ ΤΟΠΩΝΥΜΙΩΝ

- *Αγγέρια Πάρου 145
 *Αγία Άννα Εύβοίας 148, 152, 160
 *Άγιος Δημήτριος Ναυπακτίας 153
 *Άγιος Νικόλαος Κρήτης 132
 *Άγιος Νικόλαος Κυνουρίας 164
 *Αγραφα 150
 *Αδριανούπολις 133
 *Αηδονοχώρι Κονίτσης 139, 141, 147
 *Αθήναι 148, 160
 Αιγιάλεια 148
 Αιτωλία 150, 160
 *Αλάγνι Ήρακλείου 145
 *Αλιζέρι 61
 *Αλμαλι Μαλγάρων 133
 *Αμοργός 135, 157
 *Ανατολή Ίωαννίνων 148, 152
 *Ανδρίτσαινα 138
 *Ανω Δρόπολις Β. Ήπειρου 160
 *Ανω Ήξάνθεια Λευκάδος 137, 139
 *Αξός 53
 *Αράχοβα 157
 *Αρμασι Κονίτσης 151
 *Αρτάκη Μ. Ασίας 140
 *Ασημοχώρι Κονίτσης 141
- Βαλλιαρέ χάνι 67
 Βάρος Λήμνου 155
 Βούρβουρα Κυνουρίας 42, 45, 46
 Βροντάδος Χίου 161
- Γδόχια Ήραπέτρας 143
 Γοργοπόταμος Κονίτσης 137, 150, 151
 Γόρτυς Κρήτης 141
 Γράμμιο χωριά 14
 Γραμπούσα 92
- Διδυμότειχον 53
 Δίστρατο Κονίτσης 137, 151
 Δολιανὰ Κυνουρίας 138
 Δορβιτσὰ Ναυπακτίας 139, 163
- *Εγκλουβή Λευκάδος 163
 *Ελατόβρυση Ναυπακτίας 164
 *Ελεύθερον Κονίτσης 139
- *Επίδαυρος Λιμηρᾶς 53
 *Επισκοπικὸ Ίωαννίνων 156
 *Ερμιονίς 136
- Ζαγόρι Ήπειρου 149
 Ζάκυνθος 131, 159
 Ζιζάνι Πυλίας 50
- *Ηλεία 132, 139
 *Ηλιορράχη Κονίτσης 137
 *Ηλιοχώρι Ζαγορίου 142
 *Ήπειρος 153
- Θάσος 133
 Θράκη 133
- Ίωάννινα 48
- Κάβαλος Λευκάδος 139
 Καβούσι Ήραπέτρας 156
 Καλλίπολις 133, 138
 Καλὸ χωριὸ Μερραμπέλλου 146
 Καλὸς Ἀγρὸς Δράμας 134, 140, 148
 Κάμποι Κυδωνίας Κρήτης 163, 164
 Καπνόφυτον Σερρών 148, 154
 Καπαδοκία 51
 Καρυὰ Λευκάδος 160
 Κεφαλληνία 143
 Κομοτηνὴ 132, 133, 158
 Κόνιτσα 14
 Κοντομαρι Χανίων Κρήτης 143, 160, 164
 Κοτύωρα 146, 149, 152, 153, 155
 Κουβούκλια Προύσης 134
 Κρήνη Ήρυνθραίας Μ. Ασίας 149
 Κρήτη 43, 45, 146, 147, 149, 156
 Κρουσῶνας Ήρακλείου 143
 Κρυόβρυση Ἐλασσόνος 143
 Κυδωνίαι Μ. Ασίας 149, 160
 Κύθνος 131
 Κυπαρισσία 42, 45
 Κύπρος 162
 Κυρτομάδο Κυδωνίας Κρήτης 164
 Κωστι Θράκης 155
- Λακωνία 153
- Λατσιὰ Κρήτης 140, 143, 162
 Λέσβος 134, 145, 165
 Λοζέτσι Ήπειρου 156
- Μάδυτος Θράκης 157, 158, 160
 Μακεδονία 53
 Μάκρες Γόρτυνος Κρήτης 143
 Μάνη 138
 Μανιάκι 136, 153, 163
 Μαριτσὰ Ρόδου 141
 Μαρμάρες Ίωαννίνων 154, 164
 Μαρμάρι Εύβοίας 150
 Μεγάλο Πάπιγχο Κονίτσης 151
 Μελιδόνι 84
 Μελοπόταμο 84
 Μερραμπέλλου χωριά 145, 164
 Μεσαναγρὸς Ρόδου 144, 151
 Μεσημβρία 53
 Μεσσηνία 149
 Μόλιστα Κονίτσης 143
 Μονεμβασία 78, 82
 Μουδανιὰ Προύσης 154
 Μύρτος Ήραπέτρας 141
 Μύτικας 159
 Μυτιλήνη 161
- Νέα Μουδανιὰ Χαλκιδικῆς 154
 Νερνανὰ Χανίων 143
- Ξεχασμένη Βερροίας 154, 164
- Οἰνοῦς 135, 154
- Παλαιοσέλιο Κονίτσης 137
 Πέργαμος 135
 Πετρι Λέσβου 144, 145, 152, 159, 164
 Πινακοχώρι Λευκάδος 137, 160, 164
 Πλαγιὰ Λέσβου 136, 138, 157
 Πολίχνιτον Λέσβου 140, 161
 Πόντος 152, 159
 Πυργί Χίου 138, 153
 Πύργος Ἁλείας 149
- Ρόδος 159, 161
 Ρωμανία 4, 5
- Σάμος 135, 149
 Σεβάστεια 152
 Σέρραι 158
 Σιγὴ Βιθυνίας 155

Σκανδάλη Λήμνου 160
 Σκοπὸς Θράκης 132
 Σκύρος 154
 Σμύρνη 138
 Σπερχείας 150
 Σῦρος 137
 Σωζόπολις 50, 53
 Τεμένη Αἰγιαλείας 164
 Τραπεζοῦς 3, 43

Τριγωνία 155
 Τσαρίτσανη 112, 116
 Τσουμέρκα 45
 Ὕδρα 134
 Φάρασα Καππαδοκίας 141, 152
 Φθιώτις 159
 Φορτέσα Ἡρακλείου Κρήτης 140

Φουρνὴ Μεραμπέλλου Κρήτης 145
 Χαλκιδική 157
 Χέρσον Κιλκίς 141, 146
 Χιονιάδες Κονίτισης 141, 143, 152
 Χώρα Σφακίων 53
 Ψαρά 94

ΠΙΝΑΞ ΛΕΞΕΩΝ ΚΑΙ ΠΡΑΓΜΑΤΩΝ

ἀβδέλλες 27
 Ἄβουζης 20, 21
 Ἄγιος Συμεὼν 131, 132, 133, 134, 135
 ἀγριοσέλινα 37
 ἀλάτι 155
 Ἄνθολογία Ἴόνιος 88
 Ἄνθολογία Κορομηλᾶ 89
 ἀποδέσεις 140
 ἀρρενολογία (counade) 124, 125, 126, 129, 130
 Ἄρμοδιου καὶ Ἀριστογείτονος ἄσματα 65
 Ἀρχεῖον Οἰκογενείας Κ. Οἰκονόμου τοῦ ἐξ Οἰκονόμων 113
 Ἄσματα: συλλογῆς Γ. Χασιώτου (1866) 118, συλλογῆς Th. Kind (1833) 111, συλλογῆς Παύλου Λάμπρου 118
 ἀψίνθιον 38
 βορδώνιον 17
 βουρδουτζίκουρα 17
 Γαρδικίου ὑποδούλωσις 91
 Γαρδικιῶται 67
 γαρμπούνη 18, 28
 γαρούφαλα 39
 Γεωργιλᾶ ποίημα 92
 γλυκάνισον 38
 γλυκόρριζα 38
 Δαβῆς 4
 δαίμονες βλαπτικοὶ 161, 165
 δαιμονικά ὄντα 158
 Δαμαλᾶ ἐπίσκοπος 87
 δάφνη 38
 δενδρολίβανον 40
 δενδρομολόχα 37
 διασκελισμὸς 148, 149
 δίστιχα 59, 61, 64, 65, 67, 68, 81, 92, 94, 95, 97
 δροσοπίλα 28
 ἐκδιώξις δαιμόνων 128

ἐλελίσφακος 38
 Ἐλλενοὶ 6
 ἐνδύματα συζύγου 139, 140, 143, 144, 154, 160, 161, 165
 ἐξαπάτησις δαιμόνων 128
 ἐξορκισμοὶ 14
 ἐπιχύσεις 150
 ἐρυθρόδανον 39
 ἐσώβρακον 160, 164
 ζάρπλι ἢ ζάρπι 7
 ζωνάρι ἢ ζώνη ἢ ζωστήρ 145, 146, 147, 163, 166
 ἠδύοσμος 39
 Ἡλὶ τὸν κάστρον 4
 ἰατροσόφια 14
 ἰδρὼς 164, 165
 ἰερεὺς 146, 156
 καρνοφύλλι 37
 καταστιγάκια 64. Βλ. καὶ μισμαγιά
 κεφαλαριά 24
 κίσησις 131
 κόψιμον 33
 κτυπήματα 144
 κωδωνοκρουσίαι 142
 λάλα 25
 λεβιδόχορτον 38
 λεχὼ 162, 163, 164, 165, 166
 λούγκα 26, 27, 32
 λύσσα 25
 μακεδονήσιον 40
 μαυροπίπερον 40
 Μελετινὴ 19, 20
 μημί 26
 μητριαρχικὸν σύστημα 126, 127
 μισμαγιά 64
 μοσχοκάρυον 39
 μοχασίλι 29

μποκολέτσι καὶ μπουκουλέτον 23, 29
 νερὸ καὶ ἀλάτι 153, 154
 ὄμανον 39
 πανταλόνι 161
 παντούφλα 136
 παπούτσια 135, 152
 παραμόνια 159
 πατριαρχικὸν σύστημα 126, 127
 πατρότης 128, 159
 περισσοκλάδι, περιπλοκάδι ἢ περδικοκλάδι 19
 πενθερά 153, 154, 155
 πενθερὸς 154
 περιορισμὸς 157
 περπερούνα 100, 112, 114
 πιθυμητούρια 131
 πλατομαντήλα 38
 ποτίσματα 152, 153
 πυροβολισμοὶ 141, 142
 ραντισμὸς 151, 152
 ριματικά [=ρευματισμοὶ] 32
 ρίμμα 16, 17
 Ροναβούτζης 20
 ροῦχα 166
 σαραντισμὸς 166
 σημάδια 132
 Σηνίδωρος 19, 21
 Σινέσιος 19, 21
 σκάθαρον 25
 σκάρφη 38
 σκορπιὸς 34
 σπειρὶ καλὸ 26, 36
 στίγματα 163
 Στρίγκλα 19, 20, 21, 22, 23
 συνυπεύθυνον γονέων 127, 129, 131
 Τάρταρης ἢ Τάταρης ὁ Χάρος 45, 46

Τάταρης, ἕκτακτος ταχυδρομὸς ἐπὶ τουρκοκρατίας 46
 τραγούδι: Ἀγάπη δὲν ἐστάθη ποτὲ χωρὶς καημὸς 80. Ἀγαπητικοὶ 91. Τῆς Ἁγίας Σοφίας 3, 102. Ἄγουρος πετροπελεκᾶ 88. Οἱ δύο ἀδελφοὶ 80. Τὰ δύο ἀδέρφια καὶ ἡ κακὴ νύφη 96. Ἀδριανουπόλεως 92, 101. Κακόμοιρες οἱ Ἀθηنيᾶς 87, 104. Τῶν αἰχμαλώτων τοῦ Τάταρη 41 κέ. Ἀκρόστιχον 59. Ἀλῆ Πασᾶ 89. Ἀλῆ Φαρμάκη 67. Ἀναγνωρισμὸς 88, 92, 100, 101. Τοῦ Ἀναγνώστη 100. Ἀνδρείου 78, 91, 92, 99. Ἀνδρῆκου 89. Ἀνδρονίκου υἱοῦ 102. Ἀνατολικοῦ (= Αἰτωλικοῦ) 78, 82. Ἀνέβηκα στὸν Ὀλυμπο 82. Ἀπιστη γυναῖκα 89. Ἀποχαιρετισμὸς τοῦ κλέφτη 78, 89, 91. Ἀρβανῖτες στ' Ἀνάπλι 89, 93. Ἀρβανιτοπούλα 99, 100. Ἀρπαγὴ 91. Ἄρτας γεφύρι 88. Ἀρχοντόπουλο (Νοταρᾶς) 93. Βγῆκαν κλέφτες στὰ βουνὰ 95. Βέβρου 101. Βελῆ Γκέκα 89, 91. Βελῆ Πασᾶ 86. Βλαχοπούλα ἀποθνήσκουσα 100. Βλαχοχωρίου-Βραχωρίου 78, 82. Βοῆ ἐκ τοῦ μνήματος 80, 82, 88, 92, 100, 101. Βουνὰ νὰ χαμηλῶναν 99. Γαμήλιον 92, 99. Γεράλαφος καὶ ζαρκαδι 95, 100. Γέροντα ναυμαχία 89. Γεωργοθώμου 91. Γιαννούλας ἀρπαγὴ 89. Γιάννης παιζὼν αὐλὸν 96. Γιωργάκη (Γιώργης Γιαννιάς 78). Γλημίδη 92. Γυφτάκη 91. Διάκου 10, 89, 91, 94, 100. Δράμαλη 92. Ἐβγάτε ἀγόρια στὸ χορὸ 91. Ἐβραιοπούλας 100. Ἐλάφι καὶ ἥλιος 77. Ἐρωτας φανερωμένος 100, 101. Ἐρωτικὸν 79, 82, 92, 101, 102. Ζαχαράκη 105. Ζαχαριά 91, 93. Ζερβοπούλας 96. Ζαῖμης (Πραΐτης) 94. Ζήδρου 82. Ἰώτη 89. Θάνατος Γεωργάκη καὶ Φαρμάκη 88. Θρη-

νος μητρικὸς 88. Καλιακούδα 78. Καπετάνιος ἀγαπητικὸς 91. Καραϊσκάκη 92. Κάστρου τῆς Ὠριᾶς 96, 97, 99. Κατάρια ἀγαπητικοῦ 89, 100. Κατσαντώνη 85, 86. Κασσαροῦ 104. Κάτω στὴ Ρόδο 96. Κιαμίμπης 89, 90, 93, 94. Κισσάβου 97. Κίτσου 89. Κλέφτες Βάλτου 89, 91. Κλέφτες σαράντα 66. Κολοκοτρώνη 73, 82, 92, 93. Κολοχέρη 100. Κοντογιάννη σαθὴ 93. Κόρη εἰς τὸν Ἄδην 95, 100. Κόρη καμαρώνουσα 100. Κοτσάκια 62. Κουτσοχρήστου 100. Κρήτης 79. Κύπρου 67. Κυρίου Μιχάλη 91. Κώστα 86. Κωνσταντινουπόλεως ἄλωσις 88, 91, 92, 100. Λάζου 82. Λατρευτικὸν 102. Μαγευμένος 77. Μανιάτικο 90. Μανόλης καὶ Γιανίτσαρος 91. Ματινάδες 92. Μαῦρα μάτια 105. Ὁ Μαυριανὸς καὶ ἡ ἀδερφή του 72. Μαντρογένη 72. Μαυρομχάλης Ἡλίας 92. Μεσολογγίου 78, 79, 84, 89, 91, 92, 94, 105. Μηλιόνη 88. Ὁ μισεμὸς εἶναι κακὸ 91. Μοιρολόγιον 83, 94, 97. Μπαρτζώκα 64. Μπότσαρη Μάρκου 82, 88, 92, 100. Μπερατίου ἄλωσις 89, 91. Μπουκουβάλα 65, 72, 78, 88, 91. Νάνου 89, 91. Νανούρισμα 77, 100. Ναύτη 101. Νικοτσάρα 64, 82, 88, 89, 100. Νυκτερινὴ περπατησιὰ 88, 89, 100, 101. Ξενιτεμένον μου πουλι 91. Ξενιτεμένου γυρισμὸς 96. Ξενιτειᾶς 80, 82, 96, 100, 102. Ὅλες οἱ μελαχρινές 89, 91. Ὀλύμπου 78, 80, 88, 89, 91, 100, 101, 105. Ὁμέρ Βρωῶνη 89. Ὁνειρο τοῦ Δήμου 78. Παπαφλέσσα 92. Pastoral 83. Πεθερᾶς 88, 103. Περιστερούλα ἡ νύφη μας 91. Πλιάσκα 78, 91, 105. Ποιὸς εἶδε πράσινο δεντρί 80. Πορφύρης 102. Πραματευτὴς 80.

Πρεσβύτες ἰπότης 101. Ραψάνης καὶ Τυρνάβου λοιμὸς 82. Ρήγα θούριος 81, 88, 89. Ρίμα τοῦ Θεόδωρου 92. Ρουμανικὰ ποιήματα 95. Ρούμελης 61. Ρωμὸς καὶ Ἐβραιοπούλα 96. Σάμου ναυμαχία 89, 94. Γεώργου Σκατόβεργα 91, 94. Σκυλοδήμου 78, 88. Σκωτίας 77. Σουλιώτικο 66, 67, 89, 92, 93, 101. Σταμνὶ τὸ τσακισμένο 89, 100. Στέργιου 74, 89, 91, 101. Συζύγου πιστῆς 86. Τάφος Δήμου 78, 88, 91, 101. Τζελεπὴ θάνατος 92. Τριπολιτσᾶς ἄλωσις 89, 90, 94, 95. Τσαμαδοῦ 85, 100. Tsavellina 74. Τσέλιου 82. Κυρᾶ Φροσύνης 80. Φώτη 100. Φώτου υἱοῦ τοῦ Ζήδρου 82. Χάρου καὶ κόρης 80, 88, 91. Χάρου καὶ τζοπάνου 100. Χάρου καὶ ψυχῶν 88, 91. Χατζῆ Μιχάλη ρίμα 92. Χατζησεκρέτη 91. Χελιδόνισμα 100, 101. Χήνας (περπατεῖ σὰν χήνα) 65. Ψαρῶν ἄλωσις 89. Ὠρα καλὴ σου, βασιλιᾶ 97. τραπέζι τῆς Παναγίας 158. τσαῖ 39.

ὔδωρ 151, 152, 153
 νιοθεσία 127, 128, 162
 ὕμνος εἰς ἐλευθερίαν 77
 ὑπόδημα 136, 143, 144, 145, 154, 155
 ὑποκάμισον, πουκάμισο(ν) καὶ ποκάμισο 160, 161, 162, 163, 164

φάγουσα 30
 φιαγκοῦ 31
 φίδι 19

χαμόμηλα 37
 χελιδονόχορτον 40
 χελώνια 26, 31, 32
 χοροὶ 80, 81

ψεῖρες 35
 ψύλλοι 35

RÉSUMÉ DU VOLUME

Chansons populaires de Trébizonde sur la prise de Constantinople, par G. A. Mégas (pp. 3 - 13)

Il s'agit d'une publication de deux variantes de la chanson de Trébizonde sur la prise de Constantinople, et d'une troisième, plus longue, tirée d'un manuscrit des Archives de Folklore de l'Académie d'Athènes. Cette dernière variante, composée par N. G. Politis, suivant son système d'édition, de vers de différents textes, a été publiée dans son recueil «*Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Ἐπίμετρον Β' n° 5, Α'*»; N. G. POLITIS considère cette version, paraît-il, comme la plus complète.

L'auteur, en examinant le texte de cette variante, constate dans son récit une contamination de la chanson panhellénique sur la prise de Constantinople avec une variante de Trébizonde. Cette contamination est plus évidente dans les derniers vers, où se trouve une description de la mort de Constantin Paléologue, dernier empereur de Constantinople. Un poète maladroit a fait intervenir dans cette description des vers d'une autre chanson plus moderne, ayant pour sujet la mort de Diakos, héros Grec tombé en combattant pour l'indépendance de son pays en 1821. C'est la ressemblance des conditions dans lesquelles les deux héros Grecs sont morts en combattant, seuls, jusqu'à leur dernier souffle, qui est à la base de cette confusion.

Ainsi, c'est par suite de ce mélange des sujets de deux chansons, que s'est trouvée altérée la tradition populaire bien connue de Constantin, dernier empereur de Byzance.

Exorcismes et recueil populaire de remèdes trouvés dans un manuscrit, par D. B. Oeconomidés (pp. 14-40).

Publication, avec commentaires et notes explicatives des mots difficiles, de textes d'exorcismes et d'un recueil populaire de remèdes appliqués dans différents cas de maladies. Ces textes, qui fixent une très longue tradition orale, sont tirés d'un manuscrit, daté de 1862, trouvé par l'auteur

dans les archives de la famille Ph. P. Rouvalis à Conitza, en Epire, au cours d'une enquête folklorique effectuée en 1953.

La chanson «Captifs de Tataris» est-elle une chanson funèbre ou historique?», par G. C. Spyridakis (pp. 41-53).

Une chanson populaire connue sous le titre «Captifs de Tataris» a pour sujet un enlèvement de garçons chrétiens, enfants d'une mère veuve, par un envahisseur appelé Tataris. N. G. Politis, dans son recueil «Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγούδια τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ» n° 210, a classé cette pièce parmi les chants funèbres; Tataris y joue le rôle de Charon. Selon G. Spyridakis, Tataris était un courrier exprès du sultan pendant l'occupation de la péninsule balkanique par les Turcs, et c'est probablement sur l'ordre du sultan concernant l'enlèvement de jeunes garçons destinés au corps des janissaires (παιδομάζωμα) qu'il a exécuté celui dont il s'agit dans la chanson étudiée; Cette pièce doit donc être classée parmi les chansons historiques.

Contribution à la bibliographie des chansons populaires grecques (1771-1850), par D. A. Pétropoulos (pp. 54-109).

Bibliographie raisonnée des chansons populaires grecques des années 1771-1850, précédée d'un exposé sur les recherches concernant ces chansons à partir de la fin du XVIIe siècle, ainsi que d'une étude sur leur valeur en tant que textes poétiques exprimant la mentalité et les tendances nationales du peuple grec de l'époque.

Les publications contenant des poèmes populaires, ainsi que les recueils qui en ont été faits, sont cités par ordre chronologique. En dehors des indications bibliographiques concernant les noms des éditeurs, les titres et les dates des publications etc., l'auteur cherche à discerner les sources, écrites ou orales, des vers publiés.

Dans l'index alphabétique, qui termine l'étude, on trouvera les noms des éditeurs et les titres des chansons dont il est question dans la bibliographie.

Sur les recueils de chansons populaires de Th. Kind (1833) et G. Ch. Chasiotis (1866), par G. C. Spyridakis (pp. 110-123).

Dans la première partie de cette étude (pp. 100-118) l'auteur publie deux lettres, envoyées en 1833 par Th. Kind à Sophocle Economos, à Ber-

lin. C'est par ces lettres que nous apprenons que les chansons populaires grecques publiées par Th. Kind à Leipzig en 1833 dans son recueil «Neugriechische Poesien ungedruckte und gedruckte» lui ont été communiquées par S. Economos. Ces chansons proviennent probablement de Tsaritsaina en Thessalie, pays natal d'Economos.

Dans la deuxième partie (pp. 118-123) l'auteur, en examinant la source des chansons populaires publiées par G. Chassiotis, en 1866, dans son recueil «Σύλλογὴ τῶν κατὰ τὴν Ἠπειρὸν δημοδῶν ᾠσμάτων» constate que 19 d'entre elles proviennent d'un recueil inédit de P. Lambros, que possèdent actuellement les Archives de Folklore de l'Académie d'Athènes. On notera que Chassiotis a légèrement modifié ces textes, et qu'il ne désigne pas leur source, comme il le fait pour d'autres pièces (pp. 187-223, pp. 187-223) tirées, elles aussi, du même manuscrit de P. Lambros.

Le mari devant le fait de la naissance. Indications folkloriques sur la «couvade» en Grèce, par D. S. Loucatos (pp. 124-168).

Évoquant la coutume de la «couvade» chez les différents peuples, l'auteur cite au début les anciens: Apollonius de Rhodes, Strabon, Diodore de Sicile, puis Marco Polo, et les ethnologues modernes, en exposant leurs relations du fait et leurs théories explicatives, avec la bibliographie des travaux (pp. 124-129).

L'auteur a utilisé les riches sources des Archives de l'Académie d'Athènes, et récolté une moisson supplémentaire de renseignements, grâce à des questionnaires appropriés. On y voit clairement la psychologie et le sens de la responsabilité du mari au moment de l'accouchement, sa prise de conscience de son devoir de protection vis-à-vis de la mère et de l'enfant, sa fierté, ainsi que la notion du droit et de l'intérêt paternels, qui ont présidé à l'écllosion de ces coutumes, comme dans la «couvade» primitive.

Il est d'ailleurs conforme à la conception de l'ethnologie actuelle, de considérer un certain nombre de manifestations du rôle du mari comme relevant du cycle de la «couvade», que l'auteur traduit en grec: «arrenolochia», et c'est dans cet esprit qu'il examine les éléments qu'il a réunis.

Trois chapitres traitent des faits: le père «avant» (pp. 131-136), «pendant» (pp. 136-156) et «après» la naissance de l'enfant (pp. 157-166); ce classement éclaire l'ensemble et aide le lecteur à suivre de très près le comportement du mari, que l'auteur explique en détail.

On ne trouve certainement pas en Grèce de cas précis du père couché à la place de la mère, mais on constate presque toujours sa participation magique, mais aussi morale et physique, aux préparatifs et au comportement de la femme, depuis la grossesse jusqu'aux relevailles.

L'auteur conclut que le recueil et l'étude des détails concernant le père, sont de toute façon un travail nécessaire et précieux pour les études folkloriques comparatives.

Bibliographie du Folklore grec des années 1948 à 1953, par G. A. Megas et D. B. Oeconomidés (pp. 169-322).

Comptes-rendus des années 1953 et 1954 (pp. 324-327).

Index (pp. 328-330).

